

УНІВЕРСИТЕТ імені АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ

XXXIV Міжнародна науково-практична
конференція молодих вчених і студентів

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ТА ІНСТИТУТІВ У НОВИХ ГЕОСТРАТЕГІЧНИХ РЕАЛІЯХ

24-25 квітня 2023 р.

УНІВЕРСИТЕТ імені АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ

КАФЕДРА ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ
ТА ІНСТИТУТІВ У НОВИХ
ГЕОСТРАТЕГІЧНИХ РЕАЛІЯХ**

**TRANSFORMATION OF ECONOMIC SYSTEMS
AND INSTITUTIONS IN THE NEW
GEOSTRATEGIC REALITIES**

*Матеріали XXXIV Міжнародної науково-практичної
конференція молодих вчених і студентів*

*Materials of XXXIV International Scientific and Practical
Conference of Young Scientists and Students*

Електронне видання

*24-25 квітня 2023 р.
April 24-25, 2023*

Дніпро
2023

УДК 339.92
Т 65

Організаційний комітет:

А.О. Задо́я, доктор економічних наук, професор – голова оргкомітету;
О.А. Задо́я, кандидат економічних наук, доцент – відповідальний секретар;
С.В. Кузьмінов, доктор економічних наук, професор;
С.О. Федулова, доктор економічних наук, професор ;
Е.М. Лимонова, кандидат економічних наук, доцент;
А.С. Магдич, кандидат економічних наук, доцент;
І.С. Шкура, кандидат економічних наук, доцент;
О.К. Незгода, кандидат економічних наук, доцент;
Р.М. Ключник, кандидат політичних наук, доцент;
В.В. Лапа, кандидат юридичних наук, доцент;
О.Є. Чорна, кандидат економічних наук, доцент, Маскат, Оман;
Б. Шлюсарчик, доктор економічних наук, професор, Кросно, Польща

Т 65 Трансформація економічних систем та інститутів у нових геостратегічних реаліях: Матеріали XXXIV Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених і студентів, Дніпро, 24-25 квітня 2023 р. [Електронне видання]. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2023. 476 с.

ISBN 978-966-434-557-3

Збірник містить матеріали доповідей учасників XXXIV Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених і студентів «Трансформація економічних систем та інститутів у нових геостратегічних реаліях». Молоді науковці з України, Польщі, Великої Британії, Австрії, В'єтнаму та інших країн наводять свої оцінки сучасного процесу глобалізації та перспектив світових інтеграційних тенденцій. Досліджуються процеси трансформації, які відбуваються в економічних системах та інститутах під впливом нових геостратегічних реалій. Особлива увага приділена дослідженню впливу російської агресії в Україні на національні на світові економічні процеси. Учасники висловлюють різні точки зору, які не завжди поділяються організаційним комітетом конференції. Матеріали публікуються у авторській редакції.

Відповідальний за випуск: А.О. Задо́я, доктор економічних наук, професор,
зав. кафедри глобальної економіки.

© Університет імені Альфреда Нобеля,
оформлення, 2023

ISBN 978-966-434-557-3

ЗМІСТ

Доповіді

<i>Bragiel E., Socha M., Kuźniak K.</i> Preferencje studentów na rynku napojów energetyzujących.....	8
<i>Brzezicki B.</i> Polityka handlowa Unii Europejskiej.....	17
<i>Wilk I., Bienko D.</i> Znaczenie sektora usług w Polsce i na świecie.....	24
<i>Vu Mai Chinh, Phan Minh Duc.</i> The significance of higher education branding in the global economic integration of Vietnam: a comparative perspective	33
<i>Górka M., Sondej K., Gazda P., Walczak J., Dziura W.</i> Media społecznościowe jako narzędzie marketingu internetowego.....	57
<i>Hryhorova V.</i> Analysis of Indian investment climate.....	67
<i>Дроботун В.</i> Інвестиційний клімат Німеччини: умови та методи формування і регулювання.....	73
<i>Dubis D., Kras K.</i> Preferences of users of mobile applications on the example of students of the Carpathian State College in Krosno.....	83
<i>Kolesnik K.</i> Small and medium enterprises (SMEs) in Germany.....	88
<i>Krasina A.</i> The impact of the changing economic environment on the investment climate of the Netherlands.....	94
<i>Кулиба В.</i> Міжнародна спеціалізація країн як форма участі в процесі міжнародного поділу праці: аналіз сучасного стану.....	104
<i>Kupiec D., Wilk I.</i> Wpływ wojny w Ukrainie na zachowania konsumpcyjne mieszkańców województwa podkarpackiego.....	111
<i>Leśniak H.</i> Charakterystyka pierwszej fali uchodźców wojennych z Ukrainy w perspektywie polskiego rynku pracy.....	120
<i>Misztak A., Wójcik-Pałka K.</i> Gospodarka zasobami surowca drzewnego w ujęciu zrównoważonego podejścia.....	129
<i>Mulińska J., Partyka A., Rokosz R.</i> Ocena sytuacji finansowej instytucji mikrofinansujących w Zachodniej i Wschodniej Europie.....	139
<i>Nguyen Bao Ngoc, Bui Thi Tam Oanh, Duong Ngoc Anh.</i> EVFTA and the implementation of the agreement: potential obstacles for exports from Vietnam	147
<i>Небрат В.</i> Новації в теорії міжнародної конкуренції та економічної інтеграції: висновки для України.....	159
<i>Partyka A.</i> Wysoka inflacja Tureckiej gospodarki – winą rządzących państwem?.....	173
<i>Pelc M.</i> Forms of international economic cooperation and integration in the Mediterranean region.....	182

<i>Pudło P.</i> Characteristics of international economic conflict on the example of the Gulf states - an attempt to situational analysis.....	191
<i>Skuza W.</i> Ukraine's integration into the EU in trade context.....	201
<i>Solek K., Ślusarczyk B.</i> Crisis aspects of the COVID-19 pandemic in the economic sphere.....	212
<i>Soliński P., Sondej K.</i> Ocena skuteczności technik sprzedażowych up i cross sellingu zastosowanych w sklepie internetowym z elektroniką...	227
<i>Solonenko A.</i> The values of the European society.....	238
<i>Сорочан Д.</i> Оцінка привабливості Нідерландів як країни-реципієнта іноземних інвестицій.....	248

Тези доповідей

<i>Ambrosiyenko A.</i> Relationship between inflation and unemployment in developed countries.....	256
<i>Арутюняц М.</i> Митно тарифне регулювання ЗЕД Канади.....	259
<i>Басіч О.</i> Поточний статус США у міжнародних рейтингах та його динаміка за останні роки.....	262
<i>Basich O.</i> United States as the main destination country for migrants in the world.....	266
<i>Бідняк А.</i> Проблеми та перспективи впровадження криптовалюти як міжнаціонального способу оплати на прикладі біткоіна.....	268
<i>Білик В.</i> Причини та наслідки змін структури експорту України...	270
<i>Гальцова А.</i> Політико-економічні аспекти криз в Україні.....	273
<i>Геращенко С.</i> Проблема міграції української робочої сили під час війни.....	278
<i>Горенко С.</i> Механізм державного регулювання обмінного курсу гривні під час світових криз: причини та відмінності.....	282
<i>Hryha A.</i> The role of artificial intelligence in modern economic activities.....	286
<i>Hryhor A.</i> Analysis of the dependence of the country's level of development on its size.....	289
<i>Денисюк Д.</i> Організація та здійснення лізингових послуг в Японії.	291
<i>Дерій В.</i> Основні напрями післявоєнної трансформації економіки України.....	294
<i>Задоя О., Фролова М.</i> Аналіз емпіричного взаємозв'язку інфляції та рівня безробіття в розвинених країнах.....	297
<i>Zamkova A.</i> Integration of Ukraine into the EU: new opportunities and challenges for the economy.....	302

<i>Zubenko Y.</i> Global e-commerce development and its impact on international markets.....	305
<i>Ivanchenkova D.</i> Is bitcoin a currency: arguments for and against.....	309
<i>Караповська Д.</i> Аналіз інфляційних процесів в Польщі на сучасному етапі розвитку.....	311
<i>Катранжі І.</i> Економічне зростання та економічний розвиток: тотожність чи різновекторна спрямованість.....	314
<i>Ключник Р.</i> Бідність і корупція: соціально-економічні аспекти.....	316
<i>Коваль В.</i> Інтеграція України в ЄС: нові можливості та виклики для економіки.....	320
<i>Koval M.</i> Norwegian experience in attracting foreign investments.....	323
<i>Козина А.</i> Роль величини економічно активного населення в динамічному і економічному розвитку України.....	327
<i>Колісниченко А.</i> Місце та роль України в сучасних процесах міжнародної трудової міграції.....	329
<i>Kondratiev D.</i> How the it industry is boosting Ukraine's economy.....	332
<i>Коноваленко О.</i> Порівняльний аналіз структури ВВП України та Казахстану за 1991-2021 роки.....	335
<i>Коробка В.</i> Причини та наслідки зміни обсягів та структури українського імпорту.....	340
<i>Кузьмів С.</i> Відображення людини у макроекономіці.....	342
<i>Лазаренко А.</i> Інвестиційна привабливість Португалії.....	345
<i>Лашина Д.</i> Причини синхронізації фаз життєвого циклу товарів.....	347
<i>Лейтас А.</i> Порівняльний аналіз структури ВВП України та Польщі.....	350
<i>Леонова А.</i> Бідність: феномен, методи дослідження та стратегія подолання.....	355
<i>Леонова А.</i> Суверенний дефолт: причини та наслідки для країн в сучасному світі.....	359
<i>Лимонова Е., Фейгін М.</i> Аналіз основних макроекономічних показників ФРН.....	363
<i>Lykhatska A.</i> The positioning of the NIC in the modern world.....	364
<i>Лихоманов М., Левон Д.</i> Аспекти забезпеченості кваліфікованими кадрами підприємств хімічної промисловості.....	367
<i>Lipina Y.</i> Migration processes in Japan.....	371
<i>Mazurenko Y.</i> Main directions of the post-war development of logistics in Ukraine.....	376
<i>Максимова С.</i> Валютний контроль зовнішньоторговельної діяльності Чехії.....	380
<i>Maltseva D.</i> Why is franchising important to the world economy?.....	383

<i>Maliuta O.</i> Austria's labour market and its participation in international migration processes.....	386
<i>Markova S.</i> Analysis of the attitudes of European political leaders towards Ukraine in the context of the Russian invasion.....	391
<i>Мороз Н.</i> Офіційний рівень безробіття в Україні та за методологією МОП: причини відмінностей.....	395
<i>Мудра Р.</i> Вільні економічні зони: поняття, цілі створення, типи вільних економічних зон.....	399
<i>Назарчук Д.</i> Фінансово-економічні результати діяльності підприємства як джерело його інвестицій.....	403
<i>Небоженко К.</i> Аналіз макроекономічних показників Великобританії.....	406
<i>Паламарчук А.</i> Причини та наслідки економічних коливань в Україні в останнє десятиліття.....	409
<i>Pilipenko A.</i> Analysis of investment on the example of the UK.....	411
<i>Презжина Д.</i> Лізинг як форма фінансування міжнародної торгівлі в Китаї.....	415
<i>Pryshedko K.</i> Place and role of the USA in the world trade.....	418
<i>Пухальська Я.</i> Геополітичні ознаки нового світового порядку.....	422
<i>Reva M.</i> The impact of the environment on the global economy. The case of the war in Ukraine.....	425
<i>Руденко К.</i> Аналіз особливостей митної політики ОАЕ.....	428
<i>Сидоренко В.</i> Причини та наслідки синхронізації фаз життєвих циклів різних товарів.....	430
<i>Сидоркіна К.</i> Аналіз причин та наслідків циклічних коливань на прикладі динаміки реального ВВП Франції.....	433
<i>Сомсіков О.</i> Аналіз форм міжнародних розрахунків відповідно до соціально-економічної моделі Норвегії.....	436
<i>Сотніков В.</i> Тенденції розвитку бюджетної системи України в сучасних умовах.....	438
<i>Stepanova M.</i> Investment climate of Canada: benefits and possible dangers.....	440
<i>Супрун Д.</i> Аналіз динаміки реального ВВП України за останні 10 років.....	444
<i>Tyshchenko M.</i> Problems and prospects for the development of the hotel business in Ukraine.....	448
<i>Ferber O.</i> Current trends in global investment.....	453
<i>Філімоненко Л.</i> Аналіз впливу інфляційних процесів на динаміку макроекономічних показників Канади.....	457
<i>Khmarensko A.</i> The impact of cyclical fluctuations on the dynamic of real GDP of Germany.....	459

<i>Худотеплий М. Особливості митної політики Данії та її вплив на економіку країни.....</i>	462
<i>Шалунова А. Можливості використання криптовалют у міжнародних розрахунках: переваги та недоліки.....</i>	465
<i>Shevchuk A. World's trade wars: concept and classification.....</i>	467
<i>Шепелюк О. Аналіз інвестиційного клімату Польщі.....</i>	471

Доповіді

E. Bragiel, mgr inż.
Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Krośnie (Polska)
M. Socha, K. Kuźniak
Studenckie Koło Naukowe Ekonomistów
Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Krośnie (Polska)

PREFERENCJE STUDENTÓW NA RYNKU NAPOJÓW ENERGETYZUJĄCYCH

Obecnie rynek napojów energetyzujących bardzo się rozwija, tak pod względem samej wartości sprzedaży, jak i spożycia. Celem artykułu jest przedstawienie rozwoju rynku napojów energetyzujących i ocena czynników i popularności marek tych napojów przez studentów Polskich uczelni wyższych. Udział wartościowy na rynku napojów energetyzujących wzrósł z 7% w 2016 r. do 10% w 2021 r. i spodziewany jest dalszy wzrost, w 2026 r. -12%. Przeważająca większość badanych studentów (ponad 70%) zgadza się z twierdzeniem, że dostępność napojów energetyzujących wpływa na ilość ich spożywania. Najczęstszymi czynnikami, które decydują o wyborze napojów energetyzujących wśród studentów są walory smakowe, cena i promocja. W dalszej kolejności dostępność na rynku i wielkość opakowań. Najbardziej preferowanymi marki napojów energetyzujących wśród badanych studentów są Black Energy, Red Bull, Monster Energy. Obiecujące prognozy, jak i rosnąca popularność napojów energetyzujących wśród młodzieży i studentów wskazują, że jest to bardzo rozwojowa i przyszłościowa branża na rynku napojów bezalkoholowych.

Słowa kluczowe: napoje energetyzujące, napoje energetyczne, rynek, marka, studenci

Wstęp

Napoje energetyzujące są to napoje bezalkoholowe, które mają działanie pobudzające, funkcjonalne, których celem jest zwiększenie poziomu energii, mają za zadanie poprawiać koncentrację, zwiększyć szybkość reakcji oraz wydolność organizmu, a także mają przyspieszać metabolizm i przeciwdziałać zmęczeniu. Zawierają duże ilości kofeiny i mają dodatek witamin rozpuszczalnych w wodzie, najczęściej są to witaminy z grupy B, w tym niacyna, kwas pantotenowy, witamina B6 i witamina B12. W składzie mogą być aminokwasy, takie jak tauryna i glukuronolakton, a także produkty roślinne, takie jak guarana i żeń-szeń. Mogą być gazowane lub niegazowane (Euromonitor Internacional 2023, Plajzer 2018).

Wartość energetyczna napojów energetyzujących wynosi około 45 kcal/100 ml, a zawartość cukrów prostych około 10g/100ml napoju. W Polsce zawartość kofeiny w napojach energetyzujących wynosi najczęściej 80mg/250ml, tauryny – w granicach 500–1000mg/250ml (Wajszczyk 2023).

Napoje energetyzujące to ich właściwa nazwa, choć w różnych opracowaniach, doniesieniach, raportach spotyka się często również określenia napoje energetyczne, energetyki.

Napoje energetyzujące są obecne na rynku światowym już od lat 50-tych. Jednym z pierwszych napojów energetyzujących był japoński Lipovitan, zawierający do 2-3g tauryny (Cichocki 2012). W Polsce napoje energetyzujące pojawiły się w latach 90-tych minionego wieku. Obecnie rynek tych napojów bardzo się rozwija, tak pod względem samej wartości sprzedaży, jak i szerokości i głębokości oferty. Napoje tego typu zyskują na znaczeniu dzięki temu, że dodają energii, a wzrost popytu na nie napędzany jest przez „Milenialsów” i „Pokolenie Z” (Gerok 2022).

Celem artykułu jest przedstawienie rozwoju rynku napojów energetyzujących i wskazanie czynników wyboru napojów energetycznych oraz ocena popularności marek tych napojów przez studentów Polskich uczelni wyższych.

Material i metody badawcze

Badania zostały przeprowadzone metodą sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem autorskiego kwestionariusza ankiety, za pomocą Formularza Google na przełomie lutego i marca 2023r., wśród 324 studentów, kształcących się na różnych wyższych uczelniach w całej Polsce. Kwestionariusz badawczy składał się z pytań zamkniętych i półotwartych oraz metryczki. Otrzymane wyniki zostały sprawdzone pod względem formalnym i merytorycznym. Wyniki zliczono, przeliczono i przedstawiono w postaci tabeli, wykresów oraz opisów słownych.

Rynek napojów energetycznych

Światowa podaż napojów energetyzujących jest bardzo rozproszona. Jednocześnie produkty poszczególnych przedsiębiorstw znacznie się od siebie różnią m.in. składem, jakością i ceną. Konkurencja na rynku światowym przypomina konkurencję monopolistyczną, choć na poszczególnych rynkach lokalnych może przybierać formę oligopolu (Czernichowski 2019).

Rynek napojów energetyzujących w 2015 roku przekroczył wartość 38 mld euro (ryc.1.). W samej Unii Europejskiej wyniósł on ponad 7 mld euro. W Europie najwięcej na tego typu napoje wydali Brytyjczycy (ponad 2mld euro). Polski rynek wygenerował obroty na poziomie 308 mln euro, co stanowi 4,3% wartości rynku UE, a konsumenci spożyli 118 mln litrów tych napojów.

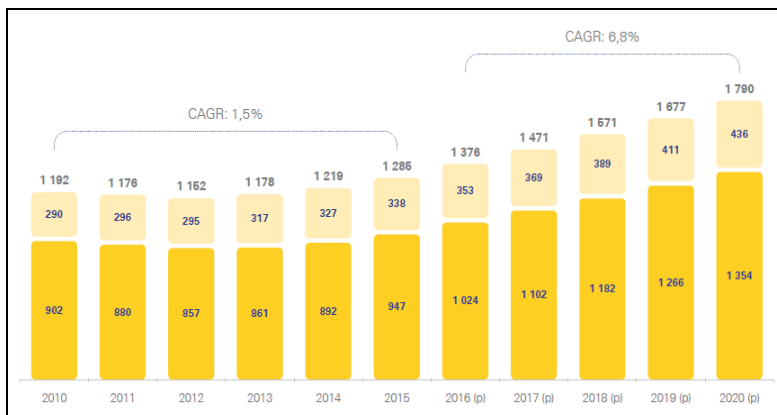
Rycina 1. Wartość i wolumen sprzedaży detalicznej napojów energetyzujących na świecie, w UE oraz w wybranych krajach w 2015 r.

Źródło: opracowanie własne za Rynek napojów bezalkoholowych w Polsce. KPMG w Polsce na podstawie danych Euromonitor Internationala. 2016.

Jak podaje raport Euromonitor International wartość sprzedaży napojów energetyzujących wykazuje trend rosnący (rycina 2). W 2015 roku wartość sprzedaży w Polsce była wyższa o 93mln PLN w stosunku do roku 2010. Średni roczny wskaźnik wzrostu wartości sprzedaży w tym okresie wyniósł 1,5%. Według zakładanych szacunków wartość sprzedaży od 2010 roku ma dynamicznie rosnąć, średnio o 6,8% rocznie, by osiągnąć poziom w 2020 roku prawie 1,8 mld PLN.

Według raportu przygotowanego przez Nielsena „Rynek napojów bezalkoholowych w Polsce” w okresie IX. 2017 – IX. 2018 w porównaniu do analogicznego okresu rok wcześniej odnotował dwucyfrowy wzrost wartości sprzedaży napojów energetyzujących na poziomie 18,1% (Kociubińska 2019). Udział wartościowy na rynku napojów bezalkoholowych samych napojów energetyzujących wzrósł z 7% w 2016 r. do 10% w 2021 r. i spodziewany jest w 2026 r. poziom 12%. Jak podaje Euromonitor International w swoim raporcie, według prognoz wartość sprzedaży detalicznej napojów energetyzujących w 2026 roku osiągnie poziom 2,5 mld zł (Gerok 2022).

Według deklaracji w 2017 roku napoje energetyzujące spożywało 42% Polaków. Oznacza to, że w Polsce jest około 22 mln potencjalnych konsumentów, a tendencja jest wzrostowa (Przeгляд handlowy.pl).

Rycina 2. Wartość sprzedaży detalicznej napojów energetyzujących w Polsce (w mln PLN).

Źródło: opracowanie własne za Rynek napojów bezalkoholowych w Polsce. KPMG w Polsce na podstawie danych Euromonitor Internationala. 2016; (p)- prognoza

Wyniki i dyskusja

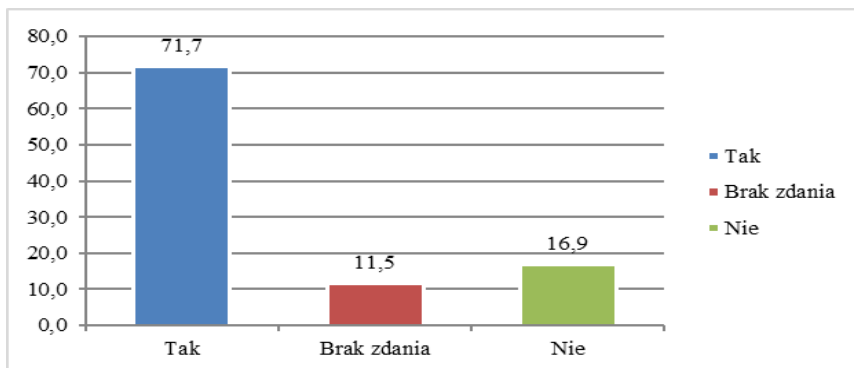
W tabeli 1. przedstawiono charakterystykę populacji badanych studentów z uwzględnieniem profilu socjodemograficznego. W badaniu wzięło udział 324 studentów, ponad 65% stanowiły kobiety. Najbardziej liczną grupą pod względem wieku, byli studenci w przedziale 18-25 lat, w sumie stanowili 89,2% badanych. Pod względem miejsca zamieszkania, badani studenci najliczniej w 40% pochodzili ze wsi i prawie 33% z dużych miast powyżej 100 tys.

Napoje energetyczne spożywają przede wszystkim tzw. heavy userzy, czyli konsumenci sięgający po nie regularnie. Zazwyczaj są to osoby poniżej 30. roku życia, głównie mężczyźni, najczęściej studenci oraz uczniowie (Szczepaniak 2017).

Na pytanie dotyczące wpływu dostępności napojów energetyzujących na ilość ich spożywania badani studenci w prawie 72% zgodzili się z tym stwierdzeniem (wykres 1.). Prawie 17% nie zgadza się z tym stwierdzeniem, a 11,5% nie ma wyrobionego zdania w tej kwestii.

Jak wynika z raportu przygotowanego przez Nielsen, większość sprzedaży napojów energetycznych ma miejsce w kanałach małoformatowych, z których największe znaczenie mają średnie sklepy spożywcze, kolejno

dyskonty i stacje benzynowe (Kociubińska 2019). W dyskontach, kupuje napoje energetyzujące dwóch na trzech konsumentów, w supermarketach 55%, hipermarketach 51%. Na zakupy w sklepach spożywczych decyduje się 44% użytkowników (Szczepaniak 2017).

Wykres 1. Ustosunkowanie się badanych do stwierdzenia „ Czy uważasz że ogólna dostępność napojów energetyzujących zwiększa ilość ich spożywania? [%].

Źródło: badania własne

Tabela 1

Charakterystyka badanej próby studentów, n=324

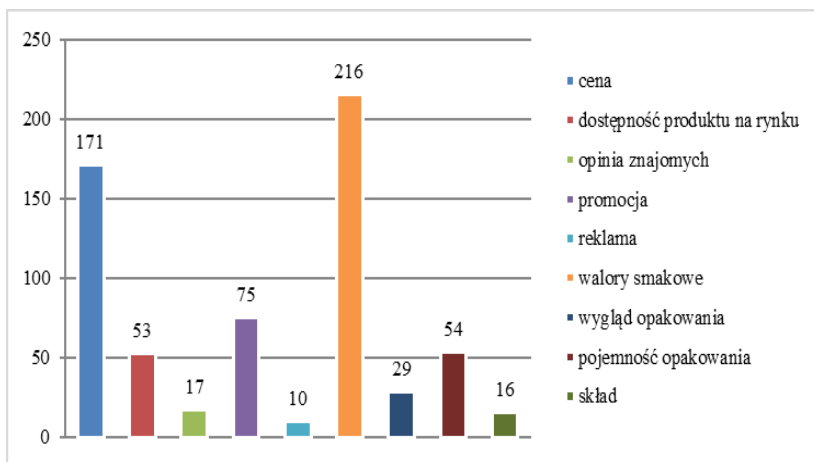
Płeć	liczba badanych	%
Kobiety	213	65,7
Mężczyźni	111	34,3
Wiek	liczba badanych	%
18-21	104	32,1
22-25	185	57,1
26-29	21	6,5
30-33	4	1,2
34 i więcej	10	3,1
Wielkość miejscowości zamieszkania respondentów	liczba badanych	%
wieś	130	40,1
miasto do 10 tys.	25	7,7
miasto od 10 do 20 tys.	11	3,4
miasto od 20 do 50 tys.	25	7,7
miasto 50 do 100 tys.	27	8,3
miasto 100 tys. i więcej	106	32,7

Źródło: badania własne

W badaniach zapytano respondentów o czynniki, które decydują o wyborze napojów energetyzujących (wykres 2). Najwięcej wskazań miały walory smakowe (216), cena (171) i promocja (75). W dalszej kolejności podobną ilość odpowiedzi miały czynniki dotyczące dostępności na rynku i wielkości opakowań.

W badaniach Wójtowicz-Chomicz i in. (2015) najważniejszym czynnikiem decydującym o wyborze napoju energetyzującego była cena. Z badań Suwały (2011) studenci jako najważniejsze czynniki wpływające na decyzje o wyborze konkretnego napoju energetyzującego wskazali cenę, walory smakowe, pojemność opakowania i dostępność produktu na rynku.

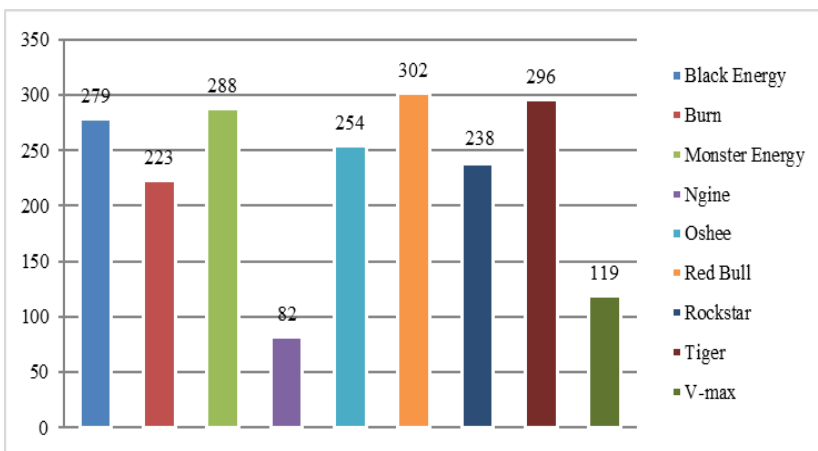
Producenci rozwijają wachlarz smaków – oprócz popularnego mojito konsumenci mają dziś do wyboru m.in. smak pomarańczowy, mandarynkowy, granatu i czarnej porzeczki, pitai, granatu i limonki, czy mango i brzoskwiń (Szczepaniak 2017).

Wykres 2. Czynniki decydujące o wyborze napojów energetyzujących [liczba odpowiedzi].

Źródło: badania własne

Na rynku napojów energetyzujących występuje wiele marek, które ze sobą bardzo silnie konkurują. Zapytano studentów o marki napojów energetyzujących, które znają choćby ze słyszenia (wykres 3.). Najwięcej odpowiedzi otrzymały marki, kolejno Red Bull, Tiger, Monster Energy, Black Energy, Oshee, Rockstar.

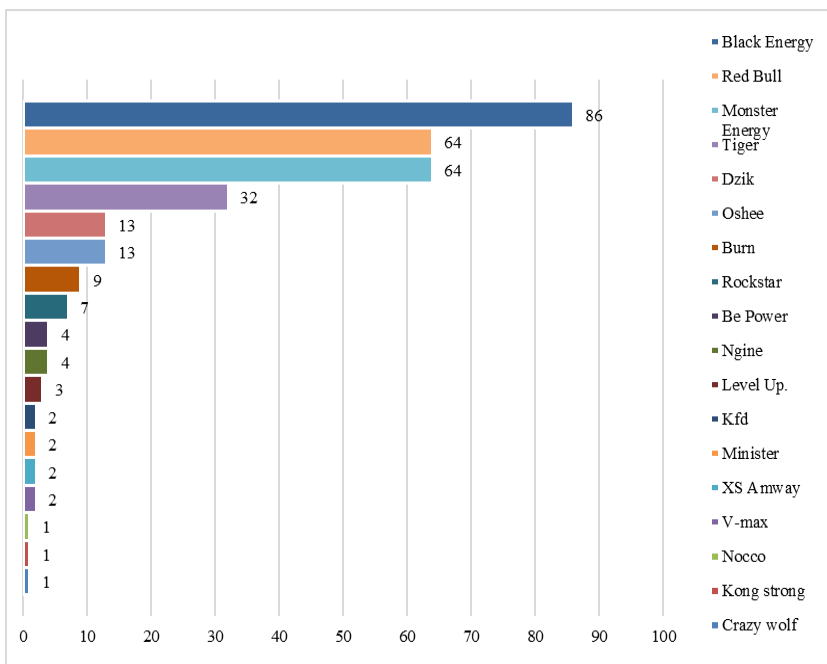

Wykres 3. Marki napojów energetyzujących znane przez studentów choćby ze słyszenia [liczba odpowiedzi].

Źródło: badania własne

Badani respondenci zostali zapytani o wskazanie jednej najbardziej preferowanej przez nich marki wśród napojów energetyzujących (wykres 4.). Najwięcej odpowiedzi otrzymały marki Black Energy (86), po tyle samo Red Bull, Monster Energy (64) i Dzik (32). Pozostałe wskazane marki były preferowane przez dużo mniejszą grupę studentów. Badani studenci wymienili 18 preferowanych marek.

Dzisiejszy rynek napojów energetyzujący jest bardzo bogaty, najpopularniejsze marki to: Tiger (40,68%), Red Bull (24,02%), Powerade (9,43%), Burn (7,60%), XL Energy Drink (4,24%) (Plajzer 2018). Jak podaje Kociubińska (2019), najpopularniejszymi markami wśród energetyków są: Black od Food Care – 22,7% udziałów wartościowych, Red Bull – 20,3%, Tiger (Maspex) 18,2%, Monster (Monster Beverage) – 12,7% oraz Burn (Coca Cola) – 5,1%. Choć w tej kategorii jest ponad 100 marek, zdecydowaną większość sprzedaży generują trzy firmy: Red Bull, Maspex Wadowice (Tiger) oraz FoodCare (Black) (Szczepaniak 2017). Według raportu „Global Sports and Energy Drinks Market 2018-2022” do kluczowych graczy w wielu krajach należą Red Bull, Monster Energy Company, Rockstar, The Coca-Cola Company (produkująca np. napój Burn) oraz PepsiCo (wytwarzająca np. Amp Energy) (Czernichowski 2019).

Wykres 4. Preferencje studentów w stosunku do marki napojów energetyzujących [spożywający badane napoje, n=310].

Źródło: badania własne

Wnioski

1. Przeważająca większość badanych studentów (ponad 70%) zgadza się z twierdzeniem, że dostępność napojów energetyzujących wpływa na ilość ich spożywania.

2. Najczęstszymi czynnikami, które decydują o wyborze napojów energetyzujących wśród studentów są walory smakowe, cena i promocja. W dalszej kolejności dostępność na rynku i wielkość opakowań.

3. Najbardziej znane, choćby z nazwy przez respondentów, okazały się marki Red Bull, Tiger, Monster Energy, Black Energy, Oshee, Rockstar.

4. Najbardziej preferowanymi marki napojów energetyzujących wśród badanych studentów zostały Black Energy, Red Bull, Monster Energy, co pokryło się z ich największą popularnością.

5. Udział w rynku napojów energetyzujących, jak i ich wartość i spożycie dynamicznie wzrasta z roku na rok. Obiecujące prognozy, jak i rosnąca popularność napojów energetyzujących wśród młodzieży i studentów

wskazując, że jest to bardzo rozwojowa i przyszłościowa branża w rynku napojów bezalkoholowych.

Literatura

1. Cichocki M., 2012, Napoje energetyzujące – współczesne zagrożenie zdrowotne dzieci i młodzieży, *Przegląd Lekarski*, tom 69, nr 10, s. 854-860.

2. Czernichowski K. 2019, GLOBALNY RYNEK NAPOJÓW ENERGETYZUJĄCYCH PRACE NAUKOWE UNIwersytetu EKONOMICZNEGO WE WROŚLAWIU. vol. 63, nr 3, s.19-28.

3. Euromonitor International 2023. Definicje branży i kategorii. <https://www.euromonitor.com/definitions?categoryContentId=1073782173> (data dostępu: 5.04.2023).

4. Gerok D. 2022. Ewolucja na rynku napojów bezalkoholowych w Polsce - analiza Euromonitor International. nr 2/2022, "Wiadomości Handlowe".

5. Kociubińska M. 2019. Rynek napojów energetycznych i izotonicznych. HURT & DETAL Nr 05/159. https://hurtidetall.pl/article/art_id,26063-61/rynek-napojow-energetycznych-i-izotonicznych/place,1/

6. Plajzer K. 2018. Napoje energetyzujące – co to takiego? <https://www.akademidietetyki.pl/dietetyka/napoje-energetyzujace-co-to-takiego/> (data dostępu: 5.04.2023).

7. *Przegląd handlowy.pl*. Przyszłość rynku kofeiny – co producenci mogą zaoferować oprócz kawy i napojów energetycznych? <https://www.przegladhandlowy.pl/9758/przyszlosc-rynku-kofeiny-co-producenci-moga-zaoferowac-oprocz-kawy-i-napojow-energetycznych/> (data dostępu: 5.04.2023).

8. Suwała G. 2011. Analiza konsumenckich kryteriów wyboru napojów energetyzujących na przykładzie kryteriów przyjmowanych przez studentów towaroznawstwa Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie. *Zesz. Naukowe nr 851*, s. 75-87.

9. Szczepaniak S. 2017. Przybywa nisz na rynku energetyków. <https://www.wiadomoscihandlowe.pl/arttykul/przybywa-nisz-na-rynku-energetykw/1> (data dostępu: 5.04.2023).

10. Wajszczyk B. 2023. Szkodliwa energia, czyli dlaczego napoje energetyzujące nie są dla dzieci. <https://ncez.pzh.gov.pl/dzieci-i-mlodziez/szkodliwa-energia-czyli-dlaczego-napoje-energetyzujace-nie-sa-dla-dzieci/> (data dostępu: 5.04.2023).

11. Wójtowicz-Chomicz K., Czeczuk A., Huk-Wieliczuk E., Borzęcki A. 2015. Konsumpcja napojów energetyzujących wśród studentów kierunku fizjoterapia. *WYBRANE PROBLEMY KLINICZNE*, s.191-193.

B. Brzezicki
Student, Koło Naukowe "Interkreator"
Instytut Ekonomii i Finansów, Kolegium Nauk Społecznych
Uniwersytet Rzeszowski (Polska)

POLITYKA HANDLOWA UNII EUROPEJSKIEJ

W ostatnich latach wymiana handlowa na poziomie międzynarodowym zyskała na znaczeniu. O ile obecnie jest to spowodowane wojną w Ukrainie, a wcześniej pandemią COVID-19, to dawniej również istniały liczne powody, dla których warto było się skupić na rozwoju polityki handlowej Unii Europejskiej. W artykule przedstawiono rozwój polityki handlowej oraz zwrócono szczególną uwagę na Światową Organizację Handlu, a mianowicie: na jej historię, cele, charakterystykę, a także jej osiągnięcia i rozwój. Zaprezentowano również Ogólny system preferencji taryfowych w kontekście ułatwienia krajom rozwijającym się dostępu do rynku Unii Europejskiej. Przedstawiono znaczenie handlu międzynarodowego, a także zaprezentowano kierunki rozwoju polityki handlowej Unii Europejskiej.

Słowa kluczowe: handel międzynarodowy, polityka handlowa, Światowa Organizacja Handlu, Ogólny System Preferencji, polityka handlowa Unii Europejskiej

In recent years, trade at the international level has become increasingly important. While this is currently due to the war in Ukraine and, before that, the COVID-19 pandemic, there have also been numerous reasons in the past to focus on the development of the European Union's trade policy. The article presents the development of trade policy and pays particular attention to the World Trade Organisation, namely: its history, objectives, characteristics, as well as its achievements and development. It also presents the Generalised System of Preferences in the context of facilitating market access to the European Union for developing countries. The importance of international trade is presented, as well as the directions for the development of the European Union's trade policy.

Keywords: international trade, trade policy, World Trade Organisation, Generalised System of Preferences, European Union's trade policy

1. Wprowadzenie i metodyka

Jednym z głównych wyzwań związanych z uwarunkowaniem twierdzeń o rozwoju międzynarodowego systemu handlu jest zintegrowanie polityki handlowej krajów. Z tego powodu Unia Europejska odgrywa główną rolę, ponieważ należy do głównych propagatorów skutecznego handlu

międzynarodowego opartego na zasadach praworządności. Handel zagraniczny był jednym z pierwszych obszarów, w odniesieniu do którego państwa członkowskie postanowiły połączyć swoje siły. Współczesne tendencje integracyjne najlepiej można przedstawić przy pomocy jednej z najważniejszych grup integracyjnych, czyli Unii Europejskiej (UE), która zjednoczyła kraje gospodarcze po 2 wojnie światowej. Art. 207 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFEU, ang. Treaty on the Functioning of the European Union) stanowi, że wspólna polityka handlowa należy do wyłącznych kompetencji Unii Europejskiej. Taki system pomaga zapewnić przedsiębiorcom dostęp do rynków zagranicznych na sprawiedliwych zasadach [1]. Przyszłość UE wiąże się z rosnącą liczbą jej państw członkowskich. Zwiększenie tej liczby zwiększy również różnorodność ekonomiczną, co z kolei może zwiększyć nieefektywność podejmowania decyzji. Codzienne wyzwania, takie jak zmiana klimatu, niestabilność finansowa, pandemia lub wojna podkreślają znaczenie międzynarodowego systemu handlu. Wczesne debaty na rzecz utworzenia platformy ułatwiającej i regulującej stosunki handlowe między krajami miały na celu uczynienie międzynarodowej polityki handlowej bardziej przyjaznej dla rozwoju. W pierwszych dekadach XX w. kwestie handlowe wymagały coraz bardziej złożonych interakcji między państwami. Jedną nie wszystkie kraje mają równe szanse na rynku międzynarodowym. Z jednej strony polityka handlowa koncentruje się na wspieraniu polityk krajowych w krajach rozwijających się, a z drugiej strony wszystkie kraje niezależne od ich poziomu rozwoju są zainteresowane współpracą międzynarodową w celu zapewnienia sobie stabilnego dostępu do tych wymiany handlowej [2]. Dlatego w wyniku ścisłego powiązania pomiędzy działaniami krajowymi i globalnymi, międzynarodowa polityka handlowa jest głównym celem rozwoju. **Celem** artykułu jest przedstawienie roli międzynarodowej polityki handlowej z wyszczególnieniem polityki handlowej Unii Europejskiej oraz określenie tego jak wpisuje się w ogólnym kontekście celów na rzecz rozwoju. W artykule wykorzystano analizę fachowej literatury przedmiotu, w tym prasę Parlamentu Europejskiego oraz Rady Unii Europejskiej.

2. Wyniki badań i dyskusja

W temacie poruszonym w artykule bardzo duże znaczenie ma Układ Ogólny w Sprawie Cel i Handlu (GATT, ang. General Agreement for Tariffs and Trade), który został zawarty 30 października 1947 r. w Genewie i obowiązywał od 1 stycznia 1948 do 1995 roku. Dzięki GATT powstał system zasad handlowych, który został uznawany na arenie międzynarodowej, ponieważ zapewnia równe warunki dla wszystkich członków [2]. Często występują problemy, z którymi borykają się wszystkie kraje. Nie tylko te

biedne, ale również bogate. Można do nich zaliczyć: występowanie nierówności i walka ze starzejącym się społeczeństwem. Rozwiązanie tych problemów nie przynosi bezpośrednich korzyści transgranicznych i dlatego są to cele krajowe. Natomiast problemy takie jak zmiana klimatu, migracja i dostęp do żywności dotyczy całego globu. Wszystkie kraje niezależnie od poziomu rozwojowego czy dochodowego mają wspólny interes w rozwiązaniu istniejących wyzwań. Z tego powodu powstało kilka wzorców współpracy międzynarodowej. Współpraca może zostać ułatwiona przez instytucje. Jednak obecny pesymizm stawia pod znakiem zapytania zdolność istniejących instytucji do dostosowania się do zmian władzy i coraz bardziej złożonych problemów. Handel międzynarodowy to nie tylko wymiana dóbr materialnych, ale także wymiana usług i idei. Z tego powodu GATT został przekształcony w 1995 roku w Światową Organizację Handlu (WTO, ang. World Trade Organization), która przejęła wcześniejsze umowy handlowe oraz wprowadziła nowe porozumienia. Do najważniejszych z nich można zaliczyć: Układ Ogólny w sprawie Handlu Usługami (GATS, ang. General Agreement in Trade of Services) oraz Porozumienie w sprawie Handlowych Aspektów Praw Własności Intelektualnej (TRIPS, ang. Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights). Najważniejszym jednak osiągnięciem WTO jest umocnienie Organu Rozwiązywania Sporów (Organ DSB, ang. Dispute Settlement Body). Organ ten jest uprawniony do rozwiązywania sporów handlowych na podstawie z góry ustalonych zasad, które umożliwiają członkom WTO, bez względu na ich siłę polityczną i znaczenie gospodarcze, na wnoszenie skarg w przypadku naruszenia zasad WTO. Członkowie w związku z tym mogą również ubiegać się o rekompensatę. Mechanizm ten przyczynił się do ograniczenia jednostronnych działań obronnych, które mogły doprowadzić do otwartej wojny handlowej. System dawał również gwarancję, że silniejsi członkowie nie będą mieli przewagi nad słabszymi. W latach 1995 – 2022 Unia Europejska występowała: w 110 sporach jako strona skarżąca, w 91 sporach jako strona pozwana, w 216 sporach jako strona trzecia. W 2001 r. członkowie WTO rozpoczęli rundę ambitnych i wielostronnych negocjacji handlowych zwanych „Rundą dauhańską” lub „dauhańską agendą rozwoju”. Jej głównym celem jest uznanie rozwoju za podstawowy element światowego systemu handlu. Negocjacje mają na celu zwiększenie roli krajów rozwijających się i podniesienie ich zdolności do czerpania korzyści z handlu międzynarodowego, a także pomocy im w zwalczaniu ubóstwa. W grudniu 2005 r. na konferencji ministerialnej WTO w Hongkongu podjęto inicjatywę w zakresie pomocy na rzecz wymiany handlowej, która stanowiła uzupełnienie dauhańskiej agendy rozwoju i zapewniała wsparcie w zakresie budowania dolności handlowych w celu generowania wzrostu gospodarczego i przeciwdziałania ubóstwu. Negocjacje odnośnie „Rundy dauhańskiej” nadal

trwają, ponieważ utknęły w martwym punkcie w ważnych obszarach, głównie związanych z dostępem do rynku. Największe rozbieżności dotyczą metod przekształcania międzynarodowego systemu handlu [3]. Unia Europejska zmuszona została do znalezienia alternatywnych sposobów zagwarantowania lepszego dostępu do rynków państw trzecich. W 2015 r. podczas dziewiątej konferencji ministerialnej WTO na Bali ratyfikowano porozumienie o ułatwieniach w handlu. Dzięki temu w kolejnych latach wprowadzono nową generację kompleksów umów o wolnym handlu, które wykraczają poza obniżki taryf celnych oraz handel towarami, m.in.: podpisano wielostronne porozumienie handlowe między UE a Peru, Kolumbią oraz Ekwadorem, stworzono układ z państwami Ameryki Środkowej oraz podpisano kompleksową umowę gospodarczo-handlową UE-Kanada (CETA, ang. The Comprehensive and Economic Trade Agreement). Gdy istnieje jakiś problem to przede wszystkim trzeba najpierw go zidentyfikować, ponieważ dopiero wtedy będzie on możliwy do rozwiązania. Ważnym elementem są również negocjacje i podejmowanie decyzji. Niezależnie od różnic w zaangażowaniu uczestników i różnych struktur członkowskich, mechanizmy zarządzania działają w oparciu o procedury decyzyjne, które muszą równoważyć wymagania dotyczące wydajności, władz i integracji. Podejmowanie decyzji często opiera się raczej na nieformalnym osiągnięciu konsensusu. W swojej polityce rozwoju UE podkreśla znaczenie handlu i koncentruje się na krajach najbardziej potrzebujących. Komunikat Komisji z 2012 r. pt. „Handel, wzrost gospodarczy i rozwój – dostosowanie polityki handlowej i inwestycyjnej do sytuacji krajów najbardziej potrzebujących” odzwierciedla istotną zmianę unijnego paradygmatu handlu i rozwoju. Pomimo, że handel nadal znajdował się w centrum strategii rozwojowych, to w komunikacie podkreślono coraz pilniejszą potrzebę rozróżniania między krajami rozwijającymi się, aby koncentrować się na tych najbardziej potrzebujących. Ogólny system preferencji taryfowych (GSP, ang. Generalized system of preferences) umożliwia niektórym towarom z krajów rozwijających się preferencyjny dostęp do rynku UE. Celem tego systemu jest ułatwienie krajom i terytoriom rozwijającym się dostępu do rynku UE dzięki obniżeniu stawek celnych na ich towary. Pierwotnie UE przyznawała jednostronne preferencje taryfowe, aby kraje rozwijać się mogły generować dodatkowe dochody z wywozu z przeznaczeniem na inwestycje we własny zrównoważony rozwój. W ramach reformy w 2012 r. system GSP przekierowano w większym stopniu na kraje najbardziej potrzebujące utrzymując jednak jego trzy elementy. Pierwszym elementem jest standardowy system GSP, który stanowi autonomiczne rozwiązanie handlowe, za którego pośrednictwem UE udziela dla niektórych zagranicznych towarów jednostronnego preferencyjnego dostępu do rynku UE w postaci obniżonych lub zerowych stawek celnych. Drugim elementem jest

GSP, który stanowi konkretne zachęty w postaci redukcji ceł dla krajów w najgorszym położeniu. Ostatnim elementem była inicjatywa „wszystko oprócz broni”, która zapewnia dostęp do UE bez ceł i kontyngentów dla wszystkich ich produktów z wyjątkiem broni i amunicji. Od 2012 do 2020 roku liczba krajów klasyfikujących się do standardowego GSP spadła z 176 do zaledwie 15. Spowodowało to, że dostęp do programu posiadają jedynie te najbardziej potrzebujące kraje. Beneficjentami GSP plus natomiast zostało osiem krajów. Z kolei do inicjatywy „wszystko oprócz broni” przystąpiło 48 najsłabiej rozwiniętych krajów, z czego jest: 34 krajów afrykańskich, 8 państw azjatyckich, 5 krajów Pacyfiku oraz jedno państwo karaibskie (Haiti). Jednak umowy handlowe to nie tylko umowy o wolnym handlu, ale również umowy o partnerstwie gospodarczym, które skupiają się przede wszystkim na wspieraniu rozwoju partnerów handlowych z państw Afryki, Karaibów i Pacyfiku. Umowy te stopniowo zastępują jednostronny unijny system preferencji handlowych. Za przykład można tutaj podać podpisaną w grudniu 2009 roku umowę pomiędzy dwoma krajami Pacyfiku – Papuą-Nową Gwineą oraz Fidżi [2]. 17 czerwca 2020 roku jest również datą, którą należy zapamiętać. Tego dnia po ponad 20 latach negocjacji na dwunastej konferencji ministerialnej WTO osiągnięto historyczne porozumienie w sprawie zniesienia niezgodnych zasadą zrównoważonego rozwoju dotacji w sektorze rybołówstwa.. Jest to pierwsze w historii wielostronne porozumienie skupiające się na zrównoważonym rozwoju. Ponadto uzgodniono konkretne kolejne kroki w kierunku reformy WTO, wśród których znajduje się przywrócenie organizacji roli arbitra rozstrzygającego spory. Ogłoszono również deklarację ministerialną w sprawie reakcji WTO na COVID-19 oraz gotowość na przyszłe pandemie, a także zatwierdzono zwolnienie z niektórych obowiązków w zakresie własności intelektualnej w odniesieniu do szczepionek przeciwko COVID-19. We wspólnej reakcji na rosyjską napaść na Ukrainę członkowie WTO zgodzili się na ograniczenie restrykcji wywozowych i wyłączenie z takich ograniczeń zakupów humanitarnych Światowego Programu Żywnościowego [3]. W 2018 roku powstało nowe podejście w sprawie negocjowania i zawierania unijnych umów handlowych. Nowe podejście powstało w następstwie opinii Trybunału Sprawiedliwości w sprawie podziału kompetencji między Unią a jej państwami członkowskimi. W konkluzjach Rada odnotowuje, że Komisja zamierza zalecać rozdzielanie (w formie odrębnych umów) postanowień dotyczących inwestycji, które wymagają zgody UE i jej wszystkich państw członkowskich, od innych postanowień handlowych leżących wyłącznie w kompetencjach UE. Mimo, że WTO ogólnie kojarzona jest z wolnym handlem, to organizacja czasem zezwala na wprowadzenie ceł, ponieważ propaguje system zasad sprzyjających wolnej i uczciwej konkurencji. Istnieją trzy bariery handlowe. Pierwsze to taryfy, czyli cła przewozowe, które dają towarom lokalnym

przewagę cenową nad podobnymi towarami importowanymi. Drugie to uregulowania techniczne, czyli różne przepisy mające zastosowanie do towarów i usług. Ostatnie to bariery pozataryfowe, które są ograniczeniami wynikającymi z zakazów, warunków lub szczególnych wymogów rynkowych, poprzez które import lub eksport produktów staje się kosztowny [4]. Unia Europejska jest największym na świecie eksporterem i importerem bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Co z kolei sprzyja zatrudnieniu i wzrostowi gospodarczemu, dlatego przyciąganie i zatrzymywanie inwestycji pozostaje niezwykle istotne. Aby osiągnąć ten strategiczny cel UE chce utworzyć stały organ rozstrzygający spory inwestycyjne – wielostronny trybunał inwestycyjny. Komisja Europejska chce w ten sposób zastąpić dwustronne systemy trybunałów inwestycyjnych przewidziane w unijnych umowach handlowych i inwestycyjnych. W 2015 roku powstała strategia „Handel z korzyścią dla wszystkich”, która łączy promowanie wzrostu, zatrudnienia i inwestycji z dążeniem do sprawiedliwego handlu pod względem poszanowania praw człowieka i środowiska. W lutym 2021 roku Komisja przedstawiła swój przegląd polityki handlowej pt. „Otwarta, zrównoważona i asertywna polityka handlowa”, której celem jest wyznaczenie kierunku polityki handlowej do 2030 roku. Przegląd jest następcą strategii z 2015 roku. Jego celem jest dostosowanie polityki handlowej do obecnych wyzwań i ułatwienie transformacji ekologicznej i cyfrowej poprzez „otwartą strategiczną autonomię” [1].

3. Wnioski

Polityka handlowa Unii Europejskiej ma ogromne znaczenie w rozwoju międzynarodowej polityki handlu. Najważniejsi przedstawiciele krajów Unii Europejskiej wymienili działania, które należy w tym kierunku podjąć. Stwierdzili, że przede wszystkim należy utrzymać i pogłębić system wielostronny, którego funkcjonowanie oparte jest na zasadach. Zwrócili również uwagę na wagę szybkiego przyjmowania wniosków ustawodawczych w sprawie monitorowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych, co pomogłoby w realizacji unijnego programu w sprawie handlu. Kolejną ważną kwestią jest konsekwentne zwalczanie unikania opodatkowania, uchylania się od podatków oraz oszustw podatkowych. Należy również położyć nacisk na potrzebę dostosowania systemów podatkowych do ery cyfrowej. Podkreślili również wagę rozwoju wysokiej jakości badań naukowych, dzięki którym możliwe będzie stworzenie nowych produktów, usług i modeli biznesowych w całej Unii Europejskiej. Powiedzieli również o istotnym znaczeniu przyspieszenia prac nad pozostałymi wnioskami ustawodawczymi dotyczącymi jednolitego rynku treści cyfrowych, które są niezbędne dla budowania europejskiej gospodarki opartej na danych oraz rozwoju sztucznej inteligencji.

Na koniec podkreślili znaczenie kontynuacji prac nad umową wystąpieniową [5]. Rozwijanie światowych stosunków gospodarczych w oparciu o zintegrowaną politykę międzynarodową handlu ma coraz większe znaczenie dla wielu gospodarek narodowych, a w szczególności dla krajów Unii Europejskiej. Rosnąca współzależność gospodarcza pomiędzy jednostkami gospodarczymi wyraźnie przejawia się w tempie i czasie trwania światowych kryzysów gospodarczych – w czasie wojny i pandemii.

Bibliografia

1. Noty tematyczne o Unii Europejskiej, Parlament Europejski: *Unia Europejska i jej partnerzy handlowi*. Pobrane z: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/pl/sheet/160/unia-europejska-i-jej-partnerzy-handlowi>, (dostęp: 26.03.2023).

2. Noty tematyczne o Unii Europejskiej, Parlament Europejski: *Unia Europejska a Światowa Organizacja Handlu*. Pobrane z: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/pl/sheet/162/systemy-handlowe-majace-zastosowanie-do-krajow-rozwijajacych-sie>, (dostęp: 26.03.2023).

3. Noty tematyczne o Unii Europejskiej, Parlament Europejski: *Systemy handlowe mające zastosowanie do krajów rozwijających się*. Pobrane z: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/pl/sheet/161/unia-europejska-a-swiatowa-organizacja-handlu>, (dostęp: 26.03.2023).

4. Rada Europejska: *Nowe podejście do negocjowania i zawierania umów handlowych*. Pobrane z: <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2018/05/22/new-approach-on-negotiating-and-concluding-eu-trade-agreements-adopted-by-council/>, (dostęp: 26.03.2023).

5. Rada Europejska: *Posiedzenie Rady Europejskiej z dnia 28-29 czerwca 2018*. Pobrane z: <https://www.consilium.europa.eu/pl/meetings/european-council/2018/06/28-29/>, (dostęp: 26.03.2023).

***Scientific supervision by M. Leszczyńska, Doctor of Economics,
Institute of Economics and Finance, University of Rzeszów, Poland***

I. Wilk, D. Bienko
***Studenci, Koło Naukowe "Interkreator", Sekcja Ekonomia Rozwoju,
Instytut Ekonomii i Finansów, Uniwersytet Rzeszowski (Polska)***

ZNACZENIE SEKTORA USŁUG W POLSCE I NA ŚWIECIE

Usługi odgrywają kluczową rolę w gospodarce każdego państwa, zarówno jako źródło zatrudnienia, jak i również jako podstawowy motor wzrostu gospodarczego. Stanowią one coraz większą część Produktu Krajowego Brutto (PKB) wielu krajów na świecie. Natomiast sektor usługowy stał się najważniejszym sektorem gospodarek krajów rozwiniętych. Sektor usług odgrywa również coraz większą rolę w zatrudnieniu oraz ma duże i wciąż niewyczerpane możliwości tworzenia nowych miejsc pracy. Usługi są kluczowe dla rozwoju innowacyjności, wytwarzania dóbr, a także dla zapewnienia konkurencyjności państwa w skali globalnej. Nauka przyczynia się do rozwoju rolnictwa i przemysłu, jednakże zaawansowane i wciąż rozwijające się usługi przyczyniają się do polepszenia komfortu życia człowieka. Prace, które jeszcze niedawno każdy człowiek wykonywał samodzielnie, teraz zlecane są firmom usługowym, które dzięki dobrze wyszkolonej kadrze pracowniczej przejmują wiele obowiązków obywateli. Dzięki temu napędzają rozwój gospodarczy krajów. W niniejszej pracy wskazano zarówno na istotę usług, jak i ich różnorodne role w gospodarce państwa. Poruszono także kwestie dotyczące klasyfikacji usług, a także ich wpływu nie tylko na rozwój gospodarczy państwa, ale i rozwój społeczny.

Słowa kluczowe: usługi, sektory gospodarki, Polska, pandemia

Services play a key role in every country's economy, both as a source of employment and also as a primary engine of economic growth. They account for an increasing share of the Gross Domestic Product (GDP) of many countries around the world. The service sector, meanwhile, has become the most important sector of the economies of developed countries. The service sector also plays an increasingly important role in employment and has a large and still inexhaustible potential to create new jobs. Services are crucial for the development of innovation, the production of goods, and for ensuring the country's competitiveness on a global scale. Science contributes to the development of agriculture and industry, however, advanced and still developing services contribute to the improvement of human well-being. Work that not long ago every person did on their own is now outsourced to service companies, which, thanks to a well-trained workforce, take over many of the responsibilities of citizens. As a result, they drive the economic development of

countries. This paper points out both the essence of services and their various roles in the country's economy. It also touches on the classification of services, as well as their impact not only on the economic development of the state, but also on social development.

Keywords: *services, economic sectors, Poland, pandemic*

1. Wprowadzenie i problem badawczy

O tym jak bardzo różnorodne i powszechne są usługi, świadczy fakt dużego zróżnicowania kategorii wchodzących w ich skład. Mowa tutaj o takich usługach jak: usługi transportowe, gastronomiczne, hotelarskie, informacyjne, finansowe, ubezpieczeniowe, edukacyjne, zdrowotne czy związane z kulturą i rozrywką. Można więc dostrzec duże spektrum tego pojęcia. Oczywistym jest, iż każdy człowiek codziennie korzysta z różnego rodzaju usług, w związku z czym kondycja tego sektora istotnie wpływa na jakość życia obywateli danego państwa.

W pewnym okresie historii ekonomii, znaczenie usług było marginalizowane, a wręcz w założeniach niektórych nurtów ten sektor było pomijany. Jednakże nadszedł czas na to, by znaczenie tego pojęcia zostało zauważone. Obecnie, ze względu na możliwości zatrudnienia, generowania przychodów, czy możliwość wdrażania innowacji, dużą rolę przypisuje się właśnie usługom.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie istoty usług, ich klasyfikacji, a także ukazanie rozwoju tego sektora w Polsce i na świecie. Przy opracowywaniu niniejszego artykułu wykorzystano literaturę przedmiotu, a także dostępne dane statystyczne odnoszące się do omawianego zagadnienia.

2. Wyniki badań i dyskusja

Rozważania na temat znaczenia sektora usług warto rozpocząć od przedstawienia definicji usług, ich cech, a także zaprezentowania różnych ujęć klasyfikacji tego pojęcia. Niestety jednoznaczne zdefiniowanie usług przysparza wiele trudności, ze względu na różne ujęcia i różniące się podejścia poszczególnych badaczy do tego zagadnienia. Jako przykład definicji, która najczęściej pojawia się w polskiej literaturze, podaje się tą, która została skonstruowana przez O. Langego. Według niej usługami można nazwać czynności, które są powiązane w sposób pośredni lub bezpośredni z zaspokajaniem potrzeb człowieka, ale nie prowadzące w sposób bezpośredni do produkcji dóbr. Jest to tylko jedna z wielu definicji próbująca opisać istotę usług [1]. Istotnym zagadnieniem są również cechy usług, wśród których wymienia się najczęściej: niematerialność, jednoczesność procesu świadczenia i konsumowania, brak jednorodności, nietrwałość, brak sposobności nabycia na własność (przy czym to niematerialność jest kluczowym atrybutem, z którego

wynikają te pozostałe). Specyfika usług powoduje istotne trudności, między innymi takie jak: brak możliwości pomiaru przed zawarciem transakcji kupna-sprzedaży, niezdolność do transportu czy magazynowania, a także zależność od wielu czynników, w tym cech i kompetencji osoby świadczącej usługi [2].

Z uwagi na setki rodzajów usług, występuje wiele sposobów klasyfikacji poszczególnych ich rodzajów. W Polsce występują dwa ustawowe systemy zajmujące się klasyfikacją usług – Polska Klasyfikacja Działalności (PKD) oraz Polska Klasyfikacja Wyrobów i Usług (PKWiU). Pierwsza z tych instytucji powstała na podstawie Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 24.12.2007 r. w sprawie Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD) [3]. W PKD został dokonany podział i pogrupowanie rodzajów działalności wykonywanej na rynku przez podmioty gospodarcze. Każdy przedsiębiorca przed rozpoczęciem swojej działalności ma obowiązek ustalenia kodu PKD. Odpowiedni numer wybiera się na podstawie załącznika do Rozporządzenia. Natomiast w szczególnie zawiłych przypadkach przedsiębiorca ma możliwość zwrócić się z wnioskiem do Ośrodka Klasyfikacji i Nomenklatur Urzędu Statystycznego w Łodzi o nadanie takiego numeru. Polska Klasyfikacja Działalności pełni funkcję statystyczną i opiera się na statystycznej klasyfikacji działalności gospodarczych Unii Europejskiej NACE Rev.2. Drugi z systemów klasyfikacji działalności, czyli Polska Klasyfikacja Wyrobów i Usług (PKWiU 2015), powstał na mocy Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 4 września 2015 r. [4], a wejście ww. przepisów w życie nastąpiło z dniem 1 stycznia 2016 r. PKWiU wykorzystuje się głównie w statystyce, ewidencji i dokumentacji oraz rachunkowości, a także w urzędowych rejestrach i systemach informacyjnych administracji publicznej [5]. Sposób klasyfikacji na poziomie sekcji przedstawia tabela nr 1.

Tabela 1

Rozróżnienie schematu klasyfikacji wg systemów PKD 2007 i PKWiU 2015

Grupowanie sekcji	Symbol sekcji	Klasyfikacja wg PKD 2007	Klasyfikacja wg PKWiU 2015
Sekcje łączone z rolnictwem	A	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	Produkty rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa oraz usługi wspomagające
Sekcje łączone z przemysłem	B	Górnictwo i wydobywanie	Produkty górnictwa i wydobywania
	C	Przetwórstwo przemysłowe	Produkty przetwórstwa przemysłowego
	D	Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	Energia elektryczna, paliwa gazowe, para wodna, gorąca woda i powietrze do układów klimatyzacyjnych
	E	Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją usługi dostarczania	Wody, ścieki i odpady oraz usługi związane z ich rekultywacją

Sekcje łączone z przemysłem i usługami	F	Budownictwo	Obiekty budowlane i roboty budowlane
Sekcje łączone z usługami	G	Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	Handel hurtowy i detaliczny. naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle
	H	Transport i gospodarka magazynowa	Transport i gospodarka magazynowa
	I	Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	Usługi związane z zakwaterowaniem i usługi gastronomiczne
	J	Informacja i komunikacja	Usługi w zakresie informacji i komunikacji
	K	Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	Usługi finansowe i ubezpieczeniowe
	L	Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	Usługi związane z obsługą rynku nieruchomości
	M	Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	Usługi profesjonalne, naukowe i techniczne
	N	Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	Usługi administrowania i usługi wspierające
	O	Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	Usługi administracji publicznej i obrony narodowej; usługi w zakresie obowiązkowych zabezpieczeń społecznych
	P	Edukacja	Edukacja
	Q	Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	Usługi w zakresie opieki zdrowotnej i pomocy społecznej
	R	Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	Usługi kulturalne, rozrywkowe, sportowe i rekreacyjne
	S	Pozostała działalność usługowa	Pozostałe usługi
	T	Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby	Usługi gospodarstw domowych. różnorodne wyroby i usługi gospodarstw domowych na potrzeby własne
	U	Organizacje i zespoły eksterytorialne	Usługi świadczone przez organizacje międzynarodowe i eksterytorialne

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [3,4].

Na podstawie PKWiU można dokonać również podziału usług ze względu na odbiorców [6]:

➤ usługi produkcyjne – przeznaczone dla producentów i biznesu a obejmujące prace projektowe, działalność naukowo-badawczą, marketing, usługi doradztwa finansowego i prawnego, utrzymanie ruchu, naprawę i konserwację maszyn i urządzeń;

➤ usługi konsumpcyjne – usługi skierowane dla konsumentów, można w ramach tego punktu wymienić zarówno usług materialne (np.: handel,

gastronomia, łączność, usługi naprawcze, gospodarka komunalna) jak i nie materialne (np.: opieka zdrowotna, edukacja, opieka społeczna, kultura i sztuka);

➤ usługi ogólnospołeczne – usługi dla społeczeństwa i gospodarki narodowej, np.: wymiar sprawiedliwości, administracja państwowa, działalność organizacji społecznych, usługi ubezpieczeniowe i finansowe.

Ze względu na wynik podjętej pracy usługowej wyróżnia się następujące rodzaje usług [6]:

➤ renowacyjne – przywrócenie (ochrona) wartości użytkowej produktu materialnego, np. konserwacje, remonty, naprawy lub ochrona (maszyny, budynki);

➤ informacyjne – przechowywanie i przetwarzanie informacji (głównie statystycznych), np. działalność urzędów statystycznych, punktów informacyjnych, urzędów publicznych;

➤ dystrybucyjne – odnowienie lub zwiększenie środków pracy i konsumpcji u człowieka lub grupy społecznej, np. handel hurtowy, detaliczny, obrót pieniężny, czasowe udostępnienie zasobów pracy lub konsumpcji;

➤ rekreacyjno-wypoczynkowe – kreacja stanu fizjologicznego człowieka, np. turystyka, sport, hotele, ochrona zdrowia, higiena osobista;

➤ oświatowo-kulturalne – wzbogacenie zasobu informacji jednostek ludzkich, np. kultura, oświata, wychowanie;

➤ organizacyjne – wzbogacenie zasobu informacji jednostek ludzkich, np. kultura, oświata, wychowanie.

Ważnym podziałem jest ten odnoszący się do dostępności, specyfiki usług oraz charakteru ich odbiorcy, w ramach którego wyróżnia się usługi [6]:

➤ podstawowe – są to usługi powszechne i łatwo dostępne dla społeczeństwa, takie jak służba zdrowia, edukacja, transport i łączność, gastronomia, przewozy pasażerskie czy usługi fryzjerskie; ich udział w strukturze usług dominuje w fazie preindustrialnej oraz industrialnej każdej gospodarki;

➤ wyspecjalizowane – te usługi nie są konieczne do funkcjonowania, są przeznaczone są dla klientów biznesowych, obejmują usługi świadczone przez ośrodki naukowo-badawcze, uczelnie wyższe, banki, towarzystwa ubezpieczeniowe oraz firmy reklamowe. Ten rodzaj usług zaczyna odgrywać znaczącą rolę w fazie postindustrialnej, a ich największy udział występuje w fazie informacyjnej rozwoju gospodarczego państw.

W dalszej części zostaną przedstawione wybrane dane statystyczne obrazujące rozwój i bieżącą sytuację sektora usług w Polsce i na świecie. W tabeli 2 wzięto pod uwagę liczbę przedsiębiorstw, liczbę zatrudnionych, wartość obrotów w mln zł oraz wartość produkcji w mln zł. W celach

porównawczych przedstawiono najnowsze opublikowane dane, dotyczące lat 2018-2020, pochodzące z raportów GUS.

Tabela 2

Statystyka strukturalna przedsiębiorstw w gospodarce Polski w latach 2018-2020

Wyszczególnienie	2018				2019				2020			
	Liczba przedsiębiorstw	Liczba pracujących	Obroty w mln zł	Wartość produkcji w mln zł	Liczba przedsiębiorstw	Liczba pracujących	Obroty w mln zł	Wartość produkcji w mln zł	Liczba przedsiębiorstw	Liczba pracujących	Obroty w mln zł	Wartość produkcji w mln zł
Ogółem	1 960 361	9 822 046	4 793 463,40	3 168 301,77	2 022 248	10 033 174	5 074 278,25	3 339 518,32	2 066 209	9 996 913	5 098 029,63	3 398 911,90
Przemysł (sekcje B, C, D, E)	248 030	3 299 784	1 805 506,64	1 562 787,84	252 040	3 356 012	1 924 779,44	1 634 515,14	253 704	3 295 237	1 910 007,00	1 614 623,34
Budownictwo (sekcja F)	325 663	1 005 742	346 902,53	333 190,02	355 562	1 065 139	382 801,21	372 602,09	387 740	1 115 455	405 233,14	404 345,92
Handel, naprawa pojazdów samochodowych (sekcja G)	544 769	2 390 479	1 789 142,57	429 024,25	538 931	2 427 588	1 851 565,45	462 341,40	530 930	2 388 186	1 872 362,89	497 501,77
Usługi (sekcje L, M, N, H, I, J, działy 95)	841 899	3 126 041	851 911,66	843 299,67	875 715	3 184 435	915 132,15	870 059,70	893 835	3 200 035	910 426,59	892 440,87
Sektor usług / ogółem	42,95%	31,83%	17,77%	26,62%	43,30%	31,74%	18,03%	26,05%	43,26%	32,01%	17,86%	25,96%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [7,8].

Biorąc pod uwagę dane zawarte w tabeli można przedstawić następujące wnioski:

- wszystkie podane parametry, odnoszące się do sektora usług w ujęciu bezwzględnym, w roku 2019 wzrosły w porównaniu do roku ubiegłego;
- w kontekście wskaźnika udziału sektora usług/ogółem w analizowanych latach, można wskazać, że zarówno w obszarze liczby przedsiębiorstw i zatrudnionych, jak i wielkości obrotów oraz produkcji jest on dość stabilny;
- pomimo wzrostu liczby przedsiębiorstw prowadzących działalność w sektorze usług w roku 2020 w stosunku do 2019, ich udział w całkowitej liczbie przedsiębiorstw nieznacznie spadł;
- w 2020 roku liczba pracujących w usługach w porównaniu do roku 2019 wzrosła zarówno w ujęciu bezwzględnym, jak i względnym;
- w 2020 roku wartość obrotów w mln zł w usługach w odniesieniu do roku poprzedniego spadła jednocześnie zarówno w ujęciu bezwzględnym, jak i procentowym;
- wartość produkcji w mln zł w usługach w roku 2020 wzrosła w porównaniu do roku poprzedniego, jednakże jej udział w całkowitej wartości produkcji nieco zmalał.

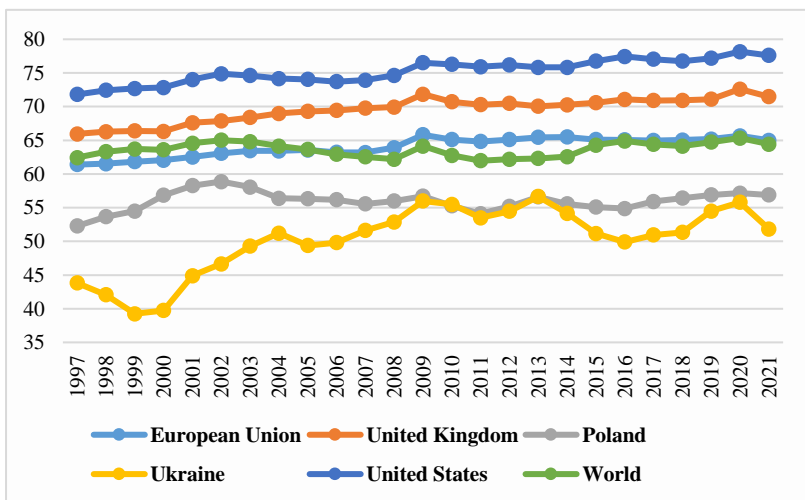
W tym kontekście warto wspomnieć także o istotnej kwestii, jaką jest pandemia COVID-19, która znacząco wpłynęła na sektor usług. Jej początki na świecie datuje się na rok 2019, natomiast w Polsce na rok 2020. W trakcie jej trwania swoją działalność musiały zawiesić lub zakończyć m.in. zakłady gastronomiczne, hotele, firmy turystyczne, czy salony kosmetyczne i

fryzjerskie. Powodem tego była m.in. zmniejszona wielkość popytu czy trudności z wywiązaniem się z zobowiązań, np. z tytułu kredytów bankowych. Pomimo zmniejszenia lub całkowitego braku przychodów, te jednostki nadal musiały pokrywać koszty prowadzenia działalności, co istotnie wpłynęło na pogorszenie ich płynności finansowej. W skrajnych przypadkach działalność podmiotów kończyła się ogłoszeniem upadłości. Tak trudna sytuacja wynikała z wprowadzenia obostrzeń dotyczących m.in. podróżowania, korzystania z różnych form zakwaterowania, a także z usług gastronomicznych. Powszechnie uważa się, iż to właśnie sektor usług najbardziej ucierpiał w wyniku pandemii COVID-19 [9].

Układ sektorowy gospodarki z podziałem na sektor rolniczy, przemysłowy oraz usługowy jest pochodną koncepcji sformułowanej w latach 30. XX w. przez Fishera (1935), a następnie rozwiniętej przez Clarka (1940) i Fourastie (1969). Zgodnie z teorią Fourastiego wraz z rozwojem gospodarczym maleje znaczenie rolnictwa, czego wyrazem jest malejący udział tego sektora w ogólnym zatrudnieniu. Sektor przemysłowy na określonym etapie rozwoju gospodarczego wykazuje wzrost znaczenia w gospodarce, następnie pewną stabilizację, ale w późniejszych etapach rozwoju gospodarczego stopniowo zmniejsza swoją pozycję w gospodarce. Natomiast sektor usługowy wykazuje w procesie rozwoju gospodarczego ustawiczną tendencję zwyżkową [10]. W sektorowej i działowej strukturze zatrudnienia i tworzenia dochodu narodowego znajdują swoje odzwierciedlenie przeobrażenia gospodarcze każdego kraju [11]. Na wykresie 1 znajdują się dane dotyczące udziału sektora usługowego w tworzeniu PKB wybranych państw oraz Unii Europejskiej i świata.

Z przedstawionych danych wynika, że w państwach wysoko rozwiniętych udział usług w gospodarce narodowej nie rośnie w tak znaczącym tempie, jak w krajach, rozwijających się w danym okresie swojej historii. Szybki wzrost zauważyć można było w przypadku Polski w pierwszych kilku latach po przeprowadzeniu transformacji gospodarczej, kiedy to udział usług w tworzeniu PKB wzrósł o ponad 6,5 p.p. w ciągu pięciu lat. Natomiast największy wzrost w badanej próbie zaobserwowano w Ukrainie, kiedy to udział usług wzrósł o ponad 11% p.p. w 2004 roku w porównaniu z 1999 r. W Ukrainie obserwuje się też największe wahania tego udziału.

Warto też podkreślić, że w Polsce wzrost udziału zatrudnionych w usługach był szybszy niż na świecie. O ile w 1991 r. w usługach w Polsce zatrudnienie znalazło 38,2% całkowitej liczby zatrudnionych, to w 2019 r. było to już 58,7% [13]. W krajach rozwijających się wzrost zatrudnienia w usługach odbywa się kosztem zatrudnienia w rolnictwie, natomiast liczba zatrudnionych w przemyśle na tym etapie pozostaje stabilna.

Wykres 1. Udział sektora usług jako % PKB w wybranych krajach oraz w Unii Europejskiej i na świecie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Światowego [12].

3. Wnioski

Sektor usług jest niezwykle zróżnicowany, ale też kluczowy dla rozwoju gospodarczego każdego państwa. Obejmuje takie działy jak: handel, transport, turystyka i rekreacja, edukacja, ochrona zdrowia, administracja publiczna, usługi biznesowe i finansowe, łączność i komunikacja, gastronomia, kultura i sztuka. Znaczenie usług początkowo było umniejszane przez niektórych przedstawicieli szkół ekonomicznych na rzecz przemysłu oraz rolnictwa. Dopiero w późniejszym okresie w myśli społeczno-ekonomicznej zauważono ich duży potencjał w dynamizowaniu rozwoju całej gospodarki. W Polsce od samego początku transformacji systemowej sektor usług rozwijał się szybko i dynamicznie. Warto zaznaczyć, iż obserwowany dynamiczny rozwój sektora usługowego jest jednym z czynników przyczyniających się do budowy gospodarki opartej na wiedzy [14]. Właśnie taki model gospodarki prowadzi do największego wykorzystania potencjału człowieka, który może rozwijać swoje kompetencje. Usługi wyspecjalizowane i oparte na wiedzy odgrywają szczególną rolę w systemach gospodarczych wielu państw. Ciągły rozwój usług przyczynia się do lepszego wykorzystania zasobów ludzkich i rzeczowych, a jego innowacyjność napędza rozwój całej gospodarki.

Bibliografia

1. Flejterski S., Klóska R., Majchrzak M., *Usługi w teorii ekonomii* (w:) *Współczesna ekonomika usług*, Flejterski S., Panasiuk A., Perenc J., Rosa G. (red.), PWN, Warszawa 2005, s.13-40.
2. Czubała A., Jonas A., Smoleń T., Wiktor J. W., *Marketing usług*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2012.
3. *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2007 r. w sprawie Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD)*. Dz.U. 2007 nr 251 poz. 1885.
4. *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 4 września 2015 r. w sprawie Polskiej Klasyfikacji Wyrobów i Usług (PKWiU)*. Dz.U. 2015 poz. 1676.
5. https://stat.gov.pl/Klasyfikacje/doc/pkwiu_15/index.html [15.03.2023].
6. Ilnicki D., *Przestrzenne zróżnicowanie poziomu rozwoju usług w Polsce. Teoretyczne i praktyczne uwarunkowania badań*. Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego. Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego Wrocław 2009.
7. *Statystyka strukturalna przedsiębiorstw w roku 2019*, GUS, Warszawa 2020.
8. *Statystyka strukturalna przedsiębiorstw w roku 2020*, GUS, Warszawa 2021.
9. *Raport roczny Coface: Niewypłacalności firm w Polsce w 2021 r.* Warszawa, 10.01.2022 r.
10. Jankowska D., Majka A., *Zmiany w zatrudnieniu w sektorze usług a rozwój gospodarczy regionu*. „Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Szczecińskiego” 2016, s.254
11. Dominiak J., Hauke J., *Sektor usług i jego zmiany w Polsce i innych krajach UE w latach 1995–2012*, „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna” 2015, nr 32, s. 31–43.
12. Dane pobrane z: <https://data.worldbank.org/indicator/NV.SRV.TOTL.ZS?end=2021&locations=PL-UA-DE-EU-US&start=1987&view=chart> [20.03.2023].
13. *Usługi w gospodarce i handlu zagranicznym Polski*. PFR, Warszawa 2021
14. Wróbel A., *Rola sektora usług w rozwoju społeczno-gospodarczym i kształtowaniu gospodarki opartej na wiedzy w Polsce*. „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy” 2014, nr 37, s. 317

*Scientific supervision by M. Leszczyńska, PhD
Institute of Economics and Finance, University of Rzeszow, Poland*

Vu Mai Chinh
High-quality Economics and Management, K39
Faculty of Political Economy, Academy of Journalism and
Communication, Hanoi (Vietnam)
Phan Minh Duc, PhD (Economics)
Faculty of Political Economy, Academy of Journalism and
Communication Hanoi (Vietnam)

THE SIGNIFICANCE OF HIGHER EDUCATION BRANDING IN THE GLOBAL ECONOMIC INTEGRATION OF VIETNAM: A COMPARATIVE PERSPECTIVE

Simultaneous to the development of a knowledge-based economy is the present integration of the global economy. In order to attain economic success and catch up with global trends, any nation's primary focus must be on advancing higher education. In addition, the competition in the education market is increasing, necessitating those educational institutions battle for their brand position in order to attract high-quality values in accordance with the demands of businesses. Vietnam is a developing nation that has benefited much from global economic integration in recent years. Therefore, branding the higher education is necessary for the country's development and growth. Thus, this paper will use the UPCD model to compare the process of constructing a Vietnamese higher education brand with that of higher education in the UK to identify the remaining issues that hinder Vietnamese educational brands from developing. The University of Cambridge and Academy of Journalism and Communication have been chosen for the typical case studies. From their branding circumstances, the authors evaluate the issues that Vietnam is experiencing and give suggestions for the improvement of the higher education branding system. The study stresses on highlighting the deficiencies of higher education in Vietnam and elaborating on the sources of this problem in terms of administration of the education process.

Keywords: Branding; Higher Education; Global Economic Integration; UK; Vietnam

Introduction

The contribution of higher education to economic growth is already substantial (Edward Crawley et al. 2020) as university and corporate partnerships have been strengthened (Digital Marketing Institute, 2018). Furthermore, these researchers admitted that governments in a number of nations have met a substantial portion of their country's development goals (Edward Crawley et al. 2020) with the assistance of universities, as indicated by the

supply of high-quality resources and productive research (Hilten, 2015). Universities may contribute to effective commercial development since they always provide high-level intellectual education and inventive skills for students to build an innovative research environment (Digital Marketing Institute, 2018). Therefore, it might be claimed that higher education is an invisible force crucial to the nation's economic growth.

In the context of international economic integration, the importance of higher education has increased due to its capacity to contribute to the government and quickly adjust to socio-economic changes. Globally, the trend of sustainable development of many nations is orient toward the knowledge-based economy (Edward Crawley et al. 2020), which replaced automation to solve many problems arise continuously in the process of economic change (Brussels, McKinsey's 2018). This indicates that the desire in higher education will increase in order to offer the required human resources for innovation.

More competition on the education market will result from more advanced universities. Thus, branding for higher education is crucial to stand out in students' minds and partners (Sylvie Lomer et al. 2016). It is essential for all universities worldwide, but in developing nations, branding still remains problematic, and the case of Vietnam is one of them (Tien, Nguyen Hoang et al. 2019). Particularly, it can be observed that the rating of Vietnamese universities in the global context is still a gap. According to university rating websites, there are just six Vietnamese institutions in the top 500-1500. Times Higher Education (THE 2023) ranks Duy Tan and Ton Duc Thang Universities as 401-500, whilst QS TopUniversities (QS & Elsevier 2023) ranks them as 801-1000 and 1001-1200 respectively. The rankings for the remaining three public universities (Vietnam National University Ho Chi Minh City and Ha Noi City, Hanoi University of Science and Technology) are 1501+ in THE and 801-1000, 1201-1400 in QS Top Universities. In comparison to the worldwide education system, the Vietnamese system of higher education is still not particularly remarkable. Studies have evaluated the reasons why this system has not been able to improve its level to that of the rest of the world, one of which is the lack of financial capacity and the inefficient use of money (Le Thi Kim Anh et al. 2019). And it is evident that university branding will be an essential component of the answer to this challenge. Consequently, this paper will emphasize the significance of higher education branding in the context of global economic integration and give updated evaluations of the situation in Vietnam, thereby contributing to the enhancement for certain aspects of the Vietnamese educational system.

Literature Review

1. Global economic integration

This term has been popular at a lot of research. According to Philemon Kazimil Mzee, economic globalization is a continual process since governments, corporations, and individuals must constantly develop the economy to stay up with the growing trend and worldwide competitiveness (Mzee, Philemon Kazimil 2012). After World War II, when the economic market and production forces collapsed, it became apparent that countries had to integrate under mutually beneficial circumstances in order to restore the economy (Anh & Tien, 2019). These authors (Anh & Tien, 2019) showed that, Global economic integration is achieved when countries cooperate in the establishment of common economic principles and rules that are suited to their unique circumstances and interests. This is extremely the result of the international cooperation period. As (Nguyen Van Trinh et al. 2020), economic integration is not only the key to tying the economic system of each country to the common market of the area and the globe when they permit the free opening of their national economies, but it also interacts actively with each other to construct a strong economic institution together. Basically, global economic integration is the process of opening the economies of nations, removing trade barriers and obsolete rules to trade benefits for both sides, therefore forming an economic alliance.

Knowledge and economic growth are in constant interaction. Globalization has made the global economy more knowledge-based (Hayes, 2021), and knowledge has also helped drive the global economy toward sustainability by producing and using creative knowledge through increasing commerce, promoting international collaboration, and facilitating the transfer of technology (Nitsan Chorev; Amanda C. Ball, 2022). When a nation invests in technological development, it demonstrates the growth of research and education. Clearly, the measures to increase human resource knowledge in that country are substantial (Sajjad, Barkhordari et al. 2019), and higher education is a significant component in meeting this expectation by always seeking answers to global problems (Digital Marketing Institute, 2018). This is the economic development trend that major nations such as the United States, China, Canada, Australia, are normally the main destinations (Nhandan Online 2021).

In developing nations, global economic integration is a tremendous chance for governments to find many opportunities from developed economies to grow their domestic economy, such as encouraging capital investment, reducing tariff barriers, and boosting free trade (Anh & Tien, 2019). In addition, the knowledge economy is a target for these nations since it represents a potential for them to break through the economy, establish

sustainable growth, and even be able to achieve sustainable development in the future. Instead of focusing on high-tech growth like wealthy nations, low-middle income nations will concentrate on information technology, human resources (skills, qualifications, training techniques,), and the use of technology to reduce government spending (Asian Development Bank, 2014).

Due to its active engagement in global economic integration, Vietnam has been regarded as a country with a dynamic economy in recent years. According to OECD Secretary-General Mathias Cormann, FDI capital has helped Vietnam attract many multinational enterprises to develop their supply sources, and he predicts that Vietnam's GDP would expand by more than 6% in 2022 and 2023 (Minh Duc 2022). Additionally, it is remarkable that FDI funds have been used by the government in high technology and R&D operations, indicating that Vietnam is advancing the manufacture of global products with value added. Investment capital in manufacturing and assembly for factories in Vietnam has demonstrated potential in recent years, as seen by the emergence of major global suppliers such as Apple, Samsung, and Danish toy (Schrage, Burkhard & Tram, Nguyen Ngoc Hong 2022).

To satisfy the requirements of developing high-quality production activities, Vietnam must currently emphasize the sustainable growth solution, which entails concentrating on the development of a knowledge economy. Ho Chi Minh City has marked this as an economic growth goal for the period 2021 to 2035 (Nhandan Online 2021). And now, the young Vietnamese generation at the tertiary level has a huge demand for knowledge acquisition and is highly accessible. They willingness to pay for high quality academic conditions (EducationFair NL 2020), as indicated by the rising proportion of students studying abroad (132,559 students studying oversea, including 20,273 students go to the United States, representing 2.2% of all students studying abroad who contribute \$721 million to the U.S economy) (Vietnam - Country commercial guide , 2023). It can be seen that Vietnam has great potential to develop more strongly in terms of its economy in the competition of economic integration.

2. Branding in higher education institutions

Kotler defined that “Brand is a name, sign, symbol or combination of them that defines a seller's product, makes it stand out and makes it competitive in the marketplace” (Kotler, Philip 1997). Brand is also described as an intangible or physical feature that combines identity and image characteristics to generate a reputation (Sammut-Bonnici, 2015); a distinguishing characteristic that customers can rely on to differentiate and develop a relationship with the product (Sjögren & Trautmann, 2019). In general, a brand consists of all the tangible and intangible factors that remind people of the product's attributes (the target audience using the product).

In fact, no research has established a precise definition of brand in the context of higher education. However, brand may be considered as the process of attracting students via the creation of engaging study programs (Amzat, Ismail Hussein 2016). Universities must have the right customer-targeting strategies to create a strong brand. Regarding the education case, the university is the service provider (the seller), and students and their parents are the consumers (Amzat, Ismail Hussein 2016), with knowledge being the fundamental product to be sold (Koku, Paul Sergius 2023). It is evident that there are differences in the training programs or teaching quality of universities, and students have the option of choosing where they learn in-depth knowledge; therefore, it is essential to create visual products to attract customers' attention. Many researches have shown that the primary objective of university branding is to establish a long-lasting link between educational programs and students, which is what investors, partners, and other relevant audiences consider when evaluating a university (Koku, Paul Sergius 2023) (Paul Clark, et al, 2020). Moreover, in the period of globalization, branding needs to be more targeted in order to adapt to rapidly shifting demographics and student demands (Amzat, Ismail Hussein 2016). According to (Subbarayalu, 2022), there are several advantages of branding in higher education:

First, the improvement of the university's brand will strengthen its financial capability. A brand that has been positioned with the appropriate identity will attract a select group of high-quality students and professors proportional to the school's stature. This not only helps the institution maintain its quality and position, but it also boosts its enrollment rate, fosters student loyalty, and enhances collaboration amongst important partners. Secondly, the university's brand will assist students position themselves in society, enable them to distinguish themselves from the other objects in the same context, and contribute to their general competitiveness. Thirdly, university branding will boost the probability of students obtaining employment if they have specialized training from a well-known institution. In reality, businesses will use graduation from a prestigious institution as a criterion for selecting fresh graduates to join their organization.

Additionally, in the context of global economic integration, university branding must improve if students are able to readily select different university brands both nationally and globally. Yet, there are no researches that explore the link between them in detail.

3. Evaluation criteria for the higher education branding

The article by (Tien, Nguyen Hoang et al. 2019) showed that building an educational brand requires a focus on five objectives: establishing a vision, a

brand mission, brand positioning, system design brand edentity, selecting a brand model, and generating value. The authors believe this to be true because, regardless of whether it is a private or public institution, a university's brand must be based on a combination of educational culture and business philosophy.

As pointed out by (Maha Mourad et al. 2020) about the perspective brand equity in higher education, the key element to expanding the brand position is the implementation of suitable communication tools, such as word-of-mouth or brand image through international activities, service enhancement, or marketing applications. Similar to this study, another article emphasizes that what constitutes a strong tertiary brand is the university's concentration on student satisfaction in to attract their loyalty and ensure the school's long-term viability. And brand image is the determining factor in resolving this issue (Chen, Chin-Tsu 2016).

(Sjögren & Trautmann, 2019) synthesized perspectives on important factors for building a strong educational brand, such as brand architecture, brand identity, brand awareness. But the research has revealed that these viewpoints are not truly correct when evaluating a university's brand since they also contain characteristics to analyze for a company, and frequently, they are all from the perspective of the student without consideration of the institution. Ghodeswar's PCDL model theory was used by the authors of this study to evaluate Jonkoping University's branding activities.

Figure 1. The Ghodeswar’s PCDL Model

Source: (Sjögren & Trautmann, 2019)

This model describes the tools that companies can use to position their brand. It has four main parts: positioning the brand, communicating the brand message, delivering the brand performance, and leveraging the brand equity. However, the authors created a new model called UPCD (University Positioning Communication Delivering Model) when they realized that some data needed to be changed when analyzing the case of higher education.

Figure 2. The UPCD Model

Source: (Sjögren & Trautmann, 2019)

The UPCD model has been upgraded to include three components for building a great brand: positioning the brand, conveying the brand's message, and delivering brand performance.

The first phase is brand positioning, or developing an impression of the brand in the minds of the target audience. Managers must always consider how to separate this brand from the competition. The authors of this study claimed that if this step is carried out effectively, the brand identity will be highly competitive. Yet, in achieving these expectations, managers must have a comprehensive understanding of the factors of psychological impact that establish intangible value and an emotional connection with the target audience. Consequently, this step requires consideration of the following four components: Opportunities (what the school can offer students, such as foreign exchange, employment opportunities, connections, or reputation); Benefits (innovation in facilities and technology); Tangible Attributes (large campus, modern facilities, many new technology equipment) Intangible Attributes (high quality faculty, learning environment, school orientation)

The subsequent stage in establishing a relationship with the customer is Communication the brand message. After the brand has been positioned in the consumer's mind, making the distinction communicated to the customer is the repetition that allows the brand to be remembered and creates a relationship with the customer. The UPCD model identifies eight key elements for a university to fulfill its goals: events, show, student ambassadors, alumni ambassadors, advertising campaign, targeting, and social media.

Delivering Brand performance is the final phase of the model. This part assists the institution in measuring the effectiveness of its branding strategy and identifies the interventions that must be performed in order to maintain a competitive advantage in the education market. According to the authors, analyzing and enhancing a brand's competitive performance relative to its

competitors will contribute to the growth of consumer loyalty, a component of brand equity. In the case of higher education brands, the PCDL model outlines three critical factors: key performance indicators, university performance, and alumni/student care. The best way to create brand loyalty is believed to create long-term emotional connection.

The UPCD model has broken down how the branding process works for university branding in a very clear manner. It has found enough important parts of a successful brand for higher education that other studies have looked at them separately. Therefore, this paper will rely on the UPCD model of (Sjögren & Trautmann, 2019) to make a general assessment of the operation of the developing Vietnamese higher education.

Methodology

This paper will use comparative research, descriptive research methods and qualitative research to analyze the current status of the branding process in Vietnam in the context of global economic integration.

Initially, the authors create a table comparing the development of higher education brands in Vietnam and the United Kingdom using the UPCD model's components. This paper compares the United Kingdom to Vietnam since the United Kingdom has one of the most modern and standardized higher education systems in the world. This comparison will assist clarify the circumstances under which Vietnam's higher education building has been ineffective relative to international norms. According to the UPCD model, this part will be separated into three major topics to compare the current state of higher education. The first issue will be based on data reported and researched on the university's standard quality, teaching quality, infrastructure investment, and student opportunities while enrolling in educational institutions in Vietnam and England. The second and third sections give a more in-depth exploration of how schools contribute to the formation of their respective university identities. In order to analyze the last two phases according to the UPCD model, this study will select a case study on two public universities representing two countries: The Academy of Journalism in Vietnam and Communication and The Cambridge University.

In the phase 2, the existing status of the Vietnamese higher education brand will be assessed in order to understand Vietnam's difficulties in developing a brand for higher education more thoroughly. From that vantage point, it is able to understand more clearly the opportunities and challenges Vietnam presents when constructing a brand for higher education at this period. This stage will utilize datas, researchs, and scholarly papers on higher education in Vietnam, as well as data pertaining to the restructuring of universities. From here, we may discuss the consequences of globalization on

Vietnamese higher education branding and identify the factors that have led to the current situation in Vietnam.

Research Findings and Discussion

1. Evaluating Vietnamese higher education process in global norms

1.1. Positioning the Brand

1.1.1. Opportunities

Students who decide to enroll in the United Kingdom institutions have several advantages, such as being recruited into professional level employment, obtaining high wages, having the ability to extend their contacts with professors and PhDs, highly qualified lecturers at the school, accumulating many work and internship possibilities as a result of the school's partnerships, and most importantly, participating in an international learning environment with international peers. Universities UK, which analyzed HESA (Higher Education Statistics Agency) data, found that 58 percent of young college graduates held high-skilled jobs by 2020, slightly below the 15 percent expected for post-graduate degrees (Universities UK, 2022). Meanwhile, data from the Institution of Student Employers (ISE) indicates that the demand for graduate recruitment in the United Kingdom is 20% greater than in 2019 and is projected to rise (Universities UK, 2022). Nevertheless, university graduates receive a comparatively high wage of £28,000 between the ages of 21 and 30 when they enter the workforce (Universities UK, 2022). The proportion of applicants with a history of studying in the United Kingdom who are approved for employment is quite high. This is due to the fact that when a student is educated by the world's top education system, he will undoubtedly have a great deal of knowledge and skills at work; therefore, it is a safe choice for multinational corporations when picking new graduates. Second, higher education in the United Kingdom will bring students into closer touch with international lecturers and their world-famous research works, because their education levels are always high enough to qualify them to teach in the United Kingdom. The presence of private firms in public administration, particularly in higher education, has enabled the education system in the United Kingdom to have several links that assist students in the United Kingdom in finding employment that match their abilities in the domestic and worldwide labor markets. The most obvious benefit of studying in the United Kingdom is that students are exposed to a global environment. Report of HESA has calculated that in 2020/21 there are a total of 2,751,865 foreign students studying in the UK and 2,146,475 local students (HESA, 2022), and it proving that higher education institutions may serve as a bridge for students to build worldwide connections by assisting them in developing a way of thinking, a diversified lifestyle, and internationalization.

On the Vietnamese side, chances for students are frequently centered on exchange and internship programs in a variety of countries, with substantial support from a number of institutions to assist students in acquiring global skills and knowledge. In addition, they have ample employment options in Vietnam, since the recruiting trend among Vietnamese businesses is to emphasize the value of a graduate degree. Despite the fact that many international enterprises operate in Vietnam presents an opportunity for students to attend a local institution, as they will have mastered the information and understanding in their home country in order to assist those businesses in integrating their cultural identity here. Today notable schools in Vietnam, such as The Academy of Journalism & Communication, National Economic University, Hanoi University of Science and Technology, and Foreign Trade University, have several cooperation projects with foreign institutions on courses and curricula to improve the quality of students, bringing chances to engage with the world closer so that each student has the abilities to adapt to a globalized society. Yet, there are a number of issues that Vietnamese higher education has not resolved, such as the fact that chances for students are still not truly equal among institutions and that few universities have reached the aim of global integration for their all programs. To be able to grab favorable chances, students must make a concerted effort to study and clearly identify their learning objectives, and conversely, they are unsure of what they have learned at completion of the course since their abilities do not meet real-world requirements. According to a study conducted by the Training support and Human resources development centre of Ministry of Education and Training (MOET) (Hue, 2021), only 68% of students obtain employment one year after graduation, and of those, only around 67% work in the appropriate profession. It is evident that graduate students in Vietnam have not yet concentrated on expanding their acquired knowledge in the appropriate direction, preventing the quality of human resources from reaching a high level.

1.1.2. Benefits

The obvious contrast between the sorts of institutions in the United Kingdom is what distinguishes them from universities in other nations. Conventional universities, metropolitan universities, specialist universities, and campus universities are the four major categories of higher education institutions in the United Kingdom (StudyintheUK 2023). Universities will establish their trademarks in accordance with their identities and the university's mission through these groups above. Traditional institutions, for instance, are the best universities in the United Kingdom, have a lengthy history, a rich history of academic research, are frequently situated in major cities, and always have higher admissions standards than other universities. In

metropolitan institutions, there will be a greater variety of subjects, a greater emphasis on catching up with new trends, and reduced tuition and knowledge requirements for admission. Specialist universities will consist of a succession of specialized schools or a certain subject, such as agriculture, economics, art, cinema, and music, allowing students to pick their major in a sequential manner and in accordance with the standard model. Lastly, there are institutions within the category of Campus universities that are suited for students who desire a studying and living environment on the same campus. This cluster of schools is comparable to an integrated region that can include the entire region. Each university group in the United Kingdom has unique features, the growth and benefit objectives for students will vary. On the basis of this, students participating in the higher education system in this country will most clearly establish their own inclinations. Based on that, students will most clearly define their own orientations when participating in the higher education system here, thereby creating special benefits and opportunities if the student chooses the right environment.

Higher education in Vietnam usually generates learning circumstances for students when there are tuition-free for students who choose majors such as politics, state building, or pedagogical training, and has a policy to cut tuition prices for students from underprivileged backgrounds. The remaining sectors still charge tuition fees are insignificant, much lower than international educational institutions. In addition, scholarship programs are created in colleges to encourage students to enhance their abilities. Vietnam's university system is separated into two major categories: public universities and private universities, with public institutions further subdivided into state-controlled universities and autonomous universities (MOET, 2023). The difference is that instead of the State controlling and spending money for grassroots operations, autonomous universities will handle their own funds, assume responsibility for the stages of enrollment, training programs, and scientific research or alter personnel. Universities and academies in Vietnam virtually universally offer multi-disciplinary, multi-vocational, and multi-local training; there is a division in management structure, although groupings of training schools have not yet demonstrated distinguishing traits. This makes it difficult for students to pick the right career and study environment for themselves, and they prefer to follow the mass trend without knowing the course's substance or the rewards they will gain upon completion.

1.1.3. Tangible attitudes

Higher education in the United Kingdom provides students with the most innovative learning opportunities. Each institution will have a distinctive facility element that provides students with a variety of alternatives to boost

their brand's competitiveness. For instance, Cambridge University has more than a hundred libraries on campus with a vast collection of books and other resources to aid students' academic development. In addition, the institution has computer and IT services to give all services, such as free email accounts, archives, software or courses, IT consulting services. Students can visit the language center to strengthen their different foreign language abilities through classes with native speakers and a variety of materials for comprehensive language study. There are nine sites containing both historical and present academic activity, artifacts in the academic and research disciplines of the institution, and museums and collections here. In addition, there are several more fascinating facilities, such as places for religions, ceremonies, and meditations, music halls, and movie theaters, etc (StudentCrowd 2021). This is a typical university in terms of its abundance of facilities, and it serves as an example of how institutions may strengthen their competitiveness by recognizing the variables that contribute to their brand positioning.

Education services in Vietnam have not yet attained a large number of notable accomplishments, but its management have a long-term vision and objective of development and progress. In this sense, there are differences in facilities between public and private schools. The majority of private universities, such as BUV University, RMIT University, Thanglong University almost all have their reasonably decent facilities. These schools provide services such as outfitting modern rooms and facilities with sophisticated technology when providing students with iPads, outfitting a computer room with Apple computers, investing in the campus, and acquiring new teaching equipment, among others. Because the budget has not been extensively spent in public schools, the facilities are still restricted. In many locations, it is not possible to update current equipment, refresh utility areas, or invest in new e-books for the school library system. According to the higher education database system of MOET, several institutions lack labs, practice areas, libraries, and other amenities. However, this issue has been greatly alleviated for institutions that are self-funded, such as Hanoi University of Science and Technology, National Economic University, and Hanoi University, as a result of their implementation of many advanced training programs, collaboration with foreign partners, and expansion of university services and facilities. This has allowed all three institutions to consistently rank at the top in terms of admissions applications in recent years.

1.1.4. Intangible Attitudes

Under the Quality Assurance Agency for Higher Education's oversight, institutions in the United Kingdom constantly maintain quality and standards (QAA). In place of the inspection system, the self-assessment system has been

adopted, allowing schools to monitor the quality of their standards in order to actively develop and improve. In addition, the level of training standards has been clearly proved by the fact that six British institutions have joined the top ten of the QS Top Universities worldwide university rankings (Universities UK, 2008).

MOET monitors and evaluates the quality of educational institutions in Vietnam. In general, the quality of education has improved as the list of accredited higher education institutions issued by the MOET has been progressively expanded. 182 institutions out of 236 schools meet domestic criteria, while 7 educational institutions fulfill foreign standards (MOET, 2023). Nonetheless, there are still 49 universities that have not been evaluated as standard, indicating that the growth of higher education institutions is fast but not quality-driven. There are now a growing number of enrollment facilities to satisfy the university study demands of the younger generation. But, many universities need to recruit a significant number of students (Minh Anh, 2019), so they have simplified the enrollment procedure and established a model for unknown quality teachers. This results in a mismatch between the quality of student production and the requirements of businesses, as well as a disparity in the quality of the Vietnamese higher education system.

Table 1

Positioning the Brand		
Positioning the Brand	United Kingdom HEIs	Vietnam HEIs
Opportunities	Professional level employment, high salary, contact of high quality lectures, relationship of school's partnerships, international environment.	Exchange and internship program, employment option in Vietnam
Benefits	Clearly identify type of universities	Tuition-free for special majors, cut tuition prices, lower tuition fees
Tangible Attributes	Fitted with the latest technology	Many outdated infrastructures, but private businesses are improving.
Intangible Attributes	Managed by QAA and the self-assessment system	Managed by MOET monitors

Source: Authors' compilation (2023)

2. Communicating the brand messages

As mentioned in the Methodology section, University of Cambridge and The Academy of Journalism and Communication (AJC) are chosen to compare more specifically the elements to make an educational brand. The authors take

Cambridge University as a standard to review the shortcomings of the Vietnamese university brand more clearly.

2.1. Events & Shows

During the year, Cambridge hosts a variety of events for everyone. There will be simultaneous online and offline events. These events may be classified as "Take a virtual tour, Cambridge Open Day, Think Cambridge, Applicant Webinar Series, Subject Masterclass, Teacher and Advisers' Event, Sutton Trust Summer Schools, Post-16 Subject Matters, and HE fairs and exhibits." The events are gathered on the school's website with complete information regarding time, activity objectives, and target audiences (University of Cambridge 2023)

Many events take occur throughout the year at AJC, categorized into groupings of events/shows produced by students, the Vietnamese Communist Youth union affiliated with the AJC college federation. Other events may be highlighted, such as a series of activities to welcome new students, as well as more than ten significant events hosted by the university's faculties. These events are not only well-received and enthusiastically supported by new students, but also by staff and the students. In addition, events for students, such as academic competitions, talent competitions, beauty pageants, art stages held by clubs, are quite interesting. For activities, the primary activities of the Communist Youth Union at the school, open day programs, social charity, and activities for instructors were heavily utilized. Unfortunately, the programs/shows have drawn a large number of participants, but there is no place to properly update information about upcoming events, which are often posted on unofficial Facebook pages, or on the same page as the school's main account which include lots of information. This makes it difficult for participants to comprehend the school's current activities and makes it impossible to inform others outside of the school about the school's events and shows.

2.2. Student/Alumni ambassadors

In Cambridge, student ambassadors are organized into the "CAMbassadors" department. (University of Cambridge 2023) This group of students is selected by "The Cambridge Admissions Office (CAO)" and operates according to specified duties to support school activities such as introducing schools to partners, exchanging experiences, learning experiences, assisting students in understanding the Cambridge admissions process. Student ambassadors at the school will be chosen as a type of employment application, and this has had a huge impact on their work. In addition, Cambridge's Alumni Ambassadors are an excellent network of alumni organisations from across the globe. Cambridge has utilized this network with tremendous success to expand its brand's reputation to several global places. Alumni ambassadors must have

ties in their local community, be committed to strengthening it, and host frequent meetings in order to qualify. It is possible to say that Cambridge has created a successful Ambassadors program to increase their brand's influence (Cambridge Corporate University 2023, Cambridge Corporate University 2023).

While AJC has several students and graduates with exceptional potential, this system has not yet been implemented. There can be a one-way impact when images of students/alumni are published on media sites for school activities and because they have not been included into a wider awareness-raising strategy. Yet, according to the school's advertising efforts, the PressBeauty contest winners are the Student Ambassadors, who were chosen by a panel of experts as having the most exceptional qualities. There may be an image of student ambassadors at the school, but it is still insignificant compared to the school's potential factors.

2.3. Advertising campaign

On the Cambridge University website, it is straightforward to identify several projects. People and society are the focus of the campaigns, which generate significant community support and represent a turning point in the growth of community activities. This has contributed to the growth and strength of the school's brand. The school's largest fundraising campaign, "Dear World...Yours, Cambridge," has raised about £2.2 billion and inspired a number of human development-related initiatives (University of Cambridge 2011).

In the absence of sufficient funds, AJC campaigns are not yet completely executed. AJC is a public institution administered by the Ho Chi Minh National Academy of Politics, which receives state funding to operate its training stages and provides tuition-free instruction in a variety of fields. Hence, investment plans for advertising are modest, but the school consistently engages in public relations initiatives to contribute to society and encourage students to engage in community service. This helps the institution maintain a strong presence in the local community and raises the bar for brand growth.

2.4. Targeting

Cambridge University's educational mission has always been to "give to society by pursuing education, learning, and research at the highest levels of international quality." Thus, this university's admissions standards are always stringent and rigorous. It is evident that, in order to get admission to Cambridge, students must achieve competitive scores on the most prestigious worldwide assessments of their aptitude, including A levels, SATs, T-levels. After completing the rigorous rounds, students will be individually evaluated by the admissions system so that they can change their admission criteria,

demonstrating the university's thorough screening at each level (University of Cambridge, 2023).

In addition to a few unusual instances, such as applying for the IELTS score with highschool background and direct admission with students who have prizes in national academic contests, AJC still uses the results of the high school exam as an admissions criterion for students. In addition, different exams will be administered to select students based on their highest scores for various sectors. In general, AJC still does not have a clear target in enrollment, they still based on the school's scores and enrollment experiences. This makes it impossible for the institution to screen incoming students adequately for the finest traits.

2.5. Social media

The Office of External Affairs and Communications manages Cambridge University's Social Media platforms, which include Facebook, Instagram, LinkedIn (including public and non-public sites for students, alumni, and former postdocs), Soundcloud, Twitter, and YouTube (University of Cambridge 2023).

Social network at AJC is quite strong but still separate and many unofficial channels. The Academy selects Facebook as the official social networking site managed by the AJC Communist Youth Union for the dissemination of official announcements and updates. In addition, there are several more communication channels of clubs, events, programs, and organizations that are highly developed, have a significant impact on students, and are managed and established differently by various departments within the academy.

Table 2

Communicating Brand messages		
Communicating Brand messages	University of Cambridge	Academy of Journalism and Communication
Events & Shows	Diversified, addressing numerous audiences, clearly mentioned on the website's events area	Diversified but mostly for students, the information has not been systematic
Ambassadors	CAMBassadors, Alumni Ambassadors worldwide networking	Currently no implementation plan
Advertising campaign	Diversified and succeeded	Limited budget for development, but engages in public relations
Targeting	Several distinct assessment steps from the university	Results from national high school exam, IELTS score with highschool background, national academic contest
Social media	Facebook, Instagram, LinkIn, Soundcloud, Twitter, Youtube managing by The Office of External Affairs and Communications	Facebook is official networking and numerous platforms managing by various departments

Source: Authors' compilation (2023)

3. Delivering the Brand performance

3.1. KPIs

The governance system of Cambridge School is split very precisely and carefully from the center to the faculty boards to ensure that the institution is always run in the most effective manner. The councils, the general board, and the Board of scrutiny are the three entities responsible for analyzing, assessing, evaluating, and planning all resources and effort to assure the quality of all Cambridge operations (University of Cambridge 2023).

AJC currently does not have this system to evaluate this goal.

3.2. University performance

Cambridge has long held a particular position in academia, as it has always scored quite highly on the ranking criteria. Particularly, according to the 2023 update at THE (Times Higher Education, 2023) and QS Topuniversities (QS Topuniversities, 2023), the university was placed second for having the highest ratios of foreign professors, international students, academic reputation, and recruitment reputation. Biological sciences, clinical, pre-clinical, and health, psychology, and European Teaching were listed in the top two, along with a variety of other fields in the top five to seven.

AJC has made significant advancements in the construction of study programs and has proved the quality of training by achieving its aims to advance the globalization of training quality and scientific research. AJC has administered MiddleSex University's British education program in line with the franchise model, enabling students to be taught in PR and Advertising in accordance with international standards and to satisfy market entry requirements. In addition, a system of high-quality courses with five majors has been created at the school, with the purpose of teaching students in English and strengthening their abilities in accordance with international standards so as to generate high-quality human resources in line with global aims. When scientific presentations and seminars are conducted by faculties with the involvement of several professors and masters, recent scientific research activities are also highly intriguing (AJC 2014).

3.3. Alumni/student care

As mentioned in the Alumni/Student Ambassadors section, Cambridge has developed its student and alumni networks with tremendous success. Particularly for students, the school has its own Student Support system to be able to address all student welfare difficulties, including mental health problems, physical problems, and other problems for them (University of Cambridge, 2023). Alumni are of great significance to the school since there is a huge, active community of them throughout the globe. Members of this institution are always engaged in creating enduring ideals for Cambridge and

substantial advantages throughout their lives (Cambridge Corporate University 2023).

AJC has developed many ways to fully care for students. Presently, the school has sections for student affairs and training departments to deal with learning problems; each class will have mentors who are lectures at the school to provide guidance and assist with student life concerns. Moreover, the AJC Communist Youth Union will be an organization that assists students in developing extracurricular activities and practicing abilities. For alumni, the institution lacks a shared community to facilitate better connections across generations.

Table 3

Delivering the Brand performance			
Delivering the performance KPIs	Brand	University of Cambridge	Academy of Journalism and Communication
		The councils, the general board, and the Board of scrutiny	No distinct system
University performance		In top of global rankings	Administered MiddleSex University's British education program, developed high-quality courses, improved the quality of scientific researches
Alumni/Student Care		Student care: Student Support system Alumni care: Cambridge corporate university	Student care: Affairs and training departments, mentors, AJC Communist Youth Union Alumni care: No plan yet.

Source: Authors' compilation (2023)

4. Problems assessing and reasons explaining

In general, Vietnam is conscious of the significance of higher education in the current context of global economic integration. However, efforts to improve the brand have not been carried out effectively. According to the results of the research based on the UPCD model, the Vietnamese higher education system possesses nearly all the components of a brand. In contrast to international higher education, these aspects are not prominent and are not as competitive due to the lack of depth and breadth of the activities. For example, the problem of student teaching programs is largely still in the traditional way even though every university has tried to apply many practical parts. Several institutions have acquired teaching programs from overseas universities, however they encounter language difficulties when staff are unable to instruct in English and students' English proficiency is low (Thanh Hang 2021). Insufficient facilities, budgetary tactics, student selection and training procedures can contribute to the low output quality of students. This is the

reason why the Vietnamese university brand has not yet emphasized its worth while establishing the global equilibrium.

There are several explanations for this situation. First, public universities consistently lack a sizable budget for investment and growth in all fields. Each year, the Vietnamese government spends roughly 17,000 billion VND on higher education, but in 2020, it is projected to spend just about 12,000 billion VND, or for 0.18 percent of GDP. This amount of investment is low when compared to other nations in the area, such as Thailand (0.64%), Singapore (1%) and Malaysia (1.13%) (Ha Cuong, 2022), while many institutions are not yet financially independent and must rely on subsidies. This results in issues relating to the quality of instruction, such as low-quality lecturers because there are not enough incentives to pay them to do scientific research and upgrade their credentials in accordance with international norms (Le Thi Kim Anh et al. 2019). The institution has been unable to modernize its operating system to attract high-quality students, professors, and other stakeholders. The problem of the expansion of institutions of higher education is another reason. Operating an excessive number of universities without corresponding quality would prevent the growth of higher education from coming into focus and from bringing certain sustainable qualities to a group or region of higher education. Additionally, the Vietnamese education system is still unsystematic, since universities remain under the supervision and direction of several organizations, ministries, and departments, making management extremely complex and inconsistent.

Conclusion

Vietnam has greater potential to advance its economy on the international market as a result of global economic integration. It is evidenced by a surge in investment capital and the number of international businesses with ties to Vietnam. To respond effectively to these possibilities, however, human resources must possess high-quality and relevant skills, particularly in terms of knowledge growth. Consequently, higher education is always a goal for sustainable growth, and university branding has been an issue for Vietnam in order to attract the attention of stakeholders.

This research demonstrates that a university's brand must be constructed in a sustainable manner, beginning with fundamental characteristics and progressing to creative development phases. From comparisons with the education system in the United Kingdom, universities in Vietnam should alter the management system in all of its components, maybe by adding quality inspection groups, strategic management team, external and communication team, and career advancement team in order to establish key values for each school's brand. To develop a competitive educational environment, special

attention should be paid to the screening and selection method for students. In addition, concerns pertaining to the connection of alumni and ambassadors should be examined, as this contributes to the university's greater prestige in the community and, in certain cases, to the school's budget growth. Educational institutions should have plans to solicit funding from social entrepreneurs and appropriate partners in order to enhance expenditure on all aspects of branding. The government should examine more efficient education expenditures and implement new legislations regarding fines for educational institutions that do not adhere to standard requirements. In general, this is a long-term endeavor, but if it continues in the correct path, it is guaranteed that the Vietnamese higher education brand will become stronger in the near future.

References

1. AJC. 2014. *Tổng quan về Học viện Báo chí và Tuyên truyền*. 4 12. Accessed 3 2023. <https://ajc.hcma.vn/tintuc/pages/tin-tuc-su-kien.aspx?ItemID=14544&CateID=670>.
2. Amzat, Ismail Hussein. 2016. "Branding Higher Education Institutions: What It takes to be branded." In *Fast forwarding Higher Education Institutions for Global Challenges*, by Ismail Hussein Amzat, 147–162. Singapore: Springer.
3. Anh, Dinh Ba Hung, and Nguyen Hoang Tien. 2019. "Comparative analysis of the process of economic integration of EU and ASEAN." *International Journal of Commerce and Management Research* (International Journal of Commerce and Management Research) 5 (3): 96-99.
4. Anh, Nguyen Thi Ngoc. 2018. *Nghiên cứu mức độ nhận biết thương hiệu Trường Đại học Ngoại Ngữ - ĐHQGHN*. Hanoi: Vietnam National University.
5. Asian Development Bank. 2014. *Innovative Asia: Advancing the knowledge-based economy. The next policy agenda*. Mandaluyong: Asian Development Bank.
6. Brussels, McKinsey's. 2018. *How will automation affect economies around the world?* February 14. Accessed 3 2023. <https://www.mckinsey.com/featured-insights/future-of-work/how-will-automation-affect-economies-around-the-world>.
7. Cambridge Corporate University. 2023. *Alumni*. Accessed 3 2023. <https://cambridgecu.ch/alumni/>.
8. Chen, Chin-Tsu. 2016. "The Investigation on Brand Image of University Education and Students' Word-of-Mouth Behavior." *Higher Education Studies*, September 6: 23-33.
9. Digital Marketing Institute. 2018. *What's the Importance of Higher Education on the Economy?* 12 6.

<https://digitalmarketinginstitute.com/blog/what-is-the-importance-of-higher-education-on-the-economy>.

10. EducationFair NL. 2020. *Market report Vietnam: The Vietnamese Study Abroad Market*. Accessed 3 2023. <https://www.educationfair.nl/market-reports/asia/vietnam/#:~:text=Around%205%25%20of%20Vietnam%E2%80%99s%20tertiary%20level%20students%20are,for%20a%20tertiary%20degree%20%28in%20higher%20education%29%20abroad>.

11. Edward Crawley et al. 2020. *Universities as Engines of Economic Development*. New York: Springer International Publishing.

12. Ha Cuong. 2022. *Ngân sách chi cho giáo dục đại học chỉ chiếm 0,27% GDP, nâng chất lượng thế nào?* October 19. <https://vtc.vn/ngan-sach-chi-cho-giao-duc-dai-hoc-chi-chiem-0-27-gdp-nang-chat-luong-the-nao-ar708126.html>.

13. Hayes, Adam. 2021. *What is the knowledge economy? Definition, criteria, and example*. January 22. <https://www.investopedia.com/terms/k/knowledge-economy.asp>.

14. HESA. 2022. *Higher Education Student Statistics: UK, 2020/21 - Where students come from and go to study*. January 25. <https://www.hesa.ac.uk/news/25-01-2022/sb262-higher-education-student-statistics/location>.

15. Hilten, Lucy Goodchild van. 2015. *Higher education is key to economic development (but it's not as simple as you think)*. July 5. <https://www.elsevier.com/connect/atlas/higher-education-is-key-to-economic-development>.

16. Hue, Nghiem. 2021. *Gần 70% sinh viên có việc làm sau 1 năm tốt nghiệp*. January 7. <http://tsc.edu.vn/tin-tuc/tin-giao-duc-dao-tao/-/content/1046433/gan-70-sinh-vien-co-viec-lam-sau-1-nam-tot-nghiep.html>.

17. Koku, Paul Sergius. 2023. *Marketing higher education: Understanding how to build and promote the university brand*. New York: Routledge.

18. Kotler, Philip. 1997. *Marketing management*. Upper Saddle River: Prentice Hall.

19. Le Thi Kim Anh et al. 2019. "Development of the Higher Education Sector in Vietnam." In *Quality Assurance in Vietnamese Higher Education*, 1-24. Palgrave Macmillan Cham.

20. Maha Mourad et al. 2020. "Brand equity in higher education: Comparative analysis." *Studies in Higher Education* 45 (1): 209-231.

21. Minh Anh. 2019. *Bảo đảm chất lượng đào tạo đại học*. July 19. <https://nhandan.vn/bao-dam-chat-luong-dao-tao-dai-hoc-post365146.html>.

22. Minh Duc. 2022. *Vietnam's growth to surpass 6% in 2022, 2023: OECD*. 10 18. Accessed 3 2023.

<https://e.vnexpress.net/news/economy/vietnam-to-surpass-growth-expectations-in-2022-2023-oecd-4525082.html>.

23. MOET. 2023. *Danh sách các cơ sở giáo dục được công nhận đạt tiêu chuẩn chất lượng giáo dục (cập nhật đến ngày 28/02/2023)*. March 6. <https://moet.gov.vn/pages/tim-kiem.aspx?ItemID=8432>.

24. —. 2023. *Danh sách Cơ sở đào tạo*. <https://hemis.moet.gov.vn/cong-khai/co-so-giao-duc/tat-ca>.

25. Mzee, Philemon Kazimil. 2012. "The Context of Globalization and Human Resource Need and Strategy for Developing Countries - The Case of African Countries." In *Globalization: Education and Management Agendas*, 207-230. InTech.

26. Nguyen Van Trinh et al. 2020. "Hội nhập kinh tế quốc tế của Việt Nam trong bối cảnh xu hướng toàn cầu hóa thương mại." *ResearchGate*. 7. Accessed 3 2023. https://www.researchgate.net/publication/342863804_Hoi_nhap_kinh_te_quoc_te_cua_Viet_Nam_trong_boi_canh_xu_huong_toan_cau_hoa_thuong_mai.

27. Nhandan Online. 2021. *Ho Chi Minh City boosts knowledge-based economy*. January 28. Accessed 3 2023. <https://en.nhandan.vn/ho-chi-minh-city-boosts-knowledge-based-economy-post94539.html>.

28. Nitsan Chorev; Amanda C. Ball. 2022. "The Knowledge-based Economy and the Global South." *Annual Review of Sociology* 48: 171-191.

29. Paul Clark, et al. 2020. "Branding higher education: an exploration of the role of internal branding on middle management in a university rebrand." *Tertiary Education and Management* 26: 131-149.

30. QS & Elsevier. 2023. *QS world university rankings 2023: Top global universities*. Accessed 3 2023. <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2023>.

31. QS Topuniversities. 2023. *University of Cambridge*. <https://www.topuniversities.com/universities/university-cambridge>.

32. Sajjad Barkhordari et al. 2019. "The impact of knowledge-based economy on growth performance: evidence from Mena countries." *Journal of the Knowledge Economy* 10: 1168 - 1182.

33. Sajjad, Barkhordari et al. 2019. "The Impact of Knowledge-Based Economy on Growth Performance: Evidence from MENA Countries." *Journal of the Knowledge Economy* 1168-1182.

34. Sammut-Bonnici, Tanya. 2015. *Wiley encyclopedia of management*. Vol. 12. John Wiley & Sons, Ltd.

35. Schrage, Burkhard & Tram, Nguyen Ngoc Hong. 2022. *A look back on Vietnam's 2022 economic highlights*. 12 22. Accessed 3 2023. <https://www.rmit.edu.vn/news/all-news/2022/dec/a-look-back-on-vietnam-s-2022-economic-highlights>.

36. Sjögren, Elin, and Charlotte Trautmann. 2019. "Branding for Universities: A qualitative case study on Jönköping University." (Jönköping University).
37. StudentCrowd. 2021. *University of Cambridge Reviews*. Accessed 3 2023. https://www.studentcrowd.com/university-11001035-s1008597-university_of_cambridge-cambridge.
38. StudyintheUK. 2023. *UK Education System Guide*. Accessed 3 2023. <https://www.studying-in-uk.org/uk-education-system-guide/>.
39. Subbarayalu, Arun Vijay. 2022. "Branding higher education institutions: challenges and potential strategies." *Economics and Development* 13 (1): 58-75.
40. Sylvie Lomer et al. 2016. "Constructing a national higher education brand for the UK: Positional competition and promised capitals." *Studies in Higher Education* 43 (1): 134-153. doi:<https://doi.org/10.1080/03075079.2016.1157859>.
41. Thanh Hang. 2021. *Chất lượng giáo dục đại học Việt Nam 'tụt hậu'*. July 15. Accessed 3 2023. <https://vnexpress.net/chat-luong-giao-duc-dai-hoc-viet-nam-tut-hau-4309606.html>.
42. THE. 2023. *World university rankings 2023*. Accessed 3 2023. https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2023/world-ranking#!/page/0/length/25/name/sort_order/sort_by/name/sort_order/asc/cols/stats.
43. Tien, Nguyen Hoang et al. 2019. "Branding building for Vietnam higher education industry reality and solutions." *International Journal of Research in Marketing Management and Sales* 1 (2): 118-123.
44. Times Higher Education. 2023. *University of Cambridge*. <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/university-cambridge>.
45. Universities UK. 2022. *Higher education in facts and figures: 2021*. December 20. <https://www.universitiesuk.ac.uk/what-we-do/policy-and-research/publications/higher-education-facts-and-figures-2021>.
46. Universities UK. 2008. *Quality and standards in UK universities: A guide to how the system works*. London: Universities UK.
47. —. 2022. *Strong demand for graduates amid UK skills shortage*. December 20. <https://www.universitiesuk.ac.uk/latest/news/strong-demand-graduates-amid-uk-skills>.
48. University of Cambridge. 2023. *Cambridge Admissions Office*. Accessed 3 2023. <https://www.cao.cam.ac.uk/cambassadors>.
49. —. 2023. *Entry requirements*. <https://www.undergraduate.study.cam.ac.uk/applying/entrance-requirements>.

50.—. 2023. *Events 2023 @ Undergraduate Study*. Accessed 3 2023. <https://www.undergraduate.study.cam.ac.uk/events-listing>.

51.—. 2023. *Governance @ About the University*. Accessed 3 2023. <https://www.cam.ac.uk/about-the-university/how-the-university-and-colleges-work/governance>.

52.—. 2023. *Social media @ Brand resources*. Accessed 3 2023. <https://www.cam.ac.uk/brand-resources/social-media>.

53.—. 2023. *Student Support* . <https://www.studentsupport.cam.ac.uk/>.

54.—. 2011. *The campaign for the University and Colleges of Cambridge, the largest in Cambridge's history, has closed after surpassing its £2 billion target*. Accessed 3 2023. <https://www.philanthropy.cam.ac.uk/story/thank-you>.

55.2023. *Vietnam - Country commercial guide* . 17 3. <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/vietnam-education-and-training>.

M. Górka, dr inż.
Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Krośnie (Polska)
K. Sondej, P. Gazda, J. Walczak, W. Dziura
Studenckie Koło Naukowe Medialni, Państwowa Akademia Nauk
Stosowanych w Krośnie (Polska)

MEDIA SPOŁECZNOŚCIOWE JAKO NARZĘDZIE MARKETINGU INTERNETOWEGO

Nowoczesne technologie informacyjno-komunikacyjne i wzrost ich znaczenia w życiu konsumentów sprawia, iż odgrywają one rosnącą rolę w działalności marketingowej. W pracy poruszono problem wykorzystania mediów społecznościowych w komunikacji marketingowej przedsiębiorstw. W związku z rozwojem Internetu, obecnie wiele organizacji utrzymuje relacje z klientami za pośrednictwem Social Mediów. W opracowaniu przedstawiono zagadnienie mediów społecznościowych jako narzędzia marketingu internetowego. Scharakteryzowano media społecznościowe jako nowoczesne narzędzie marketingu.

Słowa kluczowe: social media, marketing internetowy, e-marketing, komunikacja marketingowa

Wstęp

Media społecznościowe są obecnie jednym z najważniejszych narzędzi w procesie budowania marki. Internet stał się obecnie ważnym narzędziem marketingowym. Siła Internetu polega na tym, że w tym, komunikacja w jego ramach otwiera przed marketingiem wciąż nowe wyzwania między innymi są to serwisy społecznościowe (Gregory, 2011). W obecnych czasach social mediów istotne jest, aby przedsiębiorstwa wykorzystywały możliwości jakie daje ta forma komunikacji z potencjalnymi klientami. Chcąc zdobyć bądź utrzymać pozytywny wizerunek konieczne jest zaistnienie w przestrzeni Internetowej. Inwestowanie zasobów, prowadzenie kont wirtualnych wpływa pozytywnie i znacząco na większość obszarów działalności przedsiębiorstwa, takich jak: reputacja firmy, jej sprzedaż, a nawet przetrwanie (Hamala, 2014). Stwarza to szanse na szybszy kontakt z odbiorcami oraz na skuteczną wymianę informacji na temat nowych produktów i usług pomiędzy osobami obserwującymi media społecznościowe danej organizacji. Większa liczba followersów oznacza większy zasięg wpływu firmy. Ważna zatem jest wiedza na temat tego, w jaki sposób działać efektywnie w przestrzeni wirtualnej. W nawiązaniu do powyższego celem tego opracowania jest systematyzacja wiedzy na temat mediów społecznościowych oraz podejmowanych w ich

obszarze działań zorientowanych na klientów, które mogą wpłynąć na rozpoznawalność i budowanie wizerunku.

Celem opracowania jest usystematyzowanie wiedzy na temat mediów społecznościowych, a także podejmowanych działań zorientowanych na potencjalnych klientów, które mogą wpłynąć na rozpoznawalność i budowanie wizerunku.

Media społecznościowe – definicja i charakterystyka

Media społecznościowe mają stosunkowo krótką, lecz dość bogatą historię. Pojawiły się one w przestrzeni internetowej w latach 90. XX wieku (choć zdaniem niektórych początków mediów społecznościowych należy dopatrywać się już pod koniec lat 70., gdyż to właśnie wtedy pojawił się CBBS, czyli Computerized Bulletin Board System, umożliwiający pasjonatom komputerów wymianę informacji między sobą. Pierwsze serwisy społecznościowe, takie jak np. Classmates.com czy SixDegrees.com, miały na celu podtrzymywanie więzi i kontaktów (w pierwszym przypadku ze znajomymi ze szkoły, w drugim – z rodziną). Za moment przełomowy w historii social media uznaje się często rok 2006, kiedy to Wikipedia i MySpace osiągnęły szczyt popularności, pojawił się serwis YouTube, a zainteresowanie powstałym w 2004 roku Facebookiem zaczęło wzrastać. Obecnie liczba serwisów o charakterze społecznościowym jest bardzo duża i stale rośnie. Social media służą już nie tylko celom rozrywkowym bądź podtrzymywaniu czy nawiązywaniu kontaktów. Współcześnie media społecznościowe stały się niezwykle istotnym kanałem przepływu różnego rodzaju informacji i treści (content). Nadal służą podtrzymywaniu kontaktów (zwłaszcza tzw. słabych więzi), lecz przede wszystkim także wymianie informacji tematycznych pomiędzy poszczególnymi użytkownikami, publikacji opinii i poglądów, dyskusji, nawiązywaniu relacji zawodowych czy wymianie bieżących doniesień informacyjnych (Popiołek, 2015).

Przy formułowaniu definicji social media badacze zwracają uwagę na trzy komponenty: społeczności sieciowe (communities and networks), zawartość (content) i Web 2.0. Kompilację tę nazywa się często trójkątem mediów społecznościowych (social media triangle), gdyż zdaniem wielu teoretyków właśnie te trzy elementy konstytuują social media. każdy z elementów ma zasadniczo do odegrania równorzędną rolę. Warto w tym miejscu pokrótce przeanalizować każdy z nich. Społeczności sieciowe to inaczej wirtualne wspólnoty zgromadzone wokół określonych przedmiotów (np. tematycznie według zainteresowań, miejsc zamieszkania, przynależności do grup wiekowych, zawodowych). Wojciech Gustowski zwraca uwagę na to, że świat wirtualny jest odzwierciedleniem rzeczywistości. Ludzie ze swej natury dążą do wymiany poglądów, informacji czy emocji. W rzeczywistości, aby

zrealizować te potrzeby, łączą się w grupy. Nie inaczej jest w świecie wirtualnym,

gdzie jednostki tworzą społeczności (e-społeczności) opierające się na tych samych filarach, takich jak podobne zainteresowania, poglądy, przynależność do poszczególnych grup ze względu na miejsce zamieszkania czy rodzaj wykonywanej pracy (Gustowski, 2012).

Termin „media społecznościowe” odnosi się do aplikacji internetowych służących do komunikacji i wymiany informacji przez Internet. Według innych źródeł social media można uznać za narzędzie content marketingowe. Content marketing to strategiczne podejście marketingowe, które skoncentrowane jest na tworzeniu i dystrybucji istotnych, wartościowych i spójnych treści w celu przyciągnięcia i utrzymania wyraźnie zdefiniowanej grupy odbiorców, a w ostatecznym rozrachunku w celu stymulowania zysków wynikających z działań klientów.

Media społecznościowe można różnorodnie klasyfikować. Znane są klasyfikacje ze względu na zasięg społeczny, pełnione funkcje, popularność i istotność na medialnej scenie itp. Andreas M. Kaplan i Michael Haenlein sklasyfikowali media społecznościowe według kryteriów autoprezentacji (self-presentation) i stopnia samoujawnienia się użytkowników (self-disclosure), a także stopnia społecznej obecności (social presence) i bogactwa medialnego (media richness) (Kaplan i Haenlein, 2010). Poniższa tabela prezentuje ową klasyfikację.

Kaplan i Haenlein (2010) rozróżniają sześć rodzajów mediów społecznościowych:

- 1) aplikacje służące współpracy (collaborative projects), np. Wikipedia;
- 2) blogi (firmowe, eksperckie);
- 3) społeczności treści (content communities), jak na przykład YouTube;
- 4) portale społecznościowe (Facebook, Twitter, Instagram);
- 5) wirtualne światy gier online, na czele z grami typu MMORPG (Massive Multiplayer Online Role Playing Game) jak na przykład League of Legends;
- 6) społeczności zrzeszone w światach wirtualnych, jak na przykład Second Life.

Media społecznościowe jako nowoczesne narzędzie marketingu

Media społecznościowe stanowią obecnie nieodłączną część codzienności każdego do Internetu, który jest idealnym miejscem do promocji. Jest również platformą komunikacji dającą możliwość dostarczania konsumentom większej ilości informacji o usługach, produktach czy markach. Internet jest przestrzenią budowania relacji na wielu poziomach: pomiędzy organizacją a klientem, pomiędzy organizacjami, a także pomiędzy samymi klientami (Matwiejczyk,

2020). Użytkownicy mogą odnaleźć na stronach internetowych porady dotyczące konkretnych produktów, sposobów użytkowania jak i fachowe artykuły opisujące techniczne aspekty urządzeń. Internet, poprzez oddziaływanie bodźcami wizualnymi, sprawia, że konsumenci w większym stopniu zapamiętują symbolikę graficzną marki. Oznacza to, że elementy, takie jak symbol, logo, czy kolory są łatwiejsze do zapamiętania i rozpoznania przez potencjalnych klientów. Co istotne, zgodnie ze statystykami najczęściej odwiedzanymi stronami internetowymi dotyczącymi marek są te, które mają już pozytywną opinię wśród klientów i są powszechnie lubiane. Dla marek Internet jest szczególnym narzędziem komunikacyjnym. Działalność w sieci jest w stanie znacząco pomóc marce przekazać komunikat do konsumentów, jak i doprowadzić do utraty pozytywnego wizerunku w wyniku szkodliwych działań konkurencji, która może się posunąć do nieuczciwych działań (Grębosz i wsp. 2016).

Aby zaistnieć w przestrzeni wirtualnej jako firma należy rozumieć zarówno samą definicję social mediów, jak i najskuteczniejszych sposobów wymiany informacji z followersami. Zgodnie z jedną z definicji, jaką oferuje przestrzeń wirtualna, followersa można scharakteryzować jako osobę, która zapisuje się na koncie danej jednostki, aby otrzymywać od niej aktualizacje i być na bieżąco z jej działaniami. Istotne są również różne definicje mediów społecznościowych.

Charakterystyka mediów społecznościowych

W drugiej dekadzie XXI wieku internet odgrywa jedną z najważniejszych ról w prawidłowym i sprawnym funkcjonowaniu każdej firmy czy organizacji, ale także przyczynia się do nawiązywania kontaktów lub kreowania relacji międzyludzkich. Dzieje się to za sprawą mediów społecznościowych — takich środków komunikacji, które wiążą się ze społeczną kontrolą i możliwością przekazu na dowolną skalę. W 2010 roku zdefiniowano je jako aplikacje oparte na internetowych rozwiązaniach, umożliwiające wymianę treści użytkowników (Szydłowska, 2013). To, co przede wszystkim charakteryzuje media społecznościowe, to ich zasięg, dostępność, użyteczność, natychmiastowość i trwałość. Ponadto twórczość w mediach społecznościowych osiągalna jest dla każdego, nie potrzeba specjalnych środków wytwórczych, aby daną treść opublikować, a dodatkowo każda treść może być wielokrotnie modyfikowana (Chobot, 2019). Mówiąc o mediach społecznościowych, przede wszystkim wymienia się takie media, jak: Facebook, Instagram, Twitter, YouTube, Pinterest, LinkedIn czy Qzone. Zgodnie z najnowszymi danymi na podium znajdują się Facebook (2,23 miliarda aktywnych użytkowników), YouTube (1,9 miliarda aktywnych użytkowników) i Instagram (1 miliard aktywnych użytkowników).

Facebook jako narzędzie komunikacji

Facebook, który powstał w lutym 2004 r., jest środowiskiem komunikacyjnym, w którym dowolne zdarzenia z ludzkiego życia przekształca się w znak ze względu na określony kontekst kulturowy i społeczny. Facebook jest interaktywny nie tylko z powodów technologicznych, ale także społecznych. Sami użytkownicy zdradzają firmom, takim jak Facebook czy Tweeter, własne sposoby myślenia, postrzegania czy wartościowania. Dla wielu osób Facebook jest treścią życia codziennego, tak jak życie codzienne staje się treścią przekazów funkcjonujących na Facebooku.

Wśród Internautów dużym powodzeniem wciąż cieszy się Facebook pomimo wydarzeń związanych z poufnością danych użytkowników. Facebook został pierwotnie stworzony przez Marka Zuckerberga, aby pomóc studentom i studentom uniwersytetu utożsamiać się z innymi studentami. Zrobił o wiele więcej ponieważ otworzył nowe możliwości autoprezentacji. Użytkownicy Facebooka nie tylko często logują się do witryny, ale także spędzają na nim dużo czasu. Według Kirkpatricka im starszy jesteś, tym bardziej prawdopodobne jest, że ujawnienie wszystkich tych danych osobowych będzie uciążliwe i ekscentryczne. Facebook jest wykorzystywany przez osoby prywatne do wymiany informacji, a przez organizacje do monitorowania potencjalnych klientów oraz ich upodobań. Zagregowana eksploracja danych jest wykorzystywana przede wszystkim przez biznes do badania kluczowych rynków. Chociaż wiele motywów korzystania z Facebooka nie zostało jeszcze zidentyfikowanych, duża liczba aktywnych użytkowników pokazuje, że związek motywacyjny leżący u podstaw Facebooka jest z pewnością potężny (Koohang i Paliszkiewicz, 2016).

Prowadzenie działań promocyjnych w mediach społecznościowych to konieczność dla firm, które chcą budować swój wizerunek w sieci. Jednym z szeroko stosowanych narzędzi jest firmowy fanpage. Stanowi on wizytówkę firmy, platformę komunikacji z potencjalnymi klientami, pozwala na wiele więcej niż standardowe konto na Facebooku, a mianowicie:

- analizować statystyki strony firmowej,
- tworzyć reklamy,
- planować wpisy,
- dodawać przycisk wzywający do działania (CTA).

Posiadanie fanpaga zobowiązuje marki do przedstawiania ciekawych i atrakcyjnych treści. Obecność i nieustanna aktywność jest niezbędna. W przeciwieństwie do bardziej tradycyjnych kanałów marketingowych, w social media najważniejszy jest ciągły dialog z odbiorcami. Kontakt z nimi musi być spersonalizowany i prosty (Werenowska, 2019).

Facebook, tworząc nową, wirtualną rzeczywistość, wpłynął też na rozwój języka polskiego. Tradycyjne dialogi zastąpiły interaktywne rozmowy. Litera, słowa i zdania zostały włączone do graficznego świata znaków. Poprawność językowa stała się mniej istotna. Znaczenia nabrały natomiast czas oraz przekaz: im szybciej i łatwiej, tym lepiej. Do języka internetu, w tym także tego, za pomocą którego porozumiewają się użytkownicy Facebooka, wprowadzone zostały animacje, emotikony oraz ikony emoji. Ludzie są dziś w stanie zrezygnować z rozmów „twarzą w twarz”, wybierając ich wersję elektroniczną (Wójtowicz, 2016).

Na Facebooku mogą być tworzone grupy. Grupy na Facebooku mogą być tworzone dla rozrywki i typowych potrzeb firmowych. Uczestnicy grup na Facebooku mają wspólne tematy, w związku z tym firmy tworzą różne grupy na Facebooku; grupy zamknięte – dla współpracowników oraz grupy otwarte – dla fanów czy ekspertów branży. Wśród celów tworzenia grup należy wymienić:

- poszukiwanie specjalistów,
- wzmocnienie zaufania fanów, czyli klientów,
- sprzedaż towarów za pośrednictwem grupy – tak zwane grupy sprzedaży.

Grupy sprzedaży to rodzaj grup skupionych głównie na kupnie/sprzedaży/wymianie towarów lub usług. orzystne dla biznesu mogą być także inne rodzaje grup, nie tylko te poświęcone stricte sprzedaży. Dzięki nim można budować skutecznie wizerunek jako marki/eksperta w danej branży. Wystarczy wówczas utworzyć grupę tematyczną, na której będą co jakiś czas zamieszczane porady, recenzje. Umieszczane tam są odsyłacze do fanpage'a, jednak warto pamiętać, aby nie nadużywać autopromocji. Grupy sprawdzają się także do zbierania opinii na temat produktów lub usług – można na przykład utworzyć grupę dla stałych klientów, którzy będą wymieniali się spostrzeżeniami związanymi z aktualną ofertą lub istniejącymi potrzebami klienta/rynku (Werenowska, 2019).

Bardzo dużą popularnością odznacza się również Twitter i Instagram. Są to witryny, o których słyszał każdy użytkownik mediów społecznościowych. Firmy reklamujące się na platformach społecznościowych zyskują większą siłę przyciągania poprzez zachęcanie klientów i użytkowników do tworzenia własnych treści. Tak, jak recenzje produktów i usług, tak samo i treści generowane przez użytkowników, które są udostępniane online pomagają przedsiębiorstwom. Istnieje wiele sposobów, na które firmy mogą wykorzystać treści generowane przez użytkowników bez kosztownych konkursów i dużych pominków.

Twitter jako skuteczny kanał promocji przedsiębiorstwa

Zakładając profil na Twitterze użytkownik, czy przez osobę fizyczną lub organizację może nadać mu indywidualne cechy poprzez udostępnienie takich informacji jak imię nazwisko/nazwa przedsiębiorstwa lub np. lokalizację. Podobnie jak na Facebooku, profil można uatrakcyjnić wizualnie przez dodanie zdjęcia profilowego i zdjęcia w tle. Każdy opublikowany przez zarejestrowanego użytkownika wpis, tzw. tweet, może składać się z maksymalnie 140 znaków i zawierać wklejony odnośnik, zdjęcie lub film. Analogicznie do znanego z Facebooka przycisku „Lubię to” można wyrazić aprobatę dla danej wiadomości przez wyróżnienie jej kliknięciem w ikonkę serca zlokalizowaną przy każdym tweecie, dodając ją w ten sposób automatycznie do odrębnego zbioru ulubionych wiadomości, pełniącego również rolę archiwum (Pawlak, 2016).

Podobnie jak w innych portalach społecznościowych można subskrybować wybrane profile, a opublikowane na ich łamach tweety zostaną automatycznie wyświetlone na osi czasu (tzw. timeline) użytkownika. Użytkownicy Twittera oznaczają swoje wiadomości tzw. hashtagiem, atrybutem rozpoczynającym się od znaku „#”, będącym ciągiem znaków zawierających najczęściej nazwę wydarzenia, jego lokalizację i/lub czas, o którym jest mowa w tweecie, lub zawierającym podsumowanie jego treści. Hashtagi ułatwiają odnalezienie tych tweetów przez innych internautów, szukających właśnie danych informacji. Wiadomość będąca opinią dotyczącą działań rządu mogłaby zostać wzbogacona hashtagiem „#polityka”, a zdjęcie z morza hashtagiem „#plaża”, „#morze”, „#travel” lub podobnym.

Użytkownicy Twitter mogą dzielić się, dyskutować i przekazywać różne rodzaje informacji, począwszy od codziennych wydarzeń osobistych do znaczących wydarzeń globalnych. Twitter staje się coraz bardziej popularny, a użytkownicy spędzają coraz więcej czasu na korzystaniu z systemu w celu tworzenia sieci, dzielenia się informacjami, uczenia się i angażowania się w zajęcia rekreacyjne.

Instagram jako skuteczny instrument komunikacji marketingowej

Instagram został stworzony przez Kevina Systroma i Mike'a Kriegera w San Francisco i uruchomiony w październiku 2010 roku. Facebook wprowadził serwis w kwietniu 2012 roku. Jest to darmowa aplikacja mobilna, która umożliwia użytkownikom udostępnianie zdjęć i krótkich filmów (do 15 sekund). Użytkownicy mogą również połączyć swoje konto z innymi serwisami społecznościowymi, takimi jak Facebook czy Twitter. Dzięki temu umieszczane na Instagramie zdjęcia mogą również pojawiać się na tych stronach. Użytkownicy mogą "lubić" lub komentować zdjęcia i widzieć na bieżąco, co nowego wydarzyło się w życiu osób bądź przedsiębiorstw, które

obserwują. To prosta i nie zajmująca dużo czasu i wysiłku aplikacja, co czyni ją bardzo popularną.

Instagram jest również platformą dla firm i marek, które w dużym stopniu polegają na wizualizacji i opowiadaniu historii w celu zwiększenia zaangażowania, generowania leadów i konwersji potencjalnych klientów. National Geographic jest tego doskonałym przykładem, z obrazami w wysokiej rozdzielczości i długimi podpisami, aby zwiększyć emocje swoich zwolenników

Instagram służy nie tylko komunikacji z innymi czy dzieleniu się zdjęciami, lecz przede wszystkim przekazywaniu informacji. Każda treść (zamieszczany post) jest zwykle opatrzona komentarzem, tak zwanym hashtagiem. Wykorzystuje się go do kategoryzacji grafik odpowiadających naszym zainteresowaniom. Stosowanie odpowiednich hashtagów zwiększa prawdopodobieństwo wyszukania naszych treści przez liczniejsze grono użytkowników.

W wypadku posługiwania się Instagramem w kontekście promowania własnej działalności należy szczególnie zwrócić uwagę na budowanie społeczności. To ona pomaga w tworzeniu nazwy, treści, wpływa na liczbę polubień i pokazuje, kim właściwie są odbiorcy. Zwykle po zbudowaniu tej pierwszej społeczności (początkowej) następuje zawężenie kategorii publikowanych przez nas treści. Tworzy się feedback tego, w czym się specjalizujemy. Kiedy liczba obserwujących znacznie się zwiększy, zaczynają się nami interesować inne marki, które uznają nas za ekspertów w danej dziedzinie.

Podsumowanie

Jednym z najważniejszych kanałów marketingu internetowego stały się media społecznościowe. Bez wątpienia Facebook, Twitter czy Instagram mają potencjał, aby stać się cennymi narzędziami, które, jeśli zostaną dobrze wdrożone, mogą pozytywnie wpłynąć na wyniki biznesowe, takie jak wizerunek marki, wzrost sprzedaży i reputacja firmy. Usługa ta pomaga w budowaniu zaufania pomiędzy osobami fizycznymi i organizacjami.

Zapewniają one wiele korzyści dla przedsiębiorstwa, głównie zwiększenie zasięgu oddziaływania ponieważ dzięki nim możliwe jest dotarcie do większej ilości potencjalnych klientów na całym świecie. Marketing w mediach społecznościowych pozytywnie oddziałuje na start-upy i budowanie wizerunku marek. Poprzez regularną aktualizację odpowiedniej strategii marketingowej mediów społecznościowych, doprowadza to do zwiększenia liczby wejść na daną stronę, skuteczniejszego pozycjonowania, silniejszej lojalności wobec marki, wyższej satysfakcji klientów oraz możliwości nawiązania z nimi trwalszych relacji. Praktyka biznesu wskazuje, że im wcześniej podjęte i

bardziej systematycznie rozpoczęte są działania w tej sferze, tym bardziej widoczne są efekty.

Literatura

1. Chobot K., 2019. Instagram jako skuteczny instrument komunikacji marketingowej. *Studenckie Prace Prawnicze, Administratywistyczne i Ekonomiczne* 30.

2. Gustowski W. 2012. *Komunikacja w mediach społecznościowych*, Gdynia 2012, s. 91–92.

3. Grębosz M., Siuda D., Szymański G. 2016, *Koncepcja marketingu mediów społecznościowych (social media marketing)*, (w:) *Social Media Marketing*, praca zbiorowa pod redakcją Jerzego Lewandowskiego, Monografie Politechniki Łódzkiej, Łódź.

4. Grzegory M., 2011. Serwisy społecznościowe jako narzędzie marketingowe. *WNEIZ*, s. 28-35.

5. Hamala M. 2014. Media społecznościowe jako narzędzie reklamy. *Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej Zarządzanie* Nr 13 (2014) s. 16-26.

6. Hennessy B., *Influencer. Building your personal brand in the age of social media*, New York 2018, s. 9–13.

7. Kaplan, A.M., Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. *Business Horizons*, 1 (53), 59–68.

8. Koohang A., Paliszkiwicz J. 2016, *Social media and trust: a multinational study of university students*, Informing Science Press.

9. Matwiejczyk A. 2020. Media społecznościowe jako narzędzie marketingu internetowego na przykładzie Netflixa. *Akademia zarządzania – 4(2)/2020*.

10. Pawlak J. 2016. Rola portalu społecznościowego Twitter w promocji mikro i małego przedsiębiorstwa. *Finanse, rynki finansowe, ubezpieczenia* nr 5/2016 (83), cz. 2.

11. popiołek m., 2015. Serwisy społecznościowe w przestrzeni internetowej – (social)mediatyżacja życia codziennego. *Zeszyty Prasoznawcze* Kraków 2015, T. 58, nr 1 (221), s. 60–71.

12. Pourkhani A., Abdipour Kh., Baher B., Moslehpour M. 2019, The impact of social media in business growth and performance: A scientometrics analysis, *International Journal of Data and Network Science* 3.

13. Szydłowska A., Charakterystyka mediów społecznościowych jako narzędzia komunikacji firmy z klientem, „*Zeszyty Naukowe Firma i Rynek*” 2013, nr 2(45), s. 37–38.

14. Wenerowska A. 2019. Social media marketing (SMM) jako narzędzie komunikacji przedsiębiorstwa z grupami otoczenia. *Journal of Tourism and Regional Development* 2019, No. 12, 95–102.

15. Wójtowicz M. 2019. Facebook jako współczesne narzędzie komunikacji i kreatywności językowej. W: *Kreatywność językowa w komunikacji internetowej*. (pod red.) Burska K. i Cieśla B. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. Łódź.

ANALYSIS OF INDIAN INVESTMENT CLIMATE

This paper analyzes the current state of the Indian economy, its recent economic growth, and the challenges it faces in terms of competitiveness. It examines its macroeconomic indicators: GDP, inflation, unemployment, trade, FDI, foreign exchange reserves, external debt, and currency strength. Finally, the paper explores the role of government policies and institutions in promoting economic development, as well as the opportunities and challenges that India faces in attracting foreign investment.

Keywords: *India, investment, economic growth, trade, competitiveness*

Introduction. India is a populous lower-middle-income Asian country [1]. It is hard to imagine that it was once the leading world power. An advantage of a large workforce did not lead to intensive production growth but rather to its extensive usage. So, India was late to the Industrial Revolution. Later, after independence, the Indian government, like many, made a mistake by sticking to the planned economy and increasing the public sector, thus reducing its overall competitiveness. Now, it is back on track with high-level economic growth and ambition to become a developed nation [2]. In 2021 India had the 5th largest GDP in the world after the USA, China, Japan, and Germany [1].

Discussion. In recent years India made an incredible jump in GDP: it increased almost five times from \$468 billion to \$3173 billion just in 20 years (Table 1). It showed an average growth of 5,7% in the last twelve years, including when it was about 8% and even 8,9% after the significant fall in 2020, which showed -6,6%. Despite that, India experienced high inflation rates starting in 2007-2008 and staying until 2014, when the needed actions were taken by the Reserve Bank of India and specifically by Raghuram Rajan. He took office as the country's central banker in 2013 and began raising interest rates after five months into the job even as India's economic growth was slowing [3].

Indian population is increasing. In 2021 it almost reached China's with its 1,4 billion people [1]. Despite that, it is following the world trend of slowing population growth rate; it has one the highest values among countries that show significant progress in economic development. The wealth of an individual citizen is constantly improving as GDP per capita rose from \$442 in 2000 to \$2255 in 2021. The growing economy ensures the employment of such an

amount of people. In the last twelve years, unemployment didn't rise higher than 5,5%, excluding recent 2020 and 2021. India was severely affected by the coronavirus, not only in population health conditions but also economically. Therefore, it experienced 8% and 6% unemployment in 2020 and 2021, respectively.

Table 1

Basic Economic Indicators													
Indicators / Years	2000	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
GDP (current), billions USD	468	1676	1823	1828	1857	2039	2104	2295	2651	2703	2832	2668	3173
GDP growth, %	3,8	8,5	5,2	5,5	6,4	7,4	8,0	8,3	6,8	6,5	3,7	-6,6	8,9
Inflation, %	4,0	12,0	8,9	9,5	10,0	6,7	4,9	4,9	3,3	3,9	3,7	6,6	5,1
Population, billions	1,06	1,24	1,26	1,27	1,29	1,31	1,32	1,34	1,35	1,37	1,38	1,40	1,41
Population growth, %	1,8	1,4	1,4	1,3	1,3	1,2	1,2	1,2	1,2	1,1	1,0	1,0	0,8
Unemployment, %	5,6	5,5	5,4	5,4	5,4	5,4	5,4	5,4	5,4	5,3	5,3	8,0	6,0
GDP per capita, USD	442	1351	1450	1434	1438	1560	1590	1714	1958	1974	2047	1910	2255

Sources: World Bank [1], author's calculations.

India is experiencing a permanent trade deficit (Table 2). So even though it distributes large quantities of products all around the world, it imports even more. Therefore, the volumes of domestic consumption (calculated as GDP-Ex+Im) exceed the GDP, causing imbalances. It adversely affects the rupees exchange rate, which will be discussed soon.

Table 2

Trade Balance and Domestic Consumption													
Indicators / Years	2000	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Exports, good and services, billions USD	60	348	446	444	468	486	429	430	489	537	546	485	643
Imports, good and services, billions USD	73	439	553	580	560	554	492	472	562	643	619	493	717
Trade balance, billions USD	-13	-91	-107	-136	-92	-68	-63	-42	-73	-106	-73	-8	-74
Volumes of domestic consumption, billions USD	482	1767	1930	1964	1949	2107	2167	2336	2724	2809	2905	2676	3247

Sources: IMF [4], author's calculations.

When comparing the gross value added with the distribution of the workforce across economic sectors, using available data between 2011 and 2019, we can observe such imbalances: services provided to consumers and businesses add more than half the GVA value but employ only 30% percent of people (Table 3). In contrast, retrieval and production of raw-material add only 21% to GVA but engage almost half the working force. In the manufacturing sector, we can observe some equilibrium. Good to know that the primary sector is slowly industrializing as its share in GVA is pretty stable, but the amount of

people employed there decreases on average by 2% yearly. In contrast, the tertiary sector is increasing by the same amount.

Table 3

Average GVA and Distribution of the Workforce 2011-2019

Indicators / Sectors	Primary	Secondary	Tertiary
Average Gross Value Added	21	27	52
Average distribution of the workforce	45	25	30

*Sources: *Reserve Bank of India [5], Statista [6], author's calculations.*

**fiscal year data are assigned to the calendar year that contains the larger share of the fiscal year.*

Export and import quotas averaged 21% and 25%, respectively. Import quota is higher than export's, which is a negative sign. Still, it is clear that Indian export is in demand, and there are further opportunities for expansion. India imports massive amounts of crude oil to supply raw materials to its multiple oil refineries. As the largest import commodity, it accounted for 20% of imports in 2021. And through refining, India makes refined oil its biggest export commodity — 16% of all exports in 2021. Other exports are diamonds (6,0%), packaged medicaments (4,0%), jewelry (2,6%), rice (2,3%), etc. [7]

According to UNCTAD's revealed comparative advantage [8], which compares if a country's ratio of exports of a product to its totals exports of all goods exceeds the same ratio for the world as a whole, India has the following highest rates:

- 18,7 — Rice;
- 12,1 — Vegetable textile fibers, not spun; waste of them;
- 11,2 — Synth. organic coloring matter & coloring lakes;
- 10,8 — Pearls, precious and semiprecious stones;
- 10,4 — Spices.

Most of the values lay in categories of manufactured goods; food and live animals; crude materials, inedible, except fuels; chemicals and related products; machinery, and transport goods.

Numerous companies plan to expand their production to India and use the cheap Indian workforce to their advantage. Trade disruptions in China contribute to seeing India as an alternative. For example, Apple Inc. is expanding its operations in India [9].

Foreign Direct Investment shows a positive tendency (Table 4). It is slowly reaching China's rates at the beginning of the century. External debt is increasing, but it stays at about 20% of GDP on average, so it is not a source of worry as it is being hedged by increasing foreign exchange reserves. The

overall national debt reached about 88% of GDP as of march 2021, which is considered to be higher than pear median of 56%; the country's ability to finance its deficits domestically partly offsets the risks associated with it [10]. The Indian rupee is experiencing constant depreciation. This might be beneficial for the country's export, but it can be argued if it is a balanced policy or just the result of continuing trade deficit. Generally, such a tendency in the currency's exchange rate doesn't affect the investment activity inside a country in a good way. According to the Big Mac Index, the Indian rupee is undervalued against the US dollar [11]. A Big Mac costs 207 rupees in India and US\$5.36 in the United States. The implied exchange rate is 38.62. The difference between this and the actual exchange rate as of January 2023, 81.72, suggests the Indian rupee is 52.7% undervalued.

Table 4

Other Macroeconomic Indicators

Indicators / Years	2000	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Net FDI, billions USD	3,6	27,4	36,5	24,0	28,2	34,6	44,0	44,5	40,0	42,1	50,6	64,4	44,7
USD to INR	44,9	45,7	46,7	53,4	58,6	61,0	64,2	67,2	65,1	68,4	70,4	74,1	73,9
Foreign exchange reserves, billions USD	42	305	294	292	304	342	360	370	425	413	478	577	607
External debt, billions USD	101	318	361	409	446	475	485	471	529	543	558	574	620

Sources: World Bank [1], *Reserve Bank of India [5].

*fiscal year data are assigned to the calendar year that contains the larger share of the fiscal year.

As a long-term issuer, India first received BBB- from Fitch in 2006, since it didn't move in any direction, even though it had several negative outlooks in 2012 and during the pandemic [10]. S&P also assigned the country BBB-, but one year later, in 2007 [12]. As for Moody's, it earned Baa3 only in 2020 as a downgrade from Baa2 during 2017-2020 [13]. Overall, the agencies mentioned above agree on seeing long-term issuing as lower medium risk.

Fitch agency named these positive outlooks: stable recovery from the Covid-19 pandemic; forecasted growth of 7% over the next several years as it predicts some governmental infrastructure push, reform agenda and easing pressures in the financial sector; facilitating of better credit allocation and investment in medium terms due to improved financial sector conditions; slightly improved debt ratio; recent track record of peaceful political transitions, a moderate level of rights for participation in the political process, moderate institutional capacity, established rule of law and the moderate level of corruption; etc. Still, it underlines some of the country's challenges: the uneven nature of the economic recovery; implementation risks for infrastructure spending and reforms; rising general government debt/GDP

ratio; the risk associated with heightened global macroeconomic uncertainty, and several others.

In the 2019 Global Competitiveness Report, India took 68th place out of 141 [14]. It scored pretty well in such categories: market size (3rd), innovation capabilities (35th), financial system (40th), and macro-economic stability (43rd). It performed well in research and development; inflation dynamics and use of online governmental services; airport and liner shipping connectivity; venture capital stability and financing of small- and medium-sized enterprises. Moreover, the country showed favorable results in corporate governance, especially shareholder governance; renewable energy and conflict of interest regulation; and the legal framework's adaptability to digital business models.

The report revealed some of the country's weaknesses, such as categories of adaptation of ICT, health, skills, labor market, and product market. It was due to the low number of informational and communicational technology subscriptions, the life expectancy of only 59,4 years, the mean of only six years of schooling, lack of primary education teachers, the immense gender gap in salaries, poor workers' rights, high tariffs on imports, etc. There were also concerns about terrorism incidence, freedom of the press, and quality of land administration.

Doing business 2020 ranked India 63rd out of 190 economies [15]. The report looks at domestic small and medium-size companies and measures the regulations applying to them through their life cycle. It admitted its regulations on protecting minority investors, getting electricity, getting credit, and dealing with construction permits. It also revealed some its weaknesses: enforcing contracts, registering a property, and starting a business.

Conclusion. As this analysis revealed, India's economy has shown impressive growth over the past two decades, with a five-fold increase in GDP. Foreign direct investment is increasing yearly, affecting positively export volumes and overall national wealth. The problem of trade deficit remains. Even though the foreign exchange reserves and external debt are growing gradually to overall economic growth, the national currency is weakening. There are some concerns about India's ability to withstand global challenges, but also several positive outlooks on the improvement of both economic and political conditions. India seems to be moving fast in development and innovation direction, improving its world competitiveness. Many companies that seek to diversify their supply chains will benefit from these conditions, using the country's current inexpensive workforce. Although challenges remain, India's investment climate is promising, and the country is expected to continue its economic growth in the coming years.

References

1. World Bank. (2022). <https://data.worldbank.org>
2. Kai Schultz and Vrishti Beniwal. (2023, January 23). The Global Economy Needs a New Powerhouse. India Is Stepping Up. *Bloomberg*. <https://www.bloomberg.com/news/features/2023-01-23/india-s-1-4-billion-population-could-become-world-economy-s-new-growth-engine?srnd=premium-europe#xj4y7vzkg>
3. Jon Hartley. (2014). Rajan Winning at Fighting India's Inflation. *Forbes*. <https://www.forbes.com/sites/jonhartley/2014/11/24/rajan-winning-at-fighting-indias-inflation/?sh=2e96b82e3cf7>
4. International Monetary Fund. (2022). *IMF Data Portal*. <https://www.imf.org/en/Data>
5. Reserve Bank of India. (2022). <https://rbi.org.in/>
6. Statista. (2022). *Distribution of the workforce across economic sectors from 2009 to 2019*. <https://www.statista.com/statistics/271320/distribution-of-the-workforce-across-economic-sectors-in-india/>
7. Ministry of Commerce and Industry. (2022). *Export Import Data Bank*. <https://tradestat.commerce.gov.in/eidb/>
8. UNCSTAD. (2022). *Revealed Comparative Advantage*. <https://unctadstat.unctad.org/EN/RcaRadar.html>
9. Praveen Paramasivam. (2023, February 13). Apple supplier Salcomp sees India revenue of \$2-\$3 bln, plans rapid hiring. *Reuters*. <https://www.reuters.com/technology/apple-supplier-salcomp-more-than-double-indian-workforce-25000-2023-02-13/>
10. Fitch Ratings. (2022). *Fitch Revises Outlook on India to Stable, Affirms at 'BBB-*. <https://www.fitchratings.com/research/sovereigns/fitch-revises-outlook-on-india-to-stable-affirms-at-bbb-10-06-2022>
11. The economist. (2023). *The Big Mac Index*. <https://www.economist.com/big-mac-index>
12. World Government Bonds. (2022). *India Credit Rating*. <http://www.worldgovernmentbonds.com/credit-rating/india/>
13. Moody's. (2022). *Government of India*. <https://www.moody's.com/credit-ratings/India-Government-of-credit-rating-401565/ratings/view-by-class>
14. Klaus Schwab. (2019). The Global Competitiveness Report. *World Economic Forum*. https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf
15. The World Bank. (2020). *Doing Business Report*. <https://archive.doingbusiness.org/en/doingbusiness>

Scientific supervision by A.O. Zadoia, Doctor of Science, Full Professor

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ НІМЕЧЧИНИ: УМОВИ ТА МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ І РЕГУЛЮВАННЯ

В наш час дослідження інвестиційного клімату держави з метою визначення рівня економічного та соціально-політичного розвитку держави, рівня політичної стабільності та рівня її впливовості в світовому співтоваристві. Характеристика інвестиційного середовища Німеччини буде здійснена на основі аналізу таких показників, як рівень інфляції, рівень безробіття, індекс економічної свободи, індекс легкості ведення бізнесу, індекс політичної стабільності, а також досліджуючи рівень вхідних та вихідних інвестиційних потоків та накопичений фонд іноземних інвестицій. У зв'язку з тим, що на дані показники впливають різні фактори, результати такого аналізу можна застосовувати для різних цілей, а не лише для проектування та розробки міжнародних інвестиційних проєктів.

Ключові слова: *інвестиційний клімат Німеччини, рівень інфляції, рівень безробіття, індекс економічної свободи, індекс легкості ведення бізнесу, індекс політичної стабільності, вхідні інвестиційні потоки, вихідні інвестиційні потоки, накопичений фонд іноземних інвестицій Німеччини.*

Nowadays the research of investment environment is conducted for defining the state's socio-political and economic level of development, its political stability level, and level of influence in the global community. Germany investment environment will be characterised according to the analysis of such indicators as inflation rate, unemployment rate, the Ease of Doing Business Index, the Index of Economic Freedom, the political stability index, FDI inflows, FDI outflows and FDI outward stock. According to the fact that these indicators involve various factors, the results of such analysis can be applied not only in the process of work on the international investment projects, but also for other goals.

Keywords: *Germany investment environment, inflation rate, unemployment rate, the Ease of Doing Business Index, the Index of Economic Freedom, the political stability index, FDI inflows, FDI outflows and FDI outward stock.*

Вступ

Аналіз інвестиційного клімату держави відображає загальний рівень її економічного розвитку, правові аспекти законодавства та соціально-політичне становище. Рівень інвестиційної привабливості країни впливає не лише на кількість іноземних вкладень, а й на рівень впливу у світовому співтоваристві та визначається за допомогою таких факторів як рівень інфляції, рівень безробіття, рівень легкості ведення бізнесу та ін. У зв'язку з тим, що Німеччина є однією із найбільш високорозвинених країн світу та однією із найвпливовіших в Євросоюзі, стає актуальним аналіз інвестиційного середовища цієї держави за такими показниками, як рівень інфляції, рівень безробіття, індекс економічної свободи, індекс легкості ведення бізнесу, індекс політичної стабільності, а також досліджуючи рівень вхідних та вихідних інвестиційних потоків і накопичений фонд іноземних інвестицій Німеччини. Таким чином буде проведено загальноекономічний огляд держави, результати якого можна застосовувати для різних цілей.

Виклад основного матеріалу

Іноземні інвестиції – це майновий та інтелектуальний внесок, який здійснює держава, підприємці або фізичні особи однієї країни в економіку іншої країни. Кінцева мета інвестування полягає в отриманні прибутку, як для країни-інвестора, так і для країни-реципієнта [1].

Рівень інфляції відображає динаміку у зміні цін та купівельної спроможності населення за певний проміжок часу. Інфляція в Німеччині розраховується на основі Індексу Споживчих цін на товари та послуги. На Рис. 1. представлені дані Світового банку про рівень інфляції у Німеччині.

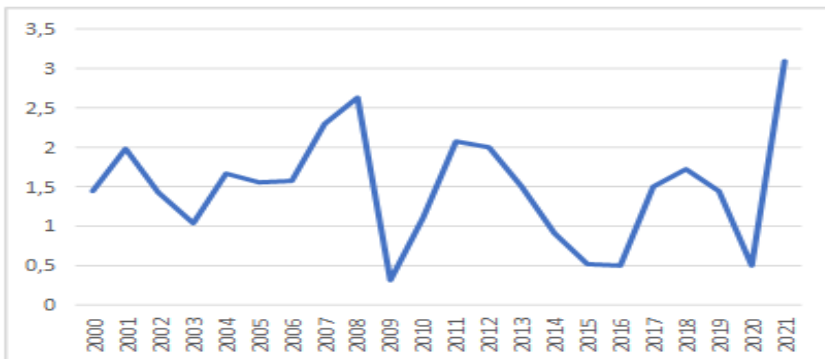

Рис. 1. Рівень інфляції у Німеччині, %, 2000–2020 рр.

*Складено за даними Світового банку: *Inflation, consumer prices (annual %)* [2].

На графіку вище спостерігається постійна мінливість рівня інфляції. Проте дані не перевищують 4 %. Так мінімальний показник з 2000 по 2021 рік склав 0,313% у 2009 році. А максимальний показник за той же період часу був зафіксований у 2021 році і склав 3,1%. З 2018 по 2020 ми спостерігаємо значне зниження рівня інфляції, так у 2018 показники були на позначці 1,732%, у 2019 показники знизилися до 1,446%, а у 2020 – 0,507% [2]. Проте у 2021 році відбулися різкі зміни: рівень інфляції досяг свого максимуму за останні 30 років. Збільшенню інфляції до 3,1% послужило зростання цін на енергоносії, а також скасування тимчасового зниження ПДВ, яке було введено через поширення COVID-19 [3].

Рівень безробіття визначає кількість безробітних до загальної кількості економічно активного населення країни.

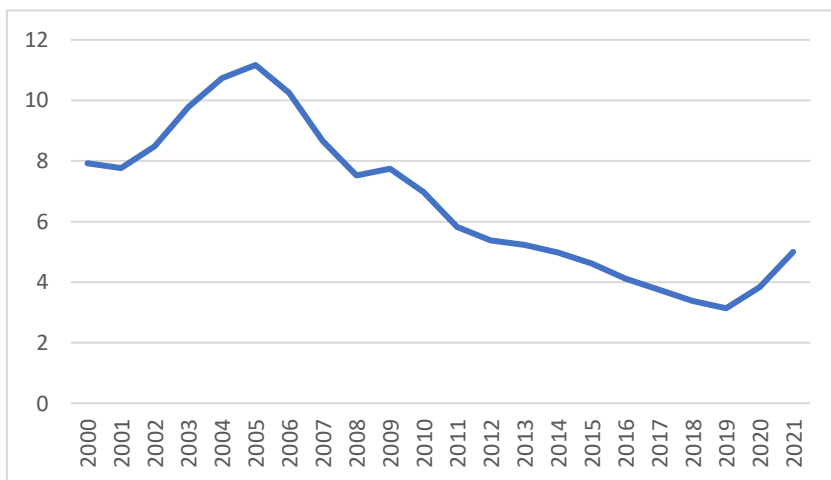

Рис. 2. Рівень безробіття у Німеччині, %, 2000-2021 рр.*

*Складено за даними Світового Банку: *Unemployment, total (% of total labour force) (modelled ILO estimate) - Germany* [4].

На Рис. 2. відображена нестійкість у рівні безробіття Німеччини. З 2000 по 2005 р. відбулося стійке зростання, у 2000 р. рівень безробіття становив 7,92%, а 2005 р. вже 11,17%. Тобто рівень безробіття за 5 років виріс на 3,25%. З 2005 до 2019 р. ми бачимо значне зниження з 11,17% до 3,14%. Це означає, що за цей проміжок часу безробіття скоротилося на 8,03% [4]. Проте з 2020 до кінця 2021 р. ми бачимо різке зростання

безробіття, яке безпосередньо пов'язане з пандемією та її впливом на економіку країни. Поява COVID-19 істотно погіршила стан економіки Німеччини і зупинила цілі сектори економіки. Варто згадати, що у 2020 р. рівень безробіття становив 3,81%, а у 2021 – 5%. Влітку 2021 р. стався невеликий спад безробіття через ослаблення карантинних заходів на території Німеччини. Уряд очікує, що економіка продовжить відновлюватися, а разом з нею збільшуватиметься кількість вакантних місць та знижуватиметься рівень безробіття [5].

Індекс економічної свободи вимірює такі параметри, як свобода торгівлі, податкове навантаження, ефективність судової системи та багато іншого. Усі ці фактори безпосередньо впливають на економічну свободу. Всі необхідні дані аналізуються і перетворюються на єдину оцінку, яка дозволяє визначити наскільки більш-менш економічно вільна країна, що цікавить. Індекс економічної свободи базується на 12 компонентах (індексах), об'єднаних у 4 групи та вимірюваних за шкалою від 0 до 100 балів, при цьому показник 100 відповідає максимальній свободі, а 0 відповідно мінімальній [6]. За шкалою країни поділяють на:

- вільні 80 – 100 балів;
- переважно вільні 70 - 79,9 балів;
- помірно вільні 60 - 69,9 балів;
- здебільшого невольні від 50 до 59,9 балів;
- репресовані 0 - 49,9 балів.

Економіка Німеччини посідає 16-те місце серед найвільніших в Індексі 2022 р., її показник зупинився на позначці 76,1 балів. З 2017 по 2019 р. економічне зростання Німеччини поступово сповільнювалося, а в 2020 р. економічне зростання показало негативне значення. Однак у 2021 р. показники були хоч і невеликі, але мали позитивне значення. Незважаючи на скорочення економічного зростання, показники економічної свободи в Німеччині за останні п'ять років покращилися. Це сталося у зв'язку з підвищенням показників правової системи (права власності, ефективність судової системи та чесність уряду). З 2017 року рівень економічної свободи в країні зріс на 2,3 бали та перемістив країну до категорії "Переважно вільні". Фінансова свобода та свобода бізнесу показують стійку тенденцію, але показники державних витрат та податкового навантаження залишаються низькими [7].

Індекс легкості ведення бізнесу відображає, наскільки легко займатися підприємницькою діяльністю в різних країнах світу. Ця статистика створюється Світовим банком на основі річних даних. Німеччина посідає 23 місце з показником, який дорівнює 79,7. Це свідчить про якість та простоту регулювання бізнесу, а також і про достатній рівень захисту прав власності. За оцінкою Світового банку,

Німеччина, як і раніше, входить до країн, що пропонують дуже хороші умови для ведення бізнесу. Лідером рейтингу Doing Business є Нова Зеландія, за нею йдуть Сінгапур та Гонконг [8].

Індекс політичної стабільності використовується з метою оцінювання рівня політичної стійкості країни за певний період часу, найчастіше за рік і вимірюється від -2,5 балів і характеризує країну, як політично нестабільну до 2,5 балів і характеризує країну, як політично стійку.

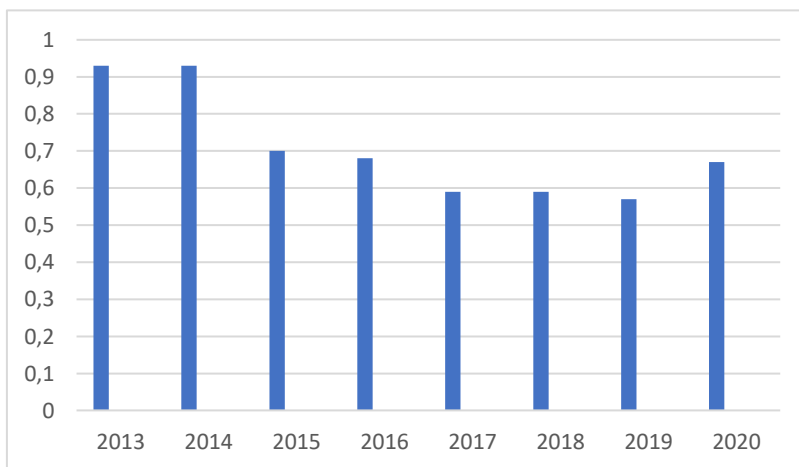

Рис. 3. Рівень індексу політичної стабільності в Німеччині, бали, 2013-2021 рр.*

**Складено за даними TheGlobalEconomy.com. Germany: Political stability [9].*

Аналізуючи діаграму (Рис. 3), можна помітити, що з 2013 по 2019 р. значення рівня політичної стабільності - скоротилися з 0,93 до 0,57 балів, тобто на 0,36 балів. У 2020 р. показники збільшилися та досягли позначки 0,67 балів. Це свідчить про політичну стабільність у Німеччині та відсутність насильства/ тероризму.

Вхідними інвестиціями є гроші, які надходять з інших країн у різні сектори економіки з метою подальшого отримання відсотків з прибутку. На Рис. 4. представлені дані ЮНКТАД щодо ситуації вхідних інвестиційних потоків Німеччини.

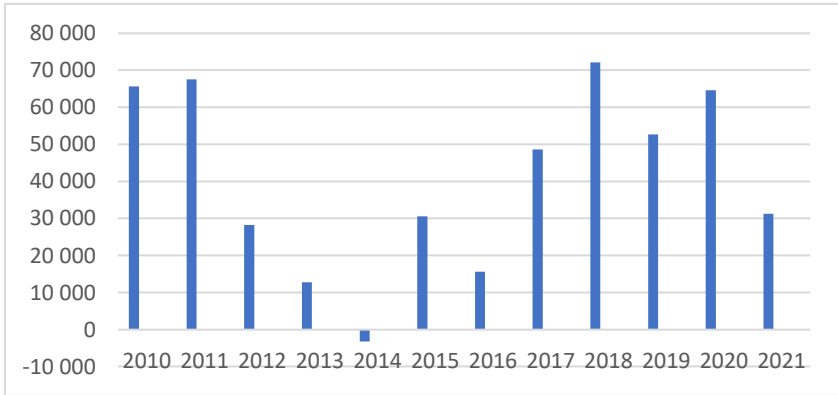

Рис. 4. Рівень вхідних інвестиційних потоків Німеччини, млн доларів, 2010 – 2021 рр.*

**Складено за даними ЮНКТАД: World Investment Report [10].*

Вказані дані відображають значну мінливість рівня припливу інвестицій у державу і схильність до впливу як зовнішніх, так і внутрішніх факторів. Німеччина вважається привабливою країною для прямих іноземних інвестицій, але в останні роки припливу ПІІ перешкоджала глобальна рецесія, спричинена пандемією та подальшою кризою Єврозони. Приплив прямих іноземних інвестицій у Німеччині знизився на більш, ніж вдвічі а саме 33 322,5 млн. дол. на доларів, незважаючи на зростання транскордонних угод щодо злиття та поглинання, в основному через наслідки пандемії COVID-19.

Максимальне значення припливу прямих іноземних інвестицій за період із 2010 по 2020 роки у Німеччині було досягнуто у 2018 році і становило 72 098 млн. доларів. Основний приплив ПІІ в Німеччині належать таким країнам як: Люксембургу, Нідерландам, США, Швейцарії та Великобританії, на частку яких припадає понад 60% загального обсягу інвестицій. Франція, Ірландія, Італія, Австрія та Японія також інвестують у країну. Більшість ПІІ орієнтовані на сферу фінансів та страхування, виробництво та торгівлю, інформацію та зв'язок, управлінську та консультативну діяльність, а також нерухомість. Німеччина залучає інвесторів потужною виробничою мережею, кваліфікованою робочою силою, яка знає англійську мову, інфраструктурою, сприятливим соціальним кліматом, а також зручним розташуванням у центрі Європи. Її основними недоліками є висока податкова ставка та досить негнучке трудове законодавство [11].

Вихідні інвестиції – це грошові вкладення однієї країни в іншу з метою подальшого отримання відсотків з прибутку.

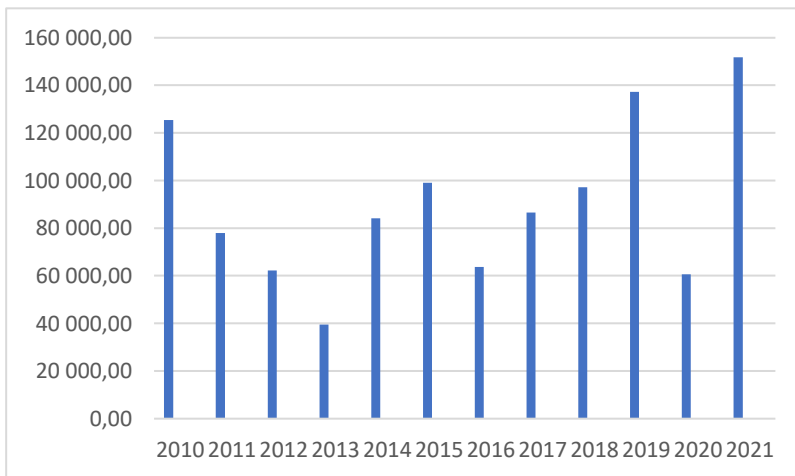

Рис. 5. Рівень вихідних інвестиційних потоків Німеччини, млн доларів, 2010-2021 рр.*

*Складено за даними ЮНКТАД: *World Investment Report* [10].

Згідно з отриманими даними, відображеними на Рис. 5, рівень інвестицій Німеччини в інші країни дуже мінливий. З 2010 до 2013 року спостерігався поступовий спад: даний показник знизився на 85 920,5. Потім почалася ситуація почала покращуватися: у 2015 році відтік інвестицій досяг 99 025,2 доларів, але у 2016 – знизився на 35 36462 млн. дол., а саме 63 661доларів, після чого знову почалося поступове підвищення: у 2019 році рівень вихідних інвестиційних потоків досягнув 137 292,6 млн. дол. та у 2020 році знизився більш ніж вдвічі та склав 60 624,1 млн. доларів, що на 76 668,5 млн. доларів менше ніж у 2019 році. Та у 2021 році цей показник побив свій рекорд за одинадцять років, досягнувши 151 690 млн. дол., що на 14 397,4 млн. дол. менше, аніж у 2019 році.

Мінімальний рівень інвестицій в інші країни з 2010 по 2020 засвідчений у 2013 році, а максимальний – у 2021 році. Німеччина більшу частину своїх активів інвестує в такі країни як: США (17,7%), Люксембург (12,1%), Нідерланди (11,5%), Великобританія (8%), Франція (5,8%) та ін. [12]. У 2020 році основною галуззю, в яку зрештою інвестували прямі німецькі інвестори, був виробничий сектор. Велику кількість німецьких підприємств, що займаються виробництвом автомобілів, причепів та напівпричепів, грошовим посередництвом та

виробництвом хімікатів та хімічних продуктів, інвестували в основному в іноземні підприємства, що працюють у відповідних секторах. Проте, холдингові компанії інвестували у сферу фінансових послуг та страхування, оптову торгівлю та телекомунікації [13].

Накопичення інвестицій є домовленістю, згідно з якою інвестор вносить певну суму грошей до фонду на періодичній основі. Таким чином, інвестор може накопичувати все більше і більше інвестицій [14].

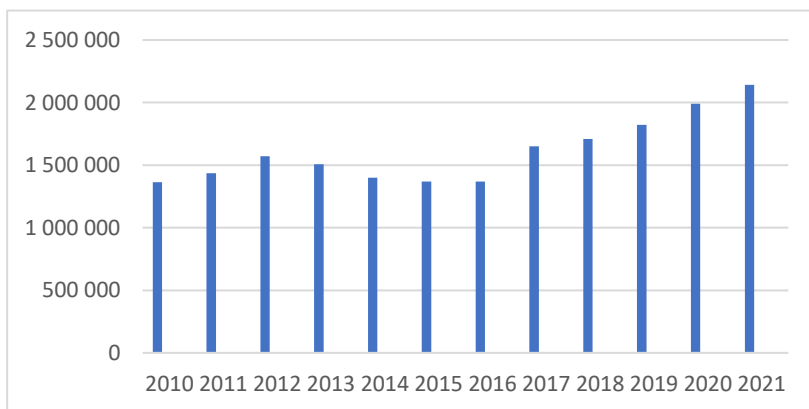

Рис. 6. Накопичений фонд прямих іноземних інвестицій Німеччини за кордоном, 2010-2021 рр.*

**Складено за даними ЮНКТАД: World Investment Report [10].*

Згідно з отриманими даними щодо накопиченого фонду іноземних інвестицій, в Німеччині цей показник є досить стабільним, хоча й спостерігаються періодичні незначні коливання (Рис. 6). За період з 2010 по 2020 р. максимальна кількість накопичень відбулася в 2021 р. і склала 2 141 269,4 млн. доларів, а мінімальне значення було у 2010 р., що становило 1 364 564 млн. доларів. У 2011 р. накопичених інвестицій було на суму 1 434 829,6 млн. доларів, у 2012 – 1 571 548,4 млн. доларів, у 2013 – 1 506 817,6 млн. доларів, у 2014 – 1 398 632,9 , у 2015 – 1 369 164,9 млн. доларів, у 2016 – 1 367 659,3 млн. доларів. Починаючи із 2016 до 2021 р. спостерігалось поступове зростання, а саме даний показник підвищився на 773 610,1, сягнувши 2 141 269,4 млн. дол. у 2021 р.

Висновки

Враховуючи аналіз отриманих даних з'ясувалося, що Німеччина є привабливою країною для інвестиції завдяки низькому рівню інфляції та безробіття, в країні є свобода ведення бізнесу та політична стабільність.

Таке середовище є сприятливим для інвестицій. Німеччина залучає інвесторів потужною виробничою мережею, кваліфікованою робочою силою, яка знає англійську мову, інфраструктурою, сприятливим соціальним кліматом, а також зручним розташуванням у центрі Європи.

Список використаної літератури

1. Кобилев А. ВЛИЯНИЕ ПРЯМЫХ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ НА ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ В РАЗВИВАЮЩИЕСЯ СТРАНЫ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/544.pdf> (дата звернення 27.09.2022)
2. Inflation, consumer prices (annual %) - Germany. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?locations=DE> (дата звернення 27.09.2022)
3. Европейская правда. В Германии инфляция в 2021 году достигла почти 30-летнего максимума. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2022/01/19/7132792/> (дата звернення 27.09.2022)
4. Unemployment, total (% of total labour force) (modelled ILO estimate) - Germany. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?locations=DE> (дата звернення 27.09.2022)
5. Европейская правда. В Германии уровень безработицы упал после ослабления ковидных ограничений. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2021/07/29/7126005/> (дата звернення 27.09.2022)
6. Index of Economic Freedom: Definition, Factors, and How It's Used. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.investopedia.com/terms/i/index-of-economic-freedom.asp> (дата звернення 28.09.2022)
7. 2022 INDEX OF ECONOMIC FREEDOM. Germany. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.heritage.org/index/country/germany> (дата звернення 25.09.2022)
8. Global EDGE. Germany: Indices. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://globaledge.msu.edu/countries/germany/indices#11868> (дата звернення 28.09.2022)
9. TheGlobalEconomy.com. Germany: Political stability. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.theglobaleconomy.com/Germany/wb_political_stability/ (дата звернення 28.09.2022)

10. UNCTAD. World Investment Report. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://unctad.org/topic/investment/world-investment-report> (дата звернення 24.09.2022)

11. Santander | Trade Markets. Tools and resources to help your company expand globally. GERMANY: FOREIGN INVESTMENT. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://santandertrade.com/en/portal/establish-overseas/germany/foreign-investment> (дата звернення 29.09.2022)

12. U.S. DEPARTMENT of STATE. 2021 Investment Climate Statements: Germany. Executive Summary. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.state.gov/reports/2021-investment-climate-statements/germany/> (дата звернення 29.09.2022)

13. DEUTSCHE BUNDESBANK EUROSISTEM. Stock data. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bundesbank.de/en/statistics/external-sector/direct-investments/stock-data-776576> (дата звернення 29.09.2022)

14. Investopedia. Accumulation Plan. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.investopedia.com/terms/a/accumulationplan.asp#:~:text=An%20a%20accumulation%20plan%20is%20a,fund%20on%20a%20periodic%20basis> (дата звернення 29.09.2022)

Науковий керівник: О.А. Задоя, кандидат економічних наук, доцент

**PREFERENCES OF USERS OF MOBILE APPLICATIONS ON THE
EXAMPLE OF STUDENTS OF THE CARPATHIAN STATE
COLLEGE IN KROSNO**

This paper deals with the subject of mobile application quality assessment. The mobile application sector is growing significantly, and choosing the right application that meets the needs within its functionality is often a problem. In order to personalize the device and use its full potential, users can download additional applications available in the Appstore or Google Play. Through certain applications, users can buy products, edit photos, control your diet plan or manage your e-mail. A survey was conducted on a group of young people, students of the Carpathian State College in Krosno. The main purposes of using mobile applications, the circumstances in which users use them and the most frequently used types of mobile applications are indicated. The results indicate that respondents use mobile applications mainly for entertainment purposes, for example, to listen to music. The second important reason for using them is to browse social media and connect with friends. The circumstances of using the applications most often indicated by the respondents were: as part of everyday activities and when I am bored.

Keywords: mobile applications; user preferences

Introduction

The mobile application sector is growing significantly, and choosing the right application that meets the needs within its functionality is often a problem. The miniaturization of electronic devices and numerous functionalities of mobile applications have made them the basis for the functioning of most people and enterprises today. Authors dealing with topics related to the innovativeness of electronic equipment emphasize that the spread of the Internet, its availability via smartphones, tablets, smartwatches, e-readers and other mobile devices contribute to the increase in mobility and convenience of modern consumers (Grzega U., 2017). This affects the increase in sales of smartphones and tablets. Such devices ceased to function only as telephones, but became universal, multifunctional handheld computers with Internet access (Goliński M., 2012).

Each mobile device is equipped with a number of basic applications that enable its use. These are applications primarily used to communicate and browse websites. However, the package of necessary applications differs from each other and depends mainly on the mobile system and the device

manufacturer. It is therefore worth noting that the user experience when using the application using different devices can vary significantly. (Boris M., 2013).

In order to personalize the device and use its full potential, users can download additional applications available in the Appstore or Google Play. Through certain applications, users can buy products, edit photos, control your diet plan or manage your e-mail.

A study conducted by Google in cooperation with Ipsos MediaCT shows that the average user has about 36 applications installed on his smartphone. But only a quarter of it is used on a daily basis. There may be several reasons for this phenomenon, e.g. the prevailing fashion or the ad hoc need to perform certain activities. As a result, applications that are not needed during everyday use are stored in the smartphone's memory. This is the easiest way to determine the motives for downloading applications in the context of their use.

One of the most important needs of smartphone users is the willingness to make purchases using a mobile application. The group of applications that use this functionality includes: loyalty programs, promotional newsletters, applications with coupons and classic sales applications. The "Mobile is spicy" report shows that as many as 485,000 Poles, according to the data provided by the Qpony-Blix Group, use the shopping list in the Blix application at least once a month (Karczewski R., 2019).

Methods and materials

The study was conducted via an online survey among students of the Carpathian State University in Krosno (Table 1). The age of the respondents ranged from 18 to 26 years. In addition to the metrics, the survey included questions about, among others, the frequency and circumstances of using mobile applications. The essence of this section were questions addressing the purpose of use and groups of mobile applications used by the respondents.

Table 1

Characteristics of the respondents

education	%
medium	70
higher	30
financial situation	%
unsatisfactory	7
average	8
satisfactory	47
very good	38
domicile	%
village	72
city up to 50,000 inhabitants	28

Source: Own study

Research results and their analysis

The conducted survey showed that all respondents use it from mobile applications installed on their devices. The frequency with which they are used is extremely high, as the answer: "Several times a day" was chosen by as many as 98% of respondents.

When asked about the purpose for which the surveyed people use mobile applications, the most indications were recorded for the following answers: "To contact others" - 58 indications, "For browsing social media" - 51 indications, "For entertainment purposes" - 46 indications and "For entertainment purposes" - 46 indications For educational purposes" – 31 indications. Detailed results are presented in Figure 1.

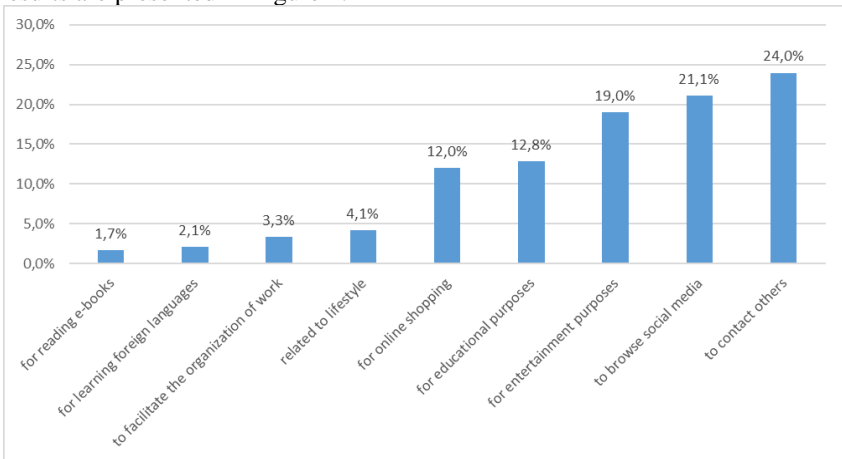

Figure 1 Purpose of using mobile applications

Source: Own study

On the other hand, in the question concerning the groups of applications used by the respondents, the highest number of indications was given by the following answers: "Social networking sites" - 49 indications, "For communication" - 48 indications and "For listening to music" - 42 indications. A smaller number of indications was given to the answers: "Internet browsers" - 37 indications and "For making online purchases" together with "For making online payments" - 29 indications chose such variants of answers. Detailed results are presented in Figure 2.

More than half of the respondents indicated that they use mobile applications "As part of everyday activities" (85%). The answer: "When I'm bored" was indicated by 75% of the respondents. The fewest respondents use mobile applications at work (18 people) and during a meal break (14 people).

Figure 3 shows the circumstances in which respondents use mobile applications.

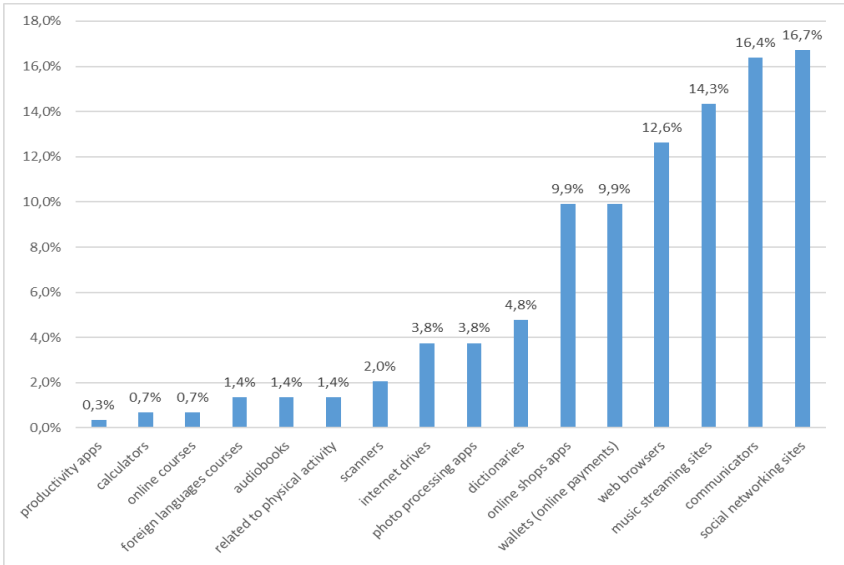

Figure 2 Groups of mobile applications used by respondents
Source: Own study

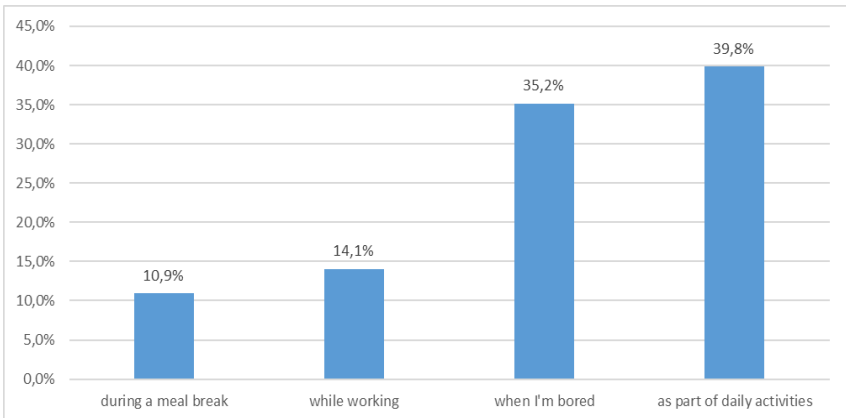

Figure 3 Circumstances of using mobile applications
Source: Own study

Conclusion

This paper analyzes the preferences of consumers using mobile applications. Young people, students of the Carpathian State University in Krosno, participated in the study. The vast majority of respondents are people actively using various types of applications. The results indicate that respondents use the application mainly for entertainment purposes, for example, to listen to music. The second important reason for using them is to browse social media and connect with friends. The circumstances of using the application most often indicated by the respondents were: as part of everyday activities and when users are bored.

References

1. Borys M. Plechowska-Wójcik M. 2013. Badanie użyteczności oraz dostępności interfejsu. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*. 2013, nr 35.
2. Goliński M. Szafranski M. 2012. Zintegrowany system wspomagania dostępu do informacji w przestrzeni miejskiej z wykorzystaniem GPS i GIS. Poznań : Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, 2012.
3. Grzegorz U. Kieźel E., 2017. *Zachowania Konsumentów. Globalizacja, nowe technologie, aktualne trendy, otoczenie społeczno-kulturowe. brak miejsca* : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2017.
4. Karczewski R. Zawadzki A. 2019. *Aplikacje Mobilne*. Warszawa: Spicy Mobile, 2019.

SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES (SMEs) IN GERMANY

The German economy depends heavily on small and medium enterprises (SMEs). Almost 3.6 million SMEs, or more than 99% of all enterprises and more than 60% of all jobs in the private sector, were estimated to exist in Germany in 2020 by the European Commission. The SMEs in Germany, their traits, and their significance to the German economy will all be covered in further detail in this article. SMEs in Germany are renowned for their inventiveness, adaptability, and capacity to deal with shifting market conditions. They are essential to sustaining Germany's competitiveness on a worldwide scale and contribute significantly to economic growth. The lack of skilled workers, regulatory burden, digitalization, global rivalry, and succession planning are just a few of the issues SMEs in Germany must deal with. Small and medium enterprises (SMEs) may find it challenging to develop and innovate while competing with larger businesses due to these difficulties (Small and medium-sized enterprises, 2022).

Keywords: *enterprises, turnover, set, competitiveness, management, development, characteristics*

Purpose of the study. In this article, we will look at what SMEs are, how they differ from large corporations, what obstacles they confront, and what chances they have in Germany. We will also discuss how crucial it is to help SMEs in Germany as they expand and flourish and the role, they play in sustaining the nation's economic prosperity.

Definition of SMEs in Germany

According to the number of employees and annual revenue, small and medium enterprises (SMEs) in Germany are classified. The term was established by the European Union and endorsed by the German government. German small enterprises have less than 50 employees and a yearly revenue of less than €10 million, according to the Federal Ministry for Economic Affairs and Energy. Between 50 and 249 people work for a small and medium enterprises, which has a yearly revenue of under €50 million. These definitions aim to include companies that are bigger than microenterprises but smaller than big corporations. The definition of SMEs is crucial because it has an impact on policy choices related to laws, taxes, and restrictions pertaining to access to funding. It's important to remember that there are many alternative definitions of SMEs used throughout the world, and different nations and regions employ

different thresholds. Germany's definition is just one of several. For instance, the Small Business Administration in the United States defines a small firm as one that, in the majority of industries, employs fewer than 500 people (SME, 2019).

In summary, a small business must have less than 50 workers and an annual turnover of less than €10 million in order to be classified as a SME in Germany, whereas a small and medium enterprises must have between 50 and 249 people and an annual sale of less than €50 million.

Characteristics of SMEs in Germany

Small and medium enterprises (SMEs) in Germany differ from larger firms and microenterprises in a number of distinctive ways (BMWK, 2022). The following are some crucial traits of SMEs in Germany:

1. **Diverse Sectors:** SMEs in Germany operate in a variety of industries, ranging from manufacturing and construction to high-tech fields like biotechnology and renewable energy. They frequently focus on traditional industries like crafts and trade and are family-owned businesses.

2. **Specialization:** German SMEs frequently target a narrow market and are experts in particular goods or services. They frequently act as suppliers to bigger organizations because of their reputation for quality and dependability.

3. **Innovation:** German SMEs are very inventive and place a high priority on research and development. They frequently work on the creation of novel products, technology, and commercial strategies.

4. **Export-Oriented:** Many SMEs in Germany are focused on the European market and are export-oriented. They are renowned for their fierce competition, and they frequently rely on their superiority and invention to prosper in foreign markets.

5. **Family-Owned:** A lot of Enterprises in Germany are run and owned by families. They frequently feel consistency and stability as a result, which enables them to see company decisions in the long term.

6. **Flat Hierarchy:** Flat hierarchies are common in SMEs in Germany, where a select group of critical employees hold the majority of the decision-making authority. This enables them to adapt quickly to shifting market conditions (Unlocking growth in small and medium-size enterprises, 2020).

7. **Vocational Training:** To improve their employees, Companies in Germany frequently invest in vocational training and provide apprenticeships. This enables them to fill skills gaps and guarantee that their team is well qualified and motivated.

In Germany, SMEs are numerous, specialized, creative, and frequently family-owned. They frequently work in established sectors, are export-oriented, and invest in workforce development through vocational training.

Their success and significance to the German economy are a result of these qualities.

Challenges for SMEs in Germany

While playing a significant role in the German economy, small and medium enterprises (SMEs) encounter a variety of obstacles that might make it difficult for them to compete with bigger businesses. (The biggest challenges SMEs face and how to overcome them in 2022). Here are some major issues that SMEs in Germany must deal with:

1. **Access to Financing:** Businesses in Germany frequently face financial access challenges, especially in uncertain economic times. Because to their perceived higher risk, they might not have the same access to capital markets as larger firms, and banks might be reluctant to lend to them.

2. **Regulatory Burden:** SMEs in Germany are subject to a significant regulatory load, which presents particular difficulties for smaller businesses that may lack the resources necessary to abide by intricate legislation. Due to this, they may find it challenging to compete with bigger businesses who have more money to spend on regulatory compliance (Reducing regulatory burdens on SMEs, 2022).

3. **Lack of Skilled Workers:** SMEs in Germany frequently struggle to find and keep skilled staff, particularly in high-tech industries. It may be challenging for businesses to compete for talent if they are unable to offer the same level of pay and perks as larger companies.

4. **Digitalization:** Germany's SMEs, especially those in conventional industries, face challenges as the economy becomes more digital. They might find it difficult to keep up with emerging technologies and business models, which can make it challenging for them to compete with businesses that are more adept at using technology.

5. **Global Competition:** German SMEs must contend with fierce rivalry from other countries, particularly those with rising markets that provide cheaper labor. Their profit margins can be under strain because they might find it difficult to compete on pricing.

6. **Succession Planning:** A lot of SMEs in Germany are run by families, which can make it difficult to plan for succession. Finding the ideal replacement and ensuring a seamless leadership change can be challenging for these businesses.

The lack of trained labor, regulatory burden, digitalization, global rivalry, and succession planning are a few of the difficulties SMEs in Germany must deal with. For SMEs in Germany to succeed over the long term, these issues demand careful management and strategic planning.

Opportunities for SMEs in Germany

Small and medium-sized enterprises (SMEs) in Germany also have many opportunities that can help them to thrive and grow. Here are some key opportunities for SMEs in Germany:

1. **Government Support:** The German government provides a range of support programs for SMEs, including access to financing, training, and advisory services. This can help SMEs to overcome some of the challenges they face and grow their businesses.

2. **Strong Infrastructure:** Germany has a strong infrastructure, including modern transportation networks, world-class research institutions, and a highly skilled workforce. This can provide SMEs with a competitive advantage and enable them to innovate and grow.

3. **Innovation:** Germany is a hotbed of innovation, notably in high-tech fields like biotechnology, renewable energy, and artificial intelligence. In order to create new goods and technologies and compete globally, SMEs in these sectors can benefit from Germany's innovation ecosystem (Germany is the world's most innovative economy, 2018).

4. **Sustainability:** Germany is dedicated to sustainability, and SMEs that place a high priority on environmental stewardship can profit from this trend. Sustainable goods and services can give SMEs a competitive edge because consumers are becoming more prepared to pay more for them.

5. **Export Opportunities:** Germany is a top exporter, and SMEs that concentrate on export markets can profit from this development. Germany enjoys solid economic ties with a wide range of nations, which can give Businesses access to new markets and clients.

6. **Digitalization:** For certain SMEs in Germany, digitization creates a challenge, but it also offers an opportunity. SMEs may increase their productivity, reach new clients, and create new business models by embracing digitalization and implementing new technology.

Government assistance, a good infrastructure, innovation, sustainability, export prospects, and digitalization are just a few of the advantages that SMEs in Germany may take use of. The difficulties SMEs experience can be addressed, and they can expand their companies in a cutthroat international market, by taking advantage of these chances.

A key component of the German economy are small and medium enterprises (SMEs). They make a considerable contribution to economic expansion, employment, and innovation. The lack of skilled workers, regulatory burden, digitalization, global competition, and succession planning are a few of the difficulties that SMEs in Germany must overcome (The role of small and medium-sized enterprises in development, 2022). For SMEs in Germany to succeed over the long term, these issues demand careful

management and strategic planning. Even with these difficulties, there are still numerous chances for SMEs in Germany to prosper and expand. The German government offers a variety of assistance programs for SMEs, and Germany's superior infrastructure, innovation ecosystem, dedication to sustainability, and export opportunities can give SMEs a competitive edge.

Overall, Germany's SMEs are vital to the country's economy, thus it's critical to support and promote their expansion. SMEs in Germany may continue to prosper and add to the economic success of the nation by tackling the issues they confront and utilizing the possibilities at hand (Subsidiarity as secret of success, 2020).

References

1. Small and medium-sized enterprises: Fact sheets on the European Union: European Parliament (2022) Fact Sheets on the European Union | European Parliament. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/63/small-and-medium-sized-enterprises>
2. (2019) Small and medium-sized enterprises (SME). URL: <https://www.destatis.de/EN/Themes/Economic-Sectors-Enterprises/Enterprises/Small-Sized-Enterprises-Medium-Sized-Enterprises/ExplanatorySME.html>
3. BMWK - Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz (no date) Aktionsplan „Mittelstand, Klimaschutz und Nachhaltigkeit“, BMWK. URL: <https://www.bmwk.de/Redaktion/DE/Dossier/politik-fuer-den-mittelstand.html>
4. The biggest challenges smes face and how to overcome them in 2022 (2022) Port Cities. URL: <https://portcities.net/blog/latest-news-from-odoo-port-cities-2/post/the-biggest-challenges-smes-face-and-how-to-overcome-them-51>
5. Germany is the world's most innovative economy (2018) World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2018/10/germany-is-the-worlds-most-innovative-economy/>
6. Albaz, A. et al. (2020) Unlocking growth in small and medium-size enterprises, McKinsey & Company. McKinsey & Company. URL: <https://www.mckinsey.com/industries/public-and-social-sector/our-insights/unlocking-growth-in-small-and-medium-size-enterprises>
7. Reducing regulatory burdens on SMEs (2022) BusinessEurope. URL: <https://www.businesseurope.eu/policies/smes-and-entrepreneurship/reducing-regulatory-burdens-smes>
8. EconStor. The role of small and medium-sized enterprises in development: URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/189840/1/GLU-WP-No53.pdf>

9. Subsidiarity as secret of success: "Hidden champion" SMEs and subsidiarity as winning HRM configuration in interdisciplinary case studies Employee Relations: The International Journal. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/ER-03-2020-0141/full/html>

*Scientific supervision by A.O. Zadoia, Doctor of Science, Full Professor
Language supervision by S.I. Medynska, Senior Lecturer*

THE IMPACT OF THE CHANGING ECONOMIC ENVIRONMENT ON THE INVESTMENT CLIMATE OF THE NETHERLANDS

In terms of global industrialized economies, the Netherlands constantly ranks among the most competitive countries. It provides a hospitable environment for corporate investment from the US and other countries, as well as offers an appealing business and investment environment. However, during the last few years the investment climate experienced changes due to the new tendencies in the world economy and shifts in the economic indicators. It is projected that the Netherlands is going to keep its high position in terms of attractiveness for FDI.

Keywords: investment climate, foreign direct investment, real GDP, inflation, interest rate, unemployment rate, corporate income tax rates

Economic overview

The Dutch economy had been in extremely good shape prior to the COVID-19 crisis due to economic growth, with many years of budget surpluses, public debt far below 50% of GDP, and a record-low unemployment rate of 3.5%. This gave the Dutch government a lot of financial room to put coronavirus alleviation measures in place. The Dutch government responded to the COVID issue by implementing a comprehensive assistance program for enterprises who were impacted (Korseman, 2022). This program included compensation for fixed expenditures other than salaries as well as support to pay employee wages. In the first year of the crisis, the financial support measures cost a total of around \$70.5 billion (€60 billion). Because of these initiatives, the number of bankruptcies filed in 2020 and 2021 was at its lowest level in two decades (U.S. Department of State, 2022).

Dutch Central Planning Bureau's (CPB) 2022 economic forecasts were released in March of that year. The outlook was clouded with uncertainty and "much higher" energy costs were identified as the main economic impact as a result of Russia's invasion of Ukraine. Due to rising energy costs and high inflation brought on by the COVID pandemic, the CPB forecasts an inflation rate of 5.2% for 2022, with a possible range between 6.0% and 3.0% depending on how long energy prices stay high. In 2022 and 2023, respectively, CPB projected 3.6% and 1.7% GDP growth. Compared to 2021, when it was 4.2%, CPB forecast that the unemployment rate will be 4% in 2022. The low unemployment rate underscores a similar dilemma that the United States is facing: firms are having difficulty recruiting qualified

employees. By 2025, government debt is predicted to reach 61 percent of GDP as a result of higher expenditure under the new coalition administration, including defense, outlays to sustain an aging population, and assistance to low-income households to balance energy and food increased costs (U.S. Department of State, 2022).

According to the research of OECD, the second half of 2022 is anticipated to have seen a significant slowdown for the Dutch economy, which had great growth in the first half. (OECD, 2022) The buying power of households has decreased as a result of high inflation rates, while corporate investment has been negatively impacted by tighter financial conditions, labor shortages, rising input costs, and uncertainty. The third quarter of 2022 saw a little decline in economic activity as a result of this, and the fourth quarter is anticipated to have stagnated as a result. Estimated annual growth in 2022 is 4.4% (U.S. Department of State, 2022).

In 2023, private consumption growth is anticipated to remain modest due to the loss of purchasing power brought on by rising prices, which will only be somewhat compensated by rising wage growth and government support programs. Corporate investment is anticipated to stay poor as long as financial conditions remain tight and there are still labor shortages. In total, 0.9% increase is anticipated in 2023. On the strength of declining inflation and a partial rebound in consumer spending power, growth is expected to accelerate to 1.3% in 2024. It is also anticipated that falling raw material input costs would stimulate an increase in investment growth (European Commission, 2023).

The rise in energy costs in 2022 caused HICP inflation to soar, reaching a September peak of 17.1% y-o-y. Since then, the inflation of energy prices has fallen, and in December, the annualized rate of inflation fell to 11%. To shield customers from additional energy price increases, the government has set a ceiling on gas and electricity prices until 2023. Although core inflation is predicted to slightly decline in 2023, it will still be high because to rising wage increases. Overall, it is anticipated that the price cap and the decline in energy costs would cause headline inflation to drop from 11.6% in 2022 to 4.5% in 2023. As energy costs continue to decline and core inflation gradually slows down, the rate of inflation is predicted to drop to 2.7% in 2024 (European Commission, 2023).

Main economic indicators

a) GDP

The graph below (Fig. 2) shows the changes of GDP Growth Rate from 2017 to 2022, as well as projections up to 2027. As it is seen from the bar chart, there were a rapid decrease in GDP in 2020 due to COVID-19 pandemic. However, in 2021 the economy stabilized, which could be noticed from the

extreme growth of GDP indicator. After that there is a sharp decline to 0.8% in 2023, which is followed, according to the predictions, by an increase in GDP up to 1.7% in 2024. After that the figures are predicted to remain almost the same with the slight decline from 2024 to 2027.

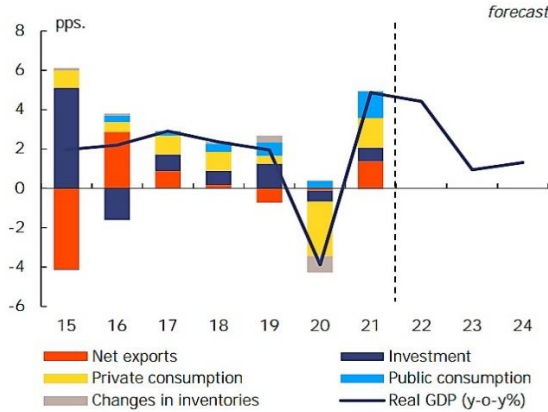

Fig. 1. The Netherlands - Real GDP growth and contributions (European Economic Forecast 2023)

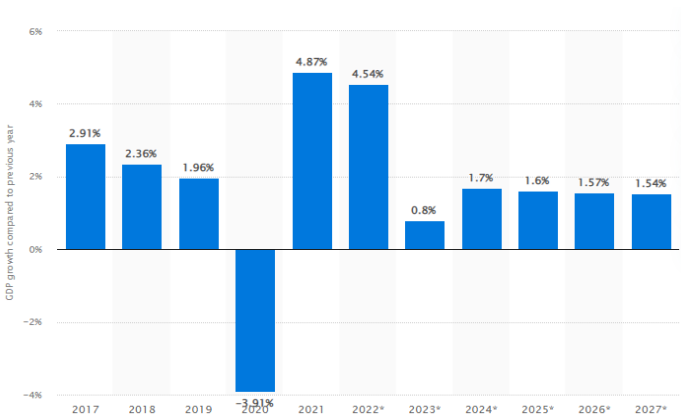

Fig. 2. Real gross domestic product (GDP) growth rate from 2017 to 2027 (Statista 2022)

b) Inflation Rate

An early assessment revealed that the Netherlands' annual inflation rate decreased from 8% in February 2023 to 4.4% in March 2023. It was the lowest

inflation rate seen since October 2021, mostly as a result of the considerably quicker decline in energy and fuel costs (-28.2% vs. -1.1% in February) and the more moderate increase in the cost of food, drinks, and cigarettes (15.0% vs. 15.1%). In contrast, the rate of inflation for services remained constant (at 5.6%) while it increased for industrial products excluding energy and motor fuels (8.8% vs. 8.7%). Core inflation, which excludes energy, food, alcohol, and tobacco, likely remained at a record-high 6.7% over this time. From 8.9% in February, the harmonized CPI, which is used to compare prices with other EU member states, is projected to have fallen to 4.5%, the lowest level since October 2021 (Netherlands inflation Rate, 2023).

According to projections made by Trading Economics' global macro models and analysts, the Netherlands' inflation rate will be 4.40 percent by the end of this quarter. Long-term forecasts for the Netherlands Inflation Rate indicate that it will likely fluctuate between 2.40 percent in 2024 and 1.80 percent in 2025 (Netherlands inflation Rate, 2023).

However, using the model from the other official source of information, the projected figures are slightly different. On the graph below (Fig. 3), the statistic displays the Netherlands' inflation rate between 1987 and 2021, with forecasts extending up to 2027. The price increase of a predetermined product basket is used to compute the inflation rate. This product basket includes goods and services that the typical customer spends money on all year long. These cover costs for food, clothing, rent, electricity, telephone service, recreation, and raw materials (such as gas and oil), in addition to government fees and taxes (Netherlands, inflation rate 2023).

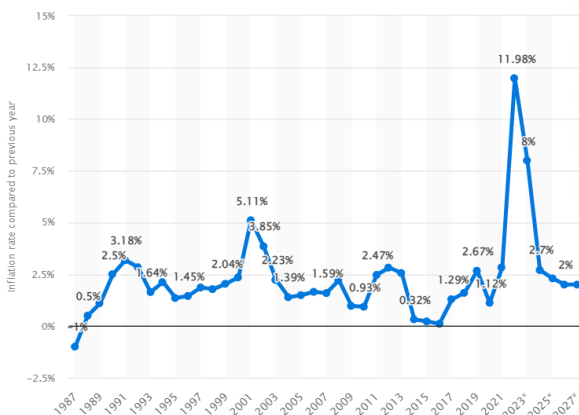

Fig. 3. Inflation rate from 1987 to 2027 in the Netherlands

c) *Interest Rate*

The Netherlands is a European Union member that has embraced the euro. The European Central Bank determines the reference interest rate for the Netherlands. The rate is referred to as a primary refinancing operation in official documents. (European Central Bank, 2023)

Trading Economics' global macro models and experts' forecasts predict that the interest rate in the Netherlands will be 2.50 percent at the end of this quarter (Fig. 4). The country's Interest Rate is expected to be about 3.50 percent in 2023 and 2.75 percent in 2024 in the long run.

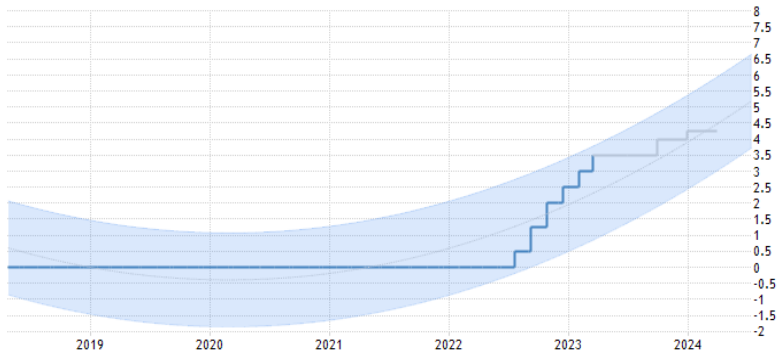

Fig. 4. Netherlands Interest Rate (European Central Bank, 2023)

d) *Unemployment Rate*

In the Netherlands, the unemployment rate calculates the proportion of the labor force that is engaged in active job search. Seasonally adjusted unemployment in the Netherlands decreased from 3.6 percent in January 2023 to 3.5 percent in February 2023 (Fig. 5). 356 thousand people were jobless, down 4,000 from a month earlier, while employment rose by 2,000, reaching 9.701 million. At 75.6 percent in February, the labor force participation rate remained constant. By the conclusion of this quarter, experts and Trading Economics' global macro models predict that the unemployment rate in the Netherlands will be 3.80 percent. Long-term forecasts indicate that the unemployment rate in the Netherlands will fluctuate between 4.20 percent in 2024 and 4.00 percent in 2025 (Statistic Netherlands, 2023).

e) *Investment Risk Evaluation*

Investment climate in the Netherlands is favorable according to the indicators that were mentioned above. Furthermore, the research of Allianz shows that the risks connected with investment activity in this country is low (Allianz, *Netherlands Country Risk Report & Analysis: Allianz Trade in USA*

2022). However, the risk of investment depends on the industry of investment, and it is important to analyze it before making final decision.

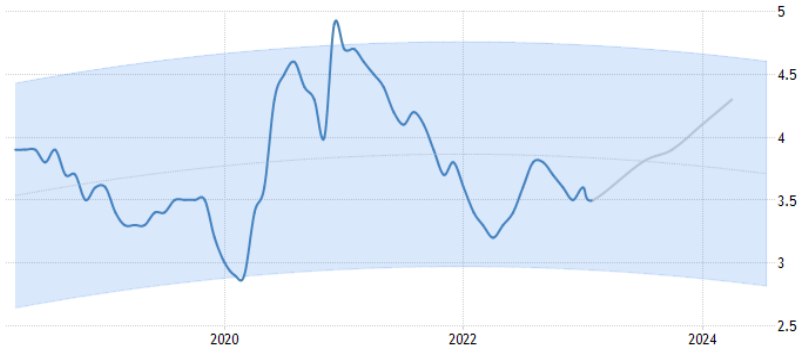

Fig. 5. Netherlands Unemployment Rate (Statistic Netherlands, 2023)

Taxation

The Dutch tax authorities offer excellent customer service to international investors and work to give clear, accurate tax advice that increases the predictability of long-term tax payments. Local tax inspectors provide assurances in the form of advance tax rulings (ATR) and advance pricing agreements (APA) guaranteeing long-term tax commitments for a specific purchase or greenfield project. As the EU works to unify tax policies across its members, Dutch tax policy is still evolving.

Currently, the corporate tax rate on taxable earnings for Dutch firms and branches of international corporations is 25%, placing the country below its bigger neighbors and in the center of the EU's corporate tax rate distribution. Corporate income tax rates in the Netherlands are now 19% for the first €200,000 of taxable profits and 25.8% for taxable profits over €200,000. It means that there was an increase of the corporate tax rate since 2022. The changes could be seen in the Table 1 (Incentives & taxes, 2023; Dentons, 22).

Table 1

Dutch corporate income tax rates

	2022	2023
First bracket	15%	19%
Second bracket	25.8%	25.8%
First bracket limit	€395,000	€200,000

Dividends and capital gains from a foreign subsidiary are typically excluded from Dutch corporation taxes. Both the corporation tax rate and the effective corporate tax rate in the Netherlands are close to the EU average, according to studies of the company tax structures of EU member states. However, when other advantageous factors are taken into account, such as the possibility for the tax authorities to give corporations clarity on how taxes will be treated in the future via "advance" rulings and agreements like ATR and/or APA, the Dutch corporate tax structure ranks among the most competitive in Europe. Moreover, the Netherlands does not impose a branch profit tax or a withholding tax neither on interest nor royalties (Financiën, 2022).

As for the income tax, there also will be some changes in the following year. For income up to EUR 73,031 in 2023, the basic rate of individual income tax will decrease from 37.07% to 36.93%, with the highest rate remaining at 49.50% (rates apply for individuals subject to state social security contributions). Moreover, there will be a rise in the tax-free limit from EUR 50,650 to EUR 57,000, as well as a 1% annual increase in the tax rate on individual Box 3 income (taxable income from savings and invested assets), from 31% to 32% in 2023, 33% in 2024, and 34% in 2025 (doubled for partners) (Orbitax, 2022).

Policies towards FDI

The Dutch government has shown a rising concern for safeguarding its free-market economy from the harmful influence of other nations. In accordance with an EU requirement, the Netherlands is in the process of implementing a formal domestic investment screening procedure. The long-awaited investment screening regulation for the telecoms industry went into effect in May 2020. The law creating a framework for investment screening for all vital industries went into effect in December 2020 with the intention of safeguarding Dutch national security (ITA, 2022).

The Dutch government is analyzing the best ways to safeguard its economic security and maintain its status as one of the most open economies in the world in coordination with the European Union. In order to protect its national security, the Netherlands has put in place screening procedures for foreign investments and purchases (EIB, 2022). In 2020, the first of these laws – one on investment screening in accordance with an EU directive and another on unwelcome outside interference in the telecoms industry – was passed. The government is working to broaden the scope of screening procedures to include sensitive technology. A new law that will take effect as of September 2020 was approved by Parliament in 2022 (U.S. Department of State, 2022).

Speaking about investment incentives, both local and international investors have to meet the same general qualifications to participate in investment subsidy programs. Dutch economic policy has historically used

industry-specific, targeted investment incentives to encourage economic goals and allow economic transformation. Regulations include specifics about these subsidies and incentives. If there is no tax burden, subsidies are given out in the form of tax credits through corporate tax refunds (Subsidies and programmes, 2023)

Information and communications technology (ICT), biotechnology, medical technology, electronic components, and manufacturing and equipment are examples of growing areas where FDI is typically focused. Investment initiatives are mostly focused on value-added logistics, machinery and equipment, and food (U.S. Department of State, 2022).

Since 2010, the government has moved away from conventional industrial assistance programs in favor of a thorough strategy for public-private finance arrangements in sectors where investment is regarded to have strategic importance. The beneficiary sectors for jointly-financed (public and private) R&D are chosen by the government, academia, and business. The government's industrial policy is centered on nine "Top Sectors": high tech, horticulture, life sciences, logistics, agriculture and food, and energy and water (Ministerie van Economische Zaken, 2020).

Conclusion

To conclude, nowadays the Netherlands' economic strengths include a stable political and macroeconomic environment, a highly developed financial sector, a strategic position, a well-educated and productive labor population, and high-quality physical and communications infrastructure. Investors in the Netherlands benefit from the country's highly competitive logistics, which is centered by Europe's biggest seaport and fourth-largest airport. In addition to this, being one of the major historical receivers of direct investment from the United States, the Netherlands is also considered as one of the largest sources and recipients of foreign direct investment (FDI) in the world. This may be linked to the competitive economy, consistently business-friendly tax environment, and several investment treaties with investor safeguards of the Netherlands. In a variety of industries, including manufacturing, logistics, and information technology, the Dutch economy has considerable foreign direct investment. The EU's efforts to unify tax laws across its members have led to ongoing changes in Dutch tax law.

References

1. Allianz (2022) *Netherlands Country Risk Report & Analysis: Allianz Trade in USA, Allianz Trade Economic Research*. Available at: https://www.allianz-trade.com/en_US/resources/country-reports/netherlands.html (Accessed: April 1, 2023).

2. Central Bank, E. (2023) *Netherlands interest Rate, TradingEconomics*. Available at: <https://tradingeconomics.com/netherlands/interest-rate> (Accessed: April 1, 2023).
3. Commission, E. (2023) *European Economic Forecast, Economy-finance.ec.europa.eu*. Available at: https://economy-finance.ec.europa.eu/system/files/2023-02/ip194_en_1.pdf (Accessed: April 1, 2023).
4. Dentons (2022) *Dutch tax plan 2023, Dentons*. Available at: <https://www.dentons.com/en/insights/alerts/2022/september/20/dutch-tax-plan-2023-and-other-developments> (Accessed: April 1, 2023).
5. EIB (2022) *EIB Investment Survey 2022: Netherlands, European Investment Bank*. Available at: https://www.eib.org/attachments/lucalli/20220266_econ_eibis_2022_netherlands_en.pdf (Accessed: April 1, 2023).
6. Enterprise Agency, N. (2023) *Subsidies and programmes, RVO.nl*. Available at: <https://english.rvo.nl/subsidies-programmes> (Accessed: April 1, 2023).
7. European Commission (2023) *Economic Forecast for Netherlands, Economy and Finance*. Available at: https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-surveillance-eu-economies/netherlands/economic-forecast-netherlands_en#:~:text=The%20Dutch%20economy%20grew%20strongly,are%20weighing%20on%20business%20investment. (Accessed: April 1, 2023).
8. Financiën, M.van (2022) *Belangrijkste Belastingwijzigingen per 1 januari 2023, Nieuwsbericht | Rijksoverheid.nl*. Ministerie van Algemene Zaken. Available at: <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2022/12/20/belangrijkste-belastingwijzigingen-per-1-januari-2023> (Accessed: April 1, 2023).
9. ITA (2022) *Netherlands - Investment Climate Statement, International Trade Administration | Trade.gov*. Available at: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/netherlands-investment-climate-statement> (Accessed: April 1, 2023).
10. Korseman, T. (2022) *The Netherlands Business Climate Survey 2022, Business Sweden*. Available at: <https://www.business-sweden.com/insights/reports/the-netherlands-business-climate-survey-2022/> (Accessed: April 1, 2023).
11. Ministerie van Economische Zaken, L.en I. (2020) *Encouraging innovation, Enterprise and innovation | Government.nl*. Ministerie van Algemene Zaken. Available at: <https://www.government.nl/topics/enterprise-and-innovation/encouraging-innovation> (Accessed: April 1, 2023).

12. Netherlands, S. (2023) *Netherlands inflation Rate, TradingEconomics*. Available at: <https://tradingeconomics.com/netherlands/inflation-cpi> (Accessed: April 1, 2023).

13. Netherlands, S. (2023) *Netherlands Unemployment Rate, TradingEconomics*. Available at: <https://tradingeconomics.com/netherlands/unemployment-rate#:~:text=In%20the%20long%2Dterm%2C%20the,according%20to%20our%20econometric%20models>. (Accessed: April 1, 2023).

14. NFIA (2023) *Incentives & taxes, NFIA*. Available at: <https://investinholland.com/why-invest/incentives-taxes/> (Accessed: April 1, 2023).

15. OECD (2022) *Netherlands Economic Snapshot, OECD*. Available at: <https://www.oecd.org/economy/netherlands-economic-snapshot/> (Accessed: April 2, 2023).

16. O'Neill, A. (2022) *Netherlands - gross domestic product (GDP) growth rate 2027, Statista*. Available at: <https://www.statista.com/statistics/263609/gross-domestic-product-gdp-growth-rate-in-the-netherlands/> (Accessed: April 1, 2023).

17. O'Neill, A. (2023) *Netherlands - inflation rate 2027, Statista*. Available at: <https://www.statista.com/statistics/276708/inflation-rate-in-the-netherlands/> (Accessed: April 1, 2023).

18. Orbitax (2022) *Dutch parliament approves tax plan for 2023 including increased lower corporate tax rate - orbitax tax news & alerts, Orbitax*. Available at: <https://www.orbitax.com/news/archive.php/Dutch-Parliament-Approves-Tax--51617> (Accessed: April 1, 2023).

19. U.S. Department of State (2022) *The Netherlands - United States Department of State, U.S. Department of State*. U.S. Department of State. Available at: <https://www.state.gov/reports/2022-investment-climate-statements/the-netherlands/> (Accessed: April 1, 2023).

Scientific supervision by A.S. Mahdich, PhD in Economics, Professor

МІЖНАРОДНА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ КРАЇН ЯК ФОРМА УЧАСТІ В ПРОЦЕСІ МІЖНАРОДНОГО ПОДІЛУ ПРАЦІ: АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ

Доповідь розкриває поняття міжнародної спеціалізації країн в контексті їх участі у процесі міжнародного поділу праці, показує різновиди міжнародної спеціалізації, розкриває їх зміст та наводить приклади міжнародної спеціалізації (разом із статистичними даними) наступних країн: Нігерія, Франція, Аргентина.

Ключові слова: міжнародний поділ праці, міжнародна спеціалізація, фактори економічного розвитку, ВВП

The report reveals the concept of international specialization of countries in the context of their participation in the process of international division of labor, shows the varieties of international specialization, reveals their content and gives examples of international specialization (together with statistical data) of the following countries: Nigeria, France and Argentina.

Keywords: international division of labour, international specialization, factors of economic development, GDP

Вступ. Міжнародний поділ праці - це спеціалізація країни або регіону на виробництві певних видів товарів або наданні певних видів послуг. В результаті виникає галузь міжнародної спеціалізації. Тобто з'являються виробничі та сервісні види діяльності, основною метою яких є експорт продукції або надання послуг іноземцям, і які визначають "обличчя" країни у світі. Для того, щоб така економічна діяльність відбувалася, країна повинна мати перевагу над (принаймні деякими) іншими країнами у виробництві певного товару чи послуги. Ця перевага може полягати в якості товару чи послуги або в його низькій собівартості. Визначається багатими природними ресурсами, сприятливими природними умовами та передовою технологією виробництва. Ці фактори з часом змінюються досить повільно. Таким чином, галузі, за якими країна відома в усьому світі, змінюються дуже мало.

Мета. Доповідь має на меті ознайомити та поглибити знання про міжнародну спеціалізацію країн та їх участь у міжнародному поділі праці на прикладі трьох різних за економічним розвитком держав: Нігерії, Франції та Аргентини.

Виклад основного матеріалу. Спеціалізуючись на виробництві певних товарних груп, країни мають доступ до дефіцитних товарів чи послуг, яких вони потребують, виходячи на міжнародні ринки, обмінюються з іншими державами, які спеціалізуються на інших товарних групах. Розвиток певної спеціалізації виробництва представлена нам як наслідок науково-технічного процесу. На сучасному етапі посилюється взаємозв'язок між спеціалізацією та розвитком техніки. Найактивнішу роль у сучасному поділі праці відіграє саме одиничний поділ. Все частіше ми використовуємо комп'ютери не тільки в побуті, а й в першу чергу на виробництві, все більше країн вдається до використання сучасної робото- та мікропроцесорної техніки, на виробництвах впроваджуються автоматизовані системи. Це насамперед призводить до поглиблення міжнародної спеціалізації виробництва в розрізі компонентів, вузлів і виробів. Міжнародна спеціалізація виробництва поділяється на два основні напрямки: виробничий і територіальний. Виробничий напрям включає в себе міжгалузеву та внутрішньогалузеву спеціалізацію. В аспекті територіального поділу виокремлюють спеціалізацію окремих країн і регіонів та їх частин.

Міжгалузєва спеціалізація виробництва має концентрацію певних галузей у певних країнах за відсутності багатьох інших. Раніше міжнародна спеціалізація виробництва розвивалася виключно як міжгалузєва спеціалізація. Прикладом цього є спеціалізація багатьох країн Африки, Азії та Латинської Америки на видобутку корисних копалин і сільськогосподарської сировини. Проаналізуємо спеціалізацію Нігерії. Нігерія — аграрна країна з розвиненою нафтодобувною промисловістю. Основні галузі економіки: гірнича (в тому числі нафтова), деревообробна, текстильна та легка промисловість, хімічна, конструктивних матеріалів, сталеливарна. Як бачимо, в основному це сировинна продукція. Відповідно імпортує дана країна те, чого не вистачає: продовольство, споживчі товари короткочасного користування, промислова сировина, машини і обладнання, транспортні засоби.

Певною мірою така спеціалізація існує й серед розвинених країн з відносно невеликими територіями та населенням. Прикладом такої спеціалізації є Швейцарія, яка всесвітньо відома своїм годинниковим виробництвом. Високорозвинена країна має виробничі майданчики не тільки в своїй державі, але й за кордоном. Продукція, яку вона виробляє споживають у всіх регіонах світу. При цьому високорозвинені країни все більше орієнтуються на переробку імпортованої сировини, а на базі традиційних галузей формуються нові виробництва.

Внутрішньогалузєва спеціалізація базується не на природних ресурсів країни, а на результатах НТР на сучасному етапі. Переважно

охоплює розвинуті країни. Вони мають приблизно однакову галузеву структуру виробництва, здатність займати певне місце в міжнародній спеціалізації, підтримують свою конкурентоспроможність на світовому рівні, виробляючи найбільш помітні товари, тим самим витрачаючи значну частину грошових ресурсів на галузеві дослідження і розробки.

Предметна спеціалізація полягає в зосередженні на виробництві певного типу товару даної галузі в конкретній країні. Тобто існує певна спеціалізація фірм, а отже і самих цих країн на виробництві певного обладнання, певних синтетичних матеріалів тощо.

Створюється тісна співпраця між виробниками з різних країн в подетальній спеціалізації. В її основі лежить партисипація, тобто спеціалізація заводу в певній країні на виробництві окремих деталей, компонентів, у певній країні.

Це було розроблено спеціально для масового виробництва продукції (наприклад, автомобілів, радіоапаратури, тракторів) і зараз поширюється в основному на виробництво двигунів, електрообладнання, побутової техніки тощо. Спеціалізація компаній з різних країн на виробництві часткових товарів пов'язана із сучасною наукою та технологіями. Ускладнення виробництва стало можливим завдяки змінам у структурі виробничих технологій. Це дозволяє підвищувати продуктивність праці і знижувати собівартість продукції.

Технічна спеціалізація означає, що країни концентрують свої зусилля на виконанні окремих завдань з виробництва продукту (тобто на виконанні окремих технічних процесів). Наприклад, складання, зварювання, фарбування тощо).

Останнім часом компанії все більше спеціалізуються на виробництві саме комплексного обладнання та будівництві виробництв "під ключ".

Галузь міжнародної спеціалізації – це галузь, яка визначає характер міжнародної спеціалізації країни. Її характерними ознаками є:

- значно вища частка експорту до цієї галузі порівняно з часткою експорту в інших галузях;

- більш висока питома вага такої галузі у виробництві даної країни порівняно з її часткою у світовому виробництві [1].

Спеціалізація створює передумови для міжнародної кооперації, тобто для формування довгострокових виробничих зв'язків між спеціалізованими підприємствами, розташованими в різних країнах світу.

Розглянемо міжнародну спеціалізацію трьох країн в контексті міжнародного поділу праці.

Франція. Міжнародну спеціалізацію даної країни визначають промислові виробництва. Аерокосмічна та військова промисловість, металообробка, автомобілебудування, електроніка та електротехніка,

обробка кольорових металів (включаючи обробку рідкісних земель), фармацевтика, парфумерія, хімічна промисловість та ядерна енергетика визнані на світовому ринку [2]. Франція займає провідні позиції в робототехніці, телекомунікаціях, виробництві нових матеріалів, біотехнологіях, мікроелектроніці та енергетиці. За обсягами виробництва електроенергії (2016: 553,4 млрд кВт-год) Франція посідає дев'яте місце у світі та друге в Європі (після Німеччини) [3]. Через брак паливних ресурсів уряд зосереджується на розвитку атомної енергетики. Вона спирається на власну сировину (уранову руду) та потужну науково-технічну базу. Водночас частина уранової руди імпортується з африканських країн: з Нігеру та Габону. У країні працює 19 атомних електростанцій. Країна посідає друге місце після США за обсягами виробництва електроенергії на АЕС, з часткою 72,3% (2017), що є унікальним показником у світі [3]. Вона також є найбільшим у світі експортером електроенергії, оскільки її виробництво перевищує власні потреби на 20%. Виробництво машин та обладнання відіграє провідну роль у французькій промисловості. Найважливішим є виробництво автомобілів, на яке припадає третина вартості машинобудівної продукції. У французькій автомобільній промисловості домінують дві великі компанії: державна Renault і приватна Peugeot Citroën. За останні 30 років внутрішнє виробництво автомобілів скоротилося вдвічі. Сьогодні Франція посідає десяте місце у світі і лише третє в Європі, поступаючись Німеччині, Іспанії та Великобританії. Електротехнічна промисловість є високорозвиненою, виробляється обладнання та електричні кабелі для атомних і гідроелектростанцій. Цей широкий спектр продукції виробляється компанією Alcatel-Alstom. Електротехнічна промисловість також включає компанію Thomson, світового лідера з виробництва авіаційного навігаційного обладнання. Звичайно, традиційною галуззю міжнародної спеціалізації є виробництво одягу. Найвідомішою з великих компаній є «Крістіан Діор», хоча в основному одяг виготовляють у невеликих майстернях. Найважливішим традиційним видом діяльності є виробництво продуктів харчування та напоїв. У ньому зайнята найбільша кількість людей у вторинному секторі економіки. Таким чином, Франція експортує на світовий ринок різновиди вин, коньяків, близько 400 сортів твердого сиру, морепродукти, консерви та м'ясо-молочні вироби. Імпорт (машини та обладнання, транспортні засоби, сира нафта, літаки, пластмаси, хімічні речовини) — \$ 539 млрд (г.ч. Німеччина — 19,5 %; Бельгія — 10,7 %; Італія — 7,7 %; Нідерланди — 7,5 %). Експорт (машини та транспортне обладнання, літаки, пластмаси, хімікати, фармацевтичні продукти, залізо і сталь, одяг) — \$ 509,1 млрд (г.ч. Німеччина — 15,9 %; Іспанія — 7,3 %; США — 7,2 %; Італія — 7,1 %) [3].

Нігерія. Для просторової організації економіки африканських країн характерні невеликі окремі осередки промисловості та високопродуктивного сільського господарства на тлі величезних площ малоефективного дрібнотоварного виробництва. Іноземний капітал відіграє важливу роль в економіці країни. Загальний обсяг виробництва іноземних компаній та спільних підприємств становить близько половини ВВП. Основна частина іноземного капіталу інвестується в Нігерії, переважно у видобувну промисловість. Основним об'єктом морського промислу в Африці є атлантичний континентальний шельф, відповідно в Нігерії збудовані рибоконсервні заводи, продукція з яких йде на експорт. Дана країна також входить до ОПЕК і експортує нафту. Хоча експорт нафти і природного газу з Нігерії не перевищує і 5% від загального світового експорту, на неї припадає 70% товарного експорту з регіону у вартісному вираженні. Відносна обмеженість запасів нафти і природного газу прискорила розвиток нафтопереробної промисловості. Виробництва Нігерії займаються виробництвом важкої промисловості, сконцентровані заводи з виробництва олова. Оскільки Нігерія нафтовидобувна держава, то має місце і спеціалізація нафтохімічна. Серед країн Африки Нігерія має найбільші потужності хімічних виробництв, де провідне місце посідає синтез мінеральних добрив, також розвинена бавовняна промисловість, оскільки Нігерія забезпечена власною сировиною. Експорт (нафта та нафтопродукти 95 %, какао, каучук) — \$ 1,146 млрд (г.ч. Індія — 30,6 %; США — 12,1 %; Іспанія — 6,6 %; КНР — 5,6 %). Імпорт (машини, хімікати, транспортне обладнання, промислові товари, продукти харчування та живих тварин) — \$ 32,67 млрд (г.ч. КНР — 21,1 %; Бельгія — 8,7 %; США — 8,4 %; Південна Корея — 7,5 %) [3].

Отже, спеціалізацію Нігерії визначають в основному видобування та первинна переробка мінеральної сировини: нафти, природного газу, руд металів.

Аргентина. Сучасна Аргентина - індустріально-аграрна країна. Основними галузями економіки є харчова, автомобільна, текстильна, хімічна/нафтохімічна та металургійна промисловість. Економіка Аргентини тісно взаємопов'язана з іншими економіками, покладаючись на продаж власної продукції на світових ринках та імпорт багатьох товарів з інших країн, переважно розвинених. В експорті переважають сільськогосподарські та харчові продукти, зокрема зернові, борошно, олія, м'ясо та м'ясні продукти, молочні продукти, сир і масло, вовна та шкури. Міжнародна спеціалізація даної країни це скотарство. Розведення великої рогатої худоби є основною галуззю тваринництва з переважаючою м'ясною спеціалізацією. Розведення великої рогатої худоби зосереджене на північному сході Аргентини. Другою галуззю є

вівчарство, що спеціалізується на виробництві м'яса та вовни, яке розвинулося на північному заході, заході та півдні Аргентини. Птахівництво і свинарство мають місцеве значення, також розвинене конярство. На узбережжі відносно добре розвинене рибальство, формуються рибні та рибоконсервні комплекси. Основними торговими партнерами Аргентини є Бразилія, США, КНР [4]. Географічне розмаїття та багаті природні ресурси створюють сприятливі умови для розвитку аргентинської економіки. Це була перша країна в Латинській Америці, яка побудувала сучасну і потужну промислову базу. Обробна промисловість відіграє важливу роль в економіці країни, на неї припадає 20% ВВП. У промисловості переважає важка промисловість, але традиційна легка промисловість, особливо харчова, все ще відіграє важливу роль і має експортне значення. Близько двох третин промислової продукції виробляється в регіоні Буенос-Айреса, включаючи нафтопереробку, металообробку, харчову промисловість, текстиль, електричне, електронне та транспортне обладнання, цемент, шини, хімікати та фармацевтику. Аргентина є одним з провідних світових виробників пшениці, кукурудзи та сої. Загалом, сільське господарство спеціалізується на виробництві зернових та м'яса. Аргентина посідає перше місце в Латинській Америці за обсягами виробництва цих продуктів. Буенос-Айрес також відомий як "м'ясна столиця" і є домом для кількох великих м'ясопереробних заводів, а також олійних і борошномельних компаній. Це великий сільськогосподарський регіон, і основна частина країни - пампаси ("рівнина" індіанською мовою). Сьогодні тут вирощують пшеницю, кукурудзу, сою та соняшник, сіють траву та випасають худобу для відгодівлі м'ясних порід. Імпорт (автомобілі, бензин, електроніка, природний газ, електроенергія) — \$ 59,787 млрд (г.ч. Бразилія — 31,3 %; КНР — 12,4 %; США — 12,0 %; Німеччина — 4,4 %). Експорт (сільськогосподарська продукція, м'ясо-молочні вироби, промислова продукція, сировина) — \$ 56,752 млрд (г.ч. Бразилія — 18,9 %; КНР — 9,1 %; США — 7,4 %; Чилі — 6,7 %) [3].

Висновки. Міжнародний поділ праці є вищим ступенем розвитку світової економіки і спирається на економічно вигідну спеціалізацію окремих країн, що веде до взаємообміну результатами праці. У кожній країні є свій напрямок – своя спеціалізація. Продукцію, на якій вона спеціалізується, йде на експорт, продукцію якої не вистачає імпортують з країн-партнерів, таким чином створюючи певний баланс. Територіальна спеціалізація проявляється у переважному розвитку галузей, умови для яких є найкращими в даній місцевості і продукція яких здебільшого спрямована на обмін. Спеціалізація території зумовлена її географічним положенням, природними умовами та ресурсами, а також соціально-

економічними умовами (рівень економічного розвитку та структура виробництва, кваліфіковані трудові ресурси, історичні традиції). Спеціалізація різних регіонів у межах країни призводить до територіального поділу праці (ТПП) між ними. У даній роботі ми розглянули спеціалізацію трьох різних за економічним розвитком країн: Нігерію – країну, що розвивається, нафтовидобувна країна; Аргентину – країну, що розвивається, нова індустріальну країну; Францію – високорозвинену країну. І можемо зробити висновок, що Нігерія спеціалізується в основному на сировині, видобувній, нафто-хімічній промисловості, і майже не виготовляє готової продукції, економіка даної країни значною мірою забезпечується іноземними інвестиціями. Аргентина також в основному експортує сировину, спеціалізується на м'ясо-молочних виробах та деяких видах сільськогосподарської продукції (кукурудза, соняшник тощо). Франція спеціалізується на деталях та готовій продукції аерокосмічної, військової промисловості, автомобілебудування, виробництво електроенергії, і звичайно одягу.

Список використаних джерел

1. Козак Ю.Г. Міжнародна економіка: в питаннях та відповідях: підруч. / Ю.Г. Козак. – К.: Центр учбової літератури, 2017. – С. 18-20.
2. Світова економіка: підруч. / за ред. А.П. Голікова, О.А. Довгаль. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – С. 250-260.
3. Офіційний сайт ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.un.org/> – вільний. Мова англ.
4. Глобальна економіка: конспект лекцій для студентів економічних напрямів підготовки усіх форм навчання / С.О. Радзівська. – К.: «СІК ГРУП УКРАЇНА», 2015. – С. 312-342.

Науковий керівник: Р.М. Ключник, кандидат політичних наук, доцент

D. Kupiec, I. Wilk
*Studenci, Koło Naukowe "Interkreator", Sekcja Ekonomia Rozwoju
Instytut Ekonomii i Finansów, Uniwersytet Rzeszowski (Polska)*

WPLYW WOJNY W UKRAINIE NA ZACHOWANIA KONSUMPCYJNE MIESZKAŃCÓW WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO

Konflikty zbrojne, między innymi ze względu na swoje niszczyielskie skutki, budzą negatywne emocje wśród ludności całego świata. W całej historii ludzkości było ich wiele, a ich charakter zmieniał się na przestrzeni wieków. Bez wątpliwości wojna istotnie wpływa zarówno na gospodarkę, jak i ludność danego terytorium. W dzisiejszych czasach świat znacząco zmienił się w wyniku pandemii COVID-19. Dodatkowo 24 lutego 2022 roku rozpoczęła się inwazja Rosji na Ukrainę, która jest swego rodzaju wynikiem konfliktu trwającego między tymi państwami przez dłuższy okres. Ta inwazja nie pozostaje bez znaczenia, zarówno w kontekście gospodarczym, jak i ekonomicznym, a jej pierwsze skutki są już zauważalne. W celu pełnego przedstawienia omawianego zagadnienia, w niniejszym artykule zostały poruszone takie kwestie jak istota konsumpcji, specyfika wojny i znaczenie jej konsekwencji na arenie międzynarodowej w zakresie zachowań ekonomicznych, w tym konsumpcyjnych (wzięto pod uwagę sytuację w Polsce i kontekst regionalny). Omówiono także wyniki badania przeprowadzonego w ramach Koła Naukowego "Interkreator" na temat „Zachowania konsumpcyjne i ekonomiczne mieszkańców województwa podkarpackiego w kontekście wojny w Ukrainie” oraz przedstawiono wynikające z niego wnioski.

Słowa kluczowe: Ukraina, Rosja, wojna, arena międzynarodowa, konsumpcja, zachowania konsumpcyjne

Armed conflicts, among other things due to their devastating effects, arouse negative emotions among the world's population. There have been many of them throughout human history, and their nature has changed over the centuries. Without a doubt, war significantly affects both the economy and the population of a territory. Nowadays, the world has changed significantly as a result of the COVID-19 pandemic. In addition, on February 24, 2022, Russia's invasion of Ukraine began, which is a kind of result of the conflict that has been going on between these countries for a long period of time. This invasion is not insignificant, both in the economic and economic context, and its first effects are already noticeable. In order to fully present the issue at hand, this article addresses such issues as the essence of consumption, the specifics of the war and the significance of its consequences on the international arena in terms

of economic behavior, including consumption (the situation in Poland and the regional context were taken into account). Also discussed are the results of a study conducted within the framework of the Scientific Circle "Intercreator" on the topic of "Consumption and economic behavior of residents of the Podkarpackie region in the context of the war in Ukraine" and the resulting conclusions are presented.

Keywords: *Ukraine, Russia, war, international arena, consumption, consumption behavior*

1. Wprowadzenie i problem badawczy

Na kartach historii zapisały się dwie wojny światowe, które swymi działaniami objęły bardzo duży obszar. Jednakże konfliktów zbrojnych o mniejszej skali było o wiele więcej, o czym może świadczyć historia Polski. Wojna to potężna niszczycielska siła, która niesie za sobą wiele negatywnych konsekwencji, takich jak śmierć niezliczonej ilości osób, zniszczenie infrastruktury danego terenu, czy problemy gospodarcze. Można też doszukiwać się jej pozytywnych aspektów, takich jak odzyskanie niepodległości czy uzyskanie jakiś praw, jednakże negatywne skutki przeważają nad tymi pozytywnymi. W tym kontekście warto przyjrzeć się wpływie wojny na zachowania ludności, zarówno te konsumpcyjne, jak i społeczne. Faktem jest bowiem, iż wojna odciska ogromne piętno na psychice człowieka.

Celem tego artykułu jest próba przedstawienia wpływu toczącej się wojny na ekonomiczne zachowania ludności na podstawie wyników badania przeprowadzonego w ramach Koła Naukowego "Interkreator" w zakresie zachowań ekonomicznych, w tym konsumpcyjnych mieszkańców województwa podkarpackiego w kontekście wojny w Ukrainie. W artykule wykorzystano analizę literatury przedmiotu oraz badanie ankietowe.

2. Wyniki badań i dyskusja

Przed przystąpieniem do analizy wyników badania będącego przedmiotem niniejszej pracy, należy wyjaśnić definicje takich pojęć jak: zachowania konsumpcyjne, wojna czy arena międzynarodowa.

Pojęcie zachowania konsumpcyjne jest ściśle połączone z takim terminem jak konsumpcja. Według podstawowej definicji konsumpcja oznacza spożywanie, a także korzystanie z dóbr i usług, w wyniku czego następuje zaspokojenie indywidualnych potrzeb danego człowieka. W literaturze wyróżnia się jej trzy wymiary: akt biologiczno-psychiczny, proces społeczny oraz sferę reprodukcji społecznej, a jej definicja może być lekko modyfikowana w zależności od dyscypliny naukowej, która analizuje to pojęcie [1]. Z kolei przechodząc do definicji zachowań konsumentów warto

zaznaczyć, iż są one wyjaśnianie w odmienny sposób przez różnych autorów. Z ich rozważań można jednak wywnioskować, iż *“zachowanie konsumentów jest to cykliczny proces, na który składa się ogół czynności: nabywanie, konsumowanie oraz dysponowanie posiadanymi dobrami materialnymi i niematerialnymi”* [2]. Należy zwrócić uwagę na istotny fakt, iż każdy konsument posiada zróżnicowane potrzeby, dlatego będzie zaspokajał je w indywidualny sposób. Na zachowania konsumentów istotny wpływ mają czynniki ekonomiczne o charakterze zarówno wewnętrznym, jak i zewnętrznym. Do tej pierwszej grupy zalicza się: potrzeby i pragnienia; postawy i preferencje; osobowość; doświadczenie oraz ryzyko związane z kupnem. Natomiast wśród zewnętrznych bodźców wyróżnia się: czynniki ekonomiczne; społeczne; kulturowe; bodźce marketingowe i nie marketingowe – otoczenie [3].

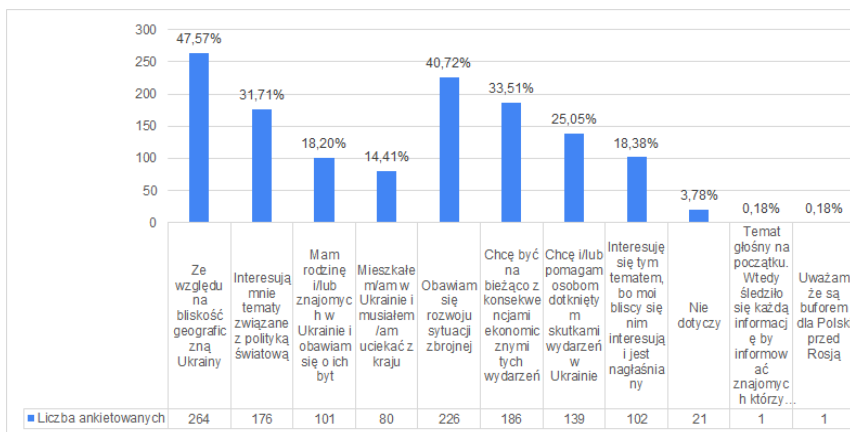
Wojna w Ukrainie ma bezpośredni i negatywny wpływ na polską gospodarkę. Konsekwencje gospodarcze tej wojny są bardzo poważne i obejmują między innymi wzrost cen w sklepach, spowolnienie wzrostu PKB oraz utratę miejsc pracy. Wojna ta wpływa również na sytuację gospodarczą w całej Europie, a jej skutki będą zależały od jej dalszego rozwoju i czasu jej trwania [4]. W tym miejscu warto też wyjaśnić czym w ogóle jest wojna. Jest to konflikt oznaczający użycie siły zbrojnej lub przemocy przez jednostki lub grupy społeczne. Może mieć charakter lokalny lub międzynarodowy i obejmować wszelkiego rodzaju konflikty, w tym konflikty zbrojne, terrorystyczne, ekonomiczne, polityczne i społeczne. Może mieć cel polityczny, religijny, ekonomiczny lub inny, a jej skutki są zazwyczaj złożone i długotrwałe. Wojny mogą być stacjonarne lub przemieszczać się, a także mogą mieć charakter ofensywny lub defensywny [5].

Na terenie Polski nie trwają działania wojenne, jednakże nie oznacza to braku konsekwencji toczącej się za granicą wojny. Zagrożenia dla innych państw, wynikające z bliskości wojny, mogą obejmować zwiększone ryzyko braku stabilności społecznej i gospodarczej, wzrost przemocy i przestępczości, zwiększone ryzyko ataków terrorystycznych, wzrost cen żywności i paliw oraz zakłócenia w dostawach energii. Dodatkowo, wojna może także prowadzić do wzrostu napływu uchodźców i migrantów, co może stanowić dalsze zagrożenie dla innych krajów [6]. Wojna ma także wpływ na całą arenę międzynarodową. Odnosi się do politycznych, gospodarczych i społecznych relacji pomiędzy państwami. Oznacza to, że arena międzynarodowa składa się z wszystkich międzynarodowych interakcji i wpływów, które mają miejsce pomiędzy różnymi państwami na całym świecie. Wszystkie państwa są w jakiś sposób powiązane ze sobą i wpływają na siebie nawzajem. Arena międzynarodowa może przybierać wiele różnych form powiązań, w tym w zakresie dyplomacji,

handlu międzynarodowego, stosunków gospodarczych między państwami i wiele innych, w tym wojny [7].

Przechodząc do analizy wyników badania przeprowadzonego przez członkinię Koła Naukowego „Interkreator” w roku akademickim 2021/2022 na temat: „Zachowania konsumpcyjne i ekonomiczne mieszkańców województwa podkarpackiego w kontekście wojny w Ukrainie”, należy zaznaczyć, iż celem ankiety było zgłębienie informacji na temat podejścia mieszkańców Podkarpacia do panującej sytuacji w Ukrainie, a dokładniej: ich zachowań, motywów postępowania, osobistych opinii oraz odczuć. Badanie ankietowe zostało przeprowadzone w sposób anonimowy oraz jednorazowy tj. dane zjawisko zostało w danym momencie przebadane tylko raz, w wersji elektronicznej za pośrednictwem formularza Google. Przedstawione wyniki nie obrazują pełnej sytuacji konsumpcyjno-ekonomicznej, jednak skupiają się na znaczącym obszarze, który przybliża realne zachowania mieszkańców odnośnie konfliktu zbrojnego. Kwestionariusz ankiety liczył 14 pytań odnoszących się do badanego zagadnienia. Były to głównie pytania jednokrotnego wyboru dotyczące zachowań, opinii i odczuć ankietowanych. Wśród nich były dwa pytania wielokrotnego wyboru, w których istniała możliwość dopisania własnej odpowiedzi. Te dwa pytania miały na celu pogłębienie analizy badanych zagadnień. W niniejszym artykule do analizy wybrano pięć zagadnień, które obrazują opinie i odczucia mieszkańców województwa podkarpackiego (ich dobór miał charakter selektywny).

Kwestionariusz ankietowy zawierał także trzy pytania specjalne, a dokładniej pytania metryczkowe, które dotyczyły cech respondenta. Spośród 555 respondentów, kobiety stanowiły 56,40% próby badawczej, a mężczyźni 43,60%. Najliczniejszą grupę stanowiły osoby w przedziale wiekowym 18-25 lat (40,72%), następne miejsce zajęły osoby w wieku 26-35 lat (23,24%). Na kolejnej pozycji usytuowali się respondenci do 18 roku życia (13,15%). Tylko 10,63% ankietowanych osób znajdowało się w przedziale 36-45 lat. Kolejne miejsce zajęły osoby należące do grupy wiekowej 46-55 lat (7,57%), a osoby mieszczące się w przedziale 56-65 lat stanowiły 3,06%. Najmniejszą grupę ankietowanych okazali się respondenci powyżej 65 roku życia (1,62%). Najwięcej ankietowanych wskazało jako swoje miejsce zamieszkania wieś, stanowiąc 26,49% grupy badawczej. Na drugim miejscu znalazła się społeczność miasta, liczącego od 50.000 do 100.000 mieszkańców (21,26%). Zaraz za nimi, w wysokości 21,08% respondentów, znaleźli się mieszkańcy miasta przekraczającego liczebność 100.000 mieszkańców. Na kolejnej pozycji usytuowali się obywatele miasta do 10.000 mieszkańców (16,94%). Natomiast najmniejszą grupę ankietowanych stanowiły osoby zamieszkujące miasto od 10.000 do 50.000 mieszkańców (14,23%).

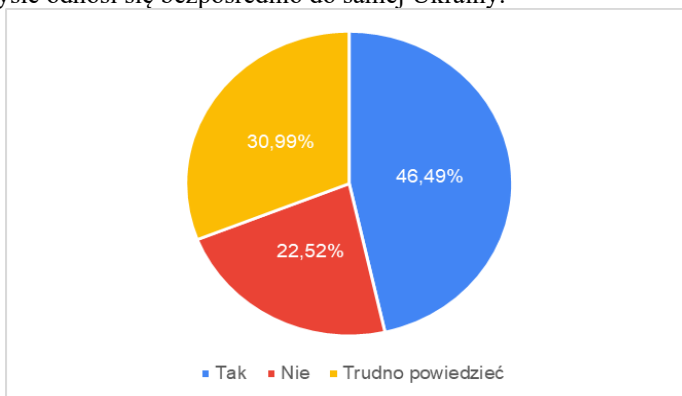
Wykres 1. Główne powody zainteresowania mieszkańców województwa podkarpackiego zagadnieniami związanymi z sytuacją w Ukrainie

**Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondent miał możliwość zaznaczenia więcej niż jedną odpowiedź.*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [8].

Powodem zainteresowania zagadnieniami związanymi z sytuacją w Ukrainie, który został wskazany przez największą część respondentów, tj. 47,57%, czyli niemal połowę, była bliskość geograficzna Ukrainy. Z kolei 40,72% osób jako przyczynę zainteresowania zaznaczyło obawę związaną z rozwojem sytuacji zbrojnej. Trzecią w kolejności najczęściej wybieranych przesłanek była chęć bycia na bieżąco z konsekwencjami ekonomicznymi tych wydarzeń, na którą oddało głos 33,51% ankietowanych. Niewiele mniej, tj. 31,71% badanych oznajmiło, że ich motywem było zainteresowanie tematami związanymi z polityką światową. Blisko ¼ respondentów, tj. 25,05%, odpowiedziało, że interesują się zagadnieniami związanymi z sytuacją w Ukrainie, ponieważ chcą i/lub pomagają osobom dotkniętym skutkami wydarzeń w Ukrainie. Kolejnym uzasadnieniem, który został wskazany przez 18,38% osób udzielających odpowiedzi, było zainteresowanie ich bliskich i nagłaśnianie tego tematu. Nieco mniej ankietowanych, tj. 18,20%, przyznało, że powodem ich zainteresowania tym tematem było posiadanie rodziny i/lub znajomych w Ukrainie i obawa o ich byt. Okazało się też, że 14,41% badanych zadeklarowało, że mieszkali w Ukrainie oraz musieli uciekać z kraju, stąd ich zainteresowanie tym tematem. Tylko 3,78% uczestników badania zaznaczyło opcję „Nie dotyczy”. To pytanie posiadało możliwość wpisania własnej odpowiedzi, z czego skorzystało 2 spośród 555 respondentów, tj. 0,36%. Jedna osoba jako przyczynę zainteresowania zagadnieniami związanymi z sytuacją w

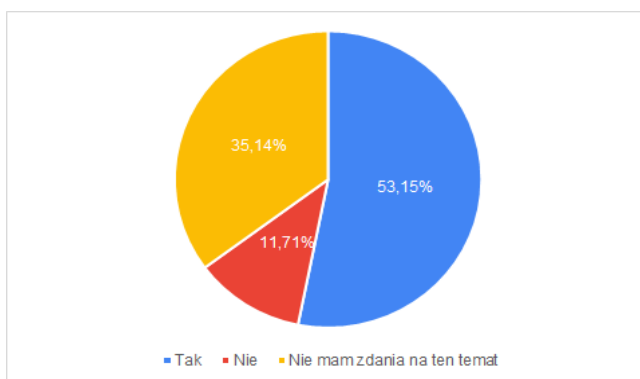
Ukrainie wskazała: „Temat głośny na początku. Wtedy śledziło się każdą informację by informować znajomych, którzy powielali fakeNewsy. Z czasem temat ucichł i zainteresowanie zniknęło.”. Natomiast druga osoba udzieliła następującej odpowiedzi: „Uważam, że są buforem dla Polski przed Rosją”, co w domyśle odnosi się bezpośrednio do samej Ukrainy.

Wykres 2. Obawy i zagrożenie o przyszłość zawodową z powodu wojny w Ukrainie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [8].

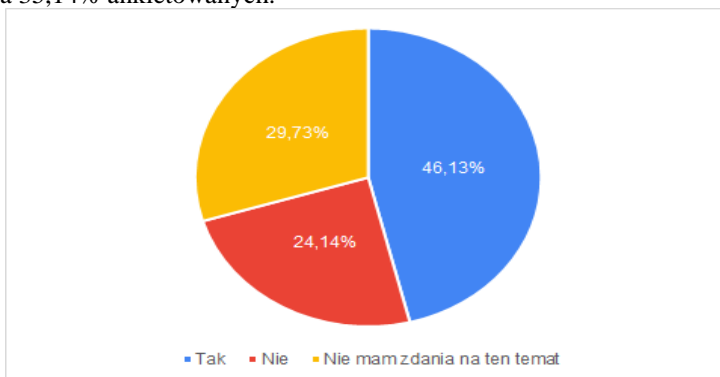
Spśród wszystkich respondentów, 46,49% obawiało się o przyszłość zawodową z powodu wojny w Ukrainie. Przeciwnie odczucia miało 22,52% ankieterów. Aż 30,99% nie potrafiło określić swoich emocji, czy odczuwali niepokój, bądź zagrożenie o przyszłość zawodową, czy też nie.

Wykres 3. Opinie odnośnie polskich przedsiębiorstw działających na rynku rosyjskim i ich wycofania się w związku z inwazją Rosji na Ukrainę

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [8].

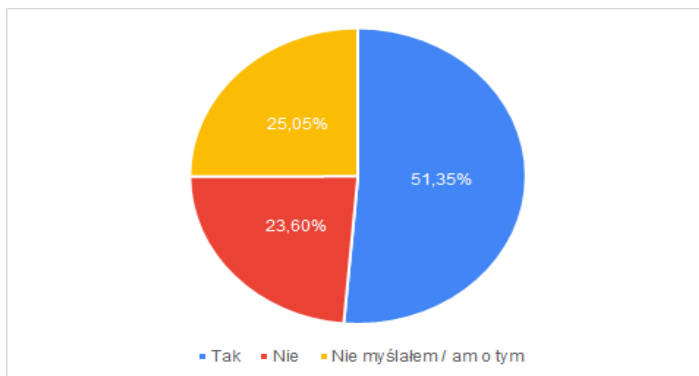
Na zadane pytanie: „Czy sądzi Pan/Pani, że polskie przedsiębiorstwa działające na rynku rosyjskim powinny się wycofać w związku z inwazją Rosji na Ukrainę?” aż 53,15% respondentów odpowiedziało twierdząco, a tylko 11,71% osób biorących udział w badaniu zaprzeczyło. Na ten temat nie miało zdania 35,14% ankietowanych.

Wykres 4. Umocnienie pozycji Polski na arenie międzynarodowej dzięki pomocy udzielanej Ukrainie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [8].

Wśród 555 ankietowanych 46,13% uważało, że Polska może umocnić się na arenie międzynarodowej, dzięki pomocy udzielanej Ukrainie. Tego zdania nie podzielało 24,14% badanych. Natomiast 29,73% osób, które odpowiadały na to pytanie, nie miało zdania na ten temat.

Wykres 5. Obawy co do braku żywności spowodowanego wojną w Ukrainie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [8].

Wśród 555 respondentów aż 51,35% obawiało się braku żywności spowodowanego wojną w Ukrainie. Z kolei 23,60% badanych osób nie wykazywało takiej obawy, a 25,05% ankietowanych nie myślało o tej kwestii.

3. Wnioski

Z przeprowadzonego badania wynika kilka konkluzji. Najczęściej wybieranym powodem zainteresowania zagadnieniami związanymi z sytuacją w Ukrainie w 2022 roku była bliskość geograficzna tego kraju, która została wskazana przez niemal połowę badanych. Obawa związana z rozwojem sytuacji zbrojnej i chęć bycia na bieżąco z konsekwencjami ekonomicznymi wydarzeń mających miejsce w omawianym kraju to kolejno drugi i trzeci motyw zainteresowania tym tematem. Niemal połowa ankietowanych obawiała się o przyszłość zawodową z powodu wojny mającej miejsce za wschodnią granicą Polski. niewiele ponad połowa respondentów sądziła, że polskie przedsiębiorstwa działające na rynku rosyjskim powinny się wycofać w związku z inwazją Rosji na Ukrainę. Może to oznaczać to, że osoby te chciały zakończyć polsko-rosyjską wymianę handlową, która przyczynia się do utrzymania poziomu gospodarczego Rosji na tym samym poziomie. Blisko połowa odpowiedzi stanowiła, że Rzeczpospolita Polska może umocnić się na arenie międzynarodowej, dzięki pomocy udzielanej państwu ukraińskiemu. Nieco ponad połowa respondentów obawiała się braku żywności spowodowanego wojną w Ukrainie. Wszystkie powyższe wnioski dotyczą odczuć i opinii mieszkańców województwa podkarpackiego na czas przeprowadzanego badania, które w wyniku upływu czasu mogły ulec zmianie.

Bibliografia

1. Bywalec C., *Konsumpcja a rozwój gospodarczy i społeczny*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa, 2010.

2. Śleszyńska-Świdorska A., *Zachowania polskich konsumentów w warunkach globalnego kryzysu gospodarczego*, Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem dr hab. Jerzego Borowskiego, Uniwersytet w Białymstoku, Białystok, 2017.

3. Rosa G., *Czynniki kształtujące zachowania nabywców usług turystycznych na przykładzie badań rynku europejskiego*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego "Ekonomiczne Problemy Usług", 2012, nr 84, s. 123-135.

4. Kolany K. (2022) *Ty też zapłacisz za wojnę Putina. Konsekwencje rosyjskiej inwazji dla polskiej gospodarki*, na stronie URL: <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Konsekwencje-wojny-w-Ukrainie-dla-polskiej-gospodarki-8295182.html> (17.02.2022.)

5. Malendowski W., *Spory i konflikty międzynarodowe*, [w:] *Stosunki międzynarodowe*, red. Malendowski W., Mojsiewicz C., Wydawnictwo Atla 2, Wrocław, 2004.

6. Zięba R., *Współczesne wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa międzynarodowego*, "Stosunki Międzynarodowe – International Relations", 2016, nr 3 (t. 52), s. 9-31.

7. Kleinowski M., *Czynniki budujące siłę i potęgę państwa na arenie międzynarodowej*, "Świat Idei i Polityki", 2010, Tom 10, s. 9-36.

8. Wyniki przeprowadzonego badania w ramach Koła Naukowego "Interkreator" na temat „Zachowania konsumpcyjne i ekonomiczne mieszkańców województwa podkarpackiego w kontekście wojny w Ukrainie”.

*Scientific supervision by: M. Leszczyńska, Doctor of Economics
Institute of Economics and Finance, University of Rzeszow (Poland)*

CHARAKTERYSTYKA PIERWSZEJ FALI UCHODźCÓW WOJENNYCH Z UKRAINY W PERSPEKTYWIE POLSKIEGO RYNKU PRACY

Wybuch wojny w Ukrainie w 2022 roku był impulsem do rozpoczęcia migracji ludności z terenów zagrożonych działaniami zbrojnymi. Dla wielu z tych osób Polska stała się krajem tranzytowym, który był traktowany jako przystanek w dalszej wędrówce na zachód. Jednakże liczna grupa uchodźców traktowała Polskę jako cel migracji. Jako kraj frontowy, bezpośrednio graniczący z Ukrainą pozwalał on na szybki powrót oraz stały kontakt z bliskimi, którzy pozostali w ojczyźnie. Sytuacja ta skłania do postawienia pytań: jak dużą skalę przyjęła migracja, jakie osoby głównie decydowały się na opuszczenie kraju oraz jaki wkład w polski rynek pracy będą mieli uchodźcy. Celem artykułu jest charakterystyka pierwszej fali uchodźców wojennych, którzy na przełomie kwietnia i maja przybyli do Polski. Przedstawiony zostanie profil wieku, płci, wykształcenia oraz ambicji zawodowych migrantów. Zarysowana zostanie także sytuacja, która kształtowała się na polskim rynku pracy w ciągu ostatnich lat. Analiza ta pozwoli na zobrazowanie miejsca jakie mogą zająć uchodźcy na rynku pracy. Przedstawione zostaną wyniki badań: Sytuacja życiowa i ekonomiczna uchodźców z Ukrainy w Polsce Raport z badania ankietowego zrealizowanego przez OO NBP oraz Uchodźcy wojenni z Ukrainy – życie w Polsce i plany na przyszłość. Przedstawione zostaną także dane z Głównego Urzędu Statystycznego.

Keywords: *uchodźcy, migracja, rynek pracy, kryzys, bezrobocie*

1. Wprowadzenie

Wojna w Ukrainie w bardzo dużym stopniu oddziałuje na procesy gospodarcze zachodzące w niemal każdym państwie. Poza klęską humanitarną dla Ukrainy i Rosji wiąże się ona także ze znaczącym niepokojem ekonomicznym dla ich sąsiadów oraz państw współpracujących. Daleko posunięta współpraca oraz niespotykana dotąd solidarność krajów stojących w opozycji dla działań wojennych zaowocowała poważnymi sankcjami gospodarczymi, które skutecznie utrudniają codzienne funkcjonowanie Rosjan. Jednakże beneficjentami konsekwencji ograniczeń są także kraje nie objęte konfliktem. Zerwanie stosunków gospodarczych z Rosją może wiązać się z poważnym kryzysem energetycznym. Ceny paliw opałowych zaczynają osiągać niezwykle wysokie ceny ograniczony może być także dostęp do gazu

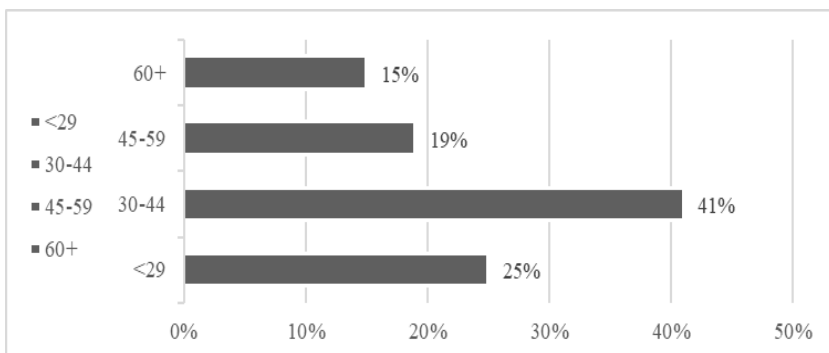
czy węgla, którego Rosja była znaczącym eksporterem. Trwający konflikt wiąże się także z przemieszczaniem dużych mas ludzi, którzy w poszukiwaniu schronienia wybierają kraje graniczące z Ukrainą. Jednym z tych krajów jest Polska, która stała się krajem frontowym. Napływ uchodźców wojennych wiąże się z dużymi konsekwencjami dla danej gospodarki.

Celem artykułu jest scharakteryzowanie uchodźców wojennych z Ukrainy, którzy przybyli do Polski wraz z pierwszą falą migracji zaraz po rozpoczęciu wojny. Przedstawiony zostanie także ich wkład w polski rynek pracy. W artykule przedstawione zostaną dane statystyczne dostarczone przez instytucje państwowe takie jak Główny Urząd Statystyczny (dalej GUS), Narodowy Bank Polski (dalej NBP) oraz inne jednostki badawcze. Do trafnej analizy danych posłuży między innymi badanie: Sytuacja życiowa i ekonomiczna uchodźców z Ukrainy w Polsce Raport z badania ankietowego zrealizowanego przez OO NBP oraz Uchodźcy wojenni z Ukrainy – życie w Polsce i plany na przyszłość.

2. Wyniki badań i dyskusja

Od momentu rozpoczęcia wojny na polskiej granicy odnotowywany był wzmożony ruch. Dopiero na początku maja 2022 tendencja zmieniła się, więcej ludzi wracało na Ukrainę, w następnych okresach tendencja ta była dominująca. Zwiększony ruch na granicy tylko częściowo przełożył się na liczbę uchodźców pozostających w Polsce, ponieważ duża część z nich wybierała inne kraje zachodnie jako miejsce docelowe, traktując Polskę tylko jako kraj tranzytowy. Można szacować, że w okresie od kwietnia do maja 2022 roku w Polsce znajdowało się około 1,5 mln kobiet i dzieci.

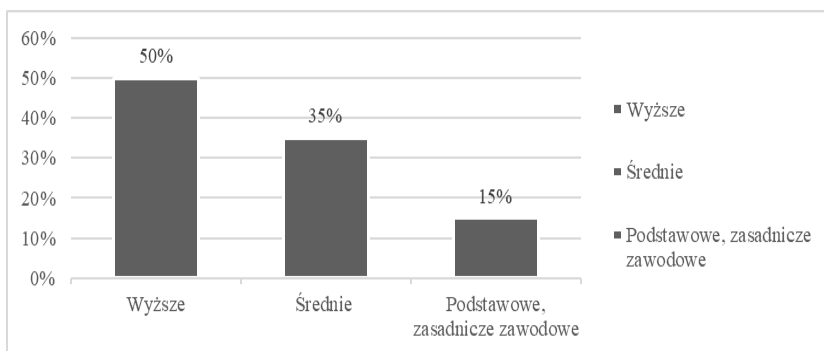
Charakter migracji w dużym stopniu był determinowany dekretem Prezydenta Ukrainy, który mówił, iż mężczyźni w wieku 18-60 lat mają zakaz opuszczania kraju. Wprowadzone zostały pewne wyjątki takie jak zezwolenie na wyjazd ojcom przynajmniej trójki dzieci w wieku poniżej 18 lat. Wobec tego dorośli uchodźcy to w niemal 90% kobiety. Statystyka wieku uchodźców została przedstawiona na wykresie 1. Jak można zauważyć największy odsetek uchodźców stanowią osoby w wieku 33-44 lata, czyli osoby w wieku prime-age, gdy najwyższa jest aktywność zawodowa oraz związana z zakładaniem rodziny. Warto zwrócić uwagę także na wysoki odsetek osób 60+ którzy w standardowych warunkach nie decydują się na migracje [1].

Wykres 1. Uchodźcy z Ukrainy według wieku (osoby powyżej 18 roku życia).

Źródło: I. Chmielewska-Kalińska, B. Dudek, P. Strzelecki Sytuacja życiowa i ekonomiczna uchodźców z Ukrainy w Polsce Raport z badania ankietowego zrealizowanego przez OO NBP Departament Statystyki Warszawa, 2022 r.

Ważnym czynnikiem, który pozwoli na utworzenie charakterystyki uchodźców jest wykształcenie. Jak zaprezentowano na wykresie 2 50% uchodźców posiada wykształcenie wyższe, podczas gdy podstawowe lub zasadnicze zawodowe jedynie 15% migrantów.

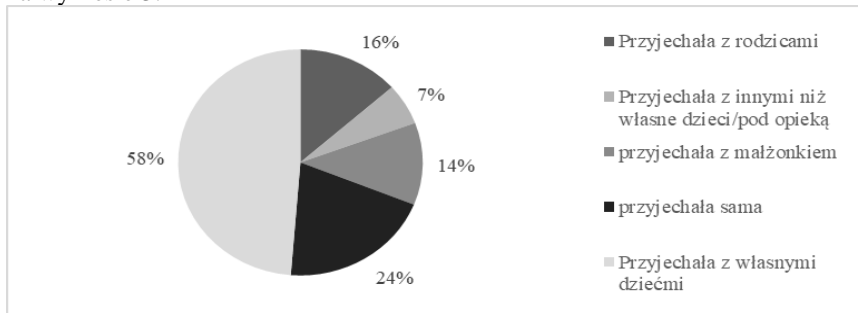
Wykres 2. Wykształcenie uchodźców z Ukrainy.

Źródło: I. Chmielewska-Kalińska, B. Dudek, P. Strzelecki Sytuacja życiowa i ekonomiczna uchodźców z Ukrainy w Polsce Raport z badania ankietowego zrealizowanego przez OO NBP Departament Statystyki Warszawa, 2022 r.

Co istotne według Państwowej Służby Statystycznej Ukrainy w 2021 roku 30% Ukraińców powyżej 25 roku życia miało wykształcenie nie niższe niż odpowiednik polskiego licencjatu. Wśród kobiet wskaźnik ten wynosił 30,7% [2],[3]. Na tej podstawie można dojść do wniosku, że do Polski

przyjechała lepiej wykształcona część ukraińskiego społeczeństwa. Najczęściej wykształcenie wyższe deklarowały osoby w przedziale wiekowym 30-44 lata, było to 60% osób z tej grupy.

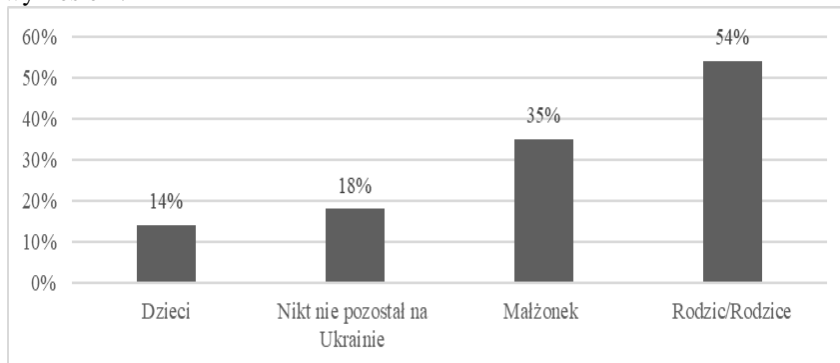
Osoby z Ukrainy pytane o to z kim przyjechały do Polski najczęściej odpowiadały, że z własnymi dziećmi (58%), drugą najczęściej wybieraną odpowiedzią było, przyjechałam sama (24%). Dane te zostały przedstawione na wykresie 3.

Wykres 3. Z kim badane osoby przyjechały do Polski.

Źródło: I. Chmielewska-Kalińska, B. Dudek, P. Strzelecki Sytuacja życiowa i ekonomiczna uchodźców z Ukrainy w Polsce Raport z badania ankietowego zrealizowanego przez OO NBP Departament Statystyki Warszawa, 2022 r.

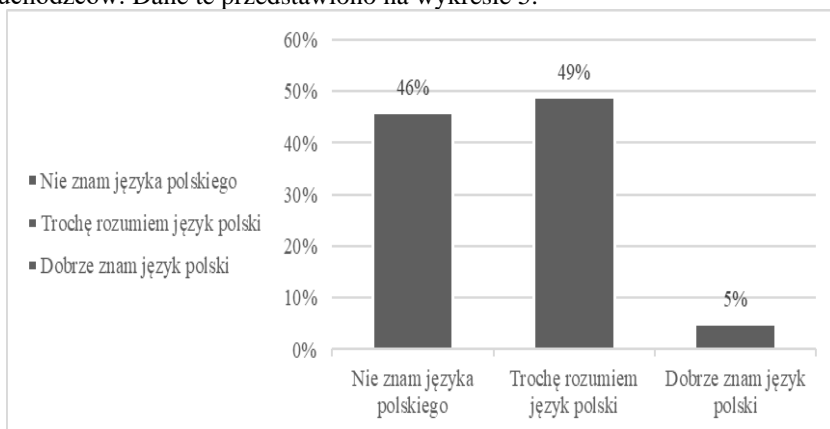
Uzupełnieniem informacji o tym z kim osoby z Ukrainy przyjechały do Polski są dane o tym kogo pozostawiły w ojczyźnie. Większość ankietowanych pozostawiło rodziców (54%) oraz małżonków (35%). Dane zaprezentowano na wykresie 4.

Wykres 4. Osoby z najbliższej rodziny ankietowanych, które pozostały na Ukrainie.

Źródło: I. Chmielewska-Kalińska, B. Dudek, P. Strzelecki Sytuacja życiowa i ekonomiczna uchodźców z Ukrainy w Polsce Raport z badania ankietowego zrealizowanego przez OO NBP Departament Statystyki Warszawa, 2022 r.

Warto poruszyć także tematykę posługiwania się językiem polskim przez uchodźców. Dane te przedstawiono na wykresie 5.

Wykres 5. Znajomość języka polskiego przez uchodźców.

Źródło: I. Chmielewska-Kalińska, B. Dudek, P. Strzelecki Sytuacja życiowa i ekonomiczna uchodźców z Ukrainy w Polsce Raport z badania ankietowego zrealizowanego przez OO NBP Departament Statystyki Warszawa, 2022 r.

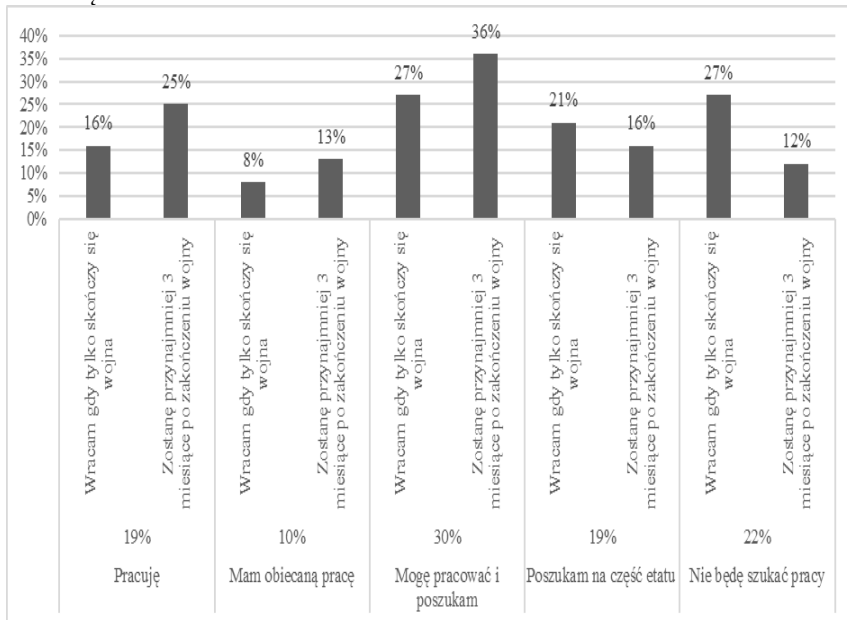
Większość badanych uchodźców w jakimkolwiek stopniu rozumie język polski jednak jedynie 5% deklaruje, że zna go dobrze. 46% uchodźców nie zna języka polskiego.

Z takiej analizy osób, które przybyły do Polski wyłania się charakterystyka uchodźcy. W zdecydowanej większości są to kobiety w wieku 30-44 lata, prezentujące wysoki poziom wykształcenia. Osoby te przyjechały do Polski w większości z własnymi dziećmi pozostawiając w Ukrainie rodzinę, najczęściej w postaci rodziców. Większość z nich rozumie w jakimkolwiek stopniu język polski, ale tylko 5% zna go dobrze.

Znając charakterystykę respondentów istotna wydaje się analiza ich planów związanych z poszukiwaniem zatrudnienia w Polsce. Pozwoli to na obserwację całej skali zmian jakie mogą zaistnieć na rynku pracy, gdy tak duża fala wykwalifikowanych pracowników zechce szukać zatrudnienia. Dane przedstawione w tej części opracowania pochodzą z badania: Sytuacja życiowa i ekonomiczna uchodźców z Ukrainy w Polsce Raport z badania ankietowego zrealizowanego przez OO NBP Departament Statystyki Warszawa, 2022 r.

Występuje duża zależność pomiędzy deklarowanym czasem pobytu w Polsce a aktywnością zawodową. Na wykresie 6 przedstawiono odpowiedzi respondentów na to właśnie pytanie. Można na nim zauważyć, że 30% spośród uchodźców może pracować i będzie poszukiwać zatrudnienia, osoby te w większości planują zostać w Polsce co najmniej 3 miesiące po zakończeniu

konfliktu. 22% osób nie zamierza szukać zatrudnienia. Osoby te deklarują chęć powrotu, gdy tylko skończy się wojna. 19% badanych już pracowało w Polsce w trakcie przeprowadzania badania, osoby te również deklarowały chęć pozostania w Polsce przez jakiś czas po zakończeniu wojny. Dane te mogą wskazywać, że im większa stabilność zatrudnienia tym większa tendencja do zostawiania osób w Polsce. Posiadanie pracy będzie wiązało się z pewną stałością.

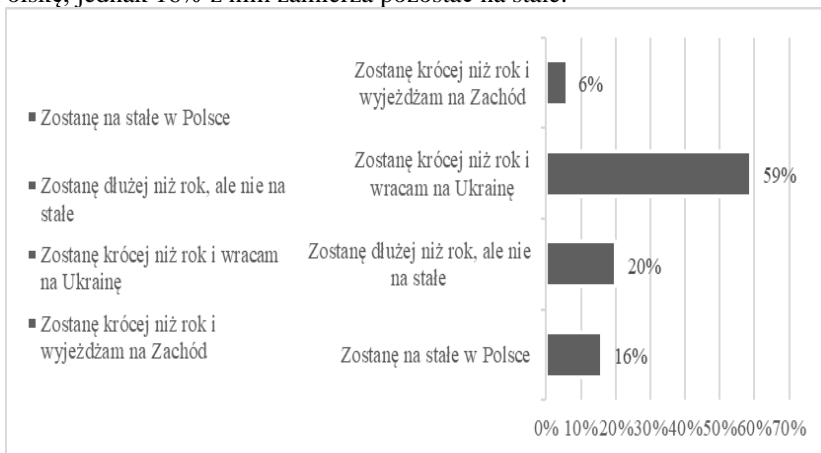

Wykres 6. Aktywność na polskim rynku pracy a tymczasowość pobytu w Polsce.

Źródło: I. Chmielewska-Kalińska, B. Dudek, P. Strzelecki *Sytuacja życiowa i ekonomiczna uchodźców z Ukrainy w Polsce Raport z badania ankietowego zrealizowanego przez OO NBP Departament Statystyki Warszawa, 2022 r.*

Informacjami uzupełniającymi do tendencji poszukiwania zatrudnienia są dane dotyczące zatrudnienia na Ukrainie a aktywności zawodowej w Polsce. Wskazują one, że osoby, które w ojczyźnie pracowały jako informatycy najczęściej znajdują pracę w Polsce. Duży odsetek osób, które pracowały w branży budowlanej oraz hotelarstwie czy restauracjach również znalazło pracę w Polsce. Najczęściej bezrobotne pozostają osoby, które nie pracowały lub na Ukrainie także były bezrobotne [4]. Ostatecznym uzupełnieniem informacji na temat uchodźców z Ukrainy w Polsce są dane dotyczące planów odnośnie do powrotu na Ukrainę. Jak zaprezentowano na wykresie 7. Około 65%

ankietowanych zamierza pozostać w Polsce nie dłużej niż rok po czym zmienić swoje położenie, 20% zostanie dłużej niż rok, ale nie na stałe. Można stwierdzić, że większość uchodźców zamierza w którymś momencie opuścić Polskę, jednak 16% z nich zamierza pozostać na stałe.

Wykres 7. Na jak długi czas badani zamierzają zostać w Polsce.

Źródło: I. Chmielewska-Kalińska, B. Dudek, P. Strzelecki Sytuacja życiowa i ekonomiczna uchodźców z Ukrainy w Polsce Raport z badania ankietowego zrealizowanego przez OO NBP Departament Statystyki Warszawa, 2022 r.

Analizując wyniki badania należy mieć świadomość, że było ono przeprowadzane pomiędzy kwietniem a majem, kiedy sytuacja związana z wojną była bardzo nieprzewidywalna. Każda zmiana sytuacji na froncie może powodować inne nastawienie uchodźców do swojego położenia. W tych miesiącach były znacznie głębiej wewnątrz Ukrainy niż ma to miejsce we wrześniu. Bardziej pozytywne spojrzenie na przyszłość przebiegu konfliktu może skłonić wielu do wcześniejszego powrotu. Z drugiej strony pewien impas, który nastąpił może przepowiadać przeciągający się konflikt. Tereny położone dalej od frontu ciągle pozostają w zasięgu. Brak pewności sprawia duże trudności w określeniu tego jak wielu uchodźców pozostanie w Polsce oraz na jak długo.

3. Rynek pracy w Polsce

Charakterystyka rynku pracy w Polsce również jest kluczowa dla zrozumienia wpływu jaki może mieć na niego napływ dużej ilości wysoko wykształconych pracowników. W tabeli 1 przedstawiono niektóre wskaźniki dotyczące rynku pracy w Polsce na przestrzeni lat 2010 – 2021.

*Tabela 1***Wybrane wskaźniki dotyczące rynku pracy w Polsce**

Lata	Bezrobocie	Utworzone miejsca pracy (tys. msc)	Zlikwidowane miejsca pracy (tys. Msc)	Ilość bezrobotnych
2010	12,4	609,3	456,5	1 954 706
2011	12,5	580,3	429,3	1 982 676
2012	13,4	465,0	376,5	2 136 815
2013	13,4	502,4	347,1	2 157 883
2014	11,4	614,8	319,9	1 825 180
2015	9,7	595,8	317,6	1 563 339
2016	8,2	618,7	284,2	1 335 155
2017	6,6	694,1	264,2	1 081 746
2018	5,8	717,8	300,5	968 888
2019	5,2	674,8	314,1	866 374
2020	6,3	470,4	329,8	1 046 432
2021	5,4	582,7	251,4	895 203

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, opracowanie własne

Można zauważyć, że na przestrzeni 12 badanych lat znacząco zmniejszyła się stopa bezrobocia rejestrowanego, z poziomu 12,4% do 5,4%. Przekłada się to na ilość bezrobotnych, która zmniejszała się. W latach 2019, 2020 i w nieco mniejszym stopniu 2021 widoczne są wpływy obostrzeń związanych z pandemią COVID-19. W 2020 roku, gdy w największym stopniu odczuwane były skutki pandemii zanotowano niemal 200 000 bezrobotnych więcej niż w roku poprzednim. Ilość bezrobotnych w 2021 roku również jest wyższa niż w 2019, co może świadczyć, że nie każdy pozbawiony pracy znalazł ją po likwidacji najbardziej restrykcyjnych obostrzeń. W okresie tym widoczna jest również mniejsza ilość nowych miejsc pracy oraz zwiększona ilość miejsc likwidowanych.

Zauważyć należy, że w całym badanym okresie pomiędzy rokiem 2010 a 2020 nastąpił wzrost ogólnej liczby zatrudnionych. Największy procentowy wzrost nastąpił w dziale informacja i komunikacja, niemal o 70% w 2020 w stosunku do 2010. Również duży wzrost można zaobserwować w działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej, wynosił on ponad 50% w stosunku do 2010 roku. Jedynymi sektorami gospodarki w których nastąpił spadek zatrudnienia są górnictwo i wydobywanie, gdzie spadek ilości zatrudnionych w 2020 roku względem 2010 wyniósł 22% oraz wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych, gdzie spadek ten został odnotowany na poziomie 24%.

4. Podsumowanie oraz wnioski

Należy zwrócić uwagę, że większość osób migrujących z Ukrainy to młode kobiety z wyższym wykształceniem, które przyjechały do Polski z własnymi dziećmi. Najczęściej z najbliższej rodziny na Ukrainie pozostawiali rodzice. Jak wskazuje badanie wiele z tych osób znalazło pracę w Polsce i planuje w niej pozostać przez jakiś czas po zakończeniu wojny. Osobami, które miały najmniejsze problemy na polskim rynku pracy są te, które na Ukrainie pracowały w branży IT oraz budownictwie. Jak wskazują wyniki badania, które można uznać za uzupełnienie danych NBP do Polski przybyli głównie przedstawiciele, czy też raczej przedstawicielki, ukraińskiej klasy średniej. Ponadto w czasie badań, które trwały pomiędzy kwietniem a majem 2022 prawie 1/3 respondentów znalazła pracę w Polsce. Prawie 1/3 uchodźców przebywających w Polsce pracuje zdalnie na Ukrainie oraz spośród badanych respondentów 3/4 zamierza znaleźć pracę w Polsce [5]. Dane te są szczególnie istotne w związku z sytuacją kształtującą się na Polskim rynku pracy. Ukraińcy w Polsce mają możliwość legalnego zatrudnienia, co w czasach kryzysu jest bardzo pomocne. Pozwala to uniknąć sytuacji wyzysku czy pracy „na czarno”. Pracę w Polsce podjęło około 900 000 Ukraińców. Osoby te uzupełniają rynek pracy oraz odprowadzają w Polsce składki i podatki [6].

Bibliografia

1,2,4. I. Chmielewska-Kalińska, B. Dudek, P. Strzelecki *Sytuacja życiowa i ekonomiczna uchodźców z Ukrainy w Polsce Raport z badania ankietowego zrealizowanego przez OO NBP Departament Statystyki Warszawa, 2022 r.* - <https://archiwum.nbp.pl/publikacje/migracyjne/sytuacja-uchodzcow-z-Ukrainy-w-Polsce.pdf> (dostęp 31.03.2023)

3. Społeczno-demograficzna charakterystyka gospodarstw domowych Ukrainy w 2021 r. (Socio-economic situation of Ukrainian households (according to a sample survey of living conditions of households), Państwowa Służba Statystyczna Ukrainy (ukrstat.gov.ua)

5. P. Długosz, L. Kryvachuk, D. Zdebska-Długosz *Uchodźcy wojenni z Ukrainy – życie w Polsce i plany na przyszłość*, Lublin 2022 - https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/21387/Uchodzcy_wojenni_n-et%2814%29.pdf?sequence=6&isAllowed=y (dostęp 31.03.2023)

6. <https://businessinsider.com.pl/gospodarka/ukraincy-na-ryнку-pracy-najnowsze-dane-zaskakuja/w5j9j47> (dostęp 31.03.2023)

*Scientific supervision by: M. Leszczyńska, PhD
Instytut Ekonomii i Finansów, Kolegium Nauk Społecznych
Uniwersytet Rzeszowski (Polska)*

GOSPODARKA ZASOBAMI SUROWCA DRZEWNEGO W UJĘCIU ZRÓWNOWAŻONEGO PODEJŚCIA

Zrównoważony rozwój to pojęcie pod którym kryje się szeroko rozumiana dbałość o taki rozwój, aby z jednej strony możliwe było zaspokojenie potrzeb współczesnych pokoleń, a z drugiej strony umożliwiał przyszłym pokoleniom zaspokajania ich potrzeb. Należy zatem wypracować takie rozwiązania, które pozwolą na dalszy rozwój gatunku ludzkiego przy zachowaniu kapitału przyrodniczego, bez którego istnienie przyszłych pokoleń nie będzie możliwe. Szczególną rolę w tym procesie odgrywa podejście oparte na gospodarce zrównoważonego podejścia oraz szczególna dbałość o zasoby naturalne, w tym również zasoby leśne, których aspekt został poruszony w niniejszym opracowaniu. W ramach badań przeprowadzono obserwację działania wdrożonych standardów dwóch systemów – FSC oraz PEFC, w przedsiębiorstwie zajmującym się obróbką drewna. W artykule zaprezentowano sposób w jakim Przedsiębiorstwo weryfikuje własnych dostawców, jak również sprawuje kontrolę w Zakładzie nad przepływem oraz przebiegiem procesów uszlachetniających, od momentu przyjęcia surowych kłód, aż do etapu magazynowania i wysyłki wyrobu gotowego do klienta.

Słowa kluczowe: zarządzanie zasobami surowca drzewnego, certyfikacja, zrównoważony rozwój

Wstęp

Polski przemysł drzewny stanowi jeden z głównych gałęzi gospodarki narodowej. Jego bazą surowcową są zasoby polskich lasów, których rozwój oraz stan jest uzależniony od dochodów, które dostarcza sprzedaż drewna okrągłego podmiotom przetwórczym. Drewno to najbardziej naturalny, ekologiczny i w pełni odnawialny surowiec, a jego szerokie wykorzystywanie wpisuje się w ekologiczną politykę Polski, a także Unii Europejskiej. Będąc materiałem o różnych kierunkach użytkowania, od tysięcy lat było i nadal jest niezbędne w budownictwie, transporcie, do wytwarzania licznych przedmiotów codziennego użytku, jak również źródło pozyskiwania energii. Największym dostawcą drewna na polski rynek są Lasy Państwowe. To właśnie one poprzez prowadzenie zrównoważonej gospodarki zasobami leśnymi zaspokajają zapotrzebowanie przemysłu i mieszkańców na ten surowiec jednocześnie zapewniając trwałość lasów. Koncepcja ta ma szczególne znaczenie w sektorze leśno-drzewnym, w którym konieczne jest

harmonijne podejście łączenia funkcji produkcyjnych lasów oraz zadań pozaprodukcyjnych, jakie lasy pełnią wobec społeczeństwa w wymiarze lokalnym (na terenach wiejskich), jak i globalnym (zapobieganie zmianom klimatu). Utrzymanie dynamicznego tempa rozwoju przemysłu bazującego na drewnie wymaga szeregu wspierających działań poczynając od tych, które zapewnić mają stabilność jego zaopatrzenia w drewno, przez wspomagające wprowadzanie nowoczesnych rozwiązań technologicznych, po takie, które pomagają w pozyskaniu nowych rynków zbytu.

Czynniki kreujące popyt na surowiec drzewny

Głównym czynnikiem kreowania popytu na surowiec drzewny, tak jak w wypadku każdego dobra są potrzeby oraz uwarunkowania społeczne. Popyt na drewno posiada charakter wtórny, co wiąże się z faktem, iż zapotrzebowanie na oferowany surowiec wynika w sposób bezpośredni z popytu na materiały drzewne, czyli wyroby pierwszego stopnia przetworzenia. Dla wszystkich ogniw łańcucha drzewnego, na który składają się: surowiec drzewny, wyroby gotowe, wraz z ich finalnym miejscem zastosowań, występują charakterystyczne czynniki tworzące popyt, będące rezultatem indywidualnych cech produktów drzewnych oraz charakteru zaspokajanych przez nie potrzeb. Rynek drzewny będąc elementem całego systemu gospodarczego, jest determinowany wieloma czynnikami o charakterze makroekonomicznym oraz mikroekonomicznym, oddziałującymi zarówno w krótkiej jak i dłuższej perspektywie czasu. Do głównych czynników kreujących rynek drzewny po stronie popytowej zaliczyć można: stopień rozwoju gospodarczego oraz wynikający z niego poziom zamożności społeczeństwa, uwarunkowanie demograficzne, aktywność przemysłu budowlanego oraz energetycznego w pozyskiwaniu energii ze źródeł odnawialnych. Ważną rolę w procesie kreowania popytu odgrywa zapotrzebowanie rynków zagranicznych, czynniki psychologiczne oraz społeczne będące wynikiem modelu i stylu życia, trendów mody, estetyki, ekologii (Ratajczak, 2014).

Popyt na surowiec drzewny jest ponadto pochodną potrzeb odbiorców bezpośrednich czyli producentów materiału drzewnego, a także struktury asortymentu produkcyjnego wynikającej z relacji cen surowca drzewnego pozyskiwanego lokalnie i pochodzącego z importu, dóbr i usług konkurencyjnych oraz substytutów. Ważnym aspektem w tym kontekście jest również poziom dostępności materiałów alternatywnych w stosunku do drewna pochodzącego bezpośrednio z zasobów leśnych, obszar odzysku i możliwości wtórnego wykorzystania drzewnych odpadów przemysłowych, np. makulatury czy rozwoju nowych technik i technologii przerobu drewna, które wpływają na kształtowanie się wydajności materiałowej (Ratajczak, 2013).

W dłuższej perspektywie podstawowym czynnikiem wpływającym na wielkość oraz specyfikę popytu i konsumpcji drewna jest poziom i tempo rozwoju gospodarczego. Drewno jak większość surowców stanowi pośredni typ nakładów w procesie produkcji. Dlatego na konsumpcję przekłada się jego zużycie w produktach i usługach końcowych. Popyt na drewno jako końcowy produkt stanowi małoznaczący margines. W związku z tym zmiany wartości końcowych dóbr i usług, tj. domy mieszkalne, meble, papier, opakowania i inne wyprodukowane przez posiadane czynniki produkcji dóbr końcowych w danym okresie czasu, będą istotnym czynnikiem wyznaczającym zużycie drewna (Strykowski, 2015).

Zrównoważona gospodarka surowcem drzewnym, a jakość życia społeczeństwa

Lasy stanowią jeden z najbardziej zróżnicowanych ekosystemów na naszej planecie. Ten ważny element planety zapewnia surowiec jakim jest drewno i energię, ziola oraz żywność. Jest siedliskiem wielu gatunków roślin i zwierząt, stanowi kluczowy element w globalnym obiegu wody i węgla, zapobiega pustynnieniu i odgrywa ważną rolę w regulacji klimatu. Dlatego sprawą priorytetową jest jego ochrona. Przemysł i gospodarka drzewna nieustannie się rozwijają, wobec tego należy w sposób racjonalny zarządzać tak cennym surowcem. Lasy stanowią nie tylko źródło odnawialnego surowca, ale wpływają na jakość życia społeczeństwa. Pełnią funkcje ochronne wobec zmian klimatu, są miejscem odpoczynku i rekreacji oraz kreują liczne miejsca pracy. W Polsce potencjał sektora leśno-drzewnego i jego możliwości oddziaływania jako stymulatora rozwoju na poziomie lokalnym nie zawsze jest doceniany, podczas gdy w Unii Europejskiej leśnictwo traktowane jest jako element wspólnej polityki rolnej (Common Agriculture Policy) i polityki wspierania rozwoju obszarów wiejskich. Ważnym jest, aby w zrównoważonej gospodarce racjonalnie gospodarować zasobami naturalnych surowców. W obrębie sektora drzewnego jest to realizowane w stosunkowo wysokim stopniu, gdyż powstające odpady przemysłowe są „zawracane” do procesu technologicznego, wykorzystując w ten sposób wtórnie surowiec, a w wypadku ich nieprzydatności spalane z odzyskiem energii. Jedynie w razie niemożności wtórnego wykorzystania materiałowego lub energetycznego dopuszczalna jest utylizacja, choć ten etap powinien być eliminowany dzięki postępowi technicznemu (Ratajczak, 2014).

Idea zrównoważonego podejścia do rozwoju sektora leśno-drzewnego wynika z charakterystycznych cech tej gałęzi gospodarki, gdzie lasy, w których zgromadzone są zasoby ekosystemowe, w tym drzewostany i drewno, pełnią niezwykle istotne funkcje przyrodnicze i ochronne wobec środowiska naturalnego. Koncepcja wielofunkcyjnej gospodarki leśnej i zrównoważonego

rozwoju była i jest zgodna z oczekiwaniami społeczeństwa, coraz bardziej świadomego ważnej roli lasów i gospodarki leśnej w zapobieganiu zmianom klimatycznym. Stale jednak rosnące potrzeby konsumentów oraz ciągle dążenie do ich zaspokojenia, nadmierne gromadzenie drewna, a także względy ekonomiczne, spowodowały, iż odnotowuje się coraz częściej w ostatnich latach potrzebę analizy podejścia do zagadnienia równowagi w gospodarce leśnej (Jaszczak, 2012).

Poziom świadomości konsumenckiej nieustannie się podnosi. Klienci wręcz wymagają od producenta zapewnienia legalności źródła pochodzenia surowca, z którego powstał nabyty przez nich produkt finalny. Stawiając na pierwszym miejscu zrównoważony rozwój i prowadzenie odpowiedzialnej gospodarki leśnej jak również zadowolenie konsumenckie wraz z dniem 3 marca 2013 roku wprowadzono Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej nr 995/2010 z dnia 20 października 2010 r. (tak zwany EU Timber Regulation -EUTR), które wymaga od firm wprowadzających drewno na rynek krajów UE obowiązek wdrożenia Systemu Zasad Należytej Staranności. Obecnie na świecie sprawdzają się w takiej kontroli dwa systemy certyfikacji lasów i łańcuchów dostaw, stosowane przez międzynarodowe organizacje promujące odpowiedzialne gospodarowanie globalnymi zasobami leśnymi. Są to FSC® (Forest Stewardship Council®), który zrzesza organizacje przyrodnicze, firmy obróbki materiału drzewnego i papierniczego, sieci handlowe oraz osoby prywatne, dla których rozporządzenie odpowiedzialną gospodarką leśną jest sprawą pierwszej rangi oraz PEFC (Programme for the Endorsement of Forest Certification Schemes – Program Zatwierdzenia Systemów Certyfikacji Leśnej) mający poparcie przez przemysł drzewny, papierniczy, organizacje handlowe i organizacje działające dla ochrony środowiska naturalnego. Celem tych pozarządowych organizacji (non-profit), jest promocja trwale zrównoważonej gospodarki leśnej przez certyfikację wykonywaną przez niezależne jednostki (Krysiak, 2022). Standard FSC® zawiera wytyczne pełnej kontroli przepływu surowca od momentu wycinki, do momentu dostarczenia gotowego wyrobu klientowi indywidualnemu. Dzięki temu odbiorca finalny otrzymuje gwarancję, że produkty pochodzą z lasów spełniających wymagania FSC®. Natomiast PEFC jest pełnym potwierdzeniem, iż osoby dokonujące zaopatrzenia w surowiec jako sprawę nadrzędną stawiają utożsamianie się z rozpowszechnianiem prowadzenia zrównoważonej gospodarki leśnej (Kowalkowska, 2022).

Unia Europejska bierze czynnie udział również w wielu działaniach międzynarodowych dotyczących ochrony lasów (w głównej mierze w Ramowej konwencji ONZ w sprawie zmian klimatu). Na poziomie ogólnoeuropejskim główną przesłanką polityczną na rzecz lasów pozostaje Forest Europe. W jej ramach uruchomione są aktualnie dyskusje nad prawnie

wiążącą umową dotyczącą zrównoważonej gospodarki leśnej i zrównoważonego wykorzystania lasów (Nègre, 2022).

Material badawczy

Zakłady trudniące się w obróbce drewna, wyrażające chęć uczestnictwa w certyfikacji powinny wdrożyć na każdym etapie produkcji pełną kontrolę dostawców, identyfikację i identyfikowalność przetwarzanego materiału.

Jako przedmiot badawczy, wzięto za przykład, Zakład działający na rynku krajowym jak również zagranicznym, ulokowany na terenie województwa Podkarpackiego. Przedsiębiorstwo, w którym przeprowadzono przegląd i obserwację sprawności działania systemu kontroli dostawy oraz przepływu surowca, zajmuje się wytwarzaniem wyrobów z drewna bukowego, dębowego, jesionowego i jaworowego.

Wyniki

Certyfikacją w badanym Przedsiębiorstwie objęte są fryzy surowe, suszone, strugane, tarcica, parkiety, płyty klejone (lite, mikrowczepy), panele podłogowe, elementy meblowe, zrębka oraz brykiet drzewny.

Surowiec pozyskiwany jest z obszarów leśnych Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych z nadleśnictwa Krośnieńskiego, legitymującego się certyfikatem PEFC. Ważność certyfikatów weryfikowana jest na stronie: <http://www.pefcregs.info>.

W procesie Przedsiębiorstwo stosuje metodę racjonalnego zarządzania surowcem. Oznacza to, że z każdego ściętego drzewa wykorzystuje się jak najwięcej drewna. Ogromne znaczenie ma w tym wypadku koncentracja na podstawowym gatunku drewna występującym w rejonie lokalizacji Zakładu.

Powstające resztki poprodukcyjne są w 100% zagospodarowywane i między innymi stanowią lokalny zasób energii odnawialnej (biomasa), której rola i znaczenie ciągle wzrasta.

Firma przez cały okres swojej działalności stawia na rozwój. Odbyna się to także w trosce o środowisko naturalne. Dokonywane inwestycje, poprzez unowocześnianie parku maszynowego oraz wdrażanie nowych technologii, pozytywnie wpływają na kwestie dotyczące ochrony środowiska naturalnego. Zarząd przedsiębiorstwa jest silnie zaangażowany i współpracuje z lokalnymi władzami i leśnictwem regionalnym, wspierając akcje sadzenia nowych drzew i zalesiania terenów.

Kontrola pochodzenia produktu odbywa się na każdym etapie produkcji. Zarząd Przedsiębiorstwa wyznaczył pracowników wyższego szczebla (Kierownik Produkcji, Mistrz zmianowy), jako nadzór i osoby odpowiedzialne za weryfikację i kontrolę pochodzenia produktu. Zarząd Zakładu wymaga od wszystkich dostawców surowców certyfikowanych kopii aktualnego

certyfikatu gospodarki leśnej, łańcucha dostaw lub innych dokumentów potwierdzających status certyfikacyjny, jak również innych dokumentów w celu potwierdzenia wypełnienia kryteriów wyznaczonych dla dostawców surowców certyfikowanych.

Już od momentu pozyskania surowca, jest on odpowiednio składowany w miejscach wytypowanych. Surowiec przyjmowany jest na wyznaczony skład, odpowiednio oznaczony tabliczką "Surowiec Certyfikowany", zgodnie z zasadami obowiązującymi w Lasach Państwowych - czerwona tabliczka z numerem identyfikacyjnym (Rysunek 1.) określonym RDLP.

Surowiec ze składu wydawany jest do dalszych etapów produkcji w partiach ilościowych zgodnych z ilością przyjętą na skład.

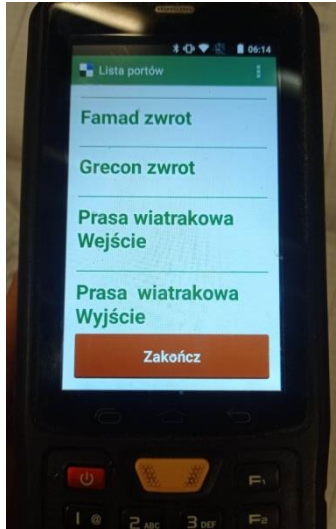
Rys. 3. Oznakowane kłody

Źródło: Opracowanie własne

Przetarty surowiec trafia do parzalni/suszarni kontenerowych, następnie przetwarzany jest na listwę i poddawany kontroli jakości.

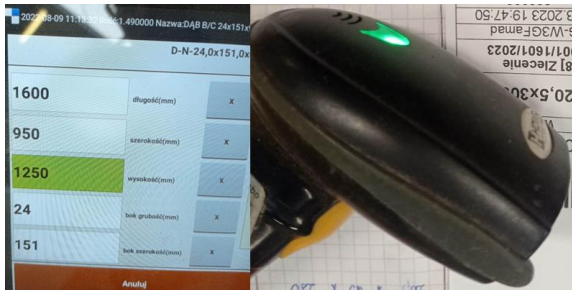
W zakładzie funkcjonuje system transferowy (Rysunek 2). Materiał jest wyraźnie weryfikowany i kontrolowany w procesie produkcji. Kontrola materiału obejmuje wejście oraz wyjście z każdego etapu obróbki uszlachetniającej.

Kontrola jakości odbywa się w pomieszczeniach magazynowych. Podczas każdej kolejnej operacji technologicznej materiał nie opuszcza stanowiska. Dzięki wykorzystaniu tabletek oraz kolektorów identyfikujących kody kreskowe, surowiec poddany jest kompletnej kontroli (Rysunek 3).

Rys. 4. Transfer danych

Źródło: Opracowanie własne

Rys. 5. System identyfikacji

Źródło: Opracowanie własne

Pomiędzy operacjami palety opisywane są kartami identyfikacyjnymi zawierającymi datę, nazwę towaru, masę, wymiary, ilość sztuk na paletcie i przeznaczenie materiału z uwzględnieniem miejsca magazynowego z którego został pobrany produkt (Rysunek 4).

Rys. 6. Generowanie etykiet

Źródło: opracowanie własne

Na etapie końcowym wyroby gotowe są odpowiednio zapakowane i oznaczone etykietą zawierającą znak PEFC jak również FSC® (Rysunek 5).

Rys. 7. Certyfikowany towar

Źródło: opracowanie własne

Zasoby ludzkie i pracownicy również odgrywają istotną rolę w realizacji przyjętej strategii Przedsiębiorstwa. Zakład zapewnia, aby wszyscy pracownicy wykonujący pracę związaną z wprowadzeniem i utrzymaniem łańcucha dostaw, byli kompetentni i dobrze przeszkoleni z obowiązujących proceduralnego gwarancją jest obowiązkowy udział we właściwych szkoleniach tematycznych.

Przedsiębiorstwo sukcesywnie poddaje się ocenie audytorów. Audytorzy oprócz analizy zarządzania gospodarką leśną, przeprowadzają przegląd ochrony przyrody, praw pracowniczych, planowania i dokumentowania prowadzonej działalności oraz przepisów prawnych. Certyfikacja opiera się o Zasady i Kryteria Dobrej Gospodarki Leśnej, które opisują jak powinna wyglądać zrównoważona gospodarka leśna opierając się na wiedzy ekologów i osób ściśle związanych z branżą oraz podstawowych zasadach funkcjonowania gospodarki leśnej. Audyt zgodności przeprowadzany jest przynajmniej dwa razy w roku. Weryfikacji podlega zgodność z wymaganiami standardów, a także czynny udział Najwyższego Kierownictwa oraz pracowników każdego szczebla działaniach korygujących i naprawczych.

Podsumowanie

Popyt na surowiec drzewny determinowany wieloma czynnikami o charakterze makroekonomicznym i mikroekonomicznym, oddziałujących w krótkim i długim czasie. Na popyt wpływają między innymi zmiany demograficzne, wzrost gospodarczy, aktywność sektora budowlanego oraz prowadzona polityka energetyczna danego Państwa. Lasy są obszarem pełniącym różnorodne funkcje biotyczne, ochronne, produkcyjne i reprodukcyjne. Dlatego zrozumienie koncepcji zrównoważonego rozwoju w leśnictwie oraz obszarach produkcyjnych zajmujących się obróbką surowca drzewnego, jest kluczowe w skutecznej ochronie, zapewniającej trwałe odtwarzanie lasów, a także wspierające poszukiwanie sposobów planowania działań doskonalących system optymalnego gospodarowania. Prezentowany artykuł ukazuje jak ważne dla sektora drzewnego jest uczestnictwo w rozpowszechnianiu idei zrównoważonego rozwoju poprzez podejście holistyczne integrujące cele ekonomiczne, społeczne jak również środowiskowe, w myśl koncepcji ochrony zasobów leśnych.

Literatura

1. Jaszczak R. (red.), (2012), Zrównoważona gospodarka zasobami leśnymi, Materiały ogólnopolskiej konferencji, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, Europejska Platforma Technologiczna Sektora Leśno-Drzewnego, Instytut Technologii Drewna, Poznań.
2. Kowalkowska M. (08.09.2022), Certyfikaty - Regionalna Dyrekcja Lasów w Poznaniu - Lasy Państwowe.
3. Krysik S. (30.09.2022), Tydzień Lasów FSC®, FSC® oraz PEFC - certyfikacja wyrobów z drewna Quality Austria Polska
4. Nègre F. (04.2022), Unia Europejska i obszary leśne, Noty tematyczne o Unii Europejskiej, Parlament Europejski (europe.eu)

5. Ratajczak E. (2014), Zrównoważona gospodarka zasobami surowca drzewnego w Polsce” (w) Konsumpcja i Rozwój, Poznań, s. 15-27.

6. Ratajczak E. (2013), Sektor leśno-drzewny w zielonej gospodarce, Wydawnictwo Instytutu Technologii Drewna, Poznań.

7. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej nr 995/2010 z dnia 20 października 2010 r. (tak zwany EU Timber Regulation - EUTR).

8. Strykowski, W. (2015), Dokąd zmierza polski sektor leśno-drzewny w warunkach rozwoju gospodarki rynkowej (w) Sektor leśno-drzewny w zrównoważonej gospodarce, Poznań s. 46-66.

Opiekun merytoryczny pracy: mgr inż. Elżbieta Brągiel

J. Mulińska, A. Partyka, R. Rokosz
Studenci, Koło Naukowe Ekonomistów Interkreator,
sekcja: Ekonomia rozwoju
Instytut Ekonomii i Finansów, Kolegium Nauk Społecznych
Uniwersytet Rzeszowski (Polska)

OCENA SYTUACJI FINANSOWEJ INSTYTUCJI MIKROFINANSUJĄCYCH W ZACHODNIEJ I WSCHODNIEJ EUROPIE

Mikrofinanse są kluczowym zagadnieniem w kontekście pomocy ludziom ubogim, ponieważ właśnie na tę grupę społeczną ukierunkowane są działania. Instytucje mikrofinansujące zyskują na popularności, dzięki efektywności swoich działań oraz aspekcie społecznym, czyli pomocy dla ludzi ubogich. W artykule podjęto próbę dokonania analizy sytuacji finansowej instytucji mikrofinansujących w Europie Zachodniej i Wschodniej. Zwrócono uwagę na rys historyczny myśli ekonomicznej oraz na przejrzyste ukazanie definicji mikrofinansów. W celu zrealizowania postawionego celu pracy, przedstawiono dane dotyczące wskaźników ROE, ROA oraz OSS świadczące o stabilności systemu mikrofinansowego. Ukazano także dane dotyczące liczby osób oraz podmiotów, które skorzystały z oferty instytucji mikrofinansujących. W artykule zostały zawarte dane odnośnie wielkości oprocentowania mikrokredytów. Wszystkie te dane pokazano z podziałem na państwa Europy Wschodniej oraz Zachodniej. Zgodnie z wynikiem analizy, to w państwach Europy Wschodniej instytucje cechują się większą stabilnością oraz mogą pochwalić się większą liczbą klientów. Jednakże to właśnie w krajach Europy Wschodniej oprocentowanie jest na wyższym poziomie, co jest podyktowane wyższym ryzykiem, które jest zależne od sytuacji panującej na krajowych rynkach. Wpływ na ryzyko ma także standard życia ludzi, którzy zdecydowali się na skorzystanie z oferty instytucji mikrofinansujących.

Słowa klucze: mikrofinanse, instytucje mikrofinansujące, pomoc ludziom ubogim, analiza finansowa

Microfinance is a key issue in the context of helping poor people, since it is this social group that is targeted. Microfinance institutions are gaining popularity, due to the efficiency of their activities and the social aspect, i.e. helping the poor. The article attempts to analyze the financial situation of microfinance institutions in Western and Eastern Europe. Attention was paid to the historical outline of economic thought and to clearly show the definition of microfinance. In order to achieve the stated purpose of the work, data on ROE, ROA and OSS indicators indicating the stability of the microfinance system

were presented. Data on the number of people and entities that have benefited from the offer of microfinance institutions are also shown. The article includes data on the size of micro-credit interest rates. All these data are shown with a breakdown by Eastern and Western European countries. According to the results of the analysis, it is in eastern European countries that institutions are characterized by greater stability and boast a larger number of clients. However, it is in eastern European countries that interest rates are at a higher level, which is dictated by the higher risk, which depends on the situation in domestic markets. The risk is also influenced by the standard of living of the people who have decided to take advantage of the offer of microfinance institutions.

Keywords: *microfinance, microfinance institutions, helping poor people, financial analysis*

1. Wprowadzenie i metodyka

W kontekście analizowanego tematu należy przedstawić historyczno-ekonomiczne tło tego zagadnienia. Informacji na temat początków tworzenia się gospodarek można doszukać się w poglądach tzw. bulionistów. Twierdzili oni, że gromadzenie szlachetnych metali (złota, srebra) oznacza bogactwo. Kolejno można odwołać się do światopoglądu merkantylistów. Rozszerzyli oni podejście poprzedników. Uważali oni, że źródłem bogactwa naturalnie są rezerwy kruszców. Aczkolwiek dodatkowo twierdzili, iż należy implementować uzyskanie owych metali i co ważniejsze – przeciwstawić się wywożeniu ich za granicę państwa. Wspomniany protekcjonizm miał jednak swoje wytłumaczenie. Działania antyeksportowe merkantylistów miały zapewnić obniżenie możliwości zmniejszania bazy monetarnej danego kraju, bądź też deflacji [1]. Następnie owe poglądy zostały zakwestionowane przez klasyków. Idąc dalej poprzez karty historii powstawania światowych gospodarek, należy pochylić się ku znanemu myślicielowi – A. Smithowi. To właśnie ten człowiek plasuje się w opozycji do ekonomicznego zamykania się na świat. Jego poglądy stanowią jasne otwarcie się na import i eksport, bowiem jest to lepsza alternatywa w kontekście aspektu ekonomicznego danego kraju. A. Smith twierdził, iż zachowując odpowiedni balans pomiędzy wskazanymi zjawiskami, gospodarka może uzyskać znacznie większe korzyści, aniżeli wykazując awersję do eksportowania i importowania. Owe podejście zostało rozszerzone przez D. Ricardo. Ten angielski ekonomista sformułował teorię przewag komparatywnych [2]. Następnie istotną postacią w tworzeniu historii gospodarek światowych jest D. Hume, który uważał, iż gromadzenie kruszców jest determinantą wzrostu bazy monetarnej, co przekłada się na niemożność utrzymania dodatniego bilansu obrotów bieżących (wskutek czego następuje wzrost inflacji, czy także redukcja eksportowanych towarów i zwiększenie

atrakcyjności towarów wytwarzanych za granicą) [3]. Ta krótko opisana historia formacji handlu na świecie zwraca uwagę na zagadnienie przewagi konkurencyjnej państw, a szczególnie, co za tym idzie, na powstanie różnic gospodarczych powstałych w konkretnych gospodarkach. Wspomniane różnice ekonomiczno-gospodarcze mogą być rozpatrywane równocześnie na bazie pojęcia jakim są mikrofinanse. Mikrofinanse są kluczowym zagadnieniem w kontekście rozwoju gospodarczego państwa. Są one istotne szczególnie dla małych przedsiębiorstw, ponieważ poprzez wsparcie firmy, przez takie usługi finansowe jak pożyczka, mogą znacząco wpłynąć na rozwój przedsiębiorstwa. Rozwój przedsiębiorstw sprzyja także rozwojowi państwa, dlatego też jest to zagadnienie, któremu poświęca się coraz więcej uwagi. Mikrofinanse wpływają także na stabilność systemu finansowego. Zagadnienie mikrofinansów weszło w życie stosunkowo niedawno, przez co jest słabo zbadane. Przeciętnemu człowiekowi jedynie kojarzy się z mikrouslugami, czy wykluczeniami finansowymi. Problem ten zauważył M. Yunus, który wyszedł naprzeciw najuboższym, dając im dostęp do mikrokredytów. Yunus z czasem zwiększał skalę swoich działań. Jego wysiłek został wynagrodzony pokojową Nagrodą Nobla w 2006 roku [4]. Ze względu na złożoność tematyki mikrofinansów, trudno znaleźć w literaturze ujednoczoną definicję tegoż pojęcia. Przedstawiane jest w sposób ogólny, jako system procesów walczący z wykluczeniami finansowymi, podkreślając brak ubankowienia [5]. Jednak L. Vigano rozszerza pojęcie mikrofinansów także do promocji i rozprzestrzeniania form pośrednictwa finansowego, w szczególności do klientów, którzy nie mogą być obsłużeni przez tradycyjne metody [6]. Szersze ujęcie definicji uwydatnia aspekt społeczny oraz działania niefinansowe, mające na celu dotarcie do jak największej liczby osób. Mikrofinanse są zagadnieniem bardzo złożonym, czemu dowodzi mnogość narzędzi ekonomicznych, które wchodzi w ich skład m.in.: mikroredyty, systemy transferu pieniądza, systemy oszczędnościowe czy także mikroubezpieczenia. Cechą łączącą każde z tych narzędzi jest dostępność, ponieważ z założenia powinny charakteryzować się łatwym dostępem, w szczególności dla najuboższych [7]. Jednakże nie można upraszczać mikrofinansów jedynie do aspektu finansowego, ponieważ coraz bardziej popularne stają się narzędzia niefinansowe jak np. edukacja finansowa, która niekiedy niesie większą pomoc od wsparcia finansowego. A. Alińska zwraca także uwagę, że cechą charakterystyczną mikrofinansów jest świadczenie usług finansowych dla najuboższych zarówno w biedniejszych, jak i bogatszych krajach. Podkreśla tym samym aspekt społeczny oraz socjalny mikrofinansów, łącząc je z pojęciem bankowości socjalnej [8].

Głównym celem niniejszego artykułu jest ukazanie sytuacji instytucji mikrofinansujących w krajach Wschodniej Europy oraz porównanie ich z

krajami Europy Zachodniej. W artykule sięgnięto do publikacji książkowych, artykułów naukowych oraz danych statystycznych dostępnych w raportach opracowanych przez European Microfinance Network. Podczas realizacji artykułu zastosowano metody badawcze takie jak: metodę dedukcyjną, porównawczą, wskaźnikową oraz metody opisowo-analityczne.

2. Wyniki badań i dyskusja

Chcąc dokonać analizy instytucji mikrofinansujących w krajach Europy, kluczowe jest dokonanie podziału na kraje zachodnie oraz wschodnie. Dokonany podział został ukazany w tabeli 1.

Tabela 1

Podział Europy na kraje wschodnie oraz zachodnie*

Kraje Europy Zachodniej	Kraje Europy Wschodniej
Belgia	Albania
Francja	Bośnia i Hercegowina
Grecja	Bułgaria
Hiszpania	Kosowo
Wielka Brytania	Macedonia Północna
Włochy	Rumunia
	Węgry

**Podział uwzględnia wybrane państwa uwzględnione w artykule*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportów European Microfinance Network.

Przechodząc do analizy ekonomicznej sektora instytucji mikrofinansujących należy skupić się na wskaźnikach takich jak ROA, ROE oraz OSS. ROA to wskaźnik rentowności aktywów, który ukazuje stosunek między wynikiem finansowym a jego majątkiem. Wskaźnik ROA mówi także o zdolności aktywów do generowania wyniku finansowego [9, s.93]. ROE jest to wskaźnik rentowności kapitałów. Jest jednym z głównych wskaźników oceniających rentowność. Wysoka rentowność oznacza możliwość ciągłego rozwoju podmiotu. Wskaźnik ten określa zdolność kapitału do generowania zysku [9, s. 95]. Natomiast wskaźnik OSS mówi o zdolności do generowania przychodów.

Patrząc na dane ukazane w tabeli 2, kraje Europy Wschodniej cechują się wyższym poziomem wskaźników takich jak ROA czy ROE, co jest sytuacją pożądaną patrząc z perspektywy krajów Wschodniej Europy. Świadczy to o większej stabilności systemu instytucji mikrofinansujących. Podobnie OSS, mówiący o zdolności do generowania zysków jest także korzystniejszy. Może

to wynikać z popularności instytucji mikrofinansujących oraz zapotrzebowania na tego typu produkty na lokalnym rynku.

Tabela 2

Wskaźniki ekonomiczne świadczące o stabilności finansowej instytucji mikrofinansujących w Europie w 2020 roku

Kraje	ROA	ROE	OSS
Albania	3,1	26,9	111
Belgia	-4,5	-36,3	64
Bośnia i Hercegowina	1,0	5,5	120
Bułgaria	5,6	7,4	118
Francja	-1,6	-5,6	44
Grecja	-	-	146
Hiszpania	2,3	8,2	116
Kosowo	4,9	17,8	128
Macedonia Północna	5,4	22,3	131
Rumunia	1,9	5,1	112
Węgry	-2,6	-10,2	93
Wielka Brytania	-	-27	79
Włochy	-1,7	-40,8	81
Reszta krajów	-1,6	-2,2	102
Wschód	2,4	9,6	116
Zachód	-3,3	-20	81
Razem	1,5	4,2	110

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportów European Microfinance Network.

Szukając odpowiedzi odnośnie zapotrzebowania na produkty oferowane przez instytucje mikrofinansujące warto zwrócić szczególną uwagę na dane dotyczące liczby klientów, którzy skorzystali z ich oferty. Dane te również są istotne w kontekście oceny sytuacji finansowej instytucji mikrofinansujących. Analizując dane w tabeli 3, łatwo zauważyć, że to w krajach Europy Wschodniej oferta mikrokredytów jest popularniejsza. Może to wynikać z większego odsetka ludzi ubogich, którzy potrzebują pomocy w formie mikrokredytów. Warty podkreślenia jest także fakt, że również liczba

klientów, którzy skorzystali z mikrokredytów biznesowych jest znacznie wyższa w krajach Wschodniej Europy.

Tabela 3

Liczba udzielonych mikrokredytów biznesowych i personalnych w Europie w 2020 roku

Kraje	Mikrokredyty	
	biznesowe	personalne
Albania	44 505	117 088
Belgia	2 715	2 222
Bośnia i Hercegowina	112 237	114 594
Bułgaria	2 128	527
Francja	112 354	26 371
Grecja	1 285	
Hiszpania	56 158	
Kosowo	59 483	31 687
Macedonia Północna	9 322	4 587
Rumunia	10 485	61 195
Węgry	1 438	
Włochy	3 932	9 979
Reszta krajów	97 162	310 016
Wschód	328 101	390 946
Zachód	185 103	287 320
Razem	513 204	678 266

Zródło: Opracowanie własne na podstawie raportów European Microfinance Network.

Biorąc pod uwagę dane dotyczące oprocentowania mikrokredytów, można zauważyć, że to w krajach Europy Wschodniej są one na wyższym poziomie. Taka sytuacja może być wywołana poprzez większe ryzyko kredytowe panujące na rynkach Wschodniej Europy. Taki poziom stóp procentowych pozwala zabezpieczyć instytucję przed stratą, ale także wpływa na jej sytuację finansową. Miało to swoje odzwierciedlenie w tabeli 2, gdzie to instytucje krajów Wschodniej Europy charakteryzowały się stabilniejszą sytuacją.

Tabela 4**Oprocentowanie mikrokredytów w Europie Wschodniej i Zachodniej w 2020 roku (w%)**

Kraje	Mikrokredyty	
	biznesowe	personalne
Albania	19,9	32,5
Belgia	5,2	-
Bośnia i Hercegowina	19,9	23,2
Bułgaria	12,3	15
Francja	5,6	5,5
Grecja	7,8	-
Hiszpania	10,3	-
Kosowo	20,4	20,2
Macedonia Północna	15,5	15,5
Rumunia	15,1	15,8
Węgry	4,3	-
Wielka Brytania	12,7	-
Włochy	5,5	4,9
Reszta krajów	11,1	17
Wschód	15,2	18,7
Zachód	7,3	5,6
Razem	12,6	15,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportów European Microfinance Network.

3. Wnioski

Jak wynika z powyższych rozważań sytuacja instytucji mikrofinansujących w krajach Europy Wschodniej jest znacznie stabilniejsza od sytuacji w krajach zachodnich. Wskaźniki ROA, ROE oraz OSS są tam bowiem korzystniejsze. Ta lepsza sytuacja w tym zakresie może wynikać z większej liczby klientów oraz wyższego oprocentowania mikrokredytów, zarówno personalnych jak i biznesowych. Wyższe oprocentowanie z kolei może być podyktowane wyższym ryzykiem panującym w państwach Europy Wschodniej. Większa liczba klientów jest natomiast związana z większym odsetkiem ludzi ubogich, czyli ludzi potrzebujących wsparcia finansowego. Natomiast państwa Europy Zachodniej cechują się wyższym standardem życia, czyli potrzeba skorzystania z oferty usług instytucji mikrofinansujących jest

znacznie niższa, co ma swoje odzwierciedlenie w prezentowanych danych. Na podstawie przedstawionych analiz można wyciągnąć wnioski, że instytucje mikrofinansujące mają większą przyszłość w krajach słabiej rozwiniętych, ze względu na większy popyt na oferowane usługi. W literaturze często podkreśla się, że mikrofinanse są ukierunkowane na pomoc ludziom uboższym. Analiza danych przedstawionych w niniejszym artykule pozwoliła na potwierdzenie tego stwierdzenia.

Bibliografia

1. K. Kłosowicz-Toborek, *Idee merkantylizmu we współczesnej gospodarce*, „Studia i Prace WNEiZ US” 2018, nr 51/3, s. 176.
2. I. Szmrej-Baran, *Konkurencyjność gospodarki Polski na tle wybranych gospodarek Unii Europejskiej*, „Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania”, 2012, nr 25, s. 126.
3. A. Grzeliński, D. Kosiewicz-Wawrzonkowska, A. Markwart, David Hume, *Eseje pozostałe*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2020, s. 17.
4. E. Janikowska, *Grameen Bank jako przykład przedsiębiorstwa społecznego*, *Prakseologia*” 2010, nr 150, s. 263-287.
5. P. Błędowski, M. Iwanicz-Drozdowska, *Wykluczenie finansowe w Polsce i możliwości przeciwdziałania*, „Polityka Społeczna” 2, 2010, s. 6
6. L. Vigano, L. Bonomo, P. Vitali, *Microfinance in Europe*, Giordano Dell’Amore Foundation, „Working Paper” November 2004, s. 4.
7. B. Mikołajczyk, A. Kurczewska, *Mikrokredyty w Europie sposobem na pobudzenie przedsiębiorczości i walkę z wykluczeniem społecznym*, Difin, Warszawa 2011, s. 11.
8. A. Alińska, *Instytucje mikrofinansowe w lokalnym rozwoju społeczno-gospodarczym*, Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2008, s.141-154.
9. M. Zaleska, *Ocena kondycji finansowej przedsiębiorstwa przez analityka bankowego*, Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2012.

***Scientific supervision by: M. Leszczyńska, Doctor of Economics
Institute of Economics and Finance, University of Rzeszow (Poland)***

Nguyen Bao Ngoc
Economic Management, K40 A2
Faculty of Political Economy, Academy of Journalism and
Communication Hanoi (Vietnam)

Bui Thi Tam Oanh
Economic Management, K40 A2
Faculty of Political Economy, Academy of Journalism and
Communication Hanoi (Vietnam)

Duong Ngoc Anh
Faculty of Political Economy, Academy of Journalism and
Communication Hanoi (Vietnam)

EVFTA AND THE IMPLEMENTATION OF THE AGREEMENT: POTENTIAL OBSTACLES FOR EXPORTS FROM VIETNAM

Since the early 1990s, Vietnam has been a developing country with a rapidly growing economy driven by international trade. One of the main determinants of economic growth in Vietnam is believed to be the export. Therefore, the impact of free trade policies on exports is always a major concern with the contemporary economy. After more than 2 years of implementing the EU-Vietnam Free Trade Agreement (EVFTA) (August 1, 2020- December, 2022), the two-way import and export growth between Vietnam and the EU has achieved remarkable results. Although the Agreement has been implemented when the Covid-19 pandemic was still complicated, not only in Vietnam but also in the EU and in the globe, it has brought about impressive economic growth results. In this article, we examine the role of the EVFTA as well as the limitations that hinder export from Vietnam to the EU since the EVFTA Agreement was valid. At the same time, this study has proposed a number of recommendations for the Government, specialized ministries and enterprises exporting to Europe. The results show that there is a substantial, comprehensive and extensive development of relationship between Vietnam and the EU, while undeniably the EVFTA has a significant impact on Vietnam's export to the EU. Having favorable conditions to expand export when both Vietnam and the EU are strengthening economic activities, bilateral trade has gradually recovered after the pandemic when the number of enterprises exporting to the EU market increase. However, the slight increase is still not commensurate with the advantages and potentials of the tie.

Keywords: Exporting, EVFTA, EU, FTA, Preferential Trade, Viet Nam

Introduction

The economic and social transformation of Vietnam over the past 30 years has been noteworthy. The speed of Vietnam's economic integration through Free Trade Agreements (FTAs) has been accelerated since 2001. Participation in both old and new-generation FTAs brings Vietnam plethora of opportunities, in terms of export. The price of imported goods after tariff change has become lower, leading to an increase in domestic demand for imports from particular trading partners, which, in turn, increases those partners' exports. Vinod K. Aggarwal (2007) points out that when the government agrees to reduce import duties on a particular product under an FTA, this changes the competitive relationship between imported products and domestic products of a country in a way that is more favorable to the former ones, bringing more benefits to the exporters. Ngan (2013, p.4) also argues that exporters in Vietnam have benefited from expanding export markets as well as reducing tariff and non-tariff barriers thanks to the FTAs.

Apart from the works, demonstrating the positive impact of the FTAs on exports and the EVFTA on the export activities of specific industries, until now there have not been so many official studies on the role of the EVFTA with an overview of export activities from Vietnam to the EU. Therefore, this article focuses on clarifying the impacts of the EVFTA on export from Vietnam to the EU and the limitations of the Agreement that hinder this activity. On that basis, it has proposed some recommendations for the Government, specialized Ministries and exporting businesses to promote exporting goods to the EU.

Literature Review

FTAs have been one of the major issues in international economic cooperation between countries globally. Since the early 1990s, the number of FTAs has continuously increased. The rapid recent expansion of the FTAs is an extraordinary development in the world economy (Chan-Hyun Sohn & Hongshik Lee, 2005). Based on the EU trade strategy "Trade for All: Towards a more responsible trade and investment policy" in 2015, the new generation of bilateral trade agreements are getting more and more comprehensive. There have been several researches on the impact of FTAs on the national economy. For example, according to Ganeshan Wignaraja et al. (2020), most Thai exporters are not highly aware of the full content of the FTA. Thus, it is recommended that FTAs should be better communicated to businesses. Moreover, Titus Lee (2011), on the other side, says that FTAs have a positive impact on Singapore's enterprises because they understand that there is an ongoing increase demand for originating exports from Singapore in every FTA that the government signs.

The implementation of the FTAs greatly affects the business performance of the parties. One of those effects is a decrease in the consumer price of

imported products through tariff reduction. Lower consumer price, then, can also contribute to poverty reduction (Christian Broda et al., 2009). In particular, exporting enterprises will have positive changes in the operational efficiency, because the market price of products from exporting countries in importing countries (FTA partners) will shrink. However, the increase in the demand for the products may thus increase the quantity of their exports. Therefore, after the implementation of an FTA, businesses will increase export to partner countries. After the EVFTA, Vietnam also took advantage of the agreement's mechanism to promote exporting activities to the EU. Particularly, EVFTA has had potential impacts on Vietnam's garment exports Vo Thanh Thu et al. (2018). During the 2015-2019 period, Vietnam's export and import turnover with the EU both have increased steadily. Trade between Vietnam and the EU is mainly cross-sectoral because the import-export structure, comparative advantages and export specialization of the two are organized in a different way (Vu Thanh Huong, Nguyen Thi Minh Phuong, 2016).

Methodology

This study has been conducted using the documentary analysis approach. The selected documents should fully meet the criteria for related contents to the EVFTA policy and its impacts on the export from Vietnam to EU. To analyze and evaluate these effects, the authors mainly take secondary sources of information, collected from books, journals, and proceedings of specialized scientific conferences. We have searched for documents with keywords "impacts of EVFTA", "Vietnam's export to EU" and "EVFTA implementation" on searching engines like Google and Bing for the period of 2014 to 2022. The documents are then carefully selected to ensure that they should be academic enough. Normally, the chosen articles have all been published in prestigious journals, ensuring the scientific level of the information. Besides, the searching timeframe is counted until 2022 to assure the relevance of data, while the latest news is classified in order to increase the reliability and accuracy of the research. From there, we conduct syntheses and analyses to be able to provide significant conclusions on the impacts on Vietnam's export to the EU after the EVFTA agreement has been effective. In addition, the policies of Vietnamese government have also been taken into consideration, in terms of export under the scheme of EVFTA. This is the entire process of searching, collecting and analyzing data that the research team has run to clarify issues that are still unclear in the topic.

Findings and Discussion

Positive results of export activities under EVFTA

Currently, the EU is one of the largest export markets of Vietnam, but due to the limited competency of Vietnam suppliers (raw materials are mainly imported, while the size of factories and the capacity of the enterprises are still

quite small, unable to meet EU's orders), the market share of Vietnam's goods in the EU is still modest. With goods of up to 99% of reduction in tariffs, the EVFTA has brought a great opportunity for Vietnamese small and medium enterprises (SMEs) to be price-competitive and able to participate in a larger market, while establishing a leveled playing field between Vietnamese enterprises and the EU's ones. Moreover, when Vietnamese SMEs overcome this challenge, they will improve their competitiveness in dealing with the EU's enterprises in the domestic market.

According to the Ministry of Industry and Trade and the General Department of Customs of Vietnam, the total trade turnover of goods between Vietnam and the EU (comprising 27 members) in the period 8/2020-7/2022 recorded continuous growth in terms of export. In the first 5 months of EVFTA implementation (i.e., last 5 months of 2020), export turnover from Vietnam to the EU has reached 15.62 billion USD, up to 3.8% over the same period in 2019. In 2021 and in the first 7 months of 2022, the export turnover from Vietnam to the EU has witnessed a growth rate of 40.12 billion USD (14.1%) and 27.69 billion USD (21.39%) respectively over the same period. Thus, after two years of implementing the EVFTA (from August 2020 to the end of July 2022), the total export turnover from Vietnam to the EU has successfully reached US\$83.4 billion, with an average of US\$41.7 billion per year (VCCI, 2022). This should be much more noticeable while the EVFTA came into effect in a very special context, when both Vietnam and the EU countries were facing the global outbreak of the Covid-19 pandemic. The incident, of course, has had a strong impact on international trade and investment between Vietnam and EU. Broken supply chain, logistics crisis, rising input material price due to temporary lockdown of countries to prevent the spread of disease have negatively affected trade between Vietnam and the EU. However, the EVFTA have even shown positive results in a short time ever since.

Table 1

Export turnover of Vietnamese goods to the EU in the 2016-2021 period

<i>Year</i>	<i>Exporting goods from Vietnam to EU (27)</i>	
	Export value (billion USD)	Growth rate
2016	29.11	10.73%
2017	32.92	13.09%
2018	36.01	9.39%
2019	35.79	-0.61%
2020	25.14	-1.82%
2021	40.12	14.1%

Source: (ILO & VCCI, 2022)

Firstly, the average annual total export turnover increased at a good rate.

Specifically, with an average total export turnover of 41.7 billion USD/year, in comparison with the average export data for the period 2016-2019 (33.5 billion USD/year), export turnover from Vietnam to the EU at the average in the first two years of EVFTA implementation has been 24% higher than that of the previous period.

Second, the growth rate of export turnover has improved notably.

In 2020, although the total export turnover of the whole year from Vietnam to the EU has decreased by 1.82%, it is still considered much better than the sharp cutback of 5.9% in the first 7 months of 2020. Only in the last 5 months after EVFTA's effectiveness, export to the EU region has bounced back at 3.8% increase, narrowing the previous year-on-year losses. In the context of EU import data from the whole world in 2020, this extent of decrease of 11.52% (Vietnam's export to EU) could be considered a positive signal though.

In 2021, for all 12 months of the first year of EVFTA existence, Vietnam's export to EU has achieved a growth rate of 14.1%, significantly higher than the average growth rate of export to this market during the period of 2016-2019 (8.2%/year). In the first 7 months of 2022, export to the EU has even surged by 21.4%, exceeding the increase of 16.6% in general export turnover to other markets.

Third, export benefits from the Agreement have begun to have a spillover effect.

The group of exporting products that make the best use of the EVFTA's tariff preferences in the first phase includes rice (use rate of almost 100%), footwear (74-98%), seafood (70-76%), and plastic/plastic products (53-70%). More significantly, the benefits of the EVFTA may have been spread to many areas of the population in the fields of agriculture and fishery or in areas where female workers are mainly employed.

Nevertheless, like other new-generation FTAs, the export data to the EU in the two first years of implementation still has some unexpected shortcomings, requiring Vietnam to overcome and transform it to opportunities for sustainable growth.

Limitations in the content of the Agreement, hindering Vietnam's exports to the EU

First, the risk of brand identity: A potential danger is brand identity for Vietnamese exporting products. This makes Vietnamese goods unappreciated by the EU's customers and unable to compete effectively therein. The Vietnam Food Association has also pointed out that, in the first 6 months of the Agreement, rice export to the EU market reached 50,221 tons, with a value of

around 36.6 million USD (nearly doubling, compared to the same period of the previous year). However, at the moment, Vietnam's rice market share in EU only accounts for 3.1% of the total amount of rice imported into the EU. In particular, the tariff advantage from the EVFTA is considered to be maintained only in the short and medium terms, because EU may also negotiate with other countries, especially the strong market rivals of Vietnam in the rice exporting such as Thailand, Malaysia or Indonesia. At that time, Vietnam's advantages in rice export will no longer exist. Therefore, Vietnam needs to enhance the building and development of promising rice brands through more extensive promotional activities, Marketing jobs, market research and R&D mechanisms using modern production technology. These are to improve product quality and raise its competitiveness in the international arena.

Second, the strict regulations on origin and trademarks introduced by the EVFTA may be difficult to follow: Businesses operating and manufacturing in Vietnam will face many difficulties in making the most of the products for tariff exemption benefits from EVFTA. Normally, for goods to enjoy preferential tariffs under EVFTA, raw materials must meet a certain percentage of domestic contents (materials originating in the EU and/or Vietnam). This is a big challenge for Vietnamese businesses because most of the raw materials for export production are now imported from China and/or ASEAN. To take advantage of tariff preferences under EVFTA, Vietnam needs to meet the requirements of the origin of goods. If they cannot be fulfilled, Vietnam's export to the EU will not enjoy preferential tariffs and will lose its competency in the EU member countries' market. For instance, the EU requires cashew and timber products to have a traceable origin, whereas the import of raw materials from other countries often does not meet this standard. This issue poses a hard choice for Vietnam, whether to find new sources of imports from other markets, or to develop domestic raw materials. However, developing domestic raw materials also requires a lot of investment and efforts in forming adequate and efficient supply chains.

Third, EU is a difficult-to-serve market, where customers have high requirements for product quality and there are barriers such as Technical Barriers to Trade (TBT), SPS (Sanitary and Phytosanitary Measures): The EU's mandatory provisions on food hygiene and safety, labeling, and environment are very strict and not easy to be met. The EVFTA has commitments that allow greater transparency in TBT and SPS requirements, yet the Agreement does not lower standards. The EU has also adjusted and enhanced many standards for goods these times and they have been generally applied to all import partners of the group. The main portions of Vietnam's export to the EU are agricultural and aquatic products, which have to encounter many risks for the same reason. In the past two years, Vietnamese products (especially food, agricultural and

aquatic products) have been warned by the EU (even labelled with yellow card), increasing the frequency of inspection due to detecting violations of import market standards. In addition, the EU is one of the leaders in the global effort to promote a circular, green and clean economy, so more standards and obligations in these aspects will be added with increasingly higher expectations.

Fourth, environmental regulations: Both the European Union and Vietnam have attached great importance to and set high goals for sustainable development, harmonizing economic development with society and environmental protection. Therefore, the contents of environmental commitments in the EVFTA have set requirements on the responsibility of the States, businesses and all citizens for seriously and effectively implementing their obligations of environment. Over the past few years, although many enterprises have fostered awareness of environmental protection, due to development reasons or economic difficulties, the lack of environmental protection still exists in doing their businesses. At all managerial levels of the company, the implementation of commitments and obligations related to the environment faces many difficulties for a number of reasons. One of which is the shortage of a feasible legal framework on environment. In recent practice, many environmental policies and laws have been developed and promulgated. However, some areas still lack specific regulations, not even addressing country's commitments to international obligations. The enforcement and compliance with environmental laws in general have not been as effective as per expected. Vietnam has little experience in these constraints. This poses significant challenges for the country.

Fifth, harsh competition in ASEAN to export to the EU: Apart from Vietnam and Singapore, two countries in Southeast Asia with signed FTAs, the EU is negotiating FTAs with other countries in the region, such as Thailand, Malaysia, Philippines and Indonesia. These countries will turn out to be direct competitors with Vietnam in exporting goods to the EU in the near future. Therefore, if Vietnam does not take advantage of the opportunity to be a first mover in establishing trade relations with the EU, it will face substantive competition from neighboring countries, especially with items related to engineered spare parts, electronic equipment, textiles and tropical fruits.

Recommendations and Conclusion

As for the State

To overcome TBT, SPS and non-tariff barriers, Vietnam needs to create conditions for its producers, exporters and traders. A feasible way to do this is to actively conclude general recognition agreements and case-by-case equivalence agreements with the EU. Such agreements will give Vietnamese

manufacturers, exporters and traders a great comparative advantage and prioritized access to the EU market. This could offer advantages, equal to or even greater than the tariff concessions in the FTA. In addition, the State needs to help businesses raise awareness in dealing with non-tariff barriers. It is necessary to renegotiate with foreign partners to help businesses overcome these barriers. For example, though the EU may introduce new standards for chemicals used in goods imported from Vietnam, but they are also ready to cooperate with Vietnam to help businesses grasp these new points of requirements.

In addition, the State needs to continue to improve the business environment and protect the legitimate interests of investors. New commitments and practical actions will be directly proportional to investors' confidence in Vietnam. Implementing equal treatment between domestic and foreign enterprises, reducing barriers to investment, ensuring transparency in investment, protecting domestic investment through foreign investment orientation, and focusing on foreign investment in areas where Vietnamese enterprises do not have advantages and do not have the capacity are the major things that the State needs to take actions on.

As for the Enterprises

Improving the quality of goods: The EU is a high-income market with strict consumer protection policies. Therefore, Vietnamese enterprises that want to export goods to this market need to overcome difficult technical barriers. In order for Vietnam's export products to be able to access this market, the quality and standards of food hygiene and safety, traceability must be ensured. For example, the potential for food exports will depend on processing activities as well as quality infrastructure. In order to increase the export revenue of this product, it is necessary to exploit more added value from each export unit, limiting the impact of production conditions such as water scarcity and causing negative impacts on the economy and the environment. The long-term strategy of Vietnamese enterprises is to guarantee the quality of goods and to meet the set standards. At the same time, they should build and develop brands to create competitiveness for Vietnamese goods in the EU market. Last but not least, exporters need to continue to take advantage of commitments and incentives from signed trade agreements to exploit this market more and more. With these efforts, Vietnamese enterprises can improve the quality of goods and achieve success in accessing the difficult EU market.

Improving the competitiveness of enterprises: Enterprises need to make efforts to innovate technological equipment, to improve product quality to affirm their position in the home field and take advantage of opportunities and to reach out to the EU market. Focusing on developing key supporting

industries that they are capable of such as textiles, footwear and assembly lines such as automobiles, motorcycles and electronic equipment. Every Vietnamese enterprise needs to actively approach EU investors to develop their foundations in Vietnam. This is an opportunity to learn from experiences and improve qualifications of the enterprises. In order to effectively take advantage of the benefits brought by the Agreement, there is no other way than to make whole-hearted efforts in rising up, shaping themselves within new strategies and solutions for high-value products, which are strong enough to compete with foreign partners and stay firmly in the domestic market. It can be seen that enhancing competitiveness is a sustainable solution for Vietnamese products to develop in both domestic and export markets. Some other methods that should also be considered are: investing in technical improvement, increasing technological contents and components in production; investing more in human resources with a strategic long-term plan in training labor force and enhancing capacity for key staff; researching to improve the quality and design of products in line with the needs and tastes of consumers.

Conclusion

The EVFTA has come into effect in the context of a rapidly changing Vietnamese economy. Along with it, Vietnam has already established a strong commercial bond with the EU's member countries. After 3 years of its implementation, the Agreement has proved to bring initial "sweet results" to the involved parties. At least, it is still a strong driving force to promote cooperation between Vietnam and the EU in the coming time. On Vietnamese side, the government needs to have appropriate support for bilateral trade promoting policies, especially in terms of export. The whole system of Vietnam government and businesses need to innovate constantly, while having a strong branding strategy. This, on one side, is to help Vietnam become more competent in the fierce fight for the international market share and, on the other side, is to attract more foreign investors and buyers, while sustaining its name as a trusted destination for doing businesses with.

References

1. Bao, Ha Cong Anh. (2016, 5). The panorama for Vietnam's Timber Industry with Vietnam-EU Free Trade Agreement (EVFTA): Opportunities and challenges. *SECO Working Paper*. Bern, Switzerland: World Trade Institute, University of Bern. Retrieved from https://www.wti.org/media/filer_public/83/d2/83d25a5c-b4ec-4a2a-bcdb-ee214a6c8c4d/working_paper_no_5_2016_bao.pdf
2. Carol Newman et al. (2014). Exporting and Productivity: The Role of Ownership and Innovation in the Case of Vietnam. *WIDER Working Paper*

2014/070. Helsinki, Finland: World Institute for Development Economics Research, UN.

3. Chan-Hyun Sohn & Hongshik Lee. (2005). FTAs and Income Covergenve. *International conference on "Economic Intergration and Structrual Changes in East Asia"* (pp. 1-36). Yokohama: Yokohama National University. Retrieved from <https://faculty.washington.edu/karyiu/confer/seoul06/papers/sohn-lee.pdf>

4. Christian Broda et al. (2009). The Role of Prices in Measuring the Poor's Living Standards. *Journal of Economic Perspectives*, 23(2), 77-97. doi:<https://www.doi.org/10.1257/jep.23.2.77>

5. Doan Duc Manh & Nguyen Dac Hieu. (2021). Possibility to bring about economic benefits of EVFTA and implications for Vietnam's enterprises. In: International conference on emerging challenges: managing to success (ICECH 2015). *Journal of International Economics and Management*, 12(2), 47-65. doi:<https://doi.org/10.38203/jiem.021.2.0028>

6. Ganesan Wignaraja et al. (2020). How Do FTAs Affect Exporting Firms in Thailand? *TDR Quarterly Review*, 3-11. Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/46449224>

7. Hadjinikolov, D., & Zhelev, P. (2018). Expected Impact of EU-Vietnam Free Trade Agreement on Bulgaria's Exports. *Economic Alternatives*(4), 467-479. Retrieved from https://mpr.ub.uni-muenchen.de/104532/1/2_EA_4_2018_en.pdf

8. ILO & VCCI. (2022). *Báo cáo "Việt Nam: sau 2 năm thực thi Hiệp định EVFTA"*. Ho Chi Minh city: International Labour Organisation, Vietnam Chamber of Commerce and Industry.

9. Julien Chaise, Dini Sejko. (2018). The Latest on the Best? Reflections on Trade Defence Regulation in EU-Vietnam FTA. In M. H.-I. Bungenberg, *The Future of Trade Defence Instruments. European Yearbook of International Economic Law*. Cham: Springer. doi:https://doi.org/10.1007/978-3-319-95306-9_13

10. Munim Kumar Barai et al. (2017). Vietnam: achievements and challenges for emerging as a FTA hub. *Transnational Corporations Review*(2), 51-65. doi:<https://doi.org/10.1080/19186444.2017.1326716>

11. Nguyen Thi Thoa. (2021). Xuất nhập khẩu của Việt Nam trong bối cảnh hiện nay. *Central Vietnamese Review of Social Sciences*, 2(70), 21-29. Retrieved from <https://sti.vista.gov.vn/tw/Lists/TaiLieuKHCN/Attachments/329826/CVv363S22021021.pdf>

12. Nhat Mai Nguyen. (2014). *Contribution of Export to Economic Growth in Vietnam During the Period 1990-2012*. Canberra: Crawford School

of Public Policy, The Australian National University.
doi:<https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2874640>

13. Quyen Thi Mai Dao. (2016). *Geographical Indications in European Union-Vietnam Free Trade Agreement (EVFTA): Challenges in Implementation*. Limburg, Netherlands: Maastricht University.
doi:<https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3094857>

14. Seema Narayan & Nguyen Tri Tung. (2019). Are Exports More Responsive to Clean or Dirty Energy? The Case of Vietnam's Exports to 54 Countries. *Energies* 1558, 12(8), 1-21. doi:<https://doi.org/10.3390/en12081558>

15. Titus Lee, Tan Kok Kong. (2011). Do free trade agreement matter? Evaluating the impact of FTAs on Singapore's domestic exports of goods, Economic Survey of Singapore Second Quarter 2011. *Economic Survey of Singapore*, 18-26. Retrieved from https://www.mti.gov.sg/-/media/MTI/Legislation/Public-Consultations/2011/Do-Free-Trade-Agreements-Matter_-Evaluating-the-Impact-of-FTAs-on-Singapore-Domestic-Exports-of-Goo/fa_2011q2.pdf

16. Tran Thi Phuong Thao, Hoang Xuan Truong. (2022). Xuất - nhập khẩu Việt Nam giai đoạn 2018-2020: Thực trạng và giải pháp. *Economy & Forecast Review*, 22.

17. Valentina Raimondi et al. (2012). Preference erosion and the developing countries exports to the EU: a dynamic panel gravity approach. *Review of World Economics*, 148, 707-732. Retrieved from <https://link.springer.com/article/10.1007/s10290-012-0134-1>

18. VCCI. (2022). *Bản tin Doanh nghiệp và Tự do hóa thương mại số 29+30*. Hanoi: Center for WTO and International Trade. Retrieved from <https://trungtamwto.vn/file/22285/ban-tin-quy-34-2022-final.pdf>

19. Vinod K. Aggarwal. (2007). Chapter 3: The Political Economy of a Free Trade Area of the Asia Pacific: A U.S. Perspective. In C. E. Pedrosa, *An APEC Trade Agenda? The Political Economy of a Free Trade Area of the Asia-Pacific* (pp. 29-52). Singapore: ISEAS Publishing.
doi:<https://doi.org/10.1355/9789812304612-005>

20. Vo Thanh Thu et al. (2018). Effects of EVFTA on Vietnam's apparel exports: An application of WITS-SMART simulation model. *Journal of Asian Business and Economic Studies*, 5(Special Issue 2), 04-28. Retrieved from <http://www.jabes.uieh.edu.vn/Content/ArticleFiles/ed4a8479-9adc-5d40-9360-603b37a4a878/JABES-2018-S02-01.pdf>

21. Vu Thanh Huong & Nguyen Thi Minh Phuong. (2016). Đánh giá tác động theo ngành của Hiệp định Thương mại Tự do Việt Nam - EU: Sử dụng các chỉ số thương mại. *VNU Journal of Economics and Business*, 32(3), 28-38. Retrieved from <https://js.vnu.edu.vn/EAB/article/view/3604>

22. Vu Thanh Huong. (2016). Assessing potential impacts of the EVFTA on Vietnam's pharmaceutical imports from the EU: an application of SMART analysis. *SpringerPlus* 5:1503, 1-22. doi:<https://www.doi.org/10.1186/s40064-016-3200-7>

В. Небрат, д.е.н.
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»,
м. Київ (Україна)

НОВАЦІЇ В ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ВИСНОВКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Охарактеризовані парадигмальні зміни у теорії міжнародної конкуренції та економічної інтеграції, що відбулися під впливом постіндустріальної трансформації світової економіки. Розкриті ризики укорінення периферійного статусу економіки України з позицій сучасної теорії міжнародної інтеграції. Обґрунтовані пріоритети економічної стратегії України у сучасних реаліях.

Ключові слова: історія економічної думки, теорії економічної інтеграції, парадигмальні зміни, концепції міжнародної конкурентоспроможності, концепції глобальних виробничих мереж і ланцюгів створення вартості, євроінтеграційний курс України

The paradigmatic changes in the theory of international competition and economic integration that took place under the influence of the post-industrial transformation of the world economy are characterized. The risks of entrenching the peripheral status of Ukraine's economy from the standpoint of the modern theory of international integration are revealed. The priorities of Ukraine's economic strategy are justified in modern realities.

Keywords: history of economic thought, theories of economic integration, paradigmatic changes, concepts of international competitiveness, concepts of global production networks and value chains, Ukraine's European integration course.

Вступ. Для розв'язання сучасних проблем, що постали перед національним господарством та державою внаслідок повномасштабної агресії російської федерації, а також для вирішення завдань повоєнної відбудови та європейської інтеграції України в умовах глобальної трансформації інституційного порядку, важливо спиратися на теоретичний базис економічної науки. Здобуття Україною гідного місця в глобалізованій економіці та сучасних інтеграційних процесах об'єктивно вимагає врахування тих напрацювань і новацій у галузі економічної теорії, які стали теоретичним відображенням змін характеру світового господарства та нової якості міжнародних відносин. Сучасні геополітичні та гео економічні реалії сформували суспільний запит щодо наукового осмислення та переоцінки традиційних уявлень про закономірності

функціонування світового господарства, взаємодію процесів міжнародної конкуренції, кооперації та інтеграції, спроможність міжнародних інституцій до виконання регуляторних та координаційних функцій.

Метою доповіді є представлення парадигмальних змін у теорії міжнародної конкуренції та економічної інтеграції, що відбулися під впливом постіндустріальної трансформації світової економіки, а також історико-економічне обґрунтування пріоритетів економічної стратегії України у сучасних реаліях на основі здобутків теорії міжнародної інтеграції.

Результати дослідження. Загальнотеоретичними основами дослідження генези міжнародних економічних відносин є здобутки світової економічної науки в царині розроблення теорії міжнародної торгівлі, економічної інтеграції, зовнішньоекономічної політики, міжнародної конкуренції та національної конкурентоспроможності. В епоху постіндустріалізму, цифрової трансформації та глобалізації економічної взаємодії провідною формою міжнародних економічних відносин виступає інтеграція. Першопочатком теорії міжнародної економічної інтеграції слугує *концепція переваг великого господарського простору* [1, с.36]. Проте розвиток ідей щодо шляхів і механізмів отримання цих переваг упродовж другої половини ХХ ст. ішов у різних напрямках. Теоретична полеміка і навіть політичне протиборство розгорнулися між прибічниками економічного лібералізму та державного регулювання. Перші, цілком у традиціях класичної школи політичної економії, акцентували увагу на статичних порівняльних перевагах країн у зовнішній торгівлі, розглядали структурно-географічну компліментарність економік, які, об'єднуючи свої ринки, мають доповнювати одна одну. Для прихильників активного державного втручання ключовим питанням була однорідність інституційної структури і спроможність до функціонування й розвитку в межах єдиного регуляторного поля. З часом поляризація підходів почала нівелюватися, формувалося більш широке й узгоджене розуміння інтеграції як складного процесу, що поєднує інтегруючу дію ринкових сил і поступовий процес узгодження економічної політики країн [2].

Гносеологічним підґрунтям історико-економічного дослідження процесу трансформації зовнішньоекономічних зв'язків національних господарств у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. слугує теорія міжнародної економічної інтеграції в її найбільш сучасному варіанті – *концепції «позитивної та негативної інтеграції»*, запропонована Дж. Піндером. Відповідно до змісту цих понять, теоретичні погляди представників неоліберального напрямку були орієнтовані на «негативну інтеграцію», тобто усунення міждержавних бар'єрів економічної

комунікації (насамперед, торгових і валютних); натомість прихильники «дирижизму» – на «позитивну інтеграцію», тобто створення нової якості економічного середовища, яке б дозволило через тісну взаємодію та синергію національних господарств досягти оптимального режиму їхнього функціонування [3, с.18].

«Зняття» суперечності між прихильниками державного регулювання й економічного лібералізму полягає в розгляді процесу ліквідації перешкод на шляху ринкового обміну, дії ринкових сил як негативної інтеграції (оскільки вона супроводжується процесом демонтажу торгових та інших бар'єрів), а процесу формування спільної економічної політики, структурного пристосування економік – як позитивної інтеграції (тому що вона передбачає спільні зусилля для створення нових економічних структур і єдиних норм) [4]. Такому трактуванню відповідає запропонована Г. Мюрдалем *структурна концепція інтеграції*, що передбачає інтеграцію не окремих національних ринків, а національних економік у цілому. Отже теоретичний синтез контраверсійних наукових підходів щодо ключової ролі поділу праці (класична політекономія) чи асоціації (Німецька історична школа) дістає розвиток у сучасному розумінні міжнародної економічної інтеграції як комплексного процесу ліквідації формальних бар'єрів і створення спільного інституційного простору на основі вироблення нових уніфікованих правил взаємодії.

Розвиток інтеграційних процесів не знімає з порядку денного питання міжнародної конкуренції та міжнародного поділу праці на основі конкурентних переваг. Проте теоретичні підходи до *трактування чинників конкурентоспроможності* зазнали суттєвої трансформації. Традиційні концепції світогосподарських зв'язків акцентують увагу на реалізації переваг використання надлишкового фактора у міжнародних економічних відносинах. Згідно теорії співвідношення факторів виробництва, запропонованої Е. Хекшером та Б. Оліном, країни експортують продукти інтенсивного використання надлишкових факторів та імпортують продукцію інтенсивного використання дефіцитних для них факторів. У 1953 р. В. Леонт'єв опублікував результати своєї перевірки концепції Хекшера – Оліна. На підставі перевірки був сформульований т. зв. «парадокс Леонт'єва»: теорія співвідношення факторів виробництва Хекшера – Оліна не підтверджується на практиці, бо працenasичені країни експортують капіталомістку продукцію, тоді як капіталонасичені – працемістку. Першим напрямом подолання суперечності стало включення в модель Хекшера – Оліна додаткових факторів виробництва, зокрема технології, кваліфікації та ін. Той факт, що продукт може вироблятися різними методами, за умов різної організації виробничо-технологічного процесу є одним із пояснень парадоксу Леонт'єва. Друге

пояснення базується на змінності структури фактора праці. Реалізація цієї переваги (надлишок робочої сили) вимагає додаткових інвестицій в освіту, професійну підготовку, тобто зростає частка висококваліфікованої праці. Нові технології вимагають додаткових інвестицій в людину, нагромадження людського капіталу. По-третє, цей парадокс тлумачать як результат впливу тарифної політики держави. Коли проводиться протекціоністська політика, відбувається імпортозаміщення, це, своєю чергою, призводить до розвитку власного високотехнологічного виробництва, відповідної інфраструктури, що, як наслідок, відкриває можливості секторальних проривів у зовнішній торгівлі, вихід на ринки високотехнологічної продукції.

У другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. у теорії міжнародної конкуренції відбулися парадигмальні зрушення. Були запропоновані нові підходи до визначення конкурентних переваг та закономірностей розвитку світової торгівлі. Ця теоретична хвиля перегляду традиційних поглядів на чинники конкурентоспроможності національних економік та детермінанти світового лідерства у епоху високих технологій представлена, насамперед, у працях Ф. Тауссіга, М. Познера, Р. Вернона. Шукаючи пояснення провідних позицій окремих країн у виробництві високотехнологічної та наукоємної продукції, Ф. Тауссіг запропонував розширену інтерпретацію факторного підходу у визначенні конкурентних переваг і спеціалізації країн у міжнародній торгівлі [5]. На думку вченого, витрати капіталу мають ключову роль порівняно з робочою силою, а низький рівень процента, доступність капіталу сприяють розвитку високотехнологічних виробництв і зростанню частки капіталомісткої продукції в експорті. Цей підхід виявився перспективним для пояснення перетворення «факторних переваг» індустриального суспільства, сформованих у радянський період вітчизняної історії, на бар'єр міжнародної економічної інтеграції України [6, р. 225–232]. Інституційні бар'єри доступу до ресурсів (наприклад державна монополія, як у Радянському Союзі) обумовлюють переважання імпорту засобів виробництва та розвиток низькотехнологічних, працемістких, ресурсозатратних виробництв із відповідною структурою експорту. Отже, поки капітал не буде доступним, – низько технологічний експорт та імпортозалежність національної економіки нездоланні.

У 1961 р. англієць М. Познер запропонував *теорію технічного розриву*, яка включає в теорію Хекшера – Оліна додатковий – технологічний – фактор. Основною ідеєю цієї теорії є наголос на нерівномірності технологічного розвитку країн, що створює переваги для лідерів. Міжнародна торгівля детермінована асиметричним характером обміну технікою та технологіями. Експорт високотехнологічної продукції

здійснюють країни-інноватори, які володіють тимчасовою квазімонополією на її виробництво (або виробництво з меншими витратами). Внаслідок передачі технології, заміщення імпорту, впровадження альтернативних технологій в інших країнах з часом технологічний розрив зменшується, або втрачає актуальність унаслідок зміни життєвого циклу продукту. Проте це не знімає питання щодо передумов, які формують нерівномірність технологічного розвитку. В умовах швидкого поширення інформації, здавалося б, ці розриви мають нівелюватися. Проте виникають проривні технології, що лише посилює технологічну диференціацію країн.

Теорія міжнародного життєвого циклу продукту була запропонована Р. Верноном у 1966 р. Вона заперечує універсальну доступність будь-якої (нової) технології для кожного виробника з інших країн. По мірі проходження фаз впровадження, зростання, зрілості та занепаду виробництво переміщується з країни в країну, поки не заміщується іншим, новішим видом продукції. Загалом така схема відповідала реаліям пізньоіндустріального суспільства. Теорія Р. Вернона пояснювала закономірності розвитку зовнішньої торгівлі такими продуктами як синтетичні матеріали, електроніка, нафтопродукти та ін., разом з тим, вона не поширюється на продукцію ТНК. Окрім того, динамізм сучасної глобалізованої економіки настільки прискорює проходження життєвого циклу, що виробники інноваційної продукції спроможні весь час підтримувати високий рівень попиту шляхом розробки і впровадження вдосконалених моделей, одночасно працюючи над абсолютно новими і уникаючи при цьому занепаду та переміщення застарілого виробництва.

Разом з тим, не варто забувати, що глобалізація як економічне явище є породженням технологічної революції [7, с.126], тож просторовий рух виробництва в умовах підвищеної мобільності його новітніх ключових факторів – інформації та технології – теж прискорюється. Щоправда цей рух, як гонитва за умовами найвигіднішого вкладення капіталу та розміщення виробництва, теж зазнав модифікації. Спочатку глобалізація означала макроекономічну реструктуризацію, яка в світовому масштабі відображала основний досвід промислової революції на рівні національних держав: спеціалізація й економія на масштабі породжують відносну перевагу, яка спонукає до перенесення виробництва будь-куди, де виробництво, що вимагає великих затрат праці, дає найбільший прибуток, або туди, де існують найкращі умови для розвитку інновацій. Але сьогодні навіть найрозвиненіші країни відкрили для себе загрози цієї парадигми розвитку світової економіки і міжнародних економічних відносин [8, с. 16-30].

Важливо відзначити, що традиційні теорії міжнародної торгівлі пояснюють її відмінностями між країнами, а нові – подібністю. Цей розворот в теорії відображає певну зміну в об'єктивних передумовах сучасного міжнародного обміну. Для історичного дослідження зовнішньоекономічних відносин важливе значення має *теорія попиту, що перетинається*. В її основі – положення про те, що країна не може розвивати виробництво продукції, на яку немає попиту на її внутрішньому ринку. Якщо немає потреби внутрішнього ринку, фірми не будуть інвестувати в розробку і виробництво. Тільки після насичення внутрішнього ринку (наприклад, американського, японського), фірма виходить на зовнішні ринки. Запропонувавши теорію «подібності країн» Стефан Б. Ліндер показав, що структура споживчого потенціалу імпортера має бути близькою до країни-експортера. Так само подібними мають бути рівень розвитку інфраструктури, можливості сервісу, виробництво технологічно або споживчо пов'язаних товарів і послуг тощо. Феномен попиту, що перетинається, полягає в тому, що чим більше перетинаються структури попиту в країні-експортері та імпортері, підкріплені високим рівнем доходу, тим вищий півень торгівлі між ними.

Практична актуальність цього напрямку розроблення економічної теорії обумовлена тим, що в умовах технологічної революції традиційні форми міжнародних економічних відносин, зокрема зовнішня торгівля, трудова міграція набувають нових рис. Зокрема, зростає міжнародний обмін між розвиненими країнами. Основоположником т. зв. «*нової теорії торгівлі*», яка стала результатом переосмислення класичної теорії міжнародних економічних відносин, розробленої Д. Рікардо, Е. Хекшером та Б. Оліном, визнано П. Кругмана. Досліджуючи глобальні потоки товарів і послуг вчений запропонував пояснення парадоксу міжнародної торгівлі: чому значна її частина припадає на взаємний товарообмін між розвинутими країнами із схожими умовами для виробництва, і чому країни імпортують товари, які у них і так виробляються [9]. Використавши відомий «ефект масштабу», згідно з яким чим більші обсяги виробництва, тим менші витрати на одиницю продукції, П. Кругман поширив його на зовнішню торгівлю. Виведення на зовнішній ринок продукції, яка вже виробляється в країні, збільшує кількість споживачів, обсяги продажу, і, відповідно, – знижує середні витрати. У розвинених країнах попит і якість життя є вищими, ємність ринку – більшою, тому товарообіг між ними зростає швидше. Особливо це стосується високотехнологічної продукції вищого цінового діапазону. Натомість бідні країни залишаються на узбіччі глобальних торгових потоків. Концепція П. Кругмана враховує фактор насичення ринку і схильність споживачів до урізноманітнення споживання. Боротьба за

покупця ведеться в ринковій моделі монополістичної конкуренції, де панують нецінові методи.

Нова теорія торгівлі виявилася надзвичайно перспективною для пояснення цілої низки глобальних тенденцій. Зокрема, використання «ефекту масштабу» для розкриття механізму глокалізації світової економіки, прискореної урбанізації, концентрації виробництва у густонаселених точках, де є платоспроможний попит. Цей підхід, що отримав назву «нової економічної географії» відкриває цілий пласт досліджень у галузі просторової економіки [10, с.99-114; 11, с. 9-13]. Крім того, для країн із ринками, що розвиваються, концепція Кругмана показує перспективи посилення просторової нерівності та загострення соціальних проблем унаслідок локалізації економічного життя в мегаполісах та окремих регіональних центрах, міграція до яких посилює диспропорційність розвитку. На глобальному рівні ця закономірність веде до поділу регіонів на густонаселене «ядро» і нерозвинену «периферію». Таким чином, концепція П. Кругмана має потенціал для пояснення периферизації економіки України та феномену масової еміграції. Відкриття кордонів, зниження транспортних витрат підвищило мобільність населення загалом і фахівців зокрема. З початком повномасштабного вторгнення російської армії та масованих обстрілів мирних українських міст і сіл ця тенденція набула кумулятивного прискорення внаслідок прямої загрози життю людей. Разом з тим, перенасичення «ядра» посилює конкуренцію, тому переміщення «на периферію» стає привабливою стратегією. Корпорація, що зважається на це, отримує певні переваги – доступ до відносно вільного ринку трудових, земельних і капітальних ресурсів, а також неосвоєний ринок збуту. Наприкінці ХХ ст. нові центри ділової активності нерідко народжувалися у таких периферійних зонах (східний Китай, південно-східна Азія, південь США). Чи можливий такий шанс для України в ході повоєнного відновлення? Це значною мірою залежить не тільки від міжнародної політичної стабільності та воєнної безпеки, а й від якості інституційного середовища в Україні.

Теоретичним фундаментом для розуміння процесів включення національних економік у систему міжнародних відносин сучасності є класична праця Б. Баласси «Теорія міжнародної інтеграції» (1961). У ній обґрунтована стадіальність розвитку інтеграційних процесів [12]. Важливим засновком, що сформульований у новітній науковій літературі з теорії міжнародної економічної інтеграції, є положення про передумови переходу до її вищих форм. Погоджуємося з авторитетною думкою В. Сіденка, що об'єднання в економічні та валютні союзи – це не договірний і навіть не суто економічний, а соціально-економічний

процес, що вимагає сумісності членів союзу за соціальними параметрами розвитку [13, с.43]. Тобто перехід від торгівлі до економічної інтеграції пов'язаний із досягненням певного рівня розвитку та інституційної сумісності країн. Відтак євроінтеграційна стратегія України має враховувати співвідношення реального ступеня розвитку інститутів з бажаною моделлю інституційного устрою. Це особливо важливо з огляду на те, що зараз структурно-галузеві та інституційно-трансформаційні зміни відбуваються в умовах руйнування традиційних форм і напрямів зовнішньоекономічної взаємодії, під тиском внутрішніх соціальних очікувань і динамічно змінного зовнішньополітичного середовища. При цьому перехід до інформаційного суспільства на основі цифровізації системи комунікації та економічних зв'язків трансформує моделі міжнародної конкуренції та зовнішньоекономічної політики держав [14, с. 163–164], але акселеративно відтворює систему глобальної нерівності та диспаритет можливостей.

Аналіз інституційних чинників зовнішньоекономічних відносин набув теоретичного розвитку в *концепції міжнародної конкурентоспроможності нації* [15]. За М. Портером, досягнення країною міжнародного успіху передбачає наявність т. зв. «ромба» або «діаманта», сформованого гранями-властивостями загального характеру, що визначають характер середовища, в якому конкурують фірми. Ці властивості, що сприяють або перешкоджають виникненню національних конкурентних переваг, такі: по-перше, факторні умови, тобто ті конкретні фактори (наприклад, кваліфікована робоча сила певного профілю або інфраструктура), які необхідні для успішної конкуренції у даній галузі; по-друге, обсяг попиту на продукцію чи послуги, що пропонуються даною галуззю, на внутрішньому ринку; по-третє, наявність або відсутність у країні споріднених чи пов'язаних з цією галуззю виробництв, які вже є конкурентоспроможними на міжнародному ринку; по-четверте, стратегія фірми, її структура та конкуренти, тобто умови у країні, які визначають те, як утворюються та управляються фірми, і характер конкуренції на внутрішньому ринку. Вказані детермінанти національної конкурентоспроможності в своїй взаємообумовленості та взаємозв'язку утворюють комплексну систему, яка постійно розвивається. Тому лідерство у міжнародній конкуренції є мінливим, і кожна країна за певних умов має шанс на отримання переваг.

Еволюція принципів торгової політики у світовому господарстві має суттєве значення для перебігу та результатів трансформаційних процесів у країнах з короткою ринковою історією. Адже їхні відмінності від країн зі сформованими практиками, а головне – зрілою інституційною структурою ринкової координації економічної діяльності, в тому чисті –

на міжнародному рівні, не лише слугують бар'єром для рівноправної участі в інтеграційних процесах, а й штовхають на хибний шлях прискореного запозичення та штучного насадження норм і форм економічних відносин, які не відповідають власним потребам і можливостям національних економік постсоціалістичного типу. Теоретичною протиположністю ліберальним рецептам у дусі Вашингтонського консенсусу є *концепція інверсивного протекціонізму* В. Сіденка, яка передбачає стримування розвитку сировинного експорту та підвищення конкурентоспроможності товарів високого ступеня обробки шляхом більш високих обмежувальних бар'єрів» [16, с. 188].

Новітні концепції міжнародних економічних відносин є теоретичним відображенням процесів посилення відкритості та взаємозалежності національних господарств, глобальної нерівності, корпоратизації та фінансильзації світової економіки, науковим осмисленням нових форм міжнародної конкуренції та економічної інтеграції. З останньої третини ХХ ст. активно розвивається *концепція глобальних виробничих мереж (ГВМ) і глобальних ланцюгів вартості (ГЛВ)*, які є спробою наукового узагальнення процесів інтернаціоналізації виробництва та мережевізації економічних структур. З початку ХХІ ст. концепція глобальних ланцюгів вартості «береться до уваги при розробці стратегій розвитку багатьма міжнародними організаціями, зокрема такими: СОТ, ОЕСР, Світовий банк, Міжамериканський банк розвитку, Африканський банк розвитку, Азійський банк розвитку, МОП, ЮНКТАД, ЮНІДО, Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) тощо» [17, с.61]. Концепція глобальних виробничих мереж базується на системі досліджень стратегій економічного розвитку в умовах формування глобальних ланцюгів створення та збільшення вартості.

Дослідження структури ланцюгів вартості та відповідних стратегій забезпечення конкурентоспроможності на початку 1980-х років започатковані у працях вже згаданого М. Портера [18, р.30-41]. Із середини 1980-х років цей напрям підтримали М. Грановеттер, Дж. Йогансон та Л. Меттссон, які вивчали розвиток мережевих структур і відносин у міжнародному бізнесі [19; 20]. М. Каллон здійснив аналіз суб'єктів мереж, обґрунтував гетерогенність і незворотність процесів технологічних і соціальних змін, особливості динаміки технологічно-економічних мереж [21, р. 132–161]. Із 2000-х років починається активне розроблення концепції глобальних ланцюгів вартості. Цій проблематиці присвячені праці Б. Латура [22], Н. Кое та Г. Йенга [23] та ін. Концепція глобальних виробничих мереж надає теоретичне підґрунтя для аналізу участі та перспектив України у міжнародній економічній співпраці, адже сучасний рівень міжнародного поділу праці виводить на перший план

такі форми міжнародних економічних відносин як науково-технічне співробітництво та виробнича кооперація. Проте Україна має проблеми з участю у міжнародній виробничій кооперації через історичну спадщину розміщення продуктивних сил, згідно пріоритетів, визначених центральною (союзною) владою, галузеві перекося, втрату виробничого потенціалу, негнучкість технологічних ліній, відсутність історичного досвіду розвитку виробничої кооперації на ринкових засадах [24, с. 393]. Криза адміністративно-планової моделі управління економічним розвитком, що відповідала державно-монополістичній системі господарювання, розпад СРСР та утворення нових незалежних держав зумовили потребу в розробленні теорії ринкової трансформації економіки та науковому обґрунтуванні зовнішньоекономічної стратегії України. Міжнародні економічні відносини та інтеграційні процеси слугують чинником розвитку національної економіки, тому питання місця України у світовому економічному просторі не лише характеризують її минуле, а й визначають майбутнє. Тож теоретичне розроблення питань зовнішньоекономічної стратегії має включати обґрунтування внутрішніх механізмів підвищення національної конкурентоспроможності так само, як і засобів захисту національних інтересів в умовах відкритості економіки.

Глобалізація створює для всього світу не лише нові можливості, а й додаткові ризики. У цьому контексті в науковому обігу останнім часом укорінюється поняття «суспільство ризику», яке запровадив німецький соціолог Ульріх Бек. Згідно з цією теорією, *«глобальні небезпеки створюють глобальне суспільство»*, тобто нові ризики, необмежені місцем їх появи, зрівнюють і об'єднують людей, навіть поза їхньою волею і незалежно від географічного місцезнаходження і соціального становища [25, с.4]. Тобто усвідомлення та інституціоналізація глобальних ризиків викликають до життя нові форми міжнародних конвенцій, створюють нові виміри інтеграції, різноманіття зв'язків у транснаціональному соціально-економічному просторі. Водночас нестійкість світового економічного порядку та інтеграційних структур збільшують виклики міжнародної економічної інтеграції. Як зазначають фахівці, *«попри сформовані багаторічною практикою моделі стратегічних відносин, зокрема у форматі ЄС, Євразійського Економічного Союзу (ЄАЕС), Транс-Тихоокеанського партнерства (ТТП), відбувається поглиблення конкуренції саме між учасниками консолідованих спільнот у їх суперництві за ринки збуту та стратегічні ресурси. Це створює загрози консолідації дій країн-партнерів і, водночас, надає передумови для створення нових конфігурацій міжнародного партнерства»* [26, с. 8-9]. Означені процеси дають підстави для визнання факту та розроблення

теорії деінституціоналізації сучасної архітекτονіки міжнародного стратегічного партнерства.

Інформаційна революція та корпоративний глобалізм як чинники зміни характеру міжнародної економічної взаємодії, з одного боку, та здобуття Україною державної незалежності як початок суспільної трансформації та розбудови національного господарства, – з іншого, – визначають принципи, зміст, основні тенденції та суперечності, динаміку, структуру і форми розвитку міжнародних економічних зв'язків України на сучасному етапі. Поряд зі старими проблемами структури та пріоритетних географічних векторів зовнішньої торгівлі, низькою конкурентоспроможністю продукції та відсутністю прямих коопераційних зв'язків, перед Україною постали нові виклики, – адже вона ввійшла в систему світового господарства як самостійний державний суб'єкт тоді, коли перед усіма національними державами постали загрози втрати контролю над основними економічними активами, власним ринком і навіть соціальними відносинами внаслідок процесів глобалізації. Крім того, в прагненні до європейської економічної інтеграції, яку українське суспільство сприймає як входження до простору високих стандартів, Україна готова, шойно здобувши політичну незалежність, делегувати частину свого економічного суверенітету [27]. Переваги інтеграції в економічній сфері пов'язані з тим, що у межах ЄС функціонує стійка та економічно ефективна модель організації взаємодії та наявні колективні механізми макроекономічної стабільності. Разом з тим, ці переваги надають можливості інституційного розвитку, забезпечують сприяння позитивним тенденціям, але не створюють автоматично комфортного становища в системі міжнародних економічних відносин.

Висновки. Починаючи з другої половини ХХ ст. у розвитку теорії міжнародної конкуренції відбулися парадигмальні зрушення. У працях Ф. Тауссіга, М. Познера, Р. Вернона, М. Портера, П. Кругмана та ін. вчених були запропоновані та аргументовані нові підходи до визначення конкурентних переваг та закономірностей розвитку світової торгівлі. Нова теорія торгівлі виявилася надзвичайно перспективною для пояснення цілої низки глобальних тенденцій, зокрема, використання «ефекту масштабу» для розкриття механізму глокалізації світової економіки, прискореної урбанізації, концентрації виробництва у густонаселених точках, де є платоспроможний попит. Концепція П. Кругмана має потенціал для пояснення периферизації економіки України та феномену масової незворотної еміграції. Разом з тим, сучасні підходи до визначення міжнародної конкурентоспроможності,

запропоновані М. Портером, вказують на відкриту можливість стрімкого підвищення своїх позицій у світовій економіці для будь-якої країни. Передумови для цього визначаються не запасом ресурсів чи іншими факторними перевагами – національні конкурентні переваги формують характер середовища, в якому конкурують фірми. Тому лідерство у міжнародній конкуренції, позиції на міжнародних ринках залежать від якості інституційного середовища. Теоретичним підґрунтям стратегування економічної політики України в контексті євроінтеграційного курсу є новочасні концепції глобальних виробничих мереж (ГВМ) і глобальних ланцюгів вартості (ГЛВ). Адже ефективне залучення економіки України до інтеграційних процесів та світових ринків може бути реалізоване винятково на основі впровадження сучасних інноваційних технологій, виробництва товарів з високою часткою доданої вартості та включення у міжнародні ланцюги створення вартості. Таким чином, спираючись на теоретичні надбання сучасної світової економічної науки, зокрема, теорії міжнародної конкуренції та економічної інтеграції, стратегія повоєнної відбудови національного господарства та структурні реформи в Україні мають бути спрямовані на модернізацію інституційного середовища, що відкриває шлях і до інноваційності виробництва, і до економічної інтеграції.

Список використаних джерел

1. Україна в процесах міжнародної інтеграції / за ред. д-ра екон. наук В.Р. Сіденка. Харків: вид-во «Форт», 2003. 280 с.
2. Harrison R. Europe in question: Theories of regional international integration. London: Allen & Unwin, 1974.
3. Трансформація міжнародних економічних відносин в епоху глобалізації: колективна монографія / кол. авт.; за ред. проф. А.П. Голикова, проф. О.А. Довгаль. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015.
4. Pinder J. Positive integration and negative integration. European integration / edited with introduction by F. Roy Willis. New York: New Viewpoints, 1975.
5. Taussig Frank W. International Trade. New York: Macmillan Co. 1927. 425 p.
6. Nebrat, V., Gorin, N., Didkivska, L. The model of state-to-business interaction and the nature of participation in international economic relations: historical experience of Ukraine. Environmental Management and Sustainable Economic Development: Proceedings of the 2nd International Scientific Conference Eastern European Conference of Management and Economics. May 29, 2020. Ljubljana: Ljubljana School of Business, 2020. P. 225–232. URL: <https://www.vspv.si/sl/o-soli/publikacije>

7. Бжезінський З. Вибір: світове панування чи світове лідерство / Пер. з англ. А. Іщенка. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 204 с.
8. Фокс Дж. Торговельна політика США – час почати спочатку. *Економіка України*. 2017. № 5–6 (666–667). С. 16–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2017_5-6_4.
9. Krugman P. Strategic trade policy and the new international economics. The MIT Press, 1986.
10. Небрат В.В. Теоретичні засади просторової справедливості. *Економічна теорія*. 2020. № 4. С. 99–114. doi: <https://doi.org/10.15407/etet2020.04.099>.
11. Небрат В.В. Українські джерела теорії просторової справедливості. *Історія народного господарства та економічної думки України*. 2020. Вип. 53. С. 9–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ingedu_2020_53_3.
12. Balassa B. The theory of economic integration. Homewood, Ill.: R.D. Irwin, 1961. 304 p.
13. Україна в процесах міжнародної інтеграції / за ред. д-ра екон. наук В.Р. Сіденка. Харків: вид-во «Форт», 2003.
14. Небрат В.В. Історичний вимір трендів зовнішньоекономічної політики. *Економіка України*. 2017. № 5–6. С. 151–169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2017_5-6_14.
15. Porter M.E. Competitive Advantage. Free Press. New York, 1985. 557 p.
16. Сіденко В.Р. Лібералізація та протекціонізм перехідних економік у глобальному середовищі. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації: монографія / за ред. Д.Г. Лук'яненка. Київ: КНЕУ, 2001. 538 с.
17. Черкас Н. Концепції глобальних мереж та ланцюгів створення вартості. *Вісник КНТЕУ*. 2018. № 119 (3). С. 60–70.
18. Porter M.E. Industry structure and competitive strategy: Keys to profitability. *Financial Analysts Journal*. 1980. № 36(4). P. 30–41.
19. Granovetter M. Economic action and social structure: The problem of embeddedness. *American journal of sociology*. 1985. № 91(3). P. 481–510.
20. Johanson J., Mattsson L.G. Interorganizational relations in industrial systems: a network approach compared with the transaction-cost approach. *International Studies of Management & Organization*. 1987. № 17(1). P. 34–48.
21. Callon M. Techno-economic networks and irreversibility. *The Sociological Review*. 1990. № 38 (S1). P. 132–161.

22. Latour B. Reassembling the social: An introduction to actor-network-theory. New York: Oxford university press, 2005. 301 p.

23. Coe N. M., Yeung H. W. C. Global production networks: Theorizing economic development in an interconnected world. New York: Oxford University Press, 2015. 288 p.

24. Історичні детермінанти включення України в систему міжнародних економічних відносин : монографія / В.В. Небрат, Н.О. Горін та ін.; за ред. д.е.н. В.В. Небрат ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Київ, 2021. 528 с.: табл., рис.

25. Геєць В.М. Гео економічні виклики для країн G 7. *Економіка України*. 2020. № 3 (700). С. 3-5. doi: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.03.003>.

26. Кудирко Л.П. Проблеми деінституціалізації стратегічного партнерства в умовах глобальних трансформацій. *Економічний простір*. 2017. № 117. С. 5-14. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2017_117_3

27. Економічний суверенітет України в умовах глобальних викликів: монографія / Мазаракі А.А., Мельник Т.М., Юхименко В.В. та ін.; за заг. ред.: А.А. Мазаракі. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 683 с.

A. Partyka
Student, Koło Naukowe Ekonomistów Interkreator,
sekcja: Ekonomia rozwoju
Instytut Ekonomii i Finansów, Kolegium Nauk Społecznych
Uniwersytet Rzeszowski (Polska)

WYSOKA INFLACJA TURECKIEJ GOSPODARKI – WINĄ RZĄDZĄCYCH PAŃSTWEM?

Inflacja jest procesem trwałego wzrostu przeciętnego poziomu cen w gospodarce. Z pojęciem inflacji wiąże się zjawisko hiperinflacji – wówczas, kiedy inflacja jest zbyt wysoka, a także pojęcie deflacji – kiedy obserwujemy spadek przeciętnego poziomu cen w gospodarce danego państwa. Każdy kraj realizując politykę pieniężną dąży do osiągnięcia bezpośredniego celu inflacyjnego, który jest specyficzny dla danego państwa. Zapobieganie deflacji jest celem równie ważnym, co dbałość o realizację średniookresowego celu inflacyjnego. Dużo większym wyzwaniem jest zastosowanie odpowiednich narzędzi w celu zmniejszenia hiperinflacji, a z taką sytuacją boryka się gospodarka turecka. Celem pracy jest teoretyczne przedstawienie zjawiska inflacji oraz praktyczna weryfikacja problemu na przykładzie gospodarki tureckiej. Dokonano analizy materiału literaturowego oraz empirycznego, egzemplifikując przypadek sytuacji makroekonomicznej Turcji. W celu omówienia i interpretacji wyników analizy zastosowano metodę dedukcji i indukcji oraz analizy opisowej. Źródłami danych statystycznych są w szczególności urzędy statystyczne tj. Eurostat, Turecki Urząd Statystyczny. W analizie wykorzystano dane z lat 2015-2023.

Słowa klucze: inflacja, deflacja, hiperinflacja, polityka pieniężna, turecka gospodarka

Inflation is a process of permanent growth of the average price level in the economy. The concept of inflation is related to the phenomenon of hyperinflation - when inflation is too high, and the concept of deflation - when we observe a decrease in the average level of prices in the economy of a given country. Each country, while implementing monetary policy, strives to achieve a direct inflation target, which is specific to a given country. Preventing deflation is an objective as important as ensuring the achievement of the medium-term inflation target. A much bigger challenge is to use the right tools to reduce hyperinflation, and this is the situation that the Turkish economy is facing. The aim of the work is a theoretical presentation of the phenomenon of inflation and practical verification of the problem on the example of the Turkish economy. An analysis of the literature and empirical material was

made, exemplifying the case of the macroeconomic situation of Turkey. In order to discuss and interpret the results of the analysis, the method of deduction and induction as well as descriptive analysis were used. The sources of statistical data are in particular statistical offices, i.e. Eurostat, Turkish Statistical Office. The analysis used data from 2015-2023.

Keywords: *inflation, deflation, hyperinflation, monetary policy, turkey economy*

1. Znaczenie inflacji dla gospodarstw domowych i gospodarki

Inflacja to wzrost przeciętnego poziomu cen dóbr w jakimś okresie. Czysta inflacja jest przypadkiem szczególnym, który pojawia się wtedy, kiedy wszystkie ceny dóbr i czynników produkcji wzrastają w tym samym tempie [1]. Zatem można stwierdzić, że inflacja jest procesem, który zachodzi w całej gospodarce. Inflacja jest prezentowana za pomocą wskaźników cen. Wskaźniki te są odpowiednio mierzone i podawane do wiadomości publicznej przez urzędy statystyczne. Inflacja jest najczęściej rozumiana jako średnie zmiany cen towarów i usług konsumpcyjnych, które są nabywane przez przeciętne gospodarstwo domowe. Konsumentci doznają inflacji, która jest wynikiem zmian cen mających miejsce w każdym etapie procesu gospodarczego, dlatego wskaźniki cen są obliczane także w innych obszarach gospodarki np. rolnictwo, przemysł, budownictwo itd. Gospodarstwa domowe niekiedy odczuwają rozbieżność pomiędzy wzrostem cen a faktyczną inflacją, która jest podawana przez urzędy statystyczne. Często konsumenci wnioskujeją co do ogólnego wskaźnika cen na podstawie towarów czy usług, których ceny wzrosły w największym stopniu. Dla pojedynczego gospodarstwa domowego rozmiar inflacji może być wyższy lub niższy, co jest uwarunkowane preferencjami – każde gospodarstwo domowe ma inną strukturę wydatków. Warto również podkreślić, że nie każdy wzrost cen danego towaru czy usługi oznacza ogólny wzrost cen w gospodarce, ponieważ normalnie funkcjonująca gospodarka to taka, w której ceny niektórych produktów rosną a innych maleją.

W interpretacji ekonomicznej inflacja oznacza obniżenie siły nabywczej pieniądza. Z perspektywy gospodarstwa domowego oznacza to, że przy niezmiennym dochodzie konsument jest w stanie kupić mniej towarów i usług. Na poziom cen wpływają ceny na rynkach międzynarodowych – tutaj kluczową rolę odgrywają ceny importu oraz ceny uzyskiwane w eksporcie, które dotyczą głównie surowców niezbędnych do funkcjonowania gospodarek. Wzrost cen powoduje powstanie potrzeby podwyższenia płac, którego mogą domagać się pracownicy w przypadku, gdy ich możliwość do nabywania dóbr i usług zostaje ograniczona. Wzrost cen jest także często rekompensatą za koszty poniesione w związku z przeprowadzonymi badaniami nad nową technologią albo nad ulepszeniem produktów danego przedsiębiorstwa.

Zmienność cen jest także uwarunkowana zjawiskami atmosferycznymi – co ma szczególne znaczenie dla cen produktów rolnych – w przypadku urodzaju można zauważyć znaczny spadek cen, a w przeciwniej sytuacji – ich wzrost. Również niespodziewane zdarzenia mogą wpłynąć na nagły wzrost cen – do takich można zaliczyć pandemię COVID-19 czy konflikt rosyjsko-ukraiński. Przyczyny inflacji mogą mieć odzwierciedlenie również w polityce prowadzonej przez rząd danego państwa – są to czynniki makroekonomiczne tj. nie zrównoważony budżet, nadmiar inwestycji prowadzonych przez państwo czy nie zrównoważona struktura gospodarki, dlatego organy państwowe tj. banki centralne czy ministerstwa finansów są odpowiedzialne za kontrolę rozmiaru inflacji oraz są odpowiedzialne za dążenie do utrzymania celu inflacyjnego ustalonego dla danego państwa.

Hiperinflacja to takie natężenie procesów inflacyjnych, które prowadzi do całkowitej erozji systemu finansowego państwa, jednoznacznie obraca się przeciwko wzrostowi gospodarczemu i całkowicie rzywa związki między wydajnością pracy a jej wynagradzaniem [2]. Hiperinflacja to inaczej bardzo wysoki poziom inflacji, który utrzymuje się od kilku do kilkudziesięciu następujących po sobie miesięcy – poziom ten jest szacowany na poziomie 25-50% w skali miesiąca. Jest to zjawisko bardzo szkodliwe dla gospodarki danego państwa. Zwykle hiperinflacji towarzyszy szereg nierównowag makroekonomicznych tj. nadmierny deficyt budżetowy, utrata wartości waluty, wstrzymanie inwestycji czy bezrobocie. Hiperinflacja wiąże się najczęściej z kryzysem finansowym danego państwa. Konsekwencje hiperinflacji są odczuwalne przez całe społeczeństwo – następuje powszechne zubożenie. Skutki nadmiernego wzrostu cen są odczuwalne nie tylko dla osób pracujących na umowę o pracę, ale także dla osób, których źródłem utrzymania są świadczenia społeczne np. renty i emerytury. Kolejnym problemem w czasie hiperinflacji są oszczędności ludności – wówczas podejmowane są próby lokowania środków w dobra, które nie tracą na wartości tak szybko jak inne.

Przeciwnościem inflacji jest – **deflacja**. Według Keynesa deflacja jest nazywana jako konwencjonalna polityka zmniejszenia stosunku między ilością pieniądza obiegowego w kraju a wielkością produkcji i usług oraz dążność do osiągnięcia takiej siły nabywczej, żeby wzrosła wartość pieniądza w złocie lub w towarach [3]. Zatem można stwierdzić, że deflacja to takie zjawisko gospodarcze, w którym następuje spadek przeciętnego poziomu cen w kraju. W krótkim okresie deflacja oznacza zwiększenie się siły nabywczej pieniądza, który jest w posiadaniu konsumentów, co oznacza, że mogą oni nabyć więcej towarów i usług za tę samą kwotę. Długotrwałe utrzymywanie się deflacji prowadzi do zmniejszenia się zysków przedsiębiorstw i w rezultacie do zastoju w inwestycjach i produkcji. Może to być przyczyna zmniejszenia opłacalności produkcji – a efektem redukcji kosztów jest zwiększenie się stopy

bezrobocia. Deflacja stanowi szczególne zagrożenie dla gospodarki wtedy, gdy istnieje duża grupa przedsiębiorstw i gospodarstw domowych posiadających zadłużenie. Spadek cen może spowodować wzrost stóp procentowych w ujęciu realnym i w rezultacie problemy z bieżącą spłatą zobowiązań [4]. W długim okresie deflacja może prowadzić do ekonomicznej stagnacji, a nawet recesji.

Najpopularniejszą miarą inflacji jest **CPI** (ang. Consumer Price Index) – jest to wskaźnik cen konsumpcyjnych, który obliczany jest przez urzędy statystyczne poszczególnych krajów, dlatego mogą być zastosowane różne formuły obliczeniowe – jednakże muszą one być zgodne z zasadami metodologicznymi wyznaczonymi przez ONZ. Na początku lat 90. XX wieku rozpoczęto prace w Unii Europejskiej nad jednolitą metodologią wskaźników cen konsumpcyjnych – od 1997 roku kraje członkowskie zaczęły obliczanie zharmonizowanych wskaźników cen konsumpcyjnych – **HICP** (ang. Harmonised Indices of Consumer Prices) [5]. Zastosowanie jednolitej metodologii jest niezbędne do porównania wzrostu cen w poszczególnych państwach.

2. Problem wysokiej inflacji na przykładzie Turcji

Turcja przedłożyła wniosek o przystąpienie do Unii Europejskiej w 1959 roku. Czterdzieści lat później Turcja uzyskała status państwa kandydującego. W 2005 roku rozpoczęły się negocjacje w sprawie członkowskiej – jednakże do dziś Turcja nie została włączona we wspólnotę Unii Europejskiej. Przyczyną są względy geopolityczne, religijne, kulturowe, demograficzne – a także ekonomiczne. Od sierpnia 2018 roku turecka gospodarka znajduje się na skraju wydolności. Groźbę załamania, obejmującego problemy z zadłużeniem, kryzys bankowy i – w konsekwencji – krach gospodarczy, udawało się w ostatnich dwóch latach odsuwać jedynie w sposób doraźny, bez usuwania przyczyn. Obecna władza Turcji realizuje od 2002 roku projekt, dzięki któremu doszło do gruntownej transformacji życia społecznego i politycznego kraju – a ewentualny krach mógłby zagrozić jego dalszej kontynuacji [6]. Pomimo tego, że Turcja nie jest państwem członkowskim Unii Europejskiej, to konsekwencje załamania gospodarczego tego kraju wykraczałyby daleko poza jego granice – europejskie banki są głównymi kredytodawcami Turcji – zatem kryzys objąłby strefę euro, a także wpłynąłby na inne gospodarki wschodzące.

W tabeli 1 przedstawiono podstawowe dane makroekonomiczne Turcji. W roku 2016 i 2017 można zaobserwować wzrost PKB na mieszkańca odpowiednio o – 3,25% i 5,61% w stosunku do roku poprzedniego. W 2018 r. PKB na mieszkańca wzrosło nieznacznie - bo o 0,31%, a w latach 2019-2020 odnotowano spadek miernika – odpowiednio o 0,96% oraz 0,14%. W 2021 r. odnotowano silny wzrost aż o 9,65% w stosunku do roku poprzedniego. Średni realny wzrost PKB w latach 2015-2021 wynosi 4,9%. Deficyt rządowy oraz dług sektora instytucji rządowych i samorządowych z roku na rok się

powiększał w latach 2015-2021. Import towarów i usług przewyższa eksport, zatem bieżący bilans płatniczy pozostaje ujemny – wyjątek stanowi rok 2019. Stopa bezrobocia utrzymuje się na poziomie 10,3-13,7% w badanym okresie. Stopa inflacji według danych OECD wzrosła z poziomu 7,7% w 2015 r. do poziomu 19,6% w 2021 r. – dla porównania stopa inflacji w Polsce według metodologii OECD wzrosła z poziomu -0,9% w 2015 do poziomu 5,1%. W 2021 r.

Tabela 1

Dane makroekonomiczne Turcji w latach 2015-2021

Wskaźnik	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
PKB na mieszkańca (bieżące PPP w USD)	25 856	26 696	28 193	28 281	28 011	27 971	30 672
Realny wzrost PKB (%)	6,1	3,3	7,5	3,0	0,8	1,9	11,4
Deficyt rządowy (% PKB)	0,5	-1,3	-2,8	-2,9	-4,4	-4,7	-
Dług sektora instytucji rządowych i samorządowych (% PKB)	31,0	31,9	32,3	32,3	35,1	42,9	43,6
Import towarów i usług (% PKB)	26,6	25,2	29,7	31,4	30,2	32,2	35,5
Eksport towarów i usług (% PKB)	24,5	23,1	26,0	31,2	32,5	28,7	35,3
Bieżący bilans płatniczy (% PKB)	-3,2	-3,1	-4,7	-2,4	0,7	-5,0	-1,7
Stopa inflacji (% - roczny wzrost)	7,7	7,8	11,1	16,3	15,2	12,3	19,6
Stopa bezrobocia (%)	10,3	10,9	10,9	10,9	13,7	13,1	12,0

Źródło: OECD (2023), "Country statistical profile: Turkey 2023/1", in Country statistical profiles: Key tables from OECD, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/a79625ab-en>.

W celu przedstawienia skali problemu – jakim jest wysoka inflacja w Turcji – warto sięgnąć do danych publikowanych przez Eurostat, a dokładniej do miary jaką jest HICP – zharmonizowany wskaźnik cen konsumpcyjnych. Dane w tabeli 2 wskazują, że w 2022 r. wskaźnik HICP wzrósł o 270,82% w porównaniu z rokiem 2015, co powoduje, że Turcja znajduje się na pierwszym miejscu spośród badanych państw. Dla porównania w analogicznym okresie wskaźnik HICP w Polsce wzrósł o 29,4% - a wzrost cen towarów konsumpcyjnych jest znacznie odczuwalny w Polsce w ostatnich dwóch latach.

Tabela 2

Średnioroczny wskaźnik HICP dla krajów członkowskich UE oraz Turcji
w latach 2015-2022

Kraj	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Turcja	100,00	107,66	119,63	139,17	160,30	179,98	215,24	370,82
Litwa	100,00	100,68	104,42	107,07	109,47	110,63	115,75	137,57
Węgry	100,00	100,45	102,84	105,84	109,46	113,15	119,04	137,22
Estonia	100,00	100,80	104,48	108,05	110,50	109,80	114,72	137,03
Czechy	100,00	100,7	103,1	105,1	107,8	111,4	115,1	132,1
Lotwa	100,00	100,10	103,00	105,63	108,53	108,62	112,14	131,47
Polska	100,00	99,8	101,4	102,6	104,8	108,6	114,3	129,4
Rumunia	100,00	98,93	100,00	104,08	108,15	110,67	115,21	129,06
Słowacja	100,00	99,52	100,90	103,46	106,33	108,47	111,53	125,05
Bułgaria	100,00	98,68	99,85	102,48	104,99	106,27	109,30	123,52
Belgia	100,00	101,77	104,03	106,44	107,77	108,23	111,71	123,26
Holandia	100,00	100,11	101,40	103,02	105,78	106,96	109,98	122,78
Austria	100,00	100,97	103,22	105,41	106,98	108,47	111,46	121,07
Szwecja	100,00	101,14	103,02	105,12	106,93	107,63	110,49	119,39
Niemcy	100,00	100,4	102,1	104,0	105,5	105,8	109,2	118,7
Luksemburg	100,00	100,04	102,15	104,21	105,93	105,93	109,61	118,55
Chorwacja	100,00	99,37	100,67	102,23	103,04	103,06	105,82	117,11
Słowenia	100,00	99,85	101,40	103,36	105,11	104,82	106,97	116,94
Hiszpania	100,00	99,66	101,69	103,46	104,26	103,91	107,04	115,95
Włochy	100,00	99,9	101,3	102,5	103,2	103,0	105,0	114,2
Francja	100,00	100,31	101,47	103,60	104,95	105,50	107,68	114,04
Dania	100,00	100,0	101,1	101,8	102,5	102,9	104,9	113,8
Finlandia	100,00	100,39	101,23	102,42	103,58	103,98	106,12	113,74
Malta	100,00	100,90	102,18	103,95	105,54	106,37	107,12	113,69
Portugalia	100,00	100,64	102,20	103,40	103,71	103,58	104,55	113,03
Irlandia	100,00	99,8	100,1	100,8	101,7	101,2	103,6	112,0
Grecja	100,00	100,02	101,15	101,94	102,46	101,17	101,75	111,21
Cypr	100,00	98,78	99,45	100,23	100,78	99,67	101,92	110,17

Źródło: Eurostat.

Tabela 3

Wskaźnik CPI (%) dla Turcji w latach 2015-2023 z podziałem na miesiące

	Syчень	Luty	Marzec	Kwiecień	Maj	Czerwiec	Lipiec	Sierpień	Wrzesień	Pazdziernik	Listopad	Grudzień
2015	7,24	7,55	7,61	7,91	8,09	7,20	6,81	7,14	7,95	7,58	8,10	8,81
2016	9,58	8,78	7,46	6,57	6,58	7,64	8,79	8,05	7,28	7,16	7,00	8,53
2017	9,22	10,13	11,29	11,87	11,72	10,90	9,79	10,68	11,20	11,90	12,98	11,92
2018	10,35	10,26	10,23	10,85	12,15	15,39	15,85	17,90	24,52	25,24	21,62	20,30
2019	20,35	19,67	19,71	19,50	18,71	15,72	16,65	15,01	9,26	8,55	10,56	11,84
2020	12,15	12,37	11,86	10,94	11,39	12,62	11,76	11,77	11,75	11,89	14,03	14,60
2021	14,97	15,61	16,19	17,14	16,59	17,53	18,95	19,25	19,58	19,89	21,31	36,08
2022	48,69	54,44	61,14	69,97	73,50	78,62	79,60	80,21	83,45	85,51	84,39	64,27
2023	57,68	55,18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Źródło: Turecki Urząd Statystyczny (<https://data.tuik.gov.tr/>)

Według danych publikowanych przez Turecki Urząd Statystyczny wskaźnik CPI osiągnął swoje apogeum w październiku 2022 roku i wynosił 85,51% (tabela nr 3), co znacznie przekracza cel inflacyjny Turcji, który kształtuje się na poziomie 5% rocznie. W kolejnych miesiącach wartość wskaźnika CPI utrzymuje się na poziomie przekraczającym 25%, zatem można stwierdzić, że w Turcja zmagają się ze zjawiskiem hiperinflacji. Jednakże nie wszyscy wierzą, że dane opublikowane przez Turecki Urząd Statystyczny są wiarygodne. Według szacunków ENA Grup ceny w Turcji (E-CPI) były aż o 137,55% wyższe w 2022 roku niż w grudniu 2021 roku [7]. Turcja cechuje się drugą najwyższą inflacją cenową wśród istotnych gospodarek świata – z wykluczeniem Wenezueli, Sudanu, Libanu i Zimbabwe. Szybsze tempo utraty siły nabywczej występuje w Argentynie.

Pomimo wysokiej inflacji bank centralny Turcji w 2022 roku dokonał wielokrotnie obniżek stóp procentowych. Jest to działanie sprzeczne z tradycyjnymi zasadami prowadzenia polityki monetarnej. Obniżki stóp procentowych są wymuszane przez prezydenta Turcji - Recepta Tayyipa Erdoğan, który twierdzi, że wzrost inflacji jest wynikiem wysokich stóp procentowych, dlatego uzasadnione jest ich obniżenie w celu stymulowania inwestycji krajowych i wspierania sektorów zorientowanych na eksport. Nastawienie prezydenta Turcji do wysokich stóp procentowych może być

umotywowane poglądami religijnymi, czyli zabroniony w islamie zysk z tytułu odsetek lub lichwy [8].

W społeczeństwie tureckim narasta niepokój związany z kryzysem gospodarczym. Na początku ubiegłego roku Turcy zmierzli się z wysokimi podwyżkami cen energii elektrycznej. W lipcu br. członkowie Konfederacji Związków Zawodowych Pracowników Publicznych spalili swoje paski wynagrodzeń, protestując przeciw inflacji, również w mniejszych miastach tureckich odbyły się protesty, w których obywatele domagali się rezygnacji prezydenta ze stanowiska. Obecny rząd Turcji twierdzi, że przyczyną kryzysu gospodarczego są siły zewnętrzne. Jednakże, aby poprawić sytuację gospodarczą Turcji – w tym poziom inflacji – niezbędna jest niezależność Banku Centralnego od ingerencji politycznej.

Wysoka inflacja przyczynia się do potęgowania zjawiska pauperyzacji. Młode osoby oraz pracownicy wysoko wykwalifikowani podejmują decyzje o emigracji ze względu na brak perspektyw poprawy standardu życia. Z danych opublikowanych w 2021 r. przez Konrad Adenauer-Stiftung wynika, że ankietowani Turcy z grupy wiekowej 18–25 lat, gdyby mieli możliwość, chcieliby żyć w państwach europejskich (30,6%) lub w USA (15%). Zaledwie 27,1% ankietowanych młodych Turków deklaruje, że chciałoby pozostać w Turcji [8]. Głównym kierunkiem pożądanym przez obywateli Turcji spośród państw europejskich są Niemcy, Francja oraz Holandia.

3. Podsumowanie

Hiperinflacja jak i deflacja nie są pożądane w gospodarce danego kraju, ponieważ oba te zjawiska niosą za sobą negatywne konsekwencje. Najbardziej pożądaną jest inflacja oscylująca wokół celu inflacyjnego określonego dla danego państwa. Gospodarka turecka zmaga się z hiperinflacją, co znacząco odczuwają obywatele Turcji. Przedłużający się kryzys gospodarczy Turcji może być przyczyną intensyfikacji emigracji – w tym także nielegalnej. Wzrost wskaźnika CPI – który jest szczególnie widoczny w okresie od grudnia 2021 do października 2022 roku – może być przyczyną wpływów politycznych, które dotyczą polityki realizowanej przez Bank Centralny Turcji. Obniżanie stóp procentowych w dobie wysokiej inflacji jest działaniem sprzecznym z tradycyjnymi działaniami polityki pieniężnej, które są podejmowane przez banki centralne państw europejskich. Konsekwencje załamania gospodarczego Turcji mogą wykraczać daleko poza granice tego kraju – szczególnie może to być odczuwalne dla strefy euro, ponieważ europejskie banki są głównymi kredytodawcami Turcji.

Bibliografia

1. Begg D., Fischer S., Dornbusch R., *Ekonomia: makroekonomia*, red. nauk. Ryszard Rapacki, PWE, Warszawa 2003.

2. Kołodko G. W., Gotz-Kozierkiewicz D., E. Skrzyszewska-Paczek E., *Hiperinflacja i stabilizacja w gospodarce postsocjalistycznej*, PWE, Warszawa 1991.

3. Knakiewicz Z., *Pojęcie deflacji w teorii i polityce ekonomicznej*, Wydział Prawa i Administracji UAM, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 23, 1961, z. 2, s. 183-200.

4. Wąsowicz J., *Polityka pieniężna w warunkach deflacji*, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, 2016, nr 270, s. 275-284.

5. Adach-Stankiewicz E., Białek J., Bielak R., Bobel A., Dominiczak-Astin A., Turek D., Wyżnikiewicz, B., *Co warto wiedzieć o inflacji?*, Opracowanie merytoryczne publikacji: GUS.

6. Chudziak M., *Polityka gospodarcza Turcji w obliczu kryzysu*, Punkt widzenia, Warszawa 2021, nr. 82.

7. K. Kolany, Inflacja spadła nawet w Turcji. „Erdoganomika” zadziałała? [https://www.bankier.pl/wiadomosc/Inflacja-w-Turcji-grudzien-2022-8466247.html#:~:text=Ni%C5%BCsze%20stopy%20i%20ni%C5%BCsza%20inflacja,tureckiego%20banku%20centralnego%20wynosi%205%25.\(14.03.2023 r.\)](https://www.bankier.pl/wiadomosc/Inflacja-w-Turcji-grudzien-2022-8466247.html#:~:text=Ni%C5%BCsze%20stopy%20i%20ni%C5%BCsza%20inflacja,tureckiego%20banku%20centralnego%20wynosi%205%25.(14.03.2023%20r.))

(14.03.2023 r.)

8. Spancerska A. M., Problemy gospodarcze Turcji a polityka zagraniczna, PISM, nr 149, 14 września 2022.

*Scientific supervision by M. Leszczyńska, Doctor of Economics
Institute of Economics and Finance, University of Rzeszow (Poland)*

FORMS OF INTERNATIONAL ECONOMIC COOPERATION AND INTEGRATION IN THE MEDITERRANEAN REGION

Summary

The aim of the article is to present the degree of international economic cooperation and integration in the Mediterranean region. To achieve this goal, an analysis of the literature describing the economic cooperation and integration of Mediterranean countries was carried out above all with cooperation strengthening in the region.

Keywords: Mediterranean Sea, cooperation, integration

Introduction

From global economy point of view the Mediterranean Sea is an important place for cooperation between countries. It connects routes between three continents: Europe, Asia and Africa. This is associated with many problems for the countries in its basin, related to conflicts in the Middle East and North Africa, migration crisis, or recent COVID-19 pandemic [Operation EUNAVFOR MED IRINI, 2020].

An important factor initiating cooperation between the countries of the Mediterranean basin was so-called Global Mediterranean Policy of 1976, thus starting the processes of economic cooperation and integration between European, Asian and African countries [Diawoł, 2011].

In the following years, new initiatives were created, such as the Euro-Arab Dialogue, the New Mediterranean Policy and the Lisbon Declaration. The 1990s were important here, where it was possible to tighten cooperation in the field of political partnership and the security zone (Euro-Mediterranean Charter of Peace and Stabilization), economic and financial partnership (Euro-Mediterranean Free Trade Area) and in the cultural, social and humanitarian sphere (Euro-Mediterranean Heritage Program or Euro-Mediterranean Audiovisual Programme). Within the military plane associated with the presence of NATO and the United States in the region, it focuses mainly on the issues of illegal migration and the danger of Islamic fanaticism. African Union countries, in turn, focus on cooperation with EU countries [Wordliczek, 2007].

The aim of the article is to present the most important issues of economic cooperation and integration among the countries of the Mediterranean basin, which began in the 1970s. The research method used in the article is the analysis of the literature on the subject. The subject of discussion, however, is

the presentation of cooperation between Mediterranean states, problems and benefits of cooperation, factors enabling joint activity in many fields of cooperation of these countries and international organizations.

Regionalism and cross-border cooperation

In the early 2000s, both Europe and the rest of the world saw similar trends in economic cooperation, integration and economic growth. These activities have been undertaken in many areas: politics, economy, culture or environmental protection. Integration itself is defined as "a network of links crossing political and institutional boundaries, accompanied by the progressing process of formation of transnational regions and the development of cooperation at regional levels." Along with the growing importance of this process, there has been also an increase in cross-border cooperation. Seaside cross-border cooperation is implemented through the cooperation of several regions located within a given sea [Palmowski, 2003].

Regionalism, in turn, is an ambiguous concept. Focusing on the issue of international relations, it is defined as "a model of how states function in a given territory". This process is significantly perceived, for example, by including it in UN regulations or in discussions on the European continent. Currently, there are two concepts of regionalism: as a process in opposition to globalism and as its complement [Bieniada, 2013].

In the Mediterranean, cross-border cooperation can now be observed with the use of regionalism to complete the process of globalism. This initiative covers the entire area of this basin, involving the activities of regional authorities, but also government [Celata & Coletti, 2013].

Development of economic cooperation and integration in the region

The area of the Mediterranean includes 22 countries and one dependent territory (Gibraltar - an overseas territory of Great Britain). Southern European countries are: Spain, France, Italy, Malta, Monaco, Slovenia, Croatia, Bosnia and Herzegovina, Montenegro, Albania and Greece. The countries of Western Asia include: Turkey, Syria, Lebanon, Israel, Palestine, the Gaza Strip and Cyprus. North African countries with access to the Mediterranean Sea are: Morocco, Algeria, Tunisia, Libya and Egypt [Nations Online Project, 2023].

The processes of cooperation and integration taxed in Europe after World War II also affected the Mediterranean countries. The first relations of the European communities with the countries of Southern Europe, Western Asia and North Africa were concluded in the form of bilateral agreements in the 1960s. Trade agreements have been concluded with Greece, Morocco, Tunisia, Cyprus, Turkey and Malta. The next step was the creation by the European Commission of the so-called Global Mediterranean Policy in 1972. It was

based on three pillars: the creation of a free trade area for industrial goods, the reduction of customs duties on agricultural products, and technical and industrial cooperation, as well as financial assistance. However, this policy turned out to be ineffective in face of the enlargements of the European Communities by Spain or Greece, as well as the energy crisis and stagnation [Şençelebi, 2015].

In the meantime, European countries undertook to establish the so-called Euro-Arab dialogue. The origins of this form of cooperation can be traced back to the European Communities summit in Copenhagen in 1973. At that time, a common position of European countries towards the conflict between the Arab states and Israel appeared, calling for the end to the conflict and withdrawal from the occupied territories. The dialogue between the states lasted until 1975 and ended with the signing of the so-called Dublin compromise. This initiative was purely economic. For example, the development of rural areas or the improvement of road infrastructure in Arab countries were proposed. Difficulties related to the policy of the United States in the Middle East or the invasion of Afghanistan by the Soviet Union in 1979 resulted in the collapse of this format [Guasconi, 2012].

Changes at the turn of the 1980s and 1990s century in Europe (the collapse of the Eastern Bloc, as well as the Soviet Union itself), resulted in a return to the idea of strengthening cooperation between Mediterranean countries. The change in the character of the European Communities, together with their transformation into the European Union, resulted in the revival of contacts with North Africa and Western Asia. The year 1991 is important here - it was in this year that the New Mediterranean Policy was established. It focused on reviving the economic development of the Mediterranean countries, strengthening the role of foreign investments, intensifying financial assistance and defining the rules of access to the common market. The issues of democratic principles and respect for human rights in the region were also addressed. However, the expansion of the European Union to the countries of Central and Eastern Europe meant that the cooperation of the Mediterranean countries was not very effective [Adamczyk, 2012].

In 1991, during a meeting of the Council of Ministers of the European Communities in the Portuguese capital - Lisbon, a report was issued, identifying cooperation in the Mediterranean as a priority for Europe, taking action for the prosperity and stability of the region by supporting social institutions, civil society, universities, media and local government authorities. Four years later, an agreement known as the Barcelona Declaration was officially reached. It covered the members of the European Union and Algeria, Cyprus, Egypt, Israel, Jordan, Lebanon, Malta, Morocco, Syria, Tunisia, Turkey and Palestine, establishing the Mediterranean Partnership for these

ladies. The initiative focuses on three pillars: Pillar I - politics and security, Pillar II - economy and finance, and Pillar III - social, cultural and interpersonal partnership. Mediterranean countries have undertaken cooperation on issues such as: intercultural dialogue, cooperation in education and research, protection of human rights, poverty, crime, terrorism, media, human capital, culture, mobility, civil society, local and regional authorities, migration, health. It was also agreed that members would meet once a year to conduct a dialogue aimed at supporting reforms in the field of politics, society, economy and modernization [Wochowska, 2014].

The next step in the integration of the Mediterranean countries was so-called New Neighbor Policy. Its origin is seen in the EU communiqués of 2003 and 2004. The aim of this initiative is to support the rule of law, good governance, respect for human rights and market economy principles. This policy focuses on socio-economic development, trade and environmental protection. Instruments include country reports, action plans and progress reports. Since the introduction of this form of cooperation, some problems have been eliminated, but further actions are needed to transform the countries of Western Asia and North Africa [Świeca, 2009].

One should underline that 2008 is the most significant period in terms of cooperation and integration of the Mediterranean countries. The coordinator and main originator of the creation of the Union for the Mediterranean as a new initiative was the French president - Nicolas Sarkozy. The purpose of the union is to develop the economic and social aspects of the countries of the Mediterranean region. It was also decided to expand institutional mechanisms and intensify activities on the basis of synergy. Summits of heads of state held every two years, annual meetings of foreign ministers were also introduced, and Councils, Association Committees and Working Groups were established. Cooperation with the United Nations Organization, the North Atlantic Alliance and the United States also plays an important role. This stage completed the formal integration of the Mediterranean countries [Bartnik, 2015].

Problems and benefits of cooperation between Mediterranean countries

Mediterranean countries since the mid-90s of the twentieth century have been directing their policy in the field of strengthening the cooperation process in this macro-region and developing the integration process of these countries. It assumes not only an economic dimension, but also a cultural, political or social one [Gasiorek et al., 2009].

Cooperation performed by given states or international entities shows both the benefits of its conduct and the problems associated with this process. In terms of Mediterranean countries, the positives include: economic development and employment, energy and climate action, research and higher

education, social and civic affairs, transport and urban development, the water environment and the blue economy. In terms of economic development and employment, the countries located in the area of the above-mentioned sea focus on creating new jobs, supporting the development of small and medium-sized enterprises (Med4Jobs initiative), supporting the creative industry, social economy, private sector development and cooperation in the field of investment and trade. The second area of benefits - higher education and research, focuses on the internationalization of higher education, academic mobility, the possibility of learning in the Mediterranean region or cooperation in the field of research and innovation. Another element that brings benefits is the area of civil and social affairs. The role of young people and women in economic, social and civic life is important here. The field of the aquatic environment and the blue economy is characterized by access to water resources, the protection of the Mediterranean Sea and the promotion of the blue and green economy. Transport and urban development is understood through the analysis of benefits for Mediterranean countries as: development of the transport network, urban development and effective dialogue between countries. The last analyzed area - action in the field of energy and climate, is guided by actions in the field of energy and the environment among entities such as: states, institutions, the private sector or society [Union for the Mediterranean - UfM, 2023].

When analyzing cooperation in the Mediterranean basin, one should also mention the problems faced by countries located in this area. Such phenomenon includes: migration, terrorism, radical Islam, climate change, conflicts and inequalities in various spheres. Migration, as the first analyzed problem, is defined as a complex phenomenon caused primarily by unemployment in the southern part of the Mediterranean Sea, population growth and conflicts occurring in this area (Syria or Libya). Thus, the basin of this sea is currently the most dangerous sea border in the world. Another problem is the issue of terrorism. The effects of this phenomenon are felt primarily by the inhabitants of the Middle East and North Africa, but attacks also occur in European countries. Radical Islam, on the other hand, is perceived differently by the countries of Southern Europe than by the region of North Africa and Western Asia. In Europe, there is a view that it is a religion of dos and don'ts, while in Africa and Asia - as a protection of culture and tradition against the challenges of the modern world. Mediterranean countries are also focusing on global climate change. The occurring problems may concern, for example, such areas of the economy as agriculture or tourism. Inequalities are also an important issue discussed in this issue. Mediterranean countries. They are economic (rich north and poor south), historical (e.g. Cyprus) or religious (Christianity and Islam). The last, but also the most

difficult problem for the Mediterranean countries to overcome is the issue of conflicts. They are dealing with the Greek-Turkish conflict, the civil war in Syria or the Israeli-Arab conflict [Eurasia Review, 2023].

Cooperation of Mediterranean countries with states and international organizations

Countries located in the basin of the Mediterranean Sea are an important aspects of cooperation for both the most important countries of the world and international organizations. The countries analyzed in this study are: the United States and China, and the following organizations titled: the North Atlantic Treaty Organization.

United States as the most important country in the world involved in the presence in the Mediterranean Sea through the presence of the 6th Fleet, thereby arousing the interest of Americans. They perceive sub-regions within the countries bordering the Mediterranean with confidence, sharing certain types of cooperation: the fight against terrorism (with Morocco and Algeria), the normalization of relations between Israel and the Arab States (Egypt, Jordan), in the field of energy (Algeria and Libya). The United States maintains good contacts with NATO allies putting also on contacts with Morocco, Algeria, Tunisia and Libya [Benantar, 2009].

China, as one of the world's fastest-growing economies, also focuses on cooperation with Mediterranean countries. However, the policy of this country differs in relation to Europe and Africa. Economic cooperation with the countries of Southern Europe Concentrates mainly on exports of goods from China and imports of technology, luxury goods and foodstuffs from Europe. The Suez Canal itself and the port of Barcelona, through which goods are transported from and to the "Middle Kingdom", are important here. In turn, the cooperation between China and North Africa manifests itself mainly as a "market" for Chinese goods. Africa is a significant partner for the Chinese due to the current raw materials. In return, it implements a number of projects on this continent's character infrastructure and grants loans and credits [Obiols, 2010].

Its presence in the Mediterranean is also marked by the North Atlantic Treaty Organization, which is the largest military alliance, because this international organization includes, among others, France, Italy and Spain. As early as 1994, countries recognized the importance of security issues in the Mediterranean. This year, the so-called Mediterranean Dialogue. All Mediterranean countries are invited to participate in this initiative. The type of cooperation has also changed - from bilateral to multilateral. Currently, the Mediterranean Dialogue focuses on features such as non-discrimination between members, transparency and bilateral inclusion. In 2004, during the

Istanbul Summit, NATO proposed activities in the field of military education, strategy training, protection policy and crisis management. Individual Cooperation Programs, concluded and updated, allow adjustment of the cooperation program for specific countries of the Mediterranean Sea, making cooperation more effective [Santis, 2010].

Conclusions

Economic cooperation and integration is a process that has been taking place in the Mediterranean region for over a dozen years, but still requires significant efforts in some areas. The analysis of the professional literature shows that the activities of the region in the years 1990-2010 have strengthened the role of cooperation in the region, but it still requires changes for further economic, political and cultural development.

Forms of cross-border cooperation and regionalism can be seen in the region. This is due to the location of the Mediterranean Sea between Europe, Asia and Africa. In the region, we deal with so-called positive regionalism. It is being used to accelerate socio-economic change in West Asia and North Africa.

The most important initiative, still functioning today, is the Union for the Mediterranean. It concentrates on the implementation of projects in the field of III pillars - I policy and security, II pillar - economy and finance and social cultural and interpersonal partnership. The implemented projects have allowed to reduce disparities between countries, which have arisen, for example, after the events related to the financial crisis or the COVID-19 pandemic.

An important aspect is to identify the positive and negative challenges in this field. Coordinated actions by countries have contributed to improving the situation of young people or promoted the development of the field of scientific research. There are also issues such as terrorism and socio-economic inequality. In the long term, however, joint activities must strengthen the positive effects of cooperation and partially eliminate these problems.

The last analyzed element is the interest of international states in the area of the Mediterranean Sea. As the analysis shows, the major powers and alliances play a significant role of the region in creating security or conducting effective exchange internationally.

To sum up, it should be emphasized that the process of economic cooperation and integration in the Mediterranean region is a very important and significant phenomenon in the modern world. It allows to reduce differences between Europe, Africa and Asia. However, it is important to take further steps towards it in order to increase economic, political, social and cultural development, which will result in increasing the role of the Mediterranean countries in the world in the future.

Literature

Abdennour Benantar, "What Role Does the USA Play in the Mediterranean?", IEMed Mediterranean Yearbook 2009, (2009), s.41-44

Anna Diawoł. "Instytucjonalizacja współpracy Unii Europejskiej z państwami Maghrebu w latach 1995–2010." *Krakowskie Studia Międzynarodowe* 7.3 (2010), s.79

Artur Adamczyk, "Polityka śródziemnomorska Unii Europejskiej wobec zjawiska arabskiej wiosny." *Studia Europejskie* 3, (2012), s.32-33

Ceren Şençelebi. "European Union and the Mediterranean: before and after the Arab Spring.", (2015). s.143 - 146

Eugenio Bregolat Obiols, "China's Influence in the Mediterranean" IEMed Mediterranean Yearbook 2010, (2010), s.23-24

Filippo Celata and Coletti Raffaella. "Cross-border cooperation in the Euro-Mediterranean and beyond: between policy transfers and regional adaptations." *International Journal of Euro-Mediterranean Studies* 5, (2013), s. 123

<https://ufmsecretariat.org/what-we-do/> (dostęp 22.03.2023)

<https://www.eurasiareview.com/20072022-some-of-the-main-challenges-facing-the-mediterranean-region-analysis/> (dostęp 22.03.2023)

<https://www.nationsonline.org/oneworld/map/Mediterranean-Region-Map.htm> (dostęp 21.03.2023)

Jerzy Świeca, "Wspólnoty Europejskie/Unia Europejska w bliskowschodnim i śródziemnomorskim procesie stabilizacyjnym.", (2009), s.120 - 126

Justyna Bartnik., "Od Partnerstwa Eurośródziemnomorskiego do Unii na rzecz Regionu Morza Śródziemnego–rozwój i ewolucja współpracy Unii Europejskiej i państw obszaru MENA." *Obronność–Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Sztuki Wojennej* 2 (14), (2015), s.27-28

Maria Eleonora Guasconi, "Europe and the Mediterranean in the 1970s: The Setting up of the Euro-Arab Dialogue." *Les cahiers Irice* 2, (2012), s. 168 - 174

Małgorzata Wochowska "Wymiar ideologiczny partnerstwa eurośródziemnomorskiego." *Zeszyty Naukowe Zbliżenia Cywilizacyjne* 10, (2014), s.261-265

Michael Gasiorek et al. Economic integration in the Euro-Mediterranean region. CASE network reports, (89), (2009), s. 25 - 33

Nicola de Santis, "NATO's Outreach to and Cooperation with Mediterranean Countries through the Mediterranean Dialogue". , IEMed Mediterranean Yearbook 2010, (2010), s.139-143

Operation EUNAVFOR MED IRINI, "Challenges for cooperation in the Mediterranean after the global pandemic.", (2020), s. 3

Rafał Bieniada, "Regionalizm i regionalizacja w definicji. Wybrane problemy teoretyczne." *Kwartalnik Naukowy OAP UW "e-Politikon"* 6, (2013), s.288 - 291

Rafał Wordliczek "Rejon Morza Śródziemnego na mapie politycznej świata" *Politeja* 8, (2007), s. 392 - 407

Tadeusz Palmowski, "Morska współpraca transgraniczna. Wybrane przykłady.", (2003), s. 229-232

Scientific supervision by Patrycja Żegleń, PhD, University of Rzeszow (Poland)

CHARACTERISTICS OF INTERNATIONAL ECONOMIC CONFLICT ON THE EXAMPLE OF THE GULF STATES - AN ATTEMPT TO SITUATIONAL ANALYSIS

The purpose of this article is to present events that took place in the Persian Gulf region from 2017 to 2021, when the conflict between Saudi Arabia and Qatar and other Arab countries, e.g. Jordan, escalated. At the time, Iran and to a lesser extent Turkey were actively participating in the course of events between the conflicting states. The article adopts the thesis that the behavior of the parties to the conflict affected not only international relations in the Persian Gulf region, but also international relations with other countries. It was a test of the Gulf Cooperation Council (GCC) regional organization as a forum for interstate agreement. Qatar's tenacity in face of a powerful neighbor seemed incredible. This situation was an opportunity to expand its sphere of influence for Iran, which, as the events of 2017-2021 showed, was partially successful. The author used method of content analysis (literature review) based on articles from Polish and foreign Internet websites.

Key words: *Saudi Arabia, Qatar, Iran, GCC, international conflict, energy security*

When on June 5, 2017, six Arab countries, led by Saudi Arabia, broke off diplomatic relations with Qatar, observers and analysts of the fuel market and the Middle East agreed that, on the one hand, this is its culmination and the closure of a certain process in regional relations of the Persian Gulf and, on the other hand, the beginning of a new stage in the relations between the states of this politically important and economy of the region (oil and gas deposits are estimated as the largest in the world). One wonders whether oil-rich Saudi Arabia, backed by countries such as Egypt, the United Arab Emirates, Bahrain and Yemen, will quickly achieve its goals against small but wealthy Qatar. One of them was undoubtedly the weakening of the Emirate's international position along with a network of developed regional connections (alliances with Turkey and Iran) and independent activity on the fuel market related to the extraction and export of crude oil and natural gas [<https://www.bankiel.pl> (access: March 21, 2023)].

A political conflict that started in June 2017 had deeper roots. Diplomatic attack and economic crisis in Qatar related to the decisions of Saudi Arabia had been going on for a long time. As a local hegemon, Saudi Arabia could not afford a country with a much lower economic and demographic potential and

not having a position comparable to the emirate of Saudi Arabia to take an increasingly stronger position in the region. It has recently been linked to Saudi Arabia's policy in the region and launched an independent international policy based on Iran. The conflict between Qatar and Saudi Arabia and the United Arab Emirates has been seen previously in connection with events in countries affected by the Arab Spring. In Libya, Qatar supported Islamists who were trying to seize power in Tripoli and along the coast. At that time, the United Arab Emirates provided financial and military support to General Haftar and the government in Tobruk. Qatar supported the activities of the Muslim Brotherhood and its president, Mohamed Morsi, with large subsidies, in Egypt. Against these actions, the Arabs and Emirates supported the 2014 coup d'état when the Egyptian military overthrew Morsi and installed Abdel Fattah el-Sisi, the former general, as head of state. The third country where under the influence of Saudi Arabia, the United Arab Emirates and Qatar collided was Syria, where Qatar sponsored the Nusra Front considered to be the local branch of al-Qaeda, and Saudi Arabia supported Jaish al Islam in eastern Ghouta. Both factions are fighting each other in Syria. On the other hand, it is worth remembering that Qatar took part on the Saudi side in the first phase of the Yemen tribal war.

Big political game of the great powers

From 2015 to 2017, the Qatari Air Force supported the Saudi Arabian Army's war against Iran-backed Houthi rebels. Only in 2017 Qatar left the ranks of the pro-Arab coalition. The immediate cause of the crisis was the alleged statement by the Emir of Qatar that Hamas represents all Palestinians. This decision has been linked to allegations that Qatar supports terrorist organizations. June 5, 2017 Saudi Arabia, Bahrain, Egypt, United Arab Emirates, Yemen and the Libyan government in Tripoli decided to completely sever relations with Qatar. Saudi Arabia and other countries expelled the emirate's ambassadors and journalists from Al-Jazeera television in the capital. Arab countries closed their airspace to Qatar Airways aircraft, which many observers saw as a sign of competition between local retail giants, mainly Emirates. The Gulf countries have lost maritime relations with the Emirate, Saudi Arabia cut off the only connection between the Qatar peninsula and the mainland, i.e. the land border. There was a full-scale blockade of the emirate of Qatar.

The next step of the anti-Qatari coalition was the announcement on June 23, 2017 of a list of demands that the emirate had to meet before both sides sat down to the negotiating table[<https://wyborcza.pl/> (access: March 22, 2023)]. The Qatari authorities had 10 days to comply with the demands that were supposed to end the crisis in the region. The list drawn up by Saudi

Arabia, the United Arab Emirates (UAE), Egypt and Bahrain contained 13 demands. Qatar had to announce that it was severing ties with terrorist and sectarian organizations such as ISIS, the Muslim Brotherhood, Al-Qaeda and Hezbollah. The emirate also had to extradite selected terrorists from its territory. The list also included demands to loosen relations with Iran, shut down Al-Jazeera TV and a Turkish military base in Qatar.

In response to a letter of June 23, 2017, the Turkish representative, Fikri Isik, rejected the request to close the base. He noted that all such talks will have an impact on relations between Turkey and Qatar. Instead, he suggested strengthening Turkey's presence. According to Turkish media, the number of Turkish troops in Qatar should increase to 1.000. Turkish President Recep Tayyip Erdoğan reacted similarly to the conflict between Qatar and the pro-Arab coalition, who assessed the presented 13-point ultimatum. He said such actions against Qatar are a violation of international law. "We support Qatar's position because we believe that the list of 13 demands is against international law," Erdoğan was quoted by the state Anatolia news agency [<https://www.gazetaprawna.pl/> (access: March 24, 2023)]. He described the demand for the withdrawal of Turkish troops from Qatar as "disrespectful to Turkey." Qatar's apparent involvement in the conflict has led Turkey to view the emirate as a local ally against Saudi hegemony. Support for Qatar's policy was reflected in the decision of the Grand National Assembly of June 7, 2017, when the parliament in Ankara passed an extraordinary vote to increase the contingent of the Turkish base in Qatar. In addition, the Turkish state sent 100 food-carrying planes as solidarity aid to Qatar.

There are many indications that the decision to block Qatar was influenced by visit of US President Donald Trump to Saudi Arabia on May 20, 2017. [<https://pism.pl/> (access: March 25, 2023)]. The purpose of Trump's visit was to show the Saudi authorities how important the American-Saudi alliance is for the United States. The visit of the US president was supposed to be a springboard from the presidency of Barack Obama, when bilateral relations deteriorated significantly. The Saudis demanded more active US policy towards Iran (Qatar's ally). In addition, Saudi Arabia opposed the July 2015 agreement between the US, Russia, China, France, UK, EU and Tehran on Iran's nuclear program. Donald Trump met in Riyadh with Saudi authorities and heads of state of the Gulf Cooperation Council (GCC). The course of the visit emphasized the role of Saudi Arabia in the Middle East region and showed American support for the coalition formed by Saudi Arabia opposing Iran's policy. President Trump's visit to Saudi Arabia heralded the end of the arms deal of the century. Over the decade, the US is expected to sell \$110 billion worth of military equipment to the Saudis, including planes, ships and cruise missiles. Thus, the Washington administration, led by the Saudis, wants

to strengthen the military potential of the Arab states of the Persian Gulf, so that they take responsibility for the security of the Middle East. President Trump's support for increased Arab military cooperation may have precipitated the decision to launch an operation against Qatar, perhaps with the tacit support of the US and unofficial information that Israel supports these plans.

Not surprisingly, the Qatar blockade was a boon for the US, as Trump himself tweeted that his visit to the Arabian Peninsula bore fruit. One of them is the blockade of Qatar, which could be the beginning of the end of the war on terror. This statement by the American president caused a stir in the American administration. Qatar is home to the largest US military base in the Middle East, which is also the command center for operations in the region. Qatar supported the first of these countries. Qatar's close relations with Iran were the reason why Iran got involved in the conflict initiated by the decision of Saudi Arabia and its allies. On May 19, 2017, one day before President Trump's visit to Riyadh, the incumbent President Rouhani won the presidential election. On May 27, 2017, the Emir of Qatar called the President of the Islamic Republic, Hassan Rouhani, to congratulate him on his re-election. This was the case from May 20 to June 23 - a clear division between the parties to the conflict. On the one hand, supported by Iran and Turkey, Qatar, on the other hand, Saudi Arabia, the United Arab Emirates, Egypt and Bahrain. The involvement of Tehran and Riyadh in this dispute threatened to turn the diplomatic and economic confrontation into an open conflict between local authorities. The two countries also have close interests and often support the same organizations, especially Hamas in Palestine. Saudi Arabia, on the other hand, has common interests with Israel, and especially common enemies, among which Iran occupies a special place.

As we know, relations between Saudi Arabia and Iran have not always been hostile. Before the overthrow of the Shah, until 1978, bilateral relations were positive, and both countries were considered as allies of the West in the Persian Gulf region. Along with the United States, the theocratic regime in Tehran has found an adversary in Saudi Arabia, which is rightly considered to be Washington's outpost of influence in the Middle East. Oil revenues allowed the Saudis to pay for a number of projects aimed at stopping the expansion of Shiite Iran. It was only after the Iranian Revolution that the significance of the existence of Islamic holy places for the international relations of Mecca and Medina became clear. The Saudis can base their rule on a very conservative interpretation of Islam. The emergence of a center of radical Shiism in Iran has led the authorities in Riyadh to see other religious movements as a blow to their power and influence in the region. The other side saw the problem in the same way, but being more radical, took more radical steps. An example is the events of 1987, when protests by Iranian pilgrims during the annual Muslim

pilgrimage to Mecca turned into riots and clashes with Saudi security forces, resulting in the deaths of over 400 people and the wounding of thousands. It is worth remembering that these events took place during the bloody Iran-Iraq war that began in 1980, and Saudi Arabia admitted to spending huge sums of money to support Iraq, despite its bad relations with the secular regime of Saddam Hussein. Despite this turmoil, all the three countries remained members of the Organization of the Petroleum Exporting Countries (OPEC) and continued to work together to stem the fall in oil prices and maintain their position in the energy market.

Rising tense in the Gulf area

Relations soured again during the Arab Spring, when Iran supported Shia allies in Iraq, Syria and Lebanon - states that rivaled the Saudis. This clearly undermined the interests and goals of Saudi Arabia. Shia propaganda saw the Saudis as unworthy defenders and guardians of the holy places of Mecca and Medina. Yemen, however, turned out to be the largest area of conflict. In the ongoing civil war in the country, one of the main anti-government forces are the Houthis, a Shiite political and religious group supported by Iran. When they occupied Yemen's capital Sanaa in 2014, Saudi Arabia saw it as a threat to its own security. Saudi Arabia accused Iran of supporting the Houthis and launched a military intervention in Yemen in 2015 that was not final and led to a humanitarian catastrophe. During the first period of the civil war in Yemen, until 2017, Qatar supported the Saudis. The intervention strained relations with Tehran, especially after Saudi authorities convicted and executed Nimr al-Nimr, a popular Shiite cleric in Saudi Arabia who lived in a minority branch of Islam in the country's east. The burning of the Saudi Arabian embassy in Tehran by a mob of Iranians disrupted diplomatic relations. Relations have deteriorated significantly.

Understandably, having been blocked by its Gulf neighbors for more than three years, Qatar could not only sever its ties with Iran, but even weaken them. Since 2017, when the Arab coalition imposed a blockade of Doha, Qatar began to rely on regional cooperation with Iran, which, due to slowly developing economic relations, had to turn into political cooperation over time. Qatar, to signal a change in bilateral relations, reinstated its ambassador to Iran in 2017. Prior to the outbreak of the coronavirus pandemic, Supreme Leader Ali Khamenei met in January 2020 with the Emir of Qatar Tamim bin Hamad al-Thani and stated that bilateral relations should be deepened as economic cooperation has not reached the appropriate level of political cooperation [M.Abdullah, Iran, Qatar Sign Deal to Boost Economic Cooperation, November 25, 2020, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/iran-qatar-sign-deal-to-boost-economic-cooperation/2055423> (accessed March 22,

2023). During a virtual meeting held on October 14, 2020, Iranian Energy Minister Reza Ardakanian and Qatari Industry and Trade Minister Ali bin Ahmed al-Kuwari highlighted the further development of bilateral relations between the two neighboring countries [Iran, Qatar Agree to Hold Joint Cooperation Commission in Tehran, <https://iranpress.com/content/28577> (access: March 22, 2023)]. At the same time, both ministers emphasized the need for negotiations to determine the subject of cooperation and the manner of its implementation. They also agreed that by the end of 2020, a meeting of the 7th Joint Commission for Cooperation of the Countries will be held in Tehran, where a memorandum on the further development of trade relations will be signed, approved by both countries. Another example of cooperation between Qatar and Iran are joint investments in the energy sector. The IRNA agency reported on November 9, 2020 that Iran and Qatar are developing cooperation in the energy sector [<https://en.irna.ir/news/> (access: March 23, 2023)]. Both Iranian ministers Energy Minister Reza Ardakanian and Qatari Energy Minister Saad Sherida al-Kaabi emphasized development of cooperation in the power sector. The meeting was held as part of the visit of the Iranian minister to the capital of Qatar - Doha. It was also reported that an Iranian visitor brought a letter from President Hassan Rouhani to the Emir of Qatar, Sheikh Tamim bin Hamad Al Thani, with a proposal for further cooperation. The problem of cooperation between Iran and Qatar was that Qatar, along with other members of the Gulf Cooperation Council (GCC), supported US demands for an extension of the arms embargo on Iran. This is due to the realism of the plan of the authorities in Doha, which is interested in gaining a new ally. The policy towards Iran is not based on idealistic views, friendship and loyalty, but on pragmatism and survival in a difficult situation. If you look at such ties, both on a regional scale, in relations between Iran and Saudi Arabia, Qatar and Saudi Arabia, as well as between OPEC countries, we see certain patterns. Saudi Arabia sought to undermine its two regional rivals, Iran and Qatar, while preserving the cohesion and effectiveness of the oil cartel but not crossing the line between war and peace. Conducting foreign policy in that part of the world is an extremely delicate process.

When Qatar announced on December 3, 2018 that it would leave the Organization of the Petroleum Exporting Countries (OPEC) on January 1, 2019, few oil observers and Gulf commentators were surprised by the decision. The decision of the Qatari authorities was made about the actions and events of the past years. The question has been raised as to whether Qatar's exit from the cartel will significantly affect OPEC production, which includes the main players in the conflict: Iran, Saudi Arabia, Qatar and the United Arab Emirates. In 2017, Qatar produced 600,000 barrels of oil per day. This represented less than 2% (1.0%) of OPEC production. The situation was similar in 2018, when,

according to the International Energy Agency (IEA), it was 610,000 barrels per day. In announcing the withdrawal, Qatar said it would meet its production quota agreed under the OPEC-plus deal, an agreement between OPEC and Russia. Qatar's decision to leave OPEC was influenced by the fact that the emirate is a significant producer of LPG, which is not subject to OPEC production limits. LNG production in Qatar was 1,916 mb/d in 2017, more than three times the production of crude oil <https://warsawinstitute.org/pl/> (access: March 23, 2023)]. For ten years, Qatar earned more from natural gas and related products than from oil. Liquefied natural gas (LNG) accounted for 42% of country's export earnings within 2013 and 2017. The main gas production site in the emirate is the North Field, which is jointly exploited with Iran, which is one of the reasons for disagreements with the United Arab Emirates and Saudi Arabia. This was due to the fact that in 2005 Qatar announced a moratorium on new development projects at North Field, although it was developing gas projects for its own market. This mining limit was increased in 2017. Already in 2006, Qatar became the largest exporter in the world - 77 million tons of LNG per year. Production growth boosted exports to 81 million tons per year in 2017. Thus, one can get the impression that in the case of the oil market, the impact of breaking out of the cartel on the economy of the emirate and the functioning of OPEC is small. Qatar is a small oil producer and its production of liquefied natural gas (LNG) is much higher than oil production. This is also confirmed by the tightening of cooperation in this field with China. There were also questions about OPEC's market strategy, especially given the very strong growth in US oil production and whether the OPEC-plus partnership with Russia will not come at the expense of the technocratic approach that has served Saudi Arabia's oil policy so well. The emirate's withdrawal from OPEC shows just how wide the gulf is between Saudi Arabia and Qatar. On the other hand, Qatar's OPEC membership had little impact on Qatari gas production and exports. OPEC has never restricted Qatar's gas plans, and Qatar's withdrawal from OPEC has not brought any changes to the emirate's economy. Qatar's move has been dubbed Qatexit by some market observers and is seen as a political move in the face of restrictions in the country imposed by Saudi Arabia and its allies. In the longer term, the country's exit could weaken OPEC's position as smaller members feel increasingly marginalized by Saudi Arabia's dominance through rivalry between Russia and Saudi Arabia and Iran. Qatar's decision is important because of its symbolism. It is a desire to show ambition and independence in the face of difficulties, such as the boycott of the country by Saudi Arabia, the United Arab Emirates and others.

A high straight game

The new energy minister and president of Qatar Petroleum, Saad Sherid al-Kaab, was a big influence on this. After taking office in November 2018, he took a broader approach to the functioning of the energy market. In mid-December 2018, he announced that Qatar Petroleum plans to invest around \$20 billion in US gas and oil production [El Gamal, Knecht, Zhdannikov, <https://www.reuters.com/article/us-qatar-gas-qp-idUSKBN10F07X> (access: March 26, 2023)]. Qatar has used its exit from OPEC to promote strategic changes in the development of gas production and exports. The increase in gas production continued after Qatar announced in April 2017 that it would lift a self-imposed moratorium on production expansion at Field North. Since then, Qatar has increased production capacity. By 2024, it plans to increase production by 43 percent – up to 110 million tons per year. Countries that blocked Qatar, such as the United Arab Emirates, did not choose to shut down the Dolphin pipeline, which fed a power plant and a seawater desalination plant in one of the Fujairah emirates, throughout the crisis. This fact showed the dependence of the UAE on gas flowing from Qatar through the Dolphin pipeline. Qatar continued to export to strengthen its position as a reliable supplier. In other markets, such as the United States, Qatar has been able to offer long-term contracts at competitive prices to secure market share and gain political allies through boycotts. Qatar's relations with Iran are noteworthy due to the joint production of one of the world's richest gas fields, the North Field/South Pars, whose resources are estimated at 52 trillion m³ of gas. The lack of a solution to the conflict with Qatar and American mediation prompted Saudi Arabia to end the conflict, which resulted in lifting the blockade of the emirate [<https://www.euractiv.pl/section/demokracja/news/arabia-saudyjska-katar-kuwejt-iran-usa-trump--kushner-turcja/> (access: March 27, 2023)]. Saudi Arabia opened its land and sea borders and airspace on January 4, 2021, ending its boycott of Qatar. The decision taken before the summit of the Gulf Cooperation Council (GCC) may pave the way to resolving the political dispute that led to the boycott and blockade of Qatar a few years ago. On January 5, 2021, agreements were signed between Saudi Arabia and Qatar with representatives from the United Arab Emirates, Bahrain and Egypt. The document, signed in the presence of President Trump's envoy Jared Kushner, was intended to end the three-and-a-half-year conflict. The end of the Saudi-Qatari conflict could lead to a gradual normalization of relations between Saudi Arabia and Iran. According to press reports, at the beginning of April 2021, representatives of the two countries met in Baghdad, which recently found itself in the Iranian sphere of influence Iran przyznaje: <https://www.rp.pl/Dyplomacja/210519972-Iran-przyznaje-Rozmawiamy-z-Arabia-Saudyjska.html> (access: March 27, 2023), which may indicate an

easing of tensions between Riyadh and Tehran. Saudi Arabia has lost an ally in the person of Donald Trump, who supported the monarchy in its rivalry with Iran. The Joe Biden administration has taken a new approach to Middle East politics that differs from Donald Trump's. Washington gradually began to distance itself from the actions of Saudi Arabia and announced the beginning of a similar dialogue with Iran, as it was under the presidency of Barack Obama. Thus, Saudi Arabia was forced to correct its policy and improve its image with its ally. The first manifestation of this was the agreement with Qatar concluded in January 2021, which ended the diplomatic crisis in the Persian Gulf (it is worth adding that it was still in the times of Donald Trump). In turn, the information about the meeting in Baghdad should be treated as another step to show how important de-escalation is in the region. The Saudis have probably realized that their current policy of confrontation is not bringing the desired results. Qatar has benefited from this by protecting its independence from Saudi Arabia. It remains an open question whether the reason for this was not the price of excessive relations with Iran.

Conclusions

Recent years in the world have been extremely rich in various types of events. The example of Arab states in the Persian Gulf region is one example. The aim of the article was to present the events that took place in the Persian Gulf region in 2017-2021, when a conflict arose between Saudi Arabia and Qatar and other Arab countries, e.g. Jordan. The situation in that region was extremely tense, which is shown in the above article, e.g. at that time, Iran and, to a lesser extent, Turkey took an active part in the course of events between the feuding states, there was a struggle for influence between the powers. International relations in the Persian Gulf region, as well as international relations with other countries, are still not the best, especially when it comes to mineral resources. The current times are a test of the regional organization of the Gulf Cooperation Council (GCC) as a forum for interstate understanding. Qatar's tenacity in the face of its powerful neighbor, Saudi Arabia, seemed incredible. This situation was an opportunity for Iran to expand its sphere of influence, which, as the events of 2017-2021 showed, was partially successful and Iran gained an ally in the form of rich Qatar. In the coming years, the situation on the Arabian Peninsula may worsen for various reasons.

References

Czy czeka nas przełom?, 4.05.2021, <https://warsawinstitute.org/pl/relacje-saudyjsko-iranskie-czy-czeka-nas-przelom/> (access: March 23, 2023).

Dlaczego Katar popadł w konflikt z sąsiadami,
<https://www.bankier.pl/wiadomosc/Dlaczego-Katar-popadl-w-konflikt-z-sasiadami-7524423.html> (access: March 21, 2023).

Erdogan: Ultimatum wobec Kataru niezgodne z prawem, „Gazeta Prawna” 25.06.2017,
<https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/1053090,ultimatum-wobec-kataru-niezgodne-z-prawem-erdogan.html> (access: March 24, 2023).

Iran przyznaje: Rozmawiamy z Arabią Saudyjską, „Rzeczpospolita”, 10.05.2021,
<https://www.rp.pl/Dyplomacja/210519972-Iran-przyznaje-Rozmawiamy-z-Arabia-Saudyjska.html> (access: March 27, 2023).

Iran, Qatar Agree to Hold Joint Cooperation Commission in Tehran,
<https://iranpress.com/content/28577> (access: March 22, 2023).

Iran, Qatar to Develop Electricity Cooperation,
<https://en.irna.ir/news/84104369/Iran-Qatar-to-develop-electricity-cooperation#ref=translate> (access: March 23, 2023).

Przełom w Zatoce Perskiej? Arabia Saudyjska kończy z blokadą Kataru,
<https://www.euractiv.pl/section/demokracja/news/arabia-saudyjska-katar-kuwejt-iran-usa-trump-kushner-turcja/> (access: March 27, 2023).

Sasnal P., Wizyta prezydenta Donalda Trumpa w Arabii Saudyjskiej, Komentarz PISM,
https://pism.pl/publikacje/Komentarz_PISM__Wizyta_prezydenta_Donald_Trumpa_w_Arabii_Saudyjskiej (access: March 25, 2023).

„Zamknijcie Al-Dżazirę”. Państwa arabskie stawiają żądania Katarowi, „Gazeta Wyborcza”, 23.06.2017,
<https://wyborcza.pl/7,75399,21999106,zamknijcie-al-jazeera-panstwa-arabskie-stawiaja-zadania-katarowi.html> (access: March 22, 2023).

Scientific supervision by Patrycja Żegleń, PhD, University of Rzeszów (Poland)

UKRAINE'S INTEGRATION INTO THE EU IN TRADE CONTEXT

The paper directs attention to trade conditions between Ukraine and the European Union in context of integration into the European space. The cooperation between Ukraine and the European Union has become a significant instrument in an economic and political field, especially in a new geopolitical reality since February 2022. After foreign trade reorientation, the EU became the main partner for Ukraine, what has had positive and negative consequences in the long term.

The methods of desk research analysis from source literature and data statistics were mainly used in this study. The hypothesis put in a paper is that the position of Ukrainian's economy has not been improved despite an increase in the trade with the EU in recent years. The results showed a large disproportion after the loss of the key market- the CIS. However, thanks to visible political changes, the partnership provides a positive effect. The current engagement of the EU countries in assistance for Ukraine is a chance to accelerate future economic growth. It is recommended to fulfil economic goals among the rest on both sides, as it remains the key factor that strengthens geopolitical potential and safety.

Key words: Ukraine, The European Union, trade, integration

Introduction

Foreign trade remains a significant factor in economic development. It influences size of Gross Domestic Product and its structure, an increase in the competitiveness of the economy, it enables technological progress by imports, generates economies of scale, allows to reduce costs and increase productivity (Jaszczyński, 2016). That is why, states define different goals in economic relationships with foreign countries. On the basis of economic sciences, we could distinguish free trade area that reduces or removes barriers and protectionism policy that is supposed to prevent foreign competition. The trade is also divided into: autonomous that happen on own accord and convention that provides a legal framework for facilitation measures (Czermińska, 2008). In a changing reality, countries need to search for the best possible solutions and their instruments creating frameworks of cooperation that would result in mutual benefits.

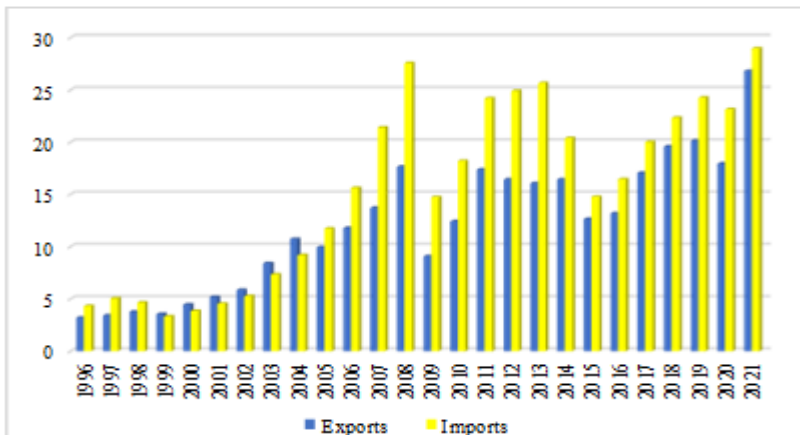
In order to illustrate Ukrainian way of cooperation with the EU, it is worth paying attention to historical aspect. After Ukraine achieved

independence from the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) in 1991 and the transformation from centrally-planned economy to free market economy, the country had to face many internal problems, including hyperinflation or huge production decline. In December 1991, Ukraine, Belarus and Russia signed an international agreement called "The Belovezha Accords" that announced their independence and established "the Commonwealth of Independent States" (CIS) as a successor, associating most of former Soviet republics. Ukraine has never been a member of CIS as the country has never ratified the CIS charter. However, Ukraine joined the CIS's Economic Union in 1993 and continued to cooperate with former Soviet republics (Tamilina, 2021). At that time, Ukrainian foreign policy maintaining neutrality between West and East in the first years was considered to block plans of Russian Federation to rebuild a sphere of influence on the CIS territory (Mironowicz, 2012). While Russian policy was moving gradually towards authoritarianism, Ukraine showed more interest in Western direction, what created a political pressure for Ukrainian government. Such desire was expressed through The Orange Revolution in 2004-2005 and Euromaidan in 2013-2014, when the president Viktor Yanukovich did not sign "the European Union–Ukraine Association Agreement", what meant closer ties to Russia. Then, Ukraine has gradually been withdrawing from associations with the CIS since Russia annexed the Crimean Peninsula in February 2014, what worsened a tense relationship between nations. Finally, Ukraine ended its participation in the CIS statutory bodies in 2018 (Tamilina, 2021). Such situation reflects specific character of Ukrainian economy and policy. As it is known, the location between Russian Federation and Euro-Atlantic countries means that Ukraine has been vulnerable to military attacks and geopolitical pressures far more (Pietraś et al., 2021).

The partnership has been regulated by "The European Union–Ukraine Association Agreement" that was established in 2014, after long years of negotiations. The document committed to converge economic policy, prevent fraud, cooperate in different sectors and provides a legal basis for further developments. Another part of this association directs attention to a free trade area between the EU and Ukraine, called "Deep and Comprehensive Free Trade Area" (DCFTA) that intensifies mutual effort. Such agreement allowed to open markets for goods and services, reduce tariffs, quotas or technical barriers and adapt Ukrainian economy to the EU standards (MFA of Ukraine; accessed: 2023). As a result, the European Union became the main economic partner for Ukraine. Moreover, Ukraine was granted the EU candidate status on June 2022. Therefore, the cooperation is going beyond humanitarian or military assistance and determines the future of all Europe.

Analysis of the economic cooperation between Ukraine and the European Union

As it has been mentioned before, foreign trade stays indispensable for economic growth. The cooperation between two entities at different levels of macroeconomic development may be a chance for sustainable growth on condition that both decide to exchange their potential. Thus, the case of the EU and Ukraine requires thorough analysis in order to evaluate the effectiveness of the economic integration.

Graph 1. Ukrainian trade in goods with the EU-27 within 1996 and 2021 (in billion USD)

Sources: Own study based on the data of the State Statistics Committee of Ukraine- https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_e/zed.htm (date of access: 25.03.2023).

As we can see on a graph 1, Ukrainian imports and exports to the EU countries have had a growing tendency since 1996 despite fluctuations. Between 1996 and 2008, the Ukrainian trade with the EU was gradually rising and the export increased by over 453% and the import went up by over 540%. There was a decline in exports by 5.6% and in imports by 28.5% in 1999 in comparison to the previous year, what could be explained by the impact of 1998 Russian financial crisis. The export value fell by 7.3% in 2005 in comparison to 2004. In 2009, when Ukraine was facing financial crisis, exports went down by 48.5% and imports decreased by 46.6% as compared to the previous year. There was a slight decrease in exports in 2012 and 2013, then imports went down by 20.5% in 2014 in comparison to 2013. Ukrainian export decreased by almost 23% in 2015 as compared to the previous year, whereas imports went down by about 27.6%. From 2015 to 2019, the export value rose

by 59.1% and the import value increased by 64.2%. In 2020, Ukrainian exports declined by about 10.9% and imports decreased by 4.6% in comparison to 2019. Then, the export rose by almost 49.4% and amounted to 26.8 billion USD in 2021, whereas Ukrainian imports rose by 25.2% and were almost 30 billion USD. In that year, Ukraine reached the highest values in foreign trade with the EU since 1996. In the end, it is worth noting that it took ten years for exports and thirteen years for imports to reach higher values in trade with the EU after 2008.

Then, it is worth looking at the structure of Ukrainian exports and imports from the European Union. The attention was paid to the main product groups that accounted for the largest share of trade between the EU and Ukraine over past decade.

Table 1

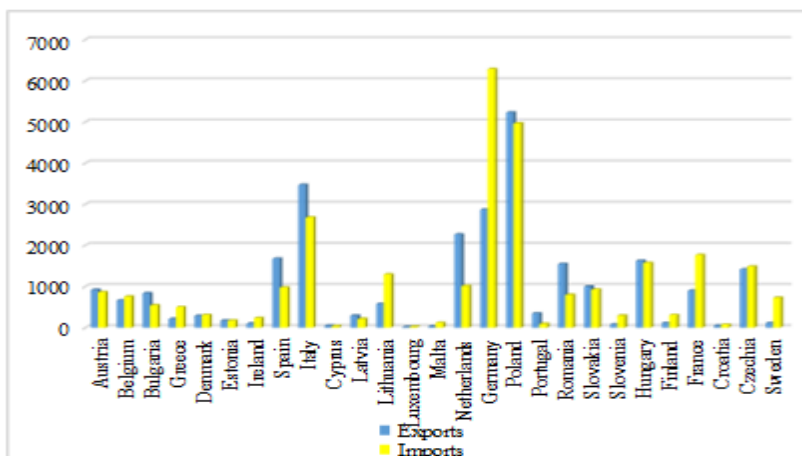
Ukrainian trade with the EU by the main product groups between 2012 and 2022 (in billion EUR)

		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
chemicals	exports	0.7	0.5	0.5	0.5	0.4	0.5	0.6	0.7	0.6	1.1	0.9
	imports	4.5	4.4	3.5	3.0	3.3	3.9	4.1	4.6	4.6	5.6	4.4
energy	exports	1.5	1.1	1.0	0.5	0.5	0.9	0.6	0.7	0.5	0.9	1.4
	imports	1.9	2.6	2.0	1.4	1.1	1.7	2.2	2.1	1.4	2.7	6.0
food and drinks	exports	2.3	2.1	2.3	2.6	2.3	2.9	3.5	4.1	3.1	3.4	6.8
	imports	1.8	1.8	1.5	1.1	1.3	1.5	1.8	2.2	2.6	2.8	2.7
machinery	exports	1.5	1.3	1.4	1.4	1.5	1.9	2.2	2.3	2.2	2.6	2.6
	imports	8.7	8.0	4.8	4.2	5.9	7.4	7.8	9.0	8.4	10.0	8.6
raw materials	exports	3.6	3.5	3.2	3.0	3.4	4.5	4.6	5.7	4.9	7.4	9.6
	imports	0.5	0.6	0.4	0.4	0.5	0.6	0.6	0.6	0.6	0.7	0.6

Source: Own study based on the data of Eurostat (date of access: 26.03.2023).

As we can see in a table 1, the main imported group products from the EU are: machinery and vehicles, chemicals and energy. There was a decrease in imports of that group of products by 39.4% in 2014 as compared to the previous year and it decreased by about 13.8% in 2015. Then, the imports of machinery and vehicles had generally had a growing tendency before it declined by 14% in 2022 in comparison to 2021. The imports of chemicals decreased by 19.7% in 2014 and by 16.2% in 2015 in comparison to the previous years. Despite a slight decrease in 2020, the exports had been increasing before a significant decline in 2022. There have been fluctuations in the energy imports since 2012. It went down respectively by about: 23.8% in 2014, 30% in 2015 20% in 2016, 0.6% in 2019 and 34% in 2020, whereas the imports increased by: 52% in 2017, 29.5% in 2019 and over 91% in comparison to the previous years. It is worth noting that despite the ongoing war, the imports of energy to Ukraine grew and amounted to the highest value of 6 billion EUR in 2022.

Moving on, we could state that Ukraine exports mainly raw materials with food and drinks to the European Union. The exports of food and drinks have generally had a growing tendency. The biggest decrease by almost 25.5% was in 2020, what refers to the COVID- 19 pandemic and disruptions in the supply chain. The decrease by about 10% in 2016 as compared to the previous year could be explained by partial decline in agricultural production between 2014 and 2016 (Stehnei et al. 2019). It is well-known that the geographical location of Ukraine is a key factor to produce food and use its economic potential. In 2021, 10.6% of GDP in Ukraine accounted for agriculture, whereas the EU average was only 1.6% (The WorldBank, accessed: 2023). Looking at the exports of raw materials to the EU, we can see an upward trend since 2016, in spite of its decrease by 13.6% in 2020. The integration into the EU allowed Ukraine to satisfy European nutritional needs and increased demand for raw materials, while the country is supplied by chemicals and technologies. But regarding that Ukraine produces mainly intermediate and low value-added goods with lower technological component, the economy remains more backward and dependent on high-tech imports from abroad (Rybchuk, Bachynsky, 2020). Moreover, cheaper import products lead to mass destruction of the local producers in Ukraine that cannot adapt to foreign market players anymore (Soroka, 2022). Such situation can have a negative impact on Ukrainian competitiveness in the international market.

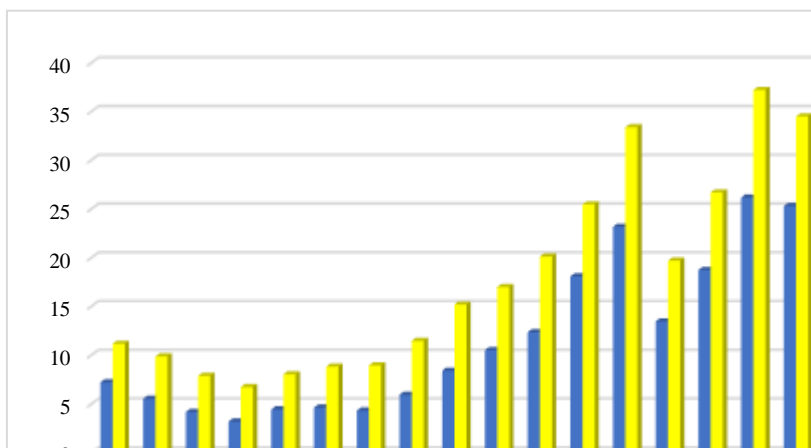

Graph 2. Ukraine’s Foreign Trade in Goods with EU countries in 2021 (in million USD).

Sources: Own study based on the data of the State Statistics Committee of Ukraine-https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_e/zed.htm (date of access: 25.03.2023).

As we may see on a graph 2, the biggest importer of Ukrainian goods in the European Union was Poland and its value amounted to about 5.23 billion USD in 2021. The share of exports to Poland was 19.5% of the total EU. It could refer to geographic proximity and probably by the fifth largest population among the other countries of the EU. The next places were taken by: Italy, Germany, the Netherlands, Spain, Hungary, Romania, Czech Republic, Slovakia and Austria. In 2021, Germany was the biggest exporter of the EU to Ukraine and its value came to almost 6.29 billion USD, whereas the share of Ukrainian imports from this country was 21.7%. That relatively high proportion of imports could refer to the fact that Germany remains the biggest EU economy and specializes in production of advances goods or technologies. The next places were taken by: Poland, Italy, France, Hungary, Czech Republic, Lithuania, the Netherlands, Spain and Slovakia. Signing of "The EU-Ukraine Association Agreement" gave Ukraine an access to the biggest and fast-growing European economies. Over 30% of the total trade fell on neighbouring countries in 2021, what might indicate developed cross-border cooperation.

Afterward, the analysis of trade between Ukraine and the CIS countries seems to be necessary in order to assess potential benefits over the years.

Graph 3. Ukrainian trade with goods with the CIS countries in the years 1996-2018 (in billion USD)

Sources: Own study based on the data of the State Statistics Committee of Ukraine- https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_zed.htm (date of access: 25.03.2023).

As we can see on a graph 3, Ukrainian imports and exports to the CIS countries had had a growing tendency before they started to decline gradually

in 2014. 2005 was the first year, when exports and imports were higher in trade with the EU than with the CIS countries. However, if we compared graph 3 with graph 1, we could see that Ukraine imported and exported more to the CIS countries until 2013. Ukrainian exports went down by 32.6% and imports decreased by 38.2% in 2014 in comparison to the previous year, whereas exports declined by 47.5% and imports fell by 39.3% in 2015. Reminding that it had been a long time before Ukraine reached higher volumes of foreign trade with the EU after 2008, it turns out that the country has lost its significant markets- the CIS countries. Therefore, an increase in trade with the EU may not compensate for such loss in the next few years.

The main problems of Ukrainian economic integration into the EU

As it has been described before, Ukraine has passed a longer way to the European integration in comparison to other EU's countries. However, the economic partnership between the European Union and Ukraine is still characterised by difficulties that hamper the mutual development. Among the main obstacles we could mention: corruption, inefficiency of the public administration system, socio- economic problems, labour migration or incomplete judicial reforms (Stoika, 2020).

One of the most important problem that needs to be solved has been a large-scale corruption in Ukraine. According to Corruption Perceptions Index Ukraine remained the second most- corrupted country in Europe with the score 33 out of 100 in 2022, after Russia. Despite a slight improvement in comparison to the previous year, Ukraine stays far behind the EU members. To better illustrate this, the most corrupt EU member- Bulgaria achieved the score 43 out of 100 in 2022 (Transparency International, accessed: 2023). Regarding that corruption has a negative impact on a country's image and macroeconomic indicators, Ukraine needs to strengthen the reforms in order to increase the effectiveness of the partnership and economic development.

Then, according to the Pulse of the Agreement, Ukraine has completed 63% of all tasks planned by the Association Agreement with the EU. The biggest progress has been made in humanitarian policy, political dialogue, justice, freedom, security and human rights or public procurement, whereas the least progress has been made in financial cooperation and combating fraud, social policy and labor relations, transport infrastructure or consumer protection (Ukraine- Europe, 2022). Thus, we could state that Ukraine has been more successful in a political than economic integration to the European Union since 2014.

The literature of the subject often draws attention to the competitiveness of economy. We can find out that Ukraine took 85th place in The Global Competitiveness Report (GCR) in 2019, when the Global Competitiveness

Index scored 57 out of 100 and was the third least competitive economy in Europe, after Moldova and Bosnia and Herzegovina. In the same year, Croatia remained the least competitive economy in the EU with the score 61.9 out of 100, what put it on 63rd place (GCR, 2019). This means that the competitiveness of Ukrainian economy also stays far behind the EU's economy. It is worth reminding that due to the EU technical requirements and low competitiveness of most Ukrainian products, foreign trade cannot lead to a high increase in exports. Ukraine imports more high-tech products, while exports mainly food products, raw materials and low value-added goods in order to meet an increasing demand in the EU. Eventually, large disproportions and more negative balance appear in trade structure. Therefore, it seems to be necessary to increase foreign investments in sectors of higher productivity with high-tech and knowledge. However, we cannot forget about stable macroeconomic environment that has a strong impact on competitive position too (Wosiek, 2016). In such a situation, both sides need to implement new solutions that would complete one another.

Possible solutions for Ukrainian economy after 24th February 2022 on the example of Poland

Even though Ukrainian economy has already been considered as fragile, Russian aggression against Ukraine significantly delays further economic changes. It becomes clear that Ukraine will not be able to recover fast without external support. That is why, the EU's institutions have also been preparing various aid programs since the war began, including 9 billion EUR of macro-financial assistance for Ukraine (The European Commission, accessed: 2023). A great involvement in support for Ukraine could be observed in the neighbouring countries being members of the EU, for example in Poland. The Polish Investment and Trade Agency that has received over 3,000 applications from Polish enterprises related to reconstruction and future investments in Ukraine (PAIH, accessed: 2023). Moreover, the Polish National Development Bank (BGK) in cooperation with the European Commission participates in a financial assistance for Ukrainian entrepreneurs and is supposed to guarantee loan repayments, granted by Kredobank (BGK, accessed: 2023). According to analysts of Bank Pekao (2022), thanks to Ukrainian's membership in the EU and eliminated barriers, the total benefits for Polish economy could account for 3.6- 3.8% of GDP. Additionally, Polish experiences in economic transformation, macroeconomic stabilization or adaptation to the EU standards would provide support for vital reforms.

As it has been mentioned before, Poland is the biggest importer of Ukrainian goods and the second biggest exporter to Ukraine from the EU. Therefore, the effort made gives an opportunity to develop economic potential

of both countries and ensure geopolitical safety in the coming decades. However, the engagement of the other EU countries is needed as support from neighbouring and smaller countries like Lithuania may not be enough in the long term due to enormous losses.

Discussion and conclusions

In conclusion to this paper, we could confirm that the integration to the European Union has not improved the position of Ukrainian economy significantly, despite an increase in trade. After the reorientation to the EU from the previous key market- the CIS, economic and geopolitical crisis, Ukraine failed to generate more revenues that would compensate such loss. Due to low competitiveness of most of Ukrainian goods and the EU technical requirements, there is a small possibility of gaining as high values of export as before the agreement. Taking advantage of strengths of Ukrainian economy, an increased involvement in food and raw materials sector could be considered. Moreover, further diversification of outlets would be essential unless the economic integration with the EU achieves desired results. The East Asia and the Asia- Pacific region are regarded as other potentially attractive partners (Sardak et al. 2019). In order to maintain the EU's position for Ukrainian trade, the redefinition of common goals seem to be needed, what would provide additional opportunities for both sides.

As Stoika (2020) claims, successful integration of Ukraine into the EU is possible only on condition that the country meets Copenhagen criteria (political, economic and membership criteria). On the other hand, the ongoing Russian invasion of Ukraine requires the implementation of new solutions by the EU and Ukrainian government as the war does not allow to reduce discrepancies with the Copenhagen criteria. While Ukrainian foreign policy has been drifting towards the European standards since 2014, the new geopolitical reality challenges to build independent, economically strong Ukraine and the future EU membership could play an important role in post- war reconstruction of the country. We cannot forget that the efficiency of such an undertaking is also determined by current decisions.

References

1. Bank Pekao (2022) "Największa odbudowa nowoczesnej Europy Wyzwania związane z powojenną rekonstrukcją ukraińskiej gospodarki". Październik 2022 r. pp. 3.
2. Czermińska M. (2008) "Zasady i funkcjonowanie wspólnej polityki handlowej Unii Europejskiej- implikacje dla Polski". Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, No. 777. pp. 5, 9.

3. Jaszczyński M. "Znaczenie handlu zagranicznego w rozwoju gospodarczym". Zeszyty Naukowe PWSZ w Płocku. Nauki Ekonomiczne, Vol. XXIII, 2016 p. 375- 377.
4. Mironowicz E. "Polityka zagraniczna Ukrainy 1990-2010". Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, Białystok, 2012. pp. 46-47.
5. Pietraś M., Baluk. W, Paruch W., Surmacz B., Stępniewski T., Pawłowski. K., Sienkiewicz M., Borowik B., Olchowski J., Tatarenko A., Szabaciuk A., Gergało- Dąbek A., Drabczuk M., Kuczyński S., Bazhenova A. Lewkowicz Ł., Zonik-Kuczyńska A. "Stan i perspektywy partnerstwa strategicznego Polski i Ukrainy. Punkt widzenia Polski i Ukrainy" (first part). Międzynarodowy Zespół Badań Stosunków Polski i Ukrainy, Lublin, Kiev, 2021, pp. 17.
6. Rybchuk A., Bachynsky T. (2020) "Ukraine in the promotion system for exports of high-tech products". Journal of European Economy, Vol. 19, No. 1 (72), January–March 2020. Publication of Ternopil National Economic University, pp. 18.
7. Sardak S., Radziyevska S. & Us I. (2019) "Exports of Ukraine as a global challenge for its future". SHS Web of Conferences, Vol. 65 (09003). pp. 7- 8. DOI: <https://doi.org/10.1051/shsconf/20196509003>
8. Soroka S. (2022) "Economic Consequences of the Realisation of the EU-Ukraine Association Agreement". Środkowoeuropejskie Studia Polityczne nr 2, 2022. Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM. pp. 140-141, 153-154.
9. Stoika V. (2020) "Problems of Ukraine's integration into the European Union". Scientific Papers of Silesian University of Technology. Organization And Management Series, No. 146, pp. 474- 475, 484.
10. Stehnei M. I., Irtysheva I. O., Boiko Y. O., Khaustova K. M. "Strategic Priorities and Effectiveness of the Implementation of the State Policy for Sustainable Agricultural Development in Ukraine". Viešoji politika ir administravimas, 2019, Vol. 18, No 2, pp. 201-202, 204-205.
11. TAMILINA L. (2021) "A comparative analysis of confidence to the CIS between Ukraine and Russia". MPRA Paper No. 111155, pp. 5-8. Available at: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/111155/> (date of access: 23.03.2023)
12. The World Economic Forum (2019) "The Global Competitiveness Report 2019". pp. XIII. Available at: <https://www.weforum.org/reports/how-to-end-a-decade-of-lost-productivity-growth> (accessed: 23.03.2023)
13. Ukraine- Europe (2022) "Report on implementation of the association agreement between Ukraine and the European Union 2021". pp. 7.
14. Wosiek R. (2016) "Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki – aspekty teoretyczne". Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Nr 269, 2016. pp. 238.

Websites:

1. BGK- <https://www.bgk.pl/aktualnosc/we-wspolpracy-sila-komisja-europejska-bank-gospodarstwa-krajowego-i-kredobank-beda-dzialac-razem-dla-ukrainy> (accessed: 20.03.2023)
2. Eurostat- [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Standard_international_trade_classification_\(SITC\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Standard_international_trade_classification_(SITC)) (accessed: 24.03.2023), https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Ukraine-EU-_international_trade_of_main_product_groups (accessed: 26.03.2023)
3. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine (MFA of Ukraine) - <https://mfa.gov.ua/en/about-ukraine/european-integration/eu-ukraine-association-agreement> (accessed: 24.03.2023)
4. The European Commission- https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/index_en (accessed: 24.03.2023)
5. The Polish Investment and Trade Agency (PAIH)- <https://odbudowaukrainy.paih.gov.pl/> (accessed: 20.03.2023)
6. The World Bank- <https://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS?locations=UA>
<https://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS?locations=EU>
(accessed: 20.03.2023)
7. Transparency International- <https://www.transparency.org/en/cpi/2022/index/ukr> (accessed: 24.03.2023)

Scientific supervision by Patrycja Żegleń, PhD, University of Rzeszów (Poland)

K. Solek
Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
Państwowy Instytut Badawczy (Polska)
B. Ślusarczyk
Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Krośnie (Polska)

CRISIS ASPECTS OF THE COVID-19 PANDEMIC IN THE ECONOMIC SPHERE

The subject of the study is the social and economic significance of the COVID-19 pandemic in the global and regional dimensions, particularly in Poland. Based on the literature, the historical roots of various pandemics are presented, confirming their cyclical nature. The analysis of current reports on COVID-19 served to verify the hypothesis on the secondary nature of economic effects in relation to social effects, which fundamentally differentiates the current crisis from known economic and financial crises of market provenance. In the perspective of recovery from an economic crisis is the strengthening of the private sector, in the case of a pandemic crisis, particular importance is attributed to the public sector, in particular health and education. The need to develop crisis-fighting instrumentation based primarily on logistics has been identified. A pandemic can consolidate long-standing cultural, social and economic changes, for the time being rather modestly heralded by various signs.

Keywords: pandemic, pandemic cycles, economy, crisis, impact of COVID-19

Introduction

The term 'epidemic' (from Gr. epi - 'haunting' and demos - 'people', 'people') is 'the occurrence in a given area of infections or cases of an infectious disease in a number markedly greater than in a previous period, or the occurrence of infections or infectious diseases hitherto absent' (Filon, 2020, p. 40). The word epidemic has come into common use and is also increasingly replacing the word epizootic (plague, pestilence) - referring to the occurrence of disease among animals rather than humans. The legal definition and administrative procedure of an epidemic is regulated by the Act of 5 December 2008 on preventing and combating infections and infectious diseases in humans - Journal of Laws No. 234, item 1570. The declaration of an epidemic state has implications for the formulation of prohibitions and orders in an administrative manner; in Poland, such a state was in force from 20 March 2020 to 16 May 2022. A pandemic, on the other hand, is not limited by its area of occurrence, is global in nature, and is characterised by: lack of biological

immunity of the population, long period of contagiousness and contagiousness in the asymptomatic period, various symptoms making diagnosis difficult; a pandemic is declared by the WHO. The pandemic is global, with secondary outbreaks occurring in different countries and even continents independently, i.e. not necessarily as a result of transmission by an infected person. In the current COVID-19 pandemic, the presence of the pathogen has been reported in imported frozen fish (New Zealand) or caught shellfish (Spain), but it is also of cognitive interest to identify 'patient 0' in a given country to more fully identify disease transmission routes. In the literature, the concept of an epidemic is used with some flexibility, such as Justinian's plague epidemic in the 6th century, which claimed 100 million victims worldwide in three years, and the two-year plague epidemic in London in the 17th century, which claimed 100 000 victims, while Poland's most recent smallpox epidemic occurred in Wrocław in 1963, lasted 25 days and, thanks to inoculation of 95% of the population, was limited to 7 deaths. It is worth mentioning that this was one of the last smallpox epidemics in Europe. Globally, the last case was recorded in Bangladesh in 1975, and smallpox has not appeared anywhere in the world since. This is undoubtedly the success of a unique vaccine that administered live viruses of another pox (cowpox) that causes few symptoms in humans. In 1980, the WHO declared smallpox to be completely eradicated and smallpox vaccination is not on the compulsory vaccination calendar (Filon, Łukasuk, 2020, p. 21). Epidemics and pandemics are caused by different pathogens. In historical times, pandemics were mainly caused by bacteria (plague, cholera). Today, viruses (influenza, AIDS, COVID-19) are primarily the disease agent. Viruses attack selected regions of the body, which makes them different from bacteria. The epidemiological chain is made up of three links: source of infection and infectious agent, routes and mechanisms of spread, susceptible individuals. Viruses have the ability to mutate rapidly, adapt to a resistant host and change affinity. Epidemics (pandemics) have plagued humanity since ancient times. Our knowledge of them is mainly reduced to the number of victims, which is not always authoritative, even disregarding the estimated nature of the data, e.g. the Athenian plague in 430 BC claimed 65 000 victims, but this relatively small number was one-third of the population of Athens (Philemon, Łukasuk, 2020). The Antonine plague of 165-166 killed 5 million Romans, or 25 per cent of the empire's population at the time (Filon, Łukasuk, 2020).

The Antonine plague of 165-166 killed 5 million Romans, or 25 per cent of the empire's population at the time (Filon, Łukasuk, 2020). Relative numbers show different things than absolute numbers. Which ones better illustrate the tragedy? In 2016, WHO announced that 28646 people contracted haemorrhagic fever, of whom 11323 died, or 40% (Filon, Łukasuk, 2020).

However, the high mortality rate did not arouse a widespread sense of insecurity due to the low transmission of the ebola virus. During the Justinian plague in the sixth century, which contributed to the deaths of as many as 40% of Constantinople's population (Fiłon, Lukasuk, 2020), in addition to the hecatomb of victims, ignorance was a strong concern: "little was known about the aetiology of the diseases, their modes of transmission or treatment (...) it was not known who could become infected, who recovered and why. This ignorance caused panic among the population and uncoordinated behaviour, such as some locking themselves in their homes, others fleeing from the cities to the countryside, or vice versa..."(Wojcik, 2011, p. 387). Fear was also compounded by the fact that the symptoms of the onset and development of the disease varied from person to person (Wojcik, 2011). The search for parallels between known epidemics is therefore not strongly justified. Nevertheless, the COVID-19 pandemic historically ranks as the 9th worst plague in terms of deaths even before its end (Wiatrzyk, 2021). By 17 January 2023, 683.2 million people worldwide had been infected with coronavirus, 6.8 million had died, 655 million had recovered, and the rest are undergoing treatment. However, the actual number of deaths may be much higher, according to the BBC; the data reported by individual countries may not be complete and this is not necessarily due to malice. Due to the pandemic, the treatment of other diseases has fallen by the wayside, both because of inefficiencies in the health service and because of patients' fear of dealing with the health service (Mazur-Puchała, 2021) In addition, it may be thought that the dynamics of the pandemic are slowing down. The media echoes with figures illustrating the drama of the pandemic on a piecemeal basis; it is worth checking the actual state.

Table 1

COVID-19 pandemic

Country Kraj	Population Ludność	Infections Zakażenia	Deaths Zgony	Infections/population (%) Zakażenia/ludność (%)	Deaths/infections (%) Zgony/zakażenia (%)
Poland Polska	37.660	2.890	75.4	7.7	2.6
USA USA	325.636	40.900	659.0	1.3	1.6
India Indie	1.346.761	33.200	442.0	2.5	1.3
Brazil Brazylia	210.094	21.000	586.0	10.0	2.8
United Kingdom Wlk. Brytania	67.483	7.170	134.0	10.6	1.9

Source: own compilation based on Google. (2022). Statistics. Downloaded from: (pandemic deaths).

It is not possible to establish a 'ranking' of countries from the data in the table, as such populous countries as China and Russia are not included, but it is possible to make a rough estimate of how individual countries are dealing with the problem. In the UK, there are a lot of infections, perhaps the restrictions put in place are not strict enough, but the success rate in treating those infected is high. In Brazil, with a high infection rate, treatment efficacy is least satisfactory. In the USA, with a relatively low infection rate there is simultaneously a high treatment efficacy, in Poland the opposite. The highest treatment efficacy with relatively low transmission in India would dictate a review of the reliability of the statistics. The pandemic has found different countries in different situations and is exacerbating their polarisation without creating uniformity. It is puzzling that, with regard to China, there is more talk about the state of the economy than the spread of the pandemic. These are the effects of globalisation, through which they play an important role in supply chains. But China also reports success in dealing with the pandemic, a measure of which is that 95,000 infections occurred between the beginning of 2020 and September 2022 (Kapiszewski, 2022). Individual countries are coping, or not coping, in their own way with the pandemic. In 2020, China handled the pandemic best in the world. Now the situation is different. The Delta variant of the coronavirus is spreading rapidly through the country. The authorities have imposed drastic restrictions and even China's central bank admitted in a statement that inflation is under control but the economic recovery is not robust. "The pandemic is leaving its mark on the global economy. China, although it has been gaining so far, is now catching breath" (Frączyk, 2021a). Similarly, in mid-August 2021, a stock market portal analyses the situation. "It was hoped that the Middle Kingdom would be one of the engines of growth pulling the world out of the crisis. However, China has its own problems, and recent economic data coming out of the country has been considered quite disappointing" (Koziel, 2021). In anticipation of weaker growth in China's economy, global markets for copper, oil and agricultural commodities have seen price declines in July/August 2021. The reported death statistics are characterised by relative accuracy, as it is difficult to separate the effects of different diseases and it is still uncertain what determines the course of the SARS-CoV-2 disease in a particular patient. There are cases where patients die within days of being discharged from hospital. During a pandemic, access to healthcare is difficult and many people not infected with coronavirus die because of this (Mazur-Puchała, 2021). It is also not insignificant that 190 countries, with a population of 7.822 billion in 2020, have separate health policies, with different organisational proficiencies in data collection.

Epidemics and pandemics history

In descriptions of the past, the terms epidemic and pandemic are used interchangeably, usually referring to epidemics, plagues or indicating diseases. For example, the Athenian plague, the largest in ancient Greece, brought by the army of Sparta in 430 BC, first broke out in Ethiopia, reached Greek cities via Egypt, but it was in Athens that it claimed 65,000 victims, or one third of the population. Studies of the remains carried out between 1994 and 1995 established that typhoid fever was the causative agent; the cause was therefore known after millennia. Another epidemic reached the Roman Empire with soldiers returning from campaigns in the Middle East and claimed 5 million victims, or 25% of the population, between 165 and 166 AD; it may have been smallpox or measles. Three major recurrences of the plague occurred at considerable intervals. Between 541 and 543, the Justinian plague - took a huge toll of 40% of the population of Constantinople, with 100 million victims worldwide. In 1347, a second epidemic claimed 50 million European victims. Between major recurrences of the plague, between 1665 and 1666 in London, the epidemic claimed more than 100,000 victims. The third one in 1894-1900, then the main spreaders were rats travelling on steamships (later clarified to mean rat fleas). Bacteria bacilli were responsible for the plague; they were successfully isolated in 1894. Recurrences of smaller epidemics recurred every 15-20 years. "At the end of the 15th century, plague epidemics in Krakow occurred every 2-3 years and even year after year. Between 1500 and 1750, 92 epidemics were recorded in Krakow - the most of any Polish city. (...) Plague epidemics in Europe had died out by the beginning of the 19th century." (Fiłon, Łukaszuk, 2020, p. 19). Between 1545 and 1550 in Mexico, a plague of typhoid fever, brought by the Spaniards, killed about 80% of the Aztec population. A renewed outbreak between 1576 and 1578 claimed a further 8 million lives; the pathological agent was established centuries later in studies of the remains of the victims (Fiłon, Łukaszuk, 2020). The smallpox virus appeared in 400 AD in China and India. By 1520 it had made its way to Mexico, Peru, Brazil and by sea expedition routes to Africa, Australia, New Zealand. At the end of the 18th century, it was responsible for the deaths of about 800 000 people per year in Europe. It is worth mentioning that in 1989, the WHO declared this disease entity completely eradicated and vaccination against smallpox (blackpox) is not included in the mandatory vaccination calendar (Fiłon, Łukaszuk, 2020). Influenza has afflicted mankind since ancient times, spreading mainly by the droplet route. It was first reported in 412 BC, the first reported epidemic in 1173, and the first pandemic began in 1729 in Russia. After two years, a recurrence covered the whole of Europe, and in 1733 America and Africa. Between 1700 and 1900, 16 major influenza epidemics occurred. In the pandemic that covered Europe and America in

1782, at its peak in St Petersburg, there were 30000 patients each day. The most famous pandemic is the so-called Spanish flu, caused by the avian subtype virus. The influenza virus was isolated in 1933 and comes in three types: A - transmitted by pigs, horses, birds, the most dangerous, B - found only in humans, C - the mildest, in humans and pigs. The HIV virus was isolated in 1983 and the AIDS pandemic caused by it continues to this day, the first of such longevity. The first cases of haemorrhagic fever caused by the Ebola virus, which has a mortality rate of up to 90%, were reported in 1976, with epidemics confined to small local communities. Zika virus, transmitted by mosquitoes, has so far appeared in 86 countries, with an estimated 1.6 million infected in 2016 (Fiłon, Łukaszuk, 2020). Epidemics and pandemics have been occurring for a long time. Disease agents are subject to mutation and, in each case, knowledge about them has to be at least updated, if not created from scratch. Pandemics differ in their contagiousness and mortality and in the severity of the disease course. "The problem of epidemics and the spread of disease in the human population has changed over the centuries along with advances in knowledge, living culture and technology" (Fiłon, 2020, p. 49). Over the centuries, the roles/comparative costs of factors of production have changed. The human factor was first dominant, hence the many victims of pandemics resulted in reduced production and often famine. Today, there is a greater interchangeability of factors, but their interconnection in the digital age is more complex and subtle. Economic aspects mix with social and political ones, making the search for solutions no easier. In relation to pandemics, the well-known black swan metaphor does not fit, as the shape of the future plague and the time of occurrence are unknown, while the probability of its occurrence borders on certainty. Arak (2020) proposes the metaphor of the grey rhinoceros as a highly probable but downplayed threat that has a huge impact on the reality around us. Also Zurek (2021) is of the opinion that a pandemic is a white swan, not a black swan, for the reason that 'the contemporary economic and political world is a so-called extremist one, dominated by rare events'. Indirectly, the black swan metaphor in relation to the current pandemic is negated by Nassim Taleb himself, who early last year published an essay warning that the rise of corporate socialism preferring corporate permanence threatens the world. Governments try to offset the effects of all crises by propping up faltering companies with public money, paying less attention to consumers. And the conditions for this are created by the printing of money. This phenomenon assumes great proportions during a pandemic. As for the pandemic itself, Taleb writes: "If anyone has read my book carefully, they know that the global pandemic is a white swan. It was known that it would happen, the probability was high. What was not known was when it would happen. The pandemic was an expected event given the structure of the modern

world and the increasing globalisation. The Singapore government, of which we were advisors, had already been prepared for a pandemic since 2010" (Rosik, 2020). The present pandemic is the third in succession. SARS-CoV emerged in China in 2002, MERS-CoV in the Arabian Peninsula in 2012. The current emergence of SARS-CoV-2 is certainly not the last. "The appearance of SARS-CoV-2 did not surprise me (...) if we look at history, it is clear that on average a new dangerous coronavirus appears every ten years. (...) Every virologist knew that a new threat was coming. It was even forecast to happen around 2020. We just didn't know where exactly it would come from," says Prof Krzysztof Pyró, one of Poland's leading virologists. 'The SARS-CoV-2 coronavirus pandemic will eventually die out, but it will be followed by another one,' he adds (Kolesnychenko, 2021).

Pandemic in society and the economy

Unexpected multiple infections, concentrated locally, disorganise life by introducing disruption to the provision of work. Perturbations include infected people and those suspected of being infected due to their contact with infected people; in terms of time, there are periods of illness, convalescence, quarantine. The attrition of pilots guiding ships through the Panama Canal has caused congestion, with ships waiting up to 15 days to traverse the canal. The price of container freight from China to Europe increased more than tenfold. The price of old cardboard, from which cardboard packaging can be made, has increased several times due to the growth of e-commerce (this is the so-called Amazon effect) and shipments of vaccines. Lockdowns and restrictions - bans and controls - on cross-border traffic complete the rest. All the more reason for the packaging industry to begin its turbulent development. It turns out that it is relatively easier to predict the pandemic itself than its multidimensional consequences. Wierciszewski (2021) estimates that in recent years, many global trends have been initiated in China. Meanwhile, it is in China that signs of an economic slowdown are being observed. The People's Bank of China has unexpectedly eased monetary policy towards important banks, unexpectedly lowering (previously announced to increase) reserve requirements in mid-2021, which will trigger a 1 trillion yuan reduction. China's slowdown could continue and spill over to the rest of the world. Economists note that this is happening at the same time as the Federal Reserve is doing the opposite. Against the background of these views, it is worth highlighting the emerging diagnostic role of the People's Bank of China. Until now, the actions of the Federal Reserve alone have been observed; now it is beginning to be different. This, along with growth rates, is an important symptom of the growing role of the Chinese economy. Concerns about its slowdown are serious in the context of the emergence of new variants of SARS-CoV-2 and the uneven global

vaccination rate. We should add - it is hard not to see the connection between the pandemic and China's growing global exposure. Recently, China has seen a decline in demand for services, while demand for products has increased, correlating with a 10% increase in exports during the pandemic. Capital flows have made China imperceptibly - including for the US - the factory of the world, which has moved the bulk of its production to it as part of globalisation, and the pandemic clearly demonstrates this. In the first half of 2020, China has attempted to convince the rest of the world that expansion is not its only goal. Thus, on 23 May, President Xi Jinping declared that he would "gradually create a new development pattern that takes the main domestic economic circuit as its focal point, with the domestic and international circuits driving each other." (Guangyuan, 2020). The Chinese Embassy reports that currently, economic growth is primarily driven by domestic demand, and further deepening domestic demand is an effective strategy. "During the Asian financial crisis in 1997 and the international financial crisis in 2008. China, by accelerating reforms and increasing domestic demand, took a leading role in the world in terms of realising stable economic growth. From 1998 to 2002 and 2008 to 2010, China's contribution to global economic growth was 16.3% and 51.7% respectively." (Guangyuan, 2020). However, China does not intend to give up the benefits of globalisation. In the second circuit, they are betting on: a) cross-border e-commerce - the pandemic is giving a developmental boost to this area; b) international shipping capacity - they are speeding up the construction of the Hainan Free Trade Port; c) capital attraction - the foreign investment law will be implemented; d) opening up the financial sector to the outside world - the yuan (renminbi) was introduced many years ago into the SDR basket of currencies and into the foreign exchange reserves of central banks, e.g. Germany, and attempts are being made to expand China's international settlement system in the event of a restrictive hindrance to SWIFT. Overall, they are betting on globalisation "Just as hundreds of rivers form a sea, they cannot be reversed and made into separate lakes, so the structure of the global supply and industrial chain is the result of the long-term complex influence of various factors such as market rules and choices made by enterprises" (Guangyuan, 2020). It is not only in the product market that price relations are changing. In the labour market, the wage situation for IT professionals, especially freelancers, has changed favourably. Remote working has become attractive, especially outside of full-time work, due to the growing importance of programming - here younger generations are leading the way. This, in addition to the higher mortality of the elderly, is another example of the age categorisation of society in a pandemic. The markedly higher mortality of the elderly in a pandemic changes the demographics and results in an increase in retirement benefits. Ćwiek (2021) states: (...) life expectancy has

not actually been increasing since 2016, but never before have declines been so great - last year, life expectancy for men shortened by around 1.3 years and for women by 0.8, explains the expert and reminds us that the shorter the life expectancy, the higher the benefit. Analyses based on CSO data show that, just because of the higher mortality last year, the pension of those who will retire this year will be around 5 per cent higher. This is mainly the result of the pandemic." This is illustrated by the following example: if someone has accumulated capital of PLN 500,000, retiring at the age of 60, he or she would receive a benefit of PLN 1917 last year and already PLN 2013 this year. This could contribute to an exodus of older workers from the labour market (Ćwiek, 2021). The pension increase is an unexpected consequence of the pandemic. Medical costs, vaccinations, absenteeism, corporate cover schemes cause a spike in public debt and high inflation. Viewed through the lens of modern monetary theory (MMT Modern Monetary Theory), however, debt allows the increase in public debt to be relativised. The theory has staunch opponents; nevertheless, it must be acknowledged that it is gradually being put into practice. A decade ago, Fed chief Alan Greenspan said that the US could pay off any debt because money could always be printed to do so. In the financial sphere, the US is creating certain standards of behaviour. Long ago, J.M. Keynes recognised that "The ideas of economists and philosophers, both when they are true and when they are wrong, are of greater importance than is commonly believed. W istocie rządzi one światem" (Skousen, 2012, s. 7). The idea of adding money is attractive, as it provides a wide room for manoeuvre for the government, which does not have to pre-finance its expenditures from taxes and debt issuance through bonds. However, it changes the nature of money. Money derives its value from a legal monopoly, giving it the status of legal tender, hence the term fiat money (Latin: fides - faith). As such, it ceases to be a commodity. By defining the right to participate in commodity exchange, it becomes a social relationship. "MMT is not about regulating the quantity of money as a resource (as in Friedman's monetarist theory), but about controlling its flows. (...) A balancing budget or the size of the public debt is irrelevant, because such a state cannot go bankrupt" (Błaszczak, 2020). Of course, the issue of public debt is not so clear-cut. It should be mentioned that, contrary to the common perception, there is parallel money in circulation of different origins and nature, as illustrated, for example, by the variety of monetary aggregates used in the creation of monetary policy, or by the Central Bank Digital Currency (CBDC) project inspired by the International Monetary Fund and the World Bank and, with some distinction, by the European Central Bank. However, it is undeniable that MMT 'absolves' governments of public debt far more than the views of traditional economists. One might therefore think that a pandemic would cure the ground for MMT implementation, which

even qualifies as freakonomics. CBDC, on the other hand, will enable central banks to create credit money. This would be a significant spread of e-money and would be of great benefit to the banks, and this already sounds very serious. After all, the creation of e-money by central banks would be much cheaper than the creation of cash money. Besides, what enticing prospects it would open up. Term money, which would expire on a specific date, is already being discussed. They could be exchanged for new ones at a specific rate. This would alleviate the problem noted by Keynes, namely that savings do not automatically convert into investment. The timeliness of money is an idea straight out of freakonomics? Not exactly. Flint (2018) reports that the fairly frequent exchange of metallic (silver) money for benefits was used by Boleslaw the Bold, Ladislaus Herman and Boleslaw the Wry-mouthed, and this is, after all, the Middle Ages. A pandemic situation could develop unfavourably, contrary to expectations that the spread of vaccination would stop a pandemic. In 2020, according to weekly statistics published by the CSO, 372,000 people died between week 10 and week 50. During the same period in 2019. - 312 thousand, in 2018. - 314 thousand. The difference between 2020 and the average of the previous two years is 58.8 thousand, of which 22.7 thousand can be explained by the virus. With an adjustment for the 300 fewer road accident victims (less traffic due to restrictions), "non-viral deaths" were 36.4 thousand more numerous. This was due to chronic diseases whose standard monitoring and treatment pathways were shattered, 'the health system focused on treating one disease' (Frączyk, 2021b). Eurostat reported data for 48 weeks. During this time, there were 11.8 per cent more out-of-hospital deaths in Poland compared to the average of the previous two years. Italy, the Czech Republic, Greece, Romania and Slovakia have worse parameters; ahead of us is Spain, where there was a stronger coronavirus hit than in Poland. This is a situation that vaccination will not be able to eliminate in the short term. At the other demographic pole, the situation regarding child births does not look any better. "2020 was the third worst year since the Second World War. In terms of birth rates, this one could be even worse" (Zolciak, Osiecki, Klinger, 2021). Before the pandemic, demographers pointed to two reasons for Poland's ageing population: longer life expectancy and low birth rates. In a pandemic, fewer women choose to give birth because the material situation is precarious and the prospect of giving birth in a covid hospital is a deterrent. What characterises a pandemic and what can come out of it A pandemic is characterised first and foremost by its multidimensionality. In countering the effects of the financial crisis in 2008, action was focused on helping banks, the aim was to avoid contagion, to keep the banking system running smoothly. In the pandemic, attention was focused on health protection, mainly by limiting the transmission of infections through the deactivation of manufacturing, service, educational

and performance activities and orders and prohibitions directed at the population (quarantine, disinfection, distancing, masks). On the other hand, efforts were made to prevent business bankruptcies and job losses. In the first phase of the pandemic, the negative effects of such undertakings on the economy were tried to be offset by artificially sustaining demand. A lot of chaos crept in. A tourism voucher was introduced to help the tourist industry and large families, and after a while hotels were closed down - they became available only to business travellers. Remote learning was introduced and only after a few weeks it was decided to support it by subsidising the purchase of appropriate equipment by teachers. The idea of exclusively 'one-name' hospitals was recognised, only to be abandoned soon after. The National Immunisation Programme was polemically referred to as a national vaccination lottery. It was widely reported that 8,000 vaccination points had been prepared, and it was not until 9 March that *Gazeta Wyborcza* wrote that the government 'wants to make' changes - so that when patients next sign up for vaccination, they can choose a point no more than 100 km from where they live. Official commentaries expose free beds and free ventilators as the efficiency of the health service, while overlooking the fact that telephone medical advice has become excessively widespread. The 'ripple effect' of the epidemic adds to the difficulties; after a relative calm, there is an increase in infections, and there is uncertainty about the actual number of infections. The world is not coping well with the pandemic; we cannot control its course. Just as dangerous as the virus is proving to be our response to the pandemic. COVID-19 exacerbates the weaknesses of the modern world: a lack of global governance, poor quality institutions and growing inequalities. Inequalities are huge "The 50 richest Americans have wealth equal to that of the poorer half of US citizens, or about 165 million people, according to a Bloomberg report on inequality. (...) The pandemic exacerbates the negative" (Kaczmarczyk, 2020). During the pandemic, out of necessity, we make extensive use of remote working and remote learning. Remote working gets complimentary reviews, remote learning does not inspire enthusiasm. "No technology can replace human contact" (Monka, 2020). Such contact with peers and with teachers is particularly important for children's development. This is where neglect can arise, which will take a long time to make up for. For purely human reasons, those who neither work remotely nor study remotely should also not be forgotten. Assessing the far-reaching effects of a pandemic, Roubini states: "There will be changes in the way we live, study, shop, work. We will do more things online, from home, and less in face-to-face interactions with other people. Some sectors such as hospitality, tourism, air transport, etc. could be affected for a long time. There will be an increase in public debt as everyone rightly responds by increasing budget deficits (...). Perhaps the effect of the pandemic

will be more debt, higher unemployment, more inequality, more social unrest" (Kunica, 2020). We can see that, after such a short time after the pandemic, even experts are lost in conjecture as to its ultimate effects. Chief (2021) writes: "In essence, the bulk of the efforts of European governments and their agencies are aimed at stopping the development of the pandemic and raising public hopes that after a collective effort 'everything will return to normal'." This is not true. After a pandemic, the world, societies and their organisations will be very different; nothing will "return to normal". A pandemic is the detonator of a great social change, the course of which, nor the end, let alone the final results, are known". The opinion that nothing returns to the way it was after a major upheaval is not an isolated one. Ochmanski (2020, pp. 73-78) writes of another dangerous phenomenon: "In short, law in crisis can mean that states of fact called emergencies can be used to break the constitution and maintain lawlessness until the parliamentary majority changes. (...) As a result, a practice of multi-level application or rather enforcement is produced: at the level of the simplest norms of prohibition (...), the reaction of state authorities amounts to the absolute imposition of sanctions. At other levels, where the assessment of the behaviour of government officials or its acolytes is at stake, the practice of 'suspending' the rules emerges, as if situationally they were losing their general jurisdiction". It seems that, in a pandemic situation, people can be banned from the forest under threat of punishment and the huge expenses incurred for envelope elections can be justified outside the legal mode. Flieger (2020, pp. 41-45) adds: 'As the current pandemic crisis shows, without losing ownership of the infrastructure, many organisations have lost the ability to dispose of it on an ongoing basis completely, overnight, cutting them off from the ability to function on a day-to-day basis in a known and accepted mode. This is an unprecedented phenomenon that only some organisations have been able to cope with'. The losses caused by the pandemic have different dimensions. Overall, the pandemic has exacerbated divisions in society and created new ones. Elderly people are exposed to greater risks, as are people with other diseases, the labour market is more favourable to those who can work remotely, young people who are condemned to distance learning are adversely affected, the divide between supporters and opponents of vaccination is unexpectedly sharp, emergency teams proved to be unprepared to face a pandemic such as a flood, and staff, equipment and organisational shortcomings in the health service have become apparent, indicating considerable underfunding.

Summary

The pandemic is developing every now and then, creating new variants of the virus, and we cannot be sure when it will peak, especially as vaccination is

not available in every country, and where it is, it is meeting unexpectedly strong resistance. Large, multidimensional changes are looming, catalysed by the pandemic; their symptoms are discernible in the economy, society, politics. Supply chains and industrial chains are suffering; China is organising internal and international circulation - it cannot be ruled out that groupings of countries, such as the European Union, will come to a similar conclusion. After major changes (e.g. after WWI - the retreat of the colonies, after WWII - the Iron Curtain, after Solidarity - significant displacements of global hegemony) there is no return to the state before the changes occurred; after a pandemic, nothing will be as it was. The pandemic becomes a catalyst for change, the effects of which now cannot be fully predicted - in Spain it has accelerated the introduction of a basic income (albeit not necessarily unconditional), remote working is strengthening, income and wealth differentiation is increasing, the nature of money is changing, climate protection is gaining ground, the role of technical and technological innovation is increasing.

References

1. Arak, P. (2020). Pandemia jako czarny łabędź? Raczej szary nosorożec. Pobrano z: forbes.pl/opinie/co-przyniesie-swiatowej-gospodarce-koronawirus/x13j9wb (dostęp 26.02.2023).
2. Błaszczak, Ł. (2020). Czy nowoczesna teoria pieniądza wywróci do góry nogami współczesną gospodarkę? Pobrano z: <https://klubjagiellonski.pl/2020/02/19/czy-nowoczesna-teoria-pieniezna-wywroci-do-gorynogami-wspolczesna-gospodarke/> (dostęp: 25.02.2023).
3. Ćwiek, J. (2021). Średnia długość życia Polaków się skraca. Efekt pandemii. Pobrano z: <https://www.rp.pl/diagnostyka-i-terapie/art261531-srednia-dlugosc-zycia-polakow-sie-skraca-efekt-pandemii> (dostęp 24.02.2023).
4. Fiłon, J. (2020). Epidemie i pandemie w kontekście epidemiologicznym. W: E. Krajewska-Kułak, C. Łukaszuk, J. Fiłon, A. Guzowski (red.), *Życie w cieniu pandemii. Aspekty medyczne, etyczne i społeczne*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe SILVA RERUM.
5. Fiłon, J., Łukaszuk, R.C. (2020). Epidemia i pandemia w kontekście historycznym. W: E. Krajewska-Kułak, C. Łukaszuk, J. Fiłon, A. Guzowski (red.), *Życie w cieniu pandemii. Aspekty medyczne, etyczne i społeczne*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe SILVA RERUM.
6. Fliger, M. (2020). Współczesne kryzysy a elastyczność organizacyjna. *Przegląd Ekonomiczny*, 20, 41-44.
7. Frączyk, J. (2021a). Rozczarowujące dane z Chin, zapaść w Japonii. Polska zyskuje na zmianie łańcucha dostaw. Pobrano z: <https://businessinsider.com.pl/finanse/makroekonomia/produkcja-w-chinach-rozczarowalakatastrofa-pkb-w-japonii-polska-zyskuje/1t40d18> (dostęp 16.03.2023).

7. Frączyk, J. (2021b). Wysoka śmiertelność Polaków bez COVID-19 przez limity służby zdrowia. Polska w ogniu Europy. Pobrano z: <https://businessinsider.com.pl/finanse/makroekonomia/smiertelnosc-polakow-wczasie-pandemii-covid-19-polska-w-ogonie-europy/rv55q83> (dostęp: 08.03.2023).
8. Google. (2021). Statystyki. Pobrano z: (zgony z powodu pandemii).
9. Guangyuan, L. (2020). Pogłębianie reform i rozwoju w Chinach – okazja dla całego świata. Pobrano z: <https://www.mfa.gov.cn/ce/cepl/pol/dsxx/dshd/t1787958.htm> (dostęp: 11.03.2023).
10. Kaczmarczyk, M. (2020). Pandemia wzmacnia nierówności w USA. 50 osób ma łącznie majątek taki sam jak 165 mln Amerykanów. Pobrano z: <https://next.gazeta.pl/next/7,151003,26386824,pandemia-wzmacnia-nerownosci-w-usa-50-osob-ma-lacznie-majatek.html> (dostęp: 10.03.2023).
11. Kapiszewski, J. (2021). Pandemiczne starcie systemów. Chiny są jedynym państwem autorytarnym, które w walce z wirusem odniosło sukces. Pobrano z: <https://www.gazetaprawna.pl/magazyn-na-weekend/artykuly/8236841,chiny-strategia-zero-covid-autorytaryzm-szczepionki-rosja-korea-polnocna-turkmenis-tan.html> (dostęp 05.03.2023).
12. Kolesnychenko, T. (2021). To trzecia epidemia koronawirusa, w której uczestniczy. Prof. Krzysztof Pyrc opowiada, czym go zaskoczył SARSCoV-2. Pobrano z: <https://portal.abczdrowie.pl/to-trzecia-pandemia-z-koronawirusa-w-ktorej-uczestniczy-prof-pyrc-opowiada-czym-go-zaskoczyl-sars-cov-2> (dostęp: 27.02.2023).
13. Kozieł, H. (2021). Chiny znów przerywają euforię na rynkach. Pobrano z: <https://www.parkiet.com/analizy--rynkowe/art19469031-chiny-znow-przerywaja-euforie-na-rynkach> (dostęp: 17.03.2023).
14. Krzemień, K. (2018). Historia waluty polskiej, część I: Polska Piastów. Pobrano z: <https://goldenmark.com/pl/mysaver/historia-waluty-polskiej-czesc-i-polska-piastow/> (dostęp: 26.02.2023).
15. Kunica, M. (2020). Pandemie mogą się powtarzać. Wielu straci pracę. Wielu wpadnie w ubóstwo. Tylko u nas Nouriel Roubini o najważniejszych wyzwaniach dla świata. Pobrano z: <https://businessinsider.com.pl/finanse/makroekonomia/nouriel-rubini-w-business-insider-polska-o-najwazniejszych-wyzwaniach-dlaswiata/wsv8xyk> (dostęp: 18.03.2023).
16. Mazur-Puchała, A. (2021). Ponad 3 mln osób umarło na świecie na COVID-19. Ofiar może być więcej. Pobrano z: <https://www.medonet.pl/koronawirus,liczba-zgonow-w-zwiazku-z-covid-19-na-swiecie-przekroczyla-3-mln,artykul,35823862.html> (dostęp: 17.03.2023).
17. Monka, B. (2020). Żadne technologie nie zastąpią kontaktu z ludźmi. Wielki wstrząs, czyli jak pandemia zmienia nas wszystkich. Pobrano z:

<https://businessinsider.com.pl/firmy/strategie/pandemia-a-zarzadzanie-firma-jak-zmieniaja-sie-liderzy-felieton-beaty-monki/8bmm2tg> (dostęp: 13.03.2023).

18. Ochmański, W.J. (2020). Prawo w kryzysie kryzys prawa. *Przegląd Ekonomiczny*, 20, 73-77.

19. Rosik, P. (2020). Rozwój socjalizmu korporacyjnego zagraża światu – ostrzega Nassim Nicolas Taleb. Pobrano z: <https://strefainwestorow.pl/artykuly/analizy/20200401/korposocjalizm-nassim-taleb> (dostęp: 01.03.2023).

20. Skousen, M. (2012). *Narodziny współczesnej ekonomii. Żywoty i idee wielkich myślicieli*. Warszawa: Fijorr Publishing Company.

21. Wiatrzyk, A. (2021). Czy pandemia COVID-19 zalicza się do najgorszych plag w historii? Pobrano z: <https://szczepienia.pzh.gov.pl/ciekawostki/czy-pandemia-covid-19-zalicza-sie-do-najgorszych-plag-w-historii/> (dostęp: 18.02.2023)

22. Crisis aspects of the COVID-19 pandemic in the social... Kryzysowe aspekty pandemii COVID-19 w sferze... - 89

23. Wierciszewski, M. (2021). Chiny wiodły światową gospodarkę w kierunku ożywienia. Teraz ich wzrost mocno hamuje. Pobrano z: <https://businessinsider.com.pl/finanse/chiny-wiodly-swiatowa-gospodarke-wkierunku-ozywienia-teraz-ich-wzrost-mocno-hamuje/c93zl5l> (dostęp: 14.03.2023).

24. Wódz, J. (2021). Nic nie wróci do normalności. Polska po pandemii będzie zupełnie inna. Pobrano z: <https://wiadomosci.onet.pl/opinie/koronawirus-w-polsce-polska-po-pandemii-opinia/tbc2jv9> (dostęp: 18.03.2023).

25. Wójcicki, W. (2019). Protoeconomics in the European Middle Ages and modern times/ Protoekonomia w średniowieczu europejskim i czasach nowożytnych. *Economic and Regional Studies*, 12(4), 456-470. <https://doi.org/10.2478/ers-2019-0040>

26. Wójcik, M. (2011). Plaga Justyniana. Cesarstwo wobec pandemii. *Zeszyty Prawnicze UKSW*, 11(1), 377-401. <https://doi.org/10.21697/zp.2011.11.1.20>

27. Żółciak, T., Osiecki, G., Klinger, K. (2021). Mamy już stan wyjątkowy w demografii. Pandemia pogrąży przyrost naturalny. Pobrano z: <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/8105525,stanwyjatkowy-w-demografii-pandemia-pograzaj-przyrost-naturalny.html> (dostęp: 25.02.2023).

28. Żurek, K. (2020). Czarny łabędź. O skutkach nieprzewidywalnych zdarzeń. Nassim Taleb, recenzja. Pobrano z: <https://social.estate/czarny-labedz-o-skutkach-nieprzewidywalnych-zdarzen-nassim-taleb-recenzja/> (dostęp: 03.03.2023).

OCENA SKUTECZNOŚCI TECHNIK SPRZEDAŻOWYCH UP I CROSS SELLINGU ZASTOSOWANYCH W SKLEPIE INTERNETOWYM Z ELEKTRONIKĄ

Cross-selling i Up-selling są przykładami technik sprzedażowych, które służą do maksymalizacji zysków podczas pojedynczej transakcji. Omawiane techniki są z perspektywy kupującego uznawane za przejaw troski i myśl o jego potrzebach, a sprzedawca zwiększa swoje zyski, nie ponosząc tym samym kosztów pozyskania nowego klienta. To właśnie zastosowanie tego typu technik sprawia, że sprzedawcy generują większy zysk, często sprzedając artykuły, które nie byłyby kupowane osobno. Przeprowadzono badanie przeglądowe skupiające się na publicznych wynikach sprzedaży sklepu e-commerce z elektroniką. Badanie wykazało zyski płynące z zastosowania omawianych technik oraz pozwoliło na wskazanie różnic w wynikach sprzedażowych przedsiębiorstwa, gdyby to nie stosowało metod up i cross selling'u.

Słowa kluczowe: *cross-selling; up-selling; techniki sprzedażowe; marketing; e-commerce*

Wstęp

W świetle ciągle rozwijającej się globalizacji rynków e-commerce powstają zróżnicowane techniki sprzedaży mające na celu maksymalizację zysków poprzez zwiększanie wartości pojedynczej transakcji (Kubiak 2010). Chęć czerpania zwiększonych zysków wynikających z pojedynczego zakupu jest spowodowana pewnego rodzaju dopasowaniem organizacji do klienta. Oczekiwania i satysfakcja, a w konsekwencji lojalność klienta jest nieodzownym czynnikiem sukcesu skutecznie działającej organizacji. Można zatem wyciągnąć wniosek, że raz pozyskany klient to ogromna szansa dla przedsiębiorstwa, które powinno dołożyć wszelkich starań, aby zaspokoić jego oczekiwania (Huczek 2013). Oprócz pozyskania i utrzymania lojalności klienta bardzo ważne okazuje się również maksymalizowanie wartości jego transakcji poprzez oferowanie wersji rozszerzonych danego produktu oraz zapewnienie dóbr komplementarnych zaprezentowanych w atrakcyjny, wygodny i przejrzysty sposób.

Jednym ze sposobów na osiągnięcie maksymalnego zysku podczas sprzedaży jest oferowanie dóbr komplementarnych, które mają uzupełniać

produkt będący pierwotnym obiektem zainteresowania kupującego (cross-selling). Najczęstszym obszarem występowania zjawiska cross-sellingu jest środowisko zakupów internetowych tj. e-commerce, głównie z powodu jego wysokiej skuteczności (Wasielewski 2021). Produkty, do których dostępne są dodatkowo płatne dobra komplementarne to laptopy, smartphony, podzespoły komputerowe, obuwie, ubrania czy nawet samochody. Jednak zjawisko cross-sellingu można dostrzec również podczas dokonywania zakupów w formie stacjonarnej (np. sprzedawcy pytają konsumenta o chęć zakupu preparatu do impregnacji przy zakupie pary obuwia, czy chęć doboru szkła ochronnego i etui przy zakupie telefonu).

Kolejną techniką sprawiającą, że przedsiębiorstwo handlowe maksymalizuje zyski z pojedynczej transakcji, jest oferowanie rozszerzonej wersji tego samego produktu nazywane up-sellingiem. Rozszerzanie sprzedaży odbywa się w tym wypadku poprzez np. oferowanie bogatszej wersji wyposażenia w samochodach, większej ilości pamięci w smartfonie czy większej porcji frytek w restauracjach typu Fast food.

Wprowadzenie omawianych w artykule metod sprzedaży jest trudne, a większość programów wdrożeniowych kończy się fiaskiem (Johnson i Friend 2015). Warto jednak podjąć starania mające na celu implementację tych strategii, ponieważ jak wykazano w dalszej części tekstu, nawet pozornie niewielki wzrost sprzedaży produktów powiązany z zastosowanymi strategiami pozwala znacząco zwiększyć wartość pojedynczej transakcji. Dodatkowo według badań przeprowadzonych przez firmę doradcą Forrester dodatkowe propozycje produktowe to aż 10-30% obrotów w świecie zakupów przez internet (Heller 2022). Metody cross i up-sellingu są na tyle plastyczne, że można stosować je w każdej branży. W artykule skupiono się na analizie polskiego rynku e-commerce. Stosowanie omawianych technik sprzedażowych może być odbierane przez konsumentów jako przejaw dodatkowego „zabezpieczenia”. Klient preferuje zakup szerszego pakietu usług, ponieważ z jego perspektywy należy uiścić niewielką, dodatkową opłatę w zamian za pewność, że nie zabraknie mu funkcji, które mogą okazać się kluczowe.

Material i metody badań

Materiał badawczy został zgromadzony poprzez analizowanie sprzedaży konkretnych produktów w sklepie internetowym z elektroniką. Platforma sprzedażowa udostępnia dane dotyczące ilości sprzedanych sztuk danego produktu z ostatnich 120 dni jak zaprezentowano na rysunku nr. 1.

Ten produkt w ciągu ostatnich 120 dni kupiło 271 osób

Rysunek 1. Przykładowa informacja platformy internetowej o ilość sprzedanych sztuk danego produktu

Źródło: Wyniki sprzedaży analizowanego produktu w wybranym sklepie internetowym

Badania skupiły się na przeglądzie wybranych produktów dostępnych w analizowanym sklepie, zapisaniu ich cen, analizie kosztów zwiększania ich wyposażenia (up-selling), doboru dóbr komplementarnych (cross-selling), oraz na skonsolidowaniu różnych wariantów cenowych konfiguracji produktu podstawowego. Produkty poddane analizie przedstawiono w tabeli nr. 1.

Tabela 5

Produkty poddane analizie sprzedaży

Lp.	Nazwa	Rodzaj	Ocena
1	Lenovo IdeaPad Gaming 3 15IHU6	Laptop	UP-SELLING
2	MSI Katana GF76 11UE-245XPL	Laptop	UP-SELLING
3	Smartfon Samsung Galaxy S20 FE 5G	Smartphone	UP-SELLING
4	Microsoft Windows 10 Home PL 64 bit	System	CROSS-SELLING
5	Apple 1x USB-C 2.4 A	Ładowarka sieciowa	CROSS-SELLING

Źródło: Produkty wybrane z oferty analizowanego sklepu internetowego

Ceny produktów, dóbr komplementarnych oraz kosztów poprawionego wyposażenia zostały wprowadzone do opracowanego arkusza kalkulacyjnego MS EXCEL 365, za pomocą którego obliczono:

Dla up-selling'u:

- a) Wartość sprzedaży regularnej

$$SR = ILOŚĆ\ SPRZEDANYCH\ SZTUK * PODSTAWOWA\ CENA\ TOWARU$$

- b) Wartość sprzedaży rozszerzonej

$$SRO = ILOŚĆ\ SPRZEDANYCH\ SZTUK\ Z\ POPRAWIONYM\ WYPOSAŻENIEM * CENA\ TOWARU\ POPRAWIONEGO$$

- c) Sumę wartości sprzedaży regularnej i rozszerzonej

$$SR + SRO$$

d) Potencjalną wartość sprzedaży regularnej, gdyby nie zaoferowano odpłatnej poprawy wyposażenia. Przyjęto założenie, że każdy klient, który zdecydował się na zakup bogatszej wersji, był zainteresowany zakupem produktu podstawowego i gdyby nie zaoferowano mu możliwości rozbudowy, to zdecydowałby się na zakup sprzętu w formie pierwotnej.

Sopc =

*(ILOŚĆ SPRZEDANYCH SZTUK + ILOŚĆ SPRZEDANYCH SZTUK Z POPRAWIONYM WYPOSAŻENIEM) *
PODSTAWOWA CENATOWARU*

e) Przychód przedsiębiorstwa wynikający z wprowadzenia techniki up-selling'u

$$\mathbf{ZyskUpS = (SR + SRO) - Sopc}$$

Dla cross-selling'u:

a) Całkowita wartość sprzedaży wybranego produktu komplementarnego

WSC = CAŁKOWITA ILOŚĆ SPRZEDANYCH SZTUK * CENA PRODUKTU

b) Całkowita wartość sprzedaży wybranego produktu komplementarnego (bez zestawu - indywidualnie)

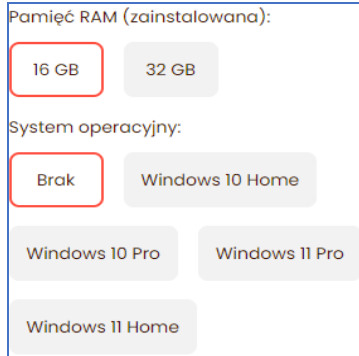
WSBZ = ILOŚĆ SZTUK SPRZEDANYCH INDYWIDUALNIE * CENA PRODUKTU

c) Wartość zamówień produktu komplementarnego w zestawie

WSZ = ILOŚĆ SZTUK SPRZEDANYCH W ZESTAWIE * CENA PRODUKTU

Wyniki badań

Sklep internetowy zapewnia realizację techniki up-selling'owej poprzez oferowanie bogatszych wersji tych samych produktów. W przypadku laptopów platforma daje możliwość wyboru parametrów sprzętu jeszcze przed umieszczeniem go w koszyku, jak zaprezentowano na rysunku nr. 2.

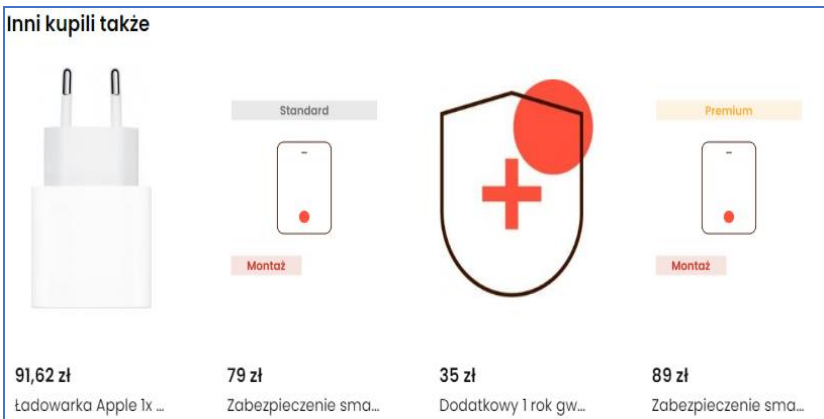

Rysunek 1. Przykładowa realizacja up-selling'u w wybranym sklepie internetowym

Źródło: Opcje dodatkowe, rozszerzające produkt podstawowy widoczne w analizowanym sklepie internetowym w momencie wyboru produktu

Każdy produkt w omawianym sklepie znajduje się w swojej podstawowej konfiguracji będącej jego ceną bazową. Każdorazowy wybór bardziej bogatych opcji wyposażenia pociąga za sobą wzrost ceny.

Do każdego z omawianych produktów sklep proponuje zakup dóbr komplementarnych, realizując tym samym technikę cross-selling'u. Zestaw produktów, które są możliwe do zakupu podczas przeglądania oferty wybranego laptopa przedstawiono na rysunku nr. 3.

Rysunek 3. Realizacja cross-selling'u w analizowanym sklepie internetowym

Źródło: Zakupy, które proponowane są podczas finalizacji transakcji w analizowanym sklepie internetowym

Analiza realizacji technik up-sellingu:

Lenovo IdeaPad Gaming 3 w wersji 16GB RAM kosztuje 3 599,00 zł, jednak w wersji 32GB RAM już o 300 zł więcej, czyli 3 899,00 zł. Wersja 16GB RAM z systemem operacyjnym Windows 10 – 4 199,00 zł, jednak ta sama wersja z nowszym systemem operacyjnym Windows 11 jest tańsza o 50 zł i jej wartość jest równa 4 149,00 zł. Pełną analizę wybranego produktu przedstawiono w tabeli nr. 2.

Tabela 6

Up-selling na przykładzie laptopa Lenovo

Produkt	Cena podstawowa 16GB RAM	32GB RAM	16GB Windows 10 Home	16GB Windows 11 Home
Lenovo IdeaPad Gaming 3 15IHU6 i5-11320H	3 599,00 zł	3 899,00 zł	4 199,00 zł	4 149,00 zł
Sprzedane sztuki	269	7	7	9
Przychód ze sprzedaży	968 131,00 zł	27 293,00 zł	29 393,00 zł	37 341,00 zł
	SR - SPRZEDAŻ REGULARNA	SRO - SPRZEDAŻ ROZSZERZONA		
Analiza wartości sprzedaży				
SR + SRO		1 062 158,00 zł		
Sopc (wartość sprz. gdyby nie oferowano rozszerzeń)		1 050 908,00 zł		
ZyskUps ((SR+SRO)-Sopc)		11 250,00 zł		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych sprzedażowych w analizowanym sklepie internetowym

Po pomnożeniu przez ilość kupionych sztuk każdego wariantu wynika, że wartość sprzedaży jest równa 1 062 158,00 zł, jednak wartość sprzedaży tego modelu laptopa w wersji podstawowej (gdyby nie oferowano rozszerzeń) byłaby równa 1 050 908,00 zł. Z obliczeń wynika, że zastosowanie różnych rodzajów up-sellingu podczas sprzedaży tego modelu wygenerowała przychód równy różnicy zysku ze sprzedaży całkowitej wszystkich możliwych

wariantów i zysku ze sprzedaży całkowitej, gdyby rozszerzenia nie były możliwe. Różnica ta wynosi 11 250,00 zł, co stanowi przychód przedsiębiorstwa wygenerowany dzięki zastosowaniu techniki up-sellingu.

W przypadku produktu zaprezentowanego w tabeli nr. 3, czyli Laptopa – MSI Katana GF76 11UE-245XPL cena podstawowa zawierająca 16GB RAM kosztuje 5 399,00 zł, wersja z większą pamięcią operacyjną 32GB jest droższa o 200 zł – jej wartość wynosi 5 599,00 zł. W przypadku zakupu modelu z 16GB RAM zawierającym system operacyjny Windows 10 koszt wynosi 4 199,00 zł, a z systemem Windows 11 – 4 149,00 zł.

Tabela 7

Up-selling na przykładzie laptopa MSI

Produkt	Cena podstawowa 16GB RAM	32GB RAM	16GB Windows 10 Home	16GB Windows 10 Pro
MSI Katana GF76 11UE-245XPL	5 399,00 zł	5 599,00 zł	5 999,00 zł	6 149,00 zł
Sprzedane sztuki	269	10	3	1
Przychód ze sprzedaży	1 452 331,00 zł	55 990,00 zł	17 997,00 zł	6 149,00 zł
	SR - SPRZEDAŻ REGULARNA	SRO - SPRZEDAŻ ROZSZERZONA		
Analiza wartości sprzedaży				
SR + SRO		1 532 467,00 zł		
Sopc (wartość sprz. gdyby nie oferowano rozszerzeń)		1 527 917,00 zł		
ZyskUps ((SR+SRO)-Sopc)		4 550,00 zł		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych sprzedażowych w analizowanym sklepie internetowym

Po policzeniu wartości wszystkich sztuk bez możliwości rozszerzeń otrzymamy przychód równy 1 527 917,00 zł, a po zsumowaniu wartości wszystkich kupionych sztuk w każdej wersji z up-sellingiem wartość sprzedaży wynosi 1 532 467,00 zł. Różnica między przychodem potencjalnym ze sprzedaży produktów podstawowych, a produktów z rozszerzeniem wynosi 4

550,00 zł - co stanowi jednocześnie dodatkowy przychód przedsiębiorstwa, który wynika z zastosowania techniki up-selling'u.

Ostatnim analizowanym produktem jest smartfon Samsung Galaxy S20 FE 5G analizowany w tabeli nr. 4. Cena produktu w wersji podstawowej 6GB RAM 128 ROM wynosi 2 065,00 zł. Ten sam telefon, ale ze zwiększoną pamięcią operacyjną do 8GB i pamięcią masową zwiększoną do 256GB, kosztuje już 2 599,00 zł.

Tabela 8

Up-selling na przykładzie smartphona Samsung

Produkt	Cena podstawowa 6GB RAM 128GB ROM	8GB RAM 256GB ROM
Smartfon Samsung Galaxy S20 FE 5G	2 065,00 zł	2 599,00 zł
Sprzedane sztuki	49	18
Przychód ze sprzedaży	101 185,00 zł	46 782,00 zł
	SR	SRO
Analiza wartości sprzedaży		
SR + SRO	147 967,00 zł	
Sopc	138 355,00 zł	
ZyskUps	9 612,00 zł	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych sprzedażowych w analizowanym sklepie internetowym

Wartość sprzedaży całkowitej I i II wariantu wynosi 147 967,00 zł, jednak gdyby ilość wszystkich sprzedanych sztuk pomnożyć jedynie przez wartość modelu podstawowego otrzymamy sprzedaż na poziomie 138 355,00 zł. Różnica między wersją podstawową a wersją z up-sellingiem wynosi – 9 612,00 zł co stanowi jednocześnie dodatkowy przychód przedsiębiorstwa, który wynika z zastosowania techniki up-selling'u.

Analizowane przedsiębiorstwo dzięki zastosowaniu technik up-sellingu było w stanie zwiększyć wartość jednorazowych transakcji, co doprowadziło do zwiększenia całkowitego przychodu ze sprzedaży analizowanych artykułów o 25 412,00 zł stanowiącej 1% sumy wszystkich analizowanych powyżej wskaźników SR.

Analiza realizacja technik cross-sellingu:

Aby skutecznie przeanalizować wyniki sprzedaży pochodzącej z zastosowania techniki cross-sellingu, pozyskano dane sprzedażowe, które

analizowane przedsiębiorstwo udostępniło do publicznej wiadomości. W tabeli nr. 5 przedstawiono analizę dla kategorii produktów „laptop” wraz z proponowanym do niego produktem „system operacyjny Microsoft Windows 10 Home PL 64 bit”.

Tabela 9

Cross-selling na przykładzie Windowsa 10 Home dodawanego do laptopów

PRODUKT OFEROWANY DO LAPTOPÓW	SPRZEDAŻ BEZ ZESTAWU	SPRZEDAŻ W ZESTAWIE	SPRZEDAŻ CAŁKOWITA	CENA
Microsoft Windows 10 Home PL 64 bit	550	458	1008	519,00 zł
WSC (wartość sprzedaży całkowitej)		523 152,00 zł		
WSBZ (wartość sprzedaży bez zestawu)		285 450,00 zł		
WSZ (wartość sprzedaży w zestawie)		237 702,00 zł		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych sprzedażowych w analizowanym sklepie internetowym

Sprzedaż pierwszej opcji bez zestawu wynosi 550 sztuk, a w zestawie 458, łączna ilość sprzedanych sztuk wynosi 1008 w cenie 519,00 zł. Wartość całkowita sprzedanych sztuk jest równa 523 152,00 zł, jednak wartość sprzedaży całkowitej poza zestawem wyniosła – 285 450,00 zł. Dodatkowy przychód przedsiębiorstwa osiągnięty poprzez zastosowanie cross-sellingu wynosi 237 702,00 zł.

Podobnie prezentuje się drugi produkt: smartphone Apple iPhone i przeznaczona do niego ładowarka sieciowa Apple przedstawione w tabeli nr. 6. Zakup dodatkowego produktu w postaci dedykowanej ładowarki jest w tym wypadku wskazane szczególnie mocno, ponieważ firma Apple od jakiegoś czasu nie oferuje już zestawów telefon + ładowarka (Olszewski 2022). W tym przypadku ilość sprzedanych sztuk samych ładowarek wynosi 293, a ilość sprzedanych sztuk w zestawie z telefonem – 297. Liczba całkowita wszystkich sprzedanych sztuk to 590 w cenie 93,00 zł/sztukę.

Tabela 10

Cross-selling na przykładzie ładowarki do smartphon'ów Apple

PRODUKT OFEROWANY DO SMARTPHONÓW	SPRZEDAŻ BEZ ZESTAWU	SPRZEDAŻ W ZESTAWIE	SPRZEDAŻ CAŁKOWITA	CENA
Ładowarka sieciowa Apple	293	297	590	93,00 zł
WSC (wartość sprzedaży całkowitej)		54 870,00 zł		
WSBZ (wartość sprzedaży bez zestawu)		27 249,00 zł		
WSZ (wartość sprzedaży w zestawie)		27 621,00 zł		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych sprzedażowych w analizowanym sklepie internetowym

Po obliczeniu wartości sprzedaży wszystkich ładowarek uzyskany ze sprzedaży przychód wyniósł 54 870,00 zł. Suma ze sprzedaży ładowarek w wersji „solo” to 27 249,00 zł, a w zestawie przychód ze sprzedaży wynosi 27 621,00 zł. Zatem całkowity przychód przedsiębiorstwa wyliczany z analizowanych produktów wyniósł 265 323,00 zł, co stanowi 45,90% sprzedaży całkowitej omawianych produktów.

Podsumowanie

Popularność różnorodnych technik sprzedażowych – w tym up-sellingu i cross-sellingu stanowi korzyść zarówno dla sprzedawcy, jak i dla konsumenta. Przedsiębiorca niewielkim nakładem pracy jest w stanie maksymalizować kwotę pojedynczej transakcji. Omawiane zwiększenie kwoty transakcji nie jest imponujące przy jednej sztuce, jednak przeprowadzone badania wykazały, że przychody, a zatem zyski przedsiębiorstwa handlowego mogą zostać znacznie zwiększone dzięki zastosowaniu omawianych w artykule technik sprzedażowych.

O trudnościach w implementacji metody cross-sellingu wspominał już F. Harding w 2022 roku. Choć początkowo wprowadzenie metodyki up i cross sellingu w branżach e-commerce mogła być trudna i problematyczna (Johnson i Friend 2015) to obecnie dzięki rozwojowi branży IT oraz zgłębianiu zachowań konsumentów techniki te stają się coraz bardziej powszechne i gotowe do zastosowania w różnorodnych działalnościach komercyjnych. Dzieje się tak między innymi przez możliwości, jakie oferuje zastosowanie

algorytmów profilowania indywidualnego, które zapewnią oferowanie konkretnych produktów osobom będącym w stanie je kupić (Kardyś 2019).

W obecnych czasach, cechujących się wysoką zmiennością rynku, inflacją oraz dostosowaniem do niej zachowań konsumentów tym bardziej ważne jest, aby przedsiębiorstwa maksymalizowały swoje zyski, redukując przy tym koszty (Zulczyk, Słowik, Zalewska i inni 2023). Nawet dodatkowe przychody, które na początku nie doprowadzą do wielkich zysków, mogą okazać się kluczowe do utrzymania rentowności przedsiębiorstwa.

Piśmiennictwo

1. Harding, F. (2002). Cross-selling. *Consulting to Management*, 13(2), 39.

2. Heller D. 2022. Up-selling, cross-selling - sposoby na większą sprzedaż.

<https://business.trustedshops.pl/blog/up-selling-cross-selling-zwiekszenie-obrotow/> (data dostępu: 28.03.2023r.).

3. Huczek, M. (2013). Orientacja na klienta czynnikiem zapobiegania kryzysowi w przedsiębiorstwie. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Zarządzanie*, (1), 9-20.

4. Johnson, J. S., & Friend, S. B. (2015). Contingent cross-selling and up-selling relationships with performance and job satisfaction: An MOA-theoretic examination. *Journal of Personal Selling & Sales Management*, 35(1), 51-71.

5. Kardyś S. 2019. Techniki sprzedaży cross selling i up selling — przepisem na wzrost zysków. <https://solv.pl/techniki-sprzedazy-cross-selling-i-up-selling-przepisem-na-wzrost-zyskow/> (data dostępu 28.03.2023).

6. Kubiak, B. F. (2010). Cross-And Up-selling Techniques In E-Commerce Activities. *Journal of Internet Banking and Commerce*, 15(3).

7. Olszewski D. 2022. Apple przegrywa w sądzie - chodzi o brak ładowarek w zestawie. <https://www.computerworld.pl/news/Apple-przegrywa-w-sadzie-chodzi-o-brak-ladowarek-w-zestawie,437889.html> (data dostępu 27.03.2023).

8. Wasielewski J. 2021. Wszystko, co chcielibyście wiedzieć o cross-sellingu w e-commerce, ale baliście się zapytać. <https://expertsender.pl/blog/wszystko-o-cross-sellingu-w-ecommerce/> (data dostępu: 28.03.2023r.).

9. Zulczyk, J., Słowik, A., Walewska, D., Warpas, M., & Szewczyk, B. Zmiany zachowań konsumenckich w dobie inflacji w Polsce.

https://wsip.sggw.pl/uploads/filemanager/prace_student%C3%B3w/Zmiany_zachowa%C5%84_konsumenckich...prezent.pdf (data dostępu 28.03.2023).

Opiekun merytoryczny: mgr inż. Elżbieta Brągiel

THE VALUES OF THE EUROPEAN SOCIETY

What does it mean to be “European”? It is not just about the geographical location or the specific outline and symbols displayed in the ID. Being European, first of all, means being the follower of the set of values and principles, which have been formed within the so-called members of the European society. These beliefs and principles form the real borders of the European countries and divide people into the ones who belong in Europe and the ones who do not meet the required behavioural patterns. And those values are, in fact, not new. A lot of them have been established and successfully applied in society since the Ancient times. Right now they have been modified to address the purposes and morals of the existence of the European countries. This research covers the concepts of democracy, rule of law, tolerance, multiculturalism, preserving human rights and equality. These values are an inextricable part of the whole cycle of process happening on the terrains of European countries, from interpersonal to business and economic relations. It is vital to study and understand them to better realise the mechanisms, according to which the whole European society functions.

Key words: European society, European values, democracy, tolerance, multiculturalism, role of law, human rights, equality.

Introduction. The analysis of the ground values of the European society should begin from the clear definition of the notion of the values themselves. Values contribute a significant part to developing each country’s culture. These are the main principles of society, state and personal organization, political, economic, legal, cultural, ethical, and a number of other norms that unite a significant majority of Europeans and serve as the basis of their identity. The commonly accepted norms and beliefs bring the meaning and sense of importance for the people within a social system (Definition of the most basic European values, 2022). Consequently, the rules and norms for the society, which are formed on the governmental level have their roots in those values. From everything mentioned above it is clear that values have a deep significance for the development of the strong and reliable social system - European society, due to the fact that values, since outlined and set, become a part of each person’s mindset, they are reflected in the actions and commitment of people. Only under the condition of acceptance can the values become respected within the society and transform into the inextricable parts of the community’s identity (The EU values, 2021).

The aim of this study is to outline the values followed by European society on the basis of real example of political, economic and social life.

Main part. In the majority of cases, the main ideas behind all the values lie in appreciating every human being. When we are talking about the humanistic world itself, its core view starts with the thought of giving value to a human being, in other words, humanistic thinking and ends with the thought of giving value to all people (human rights.) It is a world-view made by the people for the people. And to understand the basic processes of current European society it is essential to slightly dive into some historical conditions, which will shed the light on this evolution. Firstly, this whole approach widely uses antique ideals from Greek and Roman times, when the peak of development of human society was observed in the awareness of the dignity of the human being (Canfora, 2018). Then these prominent thoughts became less significant but only to re-emerge in the Renaissance. The complete opposite of today's European values are the ones from the Middle Ages- theocentric world-view (God being everything's center). And finally, today we live in the era of the anthropocentric world-view, where "anthropos" comes from the Greek and means "man." This world-view therefore puts man in the center of everything. Parting ways with the theocentric values meant, first of all, applying secularity- separation of religion and state affairs.

Now that the preconditions of current European values establishment have been outlined, it is time to discover the basic values, which form the mindset and behavioural patterns of the representative of the modern European society. These basic values can be found described in legal document -The Charter of Fundamental Rights of the European Union. There also exists Revised European Social Charter; a Council of Europe treaty to promote and protect socio-economic rights. It guarantees rights related to employment, housing, health, education, social protection and welfare. According to the Charter, European citizens are guaranteed freedom of opinion, conscience and religion; freedom of expression and access to information; freedom of assembly and association. Now let us take a closer look into the peculiarities of each particular value and what is its significance for the European society.

First crucial notion, that is valued and respected in the European society is democracy. The word "democracy" consists of the Greek words "demos"- "people" and "kratein" - "ruling." This term stands for such a political system where sovereignty is based and relies mostly on the will of the people, where the government takes into account the attitudes, opinions and moods of the society. European countries meet the following criteria of the democratic state: firstly, the rulers and representatives of the government are elected by people on general periodic unaltered elections. Secondly, the mentioned above

government in case of their unpopular policies and general rejection of their regime can be voted out of the office. Thirdly, the actions of the government correspond with the common rules of law and constitution, as well as with the majority rule. Last, but not least, all democratic states have members of at least two parties, that represent different political views (Accept pluralism, 2021).

Democracy is closely connected with the right of freedom of speech and free access to information. People get the chance to form their opinions regarding the candidates for the elections by analysing independent sources of information. Consequently, citizens express their formed opinion by voting for the candidate they consider having the best reputation. However, some European leaders violate these human rights to some extent. For instance, Viktor Mihály Orbán- Hungarian politician who is famous for being country's longest-serving prime minister due to being re-elected several times, is also known to have accumulated almost all Hungary's media sources in his hands or in hands of his supporters and confederates since the beginning of his rule (Bozóki, 2011). These actions of him therefore limit human rights regarding the freedom of speech and receiving independent information. It is possible to benefit from the filtered information illustrated in the "private" media. Consequently, this manipulation of media might lead to the violation of democracy and hinder fair elections on the terrains of the European state. It may happen due to the fact that citizens cannot fully immerse and get the complete picture of the candidates and circumstances from independent media, only receiving information already sorted and preliminary selected for them.

Second great achievement of the European society is assuring strong reliability on the rule of law. Modern law practices go back to the notions of the times of Enlightenment. The first important breakthrough in the field of this idea was made during the French revolution in the 18th century. In general, the rule of law can be proclaimed to be followed when the following conditions are present. Firstly, the general rights should be observed, such as following basic and constitutional laws. Secondly, the powers should be divided to make sure that the conditions of the fair play are met. Thirdly, the actions of the government have to be predictable and calculable. And finally, the system of security mechanisms should work properly to provide stability and reliability (Alter, 2006).

As for the European countries, their policies and evolvment are basically grounded on following legal rules and conditions. Everything that is done in the EU, all the new changes undertaken by the government and society are based on treaties, voluntarily and democratically agreed by the countries. Law and justice are upheld by an independent judiciary. Moreover, the countries-members of the EU were the ones to give final jurisdiction to the European

Court of Justice, judgements of which are respected and taken into account by all.

Yet, in some cases, European citizens might not be fully satisfied with the new laws, created by the government. This was the case in Germany and the law, that was issued in October 2017 and which is known as "Netzwerkdurchsetzungsgesetz" - "protection of rights in social networks," or in the short form- NetzDG (An analysis of Germany's netzdg law – ivir, 2018). This law stipulates that social networks will have only 24 hours after receiving a complaint to remove posts that openly violate German law. It obliges the largest social networks, which have more than 2 million users in Germany, to remove posts with "blatantly illegal" incitement to hatred within 24 hours of being reported to the network administration. Some people enjoyed the new limitations of the media and found it beneficial for the society's safety and the ensuring that little amount of hatred appears in media. However, other people expressed great criticism with regard to the new law: they claimed that because of these restrictions social media will behave too cautious, deleting and hiding even absolutely acceptable post in order to avoid huge fines, imposed by the government on the ones breaking this law. In some cases, deleting posts that do not contain any offensive contents once again violates human rights for freedom of speech and information. So, even though laws are dedicated to eliminating negative externalities in society, sometimes they can limit human rights and be not completely accepted by European citizens.

Third greatest achievement of the European society is promoting tolerance. It is so natural for European citizens that has already become a common good and a second nature. It is the mindset, according to which not a single individual is being criticised for being different. Being tolerant means seeing the differences in others in the context of respecting and accepting the diversity and the fact that all the people are different.

Tolerance incorporates two leading vectors: in the single country, it is a condition for maintaining peace and in the European society and in world, it is the basis for integration and cooperation with the international community in the context of globalization of these processes (Dunn and Singh, 2012). The European Council for Tolerance and Reconciliation has prepared a document that legally regulates relations regarding the tolerance and is aimed at addressing linguistic, religious, national, racial, political, gender and sexual minority tolerance. According to the European Value Study seventy percent of all Europeans want to teach their children tolerance and respect for other people. When it comes to sociologists, they claim that the more tolerant people are of the rights of others, the more secure are the rights of all. The majority of people in Europe recognize tolerance as an important value in a free and open society (Halman, Luijkx, and Zundert, 2005).

Tolerance is the acceptance of others' differences, not ignorance and total indifference. The question is in how to measure tolerance and what should be tolerated? To answer it there is a special questionnaire created by the European Values Study that includes the question: Who would you not like to have as neighbours (Inglehart, 2000)? Drug addicts and heavy drinkers turn out to be the most despised neighbours in all countries, which may be a pragmatic rather than a moral choice. Yet some drastic differentiation among European nations is found in the tolerance towards people with HIV, homosexuals, and Jews, with the general trend that the northern and western countries are the most tolerant and Turkey the least (Halman, 2003). Tolerance in European countries can be definitely observed in many situations. Really eloquent about national tolerance do speak current foreign policies regarding the aid to Ukrainian refugees. Firstly, in the majority of European countries Ukrainians are warmly welcomed and provided with the aid and all the necessary supplies needed for living in a foreign country. In Poland, for example, tolerance towards Ukrainians is really high: every Ukrainian who crossed the border after the 24th of February 2022- the beginning of Russian military offensive in Ukraine- can receive a document-PESEL UKR, which is basically a perpetual number that not only gives Ukrainian citizens a right to legally be on the terrain of Poland, but also provides a range of benefits, including the medical service provided at the same level as for the residents of Poland (Poland and war refugees from Ukraine beyond pure aid – cesifo, 2022). Moreover, people who suffered and moved from war can receive foundation from the governments of European countries. In addition, non-residents of the European countries and society can set up a business in the European country and successfully operate and provide their services.

Tolerance can also be observed with regard to the members of the LGBTQ+. In many European countries marriages of people of the same gender are legalised and raising children is also not prohibited by the law. The representatives of this group not only can freely express themselves but nowadays they occupy leading position at the world companies and even rule the countries, as for example, Xavier Bettel- prime minister of Luxembourg (Vollhardt, Migacheva, Tropp, 2009). Same with the gender tolerance- nowadays in Europe women can be seen occupying leading positions more and more frequently: Giorgia Meloni- new Prime Minister of Italy; Zuzana Čaputová- President of Slovakia, Angela Merkel- ex Federal Chancellor of Germany and many others (Henig, Henig, 2001).

Religious tolerance is also important in multinational European countries. In every big European city there surely are institutions- representatives of several religious confessions (Gentile, 2019). People in Europe are also tolerant towards people with some health issues- it is not necessary to create exclusive

educational institutions or special schools due to the fact that ordinary schools are usually equipped with necessary amenities for special students; employers are also expected to be tolerant and to equally treat and hire people regardless their physical conditions.

Another important aspect of the set of European values and mindset is multiculturalism. In a broad sense this idea means applying a policy that preserves the principle of cultural diversity (Rex, 1996). It is also connected with the right of different cultural and ethnic groups to retain distinctive cultural identities ensuring their equitable access to society, encompassing constitutional principles and commonly shared values prevailing in the society (Modood, 2019).

Europe is a multicultural territory where people of various races, nationalities, cultures and traditions can coexist and preserve their identity at the same time (From 'European cultural heritage' to 'cultural diversity'? 2020). As it was mentioned above, Europeans value the identity and uniqueness of every human being, therefore they leave room for self-expression for people leaving on European terrains. People from different countries are allowed to express their cultural peculiarities in terms of preserving their national and cultural spirits in the corresponding districts, such as, for instance, famous China Towns in Rome, Milan, Rotterdam, Haag, etc, where traditional architecture and institutions can be found that helps to literally immerse into the other country (Piva, 2023). Moreover, people from different ethnicities are allowed to represent their customs in face of traditional food places, for example, the wide range of authentic kebab spots, Asian and other restaurants, usually held by the corresponding residents of the countries; educational institutions- Ukrainian school has been opened for residents of Ukraine in Warsaw, Poland. Another example of multiculturalism can be observed not only in face of the students of international schools, but in the nationalities of professors themselves as well. It is a common thing for European educational institutions to invite Professors from different countries to deliver some courses to the students. Such approach broadens the horizons greatly and helps students immerse into the perspectives of other point of view to understand the material better.

And tolerance is connected with multiculturalism in face of promoting peaceful coexistence between groups. The vivid example of this is Bolzano (German: Bozen)-the capital city of the province of Alto Adige the largest city in South Tyrol. It is the city where German and Italian are spoken equally and treated on the legal level in accordance with the statute of autonomy.

The city of Bolzano is immeasurably enriched by bilingualism and is home to a multitude of people who, in the same breath, can switch from one language to the other and who embrace the diversity. The reason for that is

because Bolzano was included into the state of Italy after the First World War, yet, the inhabitants were not moved and the Tyrol people still constitute the majority of the region's citizens. The names of the streets, restaurants and shops, bilingual education-all of this can be found in tolerant European city Bolzano (Azienda di soggiorno e turismo bolzano (no date) Bolzano). If it wasn't for preserving diversity and identity, there would already have been misunderstandings and conflicts around the language, cultural and territorial matters.

Next core values of European society are human rights. For the first time, the principle of human rights protection in Europe Communities was recognized as a significant one by the Court of Justice of the European Union in 1970 (A., F.M.D. ,2022). The case where these new notions were applied concerned a request from a recipient of social aid to cancel the indication of their personal data on the coupon provided to receive products at reduced prices as social assistance. This case highlighted the need to improve domestic legislation that regulates the use of aids and benefits. The requirement to indicate personal data on the coupon violates human rights and is not necessary. Gradually, two independent systems of human rights protection began to emerge in Europe- within the Council of Europe and the European Communities. At the first stages of its existence, it covered mainly economic rights (Donnelly and Whelan, 2020). Nowadays these rules and regulations cover the right to be free from discrimination on the basis of sex, racial or ethnic origin, religion or belief, disability, age or sexual orientation, the right to the protection of your personal data, and or the right to get access to justice (Griffin, 2015). Preserving human rights is closely connected with preserving freedom. By freedom in European Union in particular we realise the freedom of movement, which gives citizens the right to move and reside freely within the Union, for instance. Individual freedoms such as respect for private life, freedom of thought, religion, assembly, expression and information are also taken into account and protected by corresponding institutions. Today in conditions of war in Ukraine a lot of human rights are violated, such as the right to preserve life, right to receive food, water and social security. Yet, Ukraine is fighting for these rights, and for such crucial rights as the right to live in a free country, with freedom of speech, information and choice.

Last but not least, it's impossible to imagine a prosperous modern European state, where ideas of equality are not valued and preserved. In other words, it means the efficiently provided equality for the citizens when it comes to law. The principle of equality between women and men underpins all European policies and is the basis for European integration. It is highly applicable and used in all spheres of life in Europe. It all began officially when the principle of equal pay for equal work became part of the Treaty of Rome in

1957. Today both men and women can be found occupying leading positions in the government and in the companies without any difference in salaries with regard to the gender differences (Bericat, Sánchez Bermejo, 2015). Moreover, new laws are being introduced equalizing the rights of men and women for the maternity leaves. Because women in European states equally bring money to the family and sometimes even more than their husbands do. Also this law helps to provide equal rights for both parents to bond with the children and be involved in their growth (Verloo, 2016).

In conclusion, the mentioned above values of the European society are all closely interconnected. They are approved and accepted by its members and are the core features when it comes to forming the particular mindset of the whole community (Society 2018 European Values Study). Sometimes the values, such as human rights and democracy, can be violated and not preserved effectively, yet there is always room for improvement and the existing values are crucial to enhance the sense of unity of the European countries and ensure the development and growth of the entire community.

References

1. Accept pluralism WP2 D2.1 state of the Art Report Final (2021). Available at: <https://www.eui.eu/Documents/RSCAS/Research/MWG/201011/05-11-Triandafyllidou.pdf> (Accessed: March 1, 2023).
2. A., F.M.D. (2022) Human rights. Cambridge: Polity.
3. Alter, K.J. (2006) Establishing the supremacy of European law: The making of an international rule of law in Europe. Oxford etc.: Oxford University Press.
4. An analysis of Germany's netzdg law - ivir (2018). Available at: https://www.ivir.nl/publicaties/download/NetzDG_Tworek_Leerssen_April_2019.pdf (Accessed: March 2, 2023).
5. Azienda di soggiorno e turismo bolzano (no date) Bolzano. Available at: <https://www.bolzano-bozen.it/en/> (Accessed: March 2, 2023).
6. Bericat, E. and Sánchez Bermejo, E. (2015) Structural gender equality in Europe and its evolution over the first decade of the twentyfirst century - social indicators research, SpringerLink. Springer Netherlands. Available at: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11205-015-0949-y> (Accessed: March 2, 2023).
7. Bozóki, A. (2011) "Occupy the state: The Orbán regime in Hungary," *Debate: Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, 19(3), pp. 649–663. Available at: <https://doi.org/10.1080/0965156x.2012.703415>.

8. Canfora, L. (2018) *Democracy in Europe: A history of an Ideology*. Wiley.
9. Definition of the most basic European values - europaesichewerte.info (2022). Available at: http://europaesichewerte.info/fileadmin/templates/Documents/ewdef_en.pdf (Accessed: March 1, 2023).
10. Donnelly, J. and Whelan, D.J. (2020) *International human rights*. New York, NY: Routledge, Taylor & Francis Group.
11. Dunn, K. and Singh, S.P. (2012) "Pluralistic conditioning: Social tolerance and effective democracy," *Democratization*, 21(1), pp. 1–28. Available at: <https://doi.org/10.1080/13510347.2012.697056>.
12. The EU values (2021) *The EU values - About - ECL v2*. Available at: <https://ec.europa.eu/component-library/eu/about/eu-values/> (Accessed: February 28, 2023).
13. From 'european cultural heritage' to 'cultural diversity'? | cairn.info (2020). Available at: <https://www.cairn.info/revue-politique-europeenne-2014-3-page-60.htm> (Accessed: February 28, 2023).
14. Gentile, V. (2019) "The scope of religious freedom in Europe," *Spaces of Tolerance*, pp. 23–42. Available at: <https://doi.org/10.4324/9780429274732-2>.
15. Griffin, J. (2015) *On human rights*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press.
16. Halman, L. (2003) "Volunteering, democracy, and Democratic attitudes," *Nonprofit and Civil Society Studies*, pp. 179–198. Available at: https://doi.org/10.1007/978-1-4615-0145-9_11.
17. Halman, L., Luijkx, R. and Zundert, M. van (2005) *Atlas of European values*. Leiden, Netherlands: Tilburg University.
18. Henig, R. and Henig, S. (2001) *Women and political power: Europe since 1945*. London: Routledge.
19. Inglehart, R. (2000) *World values surveys and European values surveys 1981-1984, 1990-1993, and 1995-1997*. Ann Arbor: Inter-university Consortium for for Political and Social Research.
20. Modood, T. (2019) *Essays on secularism and multiculturalism*. London: Rowman & Littlefield International.
21. Piva, P. author B.G. et al. (2023) *Best Chinatowns in Europe, Radical Storage*. Available at: <https://travel.radicalstorage.com/best-chinatowns-in-europe/> (Accessed: March 2, 2023).
22. Poland and war refugees from Ukraine beyond pure aid - cesifo (2022). Available at: <https://www.cesifo.org/DocDL/CESifo-Forum-2022-4-duszczyk-kaczmarczyk-ukrainian-refugee-crisis-july.pdf> (Accessed: March 1, 2023).

23. Rex, J. (1996) “Multiculturalism in Europe and North America,” *Ethnic Minorities in the Modern Nation State*, pp. 114–131. Available at: https://doi.org/10.1057/9780230375604_7.

24. Society (2018) *European Values Study*. Available at: <https://europeanvaluesstudy.eu/about-evs/research-topics/society/> (Accessed: March 1, 2023).

25. Understanding A nation: A social segmentation of the diverse ... (no date). Available at: https://www.researchgate.net/publication/338658062_Understanding_a_Nation_A_Social_Segmentation_of_the_Diverse_South_African_Population (Accessed: March 1, 2023).

26. Verloo, M. (2016) *Mainstreaming gender equality in Europe. A critical frame analysis, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*. dare.ubn.kun.nl. Available at: https://www.academia.edu/27371613/Mainstreaming_gender_equality_in_Europe_A_critical_frame_analysis (Accessed: March 2, 2023).

27. Vollhardt, J.K., Migacheva, K. and Tropp, L.R. (2009) “Social Cohesion and tolerance for group differences,” *Handbook on Building Cultures of Peace*, pp. 139–152. Available at: https://doi.org/10.1007/978-0-387-09575-2_10.

28. Стасевська О. Система цінностей як основа буття сучасного українського суспільства (no date). Available at: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6562/1/Stasevskaya.pdf> (Accessed: March 1, 2023).

Scientific supervision by R.M. Kliuchnyk, PhD in Politology, Associate Professor

ОЦІНКА ПРИВАБЛИВОСТІ НІДЕРЛАНДІВ ЯК КРАЇНИ-РЕЦИПІЄНТА ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Ця робота присвячена дослідженню інвестиційного клімату у Нідерландах. Було розкрито такі теми: ставка корпоративного податку, інфляція, прогресивна ставка оподаткування, безробіття. Були розкрито галузеву структуру ВВП та правила що діють у ОЕЗ. Також було згадано тему оподаткування, у тому числі і правила що стосуються КІК.

Ключові слова: ПДВ, *двойное налогообложение, доход, ПИИ, коммерческая деятельность, отрасли промышленности, ставка фискального платежа, инвестиции.*

This paper is devoted to the study of the investment climate in the Netherlands. The following topics were covered: corporate tax rate, inflation, progressive tax rate, unemployment. The sectoral structure of GDP and the rules applicable to SEZs were also disclosed. The topic of taxation was also mentioned, including the rules regarding CFCs.

Keywords: *VAT, double taxation, income, FDI, commercial activity, industries, rate of fiscal payment, investment.*

Економіка Нідерландів представляє собою досить диверсифіковану за структурою виробництва систему. ВВП країни на 2021 р становив трохи більше одного трлн. доларів. За цим показником країна посідає 18-те місце у світі та 6-те місце серед країн-членів Європейського союзу (поступаючись Німеччині, Великій Британії, Франції, Італії та Іспанії). ВВП на душу населення в Нідерландах становить 58 292 тис. доларів США, що є одним із найвищих показників серед країн-членів ЄС [1]. Щодо галузей промисловості, то найрозвиненішими тут є: машинобудування, чорна металургія, нафтопереробна, хімічна, харчова та текстильна промисловості. Особливе місце в структурі економіки країни посідає енергетика, оскільки є однією з найважливіших галузей господарства. Основну масу електроенергії виробляють теплові станції. На вугілля припадає приблизно 25% первинного споживання енергоносіїв, але основну роль все ж відіграє газ - 63%. Нафта і нафтопродукти займають тільки 5%. Нині за внеском у ВВП галузева структура нідерландської економіки виглядає так: сфера послуг - 70,2%, промисловість - 28,0%, сільське господарство - 1,8%. Оскільки економіка Нідерландів орієнтується на зарубіжні країни, то торгівля і транспорт є

важливими секторами економіки. Завдяки вдалому розташуванню країни тут осідає багато промислових підприємств. Багато великих міжнародних підприємств мають у Нідерландах центри з яких товари розповсюджуються Європою. Також у Нідерландах часто розміщуються ті підприємства, які залежать від транспортування великих партій сировини морським шляхом (нафтохімічна промисловість). За рейтингом економічної свободи Нідерланди посідають 16 місце серед 178, і належать до категорії "здебільшого вільні". Сусідами за індексом є: Фінляндія (17), Литва (15), ОАЕ (14). Говорячи про економічні показники, слід торкнутися інфляції, яка останніми роками стрімко зростала і підходила до історичних піків. Прогнозувалося, що індекс зростання споживчих цін у Євросоні в серпні 2022 року по відношенню до серпня 2021 року може скласти рекордні 9,1%. Однак, уже в жовтні рівень інфляції в Євросоні сягнув історичного рекорду в 10,6%, а в деяких країнах був значно вищий (Табл. 1).

Таблиця 1

Річна інфляція по країнах, лютий 2023 рік*

Австрія	10.9 %
Німеччина	8.7 %
Євросона	8.5 %
Польща	18.4 %
Туреччина	55.18 %
Нідерланди	8%
Україна	24.9 %

*Складено за [2].

Однак, рівень інфляції в країні станом на лютий 2023 року становив 8%, що досить непоганий показник, для такого виду економіки, яка глибоко вбудована у світове виробництво, при тому, що в середній показник по Євросоні становив 8.5%. Інвестиційну політику Нідерландів можна охарактеризувати сильною міжнародною орієнтацією та ліберальним ставленням до іноземних інвестицій. Більша частина голландських компаній є багатонаціональними за своєю природою, і деякі з них котируються на іноземних фондових ринках. На сьогодні на частку компаній за участю іноземного капіталу припадає приблизно 60% від загального обсягу промислового виробництва Нідерландів. Із понад чотириста іноземних компаній, що зайшли в Нідерланди 2021 року, приблизно 30% були з Європи, приблизно третина - з Північної та Південної Америки, остання третина з Азії. Слід зазначити, що частка європейських компаній у 2021 році була більшою, ніж у попередні роки.

Нідерланди пропонують вигідні умови у сфері податкового клімату. Також, при виборі локації компаніями, немалу роль відіграють внутрішня інфраструктура та стратегічне розташування. Однак треба пам'ятати, країна має невеликий внутрішній ринок і сильно залежить від економічних показників своїх партнерів (особливо в ЄС). Це означає, що як тільки починається потрясіння у світовій економіці, такі країни як Нідерланди відчувають це першими. Загальний обсяг ПІІ у 2019 році становив близько півтора трильйона доларів, що нижче за показник роком раніше в 1,86 трильйона доларів. Основними країнами-інвесторами є Німеччина, США, Велика Британія та Люксембург. Загалом більшість інвестицій спрямовано у фінансові та страхові послуги, потім іде хімічна промисловість і виробництво продуктів харчування. Майже рік назад було прийнято новий механізм перевірки ПІІ для інвестицій у підприємства, які беруть участь у важливих процесах або чутливих технологіях (товари подвійного призначення). Країна посідає 4 місце з 82 економік у рейтингу бізнес-середовища, опублікованому журналом The Economist, та 6 місце з 63 у рейтингу глобальної конкурентоспроможності [3]. Згідно з індексом потенціалу для залучення прямих іноземних інвестицій (Inward FDI Potential Index) країна перебуває на 12-му місці у світі, в рейтингу конкурентоспроможності. За індексом Всесвітнього економічного форуму (WEF Global Competitiveness Index) Нідерланди незмінно посідають місце в першій десятці з 2018 року. Хоча минулого року країна вибула з першої п'ятірки, Нідерланди все ж змогли посісти шосте місце із загальним балом 94,29 зі 100. За умовами ведення бізнесу у звіті від Світового банку на 2019 рік Нідерланди посідають 42-ге місце. Варто зазначити що у 2018 році це було 28 місце. По рейтингу світової конкурентоспроможності (IMD World Competitiveness) Нідерланди займають 6 місце за підсумками 2022 року [4].

Процентна ставка центрального банку становить 3.5% на березень 2023 року. Якщо подивитися на 10 річні бонди то побачимо ставку у 2.7% річних. Приблизно такі ж цифри у найбільшій економіці Єврозони - Німеччині (2.3%). Зовнішній борг до ВВП становить приблизно 52%, що є досить помірним результатом порівняно, наприклад, з Японією з результатом у 262% або Швейцарією (300%). Безробіття у Нідерландах становить 3,5% станом на лютий 2023 [5]. Як і з інфляцією, Нідерланди показують досить вражаючі результати по безробіттю. Коли у Єврозоні показник складає 6,7% Нідерланди демонструють цифру майже у два рази нижчу (Табл. 2). Це пояснюється як політичною так і економічною ситуацією в країні.

Таблиця 2

Рівень безробіття у Європі станом на лютий 2023*

Испания	12,8%
Австрия	7 %
Еврозона	6.7 %
Германия	5.5 %
Нидерланды	3.5 %

*Складено за [6].

Також однією з причин низького безробіття виступає те, що Нідерланди історично є експортоорієнтованою країною. На частку голландських морських портів припадає близько 40% західноєвропейського ринку. Внутрішніми водами Західної Європи Нідерландами здійснюється також 40% транспортних перевезень. Подібно до інших Нідерланди, як і інші подібні, відносно мало промислово розвинені країни, значно залежать від зовнішньої торгівлі. З метою підтримання своєї високої продуктивності праці та рівня життя уряд сформував топ пріоритетних секторів, у яких стимулюється виробництво високоякісної інноваційної продукції та затребуваних послуг для експорту. До них належать: 1). сільське господарство та продовольство; 2). хімічний сектор; 3). енергетичний сектор; 4). логістика; 5). водний сектор. Країна має високорозвинене сільське господарство, що ставить її в один ряд з найбільшими світовими виробниками та експортерами овочів і квітів. Сільське господарство в Нідерландах високомеханізоване, високопродуктивне, у цьому секторі економіки зайнято всього 2% працездатного населення [7]. Згідно зі статистикою, експорт сільгосппродукції та продовольства Нідерландів у 2021 р. склав 104,7 млрд. [8]. Нідерланди, займаючи 0,008% земної суші, є другим світовим експортером сільськогосподарської продукції, поступаючись лише США. До топ 3 товарів які експортують Нідерланди належать:

1. Реактори ядерні, котли, обладнання та механічні пристрої; їх частини 12,9% на 90 млрд.
2. Паливо мінеральне, нафта і продукти їх перегонки; бітумінозні речовини; воски мінеральні 12,5% на 87 млрд.
3. Електричні машини та обладнання, їхні частини; 10% на 70 млрд.

Основні країни експорту здебільшого є країнами Євросони. До них входять: Німеччина (23%), Бельгія (10.6), Франція (8%), інші (6.7%). Центральне місце в країні за вантажообігом посідає водний і автомобільний транспорт. Роттердам продовжує залишатися найбільшим портом світу з вантажообігу та другим з переробки сирової нафти, а також

основним європейським розподільчим центром. Також згідно статистики, на внутрішніх водах голландський флот - найбільший у Європі. До топ 3 товарів які імпортують Нідерланди належать:

1. Паливо мінеральне, нафта та продукти їх перегонки; бітумінозні речовини; воски мінеральні (15,9%) на майже 100 млрд.

2. Електричні машини й устаткування, їх частини (12,7%) на майже 80 млрд дол.

3. Реактори ядерні, котли, обладнання та механічні пристрої; їх частини (11,5%) на 70 млрд. дол.

До основних країн з яких Нідерланди імпортують товари належать: Німеччина (17.3%), Китай (10%), Бельгія (9.9%), США (7.6%), інші (5.5%). [9] Імпорт нафтопродуктів становить приблизно 1/4 загального обсягу нідерландського імпорту. Нафту використовують не тільки як енергоносії, а й як найважливішу сировину для нафтохімічної та хімічної промисловості. Основними постачальниками нафтопродуктів є: Велика Британія, Лівія, Норвегія, Саудівська Аравія, Іран, Росія. Щодо частки українського ринку, то показник 2015 року становив 0,1% серед загального обсягу голландського експорту всіх країн світу, а обсяг українського експорту до Нідерландів також становив 0,2%. Основні товари, які Нідерланди експортували в Україну, виступають: упаковані лікарські засоби (\$79,6 млн), перероблений тютюн (\$49,5 млн) та трактори (\$43,1 млн).

Важливим елементом інвестиційної привабливості Нідерландів виступають особливі (вільні) економічні зони. На сьогоднішній день функціонує понад 5000 ОЕЗ у більш ніж 130 державах світу. Така кількість пояснюється важливістю вирішуваних завдань. ОЕЗ слугують важливим інструментом розвитку територій і цілих галузей. У випадку Нідерландів особливі економічні зони розташовані на Нідерландських Антильських островах у Карибському морі. Основна частина економіки Нідерландських Антильських островів сконцентрована на острові Кюрасао. Там нині функціонують три ОЕЗ. Режим особливих економічних зон має такі відмінності:

1. відсутність як імпортних, так і експортних мит (проте слід зазначити, що поставки на внутрішній ринок Нідерландських Антильських островів оподатковуються імпортними митами та податком на прибуток, що діють на території країни, але вони не можуть перевищувати 25 % загального обсягу продажів);

2. відсутність податку з продажів;

3. відсутність податків на нерухомість і власність;

4. податок на прибуток від експортних операцій становить 2% [10].

Основні податки в Нідерландах представлені в Таблиці 3.

Таблиця 3

Основні податки в Нідерландах, 2022 рік*

Ставка корпоративного податку	25.8 %
Податок з продажів	21 %
Ставка соціального страхування	51.2 %
Податок на інвестиції та заощадження	30%

*Складено за [11].

Влада Голландії розробила гнучку систему оподаткування. Крім того, може застосовуватися безліч ставок залежно від виду діяльності та обороту компанії. Податки Голландії не можна назвати низькими, проте тут використовується прогресивна шкала прибуткового податку. З метою оподаткування виділяють три категорії доходів: дохід від трудової діяльності; оподатковуваний дохід щодо житла; комерційні доходи. Такі доходи оподатковуються за прогресивними ставками податку: дохід до 35 472 EUR - 9,42% (з цієї суми стягується також національний страховий внесок за ставкою 27,65%), тобто загальна ставка фіскального платежу становить 37,07%; дохід від 35 472 до 68 398 EUR - 37,07%; дохід понад 68 398 EUR - 49,50% [12]. На сьогодні Нідерланди уклали 101 угоду про уникнення подвійного оподаткування (Double Tax Treaty, DTC), а також 23 угоди про обмін податковою інформацією (Tax Information Exchange Agreement, TIEA), зокрема і з Україною [13]. Податком за ставкою 25% оподатковуються дивіденди та інші форми розподілу прибутку, що виплачуються компанією-резидентом Голландії. На підставі угоди про уникнення подвійного оподаткування, цей податок може бути зменшений. Також не слід забувати і про ПДФЛ у Нідерландах. Нижче приведена таблиця ставок у Європі для порівняння (Табл. 4).

Таблиця 4

Ставки податку на доходи фізичних осіб у Європі, 2022 рік*

Данія	55,9%
Франція	55,4%
Австрія	55%
Нідерланди	49,5%
Естонія	20%
Угорщина	15%
Україна	18 %

*Складено за [13].

Найвищі ставки податку на доходи фізичних осіб у Європі серед країн ОЕСР у 2022 році були у Данії (55,9%), Франції (55,4%) та Австрії (55%). Найнижчі ставки податку на доходи фізичних у Угорщині (15%), Естонії (20%) та Чехії (23%). ПДФО у Нідерландах починається з 8.4%. Максимальний обсяг ставки може становити 52%, якщо прибуток перевищує 66.421 євро. Ще одна цікава тема це оподаткування холдингів. Згідно з чинним договором про звільнення холдингу від податку на прибуток, прибуток не оподатковується двічі в одній і тій самій групі компаній. При цьому, дане звільнення поширюється виключно на акціонерів, частка володіння дочірніми компаніями у яких перевищує 5%. Це може бути застосовано до компанія резидентів і не резидентів. Однак ця система не поширюється на інвестиційний холдинг, який уже використовує пільгову ставку. Якщо говорити про ПДВ то стандартна ставка ПДВ у Нідерландах становить 21%. Але існують дві додаткові спеціальні ставки: 9% і 0% які застосовуються для особливих товарів як ліки, тощо. Порівняльна характеристика ставок ПДВ в деяких країнах Європи наведена в Таблиці 5.

Таблиця 5

VAT (ПДВ) Порівняння у ЕС*

Нідерланди	21%
Франція	20%
Німеччина	19%
Австрія	20%
Україна	20%
Польща	23%

*Складено за [14].

Також існує низка правил для контрольованих іноземних компаній (КІК). Іноземна компанія визнається контрольованою, якщо: частка участі в ній, пряма або непряма, становить понад 50%; понад 30% її доходів це пасивні доходи; іноземна компанія з низькоподаткової юрисдикції (ставка податку на прибуток становить менш як 9%) за списком уряду або з неспівпрацюючої юрисдикції зі списку ЄС. Пасивні доходи КІК оподатковуються у контролюючої особи в Нідерландах. Однак є винятки, правила для КІК можуть не застосовуватися, якщо іноземна компанія здійснює реальну комерційну діяльність. Також Нідерландські компанії сплачують податок зі свого доходу за кордоном. Стандартна ставка податку на прибуток з 1 січня 2022 року становить 25,8%. Для компаній з прибутком до 245 000 EUR ставка податку становить 15% [14]. Для порівняння, в Україні скоригований прибуток контрольованої іноземної компанії (КІК) може оподатковуватися ПДФО за трьома ставками 18 %, 9

%, 5 %. Усе залежить від періоду подання звітності та особливостей розподілу прибутку (дивідендів). Відповідні правила оподаткування встановлено п. 170.13 ПКУ. Також, окрім ПДФО, потрібно буде сплатити і військовий збір за ставкою 1,5 % [15]. Інший податок який з яким можна зіштовхнутися, це податок приріст капіталу з резидентів. Нідерланди стягують податок на приріст капіталу з резидентів у розмірі 25%. Проте ці умови досить консервативні, оскільки попередній податок на приріст капіталу за певних умов становив 72%. Середній дохід становить 57,000 EUR на рік.

Висновки

Підходячи до висновків можна сказати що Голландія представляє собою країну яка досить глибоко вбудована у міжнародну торгівлю (особливо у ЕС). Як було показано, країна знаходиться в топі країн де бізнес будувати не тільки можливо, але й безпечно. Країна розвивається як у сфері нових технологій так і у сільському господарстві, а ПШ тільки зростають з роками. Такий підхід гарантує майбутню конкурентоздатність країну у світовому розподілі праці.

Список використаних джерел

1. Краткая характеристика рынка Нидерландов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://netherlands.mfa.gov.by/ru/exportby/> – вільний. Мова рос.
2. ИНФЛЯЦИЯ В ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://take-profit.org/statistics/inflation-rate/european-union/> – вільний. Мова рос.
3. Foreign direct investment (FDI) in the Netherlands [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.tradecub.stanbicbank.com/portal/en/market-potential/netherlands/investment> – вільний. Мова англ.
4. Лучшие страны для ведения бизнеса [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://immigrantinvest.com/ru/cbi-guide/best-countries-for-business/> – вільний. Мова рос.
5. УРОВЕНЬ БЕЗРАБОТИЦЫ В НИДЕРЛАНДАХ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://take-profit.org/statistics/unemployment-rate/netherlands/> – вільний. Мова рос.
6. УРОВЕНЬ БЕЗРАБОТИЦЫ В ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://take-profit.org/statistics/unemployment-rate/european-union/> – вільний. Мова рос.
7. Экономика и сельское хозяйство Нидерландов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://svetich.info/publikacii/opyt-mirovogoo->

zemledelija/yekonomika-i-selskoe-hozjaistvo-niderlan.html – вільний. Мова рос.

8. Социально-экономическое положение Нидерландов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://export.by/netherlands#> – вільний. Мова рос.

9. Годовая статистика международной торговли товарами (HS) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://trendeconomy.ru/data/h2/Netherlands/TOTAL> – вільний. Мова рос.

10. Особые (свободные) экономические зоны в Нидерландах [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://newinspire.ru/lektsii-po-mirovoy-ekonomike/osobie-svobodnie-ekonomicheskie-zoni-v-niderlandach-1702> – вільний. Мова рос.

11. Налоги в Голландии-Нидерландах [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://eurogroupe.ru/nalogi-v-evrope/holland/> – вільний. Мова рос.

12. Налоговая система Нидерландов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://gsl.org/ru/taxes/tax-zones/niderlandy-b-v/> – вільний. Мова рос.

13. ПОДОХОДНЫЙ НАЛОГ В НИДЕРЛАНДАХ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://take-profit.org/statistics/personal-income-tax-rate/netherlands/#> – вільний. Мова рос.

14. СТАВКА ПОДОХОДНОГО НАЛОГА ДЛЯ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ В НИДЕРЛАНДАХ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://gsl.org/ru/taxes/tax-zones/niderlandy-b-v/> – вільний. Мова рос.

15. Налогообложение контролируемых физических лиц [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://bz.ligazakon.ua/magazine> – вільний. Мова рос.

Науковий керівник: О.А. Задоя, кандидат економічних наук, доцент

RELATIONSHIP BETWEEN INFLATION AND UNEMPLOYMENT IN DEVELOPED COUNTRIES

Economic growth, unemployment rate, inflation, and current account balance are the most important variables to measure the performance of the economy. However, this study deals with the interaction between inflation and unemployment exemplified by Germany, as an example of a developed country.

There are two theoretical approaches that explain the relationship between inflation and unemployment rates: the Phillips curve and Okun's law.

According to the Phillips curve, there is an inverse relationship between inflation and the rate of unemployment. It claims that higher inflation is associated with lower unemployment and vice versa [1].

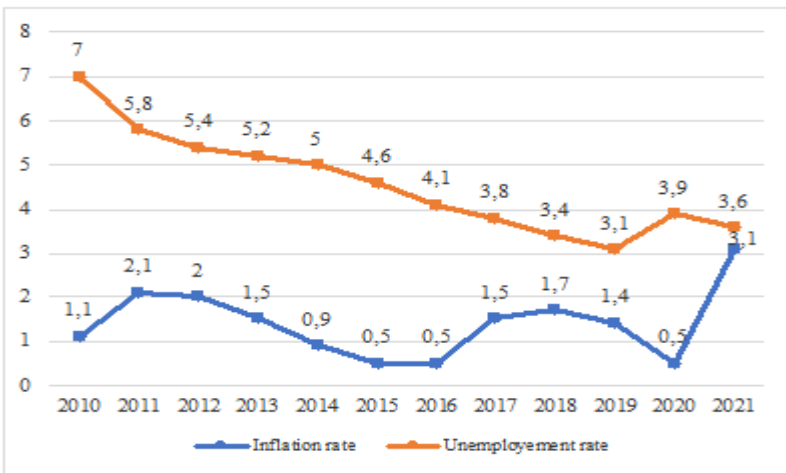

Figure.1 Comparison between inflation and unemployment rates in Germany from 2010 to 2021 [2][3].

The line graph above (Fig.1) illustrates the inflation and unemployment rates which were measured in Germany for 12 years. Overall, it can be seen that that the unemployment rate tends to gradually decline for the next 10 years and rise a little to 3,9% while the inflation rate fluctuates reaching a peak of

3,1% in 2021 and hitting a low of 0,5% in 2015 and 2016. It can be noticed that presented data complied with the Phillips concept only for some periods: in 2010 and from 2017 to 2021. This situation occurs because the Phillips curve has a number of shortcomings:

1. It gives only a simplified vision of processes that take place in the national economy. This approach takes into account only one factor that affects inflation – unemployment. However, we know that other aspects also influence prices. This concept cannot explain a phenomenon of stagflation, for example.

2. The Phillips curve is based on a perfect model of capitalism when there were no large-scale global events typical of the modern stage of economic development. Although there were wars, they did not provoke increased prices and unemployment jumps.

3. The Phillips curve is able to show only short-term relationships that change in a long-term perspective. In a long-term period, inflation can rise because of other circumstances that conflict with the Phillips concept.

So, the Phillips curve cannot be taken as a reliable economic approach because of its narrowness. There are a lot of researches that give many examples when inflation and unemployment operate in a parallel way, as shown in the graph (Fig.1) in the period 2011-2016.

The next economic approach is Okun's law that observes the relationship between unemployment and losses in a country's production. It predicts that a 1% increase in unemployment will usually be associated with a 2% drop in gross domestic product (GDP). The logic is quite simple. The amount of output that an economy produces depends on the amount of labor (or the number of people employed) in the production process; when there is more labor involved in the production process, there is more output (and vice versa). Okun's Law could be better described as a "rule of thumb" because it is based on empirical observation of data, rather than a conclusion obtained from a theoretical prediction. Okun's Law is an approximation because there are other factors that influence production, such as capacity utilization and working hours.

The relationship between unemployment and GDP (or GNP) differs from country to country. In industrialized nations with labor markets that are less flexible than those of the United States, such as France and Germany, the same percentage change in GNP has a smaller effect on the unemployment rate than it does in the United States [4].

Despite the fact that Okun's law is broadly used by economists, there is no agreement on the precise extent of this relationship due to the fact that there are other variables that influence productivity or the unemployment rate, making it difficult to make any accurate predictions using only Okun's law.

Because of it, some economists argue that Okun's law has little value as a forecasting tool.

To sum up, there is a close relationship between inflation and unemployment rates, although there are other factors impacting the country's economy. Two economic approaches are used to distinguish a link between inflation and unemployment, but they cannot be used as an accurate predictive tool due to their shortcomings and inaccuracies in measurements. While there have been many times when these variables did not behave as the Phillips curve and Okun's law predict, the rules appear to hold true overall.

References

1. Team, T.I. (2023) The Phillips Curve Economic Theory explained, Investopedia. Available at: <https://www.investopedia.com/terms/p/phillipscurve.asp> (Accessed: March 11, 2023).

2. Inflation, consumer prices (annual %) - germany (no date) Data. Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?end=2021&locations=DE&start=2010> (Accessed: March 11, 2023).

3. Unemployment, total (% of total labor force) (modeled ILO estimate) - germany (no date) Data. Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?end=2021&locations=DE&start=2010> (Accessed: March 11, 2023).

4. Kenton, W. (2022) Okun's law: Definition, formula, history, and limitations, Investopedia. Available at: <https://www.investopedia.com/terms/o/okunslaw.asp> (Accessed: March 11, 2023).

Scientific supervision by O.A. Zadoia, PhD in Economics, Associate professor

Language supervision by V.P. Haidar, Senior Lecturer

М. Арутюняц

Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

МИТНО-ТАРИФНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕД КАНАДИ

Митно-тарифне регулювання відіграє важливу роль в зовнішньоекономічній діяльності країн, оскільки воно дозволяє державі захищати свій внутрішній ринок від недобросовісної конкуренції з боку іноземних товарів. Основною метою митно-тарифного регулювання є забезпечення рівних умов конкуренції для вітчизняних виробників і

імпортерів. Через мита, країни можуть встановлювати рівні умови для вітчизняних виробників, що дозволяє їм захистити свої позиції на внутрішньому ринку. З іншого боку, мита дозволяють знижувати конкуренцію з боку імпортованих товарів, що може бути корисним для розвитку вітчизняних промислових підприємств.

У Канаді існують різні види мит, які залежать від типу товару, країни походження та інших факторів. Основні типи мит, які застосовуються в Канаді, включають:

Основні мита - це мита, які стягуються на всі імпортовані товари на основі їхньої митної ставки. Основна митна ставка залежить від класифікації товару за Товарною номенклатурою зовнішньоекономічної діяльності (ТН ЗЕД) та інших факторів, таких як країна походження товару.

Антидемпінгові мита - це мита, які застосовуються для запобігання продажу імпортованих товарів на ринку Канади по цінах нижчих, ніж в країні походження. Ці мита стягуються на підтримку вітчизняних виробників.

Заборонні мита - це мита, які застосовуються для заборони імпорту певних товарів на територію Канади з певних країн чи взагалі. Ці мита стягуються на підтримку національної безпеки та здоров'я нації.

Спеціальні мита - це мита, які застосовуються для захисту вітчизняних виробників від конкуренції з боку імпортованих товарів у випадку, коли вітчизняний виробник стикається з непропорційними складнощами чи збитками [1].

Митний контроль у Канаді здійснюється з метою забезпечення додержання митних правил та умов переміщення товарів через кордон. Основні принципи митного контролю включають перевірку документів, огляд товарів, а також дотримання правил щодо ввезення та вивезення товарів. При прибутті товарів на митний пост, митники перевіряють документи, що супроводжують товар, зокрема, накладні, рахунки та інші документи, які підтверджують характеристики товарів та їх вартість. Також можуть бути проведені додаткові перевірки, які пов'язані з оглядом товарів та їх вагою та об'ємом. Окремі категорії товарів можуть бути піддані спеціальному митному контролю, який забезпечує дотримання правил щодо безпеки, здоров'я та довкілля. Наприклад, це можуть бути товари, що містять шкідливі речовини, продукти харчування, лікарські засоби, зброя, вибухові речовини тощо. Також у Канаді існує система електронної митної декларації, яка спрощує процес митного контролю. Учасники зовнішньоекономічної діяльності можуть подавати електронні декларації на ввезення та вивезення товарів через митний пост. Це дозволяє значно зменшити час на проходження митного

контролю та сприяє збільшенню ефективності та прозорості процесу переміщення товарів через кордон.

Основні ставки мита у Канаді визначаються згідно з Митним тарифом Канади. Зазвичай, митні ставки визначаються у відсотках від вартості товару, хоча існують і фіксовані митні ставки для деяких товарів. Ставки мита можуть змінюватися в залежності від різних факторів, таких як країна походження товару, його класифікація в Митному тарифі, кількість та вага товару, терміни дії торгових угод між Канадою та іншими країнами тощо. Наприклад, ставка мита на автомобілі у Канаді може бути до 6,1% від вартості авто, залежно від його країни походження. Ставки мита на текстиль та одяг також можуть варіюватися від 0 до 17% в залежності від країни походження та класифікації товару. Деякі товари можуть бути звільнені від сплати мита або мати пільгові ставки мита. Наприклад, ставка мита на більшість ліків та медичних приладів становить 0%, а на товари, що експортуються з країн зі статусом країни, що розвивається, можуть бути застосовані нульові або пільгові ставки мита. Важливо зазначити, що ставки мита у Канаді можуть змінюватися з часом, залежно від змін у Митному тарифі Канади та умов торговельних угод з іншими країнами.

Канада має декілька угод про вільну торгівлю, де на товари з певних країн не накладається мито. Прикладами є угода з США, Мексикою, Європейським союзом, Колумбією. Канада і США мають певний рівень торговельних взаємовідносин та угод, в рамках яких деякі товари, що експортуються зі США в Канаду, можуть бути звільнені від митних зборів. Наприклад, в рамках Угоди про вільну торгівлю між Канадою, Мексикою та США (раніше NAFTA, зараз USMCA) певні товари, які відповідають встановленим правилам походження, можуть бути звільнені від мита при експорті в Канаду. До таких товарів можуть належати ряд продуктів харчування, напоїв, машин і обладнання, хімічних речовин, паперових продуктів та інших. Також у рамках тієї ж угоди, були встановлені нульові митні ставки на більшість товарів, що експортуються з Мексики в Канаду. Це стосується багатьох товарів, зокрема: автомобілів та автомобільних компонентів; електроніки та комп'ютерних компонентів; текстилю та одягу; харчових продуктів, таких як фрукти, овочі та м'ясо. Проте, на деякі види товарів все ж можуть бути накладені мита в залежності від обсягу їх імпорту в Канаду [2]. Європейський Союз та Канада мають укладений угоду про зону вільної торгівлі (СЕТА), який надає пільги на багато товарів, що експортуються з Європейського Союзу в Канаду. До таких товарів належать: Продукти харчування, включаючи м'ясо, сир та вино, технічне обладнання, включаючи машини та обладнання для виробництва, а також електронні прилади,

фармацевтична продукція та медичні засоби. Товари легкої промисловості, включаючи текстильні вироби та взуття, продукція з деревини та паперу, товари машинобудування та транспортні засоби.

У результаті вивчення митного тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності Канади можна зробити висновок про те, що ця країна має досить розвинуту систему митного регулювання, яка сприяє захисту внутрішнього ринку та підтримці вітчизняних виробників. Канада також активно взаємодіє з іншими країнами щодо зниження митних бар'єрів та створення сприятливих умов для міжнародної торгівлі. Низькі ставки мита на більшість товарів з США та Мексики, що експортуються в Канаду, свідчать про домовленості, які досягнуті у рамках USMCA, який є однією з найбільших торговельних угод у світі. Отже, можна зробити висновок, що митне тарифне регулювання є важливим елементом зовнішньої торгівлі Канади, а їхня система митних тарифів та вільних торговельних угод дозволяють забезпечити стабільний економічний розвиток країни.

Список використаних джерел

1. Canada Border Services Agency — [Електронний ресурс].—Режим доступу: <https://www.cbsa-asfc.gc.ca/import/guide-3-eng.html> , вільний. — Назва з екрану,англ.
2. United States-Mexico-Canada Agreement — [Електронний ресурс] .— Режим доступу: <https://ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements/united-states-mexico-canada-agreement> , вільний. — Назва з екрану,англ.

Науковий керівник : О.А. Задоя, кандидат економічних наук, доцент

О. Басіч

Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

ПОТОЧНИЙ СТАТУС США У МІЖНАРОДНИХ РЕЙТИНГАХ ТА ЙОГО ДИНАМІКА ЗА ОСТАННІ РОКИ

Зважаючи на велике значення та вплив США на світові політичні та соціально-економічні процеси, а також великий інтерес з боку багатьох інвесторів саме до цієї держави, на нашу думку, корисно розглянути та проаналізувати положення Сполучених Штатів у міжнародних рейтингах та динаміку відповідних показників за останні роки.

Одним з найбільш популярних та важливих індексів у світі був Індекс легкості ведення бізнесу (Doing Business). Цей індекс був створений заради порівняння простоти підприємництва у різних країнах

світу. Публікувався він Світовим банком щорічно, використовуючи для обчислення річні дані. Незважаючи на те, що Світовий банк через скандал вирішив припинити публікацію цього індексу починаючи з 2021 р., на нашу думку важливо проаналізувати показники США згідно з цим індексом.

В останньому звіті за 2020 р. США зайняв 6 позицію у всесвітньому рейтингу поміж 189 країн, отримавши 84 бали. Сполучені Штати піднялися на 2 позиції в порівнянні з минулим роком. Якщо проаналізувати місце США в порівнянні з 2006 р. (коли був вперше опублікований рейтинг), то США погіршило свої позиції, адже на початку вони займали 3 сходинку. Однак не є доцільним порівнювати сходинки у рейтингу для країни між роками, адже Світовий банк постійно змінював методологію та показники, які бралися для обчислення рейтингу [1].

Отже, цей індекс, включає в себе 10 різних рейтингів, для яких оцінюється загальний бал (максимально 100) та потім порівнюється між країнами. Для оцінки рейтингів беруться декілька міст, в 2020 р. для аналізу США були взяті Нью-Йорк та Лос-Анджелес. Розглянемо декілька з цих рейтингів. У 2020 р. США зайняли 2 місце у світі за Вирішенням питання про неплатоспроможність, отримавши 90,5 балів. За показником щодо Відкриття нового бізнесу США отримали доволі високу оцінку – 91,6 балів, але Сполучені Штати посіли лише 55 місце в рейтингу всіх країн. Однак за іншим рейтингом – Отримання кредиту, США посіли 4 місце в світі, набравши 95 балів (табл. 1).

Розглянемо інший індекс – Індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom), який досліджується та розраховується газетою Wall Street Journal та дослідницьким центром The Heritage Foundation. В 2013 р. США зайняли 10 сходинку у світовому рейтингу з результатом 76,0. Однак вже десятиліття триває тенденція падіння показників США в цьому рейтингу, яка ненадовго перервалася в 2019 р., коли Сполучені Штати посіли 12 місце з загальним балом 76,8. Тому в звіті за 2022 р. оцінка США опустилася до позначки 72,1, що у свою чергу вплинуло на місце США у світовому рейтингу – Сполучені Штати зайняли лише 25 місце серед 177 країн [2].

Одним з основних факторів, який вплинув на таке падіння у рейтингу, зазначається різке зниження фіскального показника здоров'я в США. Загалом США втратили 3,0 бали з 2017 р., впавши до нижньої частини категорії «Mostly Free». Пандемія також мала негативний вплив на економіку (було зафіксовано скорочення ВВП на 3,5% у 2020 р.) та положення в рейтингу. Реакція уряду на кризу, пов'язану з COVID-19, була оцінена не дуже високо, й США посіли лише 58 сходинку серед країн, які включені до цього індексу. У звіті також зазначається, що

расова напруженість та запекла політична поляризація були посилені пандемією та ще більше поглибилися після президентських виборів 2020 р.. Права приватної власності, інвестиції та контракти захищаються та дотримуються у США. Судова влада визнається надійною та незалежною, однак процес призначення суддів, на думку авторів, стає більш політизованим. США загалом мають високий рівень свободи бізнесу, однак правила регулювання можуть відрізнятись залежно від штату. Закон виданий в 2017 р. про скорочення податків став значним поштовхом до розвитку бізнесу. Свобода праці переважно знаходиться на високому рівні. Масові державні запозичення та емісія грошей посилюють інфляцію та зростаючий державний борг США. Фінансовий сектор США, згідно з висновками у звіті, продовжує залишатися стабільним як один з найбільш розвинених та конкурентоспроможних у світі [2].

Таблиця 1

Рейтинги за темами Doing Business для США у 2020 р.*

Тема	Місце	Оцінка	Тема	Місце	Оцінка
Відкриття нового бізнесу	55	91,6	Захист міноритарних інвесторів	36	71,6
Отримання дозволів на будівництво	24	80,0	Вирішення питання неплатоспроможності	2	90,5
Отримання електроенергії	64	82,2	Торгівля через кордони	39	92,0
Реєстрація власності	39	76,9	Забезпечення виконання контрактів	17	73,4
Отримання кредиту	4	95,0	Сплата податків	25	86,8

*складено автором за [1]

За Індексом сприйняття корупції, США отримало посередній бал – 67,0 у 2021 р., посідаючи 27 місце. У 2022 р. бал зріс на 2 пункти, тому США піднялися на 24 сходинку з 180 країн [3]. Згідно зі Світовим рейтингом конкурентоспроможності США посіли 10 сходинку у 2020, 2021 та 2022 рр., хоча ще в 2018 р. Сполучені Штати визнавалися найбільш конкурентоспроможною країною у світі [4].

Рейтингове агентство Standard & Poors Global (S&P Global) 8 березня 2022 р. підтвердило свій кредитний рейтинг для США на рівні «AA+/A-1+», що є другим найвищим рейтингом агентства, незважаючи навіть на те, що США борються з інфляційним тиском. Агентство очікує, що центральний банк США здійснить підвищення процентних ставок, щоб подолати високі темпи інфляції. S&P Global визначили свій прогноз для країни стабільним, оскільки в США відбувається помірне економічне зростання. Також вони очікували, що зростання ВВП сповільниться до рівня 3% у 2022 р., в порівнянні з 5,7% в 2021 р. [5].

Згідно з останніми даними від 8 липня 2022 р., рейтингове агентство Fitch Ratings залишило незмінним кредитний рейтинг для США на рівні «AAA», що є найвищим рейтингом кредитоспроможності. Кредитні ризики для такого рейтингу є найнижчими. Більше того агентство покращило свій прогноз для США до стабільного статусу, після двох років негативного прогнозу. Щодо короткострокових рейтингів, то США має рейтинг «F1+», що також є найвищим рівнем. Це означає, що країна має найкращу можливість вчасно проводити виплати за своїми фінансовими зобов'язаннями [6].

Отже, поглянувши на динаміку різних міжнародних рейтингів можна побачити, що останнім часом у США з'явилася ціла низка різних проблем, які трохи ослабили позиції США. Ці проблеми потребують вирішення для стабілізації політичної та соціально-економічної ситуації в країні. Щодо кредитних рейтингів, то США має найвищі показники, та покращили свій статус до стабільного.

Список використаних джерел

1. Doing Business 2020. United States [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/u/united-states/USA.pdf> – вільний. Мова англ.

2. Index of Economic Freedom 2022. United States [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://www.heritage.org/index/country/unitedstates> – вільний. Мова англ.

3. Transparency International. Corruption Perception Index 2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://www.transparency.org/en/cpi/2022/> – вільний. Мова англ.

4. IMD. World Competitiveness Ranking [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imd.org/centers/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness/> – вільний. Мова англ.

5. Reuters [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.reuters.com/world/us/sp-global-affirms-us-rating-aaa-1-2022-03-09/> – вільний. Мова англ.

6. Fitch Ratings. United States of America [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.fitchratings.com/entity/united-states-of-america-80442210> – вільний. Мова англ.

Науковий керівник: А.О. Задоя, доктор економічних наук, професор

O. Basich

Alfred Nobel University, Dnipro

UNITED STATES AS THE MAIN DESTINATION COUNTRY FOR MIGRANTS IN THE WORLD

The USA has remained one of the main destination countries for migrants for 50 years. In 2020, there were about 51 million foreign-born people living in the United States, the largest population of this kind in the world. It is also important to note the existence of the world's largest "migration corridor" from Mexico to the United States, so, as of 2020, 11 million Mexicans live in the United States. Migrants from Latin America, the Caribbean, and Asia left the United States the most. If we consider the countries of origin, in addition to Mexico, there is a large number of migrants from China and India. In recent years, the countries of origin have been diversifying: the number of migrants born in Mexico and coming to the USA is decreasing, while migration to the USA from the Dominican Republic, the Philippines, El Salvador, Venezuela, Afghanistan, and Nigeria has increased (U.S. Bureau of Labor Statistics, 2020).

The share of migrants in the US labour force in 2019 was 17.4% (28.4 million people). The largest percentage of migrants is employed in the field of management (33.9% of the employed population), followed by the service sector (22.5%). Almost two-thirds of US-born Americans work either in management (42.2%) or in sales and office work (15.5%) (International Organization for Migration UN. World migration report 2022, 2022).

Many migrants go specifically to the USA, because Americans have a high standard of living and high wages. For example, the average annual salary in Mexico in 2020 was \$16,230. This is more than 4 times less than in the USA for the same period (\$69,392) (OECD.Stat, 2023). Not only the economic component attracts migrants to the USA. Political freedom and democracy are important factors for many refugees and asylum seekers. As of 2020, more than 1.3 million such persons lived in the United States. The majority came from Venezuela, Mexico, Guatemala, El Salvador, and Honduras, where people

were forced to leave due to political and socioeconomic factors (U.S. Bureau of Labor Statistics, 2020).

Many migrants who work in the USA transfer money to their relatives in the countries which they left. Therefore, the US is also one of the largest sources of remittances abroad. In 2020, transfers in the amount of about 68 billion dollars were made. According to this indicator, the USA is the largest sender in the world. At the same time, in 2019, this amount was even higher and amounted to 71 billion dollars.

Despite the fact that a few years earlier in the USA measures to curb immigration were introduced, as these processes were considered a threat to national security, the government's policy has softened. This transformation of migrant policy began to take place due to a change in government and a demographic situation that began to deteriorate between 2010 and 2020. A population growth of 7.4% was recorded over the decade, the second lowest rate since 1790. Therefore, since the beginning of 2021, the new administration of President Biden has begun to implement rapid changes in immigration policy, including the lifting of travel bans to the United States from most Muslim and African countries, the suspension of the construction of the wall on the border with Mexico, and the idea of giving illegal immigrants an eight-year plan to obtain citizenship. Moreover, in May 2021, the refugee limit was increased from 15,000 to 62,500 for 2021.

The number of illegal migrants in the US continues to decline, in particular due to increased return migration to Mexico. As of 2018, the number of illegal migrants was estimated to be between 11 and 11.4 million people. Later, the Center for Migration Studies released a study showing that the number of such migrants fell by 12% in 2019, thanks in particular to the return of 1.9 million people to Mexico.

Migrants occupy a fairly significant part of the society and economic system of the United States, influencing various aspects of life both positively and negatively. According to an article by the Joint Economic Committee of the US Congress, while immigrants make up about 1 in 7 residents, immigrants create 1/5 of new businesses (Joint Economic Committee, 2021). However, due to such a large number of migrants, many contradictions arise within society. Therefore, the issue of migrants needs constant regulation.

References

7. U.S. Bureau of Labor Statistics (2020). Available at: <https://www.bls.gov/opub/ted/2020/foreign-born-workers-made-up-17-point-4-percent-of-labor-force-in-2019.htm>. (Accessed: March 1, 2023).

8. International Organization for Migration UN. World migration report 2022 (2022). Available at: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022> . (Accessed: March 3, 2023).

9. OECD.Stat (2023). Available at: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=AV_AN_WAGE (Accessed: March 5, 2023).

10. Joint Economic Committee (2021). Available at: https://www.jec.senate.gov/public/_cache/files/6750b0f0-c851-4fee-9619-295582fd44e8/immigrants-are-vital-to-the-us-economy-final.pdf (Accessed: March 8, 2023).

Scientific supervision by O.A. Zadoia, PhD in Economics, Associate professor

Language supervision by S.I. Medynska, Senior Lecturer

А. Бідняк

Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ КРИПТОВАЛЮТИ ЯК МІЖНАЦІОНАЛЬНОГО СПОСОБУ ОПЛАТИ НА ПРИКЛАДІ БІТКОІНА

Біткоїн – це криптовалюта, якої немає в фізичних носіях, паперах або монетах, вона віртуальна. У неї немає банку та вона не підкріплена золотом, як офіційна валюта. Емісією займаються усі комп'ютери у світі. Ця валюта повністю децентралізована. Всі учасники мають рівні права. А робота дуже схожа з роботою торрентів. Торрент-клієнти передають файли один одному, але від роботи з криптовалютою, клієнти передають не файли, а проводять складні математичні операції [1].

Проблемою може стати те, що кількість біткоіна обмежена: система може підтримувати лише 21 мільйон одиниць цієї валюти. Зараз згенеровано трохи менше 16 мільйонів. Оскільки все більше нових користувачів, добути одиницю біткоіна стає дедалі складніше, а обчислення вимагають більш складних розрахункових потужностей. А нагорода стає все менше.

Наступною проблемою може стати ланцюжок блоків. Ланцюжок блоків – це публічний реєстр на якому тримається весь біткоїн. Усі транзакції, котрі підтвердилися автоматично вмикаються до ланцюжка блоків. За допомогою цих блоків, отримується інформація. Після чого розраховують залишок вашого балансу. Також слід додати те що під час сплати біткоїном, треба чекати поки пройде транзакція. Транзакція потрапляє в перший блок і саме тут і виникає наступна проблема.

Перший блок також має обмежену кількість місць для перевірки транзакції. Так як все більше нових людей використовує біткоїн, то можуть виникати проблеми з очікуванням. Очікування може бути як 5 хвилин так і більше 10, і навіть с першої спроб може це не вийти. Вирішенням може бути перехід на іншу криптовалюту, але тут можна втратити на курсі, якщо треба сплатити транзакцію швидко, то треба ставити вищу комісію. Тобто є черга людей, які хочуть виконати транзакцію, але ті хто хоче це зробити швидше мають сплатити більший відсоток комісії.

Видобуток або обробка – розподілена система, яка використовується для підтвердження транзакцій, що очікуються. Працює за допомогою підключення їх до ланцюжків блоків. Майнінг забезпечує хронологічний порядок транзакцій у ланцюжку блоків, захищає нейтральність мережі, а також дозволяє різним комп'ютерам домовитись про єдиний стан системи. Роблять це для того, щоб транзакції були підтвердженні або запаковані до блоку, який відповідає суровим криптографічним правилам і повинен бути перевірений мережею [2].

Перспективи для розвитку є, але їх не дуже багато. Людей які використовують криптовалюту становиться дедалі більше, а криптовалюта має обмежену кількість одиниць. На сьогодні список магазинів які приймають оплату криптовалютою в нашій країні розширюється. Основною причиною незначної поширеності оплати криптовалютою була проблема її неповної легалізації, але з початком війни ситуація змінилась. Обробка у блоці повинна стати більш швидкою для невеликих сум, а для великих залишити перевірку у часі таку, яка є на даний час. Використовувати біткоїн для великих транзакцій дуже ризиковано, тому можуть виникнути питання у безпеки тієї чи іншої країни: звідки ця транзакція, звідки ці кошти, на що вони йдуть та чи чиста ця криптовалюта, чи брудна [3].

Підводячи підсумки, проаналізувавши проблеми та перспективи впровадження криптовалюти, як міжнаціонального способу сплати, можна вважати її альтернативою звичайним грошам, але при цьому слід встановити контроль над великими сумами. У більшості країн є відповідні закони та регулюючі механізми, які роблять сплату якою криптовалютою без спротиву та проблем. В Україні, наприклад, немає цих механізмів і наша країна втрачає дуже багато коштів, тому що все робиться у тіні. Але під час війни зручність пожертвувань у криптовалютах була очевидною – економія часу на банківських процедурах, анонімність, сучасність в очах світу та інше. Якщо країна не контролює потік то все залежить від тіншового ринку, відповідних механізмів, які контролюють криптовалюту. Перспектив буде мало як для

тих хто її використовує, так і для держави. Після фактичної легалізації криптовалюти в Україні, вона має шанс на розвиток во благо держави.

Список використаних джерел

1. Intermarium [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://intermarium.com.ua/shho-take-bitkojn-i-navishho-vin-potriben-10-faktiv-pro-populyarnu-kryptovalyutu/> – вільний. Мова укр.

2. Bitcoin [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bitcoin.org/uk/how-it-works> – вільний. Мова укр.

3. Економічна правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/projects/regulation/2021/10/27/679062/> – вільний. Мова укр.

Науковий керівник: О.А. Задоя, кандидат економічних наук, доцент

В. Білик

Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ЗМІН СТРУКТУРИ ЕКСПОРТУ УКРАЇНИ

Економіка України значною мірою залежить від експорту, а тому будь-які зміни в його структурі можуть мати значний вплив на загальну економіку країни. Методологія дослідження включає систематичний огляд літератури та статистичний аналіз даних, наданих Державною службою статистики України. Отримані результати показують, що основними причинами змін у структурі експорту України є політична нестабільність, торговельні обмеження та зміни світового попиту на товари. Наслідки цих змін проявляються у значних коливаннях торговельного балансу України, інфляції та рівня зайнятості.

За останні п'ять років в структурі експорту України відбулися значні зміни, які мали як позитивні, так і негативні наслідки. Метою даної роботи є аналіз причин та наслідків змін у структурі експорту України.

Причини:

1) однією з головних причин змін у структурі українського експорту є політичні та економічні відносини України з Росією. До цього можна віднести анексію Криму, триваючий конфлікт на сході України та повномасштабні військові дії в Україні 2022 року, котрі порушили традиційні торговельні відносини з Росією та підштовхнули Україну до пошуку нових експортних партнерів;

2) зміни тенденції світового ринку, а точніше зміни світового попиту на певні види продукції, які вплинули на структуру експорту України. Наприклад, розвиток відновлюваної енергетики збільшив попит на українську сільськогосподарську продукцію таку, як соняшникова олія та кукурудза;

3) також однією з причин можна вважати наслідки впливу пандемії COVID-19 на світовий ринок та коливання курсу української гривні, що вплинули на конкурентоспроможність українського експорту та на суцільну структуру експорту країни.

Наслідки:

1) Україна збільшила торгівлю з країнами ЄС. Сама торгівля значно зросла після підписання Угоди про асоціацію в 2014 році. Це призвело до зміни структури експорту країни в бік високотехнологічної продукції та продукції з доданою вартістю;

2) диверсифікація експортних ринків і продуктів зробила український експорт більш конкурентоспроможним у світі, сприяючи економічному зростанню;

3) з'явилися проблеми з викликом у відповідності стандартам ЄС. Хоча розширення торгівлі з ЄС принесло економічні вигоди, це також поставило перед українським бізнесом проблеми з дотриманням вищих стандартів і правил, необхідних для торгівлі з блоком;

4) зіткнення із порушенням логістики, нестабільне середовище, яке спричинило скорочення іноземних інвестицій й торгівлі через нестабільність економіки після воєнних подій 2022 року.

Статистичний аналіз показує, що структура експорту України суттєво змінилася за останні роки (Табл. 1). Основні статті експорту країни включають сільськогосподарську продукцію, метали та мінеральні продукти. Проте частка цього експорту в загальному експорті країни за останні роки знизилася. Водночас зросла частка експорту електричних машин і обладнання, а також транспортного обладнання. Це свідчить про зсув структури експорту України в бік продукції з вищою доданою вартістю.

Проте зміни в структурі експорту також мали негативні наслідки для української економіки. Наприклад, коливання торговельного балансу країни були значними, і це вплинуло на рівень інфляції та рівень зайнятості в країні.

Підсумовуючи, зміни в структурі експорту були зумовлені рядом факторів, включаючи політичні та економічні відносини з Росією, а також зусилля з модернізації та диверсифікації економіки. Хоча перехід до нових експортних продуктів і ринків мав певний позитивний вплив, він

також створив проблеми для загальної експортної діяльності України. У майбутньому для України буде важливо продовжувати адаптуватися до мінливих ринкових умов і визначати нові можливості для зростання та диверсифікації свого експорту.

Таблиця 1

Показники змін структури експорту України у 2018-2021 рр.

Індикатор	2018	2019	2020	2021	Індикатор	2018	2019	2020	2021
Загальний експорт, млрд.дол.	47,2	49,2	50,7	52,5	Частка сільськогосподарської продукції в експорті, %	42,1	44,5	48,2	50,6
Експорт до ЄС, млрд.дол.	21,3	21,7	21,1	22,1	Частка продукції з чорної сталі в експорті, %	22,8	18,2	14,9	12,6
Експорт до Китаю, млрд.дол.	2,6	3,2	3,8	4,6	Темпи зростання ВВП, %	3,3	3,6	-4,0	3,8
Експорт до Росії, млрд.дол.	5,4	4,9	4,4	4,2	Рівень інфляції, %	9,8	4,1	5,0	8,4
Експорт до США, млрд.дол.	0,6	0,8	0,9	1,0	Основні експортні товари				
Експорт до Туреччина, млрд.дол.	3,4	3,4	3,4	3,8	Соняшникова олія, млрд.дол.	3,2	3,6	3,7	4,1
Частка експорту до ЄС, %	45,1	44,1	41,6	42,1	Кукурудза, млрд.дол.	2,8	2,9	2,6	2,7
Частка експорту до Китаю, %	5,5	6,5	7,5	8,7	Залізна руда, млрд.дол.	2,6	2,8	2,6	3,7
Частка експорту до Росії, %	11,4	9,9	8,7	8,1	Пшениця, млрд.дол.	2,2	2,5	1,9	2,7
Частка експорту до США, %	1,3	1,6	1,8	1,9	Чорні метали, млрд.дол.	7,8	6,1	4,6	4,0
Частка експорту до Туреччини, %	7,2	6,9	6,7	7,2					
Частка сільськогосподарської продукції в експорті, %	42,1	44,5	48,2	50,6					

*Складено і розраховано автором за даними The World Bank [1]

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrstat.gov.ua/> - вільний. Мова укр.
2. Міністерство економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> - вільний. Мова укр.
3. Word Bank Open Data | Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://data.worldbank.org/> - вільний. Мова англ.
4. Home | UNCTAD [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://unctad.org/> - вільний. Мова англ.

5. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/> - вільний. Мова укр.

6. European Commission, official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://commission.europa.eu/index_en - вільний. Мова англ.

Науковий керівник: А.О. Задоя, доктор економічних наук, професор

А. Гальцова

Міський юридичний ліцей, м. Дніпро

ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ КРИЗ В УКРАЇНІ

Українська політична система протягом усього часу існування зіштовхувалася з кризами. Можна вважати, що навіть створення незалежної України відбувалося в умовах політичної та економічної кризи в СРСР. У серпні 1991 р. в Москві було проголошено ГКЧП, який взяв на себе всю повноту влади. У Києві з цим не погодилися, народні маси та депутати висловили протест, результатом чого стало проголошення незалежності України (подібні процеси відбувалися й в інших республіках СРСР).

Кризові процеси супроводжували й перші роки незалежності України. У першій половині 1990-х рр. у країні спостерігалася гіперінфляція та тяжка економічна криза, у зв'язку з чим виникла недовіра (криза легітимності) до Президента Л. Кравчука. У 1994 р. він програв вибори Л. Кучмі, що ознаменувало першу в пострадянських республіках мирну передачу влади від одного президента до іншого.

У 1995 р. Україна залишалася єдиною пострадянською країною без власної конституції та національної валюти. У країні діяла Конституція СРСР, а в обігу замість гривні перебували купоно-карбованці. Гіперінфляція досягала значних показників: у 1995-1996 рр. в обігу перебувала банкнота номіналом один мільйон купоно-карбованців. Водночас спостерігався конфлікт між парламентом на чолі зі спікером О. Морозом та Президентом Л. Кучмою. У 1995 р. було укладено Конституційний договір.

Укладення Договору засвідчило принципово новий підхід до здійснення державної політики, на відміну від тоталітаризму радянського часу, – метод консенсусу між сторонами в політиці, позитивний приклад вирішення найбільш хворобливих кризових питань і проблем для держав із нестабільною політичною та економічною ситуацією.

Прийняття цього документа запобігло протистоянню однієї з гілок державної влади і Президента України, перевело конфлікт між ними, що назрівав, із площини протистояння в площину консенсусу та співробітництва всіх органів державної влади, що мало на меті прийняття нової Конституції України та виведення країни з кризового стану.

Тому, безумовно, Конституційний договір став найважливішою частиною конституційного процесу в Україні. Щодо сутності Конституційного договору, то, виходячи зі статутних ознак Договору, до яких належать передусім взаємна домовленість і вільне волевиявлення сторін, можна зробити висновок, що він нівелює й навіть виключає відносини влади та підпорядкування як на етапі його підготовки, так і на етапі його реалізації [1, с. 47].

У червні 1996 р. загострилося протистояння між Президентом Л. Кучмою та його командою, які поставили за мету усунути з посади Голову Верховної Ради України О. Мороза, з одного боку та парламентом, особливо фракцією соціалістів, які заявляли про необхідність «почати усунення конституційним шляхом інституту президентства», з іншого. У такій ситуації Президент України Л. Кучма призначає проведення всеукраїнського референдуму щодо прийняття Конституції України на вересень 1996 р. Це могло привести до дострокового розпуску Верховної Ради. Усвідомлюючи ситуацію, більшість народних депутатів повернулися до питання прийняття Конституції. У «конституційну ніч» проти 28 червня упродовж майже 14 годин депутати поіменно голосували за кожну статтю Основного Закону. 28 червня 1996 р. Верховна Рада прийняла першу в українській історії Конституцію, яка остаточно закріпила правові основи функціонування політичної системи України [2, с. 22]. Також Конституція закріпила економічні права і свободи людини і громадянина.

У період з 1999 р. до 2004 р. кризи в Україні набувають рис протистояння по лінії «держава – суспільство». Саме в цей період актуальною стає проблема становлення та функціонування на демократичних засадах нової української політичної нації із загальноприйнятою у сучасному глобальному світі системою політичних, економічних, соціальних та культурних інституцій. Варто відзначити, що саме це питання у своєму дискурсі підіймає політична опозиція, яка завзято починає свою діяльність, після відставки 26 квітня 2001 р. з поста прем'єр-міністра В. Ющенка. Навесні 2001 р. в Україні виникає політична криза, приводом якої стало вбивство у 2000 р. опозиційного журналіста Г. Гонгадзе. Під час слідства розкрилися негативні явища у верхніх ешелонах влади. «Касетний скандал» (публікація аудіозаписів представників політичної еліти, у т.ч., ймовірно, Л. Кучми) значно

підірвав довіру до влади. Були організовані масові протестні акції «Україна без Кучми!». Досягти своїх цілей опозиція не змогла, але авторитет влади був чимало зіпсований не тільки в очах українського суспільства, але і за його межами, що відкрило шлях до подальшої делегітимації влади [3, с. 174].

На 2004 р. було призначено вибори Президента України, участь у яких Л. Кучма брати не міг, оскільки обіймав цю посаду другий термін поспіль. Правляча політична еліта досягла неформального «консенсусу» із призначення «спадкоємця» за російським сценарієм. Ним мав стати прем'єр-міністр В. Янукович, пов'язаний з бізнес-колами східних регіонів України. Кандидатом від опозиції став уже згаданий колишній прем'єр-міністр В. Ющенко.

Під час другого туру виборів було здійснено масові фальсифікації, а переможцем було оголошено В. Януковича. Прибичними В. Ющенка не погодилися з таким рішенням Центральної виборчої комісії та розпочали безстрокову протестну акцію. Символом В. Януковича був синій колір, В. Ющенка – помаранчевий, відтак, події отримали назву «Помаранчева революція». Маємо підкреслити, що ці події мали винятково мирний характер, а скасування результатів другого туру та призначення третього було здійснено Верховним Судом, тобто все відбулося у законний спосіб. В. Ющенко був обраний Президентом, а В. Янукович очолив опозицію. Але в рамках домовленостей між політичними силами під час Помаранчевої революції було проведено конституційну реформу, відповідно до якої ключову роль у формуванні уряду належала не Президенту, а коаліції депутатських фракцій у парламенті. З цього моменту Україна стає парламентсько-президентською республікою. Конституційний статус Президента зазнає суттєвих змін. Їх можна кваліфікувати як суттєві обмеження повноважень Президента [4, с. 120]. Тобто криза трансформувала політичну систему України та визначила її політичний розвиток. Серед економічних рішень 2005 р. – приватизація підприємства «Криворіжсталь».

У 2006 р. коаліція депутатських фракцій після чергових парламентських виборів мала сформуватися вже за новими правилами (226 депутатів мало сформувати більшість, яка могла б формувати уряд). Через позицію Соціалістичної партії, яка відмовилася створювати коаліцію з двома провладними партіями, було створено коаліцію у форматі «Партія регіонів + Комуністична партія + Соціалістична партія». Ця коаліція сформувала уряд на чолі з В. Януковичем, який працював у 2006-2007 рр. Відповідно, уряд перебував в опозиції до Президента.

У 2007-2010 рр. посаду прем'єр-міністра обіймала Ю. Тимошенко. Проте між урядом та Президентом продовжували наростати протиріччя.

Делегітації уряду сприяла й світова фінансова криза 2008 р. Президент втрачав довіру виборців та програв вибори 2010 р. У другому турі В. Янукович переміг Ю. Тимошенко та був обраний главою держави. З цього ж часу в політичній системі України почали наростати авторитарні тенденції. Протягом весни 2010 р. було повністю переформатовано коаліцію в парламенті (депутати з різних фракцій на основі індивідуального членства увійшли до складу коаліції, яка підтримувала В. Януковича. Ця коаліція відправила у відставку уряд Ю. Тимошенко та проголосувала за формування уряду М. Азарова. Таким чином, майже вся повнота влади опинилася в руках однієї політичної сили, Партії регіонів. У жовтні 2010 р. було скасовано політичну реформу 2004 р., що призвело до повернення В. Януковичу усіх повноважень Л. Кучми.

Після 2010 р. під контролем найближчого оточення В. Януковича опинилися значні ресурси, в тому числі колишні державні підприємства. Було приватизовано низку підприємств стратегічного значення, зокрема, енергетичної галузі. У місцевих радах приймалися рішення, вигідні передусім центральній владі. Таким чином, спостерігалися авторитарні тенденції.

У 2013 р. В. Янукович заявив про відмову від підписання Асоціації з Європейським Союзом. Це було зроблено під тиском росії та проросійськи налаштованих бізнесменів. У відповідь на це студенти, підприємці та представники патріотичних кіл вийшли на Майдан Незалежності з вимогою підписання Асоціації. 30 листопада 2013 р. мирний мітинг було розігнано міліцією, що стало початком кризи, яка призвела до усунення В. Януковича.

Навіть після силової акції Євромайдан залишався мирним зібранням, учасники якого вимагали, як мінімум, підписання Асоціації, а як максимум, відставки В. Януковича та М. Азарова. Євромайдан підтримували представники малого та середнього бізнесу, які намагалися протистояти олігархам. Втім, влада власноруч сприяла загостренню кризової ситуації. 16 січня 2014 р. Верховна Рада прийняла пакет законів, які обмежували права та свободи громадян (так звані «закони 16 січня або «закони про диктатуру»). Ці закони призвели до остаточної втрати легітимності: відтепер громадяни вимагали повного перезавантаження влади, а саме дострокового припинення повноважень президента, уряду і парламенту [5, с. 336]. 18-20 лютого відбулася спроба силового розгону акції, при чому загинули понад 100 людей, більша частина з яких – мирні учасники («Небесна сотня»).

Таким чином, станом на літо 2014 р. в українській політичній та економічній реальності закріпилися наступні тенденції, які спостерігалися (з певними умовностями) до 2022 р.:

- тимчасова втрата контролю над Кримом та частиною Донецької та Луганської областей та пов'язані з цим економічні збитки;
- перебування при владі проєвропейськи та антиросійськи налаштованих політичних сил;
- повернення до редакції Конституції 2004 р. (з певними змінами);
- збереження конкурентності політичних сил (за певними винятками);
- декомунізація як боротьба з радянською ідеологією та її відображенням у політиці (у т.ч. топоніміці);
- збереження корупційних, тіньових та інших неправових практик у політичному та економічному житті України.

Остання з перелічених тенденцій вплинула на довіру до Президента, уряду та парламенту. Загалом у суспільстві спостерігалися очікування «нових облич» у політичній сфері. Це можна вважати проявом кризи легітимності вже нової політичної еліти. Свідченням недовіри до П. Порошенка стало швидке зростання популярності В. Зеленського та його перемога на виборах 2019 р. Вітчизняний політолог В. Фесенко зазначає, що важливим позитивним ефектом президентства В. Зеленського є його політичний центризм, адже політичні симпатії українців ще з 2004 р. відзначалися значною поляризованістю [6]. Слід зазначити, що економічні очікування громадян не завжди були реалістичними, через що значний політичний вплив отримували популісти.

Широкомасштабне вторгнення росії у 2022 р. кардинально змінило політичний процес та економічну ситуацію. Було заборонено низку політичних партій, заборонено масові акції, у той же час проведення виборів буде можливим лише після скасування воєнного стану. Відповідно, говорити про певну нормалізацію політичного та економічного життя в Україні, зокрема, повернення «традиційних» політичних криз та конфліктів ми зможемо лише після завершення бойових дій.

Список використаних джерел

1. Фрицький Ю. Конституційний договір між Верховною Радою України і Президентом України «Про основні засади організації та функціонування державної влади та місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової конституції України» і його наслідки для подальшого розвитку державної влади в основному законі України 1996 // Юридичний вісник. 2016. № 2. С. 46-51.
2. Мандзій Л. Консенсус еліт як умова конституцієтворення в Україні. *Humanitarian Vision*. 2015. Volume 1, Number 1. P. 21–25.

3. Воробйова Т.Л. Етапи політичного протестного руху в незалежній Україні. Актуальні проблеми політики. 2016. Вип. 58. С. 167-179.

4. Зелінська М. Інститут президентства в Україні в контексті конституційної реформи. Політичний менеджмент. 2006. № 3. С. 114-123.

5. Ключник Р.М. Основні виміри сучасної політичної кризи в Україні. Гілея: науковий вісник. 2014. Вип. 86. С. 334-338.

6. Фесенко В. Год спустя после президентских выборов-2019: противоречивый эффект «феномена Зеленского». Українська правда. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/fesenko/5eaaa343b2440/>

*Науковий керівник Р. М. Ключник, кандидат політичних наук,
доцент*

**С. Геращенко, кандидат економічних наук, доцент
НТУ Дніпровська політехніка**

ПРОБЛЕМА МІГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РОБОЧОЇ СИЛИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Війна, яку розпочала росія 24.02.2022 р. проти України, призвела до виникнення великих міграційних потоків людей з України в інші країни, особливо в країни Євросоюзу. За період з лютого 2022 р. і дотепер відбулася величезних масштабів вимушена міграція. Лише протягом першого місяця повномасштабної війни з України виїхали 3,6 млн людей. За весь період війни за даними Мінфіну з України виїхало понад 12 млн. чол., а повернулось близько 1,5 млн. чол [1].

Як правило, біженці стають тягарем для держав, які їх приймають. Оскільки на утримання та адаптацію переселенців державам потрібно нести значні видатки. Проте у випадку з українською хвилею біженців, це може стати інакше. Свого роду феноменом української вимушеної міграції. Це пов'язано з наступними причинами.

По-перше, в більшості українців були збереження, які вони наряду з допомогою від урядів Європейських країн, витрачають у країнах Євросоюзу, що позитивно впливає на економіки цих країн, пом'якшуючи вплив економічної кризи, в яку почала занурюватися світова економіка. За даними Міністерства фінансів України у 2022 р. українці витратили за кордоном \$22 млрд [2]. Це також означає, що ці 22 мільярди доларів з української банківської системи працювали на поживлення споживчих ринків не України, а європейських держав. Важливо, що відбувалося це в той час, коли жителі ЄС скорочували свої витрати через високу

інфляцію. Таким чином високий рівень споживання стримав економічну рецесію у країнах Євросоюзу.

По-друге, українці є працьовитою нацією, тому через певний, досить короткий проміжок адаптації та вивчення на мінімально достатньому рівні мови країни, в якій вони знаходяться у вимушеній еміграції, люди шукають роботу і приступають до неї. Відповідно починають сплачувати податки. А зростання величини сплачуваних податків призводить до зростання наповнюваності бюджетів країн Європейського Союзу.

По-третє, більшість людей, які виїхали, це здебільшого молоді жінки з дітьми, які в переважній кількості мають вищу або незакінчену вищу освіту. Майже 70% жінок, які виїхали, мають вищу освіту. Ця цифра пояснюється тим, що більшою мірою поїхали киянки та харків'янки, де значно вищий рівень освіти, ніж будь-де в Україні[1]. Тож європейські країни з мінімальними витратами отримують практичного готового спеціаліста, якого не потрібно десятиліттями навчати. В цілому, європейські країни зацікавлені в тому, щоб українські емігранти залишилися у них і після війни, асимілюючись в їх суспільстві. Для цього вони, зокрема, намагаються створювати гарні умови для навчання дітей у освітніх закладах. Діти звикають, з'являються нові друзі і, часто, відчуття того, що дана країна є гарною для проживання. А в подальшому думка дітей може стати важливою для батьків при вирішенні питання повертатися в Україну, чи залишитися в країні еміграції після війни.

Тому, на нашу думку, те що стало надбанням для економік країн ЄС являється втратою для економіки України. Важко оцінити, скільки українців повернеться на Батьківщину. Аналіз даних повернення біженців у XX ст. після локальних і світових воєн демонструє цифру у приблизно 30-40%. Сподіваємося, що для України ця цифра буде вищою, хоча є й інші песимістичні сценарії. Так, на думку деяких дослідників, після закінчення війни і відкриття кордонів для виїзду чоловіків, з України може продовжитися міграція тепер вже чоловіків до своїх сімей, які облаштувались за кордоном. Особливо ця проблема може загостритися, якщо уряд нашої держави не почне в найближчій перспективі активно працювати над цими та суміжними з ними питаннями.

Точно невідомо наразі скільки людей проживає в Україні. На думку директора Інституту демографії та соціальних досліджень в Україні зараз проживає близько 34–35 млн. чол. Така приблизна оцінка дається на основі непрямих показників та непрямих індикаторів. Оскільки провести звичайний облік фактично неможливо. Ніхто точно не знає скільки людей загинуло на окупованих територіях, скільки продовжують гинути на фронті. На 335 тисяч зменшилось населення на підконтрольній **Україні**

території у 2022 р. за даними Опендатабот з посиланням на дані Мін'юсту. Йдеться про різницю між кількістю новонароджених та тими, хто помер [3].

Для розуміння глибини проблеми слід зазначити, що ще до війни існували реальні загрози збільшення рівня трудової міграції населення України в країни Європейського Союзу. Це зумовлювалось рядом негативних причин в українській економіці, а саме: падінням рівня промислового виробництва, зменшенням рівня зайнятості населення України, суттєвим перевищенням середнього рівня заробітних плат в країнах Європейського Союзу у порівнянні з середнім рівнем заробітних плат в Україні тощо. Крім того не слід забувати і про категорію людей, які спрямовані на пошук соціальних доходів. Таким чином великий пласт проблем лежав в основі зростання рівня трудової міграції населення України в країни Європейського Союзу у довоєнний час. Зрозуміло, що під час війни всі ці зазначені причини суттєво загострилися і до них добавилися абсолютно нові виклики: пряма загроза життю та здоров'ю людей, фізичне знищення внаслідок бомбардувань РФ інфраструктури, житла і робочих місць людей на значній території України, зокрема у Сумській, Чернігівській, Київській, Миколаївській, Херсонській, Запорізькій, Донецькій та Луганській областях. Навіть здавалося б певною мірою безпечні області у центральній та Західній Україні, а саме: Вінницька, Хмельницька, Львівська пережили дуже страшні моменти пов'язані з ракетними обстрілами житлової інфраструктури, руйнації торгових центрів зі значною кількістю жертв, обстрілів енергетичної інфраструктури тощо. Тому тваринний страх людей за власне життя на будь якій території України, спонукав багатьох до виїзду за межі України. Адже в Україні під час війни немає взагалі безпечного місця.

Всі ці зазначені довоєнні та під час війни проблеми сприяють зростанню відтоку працездатних українців до країн – членів ЄС. Це суттєво посилює проблему зростання темпів старіння населення та погіршення демографічної ситуації в цілому.

Масова міграція українців за кордон, погіршена ситуація з демографією, яка й до війни була не досить оптимістичною, руйнування інфраструктури, створюють величезні виклики для української економіки. По закінченню війни ця проблема може стати однією з найнагальніших для української держави. Якщо не будуть створені умови для покращення соціально-економічних умов життя, то проблема неповернення українських емігрантів може стати дуже гострою.

Якщо ми сподіваємось мати на ринку праці країни висококваліфікованих, досвідчених, креативних, енергійних, молодих працівників, які спроможні не тільки розвивати бізнес, а й сприяти

економічному, соціальному, культурному, інноваційному зростанню України в цілому, то повинні спільними зусиллями держави і суспільства включатися в процес післявоєнного повернення українців на батьківщину. Адже без них проблема старіння населення нам забезпечена. А вона має багато негативних наслідків, які на перший погляд не є очевидними. Наприклад, інвестори не бажають співпрацювати з країною де є проблема дефіциту молоді робочої сили. Небажання співпрацювати із так званими «застойними» виробництвами призводить до падіння всієї економічної структури країни.

Ще одним невтішним прогнозом може бути такий, що необхідність заповнення прогалін на ринку праці може спричинити потік заробітчан до України з найменш розвинених країн Африки та Азії тощо. І тут можуть виникнути певні проблеми, адже українське суспільство завжди було монослов'янським. Неслов'ян у нас було обмаль. Ми є не досить толерантними до інших націй. Українське суспільство неє настільки відкритим, як суспільство країн Європейського Союзу.

Тому Україна дуже зацікавлена у поверненні саме своїх людей, вимушених біженців під час війни. А тому уряду країни потрібно вже сьогодні працювати з допомогою іноземних партнерів над: створенням привабливого інвестиційного середовища в країні, задля залучення іноземних інвесторів у повоєнну економіку України; розробкою програм створення нових робочих місць з гідною оплатою праці, забезпечення на робочих місцях соціальним пакетом, медичним страхуванням, доступом до соціальної інфраструктури, покращенням умов для ведення власного бізнесу; розробкою та впровадженням програм доступного житла; збільшення виплат при народженні дитини задля стимулювання народжуваності тощо.

Список використаних джерел

1. З України поїхало 12 млн: кого найскладніше буде повернути
URL: <https://minfin.com.ua/ua/2023/01/19/99274157/>
2. У 2022 р українці витратили за кордоном \$22 млрд: як біженці піднімають економіку ЄС.
URL: <https://minfin.com.ua/ua/2022/12/16/97361272/>
3. URL: На скільки зменшилось населення України у рік повномасштабного вторгнення — дані Оpendатобот URL: <https://opendatobot.ua/ru/business>

МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБМІННОГО КУРСУ ГРИВНІ ПІД ЧАС СВІТОВИХ КРИЗ: ПРИЧИНИ ТА ВІДМІННОСТІ

Валютне регулювання посідає провідне місце в економічній політиці держави. Залежно від мети, валютне регулювання може стимулювати або стримувати економічний розвиток у країні та, відповідно, впливати на стан окремих секторів, галузей та підприємств, а також на місце держави на світовому ринку.

За енциклопедією банківської справи України, валютне регулювання – це форма організації відносин суб'єктів господарсько-фінансової діяльності, пов'язаних з використанням валютних цінностей через регламентацію державою міжнародних розрахунків і порядку проведення валютних операцій, яка закріплюється національним законодавством та міжнародними угодами [1]. Існує кілька причин, що стимулюють процес регулювання. В першу чергу, уряд може регулювати обмінний курс, щоб зробити експорт з держави дешевшим і більш конкурентоспроможним на світовому ринку. Адже знижуючи його, іноземним покупцям стає вигідніше купувати товари та послуги з цієї країни, що збільшує експорт та поліпшує торговельний баланс. По-друге, цей процес потрібен, щоб запобігти різким змінам цін, тобто уникнути значних показників інфляції. Коли валюта втрачає вартість, ціни на імпортовані товари зростають, тоді і входять в дію інструменти регулювання курсу. Також, що є не менш важливим, стабільний курс робить країну більш привабливою для іноземних інвесторів. Вклад буде більш об'ємним та частішим, коли валюта країни не буде піддаватись різким коливанням.

Відповідно до Закону «Про валюту і валютні операції», який був прийнятий в Україні 21.06.2018 року, також можна виділити принципи валютного регулювання. Вони включають в себе наступні пункти:

- 1) свобода здійснення валютних операцій;
- 2) ризикоорієнтованість, прозорість, достатність та ефективність валютного регулювання;
- 3) самостійність та ринковість валютного регулювання [2].

Обмінний курс гривні регулюється Національним банком України (НБУ). Він є сучасною незалежною інституцією, покликаною забезпечувати цінову та фінансову стабільність у державі та сприяти економічному зростанню України. НБУ використовує різні механізми, щоб впливати на попит та пропозицію іноземної валюти на внутрішньому

ринку і таким чином стабілізувати обмінний курс. Ключовими механізмами, які використовує банк, є:

- Інтервенції на валютному ринку: НБУ регулярно купує і продає іноземну валюту, щоб впливати на обмінний курс. Наприклад, якщо гривня знецінюється занадто швидко, то НБУ може продавати іноземну валюту, щоб збільшити пропозицію гривні і таким чином стабілізувати її вартість.

- Встановлення процентних ставок: НБУ може впливати на попит на національну валюту, змінюючи облікову ставку, яка діє на вартість запозичень та кредитів в економіці. Тобто, якщо НБУ підвищує відсоткові ставки, це може заохотити іноземних інвесторів тримати гривню та інвестувати в українські активи, завдяки чому збільшиться попит на валюту та забезпечиться її вартість.

- Контроль за рухом капіталу: НБУ може накладати обмеження на рух капіталу в країну та з неї. Приміром, він може обмежити кількість іноземної валюти, яку фізичні та юридичні особи можуть придбати, або вимагати від експортерів продати певний відсоток своєї валютної виручки банку, і це може тою чи іншою мірою позначатися на обмінному курсі.

- Монетарна політика: НБУ може регулювати пропозицію гривні в економіці, купуючи або продаючи державні облігації або інші фінансові інструменти. Тому, якщо банк хоче збільшити пропозицію гривні, то він буде купувати облігації у комерційних банків, тим самим вводиться більше гривні в економіку. Якщо треба зменшити пропозицію, то, відповідно, він буде продавати облігації, чим вилучить певний об'єм національної валюти з обігу.

Окремо кожен механізм не буде достатньо ефективним у своїй роботі. Таким чином, НБУ використовує комбінацію цих механізмів, аби якомога ліпше регулювати обмінний курс та підтримувати макроекономічну стабільність в нашій державі.

Сьогоднішня ситуація в країні – це неабияке випробування для всіх сфер. На початку війни НБУ зафіксував курс гривні до іноземних валют станом на 24 лютого 2022 року та припинив розрахунок довідкового курсу гривні до долара США. В такому «шоковому» стані це було кращим рішенням, аби стримати можливе різке знецінення гривні. У липні було скориговано офіційний курс гривні до долара США, після чого Голова НБУ Кирило Шевченко наголосив: «Фіксація курсу гривні на рівні 29,25 грн за 1 дол США на початку війни допомогла забезпечити стабільну роботу фінансової системи. Механізм фіксації курсу є стабілізатором економіки в поточних умовах. Війна триває вже майже п'ять місяців, за які відбулися суттєві зміни в нашій та світовій економіці.

В таких умовах офіційний курс гривні на рівні 24 лютого вже не відповідає реаліям та поступово втрачає роль якоря для очікувань. Ураховуючи це, Національний банк здійснює разову корекцію офіційного курсу гривні до долара США та фіксує його на рівні 36,5686 грн/дол США. Новий рівень курсу стане якорем для економіки та додасть їй стійкості в умовах невизначеності. Продовження політики фіксованого курсу дасть змогу Національному банку зберегти контроль за динамікою інфляції, а також підтримувати безперебійну роботу фінансової системи. Це ключова передумова стабільного функціонування економіки, що є життєво необхідним в умовах війни» [3].

Якщо брати до прикладу коронакризу, то у 2020 році за низького інфляційного тиску та задля підтримки економіки НБУ знизив облікову ставку рекордними темпами (з 13,5% до 6%). Світова криза спровокувала зниження інтересу інвесторів, і, відповідно, відплив капіталу, який призвів до послаблення курсу (до більш ніж 28 грн/дол США).

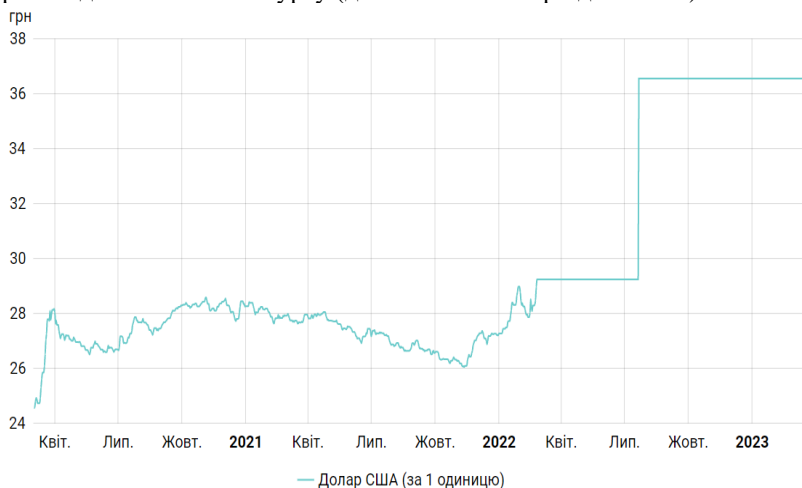

Рис. 1. Офіційний курс гривні щодо долара США [4].

На рис. 1, що наданий вище, можна помітити, наскільки відрізняється динаміка курсу з моменту російського вторгнення в Україну. Прочитавши декілька статей і порівнявши обидві ситуації, хочемо наголосити, що гнучкий курс сьогодні, під час війни, не доречний. Так, цей режим добре функціонував під час коронакризи, проте тоді ж фінансова система, монетарна трансмісія та ринкові сили повноцінно працювали, й не було істотних валютних обмежень. Зустрічається багато критиків фіксованого курсу, проте вони не пропонують жодного

альтернативного інструмента для воєнної економіки, який міг би стати надійною заміною фіксованому обмінному курсу. Краще не звикати до такого режиму та не підтримувати його надто довго. Але знавці у цій справі вважають, що ще не час від нього відмовлятися, адже існує велика кількість надто високих ризиків і немає умов для того, щоб скористатись перевагами гнучкого обмінного курсу.

Загалом, регулювання обмінного курсу є складним питанням, яке передбачає збалансування численних економічних та політичних факторів. Потрібно приділити значну увагу кожному чиннику, адже у підсумку це може відіграти значну роль у покращенні економічної стабільності, сприянні міжнародній торгівлі та досягненні політичних цілей.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія банківської справи України / За ред. В. С. Стельмаха та ін. – К.: Молодь; Вид. дім «Ін Юре», 2001. – С. 216.

2. Законодавство України. Закон «Про валюту і валютні операції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19> - вільний. Мова укр. (Дата звернення: 26.03.2023)

3. Національний банк України. Щодо валютного регулювання. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/nbu-zafiksuvav-ofitsiyinyi-kurs-grivni-do-dolara-ssha-na-novomu-rivni-ta-vjiv-nizku-dodatkovih-zahodiv-dlya-zbalansuvannya-valyutnogo-rinku-ta-pidtrimannya-stiykosti-ekonomiki-v-umovah-viyni> - вільний. Мова укр. (Дата звернення: 26.03.2023)

4. Національний банк України. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerate-chart?cn%5B%5D=USD&startDate=01.03.2020&endDate=02.04.2023> - вільний. Мова укр. (Дата звернення: 26.03.2023)

Науковий керівник: О.А. Задоя, кандидат економічних наук, доцент

A. Hryha
Alfred Nobel University, Dnipro

THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN MODERN ECONOMIC ACTIVITIES

Consideration of the role of new information technologies in contemporary international relations is both theoretically and practically relevant. The increasing use of information technology is radically changing

the daily lives of millions of people. They bring changes not only to domestic politics of countries with different levels of development, but also to relations between these countries and to the role played by international organizations, social movements, financial groups, criminal organizations and individuals in the world system.

The Internet has created an unprecedented need for the constant and rapid exchange of information across the military, government and private sectors. Information networks connected to the Internet constantly process private, business and military information. Such qualitative changes in the processes of collecting data, processing it into information and disseminating that information form the basis of what is known as the information revolution.

The advent of technology such as artificial intelligence (hereafter referred to as AI), particularly the ChatGPT discussed in this article, opens up fantastic opportunities for start-ups in almost any field. You no longer need hundreds of employees, factories or land to create a successful business. All it takes is one good idea that becomes a breakthrough. In terms of its impact on the global economy, the emergence of the GPT and similar algorithms could be akin to the emergence of the entire global Web. Everyone would be able to use them, and it would no longer matter what country or city they were in. One of the main reasons why ChatGPT will definitely become an important part of the economy is its ability to automate tasks that were previously performed by humans. It saves time and resources, and is completely different in productivity and efficiency. Market participants see great potential in the acclaimed platform and are ready to actively invest in the technology, but in the long term, artificial intelligence could put people out of work. This conclusion is quite obvious for today's world.

New businesses using Chat GPT are already certain to emerge, and many more will follow as the market fills more niches or more productive substitutes for AI. The globalisation of AI such as Chat GPT will lead to the proliferation of new start-ups, services and products that will make countries' economies richer from a consumer perspective, as well as for founders, creators and consumers. As well as creating huge opportunities, it will also exacerbate the gap between those who use AI and those who don't. Contenders for established players and a flood of investment and mergers and acquisitions in this space are likely to be seen.

Investor interest in AI companies has grown in tandem with the program's popularity. For instance, shares of AI companies have risen sharply since the beginning of 2023 on the back of increased attention to ChatGPT, reaching between +6% and +205% in some measures of value (*Xue et al., 2023*).

The cryptocurrency market reacted similarly to the ChatGPT boom. In the first two weeks of February 2023, almost all tokens classified as AI doubled in

value or simply increased by double digits. The surge in attractiveness signals a period of breakthrough in the market, but it is likely to be temporary (*Hajric & Shen, 2023*).

As more and more economic activities become automated, there is the potential for a revolution on the same scale as the last industrial revolution. Similar to most technological revolutions impacting the jobs sector, chatbots can result in there being winners and losers. The potential outcome of a competition by, for instance, the biggest tech companies for leadership in the IT segment could be the formation of a monopoly, duopoly or oligopoly in the marketplace, suggests venture capitalist and founder of Google Analytics Wesley Chan (*Sraders, 2023*).

According to the United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), this new revolution is likely to affect both physical and mental workers. Both physical and mental workers are likely to be affected by this new revolution, as reported by the United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). Instruments such as the ChatGPT pose a credible threat to qualified and semi-qualified workforces, suggests the international organisation. «Workers who are quicker to adjust to technological change will gain by increasingly taking on tasks complementary to AI while abandoning automated ones. And the great potential for the creation of new jobs is in innovation using tools like ChatGPT to bring new goods and services to the market», reported in the UNCTAD report (*Sirimanne, 2023*).

By 2025, although 85 million positions will be robotically replaced, an estimated number of 97 million new vacancies will be brought in to support the new economy, according to the World Economic Forum, highlighting a restructuring of the labour market, rather than a shrinking of it. (*World Economic Forum, 2023*). Thus, for instance, many jobs in India will change. Approximately 8% (800,000) of the 10.3 million open jobs will be affected almost immediately with the full implementation of AI in various industries (*Mohmad, 2023*).

Artificial intelligence can potentially intensify tensions both domestically and internationally through the distribution of benefits and know-how, and the part that technology can play in deepening political cleavages, whether inadvertently or purposefully. The impact of technology such as ChatGPT is present in both advanced economies and some developing countries. Countries such as the European Union, Japan, South Korea and Singapore are investing in AI, but their investment is relatively less than that of the US and China.

By contrast, low-income countries and most lower-middle-income countries are in a more dismal position because they are limited in taking advantage of AI, given the low proportion of skilled workers and relatively low levels of digital transformation. (*World Economic Forum, 2023*)

Technology giant Nigeria, where start-ups raised \$1.2 billion in funding in 2022, is thought to import around 90% of all software used in the country. As Ethiopian cognitive scientist Abeba Birhane puts it, «The importing of AI tools made in the West by Western technologists may not only be irrelevant and harmful due to lack of transferability from one context to another but is also an obstacle that hinders the development of local products» (*Birhane, 2020*).

Figuratively speaking, AI is like the elements, which, if properly controlled, can be used as a source of power; otherwise, it can be a source of destruction. It can also open up opportunities and create new jobs and different types of organisations. ChatGPT is a knowledge-based platform that organizes information but does not create original ideas, so it will not replace any jobs. It will lead to the creation of new business models, new solutions, a new market, based on the same information, which in itself will eventually lead to the creation of more jobs. Rather, the platform can be used to enhance professional skills and increase creativity and productivity. It is an opportunity to hone human skills, which are likely to become more and more important for career development as businesses enter the era of artificial intelligence and automation.

The question is not whether AI will be enough to replace humans, but rather how the mankind will adapt to this kind of innovation. The key is figuring out how to redesign day-to-day and professional economic activities to fully engage the working population and realising that innovation will undoubtedly require companies to be more flexible in order to adapt to new workflows and work tasks in economic systems.

References

1. Xue, J., Shen, S. and Goh, B. ChatGPT Mania pumps up Chinese AI technology stocks, Reuters. Thomson Reuters. URL: <https://www.reuters.com/markets/asia/chatgpt-mania-pumps-up-chinese-ai-technology-stocks-2023-02-07/>
2. Hajric, V. and Shen, M. Crypto fans pile into AI tokens as OpenAI's ChatGPT Mania intensifies, URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-02-09/crypto-fans-pile-into-faddish-ai-tokens-as-chatgpt-mania-grows?srnd=markets-vp#xj4y7vzkg>
3. Sraders, A. VC Wesley Chan-who founded Google Analytics-lays out how the coming A.I. Battle will unfold. URL: <https://fortune.com/2023/02/06/vc-wesley-chan-google-how-coming-ai-battle-unfold/>

4. Sirimanne, S. How artificial intelligence chatbots could affect jobs. URL: <https://unctad.org/news/blog-how-artificial-intelligence-chatbots-could-affect-jobs>

5. World Economic Forum. Strategic intelligence. Artificial Intelligence: The Geopolitical Impacts of AI. URL: <https://intelligence.weforum.org/topics/a1Gb000000pTDREA2/key-issues/a1Gb00000017LCAEA2>

6. Mohmad, P. Artificial Intelligence and ChatGPT in Aspirational India. URL: <https://www.analyticsinsight.net/artificial-intelligence-and-chatgpt-in-aspirational-india/>

7. Birhane, A. Algorithmic colonisation of Africa, The Elephant. URL: <https://www.theelephant.info/long-reads/2020/08/21/algorithmic-colonisation-of-africa/>

Scientific supervision by S.V. Kuzminov, PhD in Economics, Full Professor

A. Hryhor
Alfred Nobel University, Dnipro

ANALYSIS OF THE DEPENDENCE OF THE COUNTRY'S LEVEL OF DEVELOPMENT ON ITS SIZE

There are numerous factors that can influence the level of development of any country. The size of a country can be measured by different variables such as population, GDP, availability of resources or economic power, etc. In this work, the size of a country is characterised by the area of its territory. The next comparative measure is the coefficient of the human development index.

The Human Development Index is an indicator that assesses how developed a society is. The main purpose of its calculation is to get unbiased information about the standard of living that exists in every country in the world. The indicator takes into account not only economic factors, but also the type of policy that a state applies, whether it is oriented towards its citizens in terms of quality of life, education and access to resources and benefits. The development of the entire state is considered to be the total index of the individual citizen's development. It is a process that society goes through improving the living conditions of people. These improvements involve not only an increase in financial assets in personal wealth, which allows to satisfy basic needs, but also the creation of a favourable environment where the rights of every individual are respected, and where citizens of the country have recourses and opportunities to fulfill their own potential. Therefore, this index is based on three indicators, such as GDP per capita, education level and life expectancy.

Having analysed data from various countries around the world, it is now possible to say whether there is a connection between the size of a country's territory and its level of development. For comparison, you can refer to Table 1, which demonstrates that the link between the size of a country and its level of development is not direct.

Table 1

Comparative statistics of the size of the territory of countries and the coefficient of the human development index, 2022*

Country	The Human Development Index	Area, km²
the People's Republic of China	0,761	9 596 960
Russia	0.824	17 098 242
India	0,645	3 287 590
Switzerland	0,955	41 285
Singapore	0, 938	697
Norway	0,957	385 207

* *Compiled by the author according to [1].*

Generally, larger countries have greater economic opportunities, but this does not always lead to a high level of development. On the other hand, smaller countries can achieve bigger and faster success, especially if they have significant driving advantages, such as high-tech industry or a developed scientific sector.

For instance, Singapore, which has one of the smallest territories in the world, is one of the world's leading countries with a high standard of living. Despite the lack of most resources, Singapore's economy is known as one of the freest, most innovative, competitive, business-friendly and least corrupt economies in the world. The country has managed to achieve such results thanks to effective governance, transport infrastructure and a favourable investment climate.

Switzerland is another good example of the world's most resilient economy. Its policy of a long-term monetary security and political stability has made Switzerland a safe and attractive location for investors. Due to the country's small size and high labour specialisation, industry and trade have become key aspects of economic development. The country has a low unemployment rate, low budget deficit and has achieved one of the highest levels of GDP per capita.

However, at the same time, countries with quite large territorial capacities have difficulty obtaining such high positions. Russia is the largest country in

the world in terms of its territory, but it is ranked only in the fifth place in the HDI ranking of all countries [2]. Despite having a variety of natural resources, such as numerous reserves of oil, natural gas, coal, etc., Russia as a state is not able to properly and effectively manage its enormous potential. It faces numerous economic, political and social challenges.

As for the People's Republic of China, it is the second largest country in terms of territory and economic power after Russia. But, just like its partner, it has a low coefficient compared to democratic countries, as the development of its society is uneven all over its territory. The People's Republic of China is experiencing severe environmental pollution, inequality in income distribution, political restrictions and corruption.

Large countries usually have more complex political systems that require more resources and administrative efforts to ensure stability and security. Smaller countries, without large territories, have more flexibility and adapt more quickly to changes in globalisation, using a variety of instruments to create a sustain able flow of investment, which allows them to manage the state more effectively.

Considering these factors, it can be pointed out that the size of a country is not a direct factor in determining the level of development of a country. There are many other things, such as education, economic and innovation policies, and geopolitical conditions that contribute to positive growth.

References

1. United Nation website [Electronic resource] - Access mode: <https://www.un.org> - free. Language: English.

2. The World Bank website [Electronic resource]. - Access mode: <https://www.worldbank.org> - free. Language: English.

Scientific supervision by O.A. Zadoia, PhD in Economics, Associate professor

Language supervisor by P. S. Volobuieva, Senior Lecturer

Д. Денисюк

Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ЛІЗИНГОВИХ ПОСЛУГ В ЯПОНІЇ

Насамперед, нам необхідно визначити, що собою являє лізинг. Лізинг можна описати як, вид фінансової послуги, пов'язаної з придбанням основних засобів. Він може поширюватися на що завгодно, включаючи підприємства, будівлі, обладнання, транспортні засоби та

інше рухоме і нерухоме майно, яке може бути використане для підприємницької діяльності. Для багатьох країн світу лізинг став важливим фактором розвитку національної економіки. Цей інвестиційний інструмент використовується в понад 80 країнах світу [1].

В Азії лізинг почав розвиватися в 1960-х роках, лідером в цьому регіоні є Японія яку ми сьогодні розглянемо. Лізинговий ринок цієї країни характеризується інтенсивною конкуренцією, передачею технологій і творчим підходом лізингодавців. Йому притаманні різноманітні опції такі як: завершення терміну лізингу, оновлення та продовження кредитів, оновлення технологій. Все це робить лізингові відносини максимально гнучкими до різних змін. В Японії розвивається венчурний і комплексний лізинг та сек'ютиризація. Процес лізингу в Японії дуже вигідний, тому що використовується зручний податковий режим, який є експортом податкових пільг з однієї країни в іншу. У разі, коли лізинг є угодою з виробництва товарів, клієнт наділяється правом на податкову амортизацію. Інакше – подібне право матиме лізингова компанія. Такий механізм виробництва товарів вигідний виробникам, оскільки така угода профінансована за допомогою лізингової схеми. Лізингоотримувачі також мають плюси від такого виду співробітництва через те, що фінансування відбувається за нижчими відсотками [1].

Поки що у Японії немає законодавчої бази, регулюючої лізингові контракти, тому лізингові компанії мають свободу щодо укладання операцій. Тенденції та структура японського ринку лізингових послуг відмінні від західноєвропейських. У Японії фінансовий лізинг - це договір, який відповідає двом основним правилам: термін лізингу строго визначений, загальна сума лізингових платежів встановлюється в тому ж розмірі, що і загальна вартість орендованого обладнання; анулювання договору протягом строку оренди заборонено [2].

Фінансовий лізинг в Японії має такі особливості:

- в кінці строку оренди орендований актив передається орендарю за нульову або номінальну грошову винагороду;
- орендоване обладнання, яке вмонтоване в будинок не переміщається з місця на місце;
- коли термін оренди коротше 70% терміну корисної служби орендованого активу (60%, якщо термін корисної служби становить 10 років і більше), тоді в орендатора є право на купівлю [2].

Лізинг японської продукції має ряд переваг, включаючи нижчі вимоги до початкового капіталу і той факт, що обладнання, що орендується, представляється як застава, що полегшує придбання необхідного обладнання по лізингу, ніж по кредиту. Крім того, в Японії введені відповідні схеми оплати, вигідні для обох сторін угоди, контракти

між двома сторонами більш гнучкі, ніж кредити, а лізингові контракти більш довгострокові та обладнання може не фіксуватися на балансі клієнта [2].

Загалом понад 60% японських промислових, транспортних та сервісних компаній користуються послугами лізингу. Понад 200 компаній є членами Японської лізингової асоціації. Є кілька сотень компаній, котрим лізинг одна із основних видів діяльності. Перед цих підприємств припадає близько 80% всіх лізингових угод. Крім того, близько 2000 компаній займаються фінансовим лізингом (торгові та страхові компанії, банки довгострокового кредитування). Важливим напрямом у японській лізинговій практиці є міжнародний лізинг, який здійснюється переважно через закордонні філії великих лізингових компаній. Японські лізингові компанії активно працюють на міжнародному ринку лізингу, і в останні роки великі лізингові компанії відкрили свої представництва у Нью-Йорку, Лондоні, Гонконгу, Сінгапурі та інших країнах. Японські компанії активно працюють на лізингових ринках Європи та США. Основними видами діяльності японських лізингових компаній є лізинг літаків та суден. Багато великих лізингових компаній Японії не обмежуються лише лізингом обладнання, а й здійснюють цілу низку фінансових операцій, таких як інвестування в боргові цінні папери та фінансування на ринку нерухомості. Підприємства займаються переважно фінансовим лізингом устаткування. Конкуренція на ринку лізингових послуг досить жорстка, особливо в лізингу комп'ютерів і офісного устаткування, що зумовлює досить низькі ставки за договорами. Така ситуація передбачає те, що частина лізингових компаній проводитиме такі операції, але більшість із них буде поглинена банками та іншими фінансовими інститутами. У 2022 році найбільша частка вартості угод з оренди в Японії припала на інформаційно-комунікаційне обладнання - приблизно 1,57 трлн японських ієн, за ним слідує транспортне обладнання - близько 612,3 млрд ієн. У тому році загальна вартість угод оренди знизилася на 1,6 відсотка, порівняно з попереднім роком. Приріст обсягу лізингових операцій щороку становить 25—30%, що свідчить про динамічне зростання лізингового ринку в Японії [2]. Це можна побачити на рисунку 1.

Отже, розглянувши особливості здійснення лізингових послуг в Японії, можа зробити висновок, що Японія є однією з найбільших країн світу за обсягами лізингу. Обсяг лізингових операцій щороку збільшується на 25—30%, що свідчить про динамічне зростання лізингового ринку в Японії. Велика кількість японських лізингових компаній належить до найбільших у світі. Наприклад другою за величиною загальної вартості портфеля лізингових контрактів (понад 25

млрд. USD) є японська компанія Orix Corporation. Благополуччя японських лізингових компаній можна пояснити тим, що донедавна експортно-імпортний банк Японії активно просував свій вплив на міжнародному лізинговому ринку.

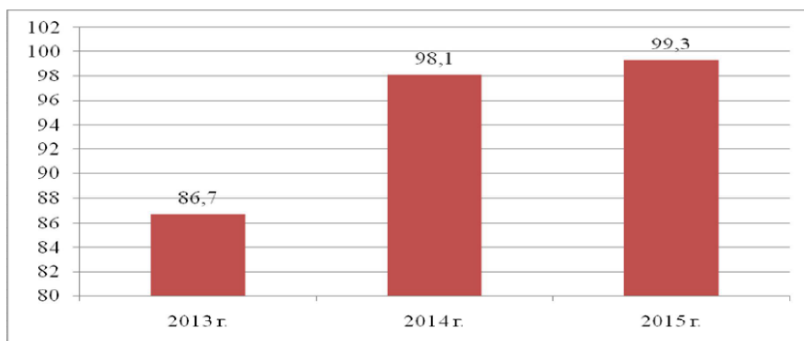

Рис. 1. Динаміка ринку лізингових послуг Японії 2013-2015 рр. у млрд.дол. [3].

Список використаних джерел

1. Опіт Японії [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <https://studfile.net/preview/1100297/page:8/>– Загол. з екрану. – Мова рус.
2. «Лізингові відносини у забезпеченні діяльності підприємств» [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <https://theses.oa.edu.ua> - Загол. з екрану. – Мова укр.
3. Опыт развитых стран в использовании лизинговых инструментов [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <https://articlekz.com/article/18806>– Загол. з екрану. – Мова рус.

Науковий керівник А.О. Задоя, доктор економічних наук, професор

В. Дерій
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПІСЛЯВОЄННОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Хоча до перемоги ще далеко та тривають військові дії, українське суспільство стовідсотково вірить у перемогу та планує післявоєнну відбудову. Адже наша перемога має бути не лише над зовнішнім ворогом, ми маємо подолати і внутрішні проблеми: корупцію, радянський стиль управління, особливо в державницьких структурах,

безвідповідальність. Найпершою умовою післявоєнної трансформації української економіки мають бути надійні гарантії безпеки та унеможливлення більше військових дій на українських територіях. Міцний безпековий фундамент – ось першочергове завдання у післявоєнній відбудові України. Така безпекові гарантії мають надаватися як міжнародною спільнотою, так і Україною зокрема.

Отже, коли буде виконана основна та найперша вимога безпеки, мають бути здійснені наступні механізми відбудови, а саме:

а) відбудова знищеної та пошкодженої військовими діями інфраструктури та майна;

б) розвиток та відновлення підприємництва, створення нових підприємств;

в) повернення в Україну мігрантів, ВПО та їх повне залучення в економічні процеси;

г) формування принципів для стійкого економічного зростання.

Головними джерелами фінансування даних економічних процесів мають стати репарації, виплачені Україні країною-агресором, допомога міжнародної спільноти, прямі іноземні інвестиції. До головних діючих осіб, що формуватимуть міжнародну допомогу для відбудови України належатимуть країни Європейського Союзу, уряди країн-партнерів та такі міжнародні інститути як Світовий банк, МВФ, Європейський інвестиційний банк, ЄБРР та інші.

Доволі діючим та ефективним варіантом є утворення Трастового фонду солідарності з Україною. Дана організація мала б на меті залучати та координувати міжнародну допомогу. Така допомога передбачатиме надання Україні грантової, а не кредитної допомоги, яку потрібно буде потім повертати. Це пов'язано з тим, що ріст державного боргу стає колосальним, тому накопичення нових боргових зобов'язань кине Україну у «боргову яму». А надання грантової допомоги дозволить уникнути боргової кризи та закласти підвалини економічного зростання української економіки. Як вдалий історичний приклад можемо навести план Маршала, за яким відбудовували Європу після Другої світової війни. Згідно цього плану понад 90% допомоги надавали в грантовій формі [1]. Також можна відзначити план відновлення Боснії та Герцеговини у 1996-2004 роках, згідно якого надійшло 82% міжнародної допомоги саме через гранти.

Усі ці плани реалізувати реально, але надзвичайно складно. Україна не лише втратила людський ресурс, а було знищено важку, гірничодобувну, хімічну промисловості, авіаційний комплекс, підприємства космічної галузі. Відновити економіку попередніх десятиліть неможливо, та й багато в чому непотрібно: вона була

побудована в інший час, з іншими ресурсами та з використанням інших технологій. У повоєнній Україні економіка має стати іншою – не сировинною та низькотехнологічною, мають застосуватися високі технології та інновації. Перш за все, не сировина, не низькі технології. Якщо збережуться 3-5% високотехнологічного експорту, вітчизняна економіка не зможе функціонувати та витримувати конкуренцію. Міжнародна спільнота не зможе та не захоче допомагати нам нескінченно, тому нам потрібно навчитися самим підтримувати, захищати та розвивати себе. Для цього має бути створена інша економіка на базі сучасних високих технологій та безпеки [2, с. 76].

Таким чином, післявоєнна трансформація української економіки буде відбуватися наступним чином і за такими напрямками:

- відбудувати фізичну інфраструктуру та відновити природне середовище;
- реконструювати житловий фонд;
- провести реабілітацію постраждалих, відновити соціальну інфраструктуру та соціальної сфери;
- відродити промисловий сектор, створити нові робочі місця та підтримка малого та середнього бізнесу;
- створити виробничі потужності та формувати державні замовлення для підвищення обороноздатності країни;
- підвищити якість державного управління та посилити інститути ринкової економіки.

Найбільше, чого потребуватимуть підприємства після перемоги – це вливання капіталу, застосування нових технологій та управлінських новацій, які робитимуть новий бізнес життєздатним. Саме тому, розробляючи план реконструкції та відбудови економіки України потрібно найбільше уваги приділити, перш за все ефективній кредитній політиці та впровадженні приватних інвестицій в малий та середній бізнес. Саме такі методи мають забезпечити збільшення кількості робочих місць, включаючи переміщених осіб, що повертатимуться додому та демобілізованих військовослужбовців [3].

Також, важлива частина грантів та кредитів має бути спрямована на відновлення і модернізацію промислових підприємств, на технологічне оновлення виробничих процесів, на технічні місії підприємств. Застосування новітніх технологій та інновацій європейської якості повернуть підприємствам їх позиції на ринку та інтегрують їх в глобальний виробничий процес.

Галузі промисловості, які мають стратегічне значення для післявоєнного народного господарства: машинобудування (особливо устаткування для паливно-енергетичного комплексу, транспортне

машинобудування і виробництво озброєнь); залізорудна і металургійна промисловість; видобуток нафти і газу; нафтопереробка; хіміко-фармацевтична промисловість.

Як бачимо, існує багато методів та шляхів повоєнної реконструкції країни. Важливо, здійснюючи їх, викоринити таку шкідливу звичку українського суспільства як корупція, а також активно залучати громадське суспільство та міжнародних партнерів до контролю над коштами. Також при наданні допомоги українці та наші партнери повинні враховувати масштаб руйнувань, довоєнні виклики, цілі та інструменти, потрібні для реалізації даних цілей.

Список використаних джерел

1. Богдан Т. Відбудова економіки: напрямки, важелі, інститути [Електронний ресурс] / Т. Богдан – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/25/686208/> - вільний. Мова укр.

2. Іванов С. В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України / С. В. Іванов // Економіка України. – 2019. – № 1. – С. 75-88.

3. Повоєнна відбудова: що переймати і чого уникати українським містам? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hmarochos.kiev.ua/2022/12/14/povoyenna-vidbudova-shho-perejmaty-i-chogo-unykaty-ukrayinskym-mistam/> - вільний. Мова укр.

Науковий керівник: О.А. Задоя, кандидат економічних наук, доцент

О. Задоя
кандидат економічних наук, доцент
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро
М. Фролова
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

АНАЛІЗ ЕМПІРИЧНОГО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ІНФЛЯЦІЇ ТА РІВНЯ БЕЗРОБІТТЯ В РОЗВИНЕНИХ КРАЇНАХ

Емпіричні інфляційні відносини є основним інструментом аналізу інфляційних процесів в економіці. Ці відносини показують зв'язок між рівнем інфляції та іншими макроекономічними показниками, такими як рівень безробіття, рівень продуктивності, обсягом грошової маси тощо.

Методологія, що використовується для оцінки емпіричних інфляційних відносин, зазвичай включає кілька етапів:

1. Збір даних: перший етап полягає в зборі даних про різні економічні показники, які можуть впливати на інфляцію. Такими показниками можуть бути, наприклад, рівень безробіття, зростання продуктивності праці, зміна вартості ресурсів тощо.

2. Аналіз даних: після збору даних відбувається їх аналіз. Зазвичай використовуються статистичні методи, такі як регресійний аналіз, для визначення зв'язків між різними економічними показниками та рівнем інфляції.

3. Вибір моделі: на основі аналізу даних обирається модель, яка може найкращим чином описати зв'язки між показниками та інфляцією. У моделі можуть використовуватися різні економічні показники, а також різні функціональні форми, такі як лінійні, нелінійні та логарифмічні.

4. Оцінка параметрів: після вибору моделі необхідно оцінити параметри моделі, які визначають силу зв'язків між показниками та інфляцією

5. Тестування моделі: після оцінки параметрів моделі необхідно провести тестування моделі на відповідність даним та переконатися, що модель надає точні прогнози.

Отже, методологія оцінки емпіричних інфляційних відношень включає кілька кроків, починаючи від збору даних та аналізу до вибору моделі та оцінки параметрів. Цей підхід дозволяє отримувати науково обґрунтовані прогнози рівня інфляції та допомагає приймати більш обґрунтовані рішення в галузі економічної та фінансової політики [1].

До переваг та недоліків емпіричного дослідження в економіці та фінансах можемо віднести:

1. Об'єктивність: дані та факти, отримані в ході емпіричного дослідження, не залежать від особистих упереджень та думок дослідника.

2. Перевірюваність: результати емпіричного дослідження можуть бути перевірені іншими дослідниками, що збільшує довіру до них та якість дослідження.

3. Універсальність: емпіричний метод дозволяє використовувати однакові методи для дослідження різних явищ та порівнювати результати.

4. Наукова цінність: емпіричні дослідження вносять внесок у розвиток економічної теорії та дозволяють отримати нові знання про економічні процеси та закономірності.

5. Практична цінність: емпіричні дослідження можуть бути використані для розробки та реалізації економічних та фінансових політик.

Проте, емпіричне дослідження також має деякі недоліки:

1. Обмеженість: дані, що використовуються в емпіричному дослідженні, можуть бути обмежені кількістю або доступністю, що може обмежити точність результатів.

2. Вплив помилок: в емпіричних дослідженнях можуть бути допущені помилки при зборі, обробці або інтерпретації даних, що може знизити достовірність результатів.

3. Складність аналізу: емпіричні дослідження можуть потребувати значного обсягу аналізу даних та статистичних методів, що може бути складним для неспеціалістів у даній галузі.

4. Потреба в оновленні: результати емпіричних досліджень можуть стати застарілими з часом, оскільки економічні процеси та фактори можуть змінюватися у майбутньому.

Отже, емпіричне дослідження має свої плюси та мінуси.

Розглянемо дві розвинені країни: США та Німеччину. Дані про емпіричні інфляційні відношення в США та Німеччині можуть відноситися до різних періодів часу, так як такі дослідження проводяться регулярно та можуть базуватися на різних наборах даних. Данні щодо динаміки змін показників інфляції та рівня безробіття для США і Німеччини представлені на рисунку 1 та рисунку 2.

На графіках для США можна помітити, що рівень безробіття значно зріс в 2008-2009 роках після кризи, тоді як рівень інфляції залишався стабільним на відносно низькому рівні. Після цього рівень безробіття зменшувався поступово, але знову зріс внаслідок кризи, спричиненої пандемією COVID-19. Загалом за цей період безробіття коливалося в межах 4-10%. Рівень інфляції також зріс у період з 2010 по 2012 роки, але залишався в межах цілісного діапазону, встановленого Федеральною Резервною Системою США (FED) [2]. Це вказує на застосування урядом інструментів експансійної політики та механізмів «грошового пом'якшення», а саме зниження облікової ставки та підвищення витратної частини бюджету, в тому рахунку і на державні закупівлі. Підвищення сукупних доходів економічних суб'єктів та більш доступні кредити і призвели до економічного пожвавлення та відповідно інфляційних процесів. Але створення додаткових робочих місць призвело в кінцевому рахунку до повторного сплеску інфляції вже у період з 2015 по 2018 роки, що свідчить про перехід до фази підйому.

На графіках для Німеччини можна помітити, що рівень безробіття зменшувався поступово з 2009 по 2019 роки, тоді як рівень інфляції залишався стабільним на відносно низькому рівні. Після цього рівень безробіття зріс внаслідок кризи в Європі. Рівень інфляції залишався низьким до 2016 року, а потім почав зростати, але залишався в межах цілісного діапазону, встановленого Європейським Центральним Банком

(ECB) [4]. У 2020 році безробіття в Німеччині зросло до 4,2% внаслідок пандемії COVID-19 [3].

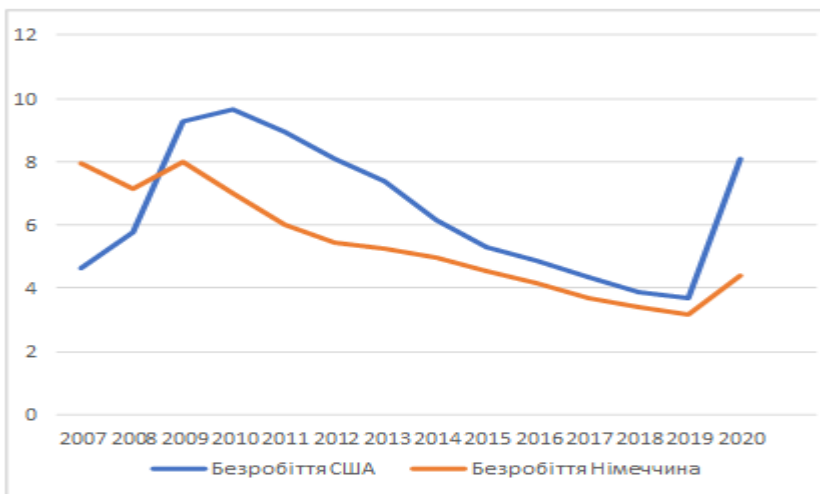

Рис. 1. Рівень безробіття в США та Німеччині, 2007-2020 рр., % [3]

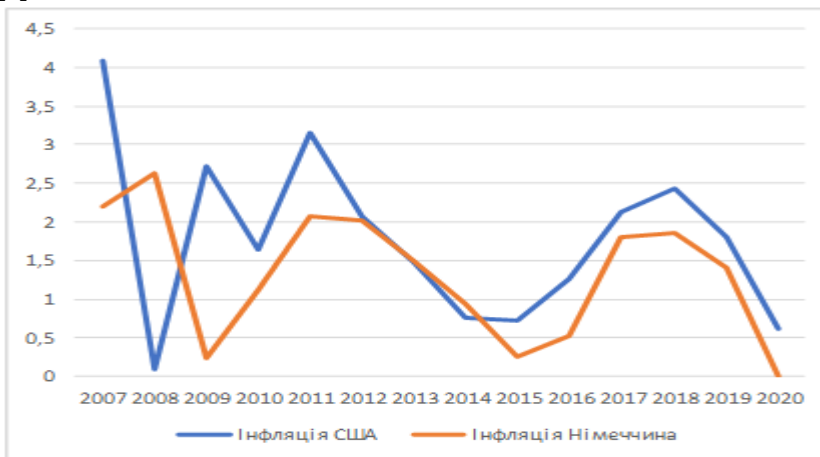

Рис. 2. Інфляція в США і Німеччині, 2007-2020 рр., % [2, 5]

Можна зробити висновок, що в США та Німеччині інфляція та безробіття не мають однозначного емпіричного взаємозв'язку за період з 2007 по 2020 роки. Обидва показники можуть зростати або зменшуватися

незалежно. Це протирічить теорії Філіпса, згідно якої існує зворотно пропорційний зв'язок між рівнем безробіття та інфляцією. Тобто, коли рівень безробіття знижується, інфляція збільшується, і навпаки, коли рівень безробіття збільшується, інфляція знижується. Ця теорія базується на припущенні, що зменшення безробіття веде до збільшення попиту на робочу силу, що, у свою чергу, збільшує зарплати. Як наслідок, підприємства підвищують ціни, щоб скомпенсувати зростаючі витрати на заробітну плату, що призводить до збільшення інфляції.

Після аналізу даних за період 2007-2020 років, можна стверджувати, що в США та Німеччині існує слабка зворотно-пропорційна залежність між інфляцією та безробіттям за теорією Філіпса. З одного боку, інфляція в обох країнах змінювалася не значно від року до року, і можна було б сказати, що не існує вираженої залежності між рівнем безробіття та інфляцією. Однак, з іншого боку, можна побачити зв'язок між змінами показників, особливо у Німеччині, де зростання безробіття у 2008-2009 роках спричинило зниження інфляції. У США можна побачити дещо протилежну тенденцію. Проте, після кризи 2008-2009 років, коли рівень безробіття почав зменшуватись, інфляція також почала знижуватись, що відповідає теорії Філіпса. Однак, під час деяких періодів зниження безробіття, інфляція збільшувалась, що може бути пояснено збільшенням попиту на товари та послуги, та зниженням надлишкової продуктивності робочої сили в результаті зменшення безробіття.

На підставі аналізу даних за період 2007-2020 року можна зробити висновок, що існує статистична залежність між рівнем інфляції та безробіття в Німеччині, але в США такої залежності не спостерігається. У Німеччині спостерігається тенденція до зменшення безробіття та інфляції протягом аналізованого періоду, що відповідає теорії Філіпса. З іншого боку, в США під час зростання безробіття у 2008-2009 роках інфляція також збільшувалась, що не відповідає теорії Філіпса. Це може пояснюватись багатьма факторами, такими як глобалізація, розвиток технологій, різноманітність інструментів державного регулювання тощо. Після світової фінансової кризи 2008-2009 років безробіття зросло в обох країнах, але в Німеччині воно швидко зменшилось до рівня нижчого за попередні роки. У 2020 році в обох країнах безробіття зросло внаслідок пандемії COVID-19, але загалом рівень безробіття залишався низьким порівняно з кількома десятиліттями тому.

Інфляція та безробіття є комплексними економічними показниками, і вони можуть змінюватись під впливом багатьох інших факторів, таких як монетарна політика, фінансова політика, економічні кризи, зміни на ринку праці та багато іншого. Тому, для більш точного аналізу економічної ситуації необхідно враховувати інші показники, що

впливають на інфляцію та безробіття. Проведення емпіричних досліджень також має свої обмеження та недоліки, такі як можливість помилок у вибірці, а також необхідність коригування результатів залежно від змін у економічній ситуації. Тим не менше, розвиток та використання емпіричних методів у економіці дозволяє отримати науково обґрунтовані прогнози та рекомендації для прийняття рішень в галузі економічної та фінансової політики, які можуть вплинути на рівень інфляції в різних країнах.

Список використаних джерел

1. ООН. Использование макросчетов при анализе экономической политики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesF/Seriesf_81R.pdf - вільний.
2. The Federal Reserve Board of Governors in Washington DC. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.federalreserve.gov/> - вільний.
3. Bureau of Labor Statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bls.gov/> - вільний.
4. The European Central Bank (ECB) политики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ecb.europa.eu/home/html/index.en.html> - вільний.
5. Federal Statistical Office of Germany [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.destatis.de/EN/Home/_node.html - вільний.

A. Zamkova

Alfred Nobel University, Dnipro

INTEGRATION OF UKRAINE INTO THE EU: NEW OPPORTUNITIES AND CHALLENGES FOR THE ECONOMY

The process of integrating Ukraine into the European Union (EU) has been underway for several years with the aim of bringing Ukraine closer to the EU in economic, political and social spheres. This integration gives new opportunities and challenges for the Ukrainian economy. Ukraine's integration into the EU has many staunch supporters, from the President of the European Commission to about 90% of the Ukrainian population (Reuters, 2022). The European Commission President Ursula von der Leyen had conversations with Ukrainian leaders, visit unpeaceful country and she has focused a public attention on the significance of making a firm commitment to Ukraine's survival and even victory in the conflict. Furthermore, she brought up the idea

of entrance Ukraine to the European Union and in a such way re-opened the debate on EU enlargement. It is going without saying that this process requires time and a transformation of Ukraine and the EU.

One of the most important opportunities for integration into the EU is improved access to European markets. Integration into the EU internal market, open trade between Ukraine and the European Union is the key to preserving the Ukrainian economy during the war and it will lead to a rapid economic recovery (Government portal, 2023). The EU has also pledged financial and technical assistance to support Ukraine's economic reform and modernization efforts. It is important to mention that process of integration makes a country more attractive for foreign investment. It is obvious that the Ukraine's accession to the EU will be beneficial not only for Ukraine, but also for the European Union itself. The first reason is security. If Ukraine haven't been boldly defending their land, Russian military forces would probably already be in Warsaw or Tallinn. The following key point is that there are a huge human capital and entrepreneurial talents in Ukraine. In addition, IT, mechanical engineering and other industries are quite developed here. It should positively influence in the economic growth as qualified human resources increase productivity. Ukraine's culture is rich and original. Integration of Ukraine will lead to a lot of changes to the European Union. Existing agreements between Ukraine and the EU already facilitate important trade flows. The main difference is that Ukraine will receive "EU member state" status rather than associated or dependent status. The aftermath of Russia's invasion of Ukraine and its bid to join the European Union changed the role of international diplomacy (Maksym Zhytar, Oksana Lisinshuc, 2022).

However, integration into the EU also poses major challenges for the Ukrainian economy. Ukraine needs develop technological competitiveness, Ukraine will have to rethink the organization and structure of its science sector so that it really becomes a source of new technologies for defense and businesses as well as data-based policies for the government. Ukraine will also need to continue reform of its healthcare sector to not only improve the quality of life for millions of people but also create a stronger stimulus for investing in human capital. Ukraine will have to go through a massive reallocation of resources. For example, the country's infrastructure especially railways will need to be adjusted to accommodate the redirection of flows of goods and people towards. The economic life in urban centers will likely shift towards cities closer to the European Union. Mismatch in the labor market entails large flows of workers across space, occupations and skills. To facilitate and accelerate this adjustment, Ukraine will need to liberalize economic activity further and remain open to the rest of the world. To fully utilize this opportunity, Ukraine and the European Union should reduce tariff and non-

tariff barriers and streamline cross-border flows of resources and ideas. In a similar spirit, a society open to immigration can help address problems with shortages of labor. The following point is that a strong defense sector will be needed to protect Ukraine from possible Russian attacks. Recall that the security risk will likely be the main impediment to Ukraine's development and, ultimately, only Ukraine can defend itself from future aggression. Although today Ukraine largely relies on Western arms, it is capable of producing effective weaponry that already has shown impressive results during the full-scale war. Defense could also spur development of new technologies that can benefit the economy. More generally, Ukraine will need to build resilience to withstand future attacks. Another challenge is the likely intensification of competition from EU companies. As Ukraine opens its market to European firms, it may be difficult for domestic firms to compete, especially in industries where European firms have a comparative advantage. This could lead to job losses and economic chaos in the short term. Ukraine is a large country by European standards in terms of territory and population. This will change the political and economic balance considerably. In addition, the size of the country would call into question the functioning of the EU's common agricultural and regional policy. The experience of Eastern European states also suggests that one benefit of EU integration, in the form of increased foreign direct investment, can be realized before Ukraine is formally admitted, since the mere process of integration makes a country more attractive for investment. For this, Ukraine should implement the needed reforms – first of all in its judiciary. To be successful, these reforms should involve Ukrainian society so the new rules are not perceived as something 'imposed from above'. For this to be the case, major stakeholders will need to understand the strategy for Ukraine's EU integration and specific milestones of that strategy. This strategy must be developed jointly by Ukraine and the EU (CEPR, 2022).

In conclusion, Ukraine's integration into the EU opens up a lot of opportunities for the development of the economies of Ukraine and Europe. However, it also requires a lot of changes especially in regulations on the part of both. Time and policy resilience may help the EU-Ukraine "deep" trade agenda deliver more in trade, sustainable development, legal and political terms.

References

1. CEPR. (2022). Rebuilding Ukraine: Principles and policies [online] Available at: <https://cepr.org/publications/books-and-reports/rebuilding-ukraine-principles-and-policies> [March 31, 2023]
2. Government portal. (2023). Trade openness and integration into EU internal market are key to preserving Ukrainian economy in times of war and

rapid economic recovery: Yuliia Svyrydenko [online] Available at: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/vidkrytist-torhivli-ta-intehratsiia-do-vnutrishnoho-rynku-ies-tse-kliuch-do-zberezhenia-ukrainskoi-ekonomiky-v-umovakh-viiny-ta-shvydkoho-ekonomichnoho-vidnovlennia-iuliia-svyrydenko> [March 31, 2023]

3. Maksym Zhytar, Oksana Lisinshuc. (2022). View of Prospects of Integration of the Ukrainian Economy into the European Economic Area. [online] Available at: <https://scijournals.pnu.edu.ua/index.php/jpnu/article/view/6337/6678> [March 31, 2023]

4. Reuters. (2022). Record number of Ukrainians support joining EU, backing for NATO membership falls – poll. [online] Available at: <https://www.reuters.com/world/europe/record-number-ukrainians-support-joining-eu-backing-nato-membership-falls-poll-2022-04-05/> [March 31, 2023]

Scientific supervision by R.M. Kliuchnyk, PhD in Politology, Associate Professor

Y. Zubenko

Alfred Nobel University, Dnipro

GLOBAL E-COMMERCE DEVELOPMENT AND ITS IMPACT ON INTERNATIONAL MARKETS

The way businesses run has undergone a major transformation as a result of globalization and the growth of the internet. The rapid growth of e-commerce has been one of the most noteworthy changes. In this research, we will look into how globalization has affected the expansion and development of e-commerce. To examine the impact of globalisation on e-commerce, we will analyse data from various sources, including the World Bank, Statista, the United Nations Conference on Trade and Development and UNCTAD.

Even though e-commerce has already attained a sizeable portion of all retail worldwide, it is difficult to determine the extent of its penetration. According to Statista, its volume in 2021 was USD 5.2 trillion, or 14% of all retail transactions. By 2026, this amount is expected to have increased by 56%, totalling about 8.1 trillion dollars. The global e-commerce industry has generally shown rapid growth over the past six years (Figure 1).

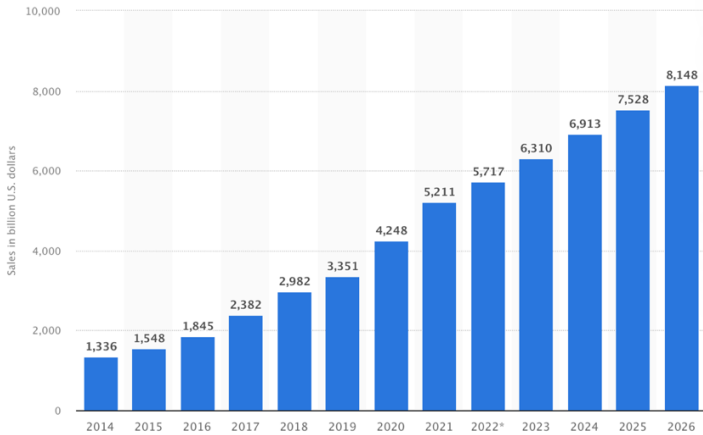

Figure 1. Global retail e-commerce sales (2014-2026), in billions of USD

Source: Statista (2023)

One of the main factors in the rapid expansion of online commerce has been the quick uptake of smartphones, easy and cheap access to technology, and the ease of purchasing from anywhere, at any time. As a result, more people around the globe are using the internet. The graph below shows the number of internet users over the course of almost 20 years (Figure 2).

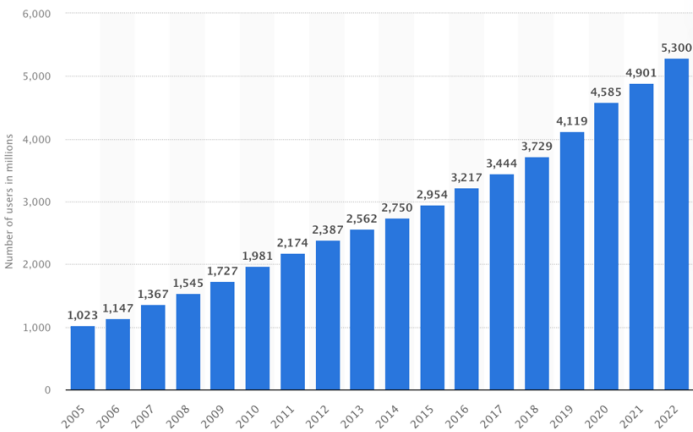

Figure 2. Number of internet users worldwide from 2005 to 2022

Source: Statista (2023)

The number of individuals shopping online has grown along with the number of internet users. E-commerce has grown in importance as a means for companies to connect with clients and transact business, especially in areas where internet penetration is high.

It should be mentioned that according to UNCTAD data, despite the reduction of restrictions in many countries, the significant increase in consumer e-commerce activity caused by the COVID-19 pandemic was maintained in 2021. In 66 countries with statistics accessible, the average percentage of internet users who made purchases online rose from 53% prior to the pandemic (2019) to 60% after it started (2021).

However, the situation before the pandemic and how much internet shopping was boosted varied by country. Before the pandemic, many developed countries already had reasonably high rates of online shopping (more than 50% of internet users), whereas the majority of developing countries had lower consumer e-commerce adoption rates. (Figure 3)

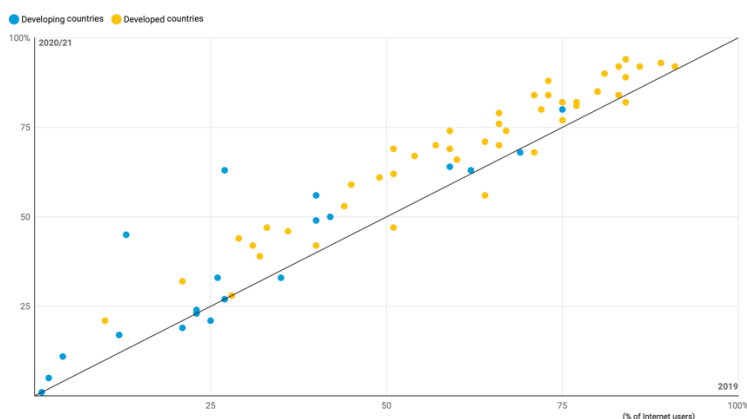

Figure 3. Online shopping before and during the COVID-19 pandemic. Percentage of internet users who made purchases online, 2019 (x-axis) and 2021 (y-axis)

Source: UNCTAD (2023)

The extent of global e-commerce varies by country in terms of economic development, Internet connectivity, acceptance of electronic payments, and consumer preferences. Although it can be challenging to determine precise numbers for the proportion of e-commerce to total commerce due to occasionally ambiguous definitions and a lack of transparency, it is generally agreed that China leads in terms of e-commerce penetration, followed by the UK and South Korea. In contrast to countries like the UK, South Korea,

Sweden, and Germany where user penetration is above 90%, where it is below 60%, e-commerce in China still has a significant amount of room for development. For the B2C market, the global e-commerce share of overall retail is estimated to be around 15%. Due to the high percentage in China, this percentage does not accurately represent the condition in the majority of the other nations. The indicator is below 10% for the majority of nations, including wealthy Western European nations. (Commerce Global Report, 2020)

In summary, this research has shown how significantly globalization has impacted the growth of e-commerce. The rise of social media, mobile technology, and increased internet usage are just a few of the elements that have contributed to the expansion of e-commerce. Thus, e-commerce stands as one of the most efficient means for businesses to connect with prospective clients around the world. Businesses worldwide are becoming more linked as a result of the expanding use of digital technologies. Over the past ten years, cross-border trade has increased significantly, and it doesn't appear that this pattern will reverse anytime soon.

References

1. Chevalier, S. (2022) Global retail e-commerce sales 2026, Statista. Available at: <https://www.statista.com/statistics/379046/worldwide-retail-e-commerce-sales/> (Accessed: March 25, 2023).
2. Published by Ani Petrosyan and 23, F. (2023) Number of internet users worldwide 2022, Statista. Available at: <https://www.statista.com/statistics/273018/number-of-internet-users-worldwide/> (Accessed: March 25, 2023).
3. Pasquali, M. (no date) Topic: E-commerce worldwide, Statista. Available at: <https://www.statista.com/topics/871/online-shopping/#topicOverview> (Accessed: March 25, 2023).
4. Covid-19 boost to e-commerce sustained into 2021, New Unctad Figures show (2022) UNCTAD. Available at: <https://unctad.org/news/covid-19-boost-e-commerce-sustained-2021-new-unctad-figures-show> (Accessed: March 25, 2023).
5. Commerce report syndex October 2019 en.pdf - e-commerce: Recent trends and impact on labour working paper for UNI Commerce Global Union updated - human beha02: Course hero (no date) E. Available at: <https://www.coursehero.com/file/108368876/e-commerce-report-syndx-october-2019-enpdf/> (Accessed: March 25, 2023).

Scientific supervision by S.V. Kuzminov, PhD in Economics, Full Professor

IS BITCOIN A CURRENCY: ARGUMENTS FOR AND AGAINST

Bitcoin, a decentralized digital currency, has taken the world by storm since its first appearance in 2009. Over the years, it has received both praise and criticism, and its status as a currency has been the subject of much debate. In this essay, we will examine the arguments for and against classifying bitcoin as a currency.

First, let's look at the characteristics that define a currency. According to the International Monetary Fund (IMF), a currency is a unit of account, a medium of circulation, and a store of value. A unit of account is a standard measure of value used to determine the price of goods and services [1]. A medium of exchange is something that is generally accepted for exchange for goods and services. A store of value means that a currency can be stored for future use without losing its purchasing power.

Bitcoin certainly meets the definition of a medium of exchange. It is accepted as payment by an increasing number of merchants and can be exchanged for other currencies. However, it is not a unit of account, as its value fluctuates significantly and it is not a generally accepted pricing standard. In addition, its use as a store of value is debatable, as its value can be volatile, making it a risky investment.

Another argument against bitcoin's status as a currency is its lack of regulation. Traditional currencies are backed by governments that regulate their supply and ensure their stability. Bitcoin, on the other hand, is a decentralized currency, meaning that there is no central authority that controls its supply or value. This makes it vulnerable to manipulation and fraud, making it an unstable currency.

Certainly, Bitcoin has its advantages. Since Bitcoin is an alternative to fiat money that is gradually changing the global financial model, it helps to solve the problems that used to be significant for "paper" money.

First, it is protected from inflation [2]. The issue of bitcoins is strictly limited, therefore a user is able to mine only 21 million coins. While central banks can print fiat currency indefinitely, leading to its depreciation, the Bitcoin network protocol includes halving at the software level - the miners' reward is halved for every 210 thousand blocks mined. As a rule, bitcoin halving occurs every four years.

The second advantage is uninterrupted network availability, the network is uninterrupted 24/7 [2]. Unlike conventional exchanges and banks,

cryptocurrency exchanges operate around the clock and seven days a week, so currency transactions can be conducted at any time convenient for the user.

We cannot ignore such an important point as security. Public and private encryption keys are used to work with cryptocurrencies. A key is a parameter of a cryptographic system that is used to encrypt and decrypt a message during encryption; or to impose and verify a message authentication code or electronic digital signature [3]. Without keys, users will not be able to transfer and exchange digital money.

What are the main differences from the money we are used to?

- Sharp exchange rate volatility. The bitcoin rate can rise or fall sharply during the day. This fact is one of the disadvantages of not only bitcoin but also other cryptocurrencies. In this regard, the International Monetary Fund has warned about the destabilization of the economy, which threatens countries that have chosen to develop through cryptocurrencies [2].

- Decentralization. Bitcoin, unlike fiat money, is not controlled by the central bank and the government. For example, the amount of crypto coins issued in the bitcoin payment system is set at the software level. Neither miners nor other members of the cryptocurrency community can influence it [2].

- Virtual currency. Bitcoin is a virtual currency that is fundamentally different from other electronic money. Virtual money is not regulated by the state and central bank, while electronic money is issued by a bank. Since all banks report to the central bank, electronic money is centralized in the same way as fiat money.

- Permanent access to accounts. Traditional user accounts can be blocked or frozen by government agencies, while access to cryptocurrencies can be restricted in some cases.

Cryptocurrencies are viewed ambiguously around the world. In third-world countries, such as Venezuela, cryptocurrencies are banned and miners are persecuted. At the same time, in the United States, bitcoin is seen as a financial asset, a potential investment vehicle.

Japan is the most progressive in this regard, having recognized bitcoin as a legal tender on a par with the yen. In other countries, it is recognized as a financial or virtual asset, which is often not taxed. Different countries have different approaches to this, because this market is still very young compared to the stock market [4].

Despite these arguments, it is important to note that classifying bitcoin as a currency is not black and white. Its characteristics overlap with those of a currency, but it also has unique features that set it apart. Its lack of regulation, volatility, and limited acceptance as a unit of account call into question its status as a currency.

Thus, bitcoin can be considered a medium of exchange, but its status as a currency is debatable. Although it has some characteristics of a currency, it also has unique features that distinguish it from traditional currencies. Its lack of regulation, volatility, and limited acceptance as a unit of account are all factors that call into question its classification as a currency. Ultimately, whether bitcoin is considered a currency will depend on how it is regulated and accepted in the future.

References

1. Federal Reserve Bank of St. Louis (2017). *Functions of money*. [online] Available at: <https://www.stlouisfed.org/education/economic-lowdown-podcast-series/episode-9-functions-of-money#:~:text=The%20characteristics%20of%20money%20are,%2C%20limited%20supply%2C%20and%20acceptability>
2. Sans.H (2022). *What is bitcoin and why is it so popular?* [online] Available at: <https://mc.today/uk/bitkoyin/>
3. Go Travels (2023). *What is a private encryption key?* [online] Available at: <https://uk.go-travels.com/69996-what-is-a-private-encryption-key-2617938-8500031>
4. Popov.V (2017). *What is cryptocurrency?* [online] Available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/details/28742278.html>

Scientific supervision by O.A. Zadoia, PhD in Economics, Associate professor

Language supervision by I.V. Herchenova, Lecturer

Д. Караповська

Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

АНАЛІЗ ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ПОЛЬЩІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ

На початку нашого дослідження варто згадати визначення, що таке інфляція: отже це зниження купівельної спроможності грошей і поступове зростання цін на товари та послуги за певний період часу [1].

Інфляція кожен раз більше відзначається на населені багатьох країн, як на інших материках, так і в Європі, зрештою, в Польщі. У 2022 року в квітні інфляція здобула найвищого рівня за останні роки - 12,3%. Але у лютому 2023 показники інфляції зросли знову: в цьому місяці рівень інфляції у Польщі пришвидшився на 18,4%. Це – найбільше значення з 1996 року [2, 3].

Головною причиною пришвидшення інфляції у лютому є низька база порівняння з минулорічними показниками, яка з'явилася через діяльність уряду щодо утримування інфляції. Тому ще до оприлюднення офіційної інформації експерти прогнозували максимально високий рівень інфляції в цьому місяці.

Найбільшими факторами, що сприяли цій ситуації в державі, експерти вважають порушення виробництва, спричинене Covid-19, збільшення цін на енергію, що викликане російським вторгненням в Україну, яке викликало стрімке подорожчання інакших груп товарів [2].

За даними Головного управління статистики Польщі, у вересні 2022 р. інфляція створила 17,2%, а наступного місяця ціни на харчові товари в порівнянні з вереснем підвищилися на 1,8%. За вимірами року зросли на 17,9%. За цими даними збільшення цін на четвертий квартал 2022 року такий:

- енергію – 41,7%;
- продукти харчування – 21,9%;
- паливо – 19,5% [2].

У листопаді 2022 року індекс CPI зменшив постійне та стрімке зростати, явище якого спостерігалось протягом декількох місяців. Експерти вважають, що від тривалої серії зростання індексу допомогло застерегти впровадження антиінфляційного щита [2].

З приводу прогнозів на 2023, в експертів немає сумнівів, що вже в 1-му кварталі в країні потрібно чекати пришвидшення темпів інфляції, і в результаті – підвищення цін. Це буде логічним наслідком збільшення цін на товари сировини, на послуги (через підвищення мінімальної заробітної плати у тому числі), змін в твердженнях антиінфляційного захисту. Передбачається, що в березні місяці інфляційні процеси перетнуть психологічну межу в 20% [2].

Якщо брати до уваги зростання рахунків за комунальні послуги, то у 2023 потрібно більше платити за електроенергію. У відповідності до змін, прийнятих Управлінням регулювання енергетики, місячна сума може бути навіть на 60% вищою, ніж у попередньому році [4].

Головне управління статистики визначило, що ціни на харчові продукти у січні 2023 збільшилися на 20,7%, порівняно з минулорічними цінами. Житло подорожчало на 20,7%, транспортні послуги – на 16%, пальне – на 18,7%. У цілому перелік продуктів та послуг, які подорожчали найбільше в лютому 2023 року в Польщі представлений в таблиці 1.

Із даними результатами на початку не варто очікувати, що до кінця року в державі зможуть зменшити поріг інфляції до однакових цифр.

Аналітики Національного банку Польщі прогнозують також, що у цьому році інфляція зменшиться до 13,1%, а тільки в наступному зможе дійти до рівного показника – 5,9% [2].

Таблиця 1

Продукти та послуги, що подорожчали найбільше у лютому 2023 року [2]

Продукти харчування	
овочі	0,22%
хліб і круп'яні вироби	0,09%
безалкогольні напої	0,04%
фрукти	0,04%
Послуги	
телекомунікаційні послуги	0,12%
гастрономія	0,05%
туристичні послуги	0,04%
Інше	
тепло	0,09%
паливо	0,07%
алкогольні напої	0,11%

У підсумку потрібно відзначити, що інфляція суттєво збільшила свій рівень, завдяки різним світовим проблемам. І як зауважили економісти, що такі різкі підвищення цін можуть призвести до стійкої тенденції, яка вірогідно кардинально вплине на економічний стан Польщі.

Список використаних джерел

1. Інфляція – що це, від чого залежить і чому ціни постійно ростуть? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://financer.com/ua/wiki/inflation/> - вільний. Мова укр.
2. Інфляція в Польщі: річні підсумки та прогнози на майбутнє [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrainianinpoland.pl/uk/inflation-in-poland-what-has-risen-the-most-and-what-to-expect-uk/> - вільний. Мова укр.
3. Темпи інфляції в Польщі вищі від прогнозованих [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.monitor-press.info/uk/news/14518-tempi-inflyaciyi-u-polshhi-vishhi-vid-prognozovanix> - вільний. Мова укр.
4. Інфляція в Польщі: 11 змін 2023 року, які спричинять зростання цін у Варшаві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakordon.24tv.ua/inflyatsiya-polshhi-11-zmin-2023-roku-yaki-sprichinyat-zrostannya_n2238752 – вільний. Мова укр.

Науковий керівник: О.А. Задоя, кандидат економічних наук, доцент

ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК: ТОТОЖНІСТЬ ЧИ РІЗНОВЕКТОРНА СПРЯМОВАНІСТЬ

Економічне зростання є процесом підвищення виробничої потужності країни, що відображається у збільшенні випуску товарів та послуг протягом певного часового проміжку. Це ключовий аспект розвитку будь-якої нації, оскільки воно сприяє покращенню якості життя населення, розвитку економіки та підвищенню міжнародної конкурентоспроможності. Економічне зростання може бути розглянуто через два типи: інтенсивне та екстенсивне. Екстенсивне зростання ґрунтується на використанні більшої кількості ресурсів, тоді як інтенсивне зростання передбачає ефективніше використання наявних ресурсів [1]. Три основні групи факторів, що впливають на економічне зростання, включають пропозицію, попит та розподіл:

1. Фактори пропозиції: вони включають наявність та якість природних ресурсів, робочої сили, основних фондів та технологій.

2. Фактори попиту: для досягнення зростання продуктивних сил, повна доступність ресурсів повинна бути забезпечена, що вимагає збільшення сукупних витрат або сукупного попиту.

3. Фактори розподілу: оптимальний розподіл ресурсів необхідний для максимізації випуску товарів та послуг.

Попит та пропозиція взаємодіють на ринку, впливаючи на ціни та кількість товарів, що продаються. Збалансованість попиту та пропозиції сприяє економічному зростанню. Збільшення попиту веде до зростання виробництва, зайнятості та доходів, що, в свою чергу, підвищують попит та виробництво. З іншого боку, збільшення пропозиції, або доступності товарів та послуг, може також сприяти економічному зростанню. Збільшення пропозиції зазвичай пов'язане з підвищенням продуктивності праці, технологічними вдосконаленнями та зниженням вартості виробництва [2].

Економічний розвиток полягає у переході економіки від одного стадію до іншого, супроводжуючись зростанням виробництва та розвитком нових технологій. Він відбувається за умов стабільності, які залежать від економічної системи та процесу розподілу багатства. Економічний розвиток важливий для національного прогресу, який включає розвиток освіти, науки, культури, медицини та інфраструктури. Різні країни та регіони мають різні рівні економічного розвитку, залежно від характеристик економічних та соціальних систем [3]. Розвинені

країни та країни, що розвиваються, мають відмінні шляхи розвитку, такі як індустріалізація або інноваційні технології. Однак, незалежно від шляху розвитку, економічний розвиток повинен бути спрямований на поліпшення якості життя населення та забезпечення його добробуту і здоров'я. Різноманітні фактори, такі як державна політика, ринкове регулювання, внутрішні та міжнародні торговельні відносини, демографічні показники, можуть сприяти або перешкоджати економічному зростанню.

Економічне зростання характеризується підвищенням виробничої потужності країни, що проявляється у збільшенні обсягу товарів та послуг протягом певного часового інтервалу. Цей показник зазвичай вимірюється через зміну ВВП. Натомість, економічний розвиток - це більш комплексне поняття, яке включає не лише економічне зростання, але й соціальні та структурні трансформації в економіці, такі як покращення освіти, охорони здоров'я та рівня життя населення. Попри те, що економічне зростання та економічний розвиток часто співвідносяться, вони можуть розвиватися нерівномірно [4]. Наприклад, країна з високим рівнем економічного зростання може мати низький розподіл доходів або недостатній рівень освіти та охорони здоров'я, що свідчить про відсутність економічного розвитку.

Отже, для оцінки економічного розвитку країни необхідно аналізувати не лише економічне зростання, але й соціальні показники. Це передбачає, що для досягнення економічного розвитку потрібно забезпечити не тільки зростання ВВП, але й покращення соціальної сфери та проведення структурних реформ в економіці.

Урахування різниці між економічним зростанням та економічним розвитком важливе для розуміння того, як країни можуть досягти сталого розвитку. Для досягнення економічного розвитку, країнам необхідно зосередитись на таких аспектах:

1. Структурні реформи: Забезпечити гнучкість економіки та сприяти розвитку нових галузей промисловості, особливо тих, які пропонують інноваційні технології та високу додану вартість.

2. Інвестиції в освіту та навчання: Забезпечити якісну освіту та професійне навчання, щоб підготувати населення до висококваліфікованої роботи в нових галузях економіки.

3. Охорона здоров'я та соціальне забезпечення: Забезпечити доступ до якісної медичної допомоги та соціального захисту, щоб покращити якість життя населення та зменшити соціальні нерівності.

4. Інфраструктурні проекти: Інвестувати в розвиток інфраструктури, що сприяє забезпеченню зв'язку між регіонами, стимулює економічну активність та покращує якість життя громадян.

5. Екологічна стійкість: Промовляти екологічно сталий розвиток, що передбачає зменшення відходів, забезпечення ефективного використання ресурсів та протидію змінам клімату.

6. Державне регулювання та міжнародне співробітництво: Забезпечити ефективне державне регулювання та підтримку міжнародного співробітництва для стимулювання економічного розвитку та забезпечення глобальної стабільності.

Загалом, економічне зростання та економічний розвиток є спорідненими поняттями, але вони можуть розвиватися нерівномірно. Для оцінки економічного розвитку країни необхідно брати до уваги не лише економічну складову, але й соціальну. Тож для досягнення сталих результатів важливо проводити структурну перебудову економіки та покращення якості життя населення шляхом суттєвого покращення інфраструктурних та соціальних складових таких як система освіти і охорона здоров'я.

Список використаних джерел

1. Економічне зростання і економічний розвиток [Електронний ресурс]. – Режим доступу: um.co.ua – вільний. Мова укр.

2. Фактори економічного зростання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://studopedia.com.ua/1_15164_ekonomichne-zrostannya-ta-ekonomichniy-rozvitok.html – вільний. Мова укр.

3. Сутність, цілі, фактори та основні показники економічного зростання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: pidru4niki.com – вільний. Мова укр.

4. Теорія економічного зростання та його моделі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: web.posibnyku.vntu.edu.ua – вільний. Мова укр.

Науковий керівник: А.О. Задоця, доктор економічних наук, професор

Р. Ключник
кандидат політичних наук, доцент
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

БІДНІСТЬ І КОРУПЦІЯ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ

Бідність є комплексним соціально-економічним феноменом, який притаманний будь-якому суспільству. Якщо у розвинених країнах бідність в основному відносна, то у країнах, що розвиваються, присутня абсолютна бідність. Особливістю соціально-економічних умов, що склалися в таких країнах, є помітний вплив корупції на всі сфери життя.

До найбільш негативних наслідків впливу корупції на економіку відносять наступні:

1. Розширення тіньової економіки. Це призводить до зменшення податкових надходжень до бюджету. Як наслідок, держава втрачає фінансові важелі управління економікою, загострюються соціальні проблеми через невиконання бюджетних зобов'язань.

2. Порушуються конкурентні механізми ринку, оскільки часто у вигравші залишається не той, хто є конкурентоспроможним, а той, хто незаконно зміг отримати переваги. Це спричиняє зниження ефективності ринку та дискредитацію ідей ринкової конкуренції.

3. Уповільнюється поява ефективних приватних власників, насамперед через порушення під час приватизації, а також штучних банкрутств, як правило, поєднаних із підкупом чиновників.

4. Неefективно використовуються бюджетні кошти, зокрема під час розподілу державних замовлень та пільг, що ще більше ускладнює бюджетні проблеми країни.

5. Підвищуються ціни за рахунок «корупційних витрат», у результаті чого переважно страждає споживач.

6. З'являється зневіра у здатність влади встановлювати, контролювати та дотримуватися чесних правил ринкової гри.

7. Погіршується інвестиційний клімат, наслідком чого є невіршення проблем подолання спаду виробництва, оновлення основних фондів.

8. Розширюються масштаби корупції в неурядових організаціях (на фірмах, підприємствах, у громадських організаціях). Це призводить до зменшення ефективності їхньої роботи, відповідно, знижується ефективність економіки країни загалом [1, с. 26].

Важливим для вивчення бідності є індекс сприйняття корупції, адже саме корупція, гальмуючи прогресивні реформи та перешкоджаючи встановленню прозорих ринкових відносин, стає одним із факторів збереження бідності. Цей індекс обчислюється організацією «Transparency International». Країна, яка взагалі не зіштовхується з корупцією, отримала би показник 100, а тотально корумпована – 0. Очевидно, що таких країн у природі не існує. Відтак, щороку створюється рейтинг країн за індексом сприйняття корупції. Так, у 2022 р. перше місце отримала Данія, а друге місце поділили Фінляндія та Нова Зеландія. У табл. 1 розглянемо ті країни, які перебувають внизу списку.

Очікувано, що найменш розвинені країни (за нечисленними винятками) є й найбільш корумпованими. У них переважають не раціонально-легальні, а неформальні інститути та процеси, як в економіці, так і в політиці. Для них є характерним непотизм, трайбалізм, переважання кланової та племінної свідомості над громадянською,

узурпація всіх наявних ресурсів нечисленною групою осіб. У переважній більшості це автократії з повною відсутністю систем стримувань та противаг [3, с. 29]. У багатьох африканських країнах (переважна частина з яких є республіками) глави держав перебувають при владі протягом тривалого часу, що повністю виключає будь-яку ротачію. Так, Теодоро Обіанг Нгема Мбасого є президентом Екваторіальної Гвінеї з 1979 р., Поль Бія очолює Камерун з 1982 р., а Йовері Мусевені є президентом Уганди з 1986 р.

Таблиця 1

Найбільш корумповані країни*

№ з/п	Країна	Значення індексу
166	Демократична Республіка Конго	20
167	Чад	19
167	Коморські Острови	19
167	Нікарагуа	19
167	Туркменістан	19
171	Екваторіальна Гвінея	17
171	Бурунді	17
171	Гаїті	17
171	КНДР	17
176	Ємен	16
177	Венесуела	14
178	Південний Судан	13
178	Сирія	13
180	Сомалі	12

*Джерело: [2]

Описана ситуація у найбідніших та найкорумпованіших країнах актуалізує важливу проблему: ми не маємо достатньої кількості достовірної інформації. Ситуація у країнах на зразок КНДР, Сирії, Туркменістану, Афганістану, Венесуели, Сомалі, Еритреї та багатьох інших не може бути проаналізована через гострий брак даних: диктаторські режими цих країн не надають скільки-небудь об'єктивної інформації. Демократичні країни, ймовірно, також приховують деякі дані, але масштаб фальсифікацій там, очевидно, істотно менший [3, с. 29].

У матеріалах «Transparency International» знаходимо інформацію про корупцію у системі освіти Лаосу. У цій країні шкільні вчителі, як і інші працівники бюджетної сфери, часто наймаються за принципом непотизму та політичної лояльності. Часто вчителі дають приватні уроки своїм же учням, причому під час цих уроків вони викладають обов'язкову частину

курсу. Для дітей з бідних сімей, які не можуть собі дозволити приватні уроки, шкільне навчання має менший обсяг та / або тривалість [4]. Враховуючи те, що Лаос є не найбіднішою країною світу, можна лише уявити ситуацію там, де експерти «Transparency International» навіть не можуть зібрати фактичний матеріал.

На жаль, сучасна Україна також страждає від корупції. За індексом сприйняття корупції Україна у 2022 р. посіла 116 сходинку, разом з Анголою, Замбією та низкою інших країн [2]. Для порівняння: сусідні з нашою країною Білорусь та Молдова перебувають на 91 місці. На початку 2023 р. було викрито велику кількість посадовців Міністерства оборони, податкової, інших міністерств та відомств, про що повідомляє Державне бюро розслідувань [5]. Враховуючи фактор бойових дій, що тривають на території України, можна стверджувати, що корупційні практики прямо шкодять обороноздатності держави, а корупціонери свідомо шкодять національній безпеці.

Таким чином, корупція та бідність є багато в чому взаємозалежними. Непрозорість соціально-економічних та політичних відносин перешкоджають сталому розвитку країни, що призводить до збереження високого рівня бідності. На нашу думку, відповідальність за боротьбу з корупцією має брати на себе кожен свідомий громадянин.

Список використаних джерел

1. Бланк М.Е., Батракова Т.І. Вплив корупції на економіку України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. Вип. 7. Ч. 1. С. 25-28.
2. Corruption Perception Index. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022> (Accessed 15 February 2023).
3. Ключник Р.М., Лимонова Е.М. Особливості дослідження бідності у країнах світу. Академічний огляд. 2022. № 2 (57). С. 24-35.
4. Corruption in the education sector in Laos. Transparency International. URL: https://knowledgehub.transparency.org/assets/uploads/kproducts/Corruption-in-the-education-sector-in-Laos_2019_PR.pdf
5. Сьогоднішні корупційні справи по топ-посадовцям – це лише початок, – Олексій Сухачов. Державне бюро розслідувань. URL: <https://dbr.gov.ua/news/sogodnishni-korupcijni-spravi-po-top-posadovcyam-ce-lishe-pochatok-oleksij-suhachov> (дата звернення: 16.02.2023 р.)

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В ЄС: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ

За півстоліття поняття «інтеграція» стало важливою економічною категорією світової політики та міжнародних відносин. Зосереджується на таких важливих сучасних питаннях, як розвиток держав, які забезпечують безконфліктне співіснування та ефективну співпрацю, функції та доля сучасних держав, а також взаємодія політики та економіки. Одним із наслідків глобалізації є поширення регіоналізму, який слід розглядати не лише як інструмент посилення міцності та ефективності економічних зв'язків між сусідніми країнами, а й як механізм колективного захисту інтересів сусідніх країн, зіткнувшись із зростаючою конкуренцією та нестабільністю у світі. Створення інтеграційних утворень та оптимізація операційного процесу, а також можливість для країн-учасниць отримати максимальний результат від інтеграції завжди хвилювали вчених і політиків.

Питання регіональної інтеграції є особливо актуальними для України, оскільки вона прагне інтегруватися в європейську економічну та політичну спільноту і заплатила за це прагнення досить високу ціну. У роботі використано дослідження вітчизняних учених: О. С. Кваші, М. І. Назарова, С. В. Мариніної, К.О. Примаченко.

Україна має два важливі варіанти інтеграційних процесів євроінтеграція та регіональна інтеграція. Інтеграція – це важливий спосіб самовизначення країни в світових економічних процесах. На жаль, інтеграційна вітчизняна політика завжди була неефективною та невизначеною. Це пояснюється різними політичними впливами всередині України, а також впливом агресивного сусіда, який всілякими способами шкодив євроінтеграції України [1, с. 42].

Отож, європейська інтеграція – це те, до чого Україна йде роками та заради чого платить страшну ціну. У березні 2022 року ми подали заявку на вступ у Європейський Союз. Процедура вступу відбувається поетапно, потрібно виконати ряд вимог щодо відповідності до політики ЄС і, звичайно, важливою вимогою має бути завершення військових дій та повоєнна відбудова країни. Однак, більшість політиків та експертів висловлюють обережний песимізм із приводу вступу України в ЄС і це дасть Україні ряд переваг економічного, політичного, соціального характеру та визначить її місце в європейській родині [2, с. 113].

Важливим аспектом європейської інтеграції є торгівля з країнами ЄС (рис. 1). Останні роки вітчизняна економіка залишалася сировиноорієнтованою. Країна продовжує продавати за кордон продукцію з малим рівнем переробки. В основному, це залізна руда, аграрна продукція та металургійні напівфабрикати

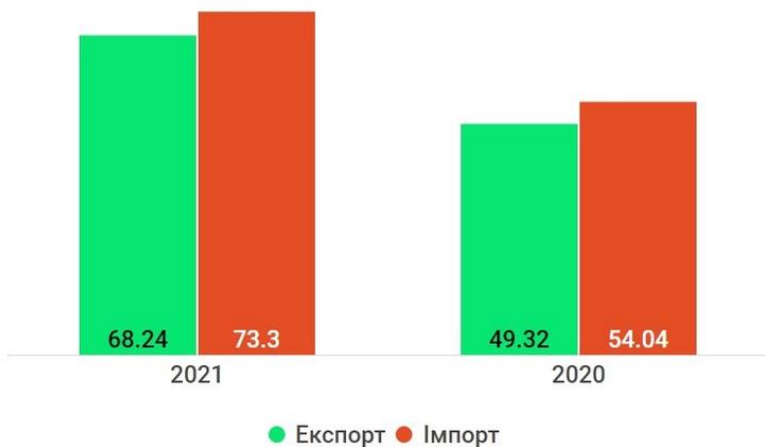

Рис. 1. Зовнішня торгівля України у 2020-2021 роках

Джерело: [Складено і розраховано автором за даними джерела 3]

До основних товарних категорій українського експорту в ЄС належать:

- чорні метали (18,4% у експорті до ЄС);
- електричні машини і устаткування (11,8%);
- зернові культури (11,0%);
- руди, шлаки та зола (9,0%);
- насіння та плоди олійних рослин (5,8%);
- жири та олії тваринного або рослинного походження (5,7%);
- деревина і вироби з деревини (5,2%).

У імпорті з ЄС до України домінують такі товарні категорії:

- котли, машини, апарати і механічні пристрої (13,9% у імпорті з ЄС);
- енергетичні матеріали; нафта та продукти її перегонки (13,7%);
- наземні транспортні засоби (9,6%);
- електричні машини і устаткування (8,2%);
- фармацевтична продукція (6,1%);
- полімерні матеріали, пластмаси (6,0%) [2, с. 114].

Тому, враховуючи вплив інтеграційних факторів на політичну, економічну та соціальну сфери країни, перспектива вступу України до Європейського Союзу залишається більш оптимістичною, і країна вже доклала чимало зусиль для її покращення на шляху до член Європейського Союзу в найближчому майбутньому [4, с. 58].

Отже, які позитивні зрушення у розвитку української економіки відбудуться внаслідок європейської інтеграції. Інтеграція України в ЄС покращуватиме соціальні умови українського суспільства, гарантує високий рівень життя, підвищуватиме рівень життя населення. Крім того євроінтеграційний процес надає нам певні гарантії безпеки, що як, показав останній рік надзвичайно важливо для українського суспільства.

Таким чином інтеграція в ЄС для України це, перш за все, подолання технологічної відсталості, впровадження інновацій у різні галузі виробництва, та, в свою чергу, залучення іноземних інвестицій. До 2022 року Україна була доволі привабливою для інвестицій, водночас вона не знаходиться осторонь світових процесів, є достатньо інтегрованою у світове господарство і порушення макростабільності на зовнішніх ринках має свій відголос в Україні. Якщо брати останні дані, то Україна зайняла 64-сходинку в рейтингу інвестиційної привабливості Doing business-2020, покращивши позицію минулого року на 7 пунктів (рис. 2) [5, с. 61].

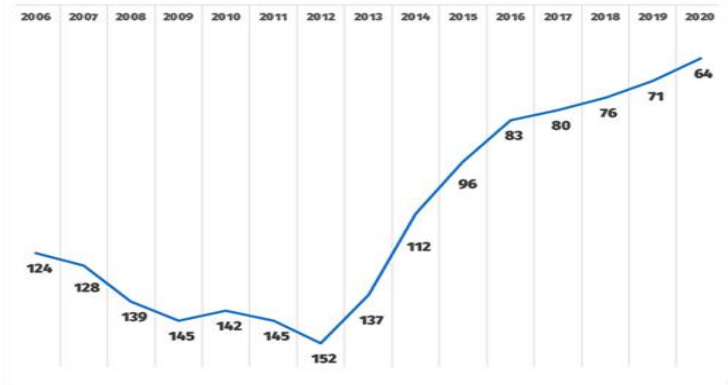

Рис. 2. Місце Україна в рейтингу Doing Business, 2006-2020 рр.

Джерело: [Складено і розраховано автором за даними джерела 5]

На жаль, після повномасштабного вторгнення важко говорити про впровадження інвестицій у країну, де ведуться жорстокі бойові дії. Однак, після перемоги країна потребуватиме великих масивів іноземних інвестицій. Тому одним із актуальних завдань, яке стоїть перед Україною,

є покращення інвестиційного клімату. Для цього, насамперед, необхідно прийняти дерегуляційні заходи, запровадити систему безпеки інвесторів та захисту їх прав власності, а також інвестиційні стимули (привабливе законодавство для ведення господарської діяльності; надання супровідних, технічних, консультаційних та роз'яснювальних надання послуг іноземним інвесторам тощо).

Вважаємо, що уряду України необхідно розробити конкурентоспроможну політику залучення прямих інвестицій в національну економіку, яка включає низку взаємопов'язаних заходів щодо системного та цілеспрямованого виведення країни з інвестиційної кризи. До речі, наразі країни-сусіди покращують інвестиційне середовище та формують чіткі переваги для іноземних інвесторів, особливо у сфері інформаційних технологій.

Список використаних джерел

1. Мариніна С. В. Сутність, проблеми та перспективи розвитку форм міжнародної економічної інтеграції / С. В. Мариніна // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2014. – № 5-6. – С. 40-46.

2. Кваша О. С. Україна та ЄС: проблеми та перспективи інтеграції в сучасних умовах / О. С. Кваша, А. В. Снякова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2019. – Вип. 23. – С. 112-117.

3. Сировинна економіка. Що купувала і продавала Україна в 2021 році. – Режим доступу: <https://biz.censor.net/r3310713>

4. Назаров М. І. Сучасний стан інтеграційних процесів у світі / М. І. Назаров // Економіка і суспільство. – 2018. – № 18. – С. 57-64.

5. Примаченко К. О. Підприємництво в Україні: проблеми та пріоритетні напрями розвитку / К.О. Примаченко, С.О. Домбровська // Економічний простір. – 2020. - № 158. – С. 59-62.

Науковий керівник: О.А. Задоя, кандидат економічних наук, доцент

M. Koval
Alfred Nobel University, Dnipro

NORWEGIAN EXPERIENCE IN ATTRACTING FOREIGN INVESTMENTS

Norway is a strongly developed nation with a modest but steady economy that is both powerful in the public and private sectors. The Norwegian government insists influence over a number of sizable state-owned firms, a significant social protection net, and major economic sectors, particularly the

oil industry. GDP per capita is one of the highest in the world at \$77,000 according to Statistics Norway [1], due to years of accomplishment in the oil and gas sector as well as other top businesses notably shipping, shipbuilding, and aquaculture. The Norwegian economy grows steadily each year by 1% to 2%. Between 2015 and 2020, the nation's budget deficit is set at a level between 37 and 40 percent, and its dynamics are favorable for growth. The Economist Business Environment ranks Norway as having the 14th best business ambient out of 82 nations [2] According to the 2022 Corruption Perceptions Index, it is evaluated 12th out of 102 [3]. In order to protect national defense, economic security, and sovereignty, the Norwegian government has implemented a new investment screening process that enables Norwegian authorities to look into and deny FDI. Both EU and non-EU investments are covered by the ruling. In Norway, there are roughly 8,100 international businesses. Several of the FDI data are shown in table 1.

Table 1

Norway's FDI data

Foreign Direct Investment	2019	2020	2021
FDI Inward Flow (million USD)	16,715	-1,326	-1,628
FDI Stock (million USD)	170,542	169,837	150,246
Number of Greenfield Investments	33	51	46
Value of Greenfield Investments (million USD)	1.177	968	1,579

Source: [4].

Norway has consistently welcomed to foreign investment. There are approximately 6,000 foreign limited companies in Norway with many more branches. Foreign companies report for about 25% of all Norwegian value added and about 20% of employment. Over the past decade, Norway has seen a powerful expansion in foreign investment in comparison with numerous other countries. Norway is not a participant of the European Union, but Norway is part of the Single Market under her EEA agreement, so Norwegian businesses have the same opportunities as those that do. The most commonly applied state investment supported measures in Norway are subsidy schemes (mainly research and development support for companies), export credit schemes, export credit guarantees and insurance, and infrastructure to support entrepreneurship. Creation (incubators, industrial parks, clusters, etc.), as well as advisory and information support for foreign investors.

The nation has a tiny domestic market, but it also has a number of advantages, including cordial relations with the United States, a location in a fertile region, a competent and multi - lingual citizenry, a free market system, and abundant energy resources.

Benefits of FDI in Norway:

- The nation's infrastructure is of a high caliber, and the public sector is properly organized.
 - The labor force is among the most well educated, bilingual, and wealthy in the world.
 - The economic climate in Norway is relatively favorable and stable, as evidenced by its 8 places in the World Bank list of nations where it is simpler to do business (Doing Business Norway).
 - Together with the financial and regulatory structure, the banking and fiscal industries are also highly strong.
 - The political climate in the nation is open, democratic, and healthy.
- Drawbacks for FDI in Norway:
- Norway's economy is commonly not actual diversified, so it is heavily dependent on oil prices and the country is as of now past peak production.
 - The geographical isolation of certain parts of the country has resulted in significant spending on transportation, logistics and communications infrastructure.
 - The country has enacted relatively strict labor laws that highlight the country's extremely high labor costs.

An equally important indicator for assessing the country's investment climate is the net outflow of direct foreign investment, the data on which are presented below in figure 1.

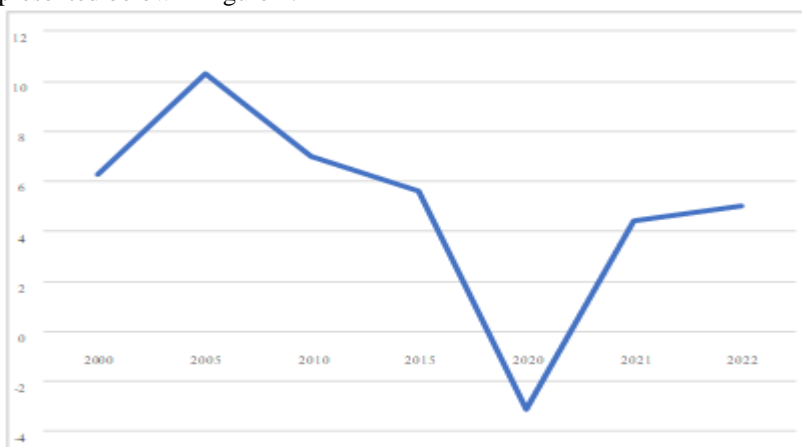

Figure 1. Foreign direct investment outflow (% of GDP)

Source: [5].

The Authority evaluates potential bidders' financial stability and whether the acquisitions will unreasonably restrict competition. Foreign financial firms and institutions are given national treatment by the Authority; however, nationality limits still apply to banks. A bank must have at least 50% citizens and permanent residents of Norway or another EEA country on its board and in its corporate assembly. Regarding such legislation and the flexibility of the Norwegian government, the country has consistently high investment freedom not only in Europe, but throughout the world. The average for Norway during this period was 65 points, with a minimum of 50 points in 2001 and a maximum of 75 points in 2014 [6].

Business is, in Norway's opinion, the most efficient method to invest money in a nation with a thriving economy and a liberal legal system. Norway is one of the protected countries to do business with very low crime rates and no corruption in the authorities. As a result, the recent Norwegian business environment is very favorable for attracting foreign capital and for choosing the country in which to invest. Foreign investors have special privileges and comfortable conditions to choose sectors that are important to the country's economic development. Further development and the situation regarding the country's economy already depends on the extent to which its government will be able to quickly and efficiently carry out reforms that will lead to prosperity in the future.

References

1. Statistics Norway (2023) SSB. [online], Available at: <https://www.ssb.no/en> (Accessed: March 25, 2023)
2. Intelligence, fD. (2023) Norway, Search - [fdiintelligence.com](https://www.fdiintelligence.com). [online], Available at: <https://www.fdiintelligence.com/content/search?SearchText=Norway> (Accessed: March 25, 2023).
3. Business Environment Rankings - [economist.com](https://www.economist.com) (2022) Business Environment Rankings. [online], Available at: <https://www.economist.com/media/pdf/private/Cf%2520rankings%2520methodology.pdf> (Accessed: March 26, 2023).
4. UNCTAD (2022) General profile: Norway, UNCTADstat. Available at: <https://unctadstat.unctad.org/countryprofile/generalprofile/en-gb/579/index.html> (Accessed: March 26, 2023).
5. World Bank (2022), Investment Climate Statements: Norway. [online]. Available at: <https://archive.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/n/norway/NOR.pdf> (Accessed: March 26, 2023).

6. The Heritage Foundation. (2022) Norway Economy: Population, GDP, Inflation, Business, Trade, FDI, Corruption. Available at: <https://www.heritage.org/index/country/norway> (Accessed: February 28, 2023).

Scientific supervision by R.M. Kliuchnyk, PhD in Politology, Associate Professor

А. Козина
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

РОЛЬ ВЕЛИЧИНИ ЕКОНОМІЧНО АКТИВНОГО НАСЕЛЕННЯ В ДИНАМІЧНОМУ І ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Економічно активне населення є основою функціонування економіки. Від діяльності зайнятого населення залежить ВВП країни, надходження в бюджет, тобто можливість існування держави в цілому та власне розвиток країни. Тому вкрай важливо слідкувати за тенденціями пропозиції робочої сили на ринку праці.

В Україні питання зайнятості є досить складним. З одного боку, через від'ємний приріст населення, а також через виїзд працездатного населення за кордон, кількість економічно активного населення поступово зменшується. З іншого – безробіття, яке перевищує природний рівень, який має бути в межах 3-5%.

Розглянемо дані державної служби статистики, щоб проаналізувати стан робочої сили в Україні. В таблиці 1 наведено дані про кількість всього економічно активного населення в Україні та про рівень безробіття, який входить в це число. Хоч цей показник і перевищує 60% від всього населення цієї вікової групи, але варто також враховувати рівень безробіття, який становить близько 9-10% від всієї робочої сили, а також кількість економічно неактивного населення, яке утримується за рахунок працюючих (станом на кінець 2021 року було всього зареєстровано близько 14,5 млн таких осіб, віком 15 років і старше).

З початку війни в 2014 році кількість економічно активного населення знижувалась до 2018 року, але хоч 2018 та 2019 роки показали зростання показника, проте через пандемію коронавірусу в 2020 році знову повернулась негативна динаміка зменшення кількості зайнятості, зростання безробіття та зменшення кількості економічно активного населення в цілому.

Є декілька причин, що впливають на динаміку економічно активного населення. Дві основні – еміграційні процеси працездатного населення та

від'ємний природний приріст населення, що становить загрозу демографічної кризи.

Таблиця 1

Кількість економічно активного населення в Україні в 2017-2021 рр.

	Робоча сила		Безробітне населення (за методологією МОП)	
	у віці 15-70 років		у віці 15-70 років	
	у середньому, тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи	у середньому, тис. осіб	у % до робочої сили відповідної вікової групи
2017	17 854,4	62,0	1 698,0	9,5
2018	17 939,5	62,6	1 578,6	8,8
2019	18 066,0	63,4	1 487,7	8,2
2020	17 589,5	62,1	1 674,2	9,5
2021	17,321,6	61,8	1 711,6	9,9

* Складено за [1].

Останні роки багато українців емігрує до інших країн на постійне проживання або на сезонну роботу в пошуках кращої якості життя, безпеки та вищого рівня доходів. Це одночасно може бути проблемою і альтернативним джерелом доходу для держави. З одного боку, держава втрачає висококваліфікованих робітників, які могли б розбудувати нашу країну, що знижує її конкурентоспроможність на зовнішньому ринку. З іншого – зменшується навантаження безробітних на одну вакансію, що має призвести до зниження рівня безробіття. Також люди, які працюють за кордоном, переказують гроші у валюті своїм рідним в Україну, що добре для держави, бо такі грошові перекази позитивно впливають на платіжний баланс країни. В таблиці 2 відображено динаміку обсягів приватних грошових переказів в Україну. До цієї суми входять переважно оплата праці мігрантів на сезонній роботі та тих, хто працює за кордоном вже більше 1 року або ж оплата праці українців, що працюють на іноземну компанію.

Таблиця 2

Динаміка обсягів приватних грошових переказів в Україну

Рік	Обсяги грошових переказів, млн дол. США	Обсяги грошових переказів у % до ВВП
2017	9 264	8,2
2018	11 111	8,5
2019	11 921	7,7
2020	11 980	7,7
2021	14 019	7,0

* Складено за [2].

Іншим фактором є зменшення населення через процеси народжуваності та смертності. В Україні стабільно щороку негативний природний приріст населення, через що спостерігається старіння нації. Внаслідок цього збільшується тиск на працюючих людей, від яких вже залежить майже половина населення країни, виникають проблеми з пенсійними виплатами через недостатню кількість надходжень з податків працюючих людей тощо. Крім того, доволі складною залишається проблема з тіньовою економікою й неофіційно зайнятим населенням, які не сплачують податки, через що бюджет недоотримує значну суму коштів.

Наявність в країні достатньої кількості економічно активного населення досить важлива. Україна є великою за площею та ресурсами й можливостями країною, й щоб ефективно розвиватися, потрібні фахівці різних галузей, які знаються на своїй справі та готові відновлювати промисловість, створювати інноваційні технології та займатися експортом не сировинних товарів, а готової продукції тощо. Більша кількість робочої сили, а саме зайнятого населення, сприяє зростанню ВВП та покращенню якості життя. Проте для цього державі варто створювати для робітників сприятливі умови для праці в привабливих для країни галузях, боротися з економікою, що працює в тіні, та корупцією й виведенням коштів у офшори.

Список використаної літератури:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/gr.htm – вільний. Мова укр.
2. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external#1> – вільний. Мова укр.

Науковий керівник: О.А. Задоя, кандидат економічних наук, доцент

А. Колісніченко
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

МІСЦЕ ТА РОЛЬ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ ПРОЦЕСАХ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

Завдяки глобалізації економіки багато процесів вийшли за межі країн, що призвело до того, що вони стали більш відкритими та в свою чергу більш пов'язаними між собою. По світу почали перемішуватися різні товари й послуги, капітал тощо. Міграційні процеси також почали виходити за межі території однієї держави. З роками кількість осіб, що

покидають власну країну в пошуках кращого життя за кордоном, зростає. За цих обставин ринок праці теж набув міжнародного характеру.

На сьогодні міграція відіграє важливу роль в економічних процесах. Завдяки їй стало можливим більш ефективно використовувати наявні в світі трудові ресурси. Не менш важливим є поширення знань між країнами, що дозволяє зменшувати розрив у рівні розвитку між країнами. З демографічної точки зору, цей процес дозволяє послабити перенаселення, адже коли в одних країнах населення стрімко зростає, в інших (переважно високорозвинених) демографічна криза, від'ємний приріст населення. Тому завдяки міграції з перенаселених країн до малонаселених країн відбувається перерозподіл людей на планеті.

Водночас міграція може мати й негативні наслідки, такі як соціальна напруженість серед місцевого населення, адже іммігранти «крадуть» їх робочі місця, заробітна плата знижується, або ж особи, що іммігрували, мають специфічні для цієї країни звичаї чи норми поведінки.

Існують різні причини, чому люди вирішують ризикнути поїхати за кордон. Можна виділити дві категорії причин – push-фактори та pull-фактори. Низька заробітна плата, бідність, воєнні конфлікти, переслідування тощо не сприяють бажанню залишатися на батьківщині. В той же час кращі можливості працевлаштування, вищі доходи, освіта, політична стабільність можуть спонукати людину переїхати до іншої країни.

Розглянемо стан трудової міграції в Україні.

Державна служба статистики України стверджує, що в 2021 році кількість населення становила 41 млн. осіб [1]. Ця кількість поступово зменшується протягом всього часу незалежності України. Звичайно, цьому є різні причини, але разом з від'ємним приростом населення на таку демографічну ситуацію впливає міграція. В більшості це міграція робочої сили, хоча відколи почалась війна, велику частину мігрантів становили також біженці.

Українці в основному емігрують з таких причин:

- в європейських країнах вище заробітна плата та рівень життя, порівняно з Україною;

- війна;

- економічна нестабільність.

Крім того, українці за кордоном є дешевшою робочою силою за вітчизняних робітників тих країн. Це надає їм змогу легше працевлаштуватися та отримувати вищу заробітну плату порівняно з оплатою праці за таку ж роботу в Україні, адже за кордоном мінімальна заробітна плата вище. Деякі люди можуть мати роботу в Україні, але їдуть на сезонну роботу за кордон, щоб мати додаткове джерело доходу.

Останні декілька років до початку повномасштабної війни в 2022 році за кордоном працювали близько 3 млн українців, які виїхали на сезонну чи постійну роботу, й це число може збільшуватися в залежності від сезону [2]. Через те, що немає точних даних про трудову міграцію українців, можна припустити, що це число може бути більшим, якщо взяти до уваги ще частину населення, яка їде працювати нелегально. Найбільше працівники їдуть до Польщі, Німеччини та Чехії.

Такі еміграційні процеси мають свої негативні наслідки для України, адже вона втрачає частину працездатного населення, що спричинило те, що на даний момент робоча сила становить лише близько половини всього населення країни. Також країна втрачає частину податкових надходжень та кваліфікованих робітників, на яких вона витратила кошти на отримання освіти. Хоча українці, що працюють за кордоном, й надсилають грошові перекази додому, і це стає додатковим джерелом валютних надходжень, але це не вирішує проблему ринку праці всередині країни. Крім цього, виїзд кваліфікованих фахівців негативно позначається на розвитку країни.

Варто зазначити, що, крім еміграції українців за кордон, відбувається й імміграція іноземців до України. Хоча треба враховувати, що не всі з цих людей приїхали в пошуках роботи, адже до України приїжджає багато іноземних студентів, проте є й частина трудових мігрантів. В Україні в 2020 році навчалося 76,5 тис. студентів. Кількість трудових мігрантів з-за кордону теж зростає, але незначно, й у 2020 році працювало за дозволом 17 тис. іноземців [2].

Отже, міграційні процеси мають значний вплив на економіку країни. Від робочої сили в країні залежать багато процесів, в тому числі й наповнюваність бюджету, функціонування різних галузей, без яких країна не зможе існувати, утримання непрацездатного населення тощо. Тому держава має активніше проводити соціальну та економічну політику, спрямовану на зміну демографічної ситуації, покращення умов праці та рівня життя, цим самим заохочуючи населення залишатися в країні.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ds.htm - вільний. Мова укр.

2. Офіційний сайт Міжнародної організації з міграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/migration_in_ukraine_facts_and_figures_2021-ukr_web.pdf - вільний. Мова укр.

Науковий керівник: О.А. Задоя, кандидат економічних наук, доцент

HOW THE IT INDUSTRY IS BOOSTING UKRAINE'S ECONOMY

In the war conditions in Ukraine, the perspective direction of offshoring has the most significant demand in the IT services market. Our country is one of the leading countries in the list of countries providing offshoring services and is a more stable area. The study aims to identify the main factors that will speed up the process of digitalisation, determine the characteristics of the market and make a forecast for its further development. The economic situation in Ukraine is highly critical. We have an inflation rate of 30% and a GDP decline of 35%. Despite this, the supply in the labour market exceeds the demand. We also see an emigration of specialists abroad and higher prices for specific goods. Here we can see some data (Fig.1).

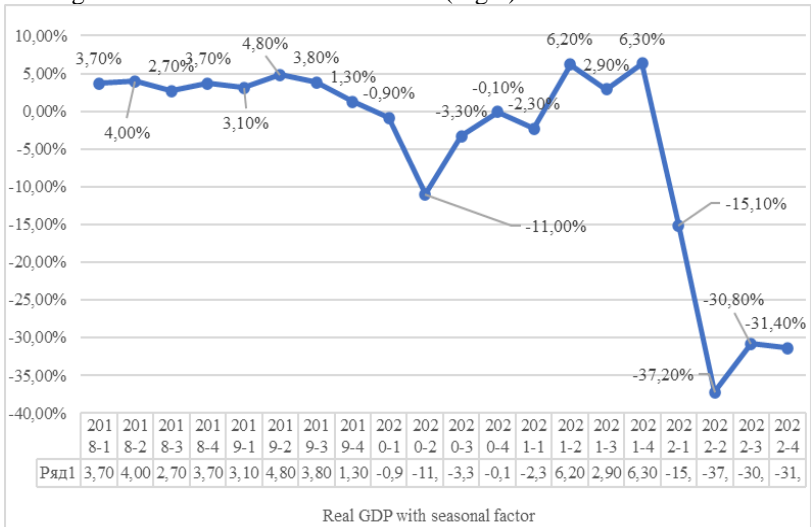

Figure 8 Changes in GDP of Ukraine [1]

Figure 1 shows that after the pandemic in 2020, numbers of GDP of Ukraine grew, but now, during wartime in 2023, numbers excessively fall. The numbers are declining due to the war in Ukraine, military spending, inflation and reduced household income, as well as disruption of production chains and higher commodity prices

Most information services are provided offshore. This sector is the most profitable and has a clear format and idea. In Ukraine, the share of IT exports

in 2021 amounted to 37% of the export structure, or (2.7% of Ukraine's GDP). In addition, according to the world's best outsourcers, the International Association of Outsourcing Companies (IAOP), the list includes 12 companies, one of which is Ciklum (more than 2800 specialists in Ukraine headquartered in Kyiv); Computools (more than 800 specialists, head offices in Kyiv, Zaporizhzhia, Krakow (Poland); Eleks (more than 1300 specialists in Ukraine, head office in Lviv) [2]. That is why Ukrainian specialists are among the most sought-after in the world. In addition, our market has unique conditions that attract foreign investors. Offshoring also has the following advantages: proximity to Western values, highly skilled labour resources, cheap labour resources, few language barriers, and developed infrastructure. Over development, the following outsourcing centres have emerged: Kyiv, Kharkiv, Lviv, Dnipro, and Odesa.

For effective development of the IT sector, we recommend increasing the growth rate of IT companies and shifting the focus from traditional outsourcing to solving business problems. Ukrainian companies are attracting business analysts to the industry to expand the services industry range by creating state international programs and new locations and making the necessary business space. At the same time, higher education institutions are creating new educational programs that develop the IT industry and teach students effective work methods in integration with IT companies [3]. We believe that to maintain this level, it is necessary, firstly, to invest in the development of the education system, including the improvement and qualification of Ukrainian specialists, and, secondly, to consolidate efforts to reform tax legislation and maintain conditions that allow the industry to develop and be competitive on international markets.

According to Ukrainian experts who study the IT market and its contribution to the country's GDP, the share of this market could grow to 40% in the next five years. In general, we agree with this forecast. Therefore, the relevance of this study is relatively high. Consequently, we have modelled this forecast and the present edition of the following chart [4].

Here in Figure 2, we can see that in monetary terms, the percentage will increase and will grow from 2022 to 2029. The analysis of the above chart in Figure 2 shows the possibility of annual growth of the digitalisation of the Ukrainian economy in the perspective of 2022-2028, from 0.5 billion dollars per year to 2 billion dollars per year. Such an increase in ICT consumption will, in turn, impact the growth rate of Ukraine's GDP, which can range from 1 to 1.5% per year, demonstrating that these figures are essential for the near future. However, what is most exciting and significant is the sharp increase in the share of the digital economy in total GDP, from 5% in 2020 to 40% in 2028 [4].

Figure 9. Projected percentage of development to Ukraine's GDP [4]

Figure 3 shows that the Domestic market will grow from 2022 to 2028. Over time, we hope that the country will create opportunities for the ICT market because we are already seeing growth in the IT sector and the need for more communication and information services, which are already proving their effectiveness in developing the consumption market.

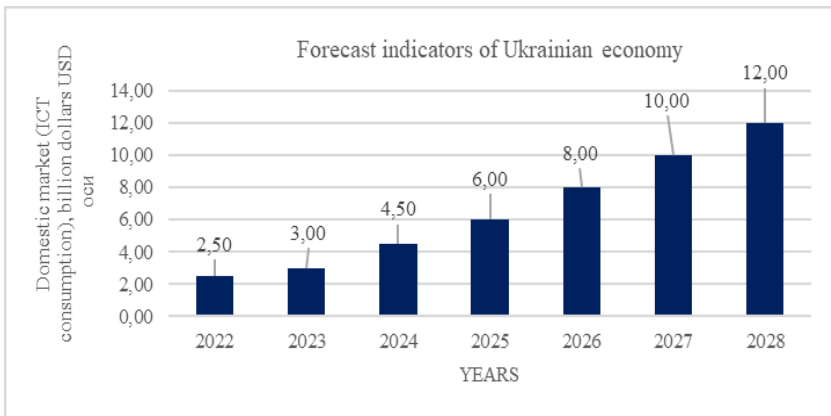

Figure 10. Forecast indicators of the Ukrainian economy [4]

In conclusion, although online services are becoming more and more necessary and ordinary, our country is still in the process of digitalisation. We can already see the results of IT development, but we need to create a strong base for introducing technologies and foreign investment. We must continue implementing reforms to maximise benefits in this area and integrate into the

European system. We want to see a Ukraine that creates conditions for people that make it competitive in the labour market. Based on the data in the graphs, trends in the digitalisation of the economy are going in the best direction. We can expect to improve the country's GDP and digitalisation of most of the economic spheres of life due to the possible end of the war and the recovery of the country's economy, which will give a boost to development, restore logistics links between enterprises and convince partners to invest in the Ukrainian economy.

References

1. Державна служба статистики України. Available at: <https://ukrstat.gov.ua/> (Accessed: March 29, 2023).
2. Щитов, Д. *et al.* (2022) Аутсорсинг Іт-Послуг В Україні, Міжнародний науково-технічний журнал „Інформаційні технології та комп'ютерна інженерія.” itce.vntu.edu.ua. Available at: <https://doi.org/10.31649/1999-9941-2022-55-3-85-90> (Accessed: March 30, 2023).
3. Жуковська, С.Т., Жуковська, С.Т. and Zhukovska, S.T. (2000) Перспективи інвестицій в людський капітал ІТ-сектору України в реаліях війни, Главная. Одеса : Видавничий дім "Гельветика". Available at: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/19426> (Accessed: March 29, 2023).
4. О. Гуперт *et al.* (2023) Теоретичні аспекти розвитку цифрової економіки України, Наукові видання Львівської політехніки - Львівська політехніка. Вісник Львівського торговельно - економічного університету. Available at: <http://www.journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/view/1281> (Accessed: March 30, 2023).

Scientific supervision by O.K. Nezghoda, PhD in Economics, Associate professor

О. Коноваленко

Університет ім. Альфреда Нобеля, м. Дніпро

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ВВП УКРАЇНИ ТА КАЗАХСТАНА ЗА 1991-2021 РОКИ

Казахстан та Україна – це колишні члени Радянського Союзу і до 1991 року перебували в одній економічній структурі з широкими взаємними зв'язками між усіма радянськими республіками. Після розвалу Радянського Союзу, Україна та Казахстан стали незалежними державами зі своїми національними економіками, але через тривалий час перебування в одній системі відбулася економічна криза, за якої

відбувалася також трансформація економіки та перехід з адміністративно-планової системи у вільноринкову в обох державах.

Валовий внутрішній продукт – один із найважливіших показників розвитку економіки, що становить сумарну ринкову вартість усіх кінцевих товарів і послуг, вироблених економічними резидентами країни на її території за певний період. Система національних рахунків подає ВВП у трьох вимірах: за доданою вартістю, за доходами і за витратами [1].

Казахстан та Україна є одні із перших держав за розвитком економіці серед колишніх республік СРСР, які не мають спільних кордонів, але мають низку загальних характеристик. Аналіз макроекономічних даних з початку 90-х років Казахстану та України з низки об'єктивних причин показували схожі параметри економічного розвитку, наприклад, ВВП на душу населення чи географічна структура іноземної торгівлі. Ступінь розвитку цих регіонів до 1990-х років можна порівняти за основними виробничими фондами, так Україна в 3 рази випереджала КРСР за цим показником (304 і 103 млрд. руб. відповідно), будучи на той момент набагато більш розвинутою частиною Союзу. Відповідно, і ВВП в абсолютному вираженні вже незалежної України, у 90-х. рр., був набагато більше ніж ВВП Казахстану.

Можна стверджувати, що на момент розвалу СРСР Україна була на вищому рівні розвитку з точки зору промисловості, інфраструктури, а також мала розвинений сільськогосподарський комплекс, і навпаки – Казахстан був меншою мірою розвинений і мав лише великий потенціал з точки зору досягнення корисних копалин, проте через кризу в 90-х роках ВВП ПКС України впав у два рази, але все одно був вищим за ВВП Казахстану (див. рис. 1 і 2).

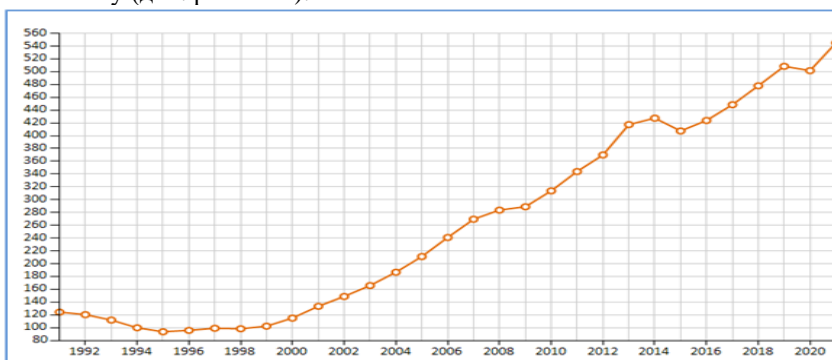

Рис. 1. Обсяг ВВП ПКС Казахстану 1991-2021 роки[2].

Після закінчення кризи ВВП обох держав почали стабільно зростати і зійшлися на одному рівні у 2014 році. На 2021 рік ВВП України трохи більше ніж ВВП Казахстану, але враховуючи, що Казахстан у 1991 році за показниками відставав від України майже в 4 рази, можна сказати, що він має більш стабільну обстановку для розвитку.

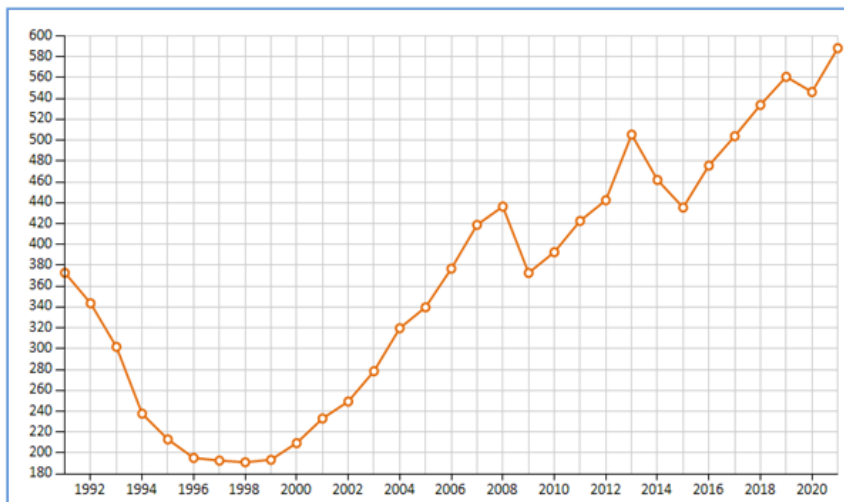

Рис. 2. Обсяг ВВП ПКС України 1991-2021 роки[2].

Зазвичай ВВП ПКС на душу населення – один із показників, який добре показує рівень життя. У Казахстані за 2021 рік показники становлять 26111 доларів, а в Україні – 12944 доларів, за даними Світового банку [3].

Структура економіки України нагадує структуру економіки Казахстану, в якій переважають метали та вироби з металу, сировина та паливо, тобто продукти з низькою доданою вартістю, які разом утворюють близько 60% всього українського експорту. У структурі експорту України переважають галузі, що розвивалися у країнах із розвинутою економікою під час промислової революції 1880-1930 рр., наприклад: металургія, вугільна промисловість, хімічна промисловість, важка промисловість. Така макроекономічна структура надзвичайно вразлива, про що свідчить 60% скорочення експорту металургійної продукції та 80% падіння експорту хімічної промисловості у 2008-2009 рр. Під час кризи у 2009 році відбулося значне падіння ВВП (15%). Аналогічна ситуація склалася також у Казахстані в структурі експорту в якому переважають мінеральні продукти та недорогі метали.

Вразливість Казахстану до зовнішніх потрясінь добре помітна на експорті мінеральних продуктів, де в кризовий 2009 рік було зареєстровано майже 40% зниження експорту, в експорті недорогих металів це зниження досягло майже 50% [4].

Розвиток сільського господарства України вказує на один цікавий політично-економічний парадокс, який полягає в тому, що високопродуктивна сільськогосподарська галузь була однією з основ ініціювання незалежності. Рекордні врожаї та високий рівень сільськогосподарської продукції наприкінці 80-х та на початку 90-х років надихав оптимізм. У перші роки незалежності України почав спостерігатись відносний застій у сільському господарстві. Урожай 1990 року становив 51 млн. тон пшениці, 1991 року - 38 млн. тон, а кінці 90-х гг. лише близько 24 млн. тонн, що надає дворазове зниження. Це відбувалося, попри те, що площа сільськогосподарських земель залишалася майже на тому ж рівні (14 млн. га в 1990 проти з 13,1 млн. га в 1999).

Казахстан був однією з житниць колишнього Радянського Союзу, а скотарство має більш давнє коріння в країні. У галузі сільськогосподарського виробництва рослинництво переважає над скотарством, з 1999 по 2009 рік частка продукції рослинництва становить 5560% загального сільськогосподарського виробництва. У 2009 році вона становила 57%, загальний обсяг сільськогосподарського виробництва становив 11,1 млрд. дол. США, - з яких 6,4 млрд. – рослинництво [4].

У 2019 році частка промисловості у ВВП Казахстану становила 27,2%. Сьогодні у структурі виробництва понад 60 % посідає видобуток нафти.. Більшість переробних фабрик та металургійних заводів сконцентровані на півночі та північному сході республіки: містах Сімей, Астана, Петропавловськ та Актобе. У країні є багаті родовища нафти, такі як Кашаган, Тенгіз, Узень, Карачаганак та інші. Майже половина загального обсягу нафти, що видобувається в країні, посідає три великих родовища на Північному Каспії, що робить Казахстан однією з провідних країн світу за запасами сирової нафти. Казахстан посідає шосте у світі з погляду корисних копалин. З 110 елементів таблиці Менделєєва у Казахстані перебуває 99, 70 їх розвідані, 60 видобуваються [4].

На 2019 рік частка промислового виробництва, у структурі ВВП України становила 21,6 %, понад 60 % цього обсягу посідають обробні галузі. У країні розвинені металургія, енергетика (є атомні електростанції та каскад гідроелектростанцій на річці Дніпро), а також хімічна та гірничодобувна промисловості (видобуток вугілля, руди). Найбільш розвинені в економічному плані регіони - Київський, Донецький та Придніпровський [5].

В Україні сфера послуг традиційно займала недостатньо важливе місце в українській економіці (включаючи період СРСР), початок її інтенсивного цілеспрямованого розвитку належить до 1990—2000 років. До 2011 року частка сфери послуг у ВВП становила 56,2%, вона забезпечувала зайнятість двох третин (65,7%) працездатного населення. Згідно зі звітними даними Комітету зі статистики Міністерства національної економіки РК, частка виробництва послуг у ВВП 2018 року склала 55,8% та зайнятості 66,1% населення.

Можна констатувати, що і Україна, і Казахстан, маючи в розташуванні певною мірою схожі зовнішні та внутрішні параметри, по-різному розпорядилися своїм потенціалом. Якщо у випадку з Україною - промислові, аграрні та науково-технічні можливості на початку 90-х років були набагато вищими від можливостей Казахстану, і рівень ВВП на душу населення був у кілька разів вищим, то зараз ситуація кардинально змінилася. Практика показує, що Казахстан розпорядився своїми можливостями успішніше, про що нам говорять і дані щодо ВВП, судячи з яких Казахстан, маючи менше населення, сухий клімат, майже зрівнявся за абсолютними даними щодо ВВП з Україною. Україна навпаки не змогла реалізувати багато своїх можливостей у галузі сільського господарства та промисловості, багато з яких не було реалізовано. Казахстан, своєю чергою, зміг скористатися своїм потенціалом, потім указують дані з ВВП навіть враховуючи впливу природної ренти.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія сучасної України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=33001 – вільний. Мова укр.
2. SULARU [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://take-profit.org/statistics/gdp/kazakhstan/> - вільний. Мова рос.
3. Take-Profit.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://take-profit.org/statistics/gdp/kazakhstan/> - вільний. Мова рос.
4. Бюро национальной статистики Республики Казахстан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://stat.gov.kz/> – вільний. Мова рос.
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/gdn/reg_zp_m/reg_zpm11_u – вільний. Мова укр.

Науковий керівник: Задоя О.А. кандидат економічних наук, доцент

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ЗМІНИ ОБСЯГІВ ТА СТРУКТУРИ УКРАЇНСЬКОГО ІМПОРТУ

Розв'язана Росією війна суттєво вплинула на економічний стан України. Особливо вона не обійшла стороною зовнішньоекономічну діяльність нашої держави. Адже все в економіці країни, всі аспекти тісно пов'язані між собою і зміна одного, неодмінно веде до зміни іншого показника. Ця робота присвячена дослідженню динаміки імпорتنих операцій України, що зазнали колосальних змін як в обсягах так і в структурі [1].

Через збройний конфлікт ускладнилася ситуація в першу чергу з логістикою, порти опинилися заблокованими агресором, а так як величезний об'єм товарів завозився та вивозився з України морським шляхом, це стало викликом. Також загострилася ситуація з країнами-експортерами, які завозили товари в Україну, адже не всі виявилися партнерами та погодилися співпрацювати в зоні ризику та нестабільності.

Отже, сумарний імпорт товарів у 2022 році склав 44 млрд. доларів, що становило 76,8% від минулорічного показника [2]. Падіння не було таким суттєвим як стрімке зниження експорту. На рисунку 1 приведено дані, які висвітлюють частки міжнародних країн у українському імпорті за 2022рік.

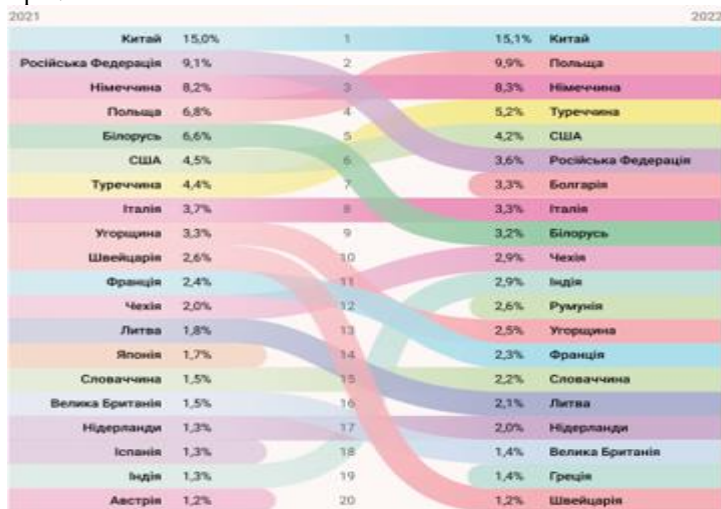

Рис. 1. Зміна лідерів імпорту в Україну, 2021-2022 рр., % [3].

Головним лідером імпорту залишився Китай – 15%. За ним йшла Польща – 9,9%, яка піднялась з 4 позиції в 2021 році. Далі місце зберегла Німеччина – 8,3%. Зросла у рейтингу й Туреччина – 5,2%. П'ятірку закривають США – 4,2%. Якщо підсумувати, то імпорт в 2022 році склав 44 млрд. доларів, у 2021 ж – 73,2 млрд. Набирає обертів партнерство з такими країнами як Польща, Туреччина, США, Чехія та Індія [1].

Щодо структури українського імпорту, потрібно зазначити, що найбільший обсяг зайняли нафта та нафтопродукти – 15,6%. Друге місце посіли легкові автомобілі та інші моторні засоби, близько 5,8% у 2021 році цю позицію посідали нафтові гази, що зараз складають 4,1% від загального імпорту. Ці дані представлені на рисунку 2.

Рис. 2. Товарна структура імпорту в Україну, 2022 р., % [3].

При аналізі причин, що привели до такої тенденції в зміні імпорту, потрібно виділити наступні фактори:

- задоволення актуальних потреб держави і громадян через повномасштабне вторгнення;
- поява великої кількості гуманітарної допомоги;
- потреба у великому обсязі газу з Європи, бо Росія як одна з основних імпортерів раніше втратили свою позицію;
- зростання потреби у сільськогосподарській техніці та деталях задля забезпечення діяльності держави.

Серед наслідків слід зазначити такі пункти, як:

- зміна країн-лідерів, з якими будуються товаро-економічні відносини;
- збільшення негативного показника сальдо з 1,2 до 2,6 млрд. доларів;
- труднощі з логістикою через заблокований вихід в море;
- країни ЄАСС перетворилися на постачальників сировини для України;
- зміна напрямку зовнішньої торгівлі на західному ринку [4].

У висновку потрібно відмітити, що неспровокована війна суттєво вплинула на імпорт в Україні через вагомі причини вказані вище, проте ці складні обставини дозволили іншим країнам взяти частку в цьому економічному процесі та збільшити надходження нових товарів у державу.

Список використаних джерел

1. Як війна впливає на українців, їхню роботу та надії на майбутнє. [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/03/25/7334501/>.
2. Як війна вплинула на економіку України [Електронний ресурс] // Салліван, Артур & Ржеутська, Лілія. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.dw.com/uk/ak-vijna-vplivula-na-ekonomiku-ukraini/a-63093916>.
3. Імпорт та експорт України: вплив війни [Електронний ресурс] // You Control. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://youcontrol.com.ua/data-research/import-ta-eksport-ukrayiny/>.
4. Як виживає економіка України після 100 днів війни [Електронний ресурс] // ФОКУС. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://focus.ua/uk/economics/517742-kak-vojna-s-rossiej-povliyala-na-ekonomiku-ukrainy>

Науковий керівник: О.А. Задоя, кандидат економічних наук, доцент

С. Кузьмін
University of Dundee, UK
Університет імені Альфреда Нобеля, Україна

ВІДОБРАЖЕННЯ ЛЮДИНИ У МАКРОЕКОНОМІЦІ

Найважливіше питання економічної теорії – питання про її предмет, на сьогодні, здається, вирішене. Досліджується процес прийняття рішення щодо максимального задоволення безмежних потреб у рамках існуючих ресурсних обмежень [1]. Друге за важливістю питання у

економічній теорії – питання про людину, яка приймає такі рішення. Вирніше, про модель такої людини.

Модель раціонального максимізатора, znana як homo economicus, sklалasja під впливом мікроекономічних досліджень ще у XIX ст. З того часу вона критикувалася і удосконалювалася, ідея максимізації замінювалася на сатисфакцію, додавалося уточнення щодо обмеженої раціональності, уточнювалася асиметрія оцінок при втратах та надбаннях, але модель і досі залишається мікроекономічно-орієнтованою. Для макроекономіки ж вона не годиться. Точніше, при побудові кожної зі своїх моделей макроекономіка кожного разу має не увазі якусь модель людини, але точно не таку, яка декларується як удосконалений homo economicus. Більше того, імпліцитність людини у макроекономіці призводить до того, що у різних моделях фігурують різні люди, з різним ставленням до життя. Проілюструємо це на прикладі співставлення двох моделей – моделі середньострокового макроекономічного циклу і базової моделі макроекономічної рівноваги, заснованій на аналізі співвідношення сукупного попиту AD та сукупної пропозиції AS.

Модель середньострокового циклу почала розроблятися ще у середині XIX ст. Її зачатки можна знайти ще у «Капіталі» К. Маркса, щоправда, у Маркса це, скоріше, не модель циклу, а модель незворотного колапсу. Кейнсіанці значно удосконалили її, прив'язавши до динаміки товарних запасів, давши таким чином пояснення не тільки входженню у кризу, але і виходу з неї. Деяко спростивши і скоротивши модель, можемо показати її у вигляді таблиці 1.

Ми зображуємо криву сукупної пропозиції як горизонтально-перехідно-вертикальну. Вертикаль відповідає стану економіки з повною зайнятістю ресурсів, стану буму. Проте усталений некейнсіанський підхід передбачає поділ на короткотермінову і довготермінову реакцію сукупної пропозиції на збільшення сукупного попиту. Короткострокова AS має характер горизонталі, оскільки у короткостроковому (у макро-, а не у мікроекономічному сенсі) періоді ціни є стабільними і очікується, що на зростання AD першою реакцією буде зростання Y за умови відносної стабільності цін. У економіці, що знаходиться у стані повної зайнятості ресурсів, таке зростання реального доходу (яке одночасно є і реальним споживанням) можливе лише за умови використання запасів раніше створених товарно-матеріальних цінностей. Це, у принципі, можливо, оскільки на попередніх фазах бізнесового циклу (пожвавленні, наприклад) наявні у національній економіці ресурси були задіяні неповністю, тож могли давати екстра-випуск. У довготерміновому ж періоді ситуація на періоді буму має повернутися до стабільно відповідаючої повній зайнятості ресурсів, ціни виростуть, а реальний

дохід повернеться до свого реально-максимального значення. Це, у свою чергу, означає, що загальні запаси непроданих товарно-матеріальних цінностей за період цієї коротко-довготермінової адаптації AD та AS зменшилися. Можна очікувати, що природною реакцією виробників на цей цикл адаптації буде: «О! А я вийшов нижче рівня своїх нормальних запасів, треба їх поповнити» (звісно, за умови, що підприємство не хотіло від цих запасів позбавитися, не хотіло звести їх до нуля). Але тут виникає колізія. По суті, маємо дві можливі уяви про ставлення виробника до запасів:

Таблиця 1

Механізм середньострокового циклу (складено автором)

Фаза циклу	Співвідношення граничних AD та AS	Динаміка товарних запасів
Депресія	$dAD/dY = dAS/dY$	Запаси знаходяться на залишковому, як правило, низькому рівні
Пожавлення	$dAD/dY = dAS/dY$	Запаси низькі, зростають лише як перехідні при збільшенні обсягу виробництва
Підйом	$dAD/dY < dAS/dY$	Запаси зростають, що і створює прокрізовий потенціал; накопичення непроданих товарів спонукає виробників до скорочення виробництва
Спад	$dAD/dY > dAS/dY$	Запаси потроху вичерпуються, вивільнюючи іммобілізовані у них гроші для подальших інвестицій

1. *Виробник хоче мати запаси* (приміром, фіксований рівень, або як фіксовану частку від свого поточного обсягу випуску). Тоді він, після вичерпання запасів має шукати спосіб їх поповнити, але такого способу не знайде, оскільки усі наявні ресурси уже задіяні. Значить, на підйомі у виробника буде постійний стрес через брак запасів, а початок спаду він має сприйняти як полегшення, бо запаси можна буде відновити. Тоді чому він має когось звільняти з початком спаду? Виходить, початок спаду неможливий?

2. *Виробник не хоче мати запасів*, розглядає їх як неприємність, яка час від часу трапляється, але від неї треба за першої-ліпшої нагоди

позбавлятися. Але тоді неясно, звідки взялися запаси для зростання Y як першої реакції на зростання AD на фазі підйому. Він же не хоче мати запасів, значить і не хотів їх створювати на фазі пожвавлення. До того ж, на створення запасів мали бути використані додаткові ресурси. То навіть було витратити гроші на створення запасів, яких він не хоче?

Таким чином, бачимо невідповідність. Неясно, яким чином виробник ставиться до запасів. Він їх дійсно не хоче? Чи хоче? На перший погляд, проблема легко вирішується модифікацією моделі людини модифікацією ставлення до запасів типу: «Хоче мати запаси, але як фіксовану величину». Проте не усе так просто. Якщо прийняти таку модель на віру у якість гіпотези, то, по-перше, ця гіпотеза не витримає перевірку емпіричними даними, вірніше, такі дані буде неможливо зібрати. А по-друге, така гіпотеза все одно не пояснює існування короткострокової реакції сукупної пропозиції на підвищення сукупного попиту і «липкість» цін, які є наріжним каменем сучасних теорій економічного зростання.

Тож питання є і пошук відповіді на нього – амбітна наукова задача.

Список використаних джерел

1. Samuelson, Paul A. (2002), Paul Samuelson and the Foundations of Modern Economics, Transaction Publishers
2. Transforming Homo Economicus / LSE URL: <https://www.lse.ac.uk/cpnss/research/transforming-homo-economicus>

А. Лазаренко

Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ПОРТУГАЛІЇ

Останніми роками Португалія досягла великих успіхів у прискоренні зростання завдяки підвищенню своєї конкурентоспроможності та спрощенню процесу інвестування та ведення бізнесу в країні. Тепер інвестувати в Португалію стало набагато простіше завдяки реформам законодавства про конкуренцію, ринку праці та податкової системи, які були введені в дію для подальшого відновлення економіки. Наразі країна перебуває в заavidному становищі, маючи інфраструктуру світового класу, висококваліфіковану молоду робочу силу, безпечне навколишнє середовище і високі стандарти захисту інвестицій.

Португальська економіка вступила у фазу відновлення економічної активності після спаду, спричиненого пандемією COVID-19 у 2021 р.

За даними Національного інституту статистики, цього року валовий внутрішній продукт становить 51,14 млрд євро (табл.1). Португальська

економіка продовжує демонструвати ознаки економічного відновлення, але в умовах невизначеності, спричиненої впливом конфлікту між Росією та Україною. Прогнози Португальського банку вказують на те, що країна продовжуватиме зростати вище середнього показника по єврозоні до 2024 р., коли темпи зростання, як очікується, вирівняються.

Таблиця 1

Макроекономічні показники Португалії*

Постійне населення (осіб)	Рівень безробіття (%)	Індекс споживчих цін (%)	ВВП (млрд. євро)	Міграційний баланс (осіб)
10 343 066	6,5	8,25	51,14	41 274

* Складено за даними Національного інституту статистики [1].

Правова система Португалії заснована на недискримінації щодо національного походження інвестицій, і іноземцям дозволено інвестувати в усі сектори економіки, відкриті для приватного підприємництва. Однак існують обмеження щодо певних видів діяльності, серед яких: оборона, управління водними ресурсами, громадський зв'язок, залізничний, морський і повітряний транспорт (переважно ті галузі, які зосереджені навколо важкої інфраструктури). У Португалії немає юридичних обмежень на іноземні інвестиції. Для створення нового бізнесу іноземні інвестори мають дотримуватися тих самих правил, що й вітчизняні інвестори, включно з обов'язковою реєстрацією та дотриманням нормативних зобов'язань щодо конкретних видів діяльності. Відсутні вимоги до громадянства та обмеження на репатріацію прибутку або дивідендів.

У 2021 р. Португалія вперше досягла позначки у 200 проєктів ІІІ за рік (рис. 1).

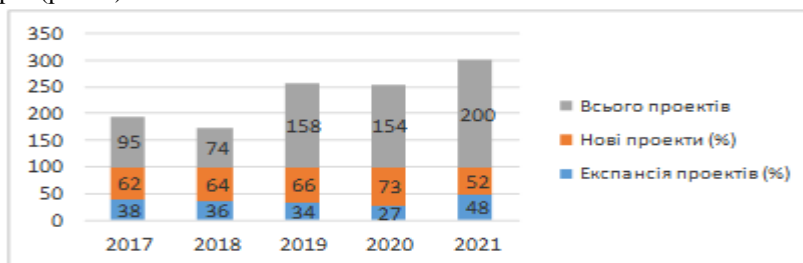

Рис. 1. Прямі іноземні інвестиції в Португалії*

*Складено та розраховано ЕУ European Investment Monitor 2017-2021, [2].

Примітка: дані виражено у %.

Згідно з історичними даними Європейського інвестиційного моніторингу EY, 2021 р. став рекордним для Португалії за кількістю оголошених проєктів ПІІ. Це свідчить про те, що підвищена привабливість країни матеріалізувалася у ефективному зростанні проєктів. У 2021 р. кількість проєктів, створених у Португалії, зросла на 30%, що більш ніж удвічі перевищило результати 2017 року. Це означає, що сукупний темп зростання за ці роки склав 20,6%. Близько 48% проєктів ПІІ в Португалії є результатом операцій з експансії. Інвесторам зручно і вони впевнені в умовах, які може запропонувати країна.

Отже, Португалія є привабливою країною для прямих іноземних інвестицій завдяки своїй географічній та культурній близькості до ЄС, низьким життєвим витратам, розвиненій інфраструктурі, висококваліфікованій робочій силі та привабливим програмам для іноземних інвесторів.

Список використаних джерел

1. Національний інститут статистики. *Статистика Португалії*. URL: https://www.ine.pt/xportal/xmain?xpgid=ine_main&xpid=INE
2. Європейський інвестиційний моніторинг EY. Проєкти ПІІ. URL: https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/pt_pt/topics/attractiveness/ey-attractiveness-survey-portugal-july-2022.pdf

Науковий керівник: А.О. Задоя, доктор економічних наук, професор

Д. Лашина

Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

ПРИЧИНИ СИНХРОНІЗАЦІЇ ФАЗ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ ТОВАРІВ

Концепція життєвого циклу товару передбачає, що кожен товар має певну ринкову стабільність, тобто товар присутній на ринку обмежений час і рано чи пізно буде замінений іншим товаром. Життєвий цикл товару, що описується в координатах «час-прибуток» - це крива. Його можна розділити на стадії розвитку, реалізації, зростання, зрілості, насичення та занепаду. Однак тривалість та інтенсивність переходу від однієї фази до іншої значно варіюється залежно від характеру продукту чи послуги.

Життєвий цикл продукту визначає порядок появи продукту підприємства на ринку і характеризує зміну обсягу продажів і прибутку від його продажу, визначає маркетингові стратегії від виведення товару

на ринок до моменту його зняття з продажу. ринку відповідно до поведінки споживачів і конкурентів [1].

Специфіка товару і спосіб його споживання визначають різні способи реалізації життєвого циклу. Сезонність, мода, тощо можуть бути основними визначальними факторами.

Для типового продукту фаза впровадження є найкоротшою, а фаза зрілості та спаду найдовшою. Однак іноді є нульова стадія – розвиток [2].

Життєвий цикл одного і того ж товару на різних ринках різний. На невимогливному ринку це набагато довше, ніж, наприклад, у США, Японії, Німеччині з розвиненим конкурентним ринком.

Відмінності в стадіях життєвого циклу зумовлені також специфікою його використання та народними звичаями. Сигарети в США скорочуються, оскільки споживачі стають більш уважними до свого здоров'я. Але в Японії, як і в більшості європейських країн, звичка до куріння залишається незмінною, а сигарети тут перебувають у фазі свого росту чи зрілості.

З іншого боку, засоби догляду за шкірою розвиваються в таких країнах, як Угорщина та Франція, де жінки краще доглядають за своєю шкірою завдяки культурним традиціям. Ці продукти вступають у період зростання в Сполучених Штатах, де жінки усвідомлюють важливість догляду за шкірою.

Але поступово в національній економіці з'являються точки зростання і відбувається перехід до активізації. Підприємства, які пристосувалися до нових ринкових умов, збільшують виробництво товарів, будують нові виробничі корпуси, підвищують норму прибутку, відсотки за кредит і заробітну плату, починається період підйому.

Концепцію життєвого циклу можна застосувати до типу продукту (телевізор), типу продукту (кольоровий телевізор), марки (електронне телебачення). Тип продукту зазвичай точніше відображає стадію життєвого циклу, ніж тип продукту чи назва бренду [3].

Синхронізація фаз життєвого циклу товару може відбуватися під час модернізації, покращення товару або при виході товару на новий ринок. У такому розумінні термін «новий товар» має багато трактувань, серед яких переважають три головні підходи.

Абсолютно нових (піонерних) товарів небагато. За всю історію людства таких товарів налічується лише кількесот. Здебільшого маркетологи мають справу з поліпшеним товаром, який підвищує споживчу цінність виробів (послуг), що й раніше задовольняли певні потреби (модифікований та модернізований виріб). Найчастіше з поняттям новий товар (товарно-новація) ототожнюється виріб, який має нові або функціональні

можливості, зміни у формі, дизайні, упаковці, що мають значення для споживача [4].

Є кілька абсолютно нових (новаторських) продуктів. Таких товарів за всю історію людства всього кілька сотень. У більшості випадків маркетологи мають справу з удосконаленим продуктом, що підвищує споживну цінність товарів (послуг), які раніше задовольняли певні потреби (модифіковані та модернізовані товари). Дуже часто поняття нового товару (продуктової інновації) ототожнюють із товаром, який має нові або додаткові властивості, істотні зміни у формі, дизайні та упаковці для споживача [4].

Основні зусилля маркетологів повинні бути спрямовані на створення інноваційних продуктів для ринку. Такий товар повинен задовольнити абсолютно нову потребу або краще задовольнити вже відому потребу, або розширити коло споживачів. Якщо створений продукт містить багато технічних нововведень, але задовольняє однакові потреби і має ту саму цільову групу споживачів, він не може вважатися новим на ринку [4].

Потім продукт може знову пройти всі фази свого життєвого циклу. Однак, маючи новий продукт і компанію, вже відому всім споживачам, можна синхронізувати етапи життєвого циклу.

Відновлене збільшення обсягів продажів після переходу до фази зрілості пояснюється модифікацією продукту, способу його продажу та просування.

Повторне зростання обсягів збуту після переходу до етапу зрілості пояснюється модифікацією товару, методів його збуту і стимулювання збуту.

Дуже важливим питанням товарної маркетингової політики є питання продовження життєвого циклу товару. В основному це пов'язано з факторами, пов'язаними з існуючими технологіями виробництва, кваліфікацією персоналу, налагодженими каналами збуту товарів тощо. Знімаючи товар з виробництва чи реалізації, компанія припиняє працювати з добре спроектованим виробничим або господарським об'єктом і змушена перейти на новий вид діяльності, що означає цілий ряд змін для співробітників компанії та її партнерів. споживачі не будуть [5].

Підводячи підсумок, можна сказати, що підприємство також може гнучко реагувати на перехід товару з однієї фази життєвого циклу в іншу, оптимізуючи асортимент. На першому етапі - виході на ринок - зазвичай випускають новітні моделі початкового рівня, які користуються високим попитом у покупців. У фазі зростання розширюється асортимент продукції, а у фазі зрілості на ринок виводиться повний набір продукції

всього параметричного асортименту (товарної лінії). Під час кризи на ринку залишаються лише одна-дві найпопулярніші моделі.

Список використаних джерел

1. Гаркавенко С.С. Маркетинг: Підручник. – Київ: Лібра, 2002.- 712с;
2. Жегус О. В. Маркетингові дослідження: навчальний посібник / О.В. Жегус, Т.М. Парцирна; ФОП Іванченко І.С. – Х., 2016. – 237 с.
3. Ілляшенко С.М., Маркетингова товарна політика: Підручник. - Суми: ВТД “Університетська книга”, 2005. - 234 с.
4. Яковенко Р. В. Технології продажу товарів / Роман Яковенко. – Кіровоград : Антураж А, 2003. – 212 с.
5. Корягіна С. В. Економічна оцінка та планування життєвого циклу розвитку підприємства : автореф. дис. канд. екон. наук / С. В. Корягіна. – Львів, 2004. – 21 с.

Науковий керівник: О.А. Задоя, кандидат економічних наук, доцент

А. Лейтас

Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ВВП УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

Поняття ВВП (валового внутрішнього продукту) вперше було введено в Україні після отримання незалежності у 1991 році. Відтоді, українська економіка поступово розвивалась, а ВВП став важливим індикатором її стану.

ВВП – загальна грошова вартість то, що було виготовлено всередині країни за певний період часу, зазвичай прийнято враховувати за рік. Перші офіційні дані про ВВП України були опубліковані в 1992 році і склали 33,4 млрд гривень. З тих пір, ВВП України постійно зростає і підвищувався до 2013 року, коли досяг піку на рівні 1,3 трлн гривень. Однак, після початку кризи, ВВП почав зменшуватися і на 2021 рік складає близько 4,4 трлн гривень. Варто зазначити, що на відміну від деяких інших країн, в Україні вимірювання ВВП проводяться в національній валюті - гривні, а не в доларах США [1].

Валовий внутрішній продукт є невід’ємною частиною ринкової економіки в сучасному світі. Коли відбувається зростання ВВП зазвичай це характеризує економічне зростання країни та підтверджує, що країна спроможна виходити постійно на нові рівні розвитку.

Зростання ВВП не завжди є показником економічного зростання. Хоча ВВП є важливим показником економічної активності та відображає рівень виробництва товарів та послуг у країні, це не єдиний фактор, який визначає стан економіки. Зростання ВВП може бути обмеженим до певних секторів економіки, тоді як інші сектори можуть перебувати в стані стагнації або навіть зменшення. Також, зростання ВВП може не відображати стану здоров'я економіки, якщо воно є наслідком надмірної споживчої кредитної активності або фінансової спекуляції, що може призвести до економічної кризи. Крім того, ВВП не враховує багато інших чинників, які також важливі для оцінки економічного зросту, таких як якість життя населення, рівень безробіття, нерівність доходів, рівень інфляції, рівень довготермінового сталого розвитку та інші. Зростання ВВП є важливим показником економічної активності, але не єдиним фактором, який визначає економічний зріст та стан економіки в цілому [2].

Економічне зростання свідчить про розвиток економіки нашої країни. ВВП на душу населення і навіть комплексні показники розраховуються за певним планом. Отже, щоб оцінити рівень достатку людини, важливо вивчити його дохід. Чим вищий дохід, тим більше він може собі дозволити, тобто тим більші витрати. Так, багаті люди можуть вільно купувати машини, будинки, квартири та відпочивати на дорогих курортах. Рівень вартості всіх вимог не має значення. Діти із заможних сімей навчаються в приватних школах, і незалежно від того, скільки грошей вони витрачають, вони можуть отримати якісну освіту вдома та за кордоном.

За таким же принципом працює економіка країни. Чим вищий сукупний дохід, тим сильніша фінансова доступність резидентів. Але відстежувати дохід у цілому штаті набагато складніше, ніж відстежувати рівень доходу окремої людини. Для цього існує ВВП або валовий внутрішній продукт. Зростання ВВП відображає стан економіки, держави, а точніше економічне зростання.

Рівень інфляції в країні також відіграє важливу роль. Низький рівень інфляції підвищує привабливість грошових активів держави. Люди почали тримати свої кошти в курсі гривні, все менше користуючись доларами. Цінність гривні для економіки країни значно вища. Низький рівень інфляції має дуже позитивний вплив на ВВП країни. Курс гривні стає стабільнішим, що є ще однією перевагою. Стабілізація спостерігається за умов плаваючого курсу.

Порівнюємо структуру ВВП України та Польщі та пояснимо певні відмінності.

Структура ВВП України може бути представлена у вигляді трьох головних секторів: сільськогосподарський, промисловий та послуги.

Сільське господарство: включає усі види сільськогосподарської продукції, вирощування рослин та тварин, а також рибальство та лісове господарство. За даними Державної служби статистики України, у 2020 році сільське господарство складало 12,5% ВВП.

Промисловість: включає усі види промислового виробництва, такі як металургія, машинобудування, нафтова та газова промисловість, хімічна промисловість, легка промисловість та інші. Промисловість складає більшу частину ВВП, за даними Державної служби статистики України, у 2020 році промисловість складала 25,8% ВВП.

Послуги: включають у себе широкий спектр послуг, таких як торгівля, транспорт та зв'язок, фінансові та страхові послуги, нерухомість та інші. Сектор послуг є найбільшим з трьох секторів, складаючи понад 61,7% ВВП, за даними Державної служби статистики України, у 2020 році.

Однак, треба зазначити, що структура ВВП України може змінюватись залежно від різних факторів, таких як зміна економічної політики, попиту на ринку та зміни у виробничих процесах.

Особливості структури ВВП (валового внутрішнього продукту) України включають:

1. Висока залежність від експорту: Україна має високу залежність від експорту, особливо від експорту сировинних матеріалів, таких як зерно, метали, хімічні продукти тощо. Це може бути недоліком в часи падіння цін на світових ринках, але також може бути перевагою, коли світовий попит на ці продукти зростає.

2. Висока роль послуг: Послуги є найбільшим сектором в структурі ВВП України, складаючи понад 61,7% ВВП в 2020 році, за даними Державної служби статистики України. Це відображає розвиток сфери обслуговування, який став значно важливішим для економіки країни в останні роки.

3. Розрізненість регіональної структури: Регіональна структура ВВП України є досить розрізненою, з високими рівнями розвитку в окремих областях, таких як Київська та Львівська області, але із значним відставанням в інших, таких як Чернігівська та Чернівецька області. Це може вказувати на потенціал для розвитку інвестицій та розвитку національних проєктів, спрямованих на підвищення рівня розвитку менш розвинених регіонів.

4. Висока роль малих та середніх підприємств: Україна має велику кількість малих та середніх підприємств, що відіграють важливу роль у

розвитку економіки країни. Такі підприємства створюють нові робочі місця та стимулюють розвиток економіки.

Структура ВВП Польщі, відповідно статистичній звітності, показана більш детально.

Сільське господарство, лісове господарство та рибальство: цей сектор складає менше 3% ВВП Польщі.

Промисловість: цей сектор становить близько 35% ВВП Польщі. Основні галузі промисловості включають виробництво автомобілів, машинобудування, електронні компоненти, продукти харчування, хімічні продукти та текстиль.

Будівництво: цей сектор становить близько 6% ВВП Польщі.

Торгівля та послуги: ці сектори становлять близько 56% ВВП Польщі. Торгівля включає роздрібну та оптову торгівлю, а послуги включають туризм, транспорт, фінанси, нерухомість та інші послуги.

Інші сектори економіки: ці сектори включають громадське харчування, охорону здоров'я, освіту та державне управління, та становлять близько 10% ВВП Польщі.

Основні особливості структури ВВП Польщі на сьогоднішній день:

1. Високий внесок послуг у ВВП: понад 50% ВВП Польщі забезпечується сектором послуг, що свідчить про розвиток третього сектора економіки.

2. Велика роль промисловості: промисловий сектор становить близько 35% ВВП Польщі, що свідчить про значний внесок промисловості у розвиток економіки країни.

3. Розвиток технологічних галузей: Польща активно розвивається в галузі інформаційних технологій, біотехнологій, електроніки та інших високотехнологічних галузей.

4. Значний внесок експорту у ВВП: Польща має досить високий рівень експорту товарів та послуг, що забезпечує значний внесок експорту у ВВП країни.

5. Значний розвиток сільського господарства: сільськогосподарський сектор становить менше 3% ВВП, але Польща є однією з провідних країн у вирощуванні зернових культур та виробництві свинини.

6. Регіональна нерівномірність: у Польщі є значні регіональні різниці у ВВП та рівні життя, зокрема між містами та сільською місцевістю. Ці особливості структури ВВП Польщі впливають на її економічний розвиток та можуть бути використані для формування стратегій розвитку економіки країни.

За даними Всесвітнього банку за 2021 рік, ВВП України становив 535,58 мільярдів доларів, а ВВП Польщі - 1,32 трильйон доларів [3].

Основні галузі економіки України - це виробництво продуктів харчування, енергетика, хімічна промисловість, металургія, машинобудування, а також сільське господарство. За даними Державної служби статистики України за 2020 рік, найбільші частки у структурі ВВП склали: послуги - 63,2%, промисловість - 26,7%, сільське господарство - 10,1% [4].

У Польщі найбільш розвинені такі галузі, як автомобільна та машинобудівна промисловість, хімічна та фармацевтична промисловість, електроенергетика та газовидобування, сільське господарство та туризм. За даними Центрального статистичного офісу Польщі за 2020 рік, найбільші частки у структурі ВВП склали: послуги - 61,9%, промисловість - 33,7%, сільське господарство - 4,4%. Очевидно, що у Польщі вища частка промислового сектору в структурі ВВП (33,7% проти 26,7% в Україні), що, з одного боку, свідчить про вищу конкурентоспроможність польської економіки в галузях, де розвинені промисловість та наука. З іншого боку, це може ставити Польщу у більшу залежність від зовнішнього попиту на промислову продукцію [5].

Є декілька інших відмінностей в структурі ВВП України та Польщі, які можна виділити:

- Рівень розвитку послуг. У Польщі послуги займають значно більшу частку у ВВП (61,9% проти 63,2% в Україні). Це може свідчити про більш високий рівень розвитку сфери послуг в Польщі, зокрема, в туристичному секторі, фінансовому та бізнес секторах.

- Роль сільського господарства. В Україні сільське господарство займає значно більшу частку у ВВП (10,1% проти 4,4% в Польщі). Це може свідчити про те, що сільське господарство в Україні є більш важливою галуззю, ніж в Польщі. Це може бути пов'язано зі сприятливим кліматом та ґрунтами для сільського господарства в Україні.

- Розвиток експорту. У Польщі експорт займає більшу частку у ВВП, ніж в Україні. За даними Всесвітньої організації торгівлі, у 2020 році експорт становив 44,6% ВВП Польщі, тоді як у ВВП України цей показник становив 43,3%. Це може свідчити про те, що Польща більше залежить від світового економічного клімату та зовнішнього попиту, ніж Україна.

Отже, загалом можна сказати, що в структурі ВВП України та Польщі є деякі відмінності, пов'язані зі специфікою розвитку кожної країни та її галузевим складом. Хоча обидві країни мають значущий ВВП, структури їхніх економік відрізняються. Польща має розвинену промисловість та послуги, тоді як Україна зосереджена на сільському господарстві та промисловості. Важливо зазначити, що порівняння ВВП країн має свої обмеження, оскільки інші економічні показники такі як

рівень життя, зайнятість та інфраструктура також мають важливе значення для порівняння розвитку країн.

Структура ВВП кожної країни може відрізнятися в залежності від рівня розвитку економіки, від технологічного рівня виробництва, від промислової та сільськогосподарської бази та від особливостей національного господарства. Наприклад, розвинуті країни: у розвинутих країнах, таких як США, Японія, Німеччина та інші, основними секторами економіки є послуги та промисловість, зокрема високотехнологічна та наукоємна промисловість. Сільське господарство відіграє меншу роль у ВВП цих країн, а країни з експортом нафти та газу: у країнах з багатими народними ресурсами, таких як Росія, Саудівська Аравія та інші, значну частину ВВП становлять доходи від експорту нафти та газу.

Список використаних джерел

1. Економіка України після 1991 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://osvita.ua/vnz/reports/history/35301/> - вільний.
2. Валовий внутрішній продукт (ВВП). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://finanso.com/ua/wiki/vvp/> - вільний.
3. The World Bank. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.PP.KD?view=chart> – вільний.
4. ВВП України скоротився на 4% у 2020 році. Які галузі найбільше впали. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://forbes.ua/news/vvp-ukraini-skorotiv-sya-na-4-v-2020-rotsi-yaki-galuzi-naybilshe-vpali-23032021-1206> – вільний.
5. ВВП ПОЛЬШИ: ОБЪЕМ, ТЕМПЫ РОСТА, НА ДУШУ НАСЕЛЕНИЯ, СТРУКТУРА. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://businessviews.com.ua/ru/economy/id/ekonomika-polschi-1930/> - вільний

Науковий керівник: О.А. Задоя, кандидат економічних наук, доцент

А. Леонова

Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

БІДНІСТЬ: ФЕНОМЕН, МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА СТРАТЕГІЯ ПОДОЛАННЯ

Бідність – це складна та багатогранна проблема, що впливає на життя мільйонів людей по всьому світу. Вона означає нестачу ресурсів, що є достатньою для забезпечення нормального життя та задоволення

базових потреб. Методи дослідження бідності та стратегії подолання цієї проблеми залишаються актуальними в багатьох країнах світу [1].

Методи дослідження бідності включають у себе різні підходи, такі як економічні, соціальні та культурні дослідження. Одним із підходів є визначення бідності за допомогою доходу, коли люди, які мають дохід нижче встановленого порогу, вважаються бідними. Цей підхід використовується для оцінки бідності на національному та міжнародному рівнях.

Іншим підходом є визначення бідності за допомогою індексу людського розвитку, який включає такі показники, як очікувана тривалість життя, рівень освіти та рівень доходу. Цей підхід дозволяє більш комплексно оцінити бідність та вирішити різноманітні аспекти життя людей.

Соціальний підхід до дослідження бідності включає в себе вивчення причин бідності та виявлення соціальних груп, які мають високий ризик потрапити в бідність. Також враховуються соціальні аспекти нерівності, які можуть вплинути на можливість людей виходити зі стану бідності.

Культурний підхід до дослідження бідності включає в себе вивчення культури, норм та цінностей, що можуть впливати на сприйняття бідності людей та їхню поведінку відносно інших, у т.ч. бідних. Цей підхід дозволяє краще зрозуміти соціальну динаміку та стереотипи, які пов'язані з бідністю [2].

Однією зі стратегій подолання бідності є забезпечення доступу до освіти та розвитку навичок, що дозволяє людям здобувати кваліфікацію та займатися високооплачуваною роботою. Крім того, необхідно забезпечити доступ до більш широкого кола послуг та ресурсів, таких як медична допомога, соціальна підтримка та доступ до житла.

Іншою стратегією подолання бідності є забезпечення соціальної справедливості та зменшення соціальних нерівностей, які можуть призвести до зростання бідності. Це може бути досягнуто через прийняття ефективних нормативних актів у сфері зайнятості, оподаткування та розподілу доходів, а також через забезпечення доступу до послуг та ресурсів для всіх соціальних груп.

Ще однією стратегією є розвиток економіки та створення робочих місць. Це може бути досягнуто через інвестування в розвиток промисловості та інфраструктури, сприяння розвитку малого та середнього бізнесу та підтримку інноваційних технологій [3].

Проте, дивлячись на те, що є різні стратегії подолання бідності, проблема все одно залишається актуальною в багатьох країнах світу. Це вимагає більшої уваги та зусиль від урядів, міжнародних організацій та громадянського сектору, а також окремих громадян.

У багатьох країнах світу бідність пов'язана з відсутністю доступу до основних потреб, таких як вода, їжа та житло. Для розв'язання цієї проблеми необхідно забезпечити доступ до цих ресурсів, зокрема через розширення соціальних програм та розробку інфраструктури. На нашу думку, такі країни, як Китай та Ботсвана зробили помітні кроки на цьому шляху. Крім того, важливо підтримувати заходи з підтримки жінок та дітей, які часто знають більшу кількість обмежень і залишаються жертвами насильства.

Важливо забезпечити людям можливість отримати освіту та розвивати навички, що допоможуть знайти високооплачувану роботу та підвищити свій соціальний статус. Уряди та інші соціальні та політичні інститути повинні забезпечувати доступну та якісну освіту, а також надавати можливості для професійного розвитку та перепідготовки.

Потрібно зосередити увагу на одному, важливому значенні, що бідність не є проблемою лише окремих людей, але є соціальною проблемою, яка потребує комплексних рішень. Важливо залучати до процесу подолання бідності всі суспільні групи, включаючи урядові структури, бізнес-середовище та громадські організації.

Згідно з даними Всесвітнього банку, у 2021 році близько 9,2% населення світу (близько 734 мільйонів осіб) живуть за межею крайньої бідності з доходом менше 1,90 доларів США на день [4].

Крім того, бідність є також проблемою в розвинених країнах, де вона може прийняти більш складні форми, такі як бідність серед працюючих, високе безробіття, низькі заробітні плати, погана якість житла та інші соціальні проблеми. У таких країнах бідність часто пов'язана з нерівністю, недостатньою рівномірністю розподілу доходів та надання соціальних послуг [4].

Щоб подолати бідність, необхідно вживати комплекс заходів, які включають соціальні програми, підвищення зайнятості та зарплат, розвиток інфраструктури та економіки, розширення можливостей отримання освіти та здоров'я, зниження рівня нерівності.

Досягнення цих цілей вимагає активної ролі влади, бізнесу та громадських організацій. Уряд повинен забезпечити соціальний захист, розробити програми підтримки зайнятості та зарплати, створити умови для розвитку малих і середніх підприємств. Крім того, уряд повинен забезпечити доступ до якісної освіти та охорони здоров'я, що допоможе підвищити кваліфікацію населення та забезпечити більш якісний рівень життя.

Бізнес також може виконувати важливу роль у боротьбі з бідністю, створюючи робочі місця та забезпечуючи працівникам гідну зарплату та соціальний захист. Крім того, бізнес може брати участь у соціальних

програмах та благодійних акціях, спрямованих на підтримку незахищених верств населення.

Громадські організації можуть допомогти у боротьбі з бідністю, забезпечуючи медичну допомогу та освіту для малозабезпечених верств населення, надаючи їм доступ до робочих місць та навчання, а також створюючи програми підтримки.

Підсумовуючи, бідність є серйозною проблемою, яка вимагає комплексу заходів з боку влади, бізнесу та громадських організацій. Для подолання бідності необхідно збільшити зайнятість та зарплати, розвивати економіку та інфраструктуру, знизити рівень нерівності, забезпечити доступ до якісної освіти та охорони здоров'я, та створити соціальні програми для малозабезпечених верств населення. Важливо зробити кроки у боротьбі з бідністю, оскільки це не тільки покращить життя малозабезпечених груп населення, але й допоможе підвищити рівень економічного розвитку країни та знизити соціальну напруженість.

Застосування методів дослідження є першим етапом у розумінні проблеми бідності та визначені стратегії боротьби з нею. Одним із ключових методів є соціально-економічне опитування, яке дозволяє дослідити економічний стан та соціальні потреби малозабезпечених верств населення. Також можуть використовуватися методи статистичного аналізу, що передбачає зміну ступеня впливу факторів на рівень бідності та програмування стратегії подолання цього явища. Бідність є феноменом, який необхідно досліджувати комплексно, системно, але з урахуванням специфіки країни [5, с. 31].

Україна зробила певні кроки у боротьбі з бідністю, проте попереду багато роботи, особливо з урахуванням наслідків війни. Найважливішим кроком є забезпечення робочих місць та гідної зарплати, що дозволяє знизити рівень бідності та збільшити ефективність соціального захисту. Не менш важливою є політика, спрямована на зниження рівня нерівності та підтримку малого та середнього бізнесу. Запровадження соціальних програм та благодійних акцій допоможе вирішити проблему незахищеності та забезпечити гідний рівень життя для незахищених верств населення.

Список використаних джерел

1. Шиманська. О. Радикальне переосмислення економіки бідності в дослідженнях А. Банерджі, Е. Дюфло, М. Кремера (Нобелівська премія з економіки 2019 року). Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2020. Вип. 1. С. 213-225.
2. Сен А. Идея справедливости.. М.: Изд-во Института Гайдара; Фонд «Либеральная Миссия», 2016. 520 с.

3. Куліков Г. Т. Активізація процесу створення нових робочих місць у сучасних умовах. Соціально-трудові відносини: теорія та практика . 2013. № 1. С. 25-31

4. Poverty. The World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview>

5. Ключник Р.М., Лимонова Е.М. Особливості дослідження бідності у країнах світу. Академічний огляд. 2022. № 2 (57). С. 24-35.

*Науковий керівник Р. М. Ключник, кандидат політичних наук,
доцент*

А. Леонова

Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

СУВЕРЕННИЙ ДЕФОЛТ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ДЛЯ КРАЇН В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Суверенний дефолт відбувається тоді, коли країна не може виплатити свої боргові зобов'язання. Це може статися з більш ніж однієї причини, таких як посилений державний борг, економічна криза, зменшення експорту, зниження ціни на нафту або політичні турбулентності. Наслідки суверенного дефолту можуть бути серйозними для країни, яка зазнає дефолту, а також для світової економіки в цілому.

Однією з основних наслідків суверенного дефолту є зменшення доступності кредитів на міжнародних ринках. Це може стати проблемою для країни, яка потребує залучення капіталу для інфраструктурних проєктів, підтримки економіки та інших витрат. Зазвичай така країна змушена шукати дешевші джерела фінансування, такі як допомога від міжнародних організацій, інвестицій від державних компаній або розміщення на внутрішньому ринку. Це може призвести до зменшення обсягів інвестицій та економічного зростання, а також може призвести до збільшення життя громадян [1].

Внаслідок суверенного дефолту - відбувається підвищення вартості запозичення для країни. Кредитори, які беруть на себе ризик запозичення коштів країни, яка раніше зазнала дефолту, додатково збільшують ставки для компенсації свого ризику. Це може погіршити фінансове становище країни, збільшити державний борг та погіршити інвестиційний потенціал.

Суверенний дефолт також може призвести до економічної кризи та нестабільності в суспільстві, що може викликати політичні та соціальні наслідки. Західні кредитори можуть вимагати від країни суверенного дефолту впровадження реформ, які можуть вплинути на її національний

суверенітет та економічну політику. Це може спричинити незадоволення серед громадян та зниження відносин із зовнішніми державами.

Суверенний дефолт є серйозною проблемою для країни, яка стикається з цією ситуацією, та може мати значні наслідки для її економіки та соціальної стабільності. Він підкреслює важливість ефективного управління державним боргом та розвиток стійкої економіки, що здатна забезпечити стійкий ризик та покращення життя громадян.

З головних факторів, які призводять до суверенного дефолту, є недостатній рівень економічного зростання та низька конкурентоспроможність країни на міжнародному ринку. Недостатня прозорість та ефективність в управлінні фінансовим сектором, корупція та низький рівень податкових надходжень також можуть сприяти накопиченню державного боргу та суверенному дефолту [2].

Наслідки суверенного дефолту можуть бути дуже серйозними. Перш за все, країна може втратити доступ до міжнародних ринків капіталу, що може призвести до зростання вартості боргу та зменшення інвестицій в економіку країни. Це може зменшити рівень економічного зростання та погіршити стан життя громадян.

Крім того, суверенний дефолт може також призвести до девальвації національної валюти та інфляції, що може погіршити стан фінансів громадян та підприємств. Країна також може втратити свою міжнародну репутацію та довіру кредиторів, що може ускладнити доступ до міжнародних фінансових ресурсів у майбутньому.

Одним із найвідоміших прикладів суверенного дефолту є ситуація в Греції, яка у 2012 році втратила здатність повністю виконувати свої зобов'язання за борговими платежами та зобов'язана звернутись до Міжнародного валютного фонду (МВФ) та Європейського союзу (ЄС) для отримання фінансової допомоги.

Важливо відзначити, що суверенний дефолт не є незвичайним явищем в історії. Наприклад, Аргентина була змушена оголосити дефолт у 2001 році, а Україна в 2015.

Деякі експерти вважають, що суверенний дефолт може бути інструментом, за допомогою якого країни можуть звільнитися від непереборного тягарського боргу та зробити реформи, необхідні для стабілізації її економіки. Однак цей процес має бути керований відповідними економічними та політичними реформами, щоб уникнути подальших економічних труднощів та соціальних напружень [3].

У світі існує ряд міжнародних організацій, які працюють з країнами, які стикаються з проблемами суверенного дефолту та намагаються допомогти їм вирішити ці проблеми. Наприклад, Міжнародний валютний

фонд (МВФ) та Світовий банк надають фінансову допомогу та консультації у здійсненні реформи для покращення економічної ситуації в країнах-членах.

Також варто відзначити, що суверенний дефолт може мати серйозні наслідки для світової економіки. Наприклад, дефолт однієї країни може спричинити падіння довіри до інших країн, які також мають великі боргові навантаження. Крім того, дефолт може призвести до збільшення процентних ставок для інших країн, що може змінити загальну катастрофу на світовому ринку капіталу та призвести до нових економічних криз.

Виключно того, суверенний дефолт може мати серйозні соціальні дослідження в країнах, які стикаються з цим явищем. Він може призвести до зменшення соціальних витрат, зростання безробіття, погіршення здоров'я населення та інших проблем, які стосуються життя громадян [4, с. 219-252].

Для уникнення суверенного дефолту країна може скласти різні заходи, такі як підвищення податкових надходжень, зменшення рівня соціальних витрат, збільшення експорту та залучення інвестицій. Однак ці заходи можуть мати соціальні наслідки, які призводять до незадоволення населення та політичної нестабільності.

Також важливо зазначити, що суверенний дефолт може бути наслідком зовнішніх чинників, таких як падіння ціни на експортні товари, зміна процентних ставок на світових ринках або геополітична нестабільність. У таких випадках країна може втратити можливість контролювати витрати та не мати іншого виходу, окрім суверенного дефолту.

Крім того, суверенний дефолт може бути наслідком неправильної фінансової політики, яка знижує ефективність економіки та збільшує боргове навантаження країни. Це може бути пов'язано з високими соціальними витратами, корупцією, низькою продуктивністю робочої сили або неефективним управлінням державними ресурсами [5, с. 27-45].

У сучасному світі суверенний дефолт став більш поширеним явищем через глобалізацію та інтернаціоналізацію фінансових ринків. В останнє десятиліття жертвами суверенного дефолту стали такі країни як, ось декілька прикладів: Греція - у 2012 році Греція була зобов'язана оголосити про дефолт на свої боргові зобов'язання. Це сталося через зростання боргу країни та зменшення її економіки.

Аргентина - у 2001 році Аргентина заявила про дефолт своїх зобов'язань вартістю понад 80 мільярдів доларів. Це сталося після десятиліття економічного зростання, але сильніше позичання та зловживання корупцією спричинили кризу.

Україна - у 2015 році Україна оголосила мораторій на виплату боргів перед кредиторами через складну економічну та політичну проблему в країні.

Венесуела - у 2017 році Венесуела заявила про дефолт своїх боргових зобов'язань через падіння ціни на нафту, яка є головним експортним товаром країни.

Еквадор - у 2020 році Еквадор не зміг сплатити свої зовнішні борги через складну економічну проблему, спричинену пандемією COVID-19 [6].

Отже, суверенний дефолт є серйозним викликом для будь-якої країни, після чого може мати далекосяжні наслідки для економіки та фінансової стабільності. Причинами суверенного дефолту можуть бути багато факторів, таких як погане керівництво економікою, неправильне розпорядження фінансами, політична нестабільність тощо. Наслідки суверенного дефолту можуть включати падіння курсу валюти, зростання інфляції, зниження інвестицій та зростання боргового тягаря країни. Щоб уникнути суверенного дефолту, країна повинна довго керувати своїми фінансами та зобов'язаннями, здійснювати заходи для залучення інвестицій та стимулювати економічний розвиток, щоб забезпечити стабільність та зростання своєї економіки.

Список використаних джерел

1. Міжнародний Валютний Фонд. (2022). Суверенні дефолти. <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-sovereign-debt/sovereign-defaults>
2. Світовий банк. (2022). Суверенний борг. <https://www.worldbank.org/en/topic/debt/brief/sovereign-debt>
3. Стігліц, JE (2019). Люди, влада та прибутки: прогресивний капіталізм для епохи невдоволення. WW Norton & Company.
4. Рейнхарт, К. М. та Рогофф, К. С. (2015). Суверенний борг і фінансові кризи: теорія та історичні докази. *Annals of Economics and Finance*, 16(2), 219-252.
5. Vandebussche, J., & Vieg, N. (2017). Суверенний дефолт, вихід і поширення у валютному союзі. *Journal of International Economics*, 109, 27-45.
6. Економіст. (2022, 12 лютого). Що таке суверенні дефолти і чому вони відбуваються? <https://www.economist.com/the-economist-explains/2022/02/12/what-are-sovereign-defaults-and-why-do-they-happen>

Науковий керівник О. А. Задоя, кандидат економічних наук, доцент

Е. Лимонова
кандидат економічних наук, доцент
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро
М. Фейгін
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ФРН

Сьогодні найрозвинутішою країною Європи є Німеччина. Її частка в ВВП Євросоюзу становить більше 27%. Для порівняння частка у ВВП Франції майже на 10% менше. Якщо розглядати світову динаміку макропоказників, то Німеччина поступається тільки таким економікам як США, КНР і Японії. А за таким показником як ВВП на душу населення німецька економіка входить у двадцятку самих розвинутих держав.

Економіка ФРН має декілька особливостей чим й відрізняється від інших європейських країн. До них можна віднести вагому роль держави в регулюванні економічних процесів, домінування моделі ринково-соціального господарства, у зв'язку з об'єднанням ФРН і НДР поява нових земель, що змінила соціально-економічну структуру країни. Крім цього, особливістю економіки Німеччини є так званий рейнський капіталізм: вирішальна роль комерційних банків у прийнятті підприємницьких рішень. До речі, землі ФРН між собою різняться щодо ВВП. Так, домінуючими є три федеральні землі: Вестфалія, Баварія та Баден-Вюртемберг.

Провідне місце в німецькій економіці займають машинобудування, виробництво електроніки, хімікатів, металургія. Крім цього, розвиненим є сектор послуг – фінанси, транспорт, будівництво.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ВВП млрд. дол.	3 426,68	3 423,48	3 753,70	3 545,96	3 753,70	3 896,80	3 377,32	3 479,24	3 651,88	3 846,00	3 806,00	4 223,00
Темп приросту	-5,6	4,1	3,7	0,5	0,5	1,9	1,7	1,9	2,1	4,9	-1	2,9

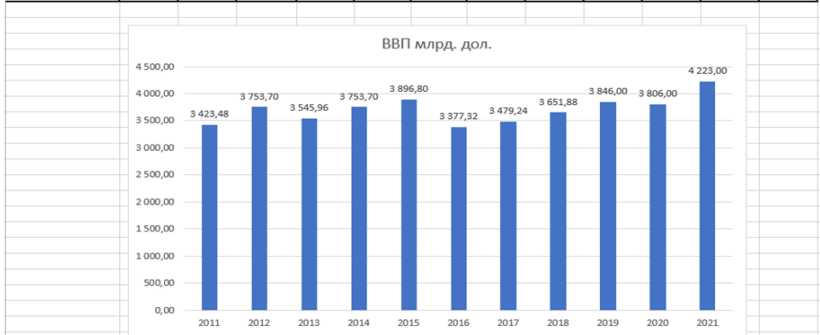

Рис.1. Динаміка ВВП Німеччини, млрд дол. [1].

З діаграми видно (рис.1.), що ВВП країни дуже високий та має тенденцію до зростання. Але через середньострокову кризу надвиробництва у 2016 році та через світову кризу спричинену COVID-19 у 2020 році маємо значне зниження показника у цих роках. У 2022 році ВВП Німеччини зріс майже на 2% порівняно з 2021 роком.

Аналіз показує що зростання ВВП у різних галузях економіки країни проходить не рівномірно. На сьогодні найбільший приріст показника, а це понад 30%, показала галузь, що пов'язана з логістикою та телекомунікацією. Саме в цей сектор економіки спрямована пряма допомога уряду Німеччини. Будівництво, добувна та обробна промисловість теж зростали, але повільнішими темпами і більш за все за рахунок збільшення кількості найманих робітників. Найменший приріст частки ВВП продемонстрували сільське господарство (1%) та торгівля (0,5%). Кількість зайнятих при цьому агросекторі знизилася на 15 % , в торгівлі - зросла на 6,8 % [2].

Щодо рівня безробіття, то на 1 березня 2023 року він склав 5,3%. Це на 2 % більше ніж у 2021 році [2]. Це пов'язано з великим приростом населення за рахунок переселенців з України та біженців з арабських країн. На ринок праці впливає також й рівень середньої заробітної плати. За 2022 рік вона становила після сплати всіх податків 2225 євро (нетто). Хоча необхідно зазначити, що заробітна плата у ФРН залежить від федеративної землі, досвіду та галузі, де працює робітник. Так, найбільші оклади у землях Гамбург, Гессен і Баварія, а найменші в Саксонії-Анхальт, Тюрингії і Мекленбург-Передній Померанії. Найнижчі заробітні плати у найманих робітників готельно-ресторанного бізнесу, у сільському господарстві та клінінгу. Найбільше заробляють працівники комерційних банків, страхових компаній, ІТ-галузі та медицини.

Список використаних джерел

1. TheWorldBank [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.worldbank.org/> - вільний. Мова англ.
2. У Німеччині зріс рівень безробіття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/u-nimeccini-zris-riven-bezrobitta/a-64854103> - вільний. Мова укр.

A. Lykhatska
Alfred Nobel University, Dnipro

THE POSITIONING OF THE NIC IN THE MODERN WORLD

The interaction of the NIC with the outside world is their most important link to economic development. The main manifestation of such interaction is

trade with other countries. The level of development of foreign trade, its nature, structure and geographical direction largely determine the role and place of these countries in the global system of economic relations.

The development of exports in NIC economies, especially in Asian economies, is of particular importance. It is the income from exports that has contributed most to the growth of domestic savings and the acceleration of the industrialisation of the economy. The leading export item in NIC is manufactured goods. In 9 years, from 2000 to 2009, the share of manufactured goods in NIC exports increased from 42% to 71% (Majaski, 2022). More goods (such as natural rubber, tropical timber, palm oil, tin, oil, rice, maize and coffee) remain in the exports of individual NIC. The increase in foreign exchange earnings of the NIC from the export boom gave them a real opportunity to expand imports of goods and services and use them to stimulate the economy. From 2000 to 2009, NIS imports increased ninefold, reaching \$169 billion. Unlike other developing countries, the NIS has been able to make the best use of imported goods to boost economic development, as evidenced by their purchasing patterns (Haggard, 2011). For years, machinery, equipment and vehicles have dominated NIS imports. Moreover, imports are not replacing production of these products as it used to be, but rather complementing them.

Another large item of imports is processed products, primarily semi-finished products for affiliates of TNCs and local firms that use foreign technology; electronic components, individual components and parts for the rapidly developing electronic and electrical industry in the NIC. It also includes imports of components for the automotive industry and other machine-building industries. NIC imports, like exports, are mostly oriented towards developed countries, where 65% of the required goods had already been purchased by the mid-2000s (2021). The Latin American NIC meets most of its import needs, especially for machinery, equipment and industrial semi-finished products, at the expense of the US, the Asian ones at the expense of Japan, and imports from Western Europe are expanding.

In recent times, there has been a tendency to expand NIC foreign economic relations in order to increase efficiency. Along with the rapid growth of foreign trade, industrial cooperation, establishment of joint companies and especially scientific and technical cooperation have been actively developing. A new phenomenon in this process has been the outflow of entrepreneurial capital from the NIC, which reflects a new stage in their economic development, indicating structural changes in the economy. In addition, the active establishment of foreign economic relations in the NIC and their specialisation in the export of manufactured goods have had a good impact on their GDP structure: the manufacturing part has grown strongly, which probably indicates an improvement and increase in prosperity (Kuepper, 2022).

The successful and rapid development of the newly industrialised East Asian economies, in addition to being export-oriented, was facilitated by policies supporting high rates of accumulation, as well as high investment activity by local (banks, financial companies) and foreign investors. According to the 1930s Japanese economist Kaname Akamatsu, the "flying geese" model was ideal for Asian thinking. Following this concept, Southeast Asian countries have achieved such incredible success that the whole world is talking about "the Asian economic miracle" (2020). But if there is any "Asian miracle", it is that several countries, despite severe adversity in the overall political and economic situation, took advantage of each other's early experiences and after the 1960s were able to create a favourable economic environment for profitable private investment. And almost always with the participation of foreign partners.

The influx of impressive foreign investment resources has been driven not only by the geopolitical considerations of the main centres of the global economic community, but also by the attractiveness of countries in the region as recipients of foreign investment. East Asian states, including China, have gradually become leaders in attracting foreign direct investment (FDI), taking away at least half of all investment in the developing world.

East Asian countries outperformed Latin American countries in this respect, with roughly double that in the 2000s (Kay, 2021). But then the Asian crisis hit, which helped to equalise the shares of the two competing regions in global FDI inflows. The financial resources received from abroad have been used very effectively by East Asian countries. The inflow of foreign investment in the form of loans has not contributed to such a rapid increase in external debt parameters as in the Latin American region (except during the Asian crisis in the late 2000s).

References

1. Majaski, C. (2022) Newly Industrialized Country (NIC): Definition and examples, Investopedia. Investopedia. Available at: <https://www.investopedia.com/terms/n/newly-industrialized-country.asp> (Accessed: March 2, 2023).
2. Haggard, S. (2011) The newly industrializing countries in the International System: World Politics, Cambridge Core. Cambridge University Press. Available at: <https://www.cambridge.org/core/journals/world-politics/article/abs/newly-industrializing-countries-in-the-international-system/BAF637B6D95320DBF41495EA71E5E7BE> (Accessed: March 2, 2023).
3. Newly industrialised countries (2021). Available at: <https://www.bestreferat.com/referat-223255.html> (Accessed: March 2, 2023).

4. Kuepper, J. (2022) The best ways to invest in newly industrialized countries, The Balance. The Balance. Available at: <https://www.thebalance.com/what-are-newly-industrialized-countries-nics-1978978> (Accessed: March 2, 2023).

5. The theory of the flying geese pattern of development and its ... - JSTOR (2020). Available at: <https://www.jstor.org/stable/pdf/425585.pdf> (Accessed: March 7, 2023).

6. Kay, C. (2021) Why East Asia overtook Latin America: Agrarian Reform, industrialisation and development, Third World Quarterly. Informa UK Limited. Available at: https://www.academia.edu/17139992/Why_East_Asia_overtook_Latin_America_Agrarian_reform_industrialisation_and_development (Accessed: March 7, 2023).

Scientific supervision by R.M. Kliuchnyk, PhD in Politology, Associate Professor

М. Лихоманов

Державний біотехнологічний університет, м. Харків

Д. Левон

Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця

АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕНOSTІ КВАЛІФІКОВАНИМИ КАДРАМИ ПІДПРИЄМСТВ ХІМІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Вступ. Однією з важливих складових конкурентоспроможності підприємства є вклад персоналу. Тому при розробці стратегії хімічних підприємств та подальшого покладання цілей сталого розвитку слід оцінити забезпеченість кваліфікованими кадрами хімічної галузі, базуючись на дослідженнях статистики за останній період часу. Сучасна проблема менеджменту персоналу у забезпеченості кваліфікованими робітниками хімічних підприємств безпосередньо пов'язана з витоком населення, вимушеним переселенням, спричиненими військовою агресією РФ, а у попередні роки – зі зміщенням трендів зайнятості в гуманітарну та ІТ-сферу, зниженням популярності виробничих професій, що в свою чергу спричинило недобори молоді у навчальні групи закладів професійно-технічної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість професійної освіти та розвиток компетенцій персоналу різних виробництв з метою підвищення конкурентоспроможності підприємств підкреслено у роботах наступних дослідників: Н. Покровська [1], Т. Білорус [2], Г. Смірнова [3],

В. Міщенко [4], О. Анічкіна та інші [5], а також Т. Herink, V. Belohval, T. Jirout, Z. Belohval [6], L.R. Volpatti та інші [7] тощо.

Невирішені складові загальної проблеми. За даними Міністерства освіти і науки України, є достатньо університетів, в яких готують фахівців та професіоналів з хімічних технологій та інженерії. Але є значний дефіцит у кваліфікованих робітниках, зокрема, апаратників, які безпосередньо працюють з устаткуванням та виготовляють хімічну сировину та продукцію. Тому актуальною залишається проблема, пов'язана з потребою професійного навчання кваліфікованих робітників.

Метою дослідження є аналіз стану та формування шляхів вирішення проблеми забезпеченості підприємств хімічної промисловості кваліфікованими робітниками – апаратниками хімічних виробництв.

Завданням цієї роботи покладено провести огляд професійно-технічних закладів освіти як джерела кваліфікованих робітників та виявити інші можливостей закрити потребу у кваліфікованих робітниках на хімічних підприємствах.

Виклад основного матеріалу. Хімічна промисловість важлива для злагодженого функціонування машинобудування, видобувної, харчова та інших галузей економіки. Держстат наводить у збірнику «Промисловість України у 2016–2020 роках» статистичні дані по різних галузям промисловості. Проаналізувавши наведену інформацію можемо бачити, що йде зростання кількості виробництв хімічних речовин і хімічної продукції (далі - хімічних підприємств). При цьому середня кількість працівників, зайнятих на хімічних підприємствах у 2016-2020 р. майже не змінюється та лишається на рівні 56 тис. осіб [8]. Зазначмо що на виробництві 70-80% кадрів це якраз робітники.

Звернемося до постанови КМУ Про затвердження Державного переліку професій з підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах [9]. В переліку згадується 763 спеціалізацій апаратників. На сьогодні досить актуальними, з урахуванням кількості хімічних та харчових підприємств, залишаються наступні спеціалізації: 8152.2 Апаратник одержання лаків та емалей на полімеризаційних смолах, 8221.2 Апаратник приготування косметичних засобів, 8278.2 Апаратник процесу бродіння, 8275.2 Апаратник з приготування майонезу.

Для вирішення завдання проведено пошук закладів професійно-технічної освіти (далі – ПТО), які готують робітників за спеціальності апаратник, результати наведено в табл. 1. З урахуванням місця ведення практичної діяльності проаналізовано заклади, що готують кваліфікованих робітників в Харківській, Сумській, Закарпатській та Вінницькій областях.

Таблиця 1

Заклади професійно-технічної освіти, які готують робітників за професією апаратник в 2022-2023 рр.

№	Назва області	Загальна кількість закладів ПТО*, шт.	Кількість закладів з них, що готує апаратників, шт.	Назва закладу освіти	Ліцензійний обсяг учнів по атестованій програмі, шт.	Фактична кількість учнів в 2022-2023 рр., шт.
1	Вінницька	63	1	ДНЗ "Крижопільський ПБЛ"	60	50
2	Закарпатська	37	0	-	0	0
3	Сумська	61	1	ДНЗ "Сумський хіміко-технологічний ЦІТТО"	90	0
4	Харківська	89	1	Петрівський професійний аграрний ліцей	30	25

* - Примітка: враховані заклади ПТО, які зареєстровані в Єдиній державній електронній базі з питань освіти, та дані що подані в ЄДЕБПО та на сайтах освітніх закладів.

У попередні роки у Харкові та області повноцінно діяло від 40 до 60 закладів професійно-технічної освіти. Всього в Вінницькій, Сумській, Харківській області зареєстровано закладів професійно-технічної освіти 63, 61, 89 відповідно [10]. В цих областях найбільш поширені професійні програми, що направлені на підготовку кваліфікованих робітників: зварників, трактористів, слюсарів, електромонтерів, малярів, столярів, швачок, пекарів, кухарів, фрезерувальників, верстатників, токарів. По одному закладу на область мають атестовану навчальну програму для підготовки апаратників.

При цьому в Закарпатській області зареєстровано 37 заклади професійно-технічної освіти. Подаються програми підготовки таких професій: водіїв, продавців, обліковців з реєстрації бухгалтерських даних, закрийників, перукарів, адміністраторів, офіціантів, барменів. Що обумовлено туристично-рекреаційною специфікою краю та відповідним державним замовленням на підготовку робітників. Атестованої програми апаратників не знайдено в жодному закладі ПТО Закарпатської області.

Висновки:

1. За результатами проведеного дослідження можна бачити що навчання апаратників, як кваліфікованих робітників що отримали освіту у закладах професійно-технічної освіти, доволі мале та не зможе задовольнити потребу хімічних підприємств в кваліфікованих робітниках, принаймні в Закарпатській області.

2. Перспективним варіантом забезпечення хімічної промисловості кваліфікованими робітниками є безпосередня підготовка їх на виробництві. Така підготовка має включати відбір, мета якого відсіяти незацікавлених та виявити найбільш здатних кандидатів, навчання з

відривом від виробництва та без відриву (навчання на робочих місцях), під час яких треба подати теоретичну базу, розвинути та закріпити практичні навички роботи з хімічними апаратами, та проходження атестації для підтвердження набутої кваліфікації. Також напрямком розвитку може бути дуальна освіта, яка поєднує практичне освоєння навичок на робочому місці та подання лекційного матеріалу закладами ПТО через сучасні засоби зв'язку у вигляді вебінарів, проходження завдань онлайн та інших методів цифрової освіти.

Список використаних джерел

1. Покровська Н.М. Актуальні тенденції інвестування хімічних підприємств України // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Сер. економічна. Сер. юридична. 2021, Вип. 29, с. 167-175. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.5718394> (дата звернення: 30.12.2022).
2. Білорус Т.В. Формування стратегії розвитку системи управління персоналом підприємства на основі портфельного аналізу // Маркетинг і менеджмент інновацій, 2018, № 1, с. 184-195. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://armgpublishing.com/ua/uajournals/uammi/volume-9-issue-1/article-13/> (дата звернення: 30.12.2022).
3. Смірнова Г. Чинники формування кадрової політики на підприємствах фармацевтичної галузі // Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України, 2021, № 26, с. 104-110. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rarrpsu.wunu.edu.ua/index.php/rarrpsu/article/download/420/41> (дата звернення: 30.12.2022).
4. Міщенко В.І. Забезпечення стійкості кадрового потенціалу підприємства в умовах цифровізації // Економічний простір, № 182, с. 93-100. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/182-14> (дата звернення: 30.12.2022).
5. Анічкіна О. В., Романишина Л. М., Авдеева О. Ю., Камінський О.М., Чайка М. В. Практична підготовка майбутніх хіміків як ефективний засіб формування професійної компетентності // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2022, № 84, с. 146-151. ISSN 1992-5786 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/35270/1/25.pdf> (дата звернення: 30.12.2022).
6. Herink, T., Belohval, V., Jirout, T., Belohval, Z. Opportunities of experiential education in chemical technology and engineering. Education for Chemical Engineers. 2022, 41: pp. 32–41. doi:10.1016/j.ece.2022.08.003

7. Volpatti, L.R. and other. Promoting an inclusive lab culture through custom in-person trainings within an engineering department. Paper presented at the ASEE Annual Conference and Exposition, Conference Proceedings. 2020-June, art. no. 1146. doi:10.18260/1-2--35102

8. Статистичний збірник «Промисловість України 2016-2020 роки». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/12/zb_prom_16_20.pdf (дата звернення: 30.12.2022).

9. Постанова КМУ №1117 від 11.09.2007 р. Про затвердження Державного переліку професій з підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1117-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.12.2022).

10. Єдина державна електронна база з питань освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://registry.edbo.gov.ua/profesiyno-tehniczna-osvita/> (дата звернення: 30.12.2022).

Y. Liapina

Alfred Nobel University, Dnipro

MIGRATION PROCESSES IN JAPAN

Migration refers to the movement of people from one place to another, whether within a country or across international borders. People migrate for a variety of reasons, including economic, social, political, or environmental factors. Economic reasons are one of the primary drivers of migration. Many people migrate in search of better job opportunities and higher wages. This may involve moving to a new city or country where there is a higher demand for their skills or where they can earn more money. Additionally, some people may migrate to escape poverty or economic hardship in their home country. Migration can have both positive and negative impacts on individuals and communities. For example, migration can lead to new opportunities and experiences, increased cultural diversity, and economic growth. However, it can also lead to social and economic inequalities, cultural tensions, and issues around integration and discrimination.

Migration has been a significant issue in Japan for many years. The country has experienced both emigration and immigration throughout its history, but in recent decades, the focus has shifted towards the latter. Japan has traditionally been a homogenous society with a strong emphasis on cultural and national identity. However, in recent years, the country has begun to open its doors to immigrants in response to labor shortages and an aging population.

For a long time, Japan, with its ethnically homogeneous population (less than 1% of foreigners resident in the nation) has completely justified its image as a country with one of the most restricted migration policies in the world. Not unexpectedly, the Japanese idea of citizenship is nearly comparable to the concept of “racial purity” (*Jun SAITO Senior Research Fellow & SAITO, 2022*). Yet, globalization trends have called the prevailing ideology into question, necessitating the need to modernize immigration policy regarding migrant labor.

In 2008, Japan's population hit a peak of 128 million people (Figure 1). However, since then, the population has been on a continuous decline. The country faces a significant issue of labor shortages, a problem that is common among many developed countries. Japan has a high life expectancy and social standards, coupled with low birth and death rates, leading to a demographic exodus and an influx of immigrants. The country's aging population and low birth rate are the primary causes of the problem.

Japan's population decline has led to a labor shortage, with fewer young people to replace those who are retiring from the workforce. As a result, there are not enough individuals to fill open positions in various industries, leading to a considerable impact on the country's economy. To address the issue, the Japanese government is trying to attract more immigrants to fill the void. However, Japan's culture and language barriers have made it challenging for immigrants to settle in the country. Discrimination and a lack of support in finding housing and employment further hinder the integration process. The labor shortage has impacted various industries, including healthcare and hospitality, which struggle to find enough workers to meet the demand. To combat the labor shortage, the Japanese government has implemented policies to increase the birth rate and attract more highly skilled workers to the country. Additionally, some companies are offering flexible work arrangements to appeal to workers with family obligations. However, these solutions may not be enough to address the demographic challenges Japan faces in the long term.

Japan's immigration policy, which was introduced in 1990, is still in effect today, albeit with modifications and amendments. The policy prioritizes highly skilled professionals, and only 16 out of 28 statuses for foreigners allow them to work in Japan. Those who are permitted to work in Japan must follow a "three-door" policy. The first door, known as the "front door," is reserved for returning Japanese expatriates and their families. The second door, or the "side door," is open to scarce professionals, students, and trainees of Japanese educational institutions who have the right to work in Japan. Lastly, the "back door" is open to illegal immigrants who enter Japan on tourist or business visas with the intention of staying to work in the country.

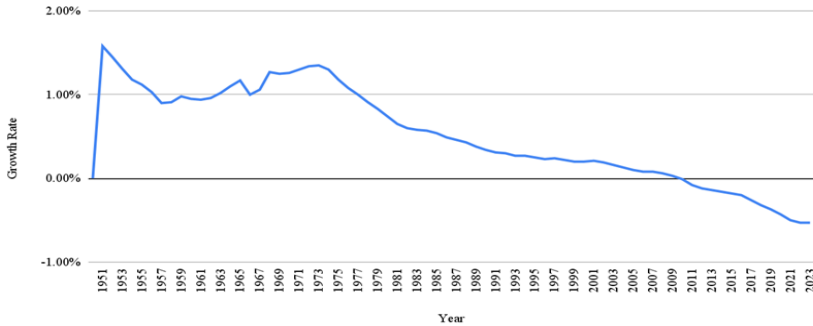

Fig.1. Japan's annual population growth rate. Source: (United Nations, 2022)

The Japanese government has introduced this policy to manage the number of immigrants in the country, focusing on attracting highly skilled professionals. However, the policy has its limitations and has resulted in discrimination against low-skilled foreign workers who are unable to find work and must resort to illegal means. To address this issue, the Japanese government has introduced measures to support low-skilled foreign workers, such as increasing the minimum wage and improving working conditions. Additionally, the government has introduced programs to help foreign workers learn Japanese and assimilate into Japanese society. Overall, while Japan's immigration policy prioritizes highly skilled professionals, the "three-door" system has led to discrimination against low-skilled workers, resulting in illegal immigration. The government's efforts to support low-skilled workers and help them integrate into Japanese society are a step in the right direction towards addressing these issues.

As a result, Japan maintains a strict immigration policy. The Japanese government has traditionally had a policy of limiting permanent resident status (and even more so, citizenship status). According to administrative procedure implemented in 1998, 10 years of continuous residence in Japan is necessary for permanent residency, 5 years for refugees, and 1 year for children of a Japanese citizen's interethnic marriage (*Menju Toshihiro, 2020*).

Despite its severity, Japan's new immigration policy has increased the number of foreigners residing there (Figure 2). Japan's stock of overseas migrants had reached 2,176,000 by the end of 2010, accounting for 1.7% of the country's population. Koreans make up the largest group (33.8%), followed by Chinese, Brazilian, Filipino, and Peruvian citizens (*Immigration Services Agency of Japan, 2021*).

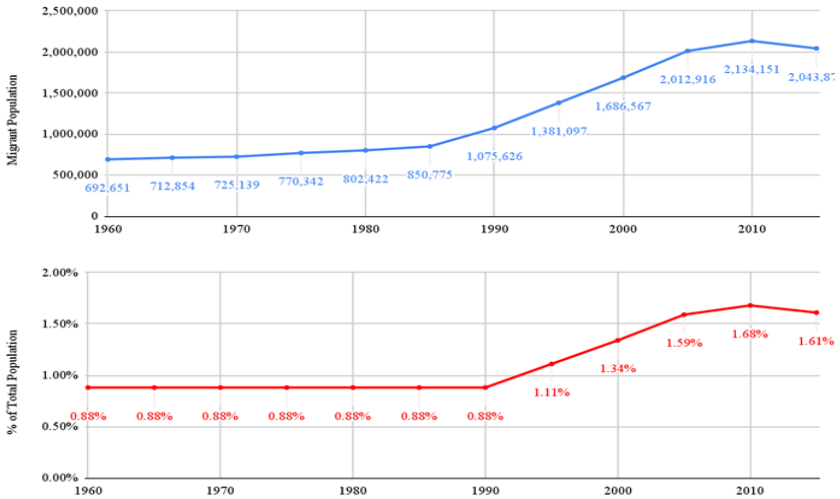

Fig. 2. International migrant stock in Japan. Source: (World Bank, 2023)

The new immigration policy also assisted in coping with negative net migration in the nation in the late 1980s, as a result of the end of the Japanese economic miracle, which lasted from 1950 to 1973. The "miracle" ended in 1985, when the yen was revalued by a factor of 1.5 and Japan's GDP plummeted from 8% to 2% (*Berkeley Economic Review, 2023*). The new immigration policy also assisted in coping with negative net migration in the nation in the late 1980s, as a result of the end of the Japanese economic miracle, which lasted from 1950 to 1973. The "miracle" ended in 1985, when the yen was revalued by a factor of 1.5 and Japan's GDP plummeted from 8% to 2%.

The government's major strategy for attracting foreigners is to make it simpler for them to get visas. In addition, the government works to make it simpler for foreigners to find jobs in Japan. For example, the government works with businesses to assist them discover suitable foreign workers for open positions. In addition, the government works to make it simpler for foreigners to reside in Japan. The government, for example, is aiming to boost the amount of cheap housing units available to foreigners. The government is also attempting to enhance public transportation so that tourists can move about more easily. The Japanese government takes a variety of efforts to encourage immigration and integration. In particular, language courses and vocational training were provided to immigrants, and employers were offered incentives

to hire foreign workers. The government also provides social services and assistance to help immigrants adapt to life in Japan. However, there are fears that the government's policy on immigration may exacerbate social and cultural tensions. The government has been criticized for not doing enough for social integration and language learning among immigrant communities, which can lead to exclusion and discrimination. Overall, the Japanese government's approach to migration is evolving as the country grapples with demographic changes and changing economic needs. Despite some positive steps to attract foreign workers and students, there is still a need for more comprehensive policies for the social integration and protection of migrant workers.

As it was mentioned before, despite these attempts, Japan continues to struggle with integrating immigrants into society. Residents are opposed to large immigration, according to the results of sociological polls. As a result, only 12% of respondents feel the country requires more foreign labor (*Thomas Feldhoff, 2020*). One negative effect of migration in Japan is the social and cultural challenges faced by immigrants. Japan is a homogenous society, and many immigrants struggle to integrate into the local culture and language. This can lead to social isolation, discrimination, and a lack of access to services and opportunities. In addition, some Japanese people may view immigrants as a threat to their cultural identity, leading to tensions and conflicts. This can be particularly challenging for immigrants who are perceived as "foreign" or "different" based on their race or ethnicity. This is due to the potential detrimental consequences of immigration on the country's economy and demographics. Discrimination and xenophobia continue to be issues, and many newcomers struggle to find jobs and accommodation. Moreover, Japan's aging population has resulted in a labor shortage in several areas, necessitating the use of foreign labor.

Overall, migration is a complex and multifaceted phenomenon that is shaped by a wide range of factors. Understanding the drivers and impacts of migration is essential for policymakers and individuals alike, as they work to create more inclusive and equitable societies. As a result, widespread immigration may lead to the disintegration of traditional Japanese society as well as the social structures that have helped Japan become one of the most wealthy nations, proving through experience that migration is not required for the country to succeed. But, given Japan's existing issues, a labor shortage will not be rectified in the near future without immigrants. Overall, migration has become a significant force in Japan's population growth and economic development. The government has made initiatives to encourage immigration and integration, but there is still work to be done to guarantee that immigrants are accepted and welcomed into society.

References

1. Jun SAITO Senior Research Fellow and SAITO, J. (2022) *Historical background of the Japanese restrictive immigration policy*: 公益社団法人日本経済研究センター: *japan Center for Economic Research*, 公益社団法人日本経済研究センター. Available at: <https://www.jcer.or.jp/english/historical-background-of-the-japanese-restrictive-immigration-policy> (Accessed: March 1, 2023).
2. *Statistics on foreign residents in Japan (formerly registered alien statistics) - statistics table (2021) Statistics on foreign residents in Japan (formerly registered alien statistics) - statistics table | Immigration Services Agency of Japan*. Available at: https://www.isa.go.jp/en/policies/statistics/toukei_ichiran_touroku.html (Accessed: March 1, 2023).
3. *The Japanese Economic Miracle – Berkeley Economic Review (2023)*. Available at: <https://econreview.berkeley.edu/the-japanese-economic-miracle/> (Accessed: March 1, 2023).
4. Thomas Feldhoff (2020) *Nation, immigration, and the future of Japanese society*, *Association for Asian Studies*. Available at: <https://www.asianstudies.org/publications/ea/archives/nation-immigration-and-the-future-of-japanese-society/> (Accessed: March 1, 2023).
5. Toshihiro, M. (2020) *Japan's historic immigration reform: A WORK IN PROGRESS*, *nippon.com*. Available at: <https://www.nippon.com/en/in-depth/a06004/japan%E2%80%99s-historic-immigration-reform-a-work-in-progress.html> (Accessed: March 1, 2023).
6. *World Bank Group - International Development, Poverty, & Sustainability (2023) World Bank*. Available at: <https://www.worldbank.org/en/home> (Accessed: March 1, 2023).
7. *World population prospects - population division (2022) United Nations*. United Nations. Available at: <https://population.un.org/wpp/> (Accessed: March 1, 2023).

Scientific supervision by A.S. Mahdich, PhD in Economics, Professor

Y. Mazurenko
Alfred Nobel University, Dnipro

MAIN DIRECTIONS OF THE POST-WAR DEVELOPMENT OF LOGISTICS IN UKRAINE

Logistics plays an important role in the economy. It performs tasks related to the movement of goods from producers to consumers both within the country and outside its borders. Logistics infrastructure, which consists of

transport networks, warehouses, technologies and processes, plays an important role in ensuring the fast and accurate movement of goods.

The military aggression against Ukraine showed that the Ukrainian railway, as one of the most important components of the country's logistics, remains a transport that, despite the war, fulfils its functions - transporting people and goods. After blocking most of the seaports, which were an important component of international logistics chains, the companies quickly redirected the goods flows to the railway. Military actions on the territory of Ukraine have demonstrated the importance of reasonable diversification of logistics chains and highlighted and actualized a number of problematic issues related to logistical limitations. These restrictions are imposed by the existing infrastructure, which was created according to Soviet standards.

The difference between the standards of the Ukrainian and European railway tracks significantly reduces the speed and volume of exports of Ukrainian goods. In order to deliver cargo by rail to the EU, near the border it is necessary to move cargo from a car for Ukrainian tracks to a car for European tracks or to replace all wheel pairs (bogies) on all cars, which leads to significant downtime, additional costs and does not make it possible to optimally use the available capacity ability of transitions [1].

One of the main problems is the inability to deliver to recipients in Europe the huge export cargo flows, which have increased dramatically compared to pre-war levels. This limitation is partly explained by the insufficient capacity of domestic land transport and its poor technical condition. However, the most serious problem was the unpreparedness of the infrastructure of European countries to receive a large number of trains and trucks from Ukraine. The capacity of the EU transport system on the borders with Ukraine and in European ports is extremely low [2]. The productivity of cargo handling devices is also too low for Ukraine's rapid export wave.

It is impossible to significantly increase the volume of transportation only by increasing the number of wagons and locomotives. This is hindered by the fact that Ukraine and EU countries have different dimensions of rolling stock. In particular, large Ukrainian wagons can damage tunnels, bridges, and other objects of the nearby transport infrastructure, which often makes it impossible for them to travel on European railways.

The next problem is that the border infrastructure of Ukraine is overloaded. It turned out that there is a lack of cargo storage capacity, as well as the number and capacity of container terminals.

A separate issue is that in order to work on the European market, it is necessary to meet EU standards and establish partnerships with European railway companies. In addition, the legal framework must be adapted to EU regulations to ensure the safety and efficiency of the railway system.

The Ukrainian government's priority for stabilizing the transportation and logistics market should be the construction and modernization of tracks in the direction of the border with the European Union and the Danube ports. Businesses should invest, in particular, in the development of transport hubs, road overpasses and railway infrastructure. In order to solve the existing limitations of railway transport of Ukraine, in cross-border cooperation with the EU, border crossing reconstruction projects are being developed, which require investments: the extension of the European track from the city of Kovel to the city of Lutsk and from the Mostyska station to the city of Lviv with Poland and the Baltic countries. There are great prospects in ensuring smooth railway communication. In addition, the plan to restore the economy of Ukraine provides for the development of logistics routes in the western direction and the expansion of their carrying capacity. Thus, considering the role of railway transport in Western freight transportation, it is extremely important to use its potential effectively [3].

The experience of European countries shows the need to concentrate efforts during the transition to a new track standard at the same time as increasing maximum speeds on existing lines.

Western partners of Ukraine are also not standing aside and are developing a number of infrastructure projects that will contribute to increasing the volume of railway transportation of Ukrainian goods. For example, in Poland, the restoration of the section of the Przemyśl - Nyzhankovichi railway track has begun, which, provided that the Ukrainian side continues the European track on the Nyzhankovichi - Khyriv section, will allow the resumption of freight transportation on this route - for the first time since 1995 [4]. In June 2022, a powerful container terminal equipped with railway tracks of European and Ukrainian standards was opened near the Polish city of Zamosc [5]. Slovakia plans to create a railway transport corridor from Ukraine to the river port in Bratislava for the transportation of grain on the Danube River [6].

Reforming logistics is also Ukraine's duty for future EU membership. The large infrastructural network of Ukrainian railways requires significant infusions of funds for its maintenance and development. The replacement of tens of thousands of wagons and hundreds of units of rolling stock are very valuable and integral elements of improving the quality of services not only for passengers, but also for cargo owners.

The country's railway infrastructure must be developed at the expense of the state and financial assistance from donors, and the rolling stock can be updated through the implementation of public-private partnership projects or with the help of large European railway operators.

In the long term, the strategic modernization of the railway infrastructure will speed up the restart of the economy after the war, diversify logistics networks, get rid of Soviet technological barriers, and improve the security and economic foundations of our country.

Ukraine created the Office of European Integration of Ukrzaliznytsia in Europe, which will become an important part of the process of integration of the national railway operator into European markets. It should become the central communication centre between "Ukrzaliznytsia" and its European partners, railway operators, private carriers and regulatory bodies [7].

Ukraine has significant geographical prerequisites for the development of its transit potential, especially considering the demand for logistics connections with European countries. Railways of Ukraine will continue to be an important component of international logistics, which should ensure the potential growth of exports and the preservation of the economy, but the challenges of European integration must be solved to improve the quality, efficiency and competitiveness of the company in the long term.

Active development awaits the market in the near future, and it will be even more active after the victory of Ukraine. The key drivers of development will be [8]:

- active development of the network of container terminals;
- increase in cargo flow with the recovery of the country;
- growth in the fields of agriculture and processing industry;
- entry into the Ukrainian market of European and other players in the field of transport and industrial production.

With timely and proper investments, the rail transport market of Ukraine will become an important link in the economic recovery and physical reconstruction of the war-ravaged regions of the country. Improving logistics is important for our country. This is a geopolitical choice of the nation – to return to the European family, to integrate into the single economic, transport and cultural space of the EU.

References

1. Eurorail is a geopolitical choice for the future of Ukraine. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/08/23/690705/> [Accessed 23 March 2023].

2. On the way: the Ukrainian transport and logistics industry is moving from a stupor at the beginning of the war to integration into the European network. URL: <https://delo.ua/transport/po-dorozi-ukrayinska-transportno-logisticna-galuz-proxodit-slyax-vid-stuporu-na-pocatku-viini-do-integraciyi-u-jevromerezi-411142/> [Accessed 23 March 2023].

3. The Committee on Economic Development supports the plan for the economic recovery of Ukraine. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/222325.html> [Accessed 23 March 2023].

4. The Poles have begun the reconstruction of the Eurotrack through the Lviv region. What about the Ukrainian side? URL: https://tvoemisto.tv/news/u_polshchi_startuie_rekonstruktsiya_ievrokolii_z_peremyshlya_do_nyzhankovykh_shcho_z_ukrainskoyu_storonoyu_133035.html [Accessed 23 March 2023].

5. A container terminal on the LHS line was opened in Poland. URL: <https://www.railinsider.com.ua/u-polshhi-vidkryly-kontejnirnyj-terminal-na-shyrokokolijnij-zaliznydzi-shho-jde-z-ukrayiny/>

6. Slovakia offers to transport Ukrainian grain by rail. URL: <https://urm.media/slovachchina-proponuye-transportuvati-ukrayinske-zerno-zalizniczeyu/> [Accessed 23 March 2023].

7. Why "Ukrzaliznytsia" needs an office of European integration. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/3/697636/> [Accessed 23 March 2023].

8. Today's opportunities and what awaits Ukraine's logistics. URL: <https://eba.com.ua/mozhlyvosti-sogodennya-ta-shho-ochikuye-na-logistyku-ukrayiny/> [Accessed 23 March 2023].

Scientific supervision by R.M. Kliuchnyk, PhD in Politicalology, Associate Professor

С. Максимова
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

ВАЛЮТНИЙ КОНТРОЛЬ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЧЕХІЇ

Чеська Республіка - це країна зі стабільною економікою та відкритими ринками. Однак, як і будь-яка інша країна, вона здійснює контроль за зовнішньою торгівлею, щоб забезпечити фінансову стабільність та захистити свою економіку від ризиків, пов'язаних з валютними коливаннями та іншими зовнішніми факторами. Валютний контроль зовнішньої торгівлі Чехії здійснюється Національним банком Чехії (НБЧ).

Цей контроль охоплює різні аспекти зовнішньої торгівлі, такі як імпорт та експорт товарів і послуг, капітальні рухи, інвестиції, кредитні операції та інші фінансові операції, які можуть впливати на валютний ринок. Одним з головних інструментів валютного контролю є валютний

курс. НБЧ встановлює офіційний курс чеської крони до іноземних валют, який використовується при здійсненні операцій з іноземними партнерами. Курс крони формується на основі внутрішньої та зовнішньої ситуації в економіці, з урахуванням факторів, таких як інфляція, процентні ставки, ринкові умови та геополітичні ризики [2].

Крім того, НБЧ здійснює контроль за капітальними рухами, тобто переміщенням капіталу між країнами. Для цього встановлюється система обмежень на рух капіталу, зокрема, введення капітальних контролів, які регулюють переміщення грошових коштів через кордон. Фінансова лібералізація у Чехії відбувалася доволі таки швидко, до чого підштовхувала інтеграція країни до ОЕСР, яка передбачала лібералізацію руху капіталу, згідно з правилами ОЕСР у 1995 році.

На початку 1990-х Чехія лібералізувала рух по поточному рахунку, хоча, для того, щоб утримати фіксований курс крони, експортерів змушували конвертувати свою виручку у крону. Рух по капітальному рахунку до 1995 року був доволі обмеженим, особливо в частині відтоку капіталу, а значна частина операцій потребувала ліцензування або заборону. Прийняття нового закону про валюту (Валютний Акт від 1995 року) зняло майже всі обмеження на рух капіталу. Впродовж 1990-х Чеська Республіка була реципієнтом прямих іноземних інвестицій та порівняно великого обсягу інших іноземних інвестицій, відтік яких внаслідок азійської кризи спричинив обвал крони та валютну кризу [3].

Приєднання країни до ЄС потребувала внесення змін до валютного законодавства, внаслідок чого був прийнятий новий Валютний Акт від 01.05.2004 року, який є чинним дотепер. Він регламентує: чинні правила валютного моніторингу та контролю у Чеській Республіці встановлює Центральний банк Чехії (ЧНБ); чеська крона стала вільноконвертованою валютою; не встановлено обмежень для резидентів країни та нерезидентів з країн ЄС, ОЕСР на валютообмінні операції.

Торговельні операції та нагляд за ними відбуваються через електронну валютообмінну платформу, яка об'єднує всіх учасників ринку і дає змогу відслідковувати транзакції в режимі реального часу. Чинне законодавство передбачає введення тимчасових спеціальних заходів валютного контролю виключно у разі нестабільної економічної ситуації [1].

Одним з головних завдань валютного контролю є забезпечення фінансової стабільності країни та захист її економіки від ризиків, пов'язаних з валютними коливаннями та іншими зовнішніми факторами. Наприклад, коливання валютного курсу можуть впливати на вартість імпортованих товарів та послуг, а також на вартість експортованих товарів. Це може призвести до зменшення конкурентоспроможності

підприємств та негативно вплинути на баланс торгівлі країни. Одним з інструментів валютного контролю є регулювання обсягів валютних операцій. Наприклад, Національний банк Чехії може встановлювати обмеження на вивезення капіталу з країни, що допомагає зберігати валютні резерви та запобігати виникненню валютних криз. Крім того, НБЧ може встановлювати ліміти на обмін валют, що сприяє зменшенню валютного ризику та стабілізації валютного курсу. Іншим важливим аспектом валютного контролю є регулювання кредитних операцій та інвестицій. Національний банк Чехії може встановлювати обмеження на залучення кредитів з-за кордону або на видачу кредитів за кордон. Також він може контролювати інвестиційні операції, зокрема, встановлювати обмеження на інвестування коштів в іноземні активи або на здійснення операцій з іноземними цінними паперами [4].

Отже, валютний контроль зовнішньої торговельної діяльності є важливим елементом економічної політики Чехії. Його головна мета - забезпечення фінансової стабільності країни та захист її економіки від ризиків, пов'язаних з валютними коливаннями та іншими зовнішніми факторами. Національний банк Чехії використовує різні інструменти валютного контролю, такі як регулювання обсягів валютних операцій, кредитних операцій та інвестицій. Ці інструменти допомагають зберегти валютні резерви, зменшити валютний ризик та стабілізувати валютний курс, що позитивно впливає на економіку країни.

Список використаних джерел

1. Carreté D., Henriksson J., Schneider M. 250 legislativních opatření EU / Evropský sociální fond v ČR. Praha, 2020.
2. Clement H. Integration in Osteuropa vor den Hintergrund der Osterweiterung von NATO und EU. No. 208. Osteuropa-Institut München, München, 2018.
3. Корсак Р.В. Дослідження міждержавної співпраці України та Чехії у працях зарубіжних вчених (поч. ХХІ ст.). Ужгородські чеські наукові читання: історія, культура, політика, право: Наук. зб. / Ред. Лендшел М., Ліхтей І., Стряпко А. Ужгород, 2020.
4. Країни Центрально-Східної Європи в умовах глобалізації: монографія / Є.В. Бевзюк, Ю.Л. Виноградов, О.О. Грін, В.Й. Ерфан, О.М. Іваницький, Р.В. Корсак, В.А. Кундрик та ін. Ужгород: Редакційно-видавничий центр ЗаКДУ, 2021.

Науковий керівник: О.А. Задоя, кандидат економічних наук, доцент

WHY IS FRANCHISING IMPORTANT TO THE WORLD ECONOMY?

The franchising system has become a popular method of expanding business around the world. It has been recognized as a powerful tool for creating jobs, increasing output and developing entrepreneurship. Let's explore how the franchising system can contribute to global economic development by examining the benefits and challenges of franchising for businesses, franchisees, and consumers. We will also consider the impact of franchising on economic growth and development both domestically and abroad. The results show that franchising can be a powerful tool for promoting economic development, but its success depends on various factors such as the legal and regulatory environment, the cultural and economic context, and the quality of franchisee training and support. The main points why franchising really makes a significant contribution to the economy of the world.

Job Creation: Franchising is an effective means of job creation as it can provide significant employment opportunities in local communities. Franchise businesses typically require a significant number of staff, ranging from managers to front-line employees. This creates a large number of job opportunities, which can help to reduce unemployment rates in the area. Additionally, franchise businesses tend to be more stable than start-ups, which means that these job opportunities are often more secure. If we consider the current conditions, then the Ukrainian franchise is actively developing and giving jobs to Ukrainians. For example, the franchise of the Nova Pochta company, which opened in Germany and Poland, hires only Ukrainian refugees, and the Monobank bank does the same. The same is true for the beauty industry. A Ukrainian beauty salon G bar, which had been developing outside the garrison even before the war, but the war gave them such an impetus that they opened in more than 30 European cities during the war. The owners of the ji bar prefer to hire jewelry masters, since the level of skill in this area is much higher than in Europe.

Entrepreneurship: Franchising provides a lower-risk opportunity for entrepreneurs to start their own businesses. Franchisees can benefit from the established brand recognition, proven business model, and ongoing support from the franchisor. This can make it easier for entrepreneurs to secure financing, as lenders are often more willing to lend to franchise businesses due to the lower risk involved.

Economic Output: Franchise businesses can contribute significantly to a country's GDP. For example, US franchises generated \$826.6 billion in 2022.

Five years ago, in 2017, the US cash output of the franchise was \$720.44 billion (About IFA, 2022). In many countries, franchising accounts for a significant portion of retail sales and service revenue. This is because franchise businesses generate revenue and create jobs. The economic output generated by franchise businesses can be particularly important in developing countries, where job creation and economic growth are key priorities.

Also, don't forget about taxes. Each franchise contributes to their local communities by paying taxes. These monies assist public education, crisis response, and road maintenance. Franchises grow to new sites and create jobs more quickly than other types of businesses. Franchises lower local unemployment rates by giving a variety of workers jobs.

Several franchises participate in their local communities by giving to charities and educational institutions. Franchises frequently donate to charities, sponsor neighborhood sports teams, join regional business associations, and volunteer staff time. As a result, the general populace is more inclined to support their establishment, keeping the money local. Franchises also provide a lot of jobs and enterprises. The franchise gives money back to the community and supports the local economy by regularly acquiring goods or using local services. 90% of franchise-generated revenue is said to stay in the local area, as opposed to the opposite for corporations, according to published studies. Usually, the money they make goes to the corporate office of the business. Roughly 72% of respondents think small firms are more likely than huge enterprises to contribute back to their community (About IFA, 2022).

Franchises, one of the largest types of companies, provide a wide range of advantages to their staff that also help the neighborhood. Franchises are renowned for following the same training procedures that the parent firm establishes. People can learn new skills and trades with or without a post-secondary education thanks to on-the-job training. More skilled and semi-skilled workers who are paid well and produce work boost the local economy as a result. Then, other customers profit from the employee's training by utilizing the service or item they produced.

The International Franchise Association (IFA) compiles a yearly report with the most recent market statistics. The GDP contribution of franchises to the overall economy "will stay stable at 3% in 2022," according to its 2022 forecast (About IFA, 2022).

According to some estimates, the overall number of employments, annual payroll, and franchise output totals up to about 7% of the GDP. (About IFA;2022) The expansion of non-franchised enterprises is a result of franchise acquisitions as well as owner and employee purchases. According to IFA research, 73% of voters think that franchisees help the economy as a whole,

while 75% of voters in the United States think that franchises help the communities where they are based (About IFA, 2022).

Globalization: Franchising has facilitated the globalization of businesses by enabling companies to expand into new markets with less risk and investment. By franchising their business, companies can leverage the knowledge and expertise of local franchisees, who have a better understanding of the local market and cultural differences. This can help to reduce the risk of failure in foreign markets and accelerate the pace of global expansion. Many successful franchises, many of which are already spread over multiple nations, are found in nations like India, Brazil, Korea, China, and others. It's crucial for nations to export services as well as goods, and to be compensated for doing so by receiving royalties. Even those that export their goods will, if they do so through a franchise chain, have an exclusive sales channel for their goods over time and won't be caught off guard by foreign customers from more competitive nations.

The franchisor will collect royalties for his brand and system for a long time, sometimes for generations, when using exclusive distribution channels like franchising. These royalties are paid in addition to the sale of goods or equipment. Under the franchise system, many businesses will have an exclusive channel of distribution and export a concept rather than a product that would leave them open to risk. The world economy is expanding and opening up to new commercial endeavors. Money is plentiful, but there aren't enough unique brands and enterprises to invest in.

Businesses that can improve internally may be able to compete with foreign firms, and they may even fare better if they can grow their own operations abroad to gain expertise and recognition. With this power, they grow into significant local market players. The power of your brand and your control over your distribution channels are more important today than the actual goods you have.

The system that enables small enterprises to make this significant global shift is the franchise. And they have the speed to do this. A corporation today does not plan to develop by leaving the country; instead, it will soon begin looking for investors to expand in markets where it has more potential. Most importantly, the business makes use of the knowledge and capital provided by investors in the nations where it plans to expand.

The Americans are innovators in the creation of franchise systems and the knowledge of how to export franchises internationally. Nowadays, through "Eximbank-US" loans, the American Government guarantees a portion of the loans given to overseas investors purchasing American franchises.

Franchises that want to expand internationally should always enlist the aid of specialized consulting firms to help them identify the most lucrative

markets, the best ways to expand, the principles guiding the business, where to find quality franchise leads, and how to modify and implement the concept in each nation.

Consumer Choice: Franchising provides consumers with more choices and access to a wider range of products and services. Franchise businesses often offer standardized products and services across different locations, ensuring consistency and quality. This can be particularly important for consumers who value brand recognition and consistency, as they can be confident that they will receive a consistent level of service and quality, regardless of the location they visit.

Franchising can be an important driver of economic growth and development, providing benefits to both businesses and consumers. From job creation and entrepreneurship to economic output and globalization, franchising can play a significant role in shaping the world economy.

Reference

1. About IFA (no date) IFA. Available at: <https://www.ifa.nl/about-ifa> (Accessed: February 24, 2023).

Scientific supervision by A.S. Mahdich, PhD in Economics, Professor

O. Maliuta

Alfred Nobel University, Dnipro

AUSTRIA'S LABOUR MARKET AND ITS PARTICIPATION IN INTERNATIONAL MIGRATION PROCECCES

Labour market — a type of market of the economic system (for example, the commodity market, the capital market), the system of social relations related to the purchase and sale of labour, employment, the formation of supply and demand for labour through the price of labour (wages). The labour market of the Republic of Austria is characterised by a strong labour force, which possesses a high level of education and qualification, as well as a high labour force participation rate, a low unemployment rate, and a robust system of social welfare. Public sector employers offer a wide range of complex, up-to-date opportunities for employees: job security, competitive compensation packages (healthcare, retirement plans, paid time), social benefits and strategic stability. Thanks to the emphasis on internationalisation, numerous private sector employers have a worldwide presence.

The Republic of Austria has significantly improved labour as an object of its labour market. Over the last 15 years aggregate (collective) and individual labour demand, aggregate (collective) and individual labour supply of the

Republic of Austria have changed due to different factors, including the global financial crisis in 2008-2009, the COVID-19 pandemic, technologization, globalisation etc (Statistics Austria, STAT, 2023). For example, demand has increased in information, communication, human health activities, but it has decreased in tourism, hospitality, and retail.

Table 1

The Republic of Austria: elements of simple structure of the labour market

1. Subjects of the labour market					
1.1. Employers (owners of the means of production)					
Private sector employers		Public sector employers		Non-profit employers	Self-employed <u>Selbständige</u>
OMV (multinational oil and gas company). Raiffeisen Bank International (part of the Raiffeisen Group, a cooperative banking network). Vienna Insurance Group (leading insurance company in Austria). Red Bull GmbH. Strabag (construction company). Voestalpine (steel and technology company). Swarovski, Borealis (chemical company). Andritz (technology and engineering company). Wienerberger (building materials company).		Federal government 9 Regional governments Local municipalities Universities Research institutes Providers of healthcare Hospitals Clinics Government agencies Austrian Agency for Health and Food Safety Austrian Development Agency Gov. organizations Austrian National Tourist Office Government companies Austrian Federal Railways (ÖBB)		Charities Caritas Austria Red Cross Austria Foundations ERSTE Foundation Dietmar Hopp Foundation Social enterprises ROTE NASEN Cloudcoctors Famuttlerei Associations Austrian Alpine Club Austrian Society for Environmental and Nature Conservation Trade unions Austrian Trade Union Federation (ÖGB) Austrian Federation of Industrial Workers	Einzelunternehmer (sole proprietors) Freiberufler (freelancers) Gewerbetreibender (entrepreneurs) Landwirt (farmers) Personengesellschaft (subjects of partnership)
					Temporary staffing agencies "Leiharbeitnehmer" provide recruiting, screening, placement, training. Generalist staffing agencies Manpower Powerstep Specialist staffing agencies Trencovalder On-site staffing agencies
1.2. Employees (hired workers)					
Full-time employees		Temporary agency workers		Freelancers	White-collar workers
Part-time employees		Apprentices		Executives	Marginally employed persons
Fixed-term employees		Interns		Blue-collar workers	Self-employed workers
1.3. Mediators between employers and employees					
Labour representatives	Works councils	Mediation services	Labour courts	Ombudsman	Arbitration boards
2. The object of the labour market					
Labour = object of purchase and sale in the labour market.					
3. The demand for labour					
Aggregate (collective) labour demand			Individual labour demand		
4. The supply of labour					
Aggregate (collective) labour supply			Individual labour supply		

Source: Compiled by the author based on the results of own research

The labour market of the Republic of Austria has a high degree of segmentation (Tab.1). Primary segment of the labour market includes workers with a high level of education, skills, and experience, are employed in high-paying, secure jobs in IT, finance, R&D (Eurostat, 2023). Secondary segment of the labour market includes workers who are usually employed in low-skilled, low-paying jobs, with little job security, few benefits, and limited opportunities for professional development in manual labour, retail, hospitality.

Internal segment of the labour market. Workers are usually employed in public sector organisations and large private companies.

External (national) segment of the labour market includes formal state segment of the labour market and formal non-state (private) segment of the labour market. Private companies, non-profit organisations, and social enterprises has played a significant role in driving innovation, creating jobs, and supporting social and environmental initiatives.

The price of labour is a highly important element of the labour market. Labour costs averaged 100.45 points from 1995 until 2022, reaching an all-time high of 149.88 points in the second quarter of 2020 and a record low of 76.74 points in the third quarter of 1999. The average gross monthly earnings increased from €2,974 in 2007 to €3,532 in 2023 (Fig. 1).

Figure 1. The Republic of Austria: labour costs from 1995 until 2022

Source: (Eurostat, 2023)

Levels of the labour market of the Republic of Austria are: National (federal) level of the labour market. The government, the Federal Ministry of Labour, Social Affairs and Consumer Protection develop and implement labour policies and regulations in close, complex coordination with the Federal Economic Chamber and the Austrian Trade Union Federation. (Eurostat, 2023). The Austrian Public Employment Service (AMS) provides employment and vocational training services for job seekers, works with employers to identify qualified candidates and supports them in recruiting and training employees. The Federal Arbitration Board provides a platform for resolving labour disputes between employers and employees.

Regional level of the labour market. Regional authorities implement, enforce national labour laws and regulations, develop regional programs and initiatives to support employment and economic growth in each of the 9 federal states (Burgenland, Carinthia, Lower Austria, Upper Austria, Salzburg, Styria, Tyrol, Vorarlberg, and Vienna). Labour force mobility within regions is higher than across the country as a whole (Statistics Austria, STAT, 2023).

Local level of the labour market. Local authorities implement and enforce labour laws and regulations at the local level (individual cities, towns, and

municipalities across the country), develop different local programs and initiatives to promote diversity and inclusion in the workplace and reduce discrimination and social exclusion. Labour force mobility is maximum, which is due to the territorial proximity, relatively low costs of job switching (Bonfanti, S. and T. Xenogiani, 2014).

The Labour Cost Index (LCI) measures the development of the costs borne by employers per hour worked on a quarterly basis (Fig. 2).

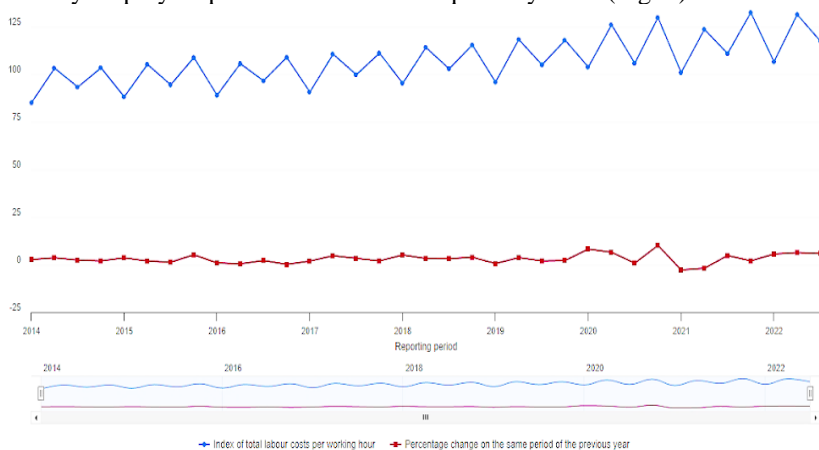

Figure 2. The Republic of Austria: The Labour Cost Index (LCI)

Source: (Statistics Austria, 2023)

The current national minimum wage in collective agreements is €1,500.00 per month in 2023, which became valid on July 1, 2020.

System of the labour market regulation reflexes complexity of the labour market:

- Legal Regulations: Austrian Labour Constitution, Working Time Act, Employment Contracts Act, Minimum Wage Act, Maternity Protection Act, Equal Treatment Act, Labour Market Service Act, Unemployment Insurance Act.

- Collective Bargaining Agreements: Industry-wide agreements, Company-level agreements, Territorial agreements (The International Monetary Fund, IMF, Austria, 2022).

- Social Partnerships: Tripartite Social Partnerships (trade unions-employers' associations-government), Bipartite Social Partnerships (trade unions-employers' associations), Economic and Social Partnerships, Works Councils, Joint Health and Safety Committees, Vocational Training Partnerships (Table 2).

Table 2

The Republic of Austria: elements of simple structure of the labour market

5. The price of labour				
6. System of the labour market regulation				
Legal Regulations		Collective Bargaining Agreements		Social Partnerships
7. Labour market conjuncture				
Tight labour market conjuncture	Structural labour market conjuncture	Demographic labour market conjuncture	Geographic labour market conjuncture	Cyclical labour market conjuncture

Source: Compiled by the author based on the results of own research

According to the data, the main characteristics of the labour market regulation system of the Republic of Austria are: a high level of regulation of employment relationships; a high level of working protection; traditionally low levels of unemployment and income inequality; statutory minimum wage; a high level of female labour force participation due to policies that support work-life balance. Notwithstanding all of these complaints, it is important to remember that Austria has led a remarkable recovery process that has resulted in high-quality industrial production and internationalization. Even though there has been much criticism of the absence of an industrial policy, offensive approaches are becoming more prevalent. The promotion of science and technology has taken on increased significance in contrast to the conventional strategies for encouraging investment, whether directly through tax law or indirectly through other legal means. Innovative and intangible investments have been added to the list of available promotional campaigns. The privatization's earnings will go toward funds supporting innovation and technology.

References

1. Eurostat. The ITAM review forum. [Forum]. Available at: <https://tradingeconomics.com/austria/labour-costs> [accessed on 22 February 2023].
2. Statistics Austria (STAT). The ITAM review forum. [Forum]. Available at: <https://www.statistik.at/en/statistics/labour-market/labour-costs-and-index-of-agreed-minimum-wages/labour-costs/labour-cost-index> [accessed on 23 February 2023].
3. Bonfanti, S. and T. Xenogiani (2014), “Migrants’ skills: Use, mismatch and labour market outcomes – A first exploration of the International

Survey of Adult Skills (PIAAC)”, in Matching Economic Migration with Labour Market Needs, OECD Publishing, Paris.

4. The International Monetary Fund (IMF). Austria: 2022 Article IV Consultation-Press Release; Staff Report. The ITAM review forum. [Forum]. Available at: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2022/08/31/Austria-2022-Article-IV-Consultation-Press-Release-Staff-Report-522764> [accessed on 25 February 2023].

Scientific supervision by A.S. Mahdich, PhD in Economics, Professor

S. Markova

Alfred Nobel University, Dnipro

ANALYSIS OF THE ATTITUDES OF EUROPEAN POLITICAL LEADERS TOWARDS UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN INVASION

European integration has always been one of Ukraine's most important and long-term political goals when it comes to economic development and stability. Despite the many challenges Ukraine has faced along the way, the country has continued to strengthen its position and build relations with European countries. But, unfortunately, Russia's invasion of Ukraine in 2014, the occupation of parts of the eastern regions and the annexation of Crimea have greatly weakened the country's political and economic position. It is the armed conflict with the Russian Federation that has a huge impact on our country's European integration, as Ukraine has been at war for nearly 10 years and it is this fact that prevents the government from addressing other problems that, in agreement with the European Union, must be resolved for Ukraine's further accession to the EU.

EU leaders reacted instantly to the terrorist actions of Russia and took immediate steps to help our country and condemn the activities of the aggressor.

It is important to note, however, that not all European leaders have always had an unambiguous view of supporting Ukraine in its war with Russia: some have changed their position over time, but there are also those who continue to express their favour for the Russian Federation. , In my essay I would like to look at striking examples of EU leaders: those who support Ukraine, those who oppose it and those whose position falls somewhere in between.

I would like to start with the worthy leaders of the European Union who have been supporting our country for a long time, providing great assistance,

and acting in Ukraine's interests, as well as realizing the importance of what is happening very close to them.

The first person I want to write about is Andrzej Duda, the president of Poland, who has a very strong position against Russia and has on more than one occasion issued statements and condemnations against the terrorist country. In 2022 after the start of the full-scale invasion Duda declared that "Russia is waging war against Europe" (Reuters, 2022). The president also continues to say that Poland will support Ukraine for as long as it takes, as the government is aware of the gravity of the situation and its consequences (DW, 2022).

One of the most interesting examples of European leaders who have embraced Ukraine's position is, in my opinion, the now very popular even on the internet, Italian Prime Minister Giorgia Meloni, whose emotional statement everyone has seen. When the politician was called upon to stop aid to Ukraine and start a negotiation process, the woman objected to the parliamentarians and made her position very clear. When Meloni heard the phrase: "stop aid to Ukraine", quite emotionally the Prime Minister said that the phrase "Stop" would be better said to Putin (International Politics and Society, 2023). In her speech, she stated that she had no right to recognise a Russian invasion as it would be a betrayal of the moral values of the Italian people and labelled the so-called ceasefire with the terrorist country as a crime, thereby expressing great support and understanding for the Ukrainian side.

The war in Ukraine has also made it very clear which EU leaders are ready to do their best to speed up Ukraine's victory. So, I would like to mention Ursula von der Leyen, President of the European Commission. Ursula's attitude to the difficult situation in our country became clear from the first days of the war, as she was a member of the delegation which was one of the very first to arrive in Ukraine. At one of the joint meetings, the President of the European Commission accurately stated: "Ukraine will become a member of the EU" (The Guardian, 2022), she clearly expressed her position, stating that our country is the place where the fate of Europe is decided, for which she is very grateful to all the Ukrainian people. Ursula has become the shining example of a leader from the European Commission who is truly committed to trying for the joint plans of Ukraine and the EU.

Above I have listed quite several political figures from completely different countries in Europe, who could be examples for those I will describe below. In the following I want to tell you more about people who do not have the courage to turn against Russia, who are afraid of Putin or who simply see advantages in cooperating with the Russian Federation. Below I will pick out leaders who have not supported Ukraine on the issue of the Russian invasion and those who have a dubious predisposition to one side or the other, for fear

of spoiling their reputation or who do not want to acknowledge terror on the part of the aggressor country.

I would like to consider the extreme radical politician Marine Le Pen, a member of the National Assembly. Against the backdrop of the crisis between Ukraine and Russia, Marine Le Pen has often voiced her disapproval of the Ukrainian government and Western aid. She claims that the Ukrainian government is incapable of governing the country and accuses it of fascism and anti-Semitism. The European Union's approach to Russia is also criticised by Marine Le Pen, who believes sanctions are unwise and worsen relations between Europe and Russia. She advocates better ties between France and Russia, especially in the security and economic fields. Her position on the crisis between Ukraine and Russia is to support better ties with Russia while criticising the Ukrainian government. The MP has very often made strong statements against Ukraine, which I think is one of the clearest examples of a European leader being in opposition to Russia's terrorist actions and assistance to Ukraine.

I would also like to consider the opinion of the Czech side, namely Milos Zeman, President of the Czech Republic. This politician's quotes are as cynical and oppositional as possible about Ukraine. The Czech president said in 2014 that in his opinion "Ukraine should be neutral, it should not join either the EU or NATO, thereby not escalating the conflict with Russia". He also criticised sanctions against Russia and was very rude about the Ukrainian government. In 2015 Zeman said that "the main enemy and threat to Ukraine is not Russia, but corruption and inefficiency". Being honest, I can state the fact that Ukraine has big corruption problems, but to level the terrorism, aggression and destruction caused by the Russian invasion at the expense of that is an offence on the part of the leader of a European Union country.

I would like to finish the list of leaders of EU countries with former Chancellor of Germany Angela Merkel, who everyone knows. Without any doubt, in all her statements, she supported Ukraine, claimed that the Russian attacks and actions were violations of international law, promised help and support for our country and pointed out that the world should not forget the bloodshed taking place in the Ukrainian land (The Japan Times, 2022). But it must also not be forgotten that it was Germany, led at the time by Angela Merkel, who became an opponent of Ukraine joining NATO because of the Russian Federation's position on this issue. Merkel herself claims that she was a victim of circumstances, and she did not have any influence on the Russian president, but in my subjective opinion, the reason for Ukraine's refusal to become a NATO member was only because the German government did not want to disturb its friendly relations with Russia.

To conclude, I would like to point out that the topic of European leaders' attitudes towards Ukraine on the issue of the Russian invasion is quite difficult to analyse due to its subjectivity. As in any society, there is a side of those who are ready to help and support, as well as those who put profit and money above moral values. I have conducted personal research into a multitude of politicians and described what I consider to be the most striking examples of politicians who have radically different viewpoints. Throughout the struggle for the sovereignty and freedom of their country, which is still ongoing, Ukraine has received many different reactions and assistance from Europe. Unfortunately, we also see the opponents of supporting Ukraine in this matter, but we cannot influence their opinion in any way, so we just must be grateful to those who are ready to help us defend our home and the whole of Europe from a terrorist country.

References

1. Reuters. (2022, July 15). Poland's Duda: Russia is waging war against Europe. Retrieved from <https://www.reuters.com/world/europe/polands-duda-russia-is-waging-war-against-europe-2022-07-15/>
2. DW (2022, March 24). Poland's president: Russia's invasion of Ukraine violates international law. Retrieved from <https://www.dw.com/en/polands-president-russias-invasion-of-ukraine-violates-international-law/a-61117416>
3. International Politics and Society. (2023, March 9). The European Union at war. <https://www.ips-journal.eu/topics/foreign-and-security-policy/the-european-union-at-war-6530/>
4. "Russia's invasion of Ukraine threatens peace and stability in Europe" - The Guardian, 24 March 2022, <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/24/russias-invasion-of-ukraine-threatens-peace-and-stability-in-europe-boris-johnson-says>
5. The Japan Times (2022, December 5). Germany's Angela Merkel leaves lasting legacy with Russian sanctions. Retrieved March 29, 2023, from <https://www.japantimes.co.jp/news/2022/12/05/world/politics-diplomacy-world/germany-angela-merkel-legacy/>

Scientific supervision by R.M. Kliuchnyk, PhD in Politology, Associate Professor

ОФІЦІЙНИЙ РІВЕНЬ БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ ТА ЗА МЕТОДОЛОГІЄЮ МОП: ПРИЧИНИ ВІДМІННОСТЕЙ

Українська статистика розробляє і формує два альтернативні показники сукупної зайнятості: за методологією вибіркового обстеження населення по проблемах зайнятості (ОНПЗ) і за методологією балансу трудових ресурсів (БТР). Відповідно можна зустріти оцінки рівня загального безробіття, що розрізняються, залежно від того, як при його розрахунку визначається чисельність економічно активного населення. Чисельність може розраховуватися або як сума безробітних і зайнятих по ОНПЗ ($U_s + E_s$), або як сума безробітних по ОНПЗ і зайнятих по БТР ($U_s + E_b$). Через те, що чисельність зайнятих по ОНПЗ менше, ніж по БТР ($E_s < E_b$), "початкові" оцінки рівня загального безробіття виявляються дещо вищими за "офіційні".

Розрив між показниками загального і зареєстрованого безробіття може мати чисто статистичну природу. Щоб перевірити, наскільки виправдано таке припущення, необхідно чітко уявляти, як вони конструюються і вимірюються.

Виділяють чотири альтернативні підходи до виміру масштабів і рівня безробіття, що зустрічаються в статистичній практиці:

1. по результатам переписів населення або регулярних вибіркового обстеження робочої сили;
2. на основі офіційних оцінок, які розраховуються органами державної статистики шляхом комбінування даних з різних доступних джерел;
3. по реєстраціях в службах зайнятості;
4. за чисельністю осіб, які одержують страхові виплати по безробіттю.

Офіційні публікації даних містять оцінки усіх чотирьох типів. Вони відбивають різні аспекти функціонування ринку праці і до певної міри доповнюють один одного. Проте базовими можна рахувати тільки два способи виміру безробіття - перший, при якому статус безробітного визначається на основі вибіркового обстеження робочої сили виходячи з критеріїв міжнародної організації праці (згідно її методології), і третій, при якому людина визнається безробітним за рішенням органів державної служби зайнятості. Відповідно розраховуються два взаємодоповнюючі показники - загального (чи "мопівського") і зареєстрованого безробіття [1].

Оцінки загального безробіття формуються відповідно до методологічних принципів, вироблених міжнародною організацією праці. Ці принципи використовуються з незначними модифікаціями у більшості країн світу. При вимірі безробіття прийнято, що критерій відсутності роботи відноситься до обстежуваного тижня, критерій пошуку роботи розповсюджується на чотири тижні, передуючі обстежуваному тижню, а критерій готовності приступити до роботи - на два тижні після обстежуваного тижня. Попри те, що кожен з критеріїв має власні тимчасові межі, показник безробіття відноситься до обстежуваного тижня. Студенти, пенсіонери і інваліди враховуються нарівні з іншими групами в якості безробітних, якщо вони займалися пошуком роботи і були готові до неї приступити.

Рівень загального безробіття, us , розраховується як виражена у відсотках питома вага чисельності безробітних в чисельності економічно активного населення:

$$us = Us/Ls * 100\% = Us / (Us + Es) * 100\%$$

де: Us , Ls , Es – відповідно чисельність безробітних, зайнятого і економічно активного населення за результатами вибіркового обстеження [2].

Існує безліч причин, чому оцінювані рівні безробіття можуть бути непорівнянними між країнами. Деякі з них наводяться нижче, даючи користувачам певне уявлення про круг можливих питань, які виникають при спробі встановити міру порівнянності даних про рівні безробіття між країнами. Користувачі, обізнані про конкретні країни або їх особливі обставини, цілком можуть розширити круг цих питань.

1. Різні джерела. Якщо використовуються різні джерела інформації, такими ж будуть і результати. Труднощі з порівнянністю даних, що виникають з-за відмінностей між джерелами інформації про зареєстрованих безробітних і загальну чисельність безробітних, долаються шляхом розділення двох масивів даних і використання тільки даних про загальну чисельність безробітних. Джерела, що залишаються, такі як обстеження робочої сили, офіційні оцінки і переписи населення, проте можуть створювати проблеми порівнянності в аналізі між країнами. Офіційні оцінки, як правило, ґрунтуються на інформації з різних джерел і можуть комбінуватися найрізноманітнішими способами. Перепис населення, як правило, не дозволяє глибоко досліджувати статус активності робочої сили. Тому отримувані на їх основі оцінки рівнів безробіття можуть істотно відрізнитися (у бік підвищення або зниження) від цих обстежень домашніх господарств, де респондентам задається більше питань, щоб визначити їх ситуацію на ринку праці.

2. Відмінності у вимірі. Якщо інформація ґрунтується на цих

обстеженнях домашніх господарств або переписів населення, відмінності в запитальниках можуть у результаті привести до різної статистики навіть у разі суворого наслідування рекомендацій МОП. Іншими словами, відмінності у вимірювальному інструментарії можуть впливати на порівнянність кінцевих даних про робочу силу між країнами.

3. Концептуальні варіації. Навіть коли національні статистичні служби спираються у своїй діяльності на концептуальні рекомендації МОП, вони можуть не дотримуватись найсуворіших принцип виміру зайнятості і безробіття. Вони можуть відрізнятись один від одного у виборі концептуальної основи для оцінки безробіття, оскільки в конкретних випадках рекомендації, що діяли до ухвалення резолюції 19-ої МКСП, дозволяли використати м'яке визначення, внаслідок чого виникають розбіжності в оцінках робочої сили (як бази для розрахунку рівня безробіття). Вони також можуть розраховувати рівень безробіття виходячи з чисельності цивільної робочої сили, а не загальної чисельності робочої сили.

4. Кількість спостережень в році (обліковий період). Статистичні дані за будь-який рік можуть розрізнятись залежно від кількості статистичних спостережень - один раз в місяць, один раз в квартал, один або двічі на рік і так далі. Серед іншого, виражена сезонність може впливати на результати, коли спостереження не охоплюють увесь рік.

5. Географічне охоплення. Якщо обстеження не покриває усю національну територію, а тільки міські райони, великі міста або окремі райони країни, то очевидно, що дані матимуть обмежену порівнянність, оскільки обстеження по своєму охопленню не є репрезентативним для усієї країни. Безробіття в містах, як правило, буває вище за загальний рівень безробіття, так-як виключаються сільські райони, де працівники швидше будуть зайняті, хоча і в неповній мірі або як неоплачувані працівники сімейних підприємств, ніж вони шукатимуть роботу в неіснуючому або вузькому формальному секторі.

6. Варіації у вікових параметрах. Як правило, використовується вікова категорія від 15 років і старше, проте у ряді країн застосовується інша нижня або верхня вікова межа.

7. Методологія збору даних. Розмір вибірки, порядок її формування, основа вибірки та її охоплення, а також багато інших статистичних моментів, пов'язаних зі збором даних, можуть істотно впливати. Чим більший розмір і охоплення вибірки, тим кращі результати. Залучення добре підготовлених реєстраторів, належні методи збору і обробки даних, адекватні оціночні процедури - усе це має вирішальне значення для отримання достовірних результатів. Широкі варіації в них можуть явно впливати на порівнянність статистичних даних про безробіття [3].

У висновку, згідно з концептуальними принципами МОП, для того, щоб вважатися безробітними, особи, що шукають роботу, повинні вказати на один або декілька "активних" методів, таких як подання заяви безпосередньо працевластувачеві або відвідування біржі праці. До можливих способів відноситься ознайомлення з "оголошеннями в газетах". У багатьох частинах світу це може бути непростою і нелегкою справою. У інших регіонах світу газети є прекрасним джерелом інформації про потенційних робітників, і багато осіб, що шукають роботу, дійсно їх читають. Проте в одних країнах вже саме читання або розглядування оголошень розглядається як спосіб пошуку роботи, а в інших вимагається, щоб особи реально відповіли на одне або декілька оголошень, перш ніж пошук роботи за оголошеннями в газетах вважатиметься прийнятним способом. Питання зводиться до "пасивного" або "активного" пошуку, і країни розрізняються у тому, який із способів у них є прийнятним.

Другий приклад стосується "осіб, що зневірилися знайти роботу", тобто тих, хто зараз не шукає роботу, але, можливо, шукав роботу у минулому і явно хоче працювати "зараз". У більшості досліджень їх не зараховують до безробітних (як це вказано у визначенні безробіття МОП), проте в деяких це відбувається. Користувачам, які хотіли б врахувати цю відмінність у визначеннях, необхідно буде отримати відповідну інформацію (можливо, на "мікрорівні"), щоб внести корективи в дані, що розрізняються, про рівні безробіття.

Список використаних джерел

1. Близнюк В.В. Система показників оцінки безробіття в Україні/ В.В. Близнюк //Економічні науки. – 2003. – Том 21. – С.23.
2. Шляпников Р.І. Загальне та реєстроване безробіття: у чому причини розриву?: Препринт WP3/2002/03. – М.: ГУ ВШЕ, 2002. – 48 с.
3. Ключевые показатели рынка труда. Общий уровень безработицы. 9-е издание [Электронный ресурс]. - Режим доступа: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/publication/wcms_501610.pdf - вільний. Мова рос.

Науковий керівник: О.А. Задоя, кандидат економічних наук, доцент

ВІЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗОНИ: ПОНЯТТЯ, ЦІЛІ СТВОРЕННЯ, ТИПИ ВІЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗОН

Вільні економічні зони (ВЕЗ) - це визначені території в межах країни, де іноземні та місцеві компанії можуть працювати, не підпадаючи під дію тих самих правил, податків і тарифів, які застосовуються до решти території країни. Концепція ВЕЗ виникла в 1950-х і 1960-х роках, коли такі країни, як Ірландія, Ізраїль і Сінгапур, створили спеціальні зони для залучення іноземних інвестицій і сприяння економічному розвитку. Основна мета ВЕЗ - створити середовище, сприятливе для зростання і розвитку бізнесу. Це досягається шляхом надання низки стимулів та пільг, які полегшують компаніям заснування та діяльність у цих зонах.

Вільні економічні зони (ВЕЗ) - це спеціальні території в межах країни, де бізнес може працювати, не підпорядковуючись тим же правилам і податкам, що й на решті території країни. В основі концепції ВЕЗ лежить ідея створення сприятливого середовища для процвітання та розвитку бізнесу. ВЕЗ можуть допомогти країнам залучати іноземні інвестиції, сприяти зростанню місцевого бізнесу, створювати робочі місця та сприяти передачі технологій. Пропонуючи ряд стимулів і пільг, ВЕЗ можуть допомогти стимулювати економічний розвиток і створити можливості як для іноземних, так і для місцевих інвесторів [1].

Основною метою вільних економічних зон є сприяння економічному розвитку шляхом створення сприятливого для бізнесу середовища. Цього можна досягти шляхом надання низки стимулів та пільг, які полегшують створення та діяльність підприємств у цих зонах. Далі роздивимося цілі ВЕЗ:

1. Залучення іноземних інвестицій: ВЕЗ покликані залучати іноземні інвестиції шляхом надання низки стимулів та пільг, які полегшують компаніям започаткування діяльності в їхніх межах. Це можуть бути податкові канікули, звільнення від ввізного мита та інші пільги.

2. Сприяння економічному зростанню: ВЕЗ покликані сприяти економічному зростанню шляхом створення середовища, сприятливого для розвитку бізнесу. Це досягається шляхом надання підприємствам низки допоміжних послуг та інфраструктури, таких як комунальні, транспортні та інші послуги, необхідні для ведення бізнесу.

3. Створення робочих місць: ВЕЗ покликані створювати робочі місця шляхом залучення бізнесу, який може забезпечити можливості для

працевлаштування. Це може бути особливо важливим для країн, що розвиваються, де високий рівень безробіття може бути серйозною проблемою.

4. Сприяння передачі технологій: ВЕЗ покликані сприяти передачі технологій шляхом залучення підприємств, які можуть принести нові технології та досвід. Це може допомогти стимулювати інновації та зростання місцевої економіки, а також надати можливість місцевим працівникам отримати нові навички та знання [2].

Існує кілька типів вільних економічних зон, і вони, як правило, класифікуються на основі типів стимулів та пільг, які вони пропонують. Деякі з найпоширеніших типів ВЕЗ включають:

1. Експортні переробні зони (ЕПЗ) призначені для стимулювання експорту шляхом надання низки пільг компаніям, які виробляють товари на експорт. Ці стимули можуть включати податкові канікули, звільнення від ввізного мита та інші пільги. ВЕЗ, як правило, розташовані поблизу портів або інших великих транспортних вузлів, що може допомогти зменшити витрати, пов'язані з транспортуванням та логістикою.

2. Спеціальні економічні зони (СЕЗ) покликані сприяти економічному розвитку шляхом залучення інвестицій та надання бізнесу низки пільг і стимулів. Це можуть бути податкові канікули, звільнення від ввізного мита та інші пільги. СЕЗ також можуть надавати підприємствам доступ до допоміжних послуг та інфраструктури, таких як комунальні, транспортні та інші послуги, необхідні для ведення бізнесу.

3. Вільні зони - це визначені території де бізнес може працювати без сплати податків, тарифів чи митних зборів. Ці зони, як правило, розташовані поблизу аеропортів, портів або інших транспортних вузлів і призначені для залучення бізнесу, який значною мірою покладається на імпорт та експорт.

4. Індустріальні парки - це спеціальні території, призначені для промислового використання. Ці парки можуть пропонувати цілий ряд пільг і стимулів, таких як доступ до інфраструктури та допоміжних послуг, податкові пільги та інші переваги.

5. Науково-технологічні парки (НТП) - це визначені території, спеціально призначені для підприємств, які займаються науковими дослідженнями або розробкою технологій. Ці парки можуть пропонувати цілий ряд пільг і стимулів, таких як доступ до дослідницької бази, допоміжних послуг та інших переваг, спрямованих на сприяння інноваціям і розвитку технологій [3].

Нижче розглянемо приклади вільних економічних зон.

Вільна зона Джебель Алі (JAFZA) ОАЕ, є однією з найбільших вільних зон у світі і була створена у 1985 році. Вона розташована поблизу

порту Джебель Алі, який є одним з найбільш завантажених портів на Близькому Сході. JAFZA надає низку пільг для бізнесу, включаючи 100% іноземну власність, нульовий корпоративний податок і відсутність обмежень на репатріацію капіталу або прибутку.

Вільна зона Шеннон, Ірландія, була створена в 1959 році і стала першою вільною зоною в світі. Вона була створена з метою сприяння економічному розвитку регіону та створення стимулів для бізнесу, який бажає розпочати свою діяльність у цій зоні. Зона надає низку пільг для бізнесу, включаючи звільнення від сплати податків та інші стимули.

Спеціальна економічна зона Шеньчжень, створена у 1980 році і стала однією з перших СЕЗ у Китаї. Ціль створення: залучення іноземних інвестицій та сприяння економічному розвитку регіону. Зона надає низку пільг для бізнесу, включаючи звільнення від сплати податків, пільговий режим для іноземних інвесторів та спрощені митні процедури.

Концепція вільних економічних зон (ВЕЗ) бере свій початок на початку 20-го століття, коли в Ірландії були створені перші зони переробки експорту (ЗПЕ). Однак сучасна концепція ВЕЗ бере свій початок у 1950-х роках, коли в Ірландії була створена вільна зона Шеннон. За цим послідувало створення подібних зон в інших частинах світу, включаючи Гонконг, Сінгапур і Тайвань.

У 1970-х і 1980-х роках концепція спеціальних економічних зон (СЕЗ) була запроваджена в Китаї та інших частинах світу. СЕЗ надавали бізнесу низку пільг та стимулів, покликаних сприяти економічному розвитку та залученню іноземних інвестицій. Сьогодні по всьому світу існують тисячі ВЕЗ і СЕЗ, і багато країн використовують їх як інструмент залучення іноземних інвестицій та сприяння економічному розвитку [4].

Хоча вільні економічні зони (ВЕЗ) мають багато потенційних переваг, вони також мають деякі потенційні недоліки, які політики повинні враховувати при оцінці їхньої ефективності.

Одне з головних занепокоєнь полягає в тому, що ВЕЗ можуть створювати викривлення в економіці, надаючи перевагу певним секторам або регіонам над іншими. Це може призвести до концентрації економічної активності в межах зони, тоді як інші частини країни можуть залишитися поза увагою. Це може призвести до регіональної нерівності та поглибити соціальну та економічну нерівність. Крім того, стимули, що пропонуються бізнесу в межах зони, можуть створити "гонку на виживання", оскільки різні зони конкурують за залучення інвестицій, пропонуючи все більш щедрі стимули. Це може призвести до зменшення податкових надходжень і скорочення ресурсів, доступних для державних послуг та інфраструктури.

Інше занепокоєння викликає те, що ВЕЗ не завжди дають очікувані побічні ефекти. Хоча намір полягає в тому, щоб переваги зони поширювалися на ширшу економіку, це не завжди може відбуватися. У деяких випадках ВЕЗ можуть стати анклавом, відірваними від решти економіки, і не генерувати бажаних побічних ефектів. Це може бути особливо проблематично, якщо в зоні домінують компанії з іноземним капіталом, які можуть не мати міцних зв'язків з місцевим бізнесом або постачальниками.

ВЕЗ також можуть створювати регуляторні проблеми, оскільки підприємства, що працюють в межах зони, можуть підпадати під дію інших правил і стандартів, ніж ті, що працюють за її межами. Це може створити плутанину і невизначеність, а також підірвати довіру до регуляторної системи. Крім того, стимули, що пропонуються в межах зони, можуть створити відчуття несправедливості серед підприємств, які не розташовані в межах зони.

Нарешті, існує ризик того, що ВЕЗ можуть виявитися нестійкими в довгостроковій перспективі. Хоча вони можуть приносити короткострокові вигоди, такі як збільшення інвестицій та створення робочих місць, існує ризик того, що ці вигоди можуть виявитися нестійкими в довгостроковій перспективі. Це особливо актуально, якщо зона не інтегрована в ширшу економіку і якщо стимули, що пропонуються в межах зони, не підкріплені ширшими реформами, спрямованими на покращення бізнес-середовища [1].

Загалом, ВЕЗ можуть мати позитивний вплив на економічний розвиток країни, оскільки вони можуть залучати іноземні інвестиції, сприяти експорту, підвищувати рівень індустріалізації та покращувати інфраструктуру. Однак успіх ВЕЗ залежить від цілого ряду факторів, включаючи конкретну політику, загальну економічну ситуацію в країні, а також здатність бізнесу скористатися можливостями, які пропонує ВЕЗ.

Вільні економічні зони (ВЕЗ) - це визначені території в межах країни, де бізнес може працювати, не підпорядковуючись тим самим правилам, податкам і тарифам, які застосовуються до решти території країни. Основною метою ВЕЗ є створення середовища, сприятливого для зростання та розвитку бізнесу. Це досягається шляхом надання низки стимулів та пільг, які полегшують компаніям заснування та діяльність у цих зонах. Існує кілька типів ВЕЗ, включаючи зони експортної переробки (ЕПЗ), спеціальні економічні зони (СЕЗ), вільні зони (ВЕЗ), індустріальні парки та науково-технологічні парки (НТП). Кожен тип ВЕЗ створений для досягнення конкретних цілей та надання бізнесу низки пільг і стимулів, які можуть сприяти економічному розвитку та зростанню.

Список використаних джерел

1. The World Bank - Special Economic Zones [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://books.google.com/books?hl=uk&lr=&id=RTsJkoPMueAC&oi=fnd&pg=PR5&dq=free+economic+zones+aims&ots=dHdIRfo3ok&sig=Zjq6rMz45jtpbVGmbzRfX30zHjg#v=onepage&q=free%20economic%20zones%20aims&f=false> – вільний.
2. Спеціальні економічні зони, їх класифікація та мета створення [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://moodle.nati.org.ua/mod/book/view.php?id=4523&chapterid=813> – вільний.
3. Ю. В. Гусев - ПОНЯТТЯ СПЕЦІАЛЬНИХ (ВІЛЬНИХ) ЕКОНОМІЧНИХ ЗОН І ТЕРИТОРІЙ ПРІОРИТЕТНОГО РОЗВИТКУ [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/22_2015/13.pdf – вільний.
4. François Bost - Special Economic Zones: Methodological Issues and Definition [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ssrn.com/abstract=3623051> – вільний.

Науковий керівник: О.А. Задоя, кандидат економічних наук, доцент

Д. Назарчук

Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ДЖЕРЕЛО ЙОГО ІНВЕСТИЦІЙ

Часто ведуться дискусії про те, чи є «успішна» компанія, яка зазвичай сприймається за такими характеристиками, як конкурентна перевага, стабільний прибуток, менеджмент вище середнього та лідерство на ринку, хорошою для інвестування.

Як зазначав К. Хорішко, сучасна наукова думка виходить з того, що саме інвестиції є джерелом розвитку та основою реалізації будь-яких новацій на підприємстві як у сфері управління нематеріальними (організаційна структура, кадри, маркетингове середовище), так і матеріальними (ресурси, фінанси, основні фонди) об'єктами. Інвестиційна привабливість як об'єкт управління є досить складним утворенням, що потребує застосування комплексного впливу з використання системи інструментів, алгоритмів та процедур. Весь спектр заходів, спрямованих на забезпечення розвитку підприємства, є, з одного боку, джерелом формування інвестиційної привабливості підприємства та, з іншого боку,

ґрунтується на тому, що підприємство здійснило комплекс підготовчих процедур та вже досягло певного рівня привабливості для інвестора [1].

Н. Казакова зауважує, що на сьогоднішній день, в умовах ринкового трансформування економіки України, потреба в інвестиціях для структурної перебудови її економіки зростає. Для більшості країн з перехідною економікою ефективно використаний іноземний капітал стає ключовим фактором їх розвитку. Залучення іноземних інвестицій відіграє важливу роль і в структурі пріоритетів української економіки [2].

Сучасна економічна ситуація в Україні має всі ознаки нестабільності. Так, Л. Карпенко стверджує, що на сучасному етапі існують певні передумови, що стримують розвиток інвестиційної активності вітчизняних підприємств, до яких іноземні експерти відносять: нестабільність політичної ситуації в державі, високий рівень податкового тиску, високий рівень бюрократизації і корумпованості державного апарату та відсутність реформ у цьому напрямі, недостатній розвиток фінансових ринків, слабе валютне регулювання, складність реєстраційних, ліцензійних і митних процедур; невисокий рівень знань фахівців у галузі інвестиційного менеджменту, відсутність дієвої системи страхування іноземних інвестицій, нерозвиненість вітчизняної інвестиційної інфраструктури тощо [3].

Розмірковуючи про інвестиції в бізнес, важливо спочатку зрозуміти, що насправді означає цей термін. Інвестиції в бізнес можуть приймати різні форми, але в основі своїй вони стосуються використання капіталу для фінансування бізнес-підприємства. Це може включати такі речі, як витрати на запуск, витрати на розширення та навіть повсякденні операційні витрати. Інвестиції є важливим моментом, вони забезпечують капітал, необхідний для запуску бізнесу, розширення діяльності та підтримки довгострокового зростання.

Хоча короткостроковий процес міг змінитися, характеристики компанії, в яку можна інвестувати, не змінилися. Стабільний прибуток, рентабельність власного капіталу і їх відносна вартість порівняно з іншими компаніями є вічними показниками фінансового успіху компаній, які можуть стати прибутковими інвестиціями.

Найважливішим фактором є потенційна рентабельність інвестицій. Чим вона вище, тим більше шансів на успішне інвестування.

І. Мошляк вважає, що підвищення економічної ефективності інвестиційної діяльності українських підприємств потребує впровадження в реальну практику систем моніторингу [4].

Щоб порівняти інформацію в широкому спектрі, потрібно зібрати дані. Моніторинг дозволить контролювати усі важливі показники, тим самим дозволяючи коригувати та покращувати ситуацію на підприємстві.

Без стабільного прибутку важко оцінити фінансовий успіх однієї компанії порівняно з іншою, а також оцінити вартість компанії, окрім її балансової вартості. Прибуток можна моніторити та оцінювати багатьма способами, але три найвизначніші показники – це зростання, стабільність і якість доходів.

Основна передумова зростання доходів полягає в тому, що поточні зареєстровані прибутки повинні перевищувати попередні зареєстровані прибутки. Хоча дехто може сказати, що це ретроспектива і що майбутні прибутки важливіші, цей показник встановлює закономірність, яку можна окреслити, і багато розповідає про історичну здатність компанії збільшувати прибутки.

Хоча модель зростання важлива, як і всі інші інструменти оцінки, відносне співвідношення темпів зростання також має значення. Наприклад, якщо довгостроковий темп зростання прибутку компанії становить 5%, а загальний ринок у середньому становить 7%, показник компанії не такий вже й вражаючий.

З іншого боку, темпи зростання доходів у 7%, коли ринок у середньому становить 5%, встановлює закономірність зростання доходів швидше, ніж ринок. Однак цей захід сам по собі є лише початком. Потім компанію слід порівняти з аналогами в галузі та секторі.

Стабільність доходів – це міра того, наскільки стабільно ці прибутки генерувалися з часом. Стабільне зростання доходів зазвичай відбувається в галузях, де зростання має більш передбачуваний характер.

Якість прибутків значно впливає на оцінку статусу компанії. Зазвичай цей процес довіряють професійному аналітику, оскільки до цього фактору важливо ставитись з особливою увагою, бо, наприклад, якщо компанія збільшує свої прибутки, але її витрати збільшуються, ви можете бути впевнені, що це зростання є бухгалтерською аномалією і, швидше за все, не триватиме довго.

Підсумовуючи, можна зазначити, що є багато способів оцінити фінансовий успіх компанії, однак найбільш високо оцінені статистичні дані для оцінки фінансового стану компанії включають стабільні прибутки та порівняння рентабельності власного капіталу з іншими в ринковому секторі. Для будь-якого інвестора важливо вибрати правильний бізнес для інвестування. Тож потенційні інвестори будуть враховувати фінансово-економічні результати діяльності підприємства, які потрібно підтримувати у привабливому для інвестування стані, для подальшої співпраці. Моніторинг є основним засобом для контролю, усунення недоліків та вдосконалення всіх процесів у підприємстві.

Список використаних джерел

1. Хорішко К. С. Фінансово-економічні перетворення системи управління розвитком інвестиційної привабливості підприємств. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 4. С. 22–24.

2. Казакова Н. А. Міжнародні інвестиції України. Проблеми та перспективи їх утворення. Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія "Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм". Вип. 10, 2019. С. 132–138.

3. Карпенко Л. М. Сінергетичні моделі прийняття інвестиційних рішень на підприємствах. Збірник тез доповідей VII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. 2016. С. 28–29.

4. Мошляк І.О. Інвестиційна діяльність підприємства та її ефективність. Вчені записки Університету «КРОК» №3 (51). 2018. С. 68–73.

Науковий керівник: О.А. Задоя, кандидат економічних наук, доцент

К. Небоженко

Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

АНАЛІЗ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Як відомо, Великобританія має потужну економіку, це країна з постіндустріальною економікою. Вона має добре географічне положення, що дозволяє вести торгівлю з іншими країнами. Ця країна є членом ООН, та нещодавно вийшла з ЄС та пережила пандемію. І всі ці фактори та події вплинули на подальший розвиток Великобританії.

Мета даної роботи полягає у виявленні ролі економіки, яку відіграє Великобританія, а також проаналізувати основні економічні показники.

Для того, щоб відкривати будь-яку діяльність у країні, потрібно проаналізувати макроекономічні показники. Слід почати з того, що Великобританія – це дуже розвинена держава. По-перше, потрібно розглянути географічне положення Великобританії, адже це допомагає зрозуміти що країна може експортувати, а що імпортувати (табл.1).

Вихід к морям може приваблювати туристів, що також є важливою складовою для країни. Але дохід від туризму у Великобританії знизився на 57,6% у березні 2020 р. порівняно зі збільшенням на 16,6% у попередньому місяці. За станом на 2021 р. загальний обсяг складає 4,8% [5].

За особливостями рельєфу Велика Британія поділена на північно-західну гірську частину та південно-східну рівнинну. Кліматичні

особливості островів зумовлені теплими течіями Атлантичного океану. Клімат Великобританії помірний та морський.

Таблиця 1

Основні показники Великобританії

Площа	242, 495 <i>km</i> ²
Форма правління	Унітарна держава
Державна система	Конституційна монархія та держава Співдружності
Глава держави	Король
Глава уряду	Прем'єр-міністр
Океан та моря	Атлантичний океан, Північне море, Ла-Манш та Ірландське море
Склад країни	Англія, Шотландія, Уельс та Північна Ірландія.

Мінеральні ресурси Великої Британії розробляються багато років і їх значна кількість виснажена. У грудні 2019 р. видобуток мінералів у Великобританії становив 89 413 120 000 метричних тон [1]. З паливних корисних копалин країна забезпечена нафтою та природним газом. Велика Британія є другим у світі експортером каоліну (білої глини), з якої роблять порцеляну.

Наступний показник – економічний. Сполучене Королівство має передову відкриту ринкову економіку, в якій ціни на товари та послуги визначаються за вільною системою цін. Одним із головних макроекономічних показників є ВВП. У Великобританії на 2021 р. склав 7,5% [3]. Що стосується внесків у номінальний ВВП, інвестиції становили 16,7% у грудні 2021 р. Також важливо розглядати показники експорту та імпорту. На 2021 р. експорт Великобританії склав 93 382\$, а імпорт - 81 723\$ [4].

Ще одним показником є населення, що на 2021 р. складає 67,326,569. Рівень безробіття складає 4,53% на 2021 рік. У грудні 2021 року місячний заробіток населення Сполученого Королівства становив 3 169,6 доларів США. Рівень участі у робочій силі Великобританії зріс до 63,5% у лютому 2021 року. Важливим є той факт, що тривалість життя у Великобританії складає 81,1 рік [3].

Для Великобританії характерне сільське господарство, яке забезпечує близько 60% потреб у харчуванні лише за 1% робочої сили. Він складає близько 2% ВВП. Важливим є те, що країна забезпечує потреби населення в харчових продуктах лише наполовину. Загальний

дохід країни від сільського господарства в 2020 р. склав 5 121 мільйон фунтів стерлінгів, що становить -2,5% [1].

Що стосується промисловості, то у виробництві Великої Британії важливе місце посідає добувна промисловість. У переробній промисловості пріоритетними є машинобудування, хімічна промисловість, харчова промисловість.

Також необхідно розглядати інфляцію в країні (рис. 1).

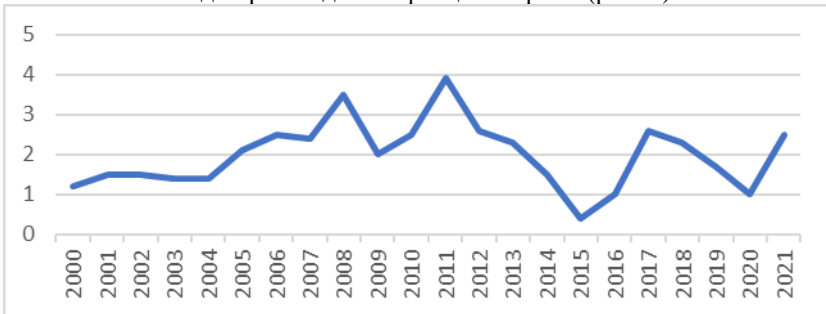

Рис. 1. Рівень інфляції у Великобританії, % 2000-2021

Аналізуючи ці данні, можна помітити постійну зміну рівня інфляції. Але дані не перевищують 4 %. Так, мінімальний показник з 2000 по 2021 р. склав 0,4% у 2015 р. А максимальний показник був у 2011 р. і склав 3,9%. З рис 1 видно, що рівень інфляції різко впав з 2011 по 2015 р. У наступні роки можна також спостерігати зростання та падіння інфляції. Починаючи з 2020 р., можна спостерігати те, що вона різко зросла [2].

Отже, для аналізу країни необхідно визначити її політичні, економічні та соціальні показники, такі як ВВП на душу населення, експорт, імпорт, інфляцію, населення, рівень безробіття та деякі географічні показники. Вони показали, що Великобританія розвинена країна, та має постіндустріальну економіку, але через пандемію та вихід з ЄС її показники майже у всіх сферах знизилися, якщо порівнювати з минулими роками. Зараз економіка Великобританії майже знову має високі показники. У неї дуже розвинена промисловість, яку вона експортує. Але аграрне сфера не дуже розвинена, через клімат. Також вона може здійснювати міжнародну торгівлю, адже має вигідне географічне знаходження. Що стосується населення, то воно працездатне, і рівень безробіття знизився. А також важливо зазначити, що у деяких послугах знизилися показники через пандемію.

Список використаних джерел

1. CEIC Data. URL: <https://www.ceicdata.com/en>. Мова англ.

2. Global Economy (foreign direct investment). URL: <https://www.theglobaleconomy.com/United-Kingdom>. Мова англ.

3. The World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/>. Мова англ.

4. The World Trade Organization. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/united_kingdom_e.htm. Мова англ.

5. United Nations Conference on Trade and Development. URL: <https://unctadstat.unctad.org/CountryProfile/GeneralProfile/en-GB/926/index.html>. Мова англ.

Науковий керівник: А.О. Задоя, доктор економічних наук, професор

А. Паламарчук

Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ЕКОНОМІЧНИХ КОЛИВАНЬ В УКРАЇНІ В ОСТАННЄ ДЕСЯТИЛІТТЯ

Країна зіштовхнулась з багатьма проблемами, відображенням чого стали економічні коливання. За останні 10 років, з 2012 по 2021 рік, реальний ВВП України зріс на 5,3%. Однак, ріст був нерівномірним, з певними роками спостерігалось як зростання, так і зниження [1].

Серед найважливіших причин можна виокремити політичну нестабільність та корупцію, відсутність необхідних реформ, зовнішньоекономічні чинники, війну на сході України, залежність від імпорту, низький рівень інновацій та продуктивності, зростання боргового навантаження держави, соціально-економічні та екологічні проблеми, а також пандемію COVID-19.

Однією з головних проблем, що заважає розвитку бізнесу є політична нестабільність та корупція. Вона значною мірою зменшують довіру міжнародних інвесторів до економіки України, створюючи низький рівень інвестиційної привабливості. Корупція спричинює втрати бюджетних коштів, що є чинником зниження економічного розвитку. Відсутність необхідних реформ, в свою чергу сповільнює розвиток, недостатньою є ефективність державних інституцій та правової системи. Ці проблеми заважають розвитку підприємництва, знижують конкурентоспроможність виробників і зменшують стимули до впровадження нових технологій та інновацій.

Зовнішньоекономічні чинники, а саме кризи на світових ринках, санкції, зміна курсу валют, мають в певній мірі вплив на економічні коливання в Україні. Зокрема, криза в Європі та світовий спад цін на зерно в 2014-2015 роках негативно відобразилися на експортній галузі

України, яка є важливим джерелом доходів для країни. Крім того, зміни курсу валют спричинили нестабільність на валютному ринку та вплинули на інфляцію в країні.

Війна на сході України суттєво ускладнила економічне положення в Україні. Країна втратила частину своїх територій та інфраструктури, що призвело до значного зниження виробництва та погіршення економічної ситуації. За даними Національного банку України (рис. 1), протягом 2014-2015 років реальний ВВП скоротився на 17%, з 133,5 до 91 млрд. дол..

Коронавірусна хвороба 2019 (COVID-19) суттєво вплинула на економіку України у 2020 році. Почалася загальна нестабільність на світових фінансових ринках, що вплинуло на економіку країни. У 2020 році ВВП України зменшився на 4,2% порівняно з попереднім роком. Це було обумовлено різким скороченням економічної активності внаслідок карантинних заходів, запроваджених для боротьби з поширенням COVID-19. Зокрема, багато підприємств змушені були припинити свою діяльність, що призвело до уповільнення виробництва та зменшення або навіть втрати робочих місць.

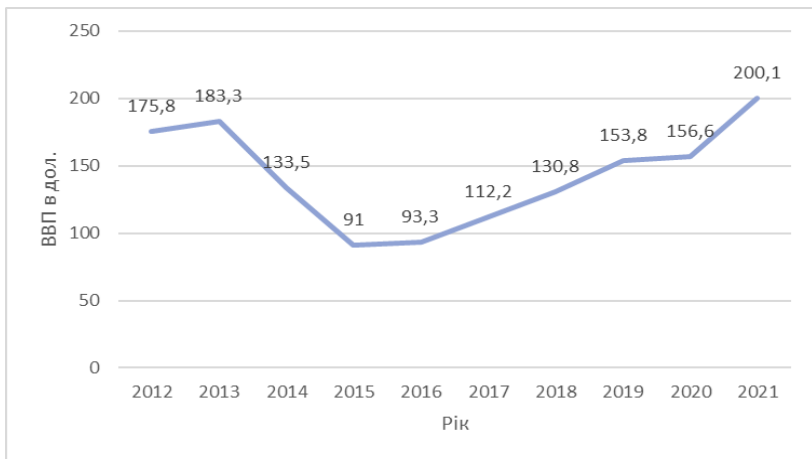

Рис. 1. Динаміка ВВП України впродовж 2012-2021 рр. [2]

Зростання державного боргу в Україні знижує її фінансову стійкість та збільшує ризик економічних коливань. Станом на 31 грудня 2012 року загальна сума державного та гарантованого державою боргу склала 64,5 млн. дол.. В кінці 2021 року вона зросла до 91,9 млн. дол., темпи зростання боргу знизилися, проте він продовжує зростати [3]. Це призвело до зростання витрат на обслуговування боргу та зниження

кредитного рейтингу, що зменшує можливості держави для здійснення інвестицій та соціальних витрат.

Наслідком запровадження зони вільної торгівлі між Україною та ЄС стало нівелювання торгових мит, з одного боку мало позитивний вплив на розвиток зовнішньої торгівлі, а з іншого – посилило конкуренцію між вітчизняною та європейською промисловістю. Україна залежить від імпорту багатьох товарів, зокрема енергетичних ресурсів та сировини. Висока залежність від імпорту знижує економічну стійкість країни та підвищує ризик економічних коливань.

Таким чином, можна сказати, що економічні коливання мають вплив на державний бюджет та фінансову стійкість країни. Для того, щоб зменшити показники коливань, потрібно прийняти ефективні заходи з підвищення економічної стійкості країни, зменшення залежності від імпорту, покращення управління та зниження рівня корупції.

Список використаних джерел

1. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/> - вільний. Мова укр.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/> - вільний. Мова укр.
2. Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minfin.com.ua/> - вільний. Мова укр.

Науковий керівник: А.О. Задоя, доктор економічних наук, професор

A. Pilipenko
Alfred Nobel University, Dnipro

ANALYSIS OF INVESTMENT ON THE EXAMPLE OF THE UK

Investment is a prerequisite for restoring and maintaining sustainable economic growth, and thus for improving people's standard of living. The economy of any state needs financial resources. And investment is one of the most important areas of economic development. The main factor of their increase is a favorable investment climate. The investment climate of a state is a set of political, legal, economic and social conditions, providing and facilitating the investment activity of domestic and foreign investors. They determine the comfort of investor's work. The key parameter of this comfort is investment attractiveness. That is the factors that promote or hinder internal and external investments. These are economic, political and social situation in the country; transparent and efficient judicial system; guarantees of protection of investors' rights; developed infrastructure; low risks - from investment and

credit to environmental and political, competition in the industries; currency and fiscal policy.

The study of the country's investment attractiveness is impossible without a constant rethinking of the factors influencing it and the dynamics of their changes. This includes the global economy, the geopolitical situation and many other circumstances. Any state cannot develop under economic instability, when inflation is rising, the national currency exchange rate is unstable, and there are no plans for the development of small and medium businesses. In the complex, it is possible to solve the problems, on which directly depends the attraction of investment, only at the level of the government (Hayes, What is investment climate? 2022).

Great Britain has been the favorite of foreign investors for many years. Providing the most favorable conditions for investors, the country is constantly improving the investment climate. Moreover, the UK is on the list of countries with the best investment climate in the world. The UK is a country with transparent regulation and a respected legal system. In addition, the British culture of innovation makes the country one of the leading business centers. Moreover, many of the world's largest and most dynamic companies, including Google, Facebook, Amazon, and Coca-Cola, have chosen the UK as their European headquarters (UK innovation 2023).

The country is in the top 10 on the Ease of Doing Business Index, and ranked 8th in 2020. The Ease of Doing Business Index in the United Kingdom is 83.5 (EASE OF DOING BUSINESS IN United Kingdom).

The idea of registering a company in one of the world's leading countries and financial centers has several key advantages (Doing business in the U.K. 2023). The advantages of doing business in the UK include:

- economic and social stability in the country;
- well-developed market;
- legislation favorable to doing business;
- progressive taxation (in the current period, the level of taxes has all the prerequisites for reduction);
- relatively low interest rates on loan rates;
- high level of asset security;
- established trade relations with European markets and the United States (England is a few steps away from signing an agreement on free economic space and cooperation with the United States).

In addition to the advantages, there are also disadvantages for foreign investors wishing to open a business in the UK. These include:

- very little available space for the organization of the enterprise;
- it is necessary to have a real office in the UK;

- the cost of renting premises is very expensive;
- high income tax;
- very expensive annual maintenance of the company;
- expensive living conditions in the UK, much more expensive than in other countries;
- the salaries of hired employees will be high.

The English tax system is considered convenient for doing business in Europe. Nevertheless, it has its own nuances and complexities (Services, Организация собственного бизнеса в Великобритании: "плюсы" и "минусы" - eltoma corporate services на VC.RU 2021). Legal entities in Great Britain are obliged to pay the following types of taxes:

- ❖ income tax - 0 to 45%;
- ❖ minimum amount not subject to tax - 12500 pounds;
- ❖ VAT tax - 20%, reduced tax rate - 5% and 0%;
- ❖ tax on dividends - from 7.5% to 38.1%, depending on the amount;
- ❖ Property tax - from 0 to 12%.

In addition, it is important to know about the procedure for registering a business in the UK. The first step in registering a business in England is to open an account. In such a progressive country, this stage can be completed online. To do this, you should fill out an application on the embassy's website, which indicates:

- unique company name;
- legal address;
- data of the company's founders;
- proof of financial capabilities;
- copies of documents;
- description of the business idea.

First of all, you can either create a company from scratch or buy a ready-made business. The name of the new organization must be unique. Uniqueness is checked directly by the registration authorities. The list of documents required when submitting an application includes: the application, the memorandum of association, the articles of association and the founders' passports. Registration of the company in England is carried out in Companies House. Finally, the result of the approval of the application is a certificate. It is sent electronically immediately after the decision of the relevant authorities. A paper one is received one week later.

These days, business in the UK takes one of four forms. Each of them has its own nuances and advantages in a particular type of activity (Business abroad (Преваги бізнесу в Англії)). An entrepreneur can register:

✚ Private Company Limited by Shares - an analog of a limited liability company (LLC). The guarantee of the responsible person - in this case, the manager - is within the limits of personal capital.

✚ Private Company Limited by Guarantee is also an LLC, but under a guarantee. In this case, it means limited activities. For example, this includes charitable foundations and various non-profit enterprises. Surety - assets of a tied company.

✚ Private Unlimited Company or ULL - a company whose founders' liability is not limited. There must be at least two founders of the company.

✚ Private Limited Company is an analog of an open joint-stock company. Shareholders' liability is limited to the shareholding. When opening a company of this format, you need at least two founders and a fairly substantial capital to start.

It is also important to know the inflation forecast in the UK. The chart below shows that in 2023, the annual inflation rate in the UK is expected to reach 6.1% after 9.1% in 2022. It is also expected that in 2027, the inflation rate will decrease to 1.6% (Fig.1).

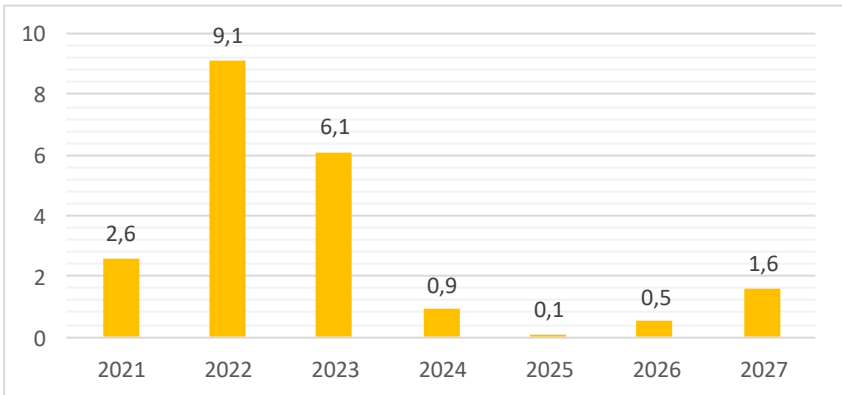

Fig.1. Annual inflation rate of the Consumer Price Index in the United Kingdom from 2021 to 2027

Source: (Published by D. Clark; 24, UK inflation rate forecast 2023)

To summarize, today one of the global indicators of a country's sustainable development and potential is the level of economic openness and its attractiveness for investment. The investment climate is an important and decisive moment when foreign or domestic investors make a decision to invest in a particular country. A favorable investment climate implies reasonable

conditions for attracting investment. The UK has quite strong competitive advantages in the world. This makes it even more attractive to investors. Consequently, the UK continues to create an ideal investment environment.

References

1. Hayes, A. (2022) What is investment climate? Investopedia. Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/terms/i/investmentclimate.asp#:~:text=Investment%20climate%20refers%20to%20the,in%20the%20businesses%20operating%20there>. (Accessed: March 30, 2023).
2. UK innovation (no date) UK innovation – great.gov.uk international. URL: <https://www.great.gov.uk/international/content/investment/why-invest-in-the-uk/uk-innovation/> (Accessed: March 29, 2023).
3. EASE OF DOING BUSINESS IN United Kingdom (no date) World Bank. URL: <https://archive.doingbusiness.org/en/data/exploreeconomies/united-kingdom> (Accessed: March 29, 2023).
4. Doing business in the U.K. (no date) Back to top. URL: <https://www.wolterskluwer.com/en/expert-insights/doing-business-in-the-uk> (Accessed: March 29, 2023).
5. 4. Services, E.C. (2021) Организация собственного бизнеса в Великобритании: “плюсы” и “минусы” – eltoma corporate services на VC.RU, vc.ru. URL: <http://surl.li/fwmae> (Accessed: March 29, 2023).
6. Business abroad (Преваги бізнесу в Англії) (no date) safir.ua. URL: <https://safir.ua/eng/b%D1%96znes-v-angl%D1%96%D1%97-perevagi-podatki-procedura-ukrainska.html> (Accessed: March 29, 2023).
7. Published by D. Clark and 24, M. (2023) UK inflation rate forecast 2023, Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/306720/cpi-rate-forecast-uk/> (Accessed: March 29, 2023).

Scientific supervision by A.O. Zadoia, PhD in Economics, Full Professor

Д. Прєжина
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

ЛІЗИНГ ЯК ФОРМА ФІНАНСУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ В КИТАЇ

Лізинг стає все більш популярною формою фінансування в міжнародній торгівлі, особливо в країнах з економікою, що розвивається, як Китай. Лізинг передбачає використання стороннього лізингодавця для

придбання та володіння активами, які потім здаються в оренду лізингоотримувачам на певний період в обмін на регулярні платежі [1].

Китай став одним із найбільших і найшвидше зростаючих ринків лізингу в світі, завдяки зростанню попиту на фінансування в контексті економічного зростання та модернізації. За даними Fitch Ratings, у 2021 році ринок лізингу Китаю зріс на 14,5%, а загальні активи становили 10,2 трильйона юанів (1,6 трильйона доларів) [2]. Крім того, уряд Китаю підтримує сектор лізингу, запроваджуючи різні політики та ініціативи для заохочення його розвитку, включаючи податкові пільги та регуляторні реформи [3].

Лізинг пропонує кілька переваг для міжнародної торгівлі в Китаї, включаючи доступ до фінансування для компаній, які можуть мати обмежений доступ до традиційних банківських позик, зниження початкових витрат і більшу гнучкість щодо придбання та управління активами. Крім того, лізинг дозволяє компаніям зберегти свій капітал для інших інвестицій, знизити ризик знецінення активів та уникнути витрат на їх утилізацію та обслуговування [4].

Лізинг особливо корисний у контексті міжнародної торгівлі, коли компаніям може знадобитися придбати та транспортувати через кордон великі активи, такі як літаки, кораблі чи важке обладнання. Надаючи ці активи в оренду, компанії можуть зменшити ризик конфіскації активів або інших юридичних проблем, а також мінімізувати витрати та складність транскордонних операцій [5].

Незважаючи на свої переваги, лізинг у Китаї також створює ряд проблем і ризиків, включаючи відсутність розвиненої правової бази, високий кредитний ризик і посилення конкуренції з боку інших форм фінансування [6]. Зокрема, відсутність надійного нормативно-правового середовища може ускладнити для орендодавців виконання своїх контрактів і захист своїх прав у разі невиконання зобов'язань або інших суперечок [5].

Крім того, пандемія COVID-19 збільшила кредитний ризик для лізингових компаній, оскільки багато лізингоотримувач зіткнулися з фінансовими труднощами або перебоями в бізнесі, що призвело до підвищення процентних ставок і зниження попиту на лізингові послуги [2]. У відповідь лізинговим компаніям довелося адаптувати свої бізнес-моделі, пропонуючи більш гнучкі умови та нижчі ставки для залучення та утримання клієнтів.

Майбутні перспективи лізингу в Китаї позитивні, і в найближчі роки очікується продовження зростання. Згідно зі звітом Research and Markets, очікується, що китайський ринок лізингу досягне 15,1 трлн юанів (2,3 трлн дол. США) до 2026 року завдяки таким факторам, як зростання

попиту на лізинг обладнання та фінансування інфраструктури [4]. Крім того, уряд Китаю оголосив про плани подальшої лібералізації та дерегуляції сектору лізингу, що може призвести до зростання конкуренції та інновацій.

Однією з сфер потенційного зростання лізингу в Китаї є «зелена» економіка, де компанії все більше зосереджуються на зменшенні свого вуглецевого сліду та застосуванні більш стійких практик. За даними China Financial Leasing Industry Research Group, очікується, що до 2025 року ринок екологічного лізингу в Китаї досягне 2,5 трильйонів юанів (390 мільярдів доларів США) з можливостями в таких сферах, як відновлювані джерела енергії, електромобілі та зелені будівлі [7].

Лізинг став важливою формою фінансування в міжнародній торгівлі в Китаї, пропонуючи різні переваги та можливості для компаній. Незважаючи на виклики та ризики, майбутні перспективи лізингу в Китаї є позитивними, і в найближчі роки очікується продовження зростання. Підтримка китайським урядом сектору лізингу та його плани щодо подальшої лібералізації та дерегуляції ринку можуть додатково стимулювати зростання та інновації.

Однак компаніям і лізингодавцям важливо знати про ризики та проблеми, пов'язані з лізингом, особливо в контексті транскордонних операцій. Щоб пом'якшити ці ризики, компанії повинні проводити належну перевірку своїх орендодавців, забезпечувати юридичну силу їхніх контрактів і ретельно керувати своїми орендними зобов'язаннями.

Загалом, лізинг пропонує гнучку та доступну форму фінансування для компаній, які займаються міжнародною торгівлею в Китаї, дозволяючи їм придбавати активи та управляти ними ефективніше та ефективніше. Оскільки економіка Китаю продовжує зростати та модернізуватися, лізинг, скоріш за все, залишатиметься важливою формою фінансування для компаній, які прагнуть отримати вигоду з цих можливостей.

Список використаних джерел

1. Baker McKenzie. Leases. Global Corporate Real Estate Guide – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://resourcehub.bakermckenzie.com/en/resources/global-corporate-real-estate-guide/asia-pacific/china/topics/leases>, вільний. – Мова англ.
2. Fitch Ratings. China Leasing Market Dashboard – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.fitchratings.com/research/non-bank-financial-institutions/china-leasing-market-dashboard-4m22-24-05-2022>, вільний. – Мова англ.

3. China Daily. China Pushes for Development of Leasing Industry – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.reportlinker.com/p02912889/China-Financial-Leasing-Industry-Report.html>, вільний. – Мова англ.
4. Research and Markets. Global and China Financial Leasing Industry – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.researchandmarkets.com/reports/5021664/global-and-china-financial-leasing-industry>, вільний. – Мова англ.
5. ResearchGate. Leasing in China: An Overview – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/282527334_Leasing_in_China_An_Overview, вільний. – Мова англ.
6. Fitch Ratings. Chinese Leasing Sector Peer Review – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.fitchratings.com/research/non-bank-financial-institutions/chinese-leasing-sector-peer-review-2023-07-02-2023>, вільний. – Мова англ.
7. China Financial Leasing Industry Research Group. China's Financial Leasing Industry and Its Development Prospects – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.cflg.com.hk/e/industry_theory.php, вільний. – Мова англ.

Науковий керівник: О. А. Задоя, кандидат економічних наук, доцент

К. Pryshedko
Alfred Nobel University, Dnipro

PLACE AND ROLE OF THE USA IN THE WORLD TRADE

In contemporary realities, maintaining and enhancing the national economy, raising the standard of living for the people residing there, fostering international relations with other nations, and integrating into the global economy are all major priorities for any modern state. Without involvement in the global economy, specifically international trade, none of this would be feasible. The development of such a promising area as foreign trade is crucial for the USA. This strategy heavily relies on the exchange of products and services on international markets. Imports and exports make up the volume of international commerce.

For many WTO members, the United States is one of the main trading partners and the main export market. The USA is also a leader in directing and attracting foreign direct investment.

The role of the USA in modern international trade is difficult to overestimate: the country is the second in the world in terms of exports after

China and the first in terms of the value of consumption of foreign goods and services. From the second half of the 20th century and to this day, the country retains the status of the world's leading trading nation (the share of the United States in the world trade in goods by export share is 8.6%). However, 2012 was a critical year in the history of US trade relations, when China overtook the country for the first time in terms of export value and since then confidently occupies the first position in the list of the world's leading exporters (in 2022, China accounted for 12.5% of world exports) (Fig. 1).

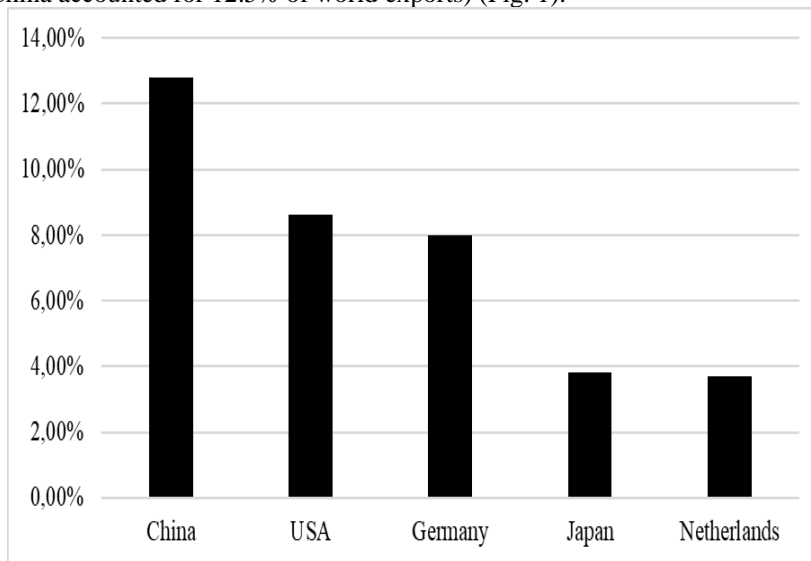

Fig. 1. The share of countries in world exports, in %, 2022

Likewise the majority of countries of the world, the USA exports more goods than services, but the share of services in exports from the USA is high - about 25% and higher than the world average (23%) and the similar figure has its main competitor - China (15%) [1]. This indicates a high level of development of the tertiary sector of the economy and the corresponding export specialization of the country. This feature positively characterizes the structure of US exports, because while China increases export volumes due to the scale of sales of relatively cheap goods, the US increases exports of high-tech, innovative services, which are predicted to be the future of the information economy. In addition, the surplus in trade of services to some extent compensates for the negative balance in trade of services.

The main categories of exports of US goods in 2022 were: means of production (562,918 million dollars); industrial goods (541,736 million

dollars); vehicles (\$158,839 million) . the detailed structure of US exports in 2018 is shown in fig. 2.

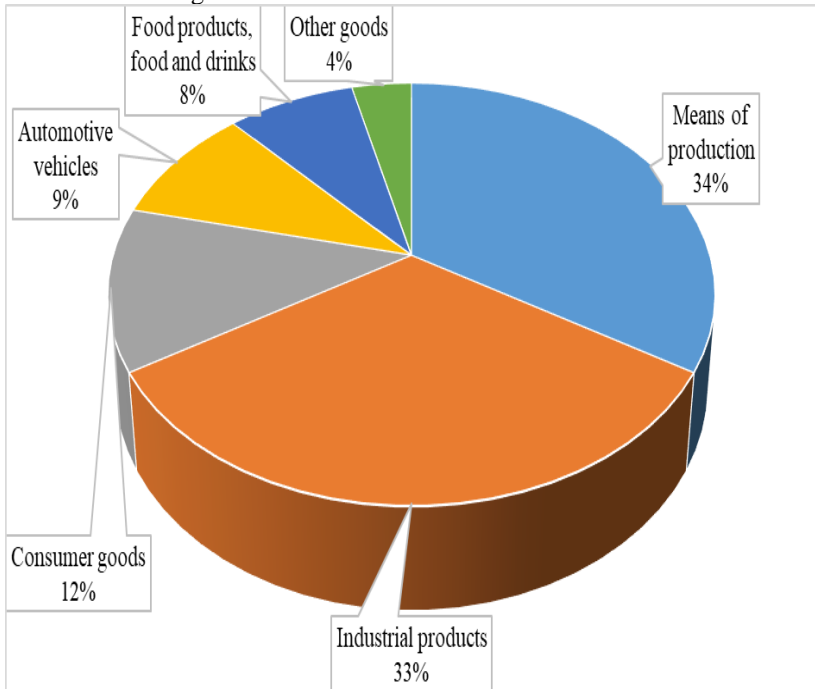

Fig. 2. The main categories of commodity exports from the USA in 2022, %

The USA mainly imports machinery and equipment, including computers (\$ 386.4 billion , or 14.8% of total imports); electronic machines and equipment (\$ 367.1 billion , or 14.0%); vehicles (\$ 306.7 billion , or 11.7%); fuel (9.2% of total imports). The main trading partners of the USA are China, Canada, Mexico, Japan, Germany, South Korea and Great Britain. According to 2018 data, these countries accounted for 75% of the US foreign trade turnover (Fig. 3).

As we can see, the share of China in the US foreign trade turnover is almost 16%. At the same time, the trade deficit with China is, according to the current government of the country, the main problem in the field of national economic security, because the merchandise deficit of the USA with China has reached a record level - 419.2 billion dollars. In 2022, the US trade with China is dominated by a deficit of commodity products. Although the USA introduced tariffs from 10% to 25% on imports from China with a total value

of 250 billion dollars . Although the US and China are willing to negotiate an agreement to end the trade dispute, P. Krugman ,who is a Nobel laureate and one of the most influential economists in the US and the world, described the proposed agreement as "much ado about nothing" [2], believing that it will do little to help the US reduce the huge imbalance in the trade flow between the US and China.

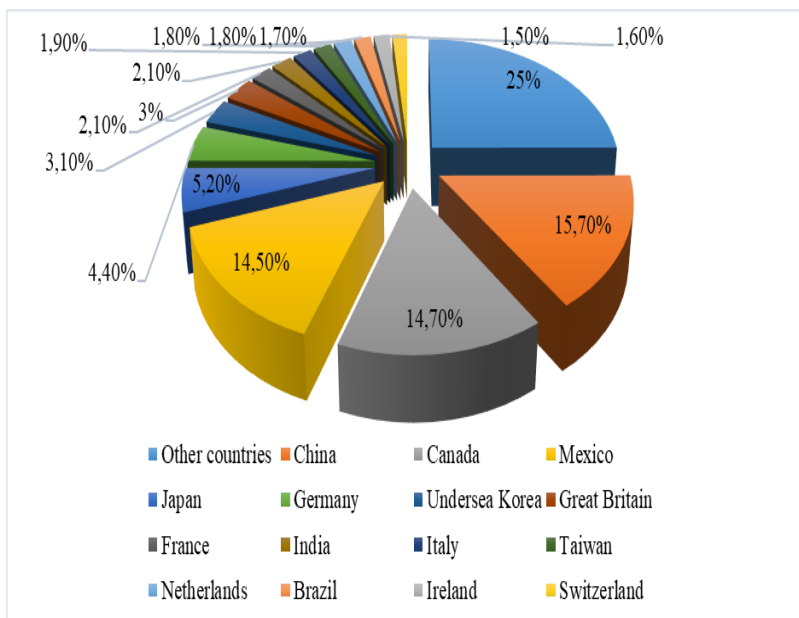

Fig. 3. Geographical structure of foreign trade turnover of the USA in 2022, %

References

1. WORLD ECONOMIC OUTLOOK. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO>
2. U.S. Quarterly Economic Forecast. URL: <https://economics.td.com/us-quarterly-economic-forecast>

Scientific supervision by S.V. Kuzminov, PhD in Economics, Full Professor

Я. Пухальська
кандидат економічних наук, доцент
Хмельницький національний університет

ГЕОПОЛІТИЧНІ ОЗНАКИ НОВОГО СВІТОВОГО ПОРЯДКУ

Повномасштабний напад Російської Федерації на Україну під приводом "спеціальної військової операції" є ознакою глибоких змін, що відбуваються у світовому порядку. З огляду на гуманітарні досягнення сучасної людської цивілізації та політичні погляди демократичних країн, конфлікт у центрі Європи у XXI столітті донедавна здавався неймовірною можливістю. Але в реальності стало зрозуміло, що недемократичні країни з комплексом фантомних імперій встановлюють власні стандарти поведінки і використовують варварські засоби для досягнення своїх глобальних цілей. В результаті напівтоталітарного, клептократичного режиму Путіна, який базується на створенні зовнішніх ворогів і веденні війни проти них, щоб відволікти зомбоване ЗМІ населення від постійного розкрадання національних ресурсів правлячим класом, Росія знаходиться під його контролем. Країна, яка займає постійне місце в Раді Безпеки ООН, зухвало нехтує міжнародним правом і погрожує всьому світу ядерним тероризмом і військовими діями. Росія висуває грубі ультиматуми найрозвиненішим демократіям, використовуючи продаж газу і нафти - простих корисних копалин - як основний засіб поповнення державного бюджету. З чітким поділом на авторитарний Схід і демократичний Захід, все це окреслює межі нового світового порядку.

Головною загрозою для сучасного світу є те, що деякі тиранічні лідери, особливо В. Путін, вважають цілком прийнятним нехтувати всіма нормами міжнародної поведінки, що склалися після Другої світової війни, і без жодних наслідків нападати на слабші країни зі слабшими ресурсами, щоб відродити якісь імперські проекти.

Міжнародні відносини ґрунтуються на потенціалі та геополітичній структурі держави. Завдяки своєму більшому потенціалу великі країни мають унікальну позицію, оскільки вони можуть нав'язувати свою волю середнім і меншим країнам. Ми повинні говорити про кричущу політичну кризу в сучасних міжнародних відносинах у світлі того, що відбувається в Україні та в усьому світі в результаті широкомасштабного військового нападу Росії. Тому, на мою думку, новий світовий порядок - це міжнародний лад, який настане на нашій планеті, коли буде подолана наявна політична та світоглядна криза у міжнародних стосунках.

Держава може зайти в глухий кут і мати серйозні проблеми з

національною безпекою, якщо вона ігнорує або не приділяє належної уваги силовому компоненту, як це, на жаль, сталося з Україною. Як показує наше минуле, ми необачно втратили ядерну зброю, віддавши себе на милість північного сусіда, який відмовляє нам у самому праві на автономне і суверенне існування. Об'єктивний поділ держав на дві групи - ядерні (привілейовані) і неядерні (заручники волі ядерних країн), між якими більше немає балансу у відносинах, є, таким чином, ще однією географічною характеристикою нового світового порядку.

За таких умов середні та малі за потенціалом держави змушені постійно балансувати між реалізацією власних національних інтересів, які можуть не збігатися з інтересами та вимогами великих держав, та дотриманням загально визнаних правил міжнародної поведінки. Отже, конфлікт між потенціалом держави, її національними інтересами та бажанням дотримуватися норм цивілізованої міжнародної поведінки є однією зі стратегічних характеристик нового світового порядку.

Багатосторонній характер нового світового порядку є очевидним [1]. Він охоплює елементи глобального, континентального, регіонального, економічного, культурного, національного та інших рівнів. Новий світовий порядок формується під впливом багатьох закономірностей.

Основною тенденцією розвитку людства залишається глобалізація - процес об'єднання та інтеграції у світовому масштабі. Транснаціональні корпорації, неурядові організації, незалежність нових країн і швидке зростання мобільності населення - ось чотири фактори, що руйнують старий порядок [2].

Водночас набирає сили протилежна тенденція до локалізації та фрагментації людських груп, насамперед, за національною, релігійною, цивілізаційною та політичною приналежністю. Багато політологів вважають, що регіоналізація поступово витіснить глобалізацію як домінуючу тенденцію світового розвитку після того, як світ буде поділений на макрорегіони з власними центрами сили (багатополярна модель).

Всі сфери людської діяльності стануть все більш комп'ютеризованими та інформаційними.

Відбувається поглиблення демографічних диспропорцій (криза природного приросту населення в Європі та Північній Америці та демографічний бум в Азії та Африці). Тому подолання демографічних диспропорцій, регулювання потоків трудових мігрантів та вирішення проблеми перенаселення є додатковими викликами для нового світового порядку.

Міжнародна взаємодія стає все більш екологічно свідомою, і цим проблемам присвячуються зустрічі G20. Крім того, багато країн другого і

навіть першого світу потребують модернізації своєї промисловості, підвищення енергоефективності та переходу від брудних джерел енергії (наприклад, вичерпане паливо) до чистої енергії.. Швидка реакція на зміну клімату, пом'якшення її наслідків та екологізація міжнародних відносин стають важливими елементами нового світового порядку.

В епоху пандемії COVID 19, коли впроваджуються біологічні технології для управління суспільством, що пояснюється необхідністю "виживання людства", посилює вплив біополітика.

Конфлікти між різними державами (Афганістан, Нагірний Карабах, Сирія, Україна) - як старі, так і нові - посилюються. Найбільші міжнародні організації, які регулювали всі міжнародні взаємодії з часів Другої світової війни, такі як ООН, ОБСЄ, ЄС, НАТО тощо, пережили серйозну кризу і втратили свою ефективність. Як наслідок, вся система сучасної глобальної колективної безпеки опинилася в затяжній і невизначеній кризі, що було яскраво підтверджено ядерним шантажем Росії щодо решти світу.

Насправді ж військово-силовий компонент, який абсолютизується деякими науковцями та законодавцями і набуває дедалі більшого значення в геополітичних сценаріях нового світового порядку, компенсує нездатність розвивати власну "м'яку силу". Наприклад, сама Росія не має що дати світові в плані технологічного прогресу, промислових інновацій, космічних перемог чи інших сучасних досягнень, але вона може забезпечити газ, нафту, військову агресію та ядерні погрози [3].

У відповідь на нові військово-політичні виклики, зокрема на повномасштабний напад Росії на Україну 24 лютого 2022 року, створюється великий антипутінський антиросійський альянс, до якого вперше з часів холодної війни долучаються всі демократичні країни.

Таким чином, з вищесказаного можна зробити наступні висновки.

Коли нинішня політична та ідеологічна дилема в міжнародних відносинах буде вирішена, виникне новий міжнародний порядок в глобальному масштабі.

Об'єктивний поділ держав на привілейовані ядерні та непривілейовані неядерні, між якими дійсно порушена рівність відносин, є однією з головних геополітичних характеристик нового світового порядку. Визначено, що існує конфлікт між потенціалом держави, її національними цілями та бажанням слідувати правилам цивілізованої міжнародної поведінки.

Коли світ поділяється на макрорегіони з власними центрами сили в рамках багатополлярної моделі, існує ймовірність того, що глобалізація буде згорнута, а тенденція регіоналізації поступово візьме гору в глобальному зростанні.

Перенаселення планети, регулювання потоків трудових мігрантів та усунення демографічної нерівності є проблемними стовпами нового світового порядку.

Швидка реакція на глобальну зміну клімату та запобігання їй, а також екологізація міжнародних відносин є невід'ємними рисами нового світового порядку.

Коли біологічні інструменти соціального контролю впроваджуються і підтримуються необхідністю "виживання людства", як, наприклад, епідемія COVID 19, це посилює вплив біополітики.

У новому світовому порядку військовий і силовий елемент поступово набуває домінуючого характеру над міжнародним правом.

Свідченням початку процесу творення нового світового порядку є конфлікт між демократичною таласократією на чолі зі Сполученими Штатами та автократичною телурукратією на чолі з Китаєм.

Україна повинна негайно створити особливу систему колективної безпеки з членами НАТО, включаючи США, Великобританію, Польщу, країни Балтії, Туреччину та інші, у світлі російської агресії.

Список використаних джерел

1. Мазуренко І.М. Геополітичні характеристики як форма реалізації геополітики // І.М. Мазуренко / Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. - 2019. - № 2. - С. 14-21.

2. Чупрій Л. Особливості становлення геополітичної суб'єктності України в умовах глобалізації // Л. Чупрій / Геополітика України: історія і сучасність. 2020. - № 2(25). - С.29-41.

3. Фесенко М.В. Проблеми та перспективи формування нового міжнародного порядку в умовах нестаціонарності // М.В. Фесенко / Актуальні проблеми міжнародних відносин. - 2014. Вип. 120 (ч.1). - С. 113-126.

M. Reva
Alfred Nobel University, Dnipro

THE IMPACT OF THE ENVIRONMENT ON THE GLOBAL ECONOMY. THE CASE OF THE WAR IN UKRAINE

There is no doubt that the environment and the global economy are inextricably linked and interact at different levels. The environment provides resources for economic activity, such as water, air, soil, energy, etc. Most economic sectors use natural resources in the production of goods and services.

Despite this, the environment can have a significant negative impact on a country's economy through its interconnections with human health, infrastructure, and other elements of the economic system. Addressing environmental challenges is critical to ensuring long-term economic stability and sustainability. (*Global Forum on Environment and Economic Growth 2022*)

Here are some ways in which the environment can affect a country's economy:

- Excessive air, water, and soil pollution can lead to a deterioration of human health, which can result in an increase in health care costs and a decrease in worker productivity. In addition, pollution can affect manufacturing and product quality, which can reduce a country's competitiveness on the global market.

- Moreover, the climate change also can have a huge impact on various sectors of the economy, such as agriculture, forestry, tourism, energy, and others. Climate change can cause natural disasters such as floods, heavy rains, earthquakes, tornadoes, etc. They can have a negative impact on the country's economy, reducing production and increasing the cost of infrastructure recovery. (20 et al., *How climate change impacts the economy 2020*)

- The environment can also have an impact on a country's infrastructure. For example, floods, landslides, and other hazards can damage roads, bridges, and buildings. This can lead to infrastructure repair costs and reduced productivity.

- Availability of natural resources: The environment can also affect the accessibility and cost of natural resources, such as oil, gas, timber, and other materials. If resources become less available, this can lead to an increase in their cost, which in turn can affect production costs and commodity prices.

- Excessive use of natural resources can lead to their depletion or decline in quality. This can have a negative impact on the country's economy by reducing production and increasing the cost of replacing resources.

- Environmental regulations can affect a country's economy by restricting the use of certain materials, technologies and other resources. This may affect the production of goods and services, as well as exports and imports. (*Environmental encyclopedia.encyclopedia.com. 2023*)

Certainly, the worst occurrence that can cause all these terrible environmental impacts on the economic situation of countries and problems with natural resources is war. One of these tragedies is currently taking place in Ukraine. The armed conflict has destroyed huge areas of agricultural land, burned forests and destroyed national parks. The shelling of land and marine ecosystems, industrial facilities, transportation infrastructure and homes, as well as the destruction of water supply and waste management systems, has

caused severe air, water and soil pollution, exposing residents to toxic chemicals. Regular shelling around the Zaporizhzhia nuclear power plant, the largest in Europe, means that the risk of an accident at the plant is still high. This is causing widespread and serious damage with long-term environmental consequences.

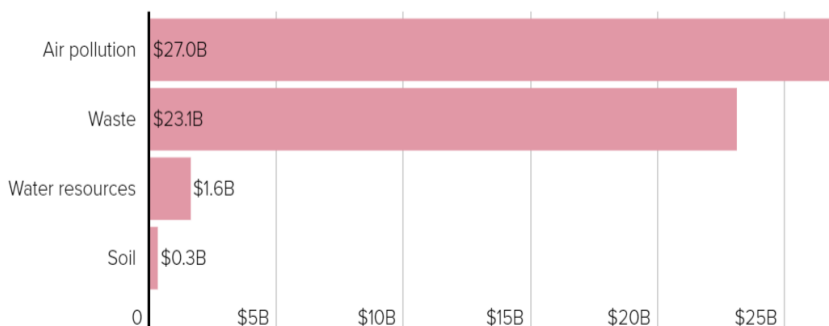

Figure 1. Estimated financial damage to Ukraine's environment from February 24, 2022 to February 20, 2023, in dollars

Sources: (Guillot et al., The environmental scars of Russia's war in Ukraine 2023)

Regarding the impact of these environmental problems on the economic situation, according to the government, the total number of environmental damage cases exceeded 2,300. Ukraine has suffered over \$51 billion in environmental damage since the start of the war, mostly due to air and waste pollution. (National Bank of Ukraine 2023) (Fig. 1).

Agricultural areas have been affected the most, preventing farmers from using the fields and contaminating the soil. Obviously, this affects food security in the long run.

To conclude, the connections between the economy and the environment are diverse: the environment provides resources to the economy and acts as a sink for emissions and waste. Natural resources are important factors of production in many sectors, while production, consumption, or war lead to pollution and other pressures on the environment. A year of conflict in Ukraine has left deep marks - including on the country's natural landscape. The global environmental community is concerned about the situation in Ukraine because environmental issues and climate change are not a problem for one country. Therefore, the war and its environmental consequences are repeatedly emphasized by the international community, the media and representatives of other countries. After all, poor environmental quality, in turn, affects economic

growth and welfare by reducing the quantity as well as quality of resources or by affecting health, etc.

References

1. Global Forum on Environment and Economic Growth (2022) OECD. [online] Available at: <https://www.oecd.org/economy/greeneco/global-forum-on-environment-2016.htm> (Accessed: March 29, 2023).
2. 20, R.C.|J. et al. (2020) How climate change impacts the economy, State of the Planet. [online] Available at: <https://news.climate.columbia.edu/2019/06/20/climate-change-economy-impacts/> (Accessed: March 29, 2023).
3. Environmental encyclopedia.encyclopedia.com. (2023) Encyclopedia.com. Encyclopedia.com. [online] Available at: <https://www.encyclopedia.com/environment/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/economic-growth-and-environment> (Accessed: March 29, 2023).
4. Guillot, L., Zimmermann, A. and Coi, G. (2023) The environmental scars of Russia's war in Ukraine, POLITICO. POLITICO. [online] Available at: <https://www.politico.eu/article/environment-scars-russia-war-ukraine-climate-crisis/#:~:text=The%20conflict%20has%20ruined%20vast,toxic%20chemicals%20and%20contaminated%20water.> (Accessed: March 29, 2023).
5. (2023) National Bank of Ukraine. [online] Available at: <https://bank.gov.ua/en/> (Accessed: March 29, 2023).

Scientific supervision by R.M. Kliuchnyk, PhD in Politology, Associate Professor

К. Руденко

Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ ОАЕ

ОАЕ, або Об'єднані Арабські Емірати, є однією з найбільш динамічно розвинутих країн на Близькому Сході. Вони відомі своєю відкритою економікою та інвестиційним середовищем, яке приваблює безліч іноземних інвесторів та підприємців. Однак, як і в будь-якій іншій країні, існує митна політика, яка регулює торговельні відносини між ОАЕ та іншими країнами. Основна мета митної політики ОАЕ полягає у захисті внутрішнього ринку та промисловості від небажаних зовнішніх впливів, таких як неправомірні конкурентні практики, контрабанда та несанкціонований імпорт. Вона також спрямована на збір мит та податків,

що є одним із джерел доходів держави. Однією з особливостей митної політики ОАЕ є високий рівень автоматизації та електронізації. У 2017 році ОАЕ запустили національну платформу для електронної торгівлі, яка дає змогу ефективно контролювати транзакції між компаніями та споживачами, а також прискорювати процес митного оформлення товарів. Це суттєво спрощує процес в'їзду товарів у країну та дозволяє економити час та гроші. Держава регулярно укладає торгові угоди з іншими країнами і приваблює безліч іноземних компаній для інвестування у різні галузі економіки. Однак, незважаючи на свою відкритість, митна політика ОАЕ також має певні обмеження та вимоги.

Наприклад, багато товарів, таких як зброя, наркотики, алкоголь та тютюн, суворо заборонені до ввезення до ОАЕ. Також існують певні обмеження на ввезення тварин та рослинних матеріалів, щоб запобігти ввезенню небезпечних хвороб та шкідливих організмів. Для ввезення таких товарів потрібне отримання спеціального дозволу та дотримання певних процедур. Це може підвищити вартість товарів для споживачів та знизити конкурентоспроможність іноземних товарів на місцевому ринку.

Основою митного регулювання є Федеральний закон ОАЕ №1 від 2003 року. Цей документ визначає основні норми митного регулювання на території ОАЕ та декларує основні функції та обов'язки Федерального митного управління (Federal Customs Authority (FCA)) [1].

Для митного оформлення вантажу в Об'єднаних Арабських Еміратах (ОАЕ) крім стандартних документів, таких як інвойс (документ, що надається продавцем покупцеві та містить перелік товарів і послуг, їхню кількість та суму коштів, яку покупець має за них сплатити.), пакувальний лист, сертифікат походження, дозвіл на імпорт (у разі обмежених для ввезення товарів), для харчових продуктів також необхідні:

— оригінальне медичне свідоцтво, видане відповідним державним агентством в країні, що експортує, що підтверджує придатність продукту для споживання людиною;

- оригінальний сертифікат халяль (Halal).

Халяль з арабської — «дозволений». У контексті оцінки відповідності мається на увазі, що для певних продуктів має бути підтвердження, що вони відповідають мусульманським традиціям. Вироби вважаються халяльними, коли вони:

1. виготовлені з тварин убитих відповідно до ісламських принципів;
2. містять компоненти, вільні від заборонених;
3. перероблені з використанням дозволеної техніки.

За винятком продуктів харчування, всі поставки товарів до ОАЕ вимагають «легалізації» документів посольством ОАЕ за певну плату.

З 1 січня 2003 року ОАЕ приєдналися до Митного союзу GCC (Gulf Cooperation Council) [2]. Елемент, імпортований в ОАЕ та призначений для будь-якої країни GCC, підлягає 5-відсотковому миту. Теоретично експортеру не потрібно знову оплачувати мита, щоб передати товар через кордон до іншої країни ОАЕ.

Імпорт спиртних напоїв підлягає 70-відсотковому миту з їхньої вартості CIF, тоді як імпорт тютюнових виробів підлягає 100 відсоткам з їхньої вартості CIF. Багато предметів першої необхідності, включаючи основні продукти харчування та фармацевтичні препарати, мають статус безмитної торгівлі.

Існує ряд товарів, які не обкладаються митом під час імпорту до ОАЕ та інших країн митного союзу. Ці товари відносяться до наступних категорій:

- худоба/домашні тварини;
- продукти харчування;
- медичні препарати/обладнання;
- друкована продукція/періодичні видання;
- діаманти/золото/срібло/платина.

Важливо наголосити, що для ведення торгової діяльності на території ОАЕ необхідно отримати відповідну ліцензію. Торгові ліцензії поділяються на специфічні та загальні. Торговельна ліцензія дозволяє експортувати, імпортувати та зберігати всі товари, зазначені в ліцензії.

Список використаних джерел

1. Federal Customs Authority [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.fca.gov.ae/En> – вільний. Мова англ.

2. Gulf Cooperation Council [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.britannica.com/topic/Gulf-Cooperation-Council> – вільний. Мова англ.

Науковий керівник: О.А. Задоя, кандидат економічних наук, доцент

В. Сидоренко
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ СИНХРОНІЗАЦІЇ ФАЗ ЖИТТЄВИХ ЦИКЛІВ РІЗНИХ ТОВАРІВ

Новий товар на ринку – це той товар, що по своїх якісних характеристиках дуже відрізняється від відомих раніше на ринку товарів або має вагомі якісні вдосконалення порівняно з товарами-аналогами. Це можуть бути і додаткові функціональні можливості і нові споживчі

властивості, мати нову форму чи дизайн. Отже, важливою підставою, що робить вплив на формування товарної політики, є так звана концепція «життєвого циклу товару» - це час існування товару на ринку, тобто часовий проміжок від початку до закінчення його випуску й реалізації в початковому виді. Життєвий цикл товару – це є найважливіша концепція, що розглядає динаміку конкурентоспроможного перебування товару на ринку.

Життєвий цикл продукту можна розділити на кілька етапів, зокрема (рис. 1.):

- Розробка: це початкова фаза життєвого циклу продукту, під час якої продукт проєктується та розробляється. Це включає дослідження, проєктування та тестування, і може тривати кілька років.

- Введення на ринок: товар виводиться на ринок, і компанія починає його просувати. На цьому етапі продажі зазвичай низькі, оскільки продукт ще не широко відомий.

- Зростання: на цій фазі продукт отримує визнання на ринку, і продажі починають швидко зростати. Компанії може знадобитися розширити виробництво, щоб не відставати від попиту.

- Зрілість: зростання продажів сповільнюється на цій фазі, оскільки ринок насичується товаром. Компанії може знадобитися знизити ціни або запропонувати рекламні акції, щоб зберегти продажі.

- Вихід з ринку: на цьому етапі продажі падають, оскільки продукт застаріває або замінюється новими продуктами. Компанія може вирішити припинити випуск продукту або спробувати відродити його за допомогою маркетингу чи редизайну продукту.

Тривалість і характеристики кожної фази можуть змінюватися залежно від типу продукту, ринкових умов та інших факторів [1].

Вкрай важливим питанням товарної політики маркетингу є питання продовження життєвого циклу товару. А це нові технології виробництва та кваліфікація персоналу. Знімаючи товар з виробництва чи реалізації, підприємство припиняє роботу з добре вивченим товаром та змушене переключитися на нові види діяльності, що тягне за собою цілу низку змін, до яких можуть бути не готовими працівники підприємства, партнери та споживачі. На сьогоднішній день ми спостерігаємо, що підприємства синхронізують фази життєвих циклів різних товарів.

Синхронізація фаз життєвих циклів різних товарів означає узгодження фаз впровадження, зростання, зрілості та занепаду різних продуктів на конкурентному ринку чи галузі. Ця синхронізація може мати різні причини та наслідки.

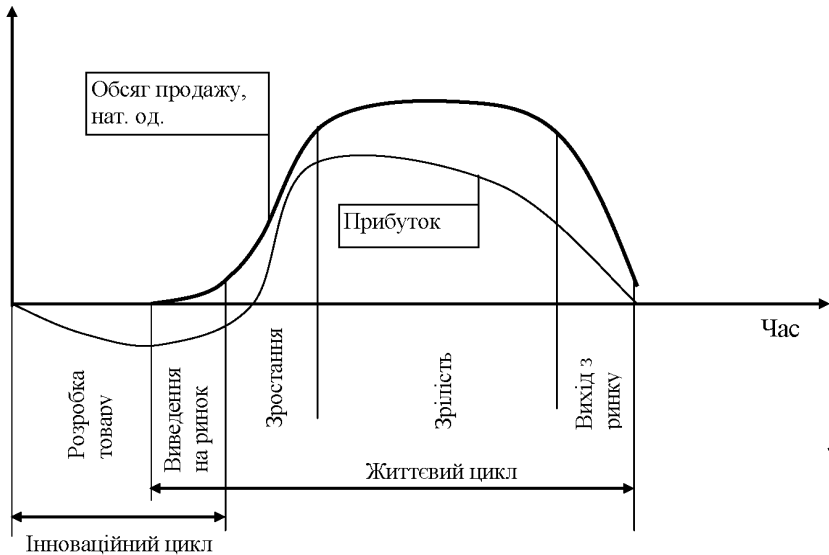

Рис.1. Етапи життєвого циклу товару [2].

Причини:

1) Основною причиною синхронізації є технологічний прогрес. Він може призвести до синхронізації фаз різних продуктів, оскільки нові, більш досконалі продукти замінюють старі. Наприклад, поява смартфонів призвела до занепаду традиційних мобільних телефонів, а зростання мобільних додатків синхронізувалося із занепадом традиційних настільних додатків.

2) Другою причиною є конкурентний тиск. Коли конкуренти представляють нові продукти або послуги, які набувають популярності, іншим фірмам може знадобитися синхронізувати життєві цикли своїх продуктів, щоб залишатися конкурентоспроможними. Наприклад, впровадження автомобілів Tesla змусило інших виробників автомобілів представити моделі автомобілів, щоб не відставати від тренду.

3) Також однією з причин можна вважати зміну споживчих уподобань. Уподобання споживачів можуть швидко змінюватися, що призводить до синхронізації життєвих циклів різних товарів. Наприклад, зростання попиту на веганські продукти призвело до впровадження веганських варіантів у багатьох категоріях продуктів.

Наслідки:

1) Найбільшим наслідком є посилення конкуренції. Синхронізація фаз різних продуктів може посилити конкуренцію між фірмами в галузі,

що призведе до більш інтенсивної цінової конкуренції та маркетингових зусиль, щоб отримати частку ринку.

2) Наступним наслідком є підвищення ефективності. Шляхом синхронізації різних продуктів може підвищити ефективність у галузі за рахунок зменшення відходів і оптимізації виробничих процесів. Наприклад, коли впроваджується нова технологія, кілька фірм можуть синхронізувати свої виробничі процеси для досягнення максимальної ефективності.

3) Зміни в ринковій динаміці. Синхронізація фаз може призвести до змін у загальній ринковій динаміці, таких як зміни поведінці споживачів, нові бізнес-моделі або поява нових гравців галузі.

4) Одним із наслідків можна виділити збільшення інновацій. Синхронізація фаз може стимулювати інновації, оскільки компаніям може знадобитися розробка нових продуктів або технологій, щоб не відставати від конкурентів або змінювати споживчі уподобання.

Таким чином, синхронізація фаз життєвих циклів різних товарів може мати різні причини та наслідки, включаючи посилення конкуренції, підвищення ефективності, змін динаміці ринку та збільшення інновацій.

Список використаних джерел

1. Життєвий цикл товару [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://buklib.net/books/37391/> – вільний. Мова укр.

2. Етапи життєвого циклу товару та їх характеристики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://buklib.net/books/37672/> – вільний. Мова укр.

Науковий керівник: О. А. Задоя, кандидат економічних наук, доцент

К. Сидоркіна

Університет ім. Альфреда Нобеля, м. Дніпро

АНАЛІЗ ПРИЧИН ТА НАСЛІДКІВ ЦИКЛІЧНИХ КОЛИВАНЬ НА ПРИКЛАДІ ДИНАМІКИ РЕАЛЬНОГО ВВП ФРАНЦІЇ

Економічні коливання – нестійка, різноспрямована динаміка основних макроекономічних показників. Економічна циклічність – періодична повторюваність певних станів національної економіки. Вона може бути короткостроковою (1,5-3 р.); середньостроковою (7-11 р.); довгостроковою (40-60 р.). Циклічність складається з декількох фаз: криза, депресія, пожвавлення і піднесення.

Фаза кризи характеризується складнощами реалізації товару, зниженням цін, скороченням обсягів виробництва, збільшенням безробіття, масовими банкрутствами. Фаза депресії характерна стабілізацією цін на низькому рівні, низьким відсотком використання потужностей, низькою діловою активністю, появою вільних грошових коштів. Фаза поживлення – масова заміна активної частини основного капіталу, відновлення робочих місць і підвищення ступеня використання потужностей. Фаза підйому – завершення процесу оновлення основного капіталу, швидке збільшення обсягів виробництва, відставання зростання сукупного попиту від зростання сукупної пропозиції, виникнення проблем збуту, підготовка передумов для нової кризи.

Циклічні коливання є характерною рисою ринкової економіки, включаючи динаміку ВВП. Розглянемо аналіз причин та наслідків циклічних коливань на прикладі динаміки реального ВВП Франції (рис.1).

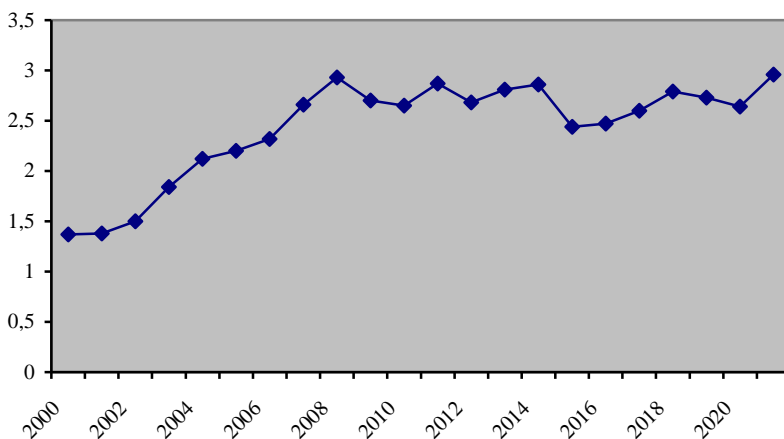

Рис. 1. Динаміка реального ВВП Франції, 2000-2022 рр., %

**Складено автором за даними The World Bank [1].*

На рис.1 можемо бачити постійні коливання реального ВВП, особливо починаючи з 2008 року. Причинами постійних коливань можуть бути зміни в попиті – попит на послуги та товари може змінюватись в наслідок економічних, політичних або соціальних факторів. Зміни в пропозиції – можуть бути викликані технологічними змінами, змінами витрат та інвестицій виробництва. У разі збільшення пропозиції, зростає ВВП та знижується безробіття. Зміни в глобальній економіці – зміни у

світовому попиту на французькі товари та послуги можуть впливати на виробництво та збут національної економіки Франції. Зміни в споживанні та інвестиціях – зміни у рівні споживання, переважно в господарствах, можуть впливати на національний ВВП країни. Наслідками циклічних коливань можуть бути зниження або підвищення виробництва, зростання або зменшення безробіття, зайнятості, інвестицій.

У 2008 році ми можемо бачити характерний спад реального ВВП, основною причиною цього стала світова фінансова криза, яка почалась з кризи на ринку нерухомості в США. Також причиною такої реакції економіки став спад в світовому попиту на товари і послуги Франції. Це було пов'язано зі зменшенням обсягу міжнародної торгівлі і зменшенням кількості замовлень від зарубіжних партнерів. Не обійшлося і без спаду внутрішнього попиту на товари і послуги. Це сталося через зменшення споживчої активності і зниження інвестицій, в наслідок високого рівня безробіття і зниження заробітної плати, що було пов'язано зі складною економічною ситуацією в країні. Паралельно впали ціни на нафту і інші сировинні матеріали, а це є важливим для французької економіки. Цей спад призвів до збільшення безробіття, зниження доходів, зменшення витрат держави, зниження інвестицій, зниження глобального впливу, через спад ВВП, знизився статус Франції на міжнародному рівні [2].

Однак, з часом економіка країни почала відновлюватися і в 2014 році можемо бачити новий характерний спад реального ВВП. На це вплинуло слабке економічне зростання, після кризи в 2008 році, яка в наслідок мала зниження споживчих витрат та інвестицій. Падіння експорту, яке є важливим для французьких компаній також вплинуло на зниження ВВП, бо у цей час єврозона стикнулася з проблемами економічного зростання, що вплинуло на падіння попиту на французькі товари та послуги на зовнішніх ринках. Політичні турбулентності також вплинули на економіку Франції та зниження ВВП, через зміни у владі та проведення реформ. В наслідок цього спаду знизився рівень зайнятості, знизилась доходи населення і вплинуло на міжнародні відносини країни.

З 2015 до 2018 року можемо спостерігати підвищення реального ВВП Франції. Причинами стали зростання експорту, бо з 2015 року попит на французькі товари збільшився, що дозволило збільшити виробництво і збільшити ВВП. На збільшення попиту вплинуло зниження вартості валюти, розвиток галузей високої технології, бо Франція є провідною країною у автомобільній, авіаційній та космічній промисловості. Поліпшення торговельних відносин з країнами-партнерами - Франція підписала декілька угод про вільну торгівлю з іншими країнами, що стимулювало експорт товарів у ці регіони. Також на підвищення ВВП вплинула фіскальна політика – уряд здійснював політику спрямовану на

підтримку економіки, на зниження податків та збільшення витрат на соціальні програми. Такий зріст привів до підвищення рівня життя, збільшення інвестицій і зменшення безробіття [3].

Отже, наслідки циклічних коливань реального ВВП для Франції можуть бути різними. Під час зростання, рівень виробництва, зайнятості та доходів також буде зростати, що призведе до зростання споживчої активності та інвестицій. Однак у період економічного спаду рівень виробництва та зайнятості може знизитися, що може призвести до зменшення суспільного доходу та зростання безробіття. Також можуть зменшитися інвестиції, що вплине на рівень життя людей та економічний розвиток країни.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс] – Режим доступу:

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2021&locations=FR&start=2000&view=chart> – вільний. Мова англ.

2. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ukrexport.gov.ua/ukr/econ_spivirob/fra/1472.html - вільний. Мова укр.

3. RFI [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.rfi.fr/ru/frantsiya/20160129-ekonomika-frantsii-pokazala-naibolshii-rost-za-chetyre-goda> - вільний. Мова рос.

Науковий керівник: О.А. Задоя, кандидат економічних наук, доцент

О. Сомсіков

Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

АНАЛІЗ ФОРМ МІЖНАРОДНИХ РОЗРАХУНКІВ ВІДПОВІДНО ДО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕЛІ НОРВЕГІЇ

Міжнародні розрахунки - це процес, який включає в себе передачу платежів та інших фінансових транзакцій між країнами. Ці розрахунки можуть мати велике значення для економіки країни та її взаємодії зі світовим ринком. Аналіз форм міжнародних розрахунків відповідно до соціально-економічної моделі Норвегії може надати цінну інформацію про те, як ця країна взаємодіє зі світом та як її економіка функціонує.

Соціально-економічна модель Норвегії відома своїм соціальним захистом, високим рівнем життя та багатими природними ресурсами. Ця модель ґрунтується на сильній державній підтримці та регулюванні ринку, а також на високій ролі державного сектору в економіці. У зв'язку

з цим, міжнародні розрахунки Норвегії можуть відрізнятися від розрахунків інших країн.

Існує декілька форм міжнародних розрахунків, які використовуються для проведення операцій між різними країнами або юридичними особами з різних країн. Розглянемо їх:

- Банківський трансфер (банківський переказ) - це форма розрахунку, при якій гроші перераховуються з одного банку на рахунок іншого банку. Ця форма розрахунків використовується, коли необхідно переслати велику суму грошей.

- Кредитні картки - це форма розрахунків, при якій гроші переказуються з кредитної картки однієї особи на кредитну картку іншої особи. Ця форма розрахунків зазвичай використовується для оплати товарів і послуг в інтернеті.

- Чек - це форма розрахунків, при якій гроші переказуються за допомогою паперового документа, який містить інформацію про суму грошей, отримувача і рахунок, на який мають бути перераховані гроші.

- Електронні гроші - це форма розрахунків, при якій гроші переказуються з одного електронного рахунку на інший. Ця форма розрахунків використовується для оплати товарів і послуг в Інтернеті.

- Акредитив - це форма розрахунків, при якій банк гарантує, що певна сума грошей буде виплачена одній стороні за умови виконання певних умов, які визначені в акредитиві. Ця форма розрахунків використовується, коли сторони не довіряють одна одній і коли існує великий ризик невиконання умов контракту.

- Передоплата - це форма розрахунків, при якій покупець перераховує гроші продавцю перед отриманням товару або послуги. Ця форма розрахунків використовується, коли покупець не має довіри до продавця або коли існує великий ризик невиконання умов контракту [1].

Кожна з цих форм міжнародних розрахунків має свої переваги та недоліки, і вибір конкретної форми залежить від багатьох факторів, таких як сума грошей, термін виконання, рівень довіри між сторонами та інші. Однак, в будь-якому випадку, важливо мати чітку угоду та контроль за розрахунками, щоб уникнути можливих проблем та непорозумінь.

Один зі способів аналізу форм міжнародних розрахунків Норвегії полягає у вивченні зовнішньої торгівлі країни. Зокрема, важливим аспектом є аналіз експорту та імпорту товарів та послуг. У Норвегії значна частина експорту становить нафта та газ, а також риба та морепродукти. Ці товари дуже важливі для економіки країни та становлять значну частку міжнародних розрахунків Норвегії. Крім того, важливим аспектом міжнародних розрахунків є аналіз інвестиційної діяльності країни. Норвегія володіє однією з найбільших у світі

державних інвестиційних фондів - "Глобальний пенсійний фонд". Цей фонд інвестує гроші в акції, облигації та нерухомість по всьому світу, що дозволяє Норвегії отримувати прибуток та збільшувати свій вплив на світових ринках [2].

Норвегія є членом Європейської економічної зони та Європейського Союзу, що означає, що країна здійснює міжнародні розрахунки з багатьма іншими країнами ЄС. Також, Норвегія взаємодіє з іншими країнами через своїх партнерів по різних міжнародних угодах та організаціях, таких як Світова торговельна організація та Організація з економічного співробітництва та розвитку [2].

Загалом, аналіз форм міжнародних розрахунків Норвегії дає розуміння про те, як ця країна взаємодіє зі світом та як її економіка працює. Норвегія має високі рівні соціального захисту та значний вплив на світових ринках через свої інвестиційні діяльності та участь у міжнародних організаціях.

Список використаних джерел

1. МІЖНАРОДНІ РОЗРАХУНКИ: СУТНІСТЬ ТА ФОРМИ/ Обозна В.О./ Житомирський державний технологічний університет- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/01/272.pdf> - вільний. Мова укр.
2. Центральне розвідувальне управління - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/norway/> - вільний. - Мова англ.

Науковий керівник: О. А. Задоя, кандидат економічних наук, доцент

В. Сотніков

Національний Технічний Університет “Дніпровська Політехніка”, м. Дніпро

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Бюджетна система України зазнавала чимало криз протягом усього свого існування. Однією з наймасовіших криз був період 2014–2015 р., коли внаслідок втечі президента, окупації українських територій та початку війни на Сході дефіцит державного бюджету склав 78 млрд грн [1]. Бюджетна система не могла витримати такі зміни, через що, зокрема, курс американського долара вперше сягнув позначки 30 грн, у той час як у бюджет на 2014 рік було закладено курс 8-8,5 грн/1\$.

Новий потужний удар по бюджетній системі стався у 2022 році внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну. Внаслідок війни бюджетна система зазнала колосального тиску. По-перше, виникла гостра необхідність перерозподілу видатків. Зрозуміло, що значна їх частка була направлена на оборону, громадський порядок та соціальний захист населення. По-друге, суттєво знизились доходи держави через закриття величезної кількості підприємств, що скоротило податкові надходження. Стабілізувати ситуацію вдалося завдяки великому бізнесу, який погодився перерахувати авансом податкові платежі. Також значну роль відіграла злагоджена робота бюджетних інституцій, зокрема уряду, Міністерства фінансів України та НБУ, бюджетна система доволі швидко пристосувалась до нової реальності [2,с.1-2].

Для стабілізації економіки держава була вимушена впровадити низку непопулярних, однак вкрай необхідних заходів:

- обмеження зняття готівки до 100 тис. грн на добу;
- фіксація курсу валют станом на 24 лютого 2022 року з подальшим їх зростанням на 25%;
- заборона вільного продажу іноземної валюти;
- заборона на транскордонні грошові перекази;
- мобілізація зусиль щодо отримання кредитів та грантів від інших держав та міжнародних організацій;
- залучення коштів громадян шляхом продажу облігацій внутрішніх державних позик (ОВДП) та військових облігацій, завдяки чому було отримано кошти на потреби армії [3].

Станом на березень 2023 року першочерговим завданням є фінансове впорядкування бюджетної системи всіх рівнів та забезпечення економічного і соціального розвитку. Для підтримки бізнесу, який є основним платником податків, запущено масштабну корпоративну програму безпечного переїзду. Це дозволяє деяким підприємствам продовжувати роботу, отже, це дозволяє створювати робочі місця та продовжувати сплачувати податки. Завдяки цьому продовжують працювати близько 500 підприємств. Крім того, в Україні реалізовано низку програм, спрямованих на фінансову підтримку бізнесу, зокрема через доступ до міжнародних грантів, «низьковідсоткових» кредитів, співфінансування на умовах державно-приватного партнерства тощо. Підприємства є головним локомотивом розвитку національної економіки шляхом створення робочих місць та сплати податків.

Список використаних джерел

1. Мінфін: [Веб-сайт]. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2014>.
2. Маршук, Л., & Бурлака, М. (2022). ФІНАНСОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ. Економіка та суспільство, (44). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-26>
3. Національний Банк України: [Веб-сайт]. URL: <https://bank.gov.ua/>
Науковий керівник: О.В. Крилова, кандидат економічних наук, доцент

М. Stepanova
Alfred Nobel University, Dnipro

INVESTMENT CLIMATE OF CANADA: BENEFITS AND POSSIBLE DANGERS

Today, the modern world economy cannot successfully develop without foreign investment. Many countries of the world are actively investing their funds in the economy of other countries, receiving a certain income and developing certain sectors of the national economy of these countries. Foreign investments are intended for raising and developing production, increasing its capacity, technological level, as well as updating and developing all the necessary sectors of the national economy, increasing production efficiency and producing competitive goods. However, very often there are cases when investors without deep knowledge choose the wrong country for investing money and investments lead to financial losses. Therefore, in order to avoid possible problems with investments, the investor needs to understand what the country's investment climate is like and what disadvantages there may be. This paper analyzes the benefits and threats of investing in a country like Canada. The paper draws attention to Canada's investment climate in general, the actions taken to attract foreign investors to Canada, and the advantages and disadvantages of investing in the country's economy, which should be taken into account before making a decision to get a profitable financial deal.

In general, foreign investments are important for the country's economy, as they are a source of capital investments. Foreign investments are any investments made by citizens of another country. The main goal of investment activities, including foreign ones, is to make a profit. In addition, important factors for foreign investments are the use of cheap labor, cheap raw materials, favorable for their economic situation in an effort to increase the profit from exported capital, freely restraining the development of those branches of the national economy that could develop more successfully in the presence of their own investment resources.

The role of foreign investments have significant influence on the development of the country's economy in general and the recipients of these investments in particular. It is very beneficial for the country to receive foreign investments from abroad, because they develop their production, new innovative production techniques, jobs appear, and taxes are paid to the national budget. Foreign investment can be formed depending on the type of investor, his goal and the degree of risk he is ready for.

Let's consider foreign investment and the overall investment climate of a specific country like Canada. Hence, international economic experts ranked Canada as one of the most profitable investment destinations in the world. For investors, Canada as a country with the second largest territory and 37th population became a full member of the G7 has a huge potential where business can reach true excellence.

The main factors determining the attractiveness of Canada's investment climate for foreign companies are a diversified economy, the stability of the banking system, developed infrastructure, the availability of skilled labor, continuous improvement of customs, immigration and tax legislation. At the same time, the Government of Canada has entered into agreements with the main countries - partners in investment cooperation on the protection of mutual investments and on the avoidance of double taxation.

First, we would like to take a look at the FDI Confidence Index for 2022. The results of the 2022 FDI Confidence Index illustrate both the areas for business leaders' foresight and the blind spots on the changes that were on the near horizon. Investors cite transparency of government regulation and absence of corruption as the most important common factors when choosing a location for FDI. Therefore, it is not surprising that Canada ranks third (Kearney Foreign Direct Investment, 2022).

On the next step, Canadian position in the Doing Business index, a comprehensive measurement of the country's general investment climate, will be important. Canada is ranked 23 among 190 economies in the ease of doing business, according to the latest World Bank annual ratings 2020 (World Bank, 2020).

Moving to the next index, we consider Economic freedom, which is the fundamental right of human beings to dispose of their own work and property. In 2022, index of economic freedom for Canada was 76.6 score, making its economy the 16th freest. Though Canada index of economic freedom fluctuated substantially in recent years, it tended to increase through 2003 - 2022 period ending at 76.6 score in 2022 (Statista, 2022).

In terms of foreign direct investment, FDI in Canada grew by 18.6 percent from 2018 to 2019, bringing Canadian FDI in 2019 to 42.5 percent above the previous 10-year average. According to the UNCTAD World Investment

Report 2022, already in 2021 Canada attracted US\$59.6 billion in FDI. In addition, FDI inflows to Canada increased in the first half of 2022, reaching US\$33 billion against the latest OECD data \$31.2 billion in the same period last year (Fig.1).

Moving to the next point, to attract foreign investment, the Government of Canada involves two main specialized organizations - the Canadian Investment Bureau and Export Development Canada.

The main objectives of the Canadian Investment Bureau are to attract, further promote and accumulate foreign investment in the country in the following sectors, the development of which is a priority for the Government of the country: aerospace and automotive industries, medical and pharmaceutical industries, energy and information technology, mining, telecommunications and insurance. The bureau has offices in all provinces of Canada, as well as its representatives outside the country (in 150 countries), thereby ensuring an active policy abroad to attract foreign investment.

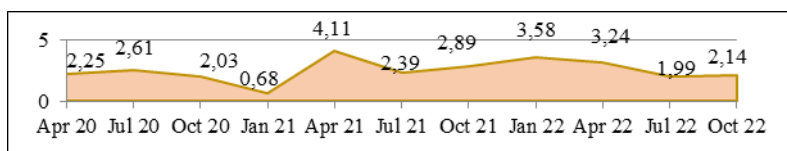

Fig.1. Foreign Direct Investment in Canada: % of GDP

Source: CEICdata.com, 2022

The main activities of the Export Development Corporation of Canada are the provision of government guarantees and financing of exports of Canadian products, as well as insurance of political and economic risks of investors. The corporation operates in all provinces of Canada and works with clients in more than 200 foreign markets, 130 of which are developing.

It is also important to mention that the Government of Canada has implemented numerous foreign investment assistance programs, consisting of various incentives, tax deductions and refunds. For example, Community Initiatives and Foreign Trade Zone Marketing Programs are two of the most important foreign direct investment schemes in Canada. Grants and subsidies are also available for research and development (R&D) of Canadian companies. There are also several financial incentives for foreign investors setting up business in the country.

Finally, let's consider the reasons why people choose Canada to invest. Above all things, Canada has an extensive natural resource base that ranges from precious metals to crude oil. These resources have allowed the country to export energy while maintaining itself.

Further, Canada has a very stable inflation rate despite its huge resource base. Economies based on natural resources tend to suffer from fluctuating inflation rates due to volatility in energy prices. This is partly due to a tightening of monetary policy with a target interest rate of 2% and a more conservative rescue policy. But inflation in Canada was 5.2% in 2023. The Bank of Canada expects inflation in the country to slow down and reach the 2% target by the end of 2024 (Bank of Canada, 2023).

Moreover, benefits include low budget deficit. Canada's budget deficit was just 4.70 percent of the country's Gross Domestic Product in 2021, and it compares even more favorably to many troubled European and Asian countries. This means a more manageable long term (TradingEconomics, 2020).

Among the advantages are also:

- ✓ Ranked highly in terms of civil liberties, quality of life, and economic freedom;

- ✓ Cultural, religious and ethnic tolerance, as well as a stable environment with low crime rates;

- ✓ An open, dynamic economy offering great opportunities;

- ✓ Tax incentives and low cost of doing business.

However, there are also possible dangers to consider when choosing Canada as a country to invest in, including:

- ✓ US influence. According to the US Census Bureau, Canada's economy is closely linked to that of the US as its largest trading partner. This means that the country cannot offer US investors the same diversification as other markets.

- ✓ Dependence on commodity prices. Canada's economy derives much of its strength from commodities with a vast natural resource base. This means its economy can be subject to fluctuations caused by often-volatile commodity prices.

- ✓ Falling productivity in the manufacturing industry.

- ✓ Decline in the labor force due to ageing.

Summing up, we would like to say that we considered foreign investment and its importance using the example of Canada and found out the advantages and threats of investing in this country. We would like to conclude that the modern world economy cannot develop successfully without foreign investment. In order to effectively invest and benefit from it, it is necessary to analyze the selected country and consider all possible threats. Considering Canada's investment climate, it can be said with certainty that Canada is considered one of the most cost-effective investment destinations in the world. For investors, Canada has a huge potential where business can achieve real excellence thanks to the benefits we have listed. But also do not forget about

possible threats in order to be able to quickly respond and solve them in case of difficulties.

References

1. Kearney's 2022 FDI confidence index® reveals initial business leader optimism about the investment outlook. (2022) Kearney. URL: <https://www.kearney.com/article/-/insights/kearney-s-2022-fdi-confidence-index%C2%AE-reveals-initial-business-leader-optimism-about-the-investment-outlook.-subsequent-geopolitical-shocks-are-now-remaking-the-world-and-their-hopes-for-a-robust-recovery> (Accessed: March 30, 2023).
2. Rankings Doing Business (2020) World Bank. URL: <https://archive.doingbusiness.org/en/rankings> (Accessed: March 30, 2023).
3. Jeudy, L. (2022) Economic Freedom by province in Canada, Statista. Available at: <https://www.statista.com/statistics/685245/economic-freedom-in-canada-by-province/> (Accessed: March 30, 2023).
4. Canada foreign direct investment: % of GDP (2022) Canada Foreign Direct Investment: % of GDP, 1961 – 2023 | CEIC Data. URL: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/canada/foreign-direct-investment--of-nominal-gdp> (Accessed: March 30, 2023).
5. Inflation Rate and Expectations (2022) Bank of Canada. URL: <https://www.bankofcanada.ca/core-functions/monetary-policy/inflation/> (Accessed: March 30, 2023).
6. Canada households debt to GDP 2022 data - 2023 forecast - 1990-2021 historical (2022) Canada Households Debt To GDP - 2022 Data - 2023 Forecast - 1990-2021 Historical. URL: <https://tradingeconomics.com/canada/households-debt-to-gdp> (Accessed: March 30, 2023).

Scientific supervision by A. Zadoia, PhD in Economics, Full Professor

Д. Супрун

Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ РЕАЛЬНОГО ВВП УКРАЇНИ ЗА ОСТАННІ 10 РОКІВ

Реальний ВВП – це скориговані з урахуванням інфляції чи дефляції обсяги виробництва товарів та послуг за рік. Завдяки цьому показнику можна побачити, зменшилась чи зросла кількість послуг та вироблених товарів. Щоб розрахувати реальний ВВП, потрібно номінальний ВВП (обсяги виробництва, що виражені в цінах на момент його отримання) поділити на Індекс цін ВВП (дефлятор ВВП та цей показник вклучас в

себе ціни інвестиційних товарів, споживчих товарів і послуг, а також товари які купуються урядом на світовому ринку). [1]

За останні 10 років, динаміку реального ВВП України можна побачити на графіку (рис.1).

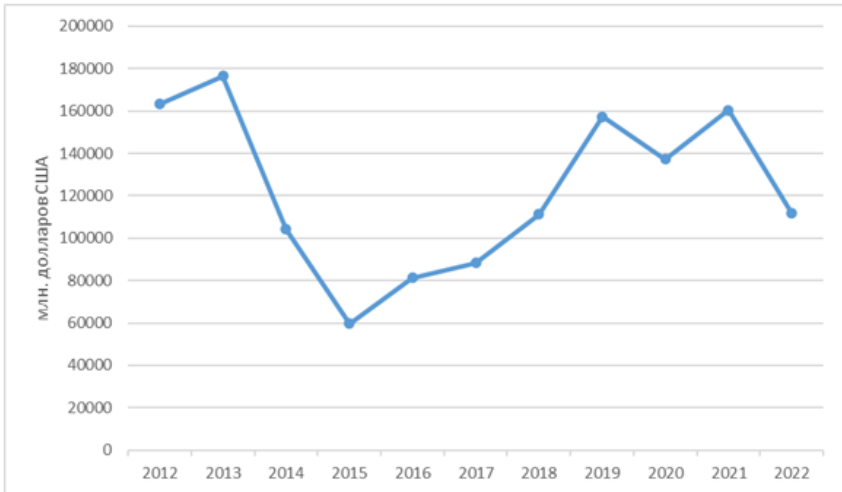

Рис. 1. Динаміка реального ВВП України, 2012-2022 рр., млн. дол. США [2]

Після економічної кризи 2008-2009 в Україні, економіка нашої країни потроху почала відновлюватися. В 2012 році реальний ВВП України становив 163216 млн. доларів США [2]. Завдяки культовій події – проведення чемпіонату Європи з футболу "Євро-2012", який проводився в Польщі та Україні, наша держава отримала неабиякі гроші з цього заходу. Та в цілому економіка країни в 2013 році зростала та розквітала. Реальний ВВП набув високого значення майже 180 000 млн. дол. [2], що свідчить про гарний розвиток країни. Але і було багато проблем навіть і у той час. В 2012-2013 роках, економіка перебувала в стані рецесії цілих 5 кварталів поспіль [2], але все ж таки, завдяки лише різкому зростанню ВВП наприкінці 2013 року, Україна уникнула кризи. У цей період багато речей впливали негативно на економіку країни : жорстка монетарна політика НБУ та надмірна видаткова частина держбюджету, що вимагало посиленого фіскального тиску на бізнес. Також, низька рентабельність та спад промислового сектора погано вплинули на економіку України тих років. Як наслідок, річні темпи зростання виявилися майже нульовими. Україна закінчила 2012 рік навіть з дефляцією в 0,2% [3], причиною цього стала жорстка діяльність

Національного банку України. Так як ми знаємо, дефляція набагато шкідливіша, ніж інфляція, тому що відсутні будь-які стимули для економічної діяльності.

Реальний ВВП України досі не досяг рівня, на якому він був до кризи в 2008. Тобто, усі 6 років в країні відбувається рецесія. І 2014 та 2015 роки стає одним з найскладнішим роком в історії незалежної України. Президент втік. Майдан значно вплинув на економічну та в цілому ситуацію в країні. Найголовнішою втратою стає анексія Крима, та воєнний конфлікт в Донецькій та Луганській областях. Через втрату цих областей, обсяг щорічного виробництва, якого Україна лишилася через агресію Росії, складає 17% ВВП. Наслідками втрати наших територій є : по-перше, втрата багатьох промислових підприємств, які робили багатий вклад в ВВП країни. По-друге, це інфляція, яка в 2014 році становила 24,9%, а у 2015 злетіла в півтора рази і склала рекордні 43,3 відсотки [3]. По-третє, через ці причини, утворилася третя проблема – це бідність. Скорочення реальних доходів, зростання витрат та на додаток цього, потрібно було прийняти дуже багато переселенців з тимчасово окупованих територій. Через це рівень бідності у 2015 році склав аж 58,3 %. До того ж, курс гривні к долару виріс та складав 25,7 грн за дол., коли в 2014 році курс був такий : 11,89 грн за дол [3]. Через ці фактори та інші країна опинилася в дуже складному становище. Реальний ВВП в країні (рис.1) досяг найнижчого рівня на графіку. До речі, саме в 2015 році Україна зазнала найбільшої кризи, хоча дії були у 2014р. Це відбулося, через те, що спрацювало правило інерції. Не може статися все одразу, найбільші втрати виявилися у наступному році.

З 2016-2019 роки, ситуація в країні трішки стабілізувалася та реальний ВВП потрохи почав зростати. Від фази кризи країна перейшла до фази відновлення. Сповільнився темп інфляції, значно збільшилися податкові надходження, але рівень безробіття ще залишався досить високим. Не можна забувати про рівень інфляції, вона в нас була галопуюча. Але навіть на фоні цього, країна розвивалася. Реальний ВВП протягом 2016-2019 зріс на 11,6 %. Почала підвищуватись інвестиційна діяльність, почали зростати доходи населення та к 2019 р. країна досягла поступове зниженню інфляції. Реальний ВВП України досяг майже рівень, який був у 2013р. та склав 157224 дол., але наступила наступна коронакриза [2].

Через коронавірус, економіка нашої країни дуже постраждала. Внаслідок пандемії відбулося значне падіння реального ВВП та рівень безробіття складав 13,7 % – 15,4 %. Окрім цієї хвороби, була проблема з отриманням кредиту МФВ. У червні 2020 Україна отримала 2,1 млрд

доларів траншу від МВФ. Але отримати другий транш МВФ так і не вдалося, що значно ускладнило ситуацію в економічній сфері.

Зростання реального валового внутрішнього продукту України в 2021 році становило 3,2%. Цей рік видався дуже гарним та прогресуючим. По-трішки відбувалося відновлення після коронакризи. Бізнеси поступово поверталися та виник високий споживчий попит населення, зокрема, стимульований зростанням мінімальної заробітної плати. Також, сприятлива кон'юнктура на зовнішніх сировинних ринках сприяла найвищим обсягам експорту товарів та послуг. Нарешті країна отримала макростабільність. Номінальний ВВП склав аж 195 000 млн. доларів [4], що стало рекордним за усі роки незалежності. Здається, що країна майже відновилися від кризи COVID-19, та готова виходити на новий рівень. Так би це і було, якщо б у 2022 році Росія не почала повномасштабну війну з Україною.

Ще одним із найскладніших років був 2022. Унаслідок вторгнення Росії, дуже сильно постраждала економіка. По-перше через війну вже виїхало понад 10 млн українців, що складає четверту частину від усього населення країни. Це означає, що багато людей, які виїхали за кордон платили податки, що сприяло гарній роботі економіки в країні. Також майже половина підприємств зупинили свою діяльність, що теж дуже погано вплинуло на економічну ситуацію. До того ж, відбулося значне зменшення інвестицій через ризики загубити гроші. Зазнала пошкоджень і транспортна інфраструктура: заблоковані порти, через що ми втратили понад 50% експорту [4]. Зростання безробіття перевищило майже 30 %. А також видатки бюджету зросли майже вдвічі через збільшення витрат на підтримку бізнесів та на витрати оборони. Реальний ВВП України впав на 30,4 % порівнюючи з 2021р. [4]. Також рекордний курс 45 гривень за один долар США. Усі ці фактори дуже погано вплинули на економіку і ВВП України. Але країна тримається, та після перемоги зможе нарешті відновити свою економіку і зробити її потужною. Насамперед, дуже важливі інвестиції в нашу державу. Та на мою думку, Україна буде діяти наступним чином : вона все зробить у три етапи, перший – це відновлення, другий – це зростання, де країна поверне рівень реального ВВП до рівня 2013 року. (рис.1) та третій, можливо буде підписаний договір з ЄС, але для цього Україна повинна відповідати за певними критеріями.

Проаналізувавши реальний ВВП України, можна стверджувати, що країна за ці 10 років пережила та переживає 3 дуже складних кризи. Спочатку Майдан, анексія Крима та вторгнення в Луганську і Донецьку області у 2014 році, потім в 2019-2021 свої наслідки залишив COVID-19. Та повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році. Однак, як

демонструє нам практика, Україна – це дуже сильна держава, економіка якої швидко та стрімко зростає. Прикладом є зростання економіки після коронавірусу у 2021 році. Звісно, в країні є багато проблем, але в цілому, ми можемо побачити (рис.1), що найнижчий показник реального ВВП був у 2015 році, та після цього тільки зростає. Найвищий показник реального ВВП був у 2013 році, коли країна теж розквітала і майже оговталася після кризи 2008-2009 років. Використовуючи макроекономічний показник «реальний ВВП» можна більш доцільно зрозуміти ситуацію в країні, в порівнянні з номінальним. Рівень реального ВВП на душу населення в країні дозволяє робити зіставлення з іншими країнами та виявити, до якої категорії вони належать — до розвинених, чи таких, які розвиваються.

Список використаних джерел

1. Задоя А.О., Петруня Ю.Є. «Макроекономіка» навчальний посібник. – 2022 р. – С. 41
2. Мінфін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2021/> - вільний. Мова укр.
3. Економічна правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/> - вільний. Мова укр.
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrstat.gov.ua/> - вільний. Мова укр.

Науковий керівник: О.А. Задоя, кандидат економічних наук, доцент

M. Tyshchenko
Alfred Nobel University, Dnipro

PROBLEMS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE HOTEL BUSINESS IN UKRAINE

In recent years, the hotel services sector has been one of the most dynamically developing sectors of the Ukrainian economy with an annual growth of 10-15% (*The World Bank*, 2022). In addition, the average profitability of hotel real estate was 11%, in some regions it was possible to get up to 17% per annum on invested funds for objects (*Ribas Hotel Group - Managing Group*, 2022). That is why, before the full-scale Russian invasion of Ukraine, the hotel business was considered one of the most profitable investments. New airlines entered the country, infrastructure was significantly improved in the regions, roads were built. All this encouraged domestic and inbound tourism to develop rapidly and at the same time, motivated investors to invest in the construction of hotels.

The demand for accommodation establishments has also grown due to the rapid development of tourism. So, in 2021, despite the coronavirus pandemic, in general, more than 200,000 tourists from the countries of the Arabian Peninsula came to the western region of Ukraine, and the solvency of domestic tourism increased by at least \$3 billion (*Ribas Hotel Group - Managing Group, 2022*).

Figure 1 shows a comparison of tourist tax in different parts of Ukraine in 2021 and 2022.

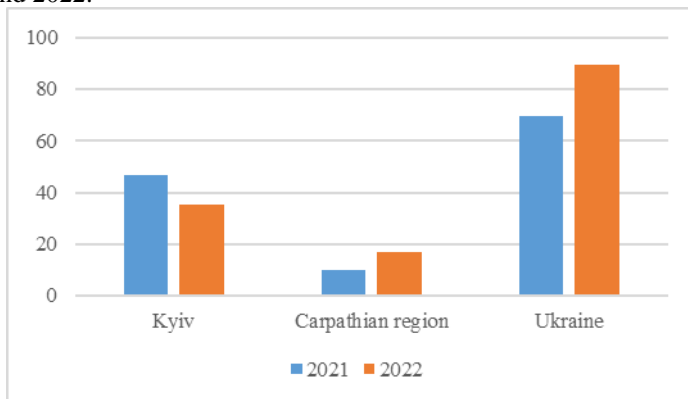

Figure 1. Tourist tax comparison in 2021-2022 (million UAH)

Source: State Tourism Development Agency, 2022

Despite the losses suffered by the tourism industry of Ukraine due to the war, in the first six months of 2022, the amount of tourist tax amounted to 89.4 million UAH, which is almost 28.8% more compared to the same period of 2021. The tourist tax in the Carpathian region increased by 7 million UAH in 2022 compared to 2021. Among the main reasons are immigrants who moved to the Ivano-Frankivsk region due to the war and the inability of certain categories of people to go abroad, which is why they chose to rest in Ukraine. Among the popular destinations were the mountainous regions of the region. Regarding Kyiv, about 98,000 foreigners and 170,000 domestic tourists visited Kyiv in the nine months of 2022, while in 2021, three times more foreigners visited the city during this time - more than 300,000 people. Not tourists in the usual sense came to Kyiv from abroad, but journalists, representatives of charitable foundations and international structures, volunteers and politicians. And the city budget received 35.2 million UAH of tourist tax. For the same period in 2021, the tourist tax amounted to 46.6 million UAH (*State Tourism Development Agency, 2022*) (Figure 1).

International experience shows that a necessary prerequisite for the active and successful promotion of the industry to the state market is a modern tourist infrastructure. That is why the problems of ensuring the appropriate level of competitiveness of domestic enterprises of the hotel and restaurant business on the basis of a qualitative analysis of the conditions of the external and internal environment of their operation are becoming highly relevant.

It is worth noting the complex problems of the development of tourism and the hotel and restaurant business in Ukraine, namely:

- non-compliance with international norms and standards of state regulation and service in the industry;
- imperfection of the legislation regarding tourist, hotel and restaurant business;
- lack of effective state support for small and medium-sized tourist and hotel and restaurant businesses;
- insufficient number of highly qualified personnel;
- insufficient state financing of the tourist and hotel-restaurant business due to underestimation of the potential of these industries;
- a general decrease in the number of tourists by region due to the war;
- lack of shelters, curfew and air alarms.

Due to military operations, the offer on the hotel market of Ukraine has decreased: many establishments have been closed due to security considerations, lack of demand, technical reasons or damage from shelling. In general, the state of affairs in this segment depends on the region. The problem is the lack of shelters and the far location of bomb shelters from hotel rooms. Even long after the war, the availability of storage will exceed the demand for unlimited Wi-Fi and the first line to the sea.

Hotel enterprises that did not stop working were forced to transfer all their business processes to a new format. At the same time, it was necessary to ensure a standard level of guest service and the safety of their stay, help employees and their families, engage in volunteering: whoever has the opportunity - provide shelter, receive displaced persons, provide humanitarian aid, etc. The curfew has also made changes to hotel facilities, and some hotel services are unavailable during air alerts.

The work of hotels of international brands deserves special attention: such accommodation facilities in large cities have mostly ceased their activities. Currently, Hilton Kyiv, InterContinental Kyiv, Radisson Blu Hotel and some others have resumed operations in Kyiv. But despite these trends, according to Artur Lupashko, the founder of Ribas Hotels Group (which manages 26 properties in Ukraine), about 20% of hotels are currently operating in Ukraine (*Commercial Property*, 2022). Many hotels were damaged as a result of the hostilities.

Ukraine has great potential for the development of the hotel business, but it does not use what it has. An example of this is insufficient use of the factor of Ukraine's natural conditions and geographical location. For the successful development of the hotel industry in the post-war period, it is, first of all, necessary to create a favorable business climate in Ukraine, which will enable not only the fastest and highest quality development of the hotel business. The instability of the political situation, a high level of corruption, a large tax burden, a high price for land and high tariffs for communal services - these factors will also not allow us to effectively use the potential of the hotel business that exists in Ukraine, so measures must be taken to overcome them today.

The main trends in the development of the hotel business in Ukraine are:

- strengthening the specialization of the hospitality industry, which will lead to a clearer focus on specific market segments or consumers;
- personalization of service and full compliance with customer requests and needs;
- the use of new technologies at enterprises in the field of hospitality in relation to the business strategy, which involves the full use of the Internet for the promotion of products and services;
- integration of the state into the world structures of international cooperation;
- privatization, as well as shareholding, which will contribute to the improvement of the material and financial condition, as well as the quality of service and management, and faster entry to the European level;
- creation of international hotel chains, which form a corporate structure in the hotel industry of the world.

The process of social development requires the creation of prerequisites for the formation of new non-traditional components in the social sphere, innovative means of social activity, and innovation is a form of this social development. Modern trends of world socialization put forward new requirements for service of people with disabilities and other groups of the population with limited mobility, as a segment of consumers not covered by the full range of services. According to regulatory documents, groups of the population with limited mobility include people who experience difficulties in independent movement, in receiving services, necessary information or in orientation in space (*Hotel Restaurant Business in Ukraine*, 2022).

The perspective of development also consists in the analysis of the territories where tourism is developing and in the construction of facilities in the territories where the demand for them is increasing, the investment in which will be as profitable as possible, for which it is necessary to conduct constant analysis and monitoring, follow the information that appears regarding

the development strategies of certain centers. Investors from other countries pay attention to the construction of high-quality hotels in the capital and in large cities, the demand for which appears as a result of business tourism, both international and domestic. In the future, it is important for Ukraine to pay attention to the principles related to the construction of modern tourist infrastructure, conduct marketing analysis, research, increase investment attractiveness, pay attention to the development of business tourism, which contributes to the fact that all large cities need four-star hotels. The state should also promote the development of programs to attract investors and provide certain facilities from its property for development.

Thus, the demand for accommodation services in hotels has significantly decreased in most regions of Ukraine as a result of the war, the same is typical for tourist enterprises. Most hotel and tourism enterprises barely break even, and cover losses at the expense of other sources of income. Foreign hotel chains are less risky, and a large number of chains remain closed. Business mainly develops in the western regions of Ukraine. Most travel companies have been transferred to the online mode, domestic tourism in the safest cities of the country is currently relevant. The main problems of the hotel and tourist business are the curfew, the lack of bomb shelters, the lack of workers, the decrease in the income of the population and, as a result, the impossibility of using services. However, domestic entrepreneurs in the hotel and tourism sector are finding a way out of the situation and are gradually adapting to new business conditions.

To conclude, certain problems and prospects for the development of the hotel industry in Ukraine have been analyzed, as a result of which it can be concluded that the investment of international and domestic partners can make a significant contribution, which will contribute to the development of the level of service and provision of services, bringing the quality closer to the European level. Also, the need to introduce innovations in hospitality enterprises is an important tool for rebuilding the national economy in the post-war period.

References

1. Ukraine Growth Study - The World Bank, 2022. Available at: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/543041554211825812/pdf/Ukraine-Growth-Study-Final-Documents-Faster-Lasting-and-Kinder.pdf> (Accessed: March 19, 2023).

2. Ribas Hotel Group - Managing Group, 2022. Available at: <https://ribashotelsgroup.ua/en/> (Accessed: March 19, 2023).

3. State Tourism Development Agency, 2022. Державне агентство розвитку туризму. Available at: <https://www.tourism.gov.ua/> (Accessed: March 19, 2023).

4. Встояти під час війни: як працюють готелі України (2022). Commercial Property. Available at: <https://commercialproperty.ua/analytics/vstoyati-pid-chas-viyni-yak-pratsyuyut-goteli-ukraini/> (Accessed: March 19, 2023).

5. Hotel Restaurant Business in Ukraine, 2022. Available at: <https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/12/Bilous-Hrytsyshyn-Fil-INNOVATSIYNIST-SFERY-HOSTYNNOSTI-2022-stattya.pdf> (Accessed: March 19, 2023).

Scientific supervision by R.M. Kliuchnyk, PhD in Politology, Associate Professor

O. Ferber
Alfred Nobel University, Dnipro

CURRENT TRENDS IN GLOBAL INVESTMENT

The current era of globalization highlights the significance of understanding the challenges associated with the development of the international investment. The movement of foreign capital in the form of direct and portfolio investments has a cyclical nature that impacts the economy in various ways. It can lead to an increase in GDP, stimulate production, and bring in new technologies, management, and marketing techniques, thereby contributing to employment growth. However, investment overseas can also aggravate economic crises, recessions, and lead to the depreciation of weak national currencies.

The connection between the state of the economy, its growth, and the movement of foreign money is evident from the liquidity of national enterprises' financial instruments. The global financial and economic crisis of 2008 had a notable impact on capital flows between developed and developing countries, resulting in a balance in investment inflows. Developing markets are now seen as profitable, dependable, spacious, liquidated, and appealing to investors.

Foreign investments have a crucial role in promoting economic growth, developing new technology, and implementing modern corporate management in emerging countries. They also provide an opportunity for established economies to expand output and gain real assets. Capital mobility in the global economy connects its different components, and it is essential to monitor patterns, recognise trends and record new occurrences.

To benefit from foreign investments while mitigating the risks, it is crucial to monitor global trends in the current era of globalization continuously. Therefore, it is essential to research current trends in the growth of

international investments now more than ever. Determining the present trends in international investment was the goal of the study.

The term "investment" has a diverse definition in both domestic and foreign literature due to the wide range of essential features encompassed by this complex economic category. In modern economic theory, investment refers to the process of investing capital with the aim of increasing its value in the future. Ukraine's Law on Investment Activity defines investment as "all types of property and intellectual values invested in objects of business and other types of activity, resulting in profit (income) or a social effect" [1].

The global foreign direct investment (FDI) decreased by 42% on previous years in 2020-2021, primarily due to the economic effects of the coronavirus pandemic, according to the United Nations Conference on Trade and Development [2]. Cross-border mergers and acquisitions are expected to account for any growth in global FDI flow in 2022, with India and Turkey attracting a record amount of business in the digital and IT consulting industries [3]. The movement of portfolio investments worldwide was influenced by several significant trends such as ESG investing, the transition from active to passive investments, the decline in interest rates, the rise in intangible assets, and the application of AI and ML to investing.

ESG investing, one of the tenets of socially responsible investing, is a relatively new trend in the investment world. It involves evaluating a company in three areas: ecology, social development, and corporate governance.

The shift towards passive investing is a global trend with adverse effects, including a decline in market efficiency since active funds have less free money and savings to invest in themselves and a decline in commissions and overall active fund liquidity [4]. The United States experienced a significant shift in passive fund share from 14% in 2014 to 41% in 2021 (Fig.1).

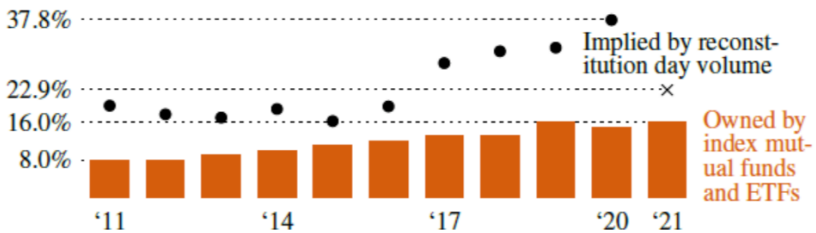

Figure 1. Percent of the US stock market owned by passive investors [5].

Since 1981, interest rates for the US dollar have been on a steady decline. One potential benefit of lowering interest rates in major currencies such as the

dollar, euro, and pound sterling is that it could create opportunities to lower rates in other currencies as well. This is because the difference in interest rates between currencies can be used for profitable "carry trade" [6].

A special-purpose acquisition company, commonly known as a SPAC, is a type of company that is formed with the sole intention of merging with a private company that seeks to go public without having to go through the conventional IPO process. According to the guidelines, a SPAC has 24 months to merge with a private company, and at least 80% of the funds raised must be utilized. Additionally, all the funds raised must be retained in a designated account until the merger is completed. If no merger is executed within 24 months, the SPAC is dissolved, and the investors receive a complete refund. One instance of a SPAC is Trident Acquisitions.

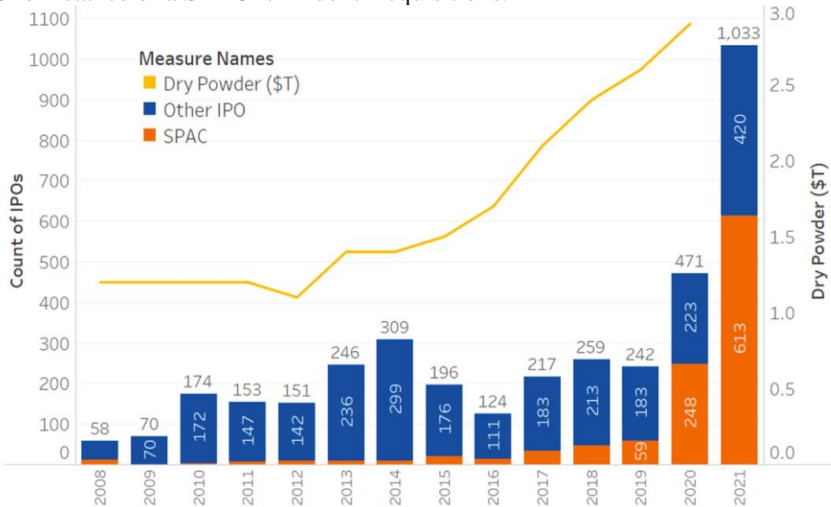

Figure 2. U.S. IPOs vs Global Dry Powder [7].

The use of artificial intelligence (AI) and machine learning (ML) is another significant trend in the investment world. According to Business Insider, AI will save banks \$447 billion by 2023. In finance, AI is currently used to manage cybersecurity risks, assess borrower risks, and select those with the greatest potential. The trend is expected to result in several outcomes, including the transfer of various tasks from humans to machines, which will enable businesses to offer services at a lower cost; the dominance of large businesses that collect and effectively use information over rivals; and the emergence of big data. The prevalence of AI and the elimination of jobs may result in a tax on robots to prevent the domination of large corporations [8].

In summary, foreign investment is crucial for stimulating economic growth, creating new technologies and applying modern corporate management in developing countries, while enabling existing economies to increase production and acquire real assets. However, it can cause economic crises, recession, and devaluation of weak national currencies. To benefit from the foreign investment while mitigating risks, it is important to constantly monitor the global trends described in this paper, such as the decline in global foreign direct investment due to the coronavirus pandemic, cross-border mergers and acquisitions, ESG investments, the transition to passive investing, falling interest rates, rising intangibles, and the use of artificial intelligence and machine learning in investing. It is also worth noting that understanding these trends is necessary for both developing and developed countries to take advantage of international investment.

References

1. Law of Ukraine "On Investment Activity" dated September 18, 1991 No. 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws> (access date: 12.03.2023).
2. Barber, F. The Strategic Secret of Private Equity. URL: <https://hbr.org/2007/09/the-strategic-secret-of-private-equity> (access date: 05.03.2023)
3. Huddleston, T. What is a SPAC? Explaining one of Wall Street's hottest trends. URL: <https://www.cnbc.com/2021/01/30/what-is-a-spac.html> (access date: 20.03.2023)
4. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). URL: <https://unctad.org/statistics> (access date: 04.03.2023)
5. Alex Chincio The Passive-Ownership Share Is Double What You Think It Is URL: <https://www.cnbc.com/2021/01/30/what-is-a-spac.html> (access date: 20.03.2023)
6. Report on world resources, 2020. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2020_overview_ru.pdf (access date: 05.03.2023)
7. Bain Capital Specialty Finance, Inc. Common Stock (BCSF) URL: <https://www.nasdaq.com/market-activity/stocks/bcsf> (access date: 04.03.2023)
8. World Investment Report 2020: international Production Beyond the Pandemic. Geneva: United Nations, 2020. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2020_en.pdf (accessed 03.03.2023).

Scientific supervision by O.K. Nezhoda, PhD in Economics, Associate professor

Language supervision by S.I. Medynska, Senior Lecturer

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ДИНАМІКУ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ КАНАДИ

Аналіз впливу інфляційних процесів на динаміку макроекономічних показників Канади є важливим завданням для економічних досліджень. За останні роки Канада стала однією з провідних країн, яка здійснює активну політику щодо боротьби зі зростанням інфляції та підтримання стабільності економіки. Аналіз впливу інфляції на макроекономічні показники Канади дозволяє оцінити ефективність проведених заходів та визначити перспективи подальшого розвитку країни.

Фактори, які впливають на інфляційні показники Канади:

- коливання цін на нафту;
- зростання попиту на товари та послуги;
- ВВП;
- безробіття;
- зовнішній борг та баланс;
- інвестиції.

Одним з ключових факторів, що впливають на інфляційні процеси в Канаді, є коливання цін на нафту. Зміна цін на цю енергетичну сировину впливає на багато галузей канадської економіки, зокрема, на виробництво транспортних засобів, будівельних матеріалів та харчових продуктів. Зниження цін на нафту може призвести до скорочення виробництва та зростання безробіття, що може викликати зниження економічної активності [1].

Ще одним фактором, який впливає на інфляцію в Канаді, є зростання попиту на товари та послуги. За останні роки населення Канади зросло, що привело до збільшення попиту на різні види продукції. Це може викликати зростання цін на різні товари, які необхідні для задоволення потреб населення. Також, зростання інвестицій в економіку може привести до збільшення виробництва та, відповідно, до зростання цін.

Одним з головних макроекономічних показників, що відображає стан економіки Канади, є ВВП. За останні роки ВВП Канади зросло, що свідчить про позитивну динаміку економіки. Однак, на динаміку ВВП також можуть впливати інфляційні процеси, тому важливо аналізувати їх взаємозв'язок.

Політика банку Канади щодо управління інфляцією є активною та ефективною. Одним з інструментів, які використовує банк, є встановлення процентної ставки. Зниження процентної ставки може

стимулювати попит на товари та послуги, а також збільшувати інвестиції в економіку. Однак, зниження процентної ставки може також призвести до зростання інфляції, тому банк Канади використовує інші інструменти, щоб забезпечити стабільність інфляції та економіки загалом [2].

Крім того, важливим макроекономічним показником Канади є безробіття. Інфляційні процеси можуть впливати на рівень безробіття, зокрема, зростання інфляції може призвести до зменшення попиту на товари та послуги, що може привести до зменшення виробництва та збільшення безробіття. Однак, зменшення інфляції може також призвести до збільшення безробіття, якщо це буде пов'язано зі зниженням виробництва.

Отже, аналіз впливу інфляційних процесів та динаміки макроекономічних показників на Канаду є важливим завданням для розвитку економіки країни. Відповідно до результатів аналізу, можуть прийматися різні заходи щодо політики банку та управління економікою загалом, зокрема, встановлювати оптимальну процентну ставку, забезпечувати стабільність інфляції та сприяти розвитку виробництва та зменшенню безробіття.

Також важливими макроекономічними показниками є зовнішній борг та баланс платіжного балансу. Відповідно до аналізу, можуть прийматися заходи щодо зменшення зовнішнього боргу та підвищення експортної активності, що сприятиме забезпеченню стабільності економіки Канади.

Окрім того, важливим макроекономічним показником є інвестиції. Активна інвестиційна політика може сприяти розвитку виробництва та зменшенню безробіття. Відповідно до аналізу, можуть прийматися заходи щодо підвищення привабливості Канади для іноземних інвесторів та стимулювання внутрішніх інвестицій [3].

У підсумку, аналіз впливу інфляційних процесів на динаміку макроекономічних показників Канади є важливим для розвитку економіки країни. Відповідно до результатів аналізу можуть прийматися заходи щодо політики банку, управління економікою загалом, зменшення зовнішнього боргу, підвищення експортної активності та стимулювання інвестицій.

Список використаних джерел

1. Інфляційні процеси та їх соціально-економічні наслідки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pgasa.dp.ua/wp-content/uploads/2017/10/2-2.pdf> - вільний. Мова укр.
2. Компаративний аналіз фінансових систем Канади [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38174/1/%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B0%D1%87.pdf> – вільний. Мова укр.

3. Інфляційне таргетування: міжнародний досвід [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/115295/08-Moiseienko.pdf?sequence=1> – вільний. Мова укр.

Науковий керівник: О.А. Задоя, кандидат економічних наук, доцент

A. Khmarenko
Alfred Nobel University, Dnipro

THE IMPACT OF CYCLICAL FLUCTUATIONS ON THE DYNAMIC OF REAL GDP OF GERMANY

The economic cycle is characterized as natural fluctuations of an economy depending on periods of economic expansion and contraction. It is usually measured with the Gross Domestic Product (GDP) of a country or region. Also, there are some more factors such as consumer spending, interest rates and employment rates that can be used to define different stages of an economic cycle. Speaking about the economic cycle (a business cycle), it is a floating state of a market-based economy. Causes of business cycles are divided into internal and external. Internal factors can be changes in demand, fluctuations in investments, macroeconomic policies, and money supply. External ones are wars, technology shocks, natural factors, and population expansion [1].

We can use the economy of Germany as an example and investigate how economic cycles have influenced the indicators of the real GDP over the past 20 years (Figure 1 and Figure 2).

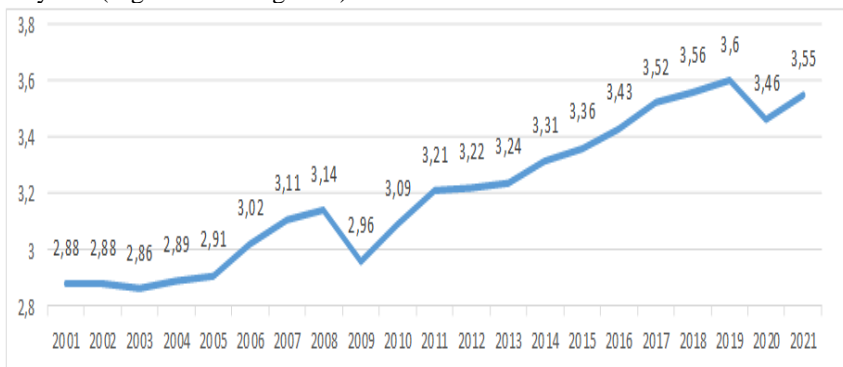

Figure 1. GDP (constant 2015 US\$) – Germany, 2001-2021 [2].

In 2000, there was a burst of the "dot-com bubble" which provoked a start of a three-year downswing in the global economy. After a veritable agiotage around IT and communication technologies, the market exploded, a lot of private investors also tried their hand at it. Moreover, the Iraq war did not pass without a trace. At that time Germany had a period of slow growth, it continuously remained below 2% for several years. Furthermore, Germany experienced high unemployment. Nevertheless, the state of GDP growth began to change in 2005 as exports increased and business investment rebounded. Growth rates reached more than 3% in 2006 and 2007 which ended up in the global economic and financial crisis in 2008. The consequences were a slowdown in domestic consumption and a sharp decline in demand for exports. All in all, a real GDP shrunk by 5% in 2009. The result of federal government intervention was an announcement of economic stimulus package I: "Securing jobs by boosting growth" and economic stimulus package II: "Pact for employment and stability". Somehow it helped recover relatively quickly [3].

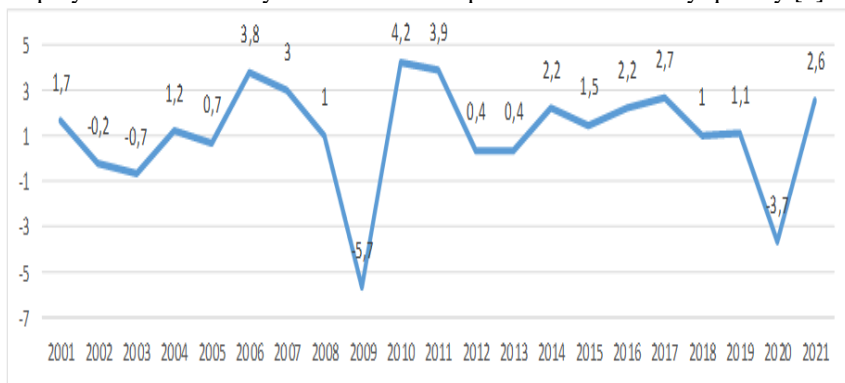

Figure 2. GDP growth (annual, %) – Germany, 2001-2021 [4].

Then the Eurozone crisis occurred that also had a substantial impact when stronger economies had to ensure support to weaker members such as Greece and Portugal. However, Germany managed to avoid a recession because of the strong export sector and low levels of debts.

In subsequent years, there was a steady growth until the outbreak of the COVID-19 pandemic. Due to this fact, Germany's economy contracted by 5% in 2020 and the measures needed to be taken to contain it. Manufacturing activity fell by 10.4%, mostly because of supply chain disruptions. Sanitary restrictions and health concerns resulted in a strong downturn in non-food stationary retail, hospitality and other contact-intensive services, and foreign travel. It was the first time since 2009 when exports and imports of goods and services decreased in 2020, by 9.9% and 8.6%, accordingly. Economic activity

had an experience of large fluctuations throughout the whole of 2020. The outcome from the coronavirus was already reflected in the first quarter when GDP declined by 2.0%. The brunt and sharpest quarterly decline on record happened when GDP dropped by 9.7% in the second quarter. On the contrary, GDP managed to rebound by 8.5% in the third quarter due to softening quarantine restrictions and revival of foreign trade. In the fourth quarter, the number of infected people rose again and confines were re-imposed on a number of sectors. However, GDP avoided shrinking as the industry demonstrated strong growth and some consumer spending was redirected from services to goods. There were many factors that helped Germany not to fall in depression. Firstly, it is implementation of measures supporting businesses and individuals (financial assistance, tax relief, loan guarantees). Secondly, it is a strong export sector. And thirdly, they are social safety net and strong labour market policies. The government provided a reduction in working hours instead of firing and ensured wage subsidies to affected workers. It should be noted that Germany has an advanced medical technology that helped to develop its own vaccines. The GDP succeeded to achieve 2.6% of growth in 2021 [5].

In conclusion, it can be said that Germany has a strong developed economy that can resist cyclical fluctuations.

References

1. Economic Cycle: What It Means and 4 Phases of Business Cycles [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.investopedia.com/terms/e/economic-cycle.asp#:~:text=An%20economic%20cycle%20is%20the,stage%20of%20the%20economic%20cycle/>.

2. GDP (constant 2015 US\$) - Germany [Electronic resource]. – Access mode: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD?end=2021&location=DE&start=2001/>.

3. HISTORIE DER KONJUNKTUR IN DEUTSCHLAND. [Electronic resource]. – Access mode: <https://ipl-mag.de/ipl-magazin-rubriken/scm-daten/710-historie-der-konjunktur-in-deutschland#:~:text=Stand%20heute%20hat%20die%20Bundesrepublik,Hochkonjunktur%20nach%20dem%20zweiten%20Weltkrieg./>. Januar 2020

4. GDP growth (annual, %) – Germany [Electronic resource]. – Access mode: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2021&locations=DE&start=2001%2F>.

5. Winter 2021 Economic Forecast: A challenging winter, but light at the end of the tunnel [Electronic resource]. – Access mode: https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-forecast-and-surveys/economic-forecasts/winter-2021-economic-forecast-challenging-winter-light-end-tunnel_en/.

Scientific supervision by O.A. Zadoia, PhD in Economics, Associate professor

Language supervision by V.P. Haidar, Senior Lecturer

М. Худотеплий

Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

ОСОБЛИВОСТІ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ ДАНІЇ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ КРАЇНИ

Кожна країна переслідує свої національні інтереси та розробляє шляхи для їх захисту. Митна політика є однією з цих частин захисту, до якого входить, в першу чергу, захист внутрішнього ринку, тобто митні бар'єри можуть бути застосовані для захисту внутрішнього ринку від імпорту, що може створити конкуренцію місцевим виробникам та призвести до зменшення виробництва і робочих місць [1]. Митні збори та інші подібні платежі можуть збільшити доходи держави та використовуватися для фінансування різних програм та проектів. Також митні ставки можуть бути застосовані для регулювання обсягів торгівлі з іншими країнами, наприклад, для зменшення дисбалансу торговельного балансу. Захист національної безпеки також є частиною цієї системи, митні бар'єри можуть бути встановлені для захисту національної безпеки та контролю над експортом та імпортом певних товарів, що можуть бути пов'язані з військовим використанням або іншими потенційно небезпечними діями.

Основний сенс митної політики полягає у регулюванні потоків товарів через митний кордон країни. Це дає змогу контролювати ввезення та вивезення товарів з метою захисту вітчизняних виробників та підтримки національної економіки, забезпечення безпеки та здоров'я населення, боротьби з контрабандою, захисту екології тощо. Також однією із головних цілей митної політики є забезпечення належного оподаткування міжнародної торгівлі. Збільшення митних зборів та інших митних платежів може стимулювати внутрішнє виробництво. Однак, надмірне використання митних бар'єрів може привести до зменшення іноземних інвестицій, зниження конкурентоспроможності експорту та загального зниження міжнародної торгівлі. Крім того, митна політика

може мати вплив на рівень життя населення, зокрема ціни на товари, доступність різних видів товарів та послуг, забезпечення робочих місць тощо. Тому, при формуванні митної політики, держава повинна враховувати різноманітні інтереси різних груп населення, а також національні інтереси та міжнародні зобов'язання.

При розгляді митної політики Данії, слід зауважити те, що вона є членом Європейського Союзу, тому дотримується спільної торговельної політики, в тому числі митних правил та тарифів, що стосуються торгівлі з країнами-членами та країнами-партнерами ЄС та приймає активну участь у міжнародних торгових угодах, які забезпечують сприятливі умови для експорту та імпорту товарів. Данія також є членом Світової організації торгівлі (СОТ), що дає можливість отримувати більшу доступність на зовнішніх ринках та зниження митних бар'єрів для експорту своїх товарів, для прикладу можемо взяти до уваги електронну систему митного оформлення, що спрощує та прискорює процес митного контролю та зменшує бюрократичні процедури [2]. У Данії також існують спеціальні економічні зони, які мають спрощену митну процедуру та інші привілеї для іноземних інвесторів, які хочуть відкрити виробництво в країні. Загалом, митна політика Данії спрямована на забезпечення стабільної та прозорої митної системи, сприяння розвитку зовнішньоекономічних відносин, підтримку експорту та привабливі умови для іноземних інвесторів. Слід зауважити, що Данія має свою власну митну службу - "Skattestyrelsen" (Державна служба податків) - яка забезпечує збір мита на кордоні та відповідальна за контроль за ввезенням та вивезенням товарів з країни [3]. Країна має високий рівень контролю якості та безпеки товарів, що імпортуються. Це включає контроль якості продуктів харчування [4].

Економічний вплив митної політики є значним, особливо для Данії з її економікою. Митна політика впливає на міжнародну торгівлю і може збільшити або зменшити експорт і імпорт товарів. Митні бар'єри можуть знизити конкурентоспроможність датських товарів на світовому ринку, а також знизити попит на іноземні товари в Данії. Вплив на бюджет також зацікавний, так як у разі збільшення митних ставок або введення нових мит може збільшитися прибуток державного бюджету, що може бути використано на підтримку інших галузей економіки. При необхідності можуть бути дії на лад протекціонізму, тобто збільшити ціни на імпортовані товари, що може позначитися на попиті на ці товари та на життєвий рівень населення. Держава може також використовувати митні бар'єри для захисту екології та здоров'я населення, запроваджуючи митні ставки на ввезення товарів, що не відповідають стандартам якості та безпеки, навіть якщо це може знизити інвестиційну привабливість країни

для іноземних інвесторів, оскільки вони можуть вважати такі бар'єри перешкодою для економічного зростання. З іншого боку, зниження мит на експортні товари сприяє підвищенню їх конкурентоздатності та збільшенню обсягів експорту, що сприяє зростанню ВВП та створенню нових робочих місць. Додатковою перевагою митної політики є збільшення внутрішнього попиту на внутрішні товари. Це пов'язано з тим, що внаслідок захисту від імпорту, зростає конкурентоспроможність внутрішніх підприємств, які здатні продавати свою продукцію на внутрішньому ринку на більш вигідних умовах. Окрім цього, митна політика може мати позитивний вплив на баланс платіжного балансу країни. Захист від імпорту може зменшити витрати на імпорт товарів та послуг, що допомагає збільшити експорт, тому що експортери стають більш конкурентоспроможними. Митна політика може мати різноманітні наслідки для економіки країни. У деяких випадках вона може сприяти розвитку внутрішніх підприємств та збільшенню внутрішнього попиту, а у деяких випадках може призвести до збільшення витрат на імпорт і зменшення експорту, що може негативно вплинути на баланс платіжного балансу. Тому митна політика повинна бути добре продумана та адаптована до потреб та можливостей економіки країни.

Беручи до уваги вищесказане, можна прийти до висновку, що митна політика Данії гармонійно сполучається з її економічними і політичними цілями. Митні ставки не є надто високими, а митні процедури відносно прості та ефективні. Це створює сприятливі умови для зовнішньоекономічної діяльності та залучення іноземних інвестицій в економіку країни. Крім того, митна політика Данії спрямована на захист внутрішнього ринку та промисловості від недобросовісної конкуренції, що сприяє збереженню робочих місць та підтримці економічного зростання. Однак, в той же час, висока ступінь захисту може створювати перешкоди для розвитку зовнішньої торгівлі та зменшувати конкурентоспроможність виробників на міжнародних ринках. Таким чином, митна політика Данії в цілому сприяє економічному розвитку країни, але потребує балансу між захистом внутрішнього ринку та підтримкою зовнішньої торгівлі.

Список використаних джерел

1. Джерело Митна політика [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
https://web.archive.org/web/20220601111724/https://esu.com.ua/search_article_s.php?id=64698- - вільний. мова укр.
2. Джерело Світової організації торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/orgb_e.htm – вільний. мова англ.

3. Джерело Told Styrelsen [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.toldst.dk/> - вільний. мова англ.

4. Джерело skat.dk [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://skat.dk/data.aspx?oid=2234819> - вільний. мова датська

Науковий Керівник: Магдич А.С. кандидат економічних наук, професор

А. Шалунова

Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КРИПТОВАЛЮТ У МІЖНАРОДНИХ РОЗРАХУНКАХ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Ще до нашої ери, в епоху печерної людини, використовували бартерну систему – обмін товарами чи послугами між двома людьми. Але з часом така система почала виходити з вжитку, тому є декілька причин:

1) вимоги людей один до одного могли банально не збігатися, тобто якщо у вас є товар, яким ви хочете торгувати, повинні бути ті, хто хоче придбати у вас цей товар; і навпаки – ви маєте хотіти те, що пропонує вам інша людина;

2) не було загальноприйнятої міри вартості. Людина повинна була вирішити, скільки свого товару вона готова обміняти на інший, і не всі товари, так би мовити, можна було поділити. Наприклад, це могла бути жива тварина.

Минув час, і люди зрозуміли, що використовувати бартерну систему зовсім не зручно, тому з часом почали з'являтися різноманітні монети та ще пізніше почала набувати великої популярності паперова валюта. Сучасна валюта – це паперові гроші, монети, кредитки та найзручніше – цифрові гаманці. Сучасний обмін відбувається набагато легше та комфортніше для обох сторін. Але давайте візьмемо до уваги таку валюту як криптовалюта, яка зараз не менш популярна за інші.

Криптовалюта з кожним днем стає більш актуальною та розповсюдженою. Вона усуває всі проблеми сучасного банківського обслуговування, саме – знімаються усі обмеження щодо коштів, які ви хочете переказати; рахунки, які ви маєте, не можливо зламати; і також немає центральної точки збору.

Криптовалюта представляє собою грошову одиницю. Вона є віртуальною валютою і слугує засобом обміну. Вона схожа на реальну валюту, але є виняток, який говорить про те, що вона не має жодного фізичного втілення. Але якщо ви забажаєте торгувати криптовалютою, то

треба усвідомити усі ризики, які пов'язані з цією процедурою, тому що торгівля цією валютою є дуже складною та спекулятивною, і не всім інвесторам вона може підійти.

Для кращого розуміння, як функціонує ця валюта, давайте розглянемо її переваги і недоліки (табл. 1):

Таблиця 1

Переваги та недоліки криптовалютної системи

Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none">• вартість транзакцій низька або взагалі може бути нульовою;	<ul style="list-style-type: none">• проблеми з масштабуванням;
<ul style="list-style-type: none">• немає обмежень на покупки або зняття коштів;	<ul style="list-style-type: none">• проблема кібербезпеки;
<ul style="list-style-type: none">• інвестування в різні бізнеси та проекти.	<ul style="list-style-type: none">• нестабільність цін і відсутність внутрішньої цінності.

Україна почала використовувати криптовалюту ще в 2021 році і посідала четверте місце за використання цієї валюти, зараз вона є другою після США. Причиною такого здвигу є російське вторгнення в Україну. Як тільки почалася саме повномасштабна російсько-українська війна, український уряд наголосив розширити використання криптовалюти для підтримки економіки України. Завдяки цьому кроку, з початку російського вторгнення, Київ зібрав понад 120 мільйонів євро. Це допомогло підтримати наші війська та закупити військові постачання. [1]

Криптовалюта завжди є популярною темою саме у світовій фінансовій системі. Вона добре розроблена з використанням усіх сучасних технологій – Інтернет та програмне забезпечення. Контроль і управління криптовалютою за допомогою блокчейнів зашифровано, і це є великим благом для інвесторів та бізнесменів. Прийняття та свідоме розуміння криптовалютної системи дозволить цій цифровій валюті стати більш відомою та успішною в найближчому майбутньому.

Список використаних джерел

1. Euronews [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.euronews.com/next/2022/08/16/ukraine-now-ranks-second-in-the-world-for-crypto-use-which-other-countries-have-embraced-i> – вільний. Мова англ.

Науковий керівник: О.А. Задоя, кандидат економічних наук, доцент

WORLD'S TRADE WARS: CONCEPT AND CLASSIFICATION

World trade wars are closely related to international trade, which in turn is an integral part of international economic relations. But international trade can be used not only for exchange, but also as a means of political and economic pressure. A trade war is the highest level of escalation of tension between countries, which is associated with the use of various trade policy measures. Trade disputes and conflicts lead to a trade war.

As for the term itself, a trade war is a trade rivalry between two or more parties, countries or regions, which is conducted with the aim of seizing foreign markets, or with the aim of preventing trade occupation of the national economy. Accordingly, trade war can be divided into offensive and defensive (Trade wars, 2023).

The main methods of offensive trade war include:

- increase in export quotas;
- reduction of export customs tariffs;
- use of dumping prices;
- embargo and economic blockade;
- recognition of competitors' products as harmful to consumers or the environment, and also, promotion of international standards and norms limiting and prohibiting competitors' products.

The main methods of defensive trade war include:

- increase in import duties;
- reduction of import quotas;
- introduction of non-tariff restrictions;
- recognition of competitors' products as harmful to consumers or the environment.

The history of trade since the Age of Discovery has always been associated with trade wars. Trade wars are not a new phenomenon in history, and even more so, they are quite common. Both China and the US already have a history of trade conflicts. The most famous of them are the first and second Opium Wars, as a result of which China lost part of its territories. For the USA, these are trade conflicts with Canada and Japan. Regarding the latter, the US-Japan trade dispute is one of the longest-running trade conflicts in modern trade history. They continue to this day, starting with the Second World War. For further analysis, it is worth determining the clear reasons and conditions for the conflict between China and the United States (Chen, 2022).

Classification of trade wars:

1) those that arise due to political motives: in order to support national producers and protect national interests, there is a ban on the entry of goods of a certain country to the domestic market, an unjustified increase in export customs rates, the creation of export quotas, dumping or embargoes;

2) trade wars caused by technical factors are distinguished. These include international conflicts caused by serious contradictions in the environmental norms of countries.

In trade wars, the tariff method is most often used. In general, changes in the way a trade war is conducted depend primarily on changes in the state itself. With the development of the state structure, democracy, transparency of the state system and compliance with international norms, reports and macroeconomic indicators began to be used to measure the effectiveness of certain policies or economic methods. That is why it is important to sell more abroad, and in every way to limit sales in one's territory. In the table 1 presented a description of the forms of trade wars.

Table 1

Characteristics of forms of trade wars

Form	Characteristic
«Opening of Markets»	Capturing the markets of other countries by forceful methods in order to open them
Trade war as a means of political pressure	Using trade and economic leverage to achieve political goals
«Lending» by the exporting country to the importing country	Providing a loan against the obligation to purchase products, which deprives the creditor country of competition and creates economic dependence on it
The war of devaluations	Devaluation of own currency to encourage exports
Subsidy	Hidden subsidization of exporters through the provision of tax benefits, preferential insurance conditions and loans at a rate below the market rate
Tariff	Manipulation of the rival country with the help of import and export tariffs

Source: Trade Wars Past and present: Causes, dynamics, and consequences, 2022

The methods of trade war are identical to the methods of economic protectionism. Their totality is designed to protect the economy of the subject of economic life, capable of active opposition to other subjects. Or any action aimed at protecting one's own economic interests automatically opposes the economy of a competing economy. Conversely, any action that weakens an economic opponent strengthens one's own economy.

Among the main means of waging trade wars, it is possible to single out: definition of a group of «sensitive» goods and the introduction of prohibited or excessively high customs rates in relation to them; the introduction of

economic trade sanctions against a certain country in the form of a ban on the import of certain goods; introduction of licensed import of certain groups of goods; introduction of export subsidies for priority industries and enterprises; introduction of a special regime of standardization and certification of goods, introduction of special sanitary and phytosanitary standards; restriction or prohibition of the participation of foreign companies and individuals in the purchase of land, real estate or in the shareholding of so-called natural monopolies; introduction of control mechanisms over the export of high-tech equipment and engineering products and others.

Among the specified methods of waging world trade wars, one can single out the tariff method, which is the most used and effective. The biggest challenge is to respond to trade restrictions, as they can be defined as methods of protectionism.

The phenomenon of international trade disputes has been known since ancient times. The initiation and development of international trade under conditions of competition between countries for sales markets, which was constantly intensifying, caused violent trade and often armed conflicts. To protect their own markets from the goods of foreign competitors and to strengthen their positions in foreign markets, countries used a wide variety of methods: from diplomacy to military interventions.

The participants in trade conflicts and their motives in each specific confrontation need detailed consideration (Table 2).

Table 2

Modern world trade wars

Participants	Reasons
USA - EU	Direct and hidden protectionism
	Imposing own standards
	Violation of the rules of the most favored nation regime
	Abuse of WTO-approved anti-dumping measures
USA - China	Export restrictions
	Illegal Chinese exports
China - EU	Imposing China's own standards
	Manipulation of export tariffs

Source: Trade Wars, 2022

We can say that the main participants in trade wars and disputes are developed countries. The USA is the leader among them. The second position in the ranking of claimant and respondent countries is occupied by the EU. China, as a leading country in international trade, during its membership in the WTO was often the object of complaints from trading partners, but instead initiated only 10 complaints against its trading partners

International commercial arbitration and the WTO system are most often used to resolve disputes arising in international trade between parties of different states.

The modern practice of international partnership shows that many disagreements and disputes that arise during the execution of foreign contracts are resolved by international commercial arbitration, the prestige of which is unconditional today. It historically originated in Great Britain on the European continent. It gained wide recognition and corresponding legal status only in the 20th century. Organizations and companies of different countries, when concluding contracts, usually believe that arbitration is better than litigation. Its advantages are: relative speed of consideration; voluntary submission of the dispute to arbitration; the competence and neutrality of the arbitrators, as well as the ability of the parties to choose such arbitrators as they consider to be the most qualified to consider a particular dispute; confidentiality of disputes; the relatively small cost of arbitration proceedings compared to court proceedings; the arbitration decision is not subject to appeal.

In the institutional structure of international arbitration, a special place is occupied by the UN Commission on International Trade Law (UNCITRAL), which is not an international arbitration center, but it has developed several documents on the unification of the law of international arbitration, i.e. they contain typical rules for pre-arbitration settlement of disputes («Про міжнародний комерційний арбітраж», 1994).

Another popular way to resolve international trade conflicts is the WTO dispute settlement mechanism. Dispute settlement in the WTO is a system that is universal in its nature and content, which confirms that the resolution of a dispute in this organization is significantly different from the resolution of a dispute in a national or international court, as it combines diplomatic, judicial and arbitration elements.

The WTO dispute settlement mechanism aims to «facilitate» relations both between WTO member states and between non-WTO member states, since WTO member states are obliged to refer to WTO dispute settlement bodies in the event of economic disputes.

Disputes within the framework of the WTO are disagreements between two or more members of the WTO, when one state claims that the actions, regulations or approaches of other states harm its interests. Usually, disputes arise when the exporting country believes that the importing country treats the goods or services it exports unfairly, which does not comply with WTO rules. The first official sign of a dispute appears in the form of a «request for consultations», that is, a request for confidential negotiations between the parties to the dispute, which are usually held in Geneva. «Requests for consultations» is the first event in the dispute settlement «schedule», the sequence of which may lead to a decision on the relevant dispute by the Dispute Settlement Body, if the parties to the dispute do not reach an agreement among themselves earlier. Usually, a dispute is based on a certain

commercial problem related to the rules applied by the government of another country, but a dispute in the sense of the WTO begins only when the government of a WTO member notifies the WTO Secretariat of the existence of such a dispute (GATT, 1947).

The basis of trade wars in the international economy is the clash of economic interests of the participants in the war and the variety of tools of hidden protectionism that are used in the trade war.

In conclusion, a trade war is a manifestation in an acute form of contradictions of a political and economic nature between the most developed modern countries in the field of foreign trade. The purpose of a trade war is to ensure the interests of national monopolies, creating favorable conditions for them to fight against monetary competitors in the domestic and foreign markets. The system of trade, political and legal measures taken at the state level acts as a weapon of a trade war. Thus, a trade war is a foreign policy action of a country aimed at maintaining its economic positions or increasing them by maintaining a tough trade policy in relation to other countries.

References

1. Trade wars (2023) Corporate Finance Institute. Available at: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/economics/trade-wars/> (Accessed: March 17, 2023).

2. Chen, J. (2022) Trade Wars: History, Pros & Cons, and U.S.-China Example. Investopedia. Available at: <https://www.investopedia.com/terms/t/trade-war.asp> (Accessed: March 17, 2023).

3. Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» (1994). Верховна Рада України. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4002-12> (Accessed: March 17, 2023).

4. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГATT 1947). Верховна Рада України. Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_264 (Accessed March 17, 2023).

Scientific supervision by R.M. Kliuchnyk, PhD in Politology, Associate Professor

О. Шепелюк
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ ПОЛЬЩІ

Під інвестиційним кліматом розуміється поєднання політичних, економічних, правових, географічних, соціальних і культурних умов, які в

сукупності дозволяють вітчизняним та іноземним інвесторам здійснювати інвестиційну діяльність в тій чи іншій області і надають на неї вплив.

Сильні фундаментальні показники Польщі та своєчасна макроекономічна політика дозволили економіці країни вистояти протягом кількох останніх турбулентних періодів.

У 2022 р. польська економіка швидко відновлювалася після спричиненої пандемією рецесії, яка перервала майже 30 років безперервного економічного зростання. Політичні дії, включаючи широкі фінансові заходи та безпрецедентну грошову підтримку, пом'якшили соціально-економічний вплив пандемії. Вже у другому кварталі 2021 р. виробництво повернулося до докризового рівня, і річне зростання у 2021 р. становило в середньому 5,7 %. Відновлення після пандемії підтримувалося високим приватним споживанням.

Окрім викликів зумовлених пандемією, та погіршенням деяких аспектів інвестиційної сфери, Польща зберігає свою привабливість для іноземних інвесторів. Тверді економічні основи та багатообіцяючі прогнози відновлення після COVID-19 продовжували залучати іноземний капітал, у т. ч. американський. Уряд підвищив мінімальну заробітну плату, а ринок праці залишався відносно сильним за підтримки пакету заходів, запроваджених у 2021 р. та продовжених у 2022 р., відомих як «Антикризовий щит». Заходи підтримки склали приблизно 55 млрд. дол.

Перспективи майбутнього зростання польської економіки невизначені через початок війни в Україні. Висока інфляція, найвища за 20 років, ймовірно, триватиме, а процентні ставки, які зростуть разом з нею, негативно вплинуть на економіку. Однак затвердження Національного плану відновлення Польщі (КРО) і передбачене в ньому перерахування коштів ЄС мають мати позитивний вплив.

У 2021 р. уряд запровадив «Антиінфляційний щит», включаючи тимчасове зниження податку на додану вартість (ПДВ) на електроенергію, газ, опалення, а також продукти харчування, щоб запобігти значному погіршенню споживання. Також було запроваджено програму фінансового стимулювання («Польська угода»), яка набула чинності у 2022 р. Лише через кілька місяців її впровадження уряд радикально змінив її.

Нові рішення, спрямовані на ізоляцію економіки від наслідків війни в Україні, будуть запроваджені під прапором «Антипутінського щита». Ці заходи включатимуть

- компенсації польським підприємствам, які працювали в Росії, Україні чи Білорусі;
- дотації державному оператору газопроводу;

- регульовані тарифи на газ для домогосподарств і «чутливих одержувачів», таких як лікарні;
- субсидії фермерам для боротьби зі зростанням цін на добрива;
- зниження граничної суми податку на прибуток.

Ця пропозиція все ще є предметом консультацій, але, як очікується, вона буде введена в дію у 2022 р.

Поточні антиінфляційні заходи, ймовірно, будуть продовжені до кінця 2023 року. Усі ці заходи різко збільшать фіскальні витрати та скоротять податкові надходження [5].

Польський уряд досяг поступового прогресу у спрощенні адміністративних процесів для фірм, підкріпленого запровадженням цифрових державних послуг, але слабкі місця залишаються в законодавчій та нормативній базі. Запроваджене та запропоноване законодавство знизило оптимізм у деяких секторах (наприклад, роздрібна торгівля, ЗМІ, енергетика, цифрові послуги та напої). Інвестори вказують на низьку передбачуваність і надмірну роль державних і контрольованих державою компаній у польській економіці як на перешкоді для довгострокового збалансованого зростання. Уряд продовжує наполягати на створенні підконтрольних державі «національних чемпіонів», які є достатньо великими, щоб конкурувати на міжнародному рівні та керувати економічним розвитком.

Незважаючи на поляризоване політичне середовище та кілька менш сприятливих для бізнесу галузевих політик, широкі структури польської економіки міцні. Іноземні інвестори не відмовляються від проектів, запланованих ще до початку війни в Україні, а деякі навіть переносять діяльність з України та Білорусі до Польщі [1].

На початку 2022 р. Міністерство економічного розвитку та технологій оголосило про необхідність подальшого аналізу та впровадження нових економічних рішень у зв'язку зі значними змінами в енергетичній політиці ЄС, перебоями в ланцюзі поставок та геополітичною ситуацією. Добре диверсифікована економіка Польщі зменшує її вразливість до зовнішніх шоків, хоча вона значною мірою залежить від ЄС як експортного ринку.

Основною причиною інвестування у Польщу, за словами іноземних інвесторів, є висококваліфікована робоча сила, та близькість країни до основних ринків, зокрема Німеччини.

Історично склалося так, що прямі іноземні інвестиції були найбільшими в автомобільну та харчову промисловість, за якими йшло машинобудування та інші металеві вироби та нафтохімія. Послуги «спільного офісу», такі як бухгалтерські, юридичні та інформаційно-

технологічні послуги, включаючи дослідження та розробки (НДДКР), є сектором іноземних інвестицій у Польщі, який найшвидше розвивається.

Уряд прагне сприяти внутрішньому виробництву та можливостям передачі технологій під час проведення тендерів, пов'язаних з обороною.

Існують також інвестиційні та експортні можливості в енергетичному секторі – як найближчі (природний газ), так і довгострокові (ядерна енергетика, водень, модернізація енергетичних мереж, фотоелектрична енергетика та офшорна вітрова енергетика), – оскільки Польща прагне диверсифікувати свій енергетичний баланс і зменшити забруднення повітря [3].

Біотехнологічна, фармацевтична промисловість і галузь охорони здоров'я ширше відкрилися для інвестицій та експорту через досвід COVID-19. Порівняно з 2020 р. вартість інвестицій у цю сферу в 2021 р. зросла на 66 %, перевищивши 800 млн. дол. Близько 15 % цих операцій були інвестиціями в сектор медичних технологій.

Оборона залишається перспективним сектором для експорту США. Польський уряд активно модернізує свій військовий інвентар, створюючи хороші можливості для оборонної промисловості США. Закон про збільшення оборонного бюджету було прийнято в березні 2022 р. Закон також змінює механізм військового фінансування, розширення та закупівель. З 2023 р. оборонний бюджет має збільшитися до 3 % ВВП [4].

Інформаційні технології та кібербезпека разом з інфраструктурою також є перспективними секторами для експорту США, оскільки муніципалітети Польщі зосереджуються на мережах розумних міст. Проект центрального аеропорту вартістю 10 мільярдів доларів може відкрити можливості для американських компаній у сфері управління проектами, консалтингу, комунікацій та будівництва.

Уряд прагне розширити економіку, підтримуючи інвестиції у високі технології, збільшуючи продуктивність і зовнішню торгівлю, а також підтримуючи підприємництво, наукові дослідження та інновації за допомогою внутрішнього фінансування та фінансування ЄС. Польський уряд зацікавлений у розвитку зеленої енергетики, сподіваючись використати великі обсяги фінансування ЄС, призначені для цієї мети в найближчі роки та десятиліття [3].

Уряд Польщі планує виділити гроші з Фонду відновлення ЄС (після схвалення плану Польщі) на інвестиції, спрямовані на розвиток, у таких сферах, як економічна стійкість і конкурентоспроможність, зелена енергетика та зниження енергоємності, цифрова трансформація, доступність і якість система охорони здоров'я, а також екологічна та інтелектуальна мобільність. Основним проектом ЄС є синхронізація електромережі країн Балтії з електричною мережею Польщі та ширшої

європейської мережі до 2025 р. Інша урядова стратегія спрямована на запуск комерційної стільникової мережі п'ятого покоління (5G) у всіх містах до 2025 р., хоча планується аукціони спектру неодноразово відкладалися.

Завдяки оновленим положенням у листопаді 2020 р. Польща прийняла ряд основних змін щодо оподаткування ведення бізнесу в країні:

- подвійне оподаткування деяких товариств;
- відстрочення податку на прибуток підприємств (СІТ) для малих компаній, що належать фізичним особам;
- зобов'язання великих компаній публікувати податкові стратегії;
- нова модель оподаткування для ріелторських компаній.

У фінансовому секторі правові ризики, пов'язані з іпотечними кредитами в іноземній валюті, є джерелом невизначеності для деяких банків. Уряд Польщі підтримує оподаткування доходів інтернет-компаній, запропоноване Європейською комісією, вважаючи це можливим новим джерелом фінансування для відновлення економіки після COVID-19 [2].

8 квітня 2021 року президент Польщі підписав закон про внесення змін до положень митного та податкового законодавства Польщі з метою спрощення певних митних і податкових процедур. Пакет відновлення «ЄС наступного покоління» принесе значну підтримку відновленню польської економіки. Відповідно до бюджету ЄС на 2021-2027 рр., Польща отримає 78,4 млрд. дол. у вигляді фондів згуртованості, а також приблизно 27 млрд. дол. у вигляді грантів і 40 млрд. дол. у вигляді доступу до кредиту від ЄС Recovery and Resilience Facility. Польський уряд прогнозує, що ця ін'єкція коштів, що становить приблизно 4,5 % ВВП Польщі в 2021 р., має значно сприяти зростанню країни в період 2021-2027 рр. [4].

Список використаних джерел

1. Батченко Л.В. Зовнішньоекономічна діяльність: теорія і практика сучасного менеджменту: монографія / Л.В. Батченко, Г.М. Дроздова, В.В. Дятлова та ін. / за заг. ред. Л.В. Батченко. – Донецьк: ДонДУУ, 2020. – 244 с.
2. Козак Ю.Г., Лук'яненко Д.Г., Макогон Ю.В. та ін. Міжнародна економіка: Навчальний посібник. – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К.: Центр навчальної літератури, 2022. – 672 с.
3. Лук'яненко Д.Г. Економічна інтеграція та глобальні проблеми сучасності. Навчально-методичний посібник. – К.: КНЕУ, 2021. – 206 с.

4. Лук'яненко Д.Г., Поручник А.М., Столярчук Я.М. Практикум з міжнародної економіки: тести, вправи, задачі, проблемні ситуації, ділові ігри. – К.: КНЕУ, 2023. – 287 с.

5. Міжнародна економіка: підручник/ У двох частинах.; за наук. ред. А.А. Мазаракі. – К: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2023. – Ч. 2. – 384 с.

*Науковий керівник: Е.М. Лимонова, кандидат економічних наук,
доцент*

Наукове видання
**ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ТА ІНСТИТУТІВ У
НОВИХ ГЕОСТРАТЕГІЧНИХ РЕАЛІЯХ**

Матеріали XXXIV Міжнародної науково-практичної конференції
молодих вчених та студентів

24-25 квітня 2023 р.
(українською, польською та англійською мовами)

Електронне видання

ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»
49000, м. Дніпро, вул. Січеславська Набережна, 18.
Тел. (056) 720-71-52, e-mail: zadoya@duan.edu.ua
Свідоцтво ДК № 5309 від 20.03.2017 р..